

**PEHLİVAN İBRAHİM PAŞA VAKAYİ'-NÂMESİ
(BABA PAŞA TARİHİ)**

Salih EROL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Yard. Doç. Dr. Sedat BİNGÖL

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran 2007

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

PEHLİVAN İBRAHİM PAŞA VAKAYİ'NÂMESİ (BABA PAŞA TARİHİ)

Salih EROL

Tarih Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2007

Danışman: Yard. Doç. Dr. Sedat BİNGÖL

Pehlivan İbrahim Paşa ya da bilinen diğer adıyla Baba Paşa (ölümü 1820), Osmanlı Tarihinde özellikle XIX. Yüzyılın başlarında belirli bir yere ve öneme sahiptir. İlk olarak, XVIII. Yüzyılın sonlarına doğru başlayan Osmanlı- Rus ve Avusturya Savaşlarına (1787-1792) katılarak dikkat çekmeye başladı. Rumeli’de girdiği uzun ve yoğun mücadelelerinin sonucunda Deliorman ve Dobruca Bölgelerinin ayanlığını elde etti.

1806 Yılında başlayan Osmanlı- Rus Savaşı, Pehlivan İbrahim Paşa’nın hayatındaki en önemli olayların başında gelmektedir. Rus Ordusuna karşı, İsmail Kalesinde üç yıl boyunca gösterdiği direnişle büyük bir şöhret kazandı. Ekim 1809’da Silistre yakınlarındaki Tatarıçe’de Rus ordusunun kesin bir yenilgiye uğratılmasında önemli rol oynadı. Kazandığı bu başarılar sonucunda kendisine vezirlik rütbesi verildi. Ancak 1810 Yılında Ruslara esir düşmekten kurtulamadı.

Üç yıl süren Rusya esaretinden 1812 Yılı sonlarında dönen Baba Paşa’ya, Sultan II. Mahmut (1808-1839) tarafından önemli görevler verildi. Anadolu’da merkezi otoriteyi yeniden tesis etmek ve devlete karşı isyan çıkaranları ortadan kaldırmak için çalıştı. Yıllarca sürmüş olan bir çok isyan hareketini bastırdı. Sırasıyla Sivas, Erzurum ve Diyarbakır Valisi oldu.

1817’de vezirliği kaldırılarak, Bursa’da ikamet ettirilen Baba Paşa, gençliğinden itibaren katıldığı savaşları, başından geçen önemli olayları kaleme aldırdı. Bursa’da Gazzi Dergahı’nın başında bulunan Abdüllatif Efendi tarafından yazılan ve 1820’de tamamlanan Baba Paşa Tarihi, 1787-1817 yılları arasındaki olayları kapsayan önemli bir kaynak eseridir. Osmanlı Tarihinin önemli bir çok olayı, düzenli ve oldukça ayrıntılı

bir biçimde, olayları yakından yaşamış kişilerin anlatımlarıyla bu eserde yer almaktadır. Dönemin olaylarını ele alan bütün tarihçilerin; cesur, kahraman ve devlete sadık bir kişi olarak övgü ile bahsettikleri Baba Paşa'nın anlatımlarına dayanan bu eser, söz konusu dönemin daha iyi anlaşılmasına önemli bir katkı sağlayacaktır.

ABSTRACT

Pehlivan İbrahim Pasha, or in his other well known name Baba Pasha (died in 1820), have got an important place in the Ottoman history, especially at the beginning of the 19th century. Firstly, he has joined, as a young and volunteer man, to the war between Ottoman and Russia- Austria (1787-1792). At that war he attracted attention. Then he began a long and dense power struggle in Rumelia. He got senatorship of the Deliorman and Dobruja Region.

The war which began between Ottoman and Russia in 1806 is one of the most important event in the life of Pehlivan İbrahim Pasha. In the İzmail Castle, he has shown a great resistance, against Russian attack, for more three years. In all Ottoman land he was accepted an islamic hero and became famous. He played an important role, in defeating Russian army at Tatarisa, near Silistra, in 1809 October. As a result of his success, vizier rank has been given him by the Sultan. Nevertheless, he captured by Russian in 1810.

After this captivation in Russia, he was released and came back to the land home during the end of 1812. Then he was come to the important duties by Sultan Mahmut II. He tried to establish central authority and prevent rebellion against the state. He suppressed many rebellion movements that went on for many years. He became the governor of Sivas, Erzurum and Diyarbakır orderly.

Baba Pasha whose viziership had been demoted in 1817 and had been forced to live in Bursa, wrote his important events, wars that he had joined from his youth. The History of Baba Pasha is an important resource. It was written by Abdullatif Efendi who was head of a dervish convent, Gazzi Dergahı, in Bursa and it was completed in 1820. In the History of Baba Pasha, there are many important events of Ottoman History by telling of persons who had lived or seen those events. By the all Ottoman historians, Baba Pasha was accepted as a hero, brave and devoted to the state. The History of Baba Pasha is based upon the explanations of Pehlivan İbrahim Pasha. This source will provide an important contribution to realize the period of Ottoman History from 1787 to 1817

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Salih EROL'un Pehlivan İbrahim Paşa Vakayı'nâmesi (Baba Paşa Tarihi) başlıklı tezi 17 Ekim 2007 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca Tarih Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Yard. Doç. Dr. Sedat BİNGÖL

Üye : Prof. Dr. Abdülkadir GÜRER

Üye : Yard. Doç. Dr. Yağmur SAY

Prof. Dr. Nurhan AYDIN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Kaynak eserlerin araştırılması, ortaya çıkarılması ve hazırlanarak araştırmacıların hizmetine sunulması, tarih biliminde daha ileri düzeydeki araştırmalara imkan sağlaması bakımından çok önemlidir. Osmanlı Tarihi ile ilgili olarak değişik türlerde kaleme alınmış olan çok sayıda yazma eser mevcuttur. Bunların içinde, tarihi olaylar ile ilgili olarak oldukça kıymetli ve zengin bilgiler içeren eserler bulunmaktadır. Tarih çalışmalarının en önemli kaynakları arasında bulunan bu tür eserler, halen tam olarak ortaya çıkarılmamışlardır.

Osmanlı Devletinde önemli görevler de yapmış olan Pehlivan İbrahim Paşa'nın hayatını anlatan *Vakayi'-i Baba Paşa* adlı yazma eser de şu ana dek hak ettiği ilgiyi bulamamış olan önemli bir kaynaktır. XVIII. Yüzyılın sonlarından, XIX. Yüzyılın başlarına kadar Osmanlı Tarihi ile ilgili olarak önemli kabul edilen pek çok olay, bu olayları yakından yaşamış ya da izlemiş olanların anlatımıyla bu eserde yer almaktadır.

Bu esere dikkatimizi çeken ve kütüphanedeki çalışmalarımızda kolaylıklar sağlayan Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi Müdürü Ömer Saim KURMUŞ'a, bütün bu çalışmalarım boyunca bana sabırla katlanan ve benden desteğini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili eşime ve beni her zaman destekleyen, yönlendiren, çözülmesi güç problemlerde yardımını hiçbir zaman esirgemeyen tez danışmanım Sn. Yard. Doç. Dr. Sedat BİNGÖL'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Salih EROL

Bursa, Haziran 2007

KISALTMALAR

a.g.e.: Adı geçen Eser

a.g.m.: Adı geçen Makale

A.Ü.D.T.C.F.: Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi

B.E.E.K.: Bursa Eski Eserler Kütüphanesi

Bkz.: Bakınız

B.O.A.: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

c.: Cilt

ç.n.: Çevirenin Notu

çev.: Çeviren

Haz.: Hazırlayan

H.: Hicri

H.H.: Hatt-ı Hümayun

İ.A.: İslam Ansiklopedisi

İ.S.A.M.: İslam Araştırmaları Merkezi

İ.Ü.E.F.: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

İ.Ü.E.F.T.D.: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi

Ktp. : Kütüphanesi

M.E.B.: Milli Eğitim Bakanlığı

mm : Mili metre

nr.: Numara

O.S.A.V.: Osmanlı Araştırmaları Vakfı

S.: Sayı

s.: Sayfa

T.D.K.: Türk Dil Kurumu

T.D.V.İ.A.: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

T.O.E.M.: Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası

T.T.K.: Türk Tarih Kurumu

U.Ü.S.B.E.: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

vr.: Varak

Yay.: Yayınları

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iv
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	v
ÖNSÖZ	vi
ÖZGEÇMİŞ.....	vii
KISALTMALAR	viii

BİRİNCİ BÖLÜM MÜELLİF ve ESER HAKKINDA

1. Müellifin Hayatı ve Kişiliği	1
2. Eserin İsmi, Nüshaları ve Özellikleri	3
3. Te'lif Tarihi ve Nedeni	6
4. Eserin İçeriği ve Tarihte Kapsadığı Dönem	7
5. Eserin Bilimsel Değeri	10
6. Eserin Dili ve Üslubu	14
7. Eserde Kullanılan, Müellifin Yararlandığı Yazılı Kaynaklar	18
8. Eserin Önemli Kaynaklarından Biri Olarak Rivayetler	20
9. Müellifin Eserde Yer Verdiği Müşahedeleri	21
10. Müellifin Diğer Eserleri	22
11. Metnin Transkripsiyonunda Uygulanan Esaslar, Kurallar	25

İKİNCİ BÖLÜM PEHLİVAN İBRAHİM PAŞA'NIN HAYATI (1766– 18 Ekim 1820)

1. Ailesi, Çocukluğu ve İlk Gençlik Yılları	27
2. Katıldığı İlk Savaşlar ve Alo Paşa'nın Himayesine Girişi (1788-1798)	28
3. Rumeli'deki Mücadeleleri ve Ayanlığa Yükselişi	32
4. Osmanlı- Rus Savaşındaki (1806-1812) Hizmetleri ve Vezir Olması	36
5. Pehlivan Paşa'nın Esir Düşmesi ve Rusya'daki Esaret Yılları (1810-1812)	44
6. Esarettten Dönüşü ve Sivas Eyaleti'ne Vali Olarak Atanması	47
7. Sivas Valiliği'ne Gidişi ve Oradaki Faaliyetleri (1813-1815)	49
8. Baba Paşa'nın Erzurum Valiliği (1815-1816)	55
9. Diyarbakır'a Atanması, Azledilmesi ve Bursa'ya Sürgün Edilmesi	59
10. Pehlivan İbrahim Paşa'nın Yeniden Görev Alması	63
11. Pehlivan Paşa'nın Ölümü ve Kişiliği	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM METİN TRANSKRİPSİYONU

1. Destûr yâ Evliyâ-ullah hû	70
2. Der- Ta'rîf-i Vüzerâ (Der Beyân-ı Evsâf-ı Vüzerâ-i Kirâm)	72
3. Veche-i Tesmîye-i İsm-i Vezîr	73
4. Der- Beyân-ı Mesned-i Vüzerâ	74
5. Der- Ahvâl-i Vüzerâ-i Azâm Selemehumllah	78
6. Hikâye-i Garîbe-i Vefât-ı Ömer bin Abdülaziz	82

7. Der- Beyân-ı Saltanat-ı Vüzerâ-i Selemehumllah (Der- Beyân-ı Saltanat ve Erkân-ı Vüzerâ)	83
8. Der- İtâ'at-i Vüzerâ-i Kirâm	84
9. Baba Paşa Hazretlerinin Abâ ve Ecdâdı ve Vatan-ı Aslıyeleri Beyân Olunur ..	86
10. Der- Vâsıf-ı Akl ve Tedbîr-i Sultan Abdülhamid Han Rahmetu'l-lahi	88
11. Hikâye (Gazâ Sevâbı Hakkında Bir Güzel Hikâyedir)	91
12. Vak'a-i Katl-i Kethüdâ Bey	96
13. Kıssa-i Vezâret-i Seyyid Alo Paşa Hazretleri	97
14. Der- Medh-i Sultan-ı Cihân Mahmud Han	98
15. Der- İ'âne-i Selâse Bâ- Halife-i İslâm	99
16. Maçın Cengi Beyân Olunur	102
17. Maçın Cenginde Katl Eylediği Kâfir Muhâveresi	103
18. Livâ-i Şerîfin Asitâne'ye Duhûlu	104
19. Kıssa-i Sebeb-i Zuhûr-i Tâife-i Dağlıyân	105
20. Seyyid Alo Paşa Hazretlerinin Dağlı Üzerine Ta'yîn Olması	107
21. Çal Kazasında Köprübaşı Muhârebesi	111
22. Der- İnkisâr-i Mısri Kuddise Sırrahu Çal Ahâlisine.....	112
23. Konya Mansıbı Tevcîhi Haberi Zuhûru	116
24. Urfa Mansıbı Haberi Geldi	117
25. Tekrar Alo Paşa'nın Kütahya Vezâreti	118
26. Deli Baş Kızıl Abdurrahman Vak'ası	118
27. Alo Paşa'nın Kütahya'da Hayrât ve Hasenâtı	120
28. Alo Paşa ile Rumili'ye Geçmeleri	120
29. Şehâdet-i Alo Paşa	121
30. Devletlu Vezîr Âsaf Nâzırın Kapsuz Kaldığı	121
31. Tirsiniklizâde İsmail Ağa ile Muhârebesi	122
32. Gürcü Osman Paşa Vak'ası	123
33. Pasbanzâde Osman Paşa Gavgası	124
34. Kuzgun'da Vatan Tuttukları	126
35. Yemenicizâde Yusuf Paşa ile Muhâvere	128
36. Kazaklar ile Olan Arbede	130
37. Zuhûr-i Küffâr ve Şikeste-i Ahd	130
38. Hîkmet-i Hafîye Der- Zuhûr-i Rusya.....	132
39. Rusya Keferesinin Hudûd-i Hakanîye Tecâvüzü	134
40. İbtidâ Kâfirin İsmail Kal'asına Gelme Fıkrası	135
41. Baba-ı Müsliminin İbtidâ İsmail'e Gelmesi.....	136
42. Beyân-ı Adâb-ı Gazâ.....	137
43. Gel, İmdi Kıssayı Baba-ı Müsliminden Dinle!.....	139
44. Rusya Keferesiyle İsmail'de Olan İbtidâ Cenk Budur.....	140
45. Asker-i Küffâr Alayını Gösterir.....	140
46. Akîb-i Sulhda Vâki' Olan Cenk-i Azîm : Sancak Tepesi Cengi.....	145
47. Beyân-ı Tedârikât-ı Seferiyye ve Harbiyye	147
48. Letâif-i Yeniçeriyân.....	147
49. Çamaşor Karyesi Civarında Olan Cenk.....	150
50. Der- İrsâl-i Dil, Kelle İslambol'a.....	152
51. Beyân-ı Ceng-i Kavşan: Kili ve Kuban Etrafında Olan Tatarları Kurtarma Cengidir.....	152

52. Musâhib Cengi Beyân Olunur	157
53. Hatayi ve Kavşan Cengidir Pirim Dinle !	158
54. Küffâr ile Olan Araba Cengi.....	163
55. Kocagöl Tarafında Tabya Cengi.....	163
56. Çete Cengi Beyân Olunur.....	164
57. İsmail Karşusunda Ada Cengi Beyân Olunur	165
58. Sünne'den Donus Kazaklarının Gemi Getirdikleri.....	166
59. Gemiler ile Tulca'ya Asker Döküp Cengi Beyân Olunur	167
60. Beng-i Azle'de Tabya Cengi.....	168
61. Kabûl-i Dua-yı Pehlivan-ı Âlem Hazretleri	168
62. Der- Kabûl-i Dua	169
63. Kocagölde Kâfir Ordusunun Yağma Cengi Beyân Olunur	171
64. Hatab Gazâsında Basgun Cengidir	172
65. Ceng-i Hatab.....	174
66. Çatallar Cengi Beyân Olunur	175
67. Pošta Ta'bir Olunur Kâfirin Menzilhânesi Cengidir	176
68. Vardeye Askeri Cengi Beyân Olunur	177
69. Kıssa-i Cülûs-i Sultan Selim Han Aleyhirahme.....	181
70. Sultan Mustafa Hazretlerinin Devletlu Baba'ya Hattı.....	183
71. Ragıp Paşanın Müsâdere Olması	183
72. Matlab-ı Cülûs-i Hazreti Sultan Mahmud Han Pâdişâh-ı Zaman.....	186
73. Elçi Divânı.....	188
74. Hikâye-i Acîbe-i Ragıp Paşa Merhûm	190
75. Hîkmet-i Şehâdet-i Mustafa Paşa.....	190
76. Matlab Der- Beyân-ı Edeb.....	191
77. Vak'a-i Şehâdet-i Alemdar Paşa Leyle-i Kadir	192
78. Beyân-ı Sulh –gûn Mütâreke-i Rusya	194
79. Kâfirin Yer Değiştirmesi	195
80. Aziz Paşa'nın Asitâneye Avdeti.....	195
81. Fitneşal ile Mükâlemeleri	196
82. Devletlu Galip Paşa Hazretleri Reis iken Meşveretten Avdetleri	198
83. Kıssa-i İstîlâ-i İsmail.....	198
84. İbrâil Cengi Beyân Olunur.....	199
85. Şumnu'da Hüsrev Paşa'nın Halâsa Cengi.....	201
86. Karagöz Karyesinde Tulumoğlu Cengi	202
87. Yusuf Ziya Paşa Orduyu Çıkardığı Bahisdir Efendim	203
88. Tarih-i Ragıp Paşa Berây-i Fevt-i Memiş Paşa	204
89. Devletlu Baba-ı Müslimîn Hazretlerine Hediye-i Yusuf Paşa.....	205
90. Abdi Paşa Azlesinde Olan Cenk.....	206
91. Der- Beyân-ı Baba-ı Âlem Orduya Girer İken	207
92. Yergöğü ve Bükreş Üzerinde Olan Cenklere	209
93. Silistre Üzerine Tertîb-i Sefer	211
94. Nasîhat-ı Hazreti Baba Bâ- Kavm-ı Bî-Hiredân (Nasîhat-ı Yeniçeriyân)	212
95. Ebü'l-Müslimîn Hazretlerinin Vezâretleri Kıssasıdır Efendim.....	216
96. Kıssa-i Acîbe-i Abbas Paşa Rahmetullahi	220
97. Moskof Kralının Fitneşal ile Devletlu Ebü'l-Müslimîn İçün Meşvereti Beyân Olunur	221
98. Tatar Pazarcığında Olan Cengleri.....	222

99. Tatarcık'da Esîr Oldukları Kıssadır	223
100. Yaralarına Yaş'da Tîmâr Olduğu Kıssa.....	224
101. Vâsf-ı Memleket-i Hıta	227
102. İslâm Esîrlerinin Hudûd-i Hakanîyeye Duhûlu.....	230
103. Baba-ı Âlem'in Yaş'a Teşrîfleri Beyân Olunur	231
104. Huzûr-i Hümâyûna Dahil Oldukları	233
105. Adem-i İhrâk Der-İslâmbol.....	235
106. Üsküdar'dan Çıkar İken, Gösterilen Alay	235
107. Der Te'dîb-i Askerî	237
108. Vezîr-i Âlişân Baba-ı Âlem Olmağa Neden İnâyet Oldular?	237
109. Der- Ahvâl-i Tâife-i Ekrâd'dır	242
110. Kurtlapa Cengi	243
111. Der- Beyân-ı Katl-i Veli Paşa Rahmetullah.....	246
112. Der- Ameden-i Kılıç Kaftan bâ- Arga.....	247
113. Sefer-i Rum Kal'a.....	248
114. Nizâm-ı Ayıntab.....	251
115. Der- Nizâm-ı Aşîret-i Hüveydi	253
116. Der- Beyân-ı Muzırrât-ı Kibir, Gurur	258
117. Ceng-i Kal'a-yı Kehid.....	259
118. Der- Tevcîh-i Mansıb-ı Erzurum	262
119. Matlab-ı İtâ'at-i Şerif Paşa Hazretleri.....	264
120. Kıssa-i Muhârebe-i Selim Paşa	266
121. Feth-i Kal'a-yı Neriman	267
122. Der- Ma'reke-i Kal'a-yı Oltu	268
123. Der-Ceng-i Kala'-yı Heyhat	270
124. Der- Beyân-ı Havf-ı Acem	271
125. Cem'iyet-i Hitân-ı Mehmed Ali Beg.....	277
126. Der- Ceng-i Kal'a-yı Acara bâ-Selim Paşazâde.....	279
127. Der- Beyân-ı Tahvîl-i Kethüda Ağa	288
128. Sebeb-i Azl Ez-Mansıb-ı Diyârbekir	290
EKLER	296
KAYNAKÇA	328

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜELLİF ve ESER HAKKINDA

1. Müellifin Hayatı ve Kişiliği

Vakayi'-i Baba Paşa'nın müellifi olan Şeyh Abdüllatif Efendi, 1190 Hicri=1776 Miladi yılında Bursa'da dünyaya gelmiştir. Hem anne ve hem de baba tarafından ulema sınıfına mensup olan bir aileden gelmektedir. Hayatı boyunca yaşadığı çevre, dini bir çevredir ve bütün yaşamı tarikatlar içerisinde geçmiştir. Bursa'da imam olan babası Mehmet Esad Efendi'yi henüz iki yaşında iken kaybetmiştir. Böylece anne tarafından dedesi olan ve Gazzi Dergâhının şeyhi olan Mustafa Nesib Efendi'nin (ölümü 1788) himayesinde yetiştirilmiştir.

Abdüllatif Efendinin de şeyhliğini yapmış olduğu Gazzi Dergâhı, Halveti tarikatının Mısriyye koluna bağlı olup; kurucusu Ahmet Gazzidir. Kendisinden sonra dergâh şeyhi olan çocukları ve torunları genellikle “*Gazzizâde*” lakabıyla anılmışlardır. Bu yüzden Abdüllatif Efendi de “*Gazzizâde Abdüllatif Efendi*” olarak tanınmaktadır¹.

İlk bilgilerini dedesinden öğrenen Abdüllatif Efendi; daha çocukluğundan itibaren dergâhın başına geçmek için gerekli olan dini ilimleri ve tarikat kurallarını öğrenmeye başladı. Bu amaçla Bursa'daki ileri gelen bir çok din adamı ve tarikat büyüklerinden dersler aldı. Dini ve edebi bilgilerini geliştirmek için olarak Arapça ve Farsça'yı da öğrendi². Söz konusu bu dillerde eserler de kaleme aldı³.

Dedesinin 1788 yılında vefat etmesi üzerine Abdüllatif Efendi, henüz on iki yaşında olmasına rağmen dergâhın şeyhi oldu. Çünkü o dönemin bir çok tekkesinde yerleşen kurala göre şeyhlik makamı adeta saltanat niteliğine bürünmüş ve babadan evlâda geçen bir hak olarak görülmeye başlanmıştı. Abdüllatif Efendi, dedesinden miras

¹ Müellif; bir çok eserinde büyük dedesi olan Ahmed Gazziden bahsetmiştir. Onun aslen Filistin-Gazze'li olduğunu, köklü bir aileden geldiğini belirtmektedir. Belirttiğine göre Ahmed Gazzi dini ilimleri öğrenmek için Mısır'a gitmiş, daha sonra İstanbul ve Bursa'ya gelmiştir. Bursa'da yerleştikten sonra dönemin büyük sufisi Niyazi-i Mısri'den 1693 yılında hilafet almış ve bundan sonra da kendi dergâhını kurmuştur. Kendi kurduğu dergâhta kırk yıldan fazla hizmet verdikten sonra 1737 yılında öldüğü belirtilmektedir.. Bkz. **Vakayi'-i Baba Paşa Fi Tarih**, vr. 9-b ; **Hülasatü'l- Vefeyat**, vr. 25, B.E.E.K. Genel Kitaplık, no:2162 ; Ahmed Gazzi'nin hal tercümesi için ayrıca Bkz. Mehmed Fahreddin, **Gülzar-ı İrfan**, Bursa, 1269, vr. 117-119.

² Mehmed Şemseddin, **Yadigâr-ı Şemsî**, Haz. Mustafa Kara, Kadir Atlansoy, (Bursa, Uludağ yay., 1997), s.163-165.

³ Müellifin Diğer Eserleri başlığı altında müellifin Türkçe, Arapça ve Farsça kaleme aldığı eserlerden bahsedilecektir.

kalan bu görevi 1832 yılının başlarında vefat edene dek sürdürmüştür. Dergâh şeyhi olduktan sonra da öğrenim faaliyetlerinden geri kalmamış; aynı zamanda Celveti ve Nakşibendi gibi başka tarikatların şeyhlerinden dini dersler okuyarak icazetnâmeler almıştır⁴. Müellif, tarikatların üst düzey liderleri arasındaki bağı daha da pekişmesini sağlamak için sadece icazetnâme almakla veya derslere devam etmekle yetinmemiş; akrabalık bağları kurmaya da özen göstermiştir. Bu amaçla kendi çocuklarını diğer dergâh şeyhlerinin çocuklarıyla evlendirmiş. Böylece bir çok dini, tasavvufi büyüğün desteğini, teveccühünü kazanarak; etkinliğini arttırmaya çalışmıştır.

Tek bir tarikatın dar kalıpları içerisinde kalmak yerine; bir çok dini, tasavvufi düşünceye kapılarını açık tutarak zamanının “*Reisü’l- meşâyih*”i, yani ileri gelen din büyükleri arasında yer aldı. Meşâyih-i Osmanîyeden önde gelen zâtların hayat hikayelerini yazan Bursa Mehmed Tahir Efendi’nin eserinde yer verdiği sekiz kişiden biri de Şeyh Abdüllatif Efendidir⁵. Gazzizade Abdüllatif Efendi, yaşadığı dönem içinde ve yaşadığı kentte toplum katında saygın kişiliğini devam ettirmenin yanı sıra, devlet katında da saygınlığını ve nüfuzunu sürdürdü. Bursa valilerine, Bursa’da bulunan Osmanlı devlet adamlarına yakın durmakla yetinmedi. Aynı zamanda ara sıra İstanbul’a gidip; üst düzey din ve devlet adamlarına misafir oldu; onlarla dostluk bağlarını pekiştirdi ve başkentte yaşanan gelişmeleri de yakından takip etme fırsatını buldu.

Müellif Şeyh Abdüllatif Efendi, bir çok dergâh şeyhinden farklı olarak okumaya ve özellikle de yazmaya tutkun bir kişi olarak dikkat çekmektedir. Onu diğerlerinden ayıran en önemli özellik de budur. Osmanlıda en çok yazılı eser bırakan din adamlarının arasında yer almaktadır. Kesin olarak ona ait olduğu bilinen altmış civarında irili ufaklı kitap, risâle türünden eserleri vardır. Bu eserlerin büyük bir bölümü Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesinde (B.E.E.K.), Orhan Kitaplığında muhtelif numaralarda kayıtlı bulunmaktadır.

Müellif kendi yazdığı kitaplarının yanı sıra, yaşamı boyunca özenle topladığı, satın aldığı kitaplarla, kendi dergâhında büyük bir kütüphane kurmuştur. Yedi yüz civarında eserden oluşan bu özel kitaplık, Ahmet Vefik Paşa’nın Bursa valiliği döneminde (1879-1882) Gazzi Dergâhından alınarak, Orhan Camiine nakledilmiş ve daha sonraları da Bursa Eski Eserler Kütüphanesine getirilmiştir.

⁴ Hamdi Tekeli, “Gazzizade Abdüllatif Efendi”, **T.D.V.İ.A.**, (İstanbul, 1996), S.13, s. 540.

⁵ Mehmed Tahir, **Meşâyih-i Osmanîyeden Sekiz Zatin Teracim-i Ahvali**, İstanbul, 1318, s.46-48.

Kitap yazmaya ve toplamaya özel bir önem veren müellif, aslında padişahların askeri alandaki yenilik hareketlerini destekleyen ve buna karşı çıkanları eleştiren bir kişidir. III. Selim (1789-1807) ve II. Mahmut'un (1808-1839) askeri reform teşebbüslerini desteklemiş; bunlara karşı olan yeniçerileri de açıkça eleştirmekten çekinmemiştir. Sadece onları değil; aynı zamanda bu yenilikçi padişahları eleştiren hocaları da “*cahil sofular*” olarak nitelendirmekte ve ulema kesimini de eleştirmektedir⁶. Aslında söz konusu bu padişahların üst düzey ulema kesimini kazanmak için gösterdikleri çaba, verdikleri her türlü maddi destek sadece müellifin değil, diğer bir çok üst düzey ulemanın bazı alanlarda yenilikçi tutum takınmalarına neden olmuştur.

Gazzi Dergâhının üçüncü şeyhi olarak görev yapan müellif, 14 Şaban 1247 Hicri= 18 Ocak 1832 Miladi tarihinde göğüs darlığından öldüğünde kendi dergâhında, dedelerinin yanına defnedilmiştir. Soya dayalı bir kuruma dönüştürülen makamına onun ölümünden sonra oğlu Ahmed Hasip Efendi gelmiştir. Şeyhliğin adeta hanedanlığa dönüştüğü bir gelenek yapısının hüküm sürdüğü bu dergâh, 17.Yüzyılın sonlarından 20.Yüzyılın başlarına varlığını sürdürmüştür. Gazzizade Abdülatif Efendi, dergâhın gelmiş geçmiş en farklı lideri olarak tarihte yerini almıştır. Yazdığı çok sayıda eserle adını ölümsüzleştirmeyi başarmıştır⁷. Eserleri ağırlıklı olarak tasavvufi ve dini konulardan oluşan müellifin, edebi bir kişiliğe de sahip olduğu söylenebilir. “*Hafid*” mahlasıyla yazdığı şiirlerinden oluşan *Mecmu-i İlâhiyât* adlı eserinin varlığı bilinmekte ise de; bu esere günümüzdeki kayıtlarda rastlanmamıştır⁸. Ancak Vakayi'-i Baba Paşa eserinde de müellifin edebi kimliğinden örnekler bulmak mümkündür. Eserinde yer yer kasidelere, gazellere, vecizelere yer verilmiştir.

2. Eserin İsmi, Nüshaları ve Özellikleri

Eserin başlangıç sayfasında ismi “*Vakayi'-i Baba Paşa fi't-tarih*” başlığıyla kaydedilmiştir. Eserin kayıtlarda da ismi bu şekilde geçmektedir. Söz konusu bu ismin müellif tarafından konulmuş olması kuvvetle muhtemeldir. Başlıktaki yazı karakteri ile

⁶ Bkz. **Vakayi-i Baba Paşa Fi Tarih**, vr..31, 78, 79.

⁷ Mehmet Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, (İstanbul, Matbaa-i Amire, 1333), c.1, s.102 ; Franz Babinger de her ne kadar Vakayi-i Baba Paşa'dan bahsetmese de; Abdülatif Efendi'den ve Ravzatü'l-Müflihin ile onun bir özeti niteliğinde olan Hülasatü'l-vefeyattan bahsetmektedir. Bkz. Franz Babinger, **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, çev. Coşkun Üçok, (Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., 1982), s.288, 289.

⁸ Mehmed Şemseddin, **a.g.e.**, s. 164.

eserin devamındaki yazı karakterinin birbirine benzemesi, bu ismin bizzat müellif tarafından konulduğunu akla getirmektedir. Halk arasında “Baba Paşa” olarak bilinen Pehlivan İbrahim Paşa’nın başından geçen önemli olayların anlatıldığı esere konulan bu isim, eserin içeriğine, anlatmak istediklerine uygun olup, anlatılmak isteneni kapsayıcı bir nitelik taşımaktadır.

Eser, bir tür gazavatnâme özelliğini göstermektedir⁹. Gazavatnâmeler, İslam Devletlerinde ve özellikle Osmanlılarda din uğruna yapılan savaşları (gazâ) belirli bir kahramanın etrafında geliştirerek, ayrıntılı bir biçimde anlatan eserlerdir. Vakayi’-i Baba Paşa’da olaylar, destansı unvanlar ve isimlerle adlandırılan Pehlivan İbrahim Paşa’nın etrafında geliştirilmektedir. Onun giriştiği gazâlar ayrıntılı bir biçimde kaleme alınmıştır. O, din düşmanlarıyla dört yıl boyunca yürüttüğü savaşlarda –esir düştüğü savaş hariç- hep zafer kazanmıştır. Bu bakımdan eser, bir tür zafernâme olarak da adlandırılabilir.

Vakayi’-i Baba Paşa her ne kadar gazavatnâme, zafernâme gibi türlerin özelliklerini yansıtsa da, salt bu türlerin sınırları içinde değerlendirilebilecek bir eser değildir. Öncelikle belirtmek gerekir ki; bu eser, Baba Paşa’nın gazâları ile sınırlı tutulmamıştır. Eserde gazavatnâmeyi aşan özellikler mevcuttur. Bir kere, olayları ele alırken, kronolojik sıralamayı dikkate alması, bir çok olayın kesin tarihini belirtmesi klasik gazavatnâmelerde rastlanmayan bir özelliktir. Müellif, kaleme aldığı olayların dayandığı kaynaklara da atıfta bulunmakla geçerliliğini ve güvenilirliğini ortaya koyma çabasını göstermeye çalışmıştır.

Müellif, Baba Paşa’nın hayatını neredeyse bir bütün olarak ele almıştır. Eserde anlatılan Baba Paşa, sadece din düşmanları ile savaşan bir kişi değildir. Aynı zamanda gençliğinde itibaren yükselişi, güç kazanması, Rumeli’deki ayanlar arasında kendine yer açması gibi konulara da eserde düzenli bir şekilde yer verilmiştir. Bununla da yetinilmemiş ve son bölümde Baba Paşa’nın Anadolu’da görevlendirilen bir vali olarak yaptıklarına yer verilmiştir. Bütün bu özellikler esere biyografi karakterini kazandırmaktadır. Eser, içerdiği konular itibariyle sadece Baba Paşa’nın olayları ile yetinilmemiş; onun fiilen içinde yer almadığı önemli tarihi olaylara da yer ayırmıştır.

⁹ Osmanlılarda özellikle Hıristiyan devletlere karşı yapılan savaşları anlatan ve çok sayıda örneği bulunan gazavatnâmeler hakkında daha fazla bilgi için bkz. Ağah Sırrı Levend, **Gazavatnâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey’in Gazavatnâmesi** (İkinci Baskı, Ankara, T.T.K., 2000) ; Halil İnalçık ve Mevlüt Oğuz, **Gazavat-ı Sultân Murâd b. Mehemmed Hân : İzledi ve Varna Savaşları 1443-1444** , (İkinci Baskı, Ankara, T.T.K., 1989)

XIX. Yüzyılın başlarında İstanbul'da ortaya çıkan isyanlar, taht değişiklikleri ele alınan diğer konulardır. Sonuç olarak, bu eser, bir çok edebi türün özelliklerini göstermektedir. Bir gazavatnâme, zafernâme olarak değerlendirilebileceği gibi; bir vekayinâme, biyografi veya kronik olarak da değerlendirilebilmektedir.

Eserin müellifi, Bursa'da Halveti tarikatının Mısıryye koluna bağlı Gazzi Dergâhının şeyhi olan "Gazzizâde" olarak da anılan, Şeyh Abdullatif Efendidir. Gerçi eserde müellifin ismi açıkça telaffuz edilmemektedir. Ancak ara sıra tarikat ve dergâhından; dergâhın kurucusu olan büyük dedesi Ahmed Gazziden bahsedilmesi, müellifin çok sayıda eser kaleme alan biri olması, bu eserin te'lif tarihi ile müellifin yaşadığı dönemin örtüşmesi gibi çok sayıda emareler, eserin Abdullatif Efendi tarafından yazıldığını göstermektedir. Nitekim daha sonraları kaleme alınan bir çok eser de bu gerçeği işaret etmiştir¹⁰.

Vakayi'-i Baba Paşa fi't-tarih adlı bu eser, Bursa'da Eski Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesinde, Orhan Kitaplığı bölümünde 1043 numarada kayıtlıdır. Bu kütüphaneye taşınmadan önce Orhan Camii bünyesindeki kütüphanede ise; 835 numarada kayıtlı bulunmakta idi. Transkripsiyonunu ve değerlendirmesini yaptığımız müellif nüshası olan eser, ta'lik hattıyla kaleme alınmıştır. Konuyla ilgili olarak, eski eserler bulunduran kütüphaneler ve arşivlerde yaptığımız katalog araştırmalarında eserin başka bir nüshasına rastlanılmamıştır.

Eldeki mevcut olan bu tek müellif nüshasının ebatları 322 x 230, 220x 110 mm'dir. 227 varaktan oluşan eserde varaklardaki satır sayısı genellikle 16 veya 17'dir . Verilen özelliklerden de anlaşıldığı üzere oldukça hacimli olan bu eseri müellif, titizlikle hazırlamıştır. Her varağa ayrı numaralar konulmuş; konu başlıkları atılmış ve birkaç istisna dışında satırlar, sayfalar arasında boşluklar bırakılmamıştır.

---

¹⁰ Mehmed Şemseddin, **a.g.e.**, s. 215 ; Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, (İstanbul, Matbaa-i Amire, 1333), c.1, s.138 ; Rıdvan Nafiz, "Vakayi'-i Baba Paşa Fi-Tarih", **Hayat Mecmuası**, (Ankara, 1927), S.61, s.168.

3. Te'lif Tarihi ve Nedeni

Eserin son sayfasında te'lif tarihi belirtilmiştir. Buna göre müellif, eseri 23 Cemaziye'l-evvel 1235 tarihinde, Bursa'da tamamlamıştır¹¹. Söz konusu bu tarihte, eserin baş kahramanı olan Pehlivan İbrahim Paşa (Baba Paşa) henüz hayattadır. Padişahın teveccühünü yeniden kazanarak, İnebahtı ve Karlıeli sancakları mutasarrıflığına getirilmiş; Tepedelenli Ali Paşa isyanını bastırmakla görevlendirilen orduya katılması emredilmiştir. Baba Paşa'nın Bursa'da sürgünde bulunduğu dönem içinde yazılmaya başlandığı anlaşılan eserin, bizzat onun telkinleri ve yer yer doğrudan anlatımı ile kaleme alındığını varak 4-a'daki şu satırlardan anlamak mümkündür: “ .... *cânib-i asâfânelerinden sudûr iden emr-i desturânelerine imtisalen, kendi lisân-ı vezîrânelerinden yazıp, silk-i tahrîre keşîde kılıp*” yazmaya başladığını açıklamaktadır.

Müellifin söz konusu bu eserini tam olarak ne zaman yazmaya başladığını ve yazma işinin ne kadar sürdüğünü belirten her hangi bir kesin kayıt bulunmamaktadır. Baba Paşa'nın Bursa'ya gelmesiyle (1817) eserin tamamlanması (1820) arasında tam olarak üç yıllık bir süre vardır. Yapılan arşiv çalışmalarından ortaya çıkan sonuca göre, eserin tamamlandığı tarih itibariyle Baba Paşa, Bursa'daki son günlerini yaşamakta; vezâretine tekrar kavuşmanın heyecanı ile yeni görev yerine doğru yapacağı yolculuk için son hazırlıklarını yapmaktadır¹².

Eserin sonlarında te'lif tarihini veren müellif, eserin başlarında da te'lif nedenini açık bir biçimde anlatmaktadır. Buna göre; memleketin hemen her yerinde nâm ve şânı, yiğitlikleri, kahramanca cenkleri ile halk ve askerler arasında “Baba Paşa” lakabıyla ün kazanan İbrahim Paşa'nın yaptıklarının ve kişiliğinin ilerideki zamanlarda da unutulmaması için yazılmıştır. Müellif, bu eseri kaleme almakla “*cihan halkına güzel bir yâdigâr*” bıraktığını ifade etmektedir¹³.

¹¹ Varak 227-b'de verilen bu tarihin miladi karşılığı 8 Mart 1820 Çarşamba günüdür.

¹² **B.O.A., Cevdet Dahiliye** tasnifindeki 12186 numaralı ve 21 Nisan 1820 tarihli belgede vezâreti tekrar verilen Pehlivan Paşa'ya darphaneden verilmekte olan 2000 kuruş maaşın kesilmesine dairdir. Yani eser bitirildiği tarihte Pehlivan Paşa, Bursa'da bulunmakta ve hala devletten maaş almaktadır. Böylece kendisi hakkında yazılan bu eseri görmüş olması kuvvetle muhtemeldir.

¹³ Eserin kaleme alınma nedeni şöyle anlatılmaktadır : “*Ser-defter-i guzzât-ı muvahhidîn baba-ı müslimîn, şerîfî'l-asl ve'n-neseb mecme'el hilmi ve'l-edep, el-meşhur fi'l-acem ve'l-arab, Gazî Seyyid İbrahim Paşa el-meşhur beyne'n-nas Baba Paşa edâmelah ikbâlehu ma yeşa hazretleri, devr-i zamanında kemâlât-ı mücahedâta akrânına faik ve mizâr ve ba-hezâr medâyyiye layık olduğundan ma'ada kemâl-i seca'at ve salâbet-i diniye ile din-i ahmedî ve devlet-i muhammedîyye eyledikleri hizmetleri ve hesapsız küffâr ile eyledikleri gazâları ve yüzlerinden zuhûra gelen feth u fütûhâtı ve devlet-i âlîyyeye âsî , tâğî ve bâğî olan din ve devlet haini eşkiyalara emr-i pâdişâh ve irâde-i hümâyûn-ı şehinşâhi ile verdikleri*

Müellifin bu eseri yazmasının nedenlerinin başında, Baba Paşa'nın özellikle Ruslarla yapmış olduğu mücadelelerde gösterdiği kahramanlıkların halk arasında efsaneleştirilmesi ve bunun sonucunda Paşa'nın şöhretinin ve kudretinin artması gelmektedir. Baba Paşa'nın halk arasında her şeyden önce efsanevi bir İslâm kahramanı ve gazîsi sayılması dini bir şahsiyet olarak bilinen müellifin kendisiyle yakından ilgilenmesine ve bu eseri kaleme almasına yol açmıştır. Esere başlanılan dönem, Baba Paşa'nın şöhretinin zirvesinde bulunduğu ve hem de Bursa'da müellifin yakınında bulunduğu dönemdir. Bu dönemde muhtemelen bizzat Baba Paşa, böyle bir eser yazması için müellifi teşvik etmiş, desteklemiş olmalıdır

Burada dikkat çeken bir husus da müellifin, Bursa'da sürgünde bulunan, bizzat tanıdığı ve hatta bir çoğunu dergahında misafir ettiği bir üst düzey devlet adamları içerisinde sadece Pehlivan İbrahim Paşa'yı anlatan bir eser yazması, ona diğerlerinden farklı bir yer ve önem verdiğini göstermektedir.

4. Eserin İçeriği ve Tarihte Kapsadığı Dönem

Vakayı'-i Baba Paşa adlı bu eserin ilk sayfalarında Allaha, Peygamberlere, halifelere ve padişaha şükür ve selam bölümleri verildikten sonra eserin kaleme alınma amacı belirtilmektedir. Müellif bundan sonra vezir sözcüğünün taşıdığı değişik anlamları, vezirlik niteliklerini ve ayrıca vezirlik makamının tarihçesini ve görevlerini ayrıntılı olarak irdelemektedir. Müellifi, bu bahsi açmaya yönelten en önemli neden, eserin baş kahramanı olarak anlattığı Baba Paşa'nın sonuçta bir vezir olmasıdır. Eserin ilk on altı varlığının ayrıldığı bu başlangıç bölümü, ayrıca değişik hikayeler, deyişler, ayetler ve rivayetlerle zenginleştirilmiştir. Bu giriş bölümü müellifin dünya görüşünü, olaylara, kurumlara ve statülere bakışını yansıtan ipuçları içermektedir.

Eserde Baba Paşa'nın ailesi, çocukluk ve ilk gençlik yılları hakkında yeterli bilgiler verilmemiştir. Battal Gazi'nin soyundan geldiği, ailesinin Bozok'lu (Yozgat) olduğu belirtilmesine rağmen; babasının adı kısmında boşluk bırakılmış ve ayrıca kim olduğu konusunda hiçbir bilgiye yer verilmemiştir. Eserin kahramanı aslında daha çok

---

terbiyeleri vesâir etvâr-ı senniye ve hareke-i müstâhsenleri âfâk-gîr olup, Rumili, Anadolu ve Şam ve Şarkda nâm ve şân ve dilâverlikleri ve kahramânâne cenkleri meşhur olup, lâkin vakit geçme ile zaman mürûruyla böyle bir şân ve şöhret sahibi vezir-i âsaf nâzırın evsâfi nesyen mensiyyen olup, unutulma muhtemel olup, ol zamanda geçen gazîlerin muhârebeleri ve bahâdurlıkları hala halk lisânında söylendiği “men ketebe kare ve men hafzı kare” mef’hûmunca menâkıbları yazulup, mahfûz olduğundan sabit...”
Bkz. vr. 3-b.

verdiği mücadelelerin ve özellikle Ruslar'a karşı gösterdiği kahramanlıkların eserde yoğun olarak işlenmesini tercih etmiş olup; ailesi ve çocukluğu hakkında detaylı bilgi vermeyi gereksiz bulmuştur. Zaten müellif de kahramanı ile ilgili bilgileri verirken; ayrıca bir araştırmaya girişmemiş; onun ve yakın adamlarının anlattıklarıyla yetinmiştir. Baba Paşa'nın çocukluğunu ve ailesini yeterince tanıtamayan müellif; onun doğum tarihini de tahmin üzerine vermektedir¹⁴. Baba Paşa da kendi doğum tarihini kesin olarak bilmemektedir.

Vakayi'-i Baba Paşa, esas olarak Hicri 1203-1232 (Miladi 1787-1817) yılları arasında gerçekleşen tarihi olayları "Baba Paşa" adıyla ünlene Pehlivan İbrahim Paşa'yı merkez alarak işlemektedir. Yaklaşık otuz yıllık bir süreci kapsayan Osmanlı Tarihi olaylarının yer aldığı bu önemli kaynak eser, Baba Paşa'nın henüz yeni yetme bir delikanlı olarak gönüllü katıldığı Osmanlı – Rus ve Avusturya Savaşlarından (1787-1792) başlayarak, olayları belli bir kronolojik sıralamayla anlatmaktadır. Baba Paşa adıyla ünlene Pehlivan İbrahim Paşa, Rumeli'deki ayan mücadelelerinde yer alarak kendini kabul ettirmiş ve daha sonra esas ününü 1806'da başlayan Osmanlı- Rus savaşında gösterdiği kahramanlıklarla elde etmiştir.

Eserde en ayrıntılı anlatılan bölüm, söz konusu bu savaştır. 1806'dan 1810 yılında Baba Paşa'nın Ruslara esir düşmesine kadar geçen sürede bizzat kendisinin gönüllü olarak komuta ettiği yaklaşık otuz tane savaş anlatılmaktadır. Onun bu savaşlarda gösterdiği büyük kahramanlıklar, dilden dile dolaşmış ve dönemin olaylarını anlatan hemen hemen bütün kaynaklarca da doğrulanmış olan bir gerçektir. Eserde Baba Paşa'nın Rusya'da üç yıl kaldığı esaret dönemi de ele alınmıştır.

Eseri iki ana bölümde şekillenmiştir. Bunlardan ilki, yukarıda sözünü ettiğimiz ve ilk gençlik yıllarından vezirlik elde ettiği (1809) ve çok geçmeden esir düştüğü dönemdir. Baba Paşa, bu ilk döneminde her şeyden önce gönüllü bir savaşçı, taşrada kendini cesaretiyle kabul ettirmiş bir ayandır. Eserin ikinci bölümünde karşımıza çıkan Baba Paşa ise; Rusya'daki esaretinden dönen (1812 sonları), padişahın gözdesi olarak Anadolu'da kendisine eyalet valilikleri verilen ve bastırdığı isyanlarla burada merkezi otoritenin tesis edilmesinde büyük emeği geçen her şeyden önce bir devlet adamıdır.

¹⁴ Baba Paşa'nın doğum tarihi ile ilgili olarak eserde şu ifadeler yer verilmektedir: ".... *ale't-tahmin seksen ya da seksen üç tarihlerinde dünyaya teşrif eyledi.*" Hicri 1180 veya 1183 olarak verilen bu tarihler, 1766 veya 1769'da doğduğunu göstermektedir. Bkz. vr. 18-a .

Baba Paşa'nın 1813 yılının ilkbaharında Sivas'a vali olarak gitmesi, yola çıkarken gösterdiği alay, yolda karşılaştıkları anlatıldıktan sonra; bastırmakla görevlendirildiği büyük isyanların üzerine gidişi anlatılmaktadır. Bu isyanların başlıcaları; Köse Paşazâde Veli Paşa İsyanı, Rumkale'de Bekir ve Müro İsyanları; Hüveydi Aşireti İsyanı ve Ayıntab'ı rahatsız eden kişilerin çıkarttıkları isyanlardır. Eserde tek tek yer verilen bu olayları güç kullanarak çözümleyen ve başarılarından ötürü Padişahın iltifatlarına ve hediyelerine nail olan Baba Paşa, iki yıllık Sivas valiliğinden sonra Erzurum Valisi olarak atanmıştır. Burada da merkezi otoritenin tesis edilmesi uğruna önemli olaylarla uğraşmıştır. Örneğin isyancı Şerif Paşa'yı, Acara'da başına buyruk hareket eden Selim Paşa'yı ve daha sonra oğullarını; sınırdaki Megazberd kalesinde bulunan asi Kara Beg'i yola getirerek; bir çoğunun kellesini İstanbul'a yollamıştır. Bütün bu başarıların ardından, uzun bir zamandır valilerin giremediği Diyarbakır'a bu kez vali olarak atanmışsa da, onun gücünden çekinen ve şehrin fiili yönetimini ellerinde bulunduran kişiler, İstanbul'da giriştikleri yoğun bir çalışmayla onun bu görevden alınmasına neden olmuşlardır.

Eser, Baba Paşa'nın Diyarbakır valiliğine atanmasının hemen ardından azledilerek Bursa'ya sürgüne gönderilmesiyle (Hicri 5 Rebi-ül-âhır 1232/ Miladi 22 Şubat 1817) son bulmaktadır. Eserin kapsadığı otuz yıllık süreç, Osmanlı Tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilen XVIII. Yüzyıl sonları ile XIX. Yüzyıl başlarını ilgilendirmektedir. Bu dönem, Osmanlı Devletinde ayanlık, milliyetçilik isyanları, merkezileşme, batılılaşma gibi önemli toplumsal ve siyasal gelişmelerin yaşandığı bir kesit olarak görülmekte ve önemli kabul edilmektedir.

I. Abdülhamid'in (1774-1789) hükümdarlığının son yılı, III. Selim Dönemi (1789-1807), Kabakçı Mustafa İsyanı, IV. Mustafa'nın (1807-1808) kısa süren dönemi, Alemdar'ın İstanbul'a gelişi ve Sened-i İttifakın hazırlanması ve II. Mahmut (1808-1839) Döneminin ilk on yılının olayları, birinci dereceden kaynak sayılan kişiler tarafından anlatılmış ve müellif de kendi gözlemlerini, değerlendirmelerini bir şahit olarak eklemiştir. Müellif yaşadığı dönemin bu olaylarını anlatmakla yetinmemiştir. Konuya uygun olarak gördüğü bazı hikayeleri, olayları gerek İslam Tarihi ve gerekse de Osmanlı Tarihinden seçerek eserine almıştır.

5. Eserin Bilimsel Değeri

Vakayî-i Baba Paşa'da hayatı ve olayları anlatılan Pehlivan İbrahim Paşa, yaşadığı dönemin bir çok önemli olaylarının içinde etkin bir biçimde yer almıştır. Onu bir çok kişiden ayıran belki de en önemli özelliği, gözlemlerini ve içinde yer aldığı olayları, giriştiği mücadeleleri kaleme aldırmasıdır.

Osmanlı devletinde merkezi otoritenin zayıflamasının sonuçlarından biri olarak ortaya çıkan ve XIX. Yüzyılın başlarında Rumeli'deki en etkili güç olan ayanların birbirleriyle mücadelelerini ve başkentle ilişkilerini, kendisi de yerel bir güç, bir ayan olarak ilk elden anlatması söz konusu olayların incelenmesinde eserin bir kaynak olarak değerini artırmaktadır. Bu değer, olayların doğru ve tarafsız anlatımından çok; aynı zamanda bir bakış açısı, bir görüş ortaya koymasından ileri gelmektedir. Pehlivan İbrahim, Anadolu'dan giden biri olarak gösterdiği cesaret ve kahramanlıkla Rumeli'nin nüfuzlu ayanları arasında kendine bir yer edinmiş ve kazandığı bu konum devlet tarafından da kabul görmüştür.

Özellikle Balkanlarda milliyetçi uyanışların isyana dönüşmeye başladığı bir dönemde Rusların başlattıkları ve geliştirdikleri XIX. Yüzyılın ilk Osmanlı- Rus savaşı (1806-1812) sonuçları itibariyle tarihimizde çok önemli bir yere sahiptir. Eserde en çok yer verilen konuların başında gelen bu Osmanlı-Rus Savaşında Pehlivan İbrahim Paşa, büyük bir fedakarlık örneği göstererek, taraflı tarafsız herkesin takdirini toplamış ve esas ününü bu savaşta kazanmıştır.

Dönemin olaylarını anlatan Osmanlı tarihçilerinin hepsi eserlerinde onun savaşlardaki cesaretini, üstün gayretlerini dile getirmekte ve olayları anlatış tarzları bu eserin anlatımlarıyla örtüşmektedir¹⁵. Bu eser, söz konusu bu savaşlar hakkında en ayrıntılı bilgileri içeren, gazavatnâme türündeki tek kaynaktır. Bu durum, eserin başvurulan bir kaynak olarak önemini ortaya koymaktadır. Bu eser, Osmanlı tarihinde çok önemli bir dönüm noktası olan bu savaşların anlaşılmasında, incelenmesinde üzerinde durulması ve faydalanılması gereken önemli bir ilk elden kaynak niteliğini taşımaktadır. Denilebilir ki; söz konusu bu savaşlar hakkında yazılmış en ayrıntılı ve en önemli kaynak eserlerin başında gelmektedir. Bu bakımdan eser, sadece Osmanlı

¹⁵ Bkz. Ahmet Cevdet, **Tarih-i Cevdet**, (İstanbul, İkinci baskı, Matbaa-i Osmaniye, 1309), c.9 , s.138 ; Ahmet Asım, **Asım Tarihi**, (İstanbul, Ceride-i Havadis Matbaası, Tarihsiz), c.1, s. 197 ; Şanizâde, **Tarih-i Şanizâde**, (İstanbul, Ceride-i Havadis Matbaası, 1284-1291), c.1, s.276 ; Cabi Ömer Efendi, **Cabi Tarihi**, Haz. M. Ali Beyhan, (Ankara, T.T.K. Yay., 2003), c.1, s.114-344-370-444-526-546.

Tarihinin değil; aynı zamanda Rusya Tarihinin de belirli bir dönemini ilgilendiren önemli bir kaynaktır.

Eserin baş kahramanı Pehlivan İbrahim Paşa'nın anlatımlarının eksik bıraktığı bazı önemli olayların anlatılmasında müellif bizzat devreye girmektedir. Kitapta yer alan konuların bir kısmı İbrahim Paşa tarafından; bir kısmı ise müellif tarafından anlatılmış ve böylece olaylar arasında bir bütünlük sağlanmıştır. Eser her ne kadar modern bilimsel tarihçilik anlayışıyla kaleme alınan bir eser sayılamasa da olaylar arasında tutarlı bir bütünlük sağlama çabası onu önemli kılmaktadır.

Bursa'da büyük bir tekkenin başında bulunan müellif, dönemin bir çok üst düzey devlet adamı ile ilişkiler geliştirmiş, onlar üzerinde manevi etkiler bırakmış ve bunun sonucunda devlet katında yaşanan gelişmeleri yakından ve en yetkili ağızlardan takip etme ayrıcalığını elde etmiştir¹⁶. Müellif, ayrıca ara sıra İstanbul'a gitmekte, üst düzey ilmiye mensuplarınca ağırlanmakta ve başkentteki bazı önemli hadiselerin görgü şahidi olarak bu olayları eserde anlatmaktadır. Eserde yer alan ve müellifin anlattığı başlıca konulardan bazıları şunlardır: Kabakçı Mustafa İsyanı, Alemdar'ın İstanbul'a gelişi, III. Selim'in tahtan indirilmesi ve öldürülmesi, II. Mahmut'un padişahlığa getirilmesi, Sened-i İttifak Olayı.

Sonuçta gerek eserin kahramanı olan Pehlivan İbrahim Paşa, gerekse de müellif dönemlerinin önemli, ileri gelen kişilikleri olarak, bizzat içinde veya yakınında yer aldıkları olayları aktarmış ve önemli bir kaynak eserin ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Eserde kronolojik, biyografik ve onomatolojik açıdan bakıldığında doğruluk ve tutarlılık olduğu görülmektedir. Eserin incelenmesinden anlaşılacağı üzere müellif, bizzat kendisinin anlattığı olaylarda kimi zaman birinci dereceden şahit ve kimi zaman da bu türden kişileri tanıyan, konuşturan önemli bir kaynaktır. Eserin esas anlatıcısı olan Pehlivan İbrahim Paşa ve bazı yakın adamları ise; anlattıkları olayların şahidi olmalarının yanı sıra aynı zamanda tarafturlar. O yüzden anlatımlarının tamamıyla objektif olmalarını beklemek yersizdir. Ancak bu durum anlatımlarının önemini azaltmaz.

---

¹⁶ Örneğin, Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa, kethüdasının aracılığıyla müellifin duasını almak için hediyeler yollamaktadır (Bkz. vr. 115) ; Sened-i İttifak toplantısına katılan eski defterdar Mehmet Bey tarafından davet edilmekte ve bu olay hakkında konuşmaktadırlar (Bkz. vr. 114) ; Kaptanı derya Elhac Mehmed Paşa gibi bir çok devlet adamı Bursa'da müellifin dergâhına misafir olmaktadır (Bkz. vr. 119).

Yapılan arşiv araştırması sonucunda bazı konularda eserin anlatımları ile vesikalar arasında birbiriyle örtüşmeyen hususlar da tespit edilerek; bunlara ikinci bölümü teşkil eden Pehlivan İbrahim Paşa'nın hayatında yer verildi. Söz konusu bu bölüm, metnin eksik bıraktığı, ya da farklı olarak verdiği bir çok konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Eserde anlatılan bir çok konunun arşiv vesikalarınca doğrulanması, eserin güvenilir bir kaynak olarak kullanılabileceğini göstermesi açısından önem taşımaktadır¹⁷.

Eserin en önemli taraflarından birisi; Osmanlı devlet teşkilatında üst düzey bir yönetim makamı olan vezirliğin XVIII. Yüzyıl sonları ve XIX. Yüzyılın başlarındaki durumuna ışık tutmasıdır. Bu dönemde Osmanlı Devletinin bir çok kurumunda görülen yozlaşmışlık gerçeği vezirlik rütbesinde de görülmektedir. Bu dönemlerde Osmanlı Devletinde vezirliğin elde ediliş biçimi, vezirin kapı halkının kimlerden oluştuğu, vezirlerin hangi durum ve şartlarda yaşadıkları, nasıl geçindikleri, gittikleri yerlerde karşılanma biçimleri ve görev yerine giderken gösterdikleri alaya varıncaya kadar bir çok özelliğe dair çok sayıda bilgi bulunmaktadır. Bu bilgilerin önemli bir vezirin anlatımlarından naklediliyor olması da ayrıca önem arz etmektedir¹⁸.

Eserin çok önemli bir tarafı da, II. Mahmut'un merkezi otorite önünde büyük bir tehdit olan ayanlara karşı büyük bir azimle sürdürdüğü amansız mücadelede, sadık bir valisi olan Pehlivan İbrahim Paşa'nın bu mücadeleleri bizzat anlatıyor olmasıdır. Merkezin etkili bir valisi olarak Doğu, Güney Doğu ve Kuzey Doğu Anadolu'da yerel isyancı güçlerle bir çok savaşlar yapmış ve eserde bu savaşlarından ayrıntılı biçimde söz etmiştir. Osmanlı'da merkezi otorite ile yerel otoriteler arasındaki çatışmaların nedenlerini, gelişimini ve sonuçlarını araştıranlara yarayan önemli bir kaynak eser olduğu için bu eser değerli kabul edilmelidir.

Eserde bahsi geçen konular imparatorluğun geniş bir coğrafi alanına denk gelmektedir. Bu alan içerisinde Rumeli, İstanbul ve Anadolu yer almaktadır. Bu kadar geniş bir alanda eserde sözü geçen bunca yer adlarına baktığımızda hemen hemen hiçbir

¹⁷ Örneğin, eserde Varak 225-b'de, Bursa'ya sürgün gönderilen Baba Paşa'ya hazineden aylık iki bin kuruş verildiği belirtilmektedir. Aynı durum, B.O.A. Cevdet Dahiliye 12186 no'lu , 21 Nisan 1820 tarihli vesikada da belirtilmektedir. Varak 148-a'da, Baba Paşa, Rusya'daki esaretinde Rus Çarı başta olmak üzere oradaki bir çok devlet adamı tarafından kendisine özel bir itibar gösterildiğini belirtmektedir. . Rus Ordusu Başkomutanı Kutuzof; 14 Eylül 1811'de Osmanlı hükümetine gönderdiği yazıda, esarete olan Pehlivan Paşa'dan bahsederken; “*zat-ı vezirânelerine olan alî itibarlarından*” bahsediyordu. Bkz. **B.O.A. H.H.**, nr. 631/31203-A

¹⁸ Eserin bir çok yerinde bulabileceğimiz bu tür örneklerden bir tanesi için Bkz. vr. 156-b.

isimde hataya rastlanmaması eserin kıymetini arttırmakta ve müellif ile anlatıcının yetkinliğini göstermektedir. Eserde ayrıca Pehlivan İbrahim Paşa'nın üç yıl esir kalmış olduğu Rusya hakkında da gözlemlere yer verilmekte; ilginç bilgiler ve anekdotlar aktarılmaktadır¹⁹.

Müellif her şeyden önce yaşadığı dönemi yazmıştır. Meydana gelen olayların bazılarını şahit olmuş; bazılarını da hayatını anlattığı Pehlivan İbrahim Paşa'nın ve maiyetindeki adamlarının anlatımları ile kaleme almıştır. Müellif, her ne kadar makam, rütbe endişesi ve beklentisi olan bir insan olmasa da; hayat hikayesini anlattığı kişinin henüz hayatta olması ve görev alma beklentisi içerisindeki bir vezir olması, olayların daha tarafsız ve açık anlatılmasında bir engel olabilir. Ancak yine de eserde yeniçeri ocağı gibi kurumların yozlaşmalarının anlatılmasında çekinilmemiş, Nizam-ı Cedit ve yeniliklerin gerekliliği açık yüreklilikle dile getirilmiş ve zorbalıkların eleştirilmesinde kaçınılmamıştır. Bütün bunlar eserin güvenilirliğinin ve nesnellığının çok da kötü olmadığını göstermektedir.

Vakayi'-i Baba Paşa, dönemin resmi kronikleri olan vakanivüs tarihlerini tamamlayıcı, açıklayıcı ve yer yer de tashih edici bir özellik arz ettiği için de ayrıca önemlidir. Resmi tarihçilerin sadece birkaç satırla yer verdiği olaylar burada çok daha ayrıntılı olarak ele alınmakta ve kişiler de daha canlı, daha gerçek durmaktadır. Eserde Osmanlı tarihinde etkili olmuş olan bir çok kişi hakkında verilen zengin biyografik bilgiler ve kişilikleri ile ilgili betimlemelerin yer alması da onu önemli kılmaktadır. Böylece Osmanlı biyografi eserlerini de zenginleştirici özellik taşımaktadır²⁰.

Osmanlı Tarihinin belirli bir döneminin (1787-1817 yılları arası) daha iyi anlaşılmasına, aydınlatılmasına katkıda bulunan bu eserin önemi, bazı araştırmacılar

¹⁹ Pehlivan İbrahim Paşa, özel muamele gördüğü ve nispeten rahat geçen Rusya'daki günlerinde Rus çarı ve generalleri ile defalarca görüştüğünü belirttikten sonra Rus memleketini tasvir etmeye çalışmış, Rusya'daki şeker ve tütün fiyatlarına bile değinmiştir. Bkz. vr.148-149-150-151.

²⁰ Alanında önemli bir çalışma olmasına rağmen aslında Osmanlı devlet adamları hakkında oldukça yüzeysel ve kalıplaşmış ifadelerle yetinen Sicil-i Osmanîde hakkında bilgiler verilen bir çok kişi Vakayi-i Baba Paşa da daha ayrıntılı olarak işlenmektedir. Örneğin 1812 ve 1813 yıllarında büyük bir isyan çıkararak; padişahın kurmaya çalıştığı merkezi otorite açısından büyük bir tehdit olan Köse Paşazâde Veliyedin Paşa'nın bu isyanı ve bu yüzden hayatını kaybetmesine dair tek bir ifadeye bile Sicil-i Osmanîde rastlanmamaktadır. Oysa Vakayi-i Baba Paşa'da bu isyanın gelişimi ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Aynı şekilde 1814 ve 1815 yıllarında Acara ve Ahıska dolaylarında büyük bir isyan çıkaran ve Pehlivan İbrahim Paşa'ya karşı yaptığı şiddetli çatışmalardan sonra öldürülen Selim Paşa'nın çıkarttığı isyan hakkında da Sicil-i Osmanîde hiçbir şey yer almamaktadır. Bkz. Mehmed Süreyya, **Sicil-i Osmani**, Haz. Nuri Akbayar, (İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay.,1996), c.5, s.1663.

tarafından da fark edilmiş ve bu araştırmacılar, eseri doğrudan konu edinen çalışmalarda bulunmuşlardır.

Baba Paşa Tarihi ile ilgili ilk makaleler, 1927-1928 yıllarında Rıdvan Nafiz tarafından kaleme alınmış ve Hayat Mecmuasında yayımlanmıştır²¹. Yazar, bu makalesinde Baba Paşa Tarihini, Baba Paşa adıyla bilinen kişinin bir tercüme-i hali olarak nitelendirmiştir. Eserin muhtelif bölümlerinden yaptığı alıntılarla onu etraflıca incelediğini göstermiştir. Ayrıca Baba Paşa hakkında verdiği bilgilerde Asım, Şanizade, Cevdet gibi dönemin olaylarını anlatan tarihçilerden de istifade etmiştir. Yazarın belirttiği gibi, bu eser Osmanlı İmparatorluğunda özellikle XIX. Asrın ilk çeyreğindeki bir çok önemli askeri, siyasal ve sosyal gelişmeleri göstermesi bakımından incelenmeye değer bir eserdir²².

Baba Paşa Tarihinin önemini ortaya koyan bir başka araştırma da Nazım Yücelt tarafından yapılmıştır. 1944 yılında Bursa Halkevi Dergisi olan Uludağ, bu araştırmayı bir ilave şeklinde yayımlamıştır. Yazar, burada Baba Paşa Tarihinin bazı bölümlerini vermesine rağmen, eserin müellifi hakkında doğru bilgiler edinememiştir²³. Ayrıca yayımlanan bölümler de doğru okunamamış ve bir çok hatalar yapılmıştır. Bütün eksikliklerine rağmen, yine de eserin önemini farkında olan yazar, onu tamamen yayımlama imkanı bulamamaktan müteessir olduğunu belirtmiştir. Ayanlık mücadeleleri, Osmanlı- Rus Savaşları, II. Mahmut Döneminin ilk yıllarındaki olayları açık ve zengin bir ifade ile anlattığı için eserin çok önemli olduğunu vurgulamıştır²⁴.

6. Eserin Dili ve Üslubu

Baba Paşa Tarihi sade ve kolay anlaşılabilir bir Türkçe ile kaleme alınmıştır. Müellif, eserinde ta'lik yazı biçimini titizlikle kullanmış; eserini süslemek için çalışmıştır. Bu amaçla konu başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmış olup; eserin tamamında aynı yazı karakteri muhafaza edilmiş ve kalın uçlu, iyi yazan kalem kullanılmıştır. Devletin resmi yazışma dili ve vakanivüs tarihlerinde kullanılan yazı dili

²¹ Rıdvan Nafiz, "Vakayı'î Baba Paşa fi't- Tarih", **Hayat Mecmuası**, S. 61-62-63, (1927-1928).

²² Rıdvan Nafiz, **a.g.m.**, S.63, s.214.

²³ Ona göre eserin müellifi Neşet adında bir zattır ve kim olduğu belli değildir. Oysa Neşet dediği kişi, eserde bahsi geçen ve müellifin de yakından tanıdığı, İstanbul'da yaşayan ünlü bir şair olan Süleyman Neşet Efendidir(1735-1808). Karşılaştırmalar için Bkz. Nazım Yücelt, "Vakayı'î Baba Paşa fi't- Tarih'ten Bazı Parçalar", **Uludağ**, (Bursa, Yeni Basımevi, 1944), s.3-60 ; **Vakayı 'î Baba Paşa**, vr. .... ; Muallim Naci, **Osmanlı Şairleri**, (İstanbul, İkinci Baskı, M.E.B. Yay., 2004), s.80.

²⁴ N. Yücelt, **a.g.m.** , s. 60.

ile kıyaslandığında, onlardan çok daha sade bir dile sahip olan eser, bu yönüyle okur-yazar halk tarafından kolayca anlaşılabilir niteliktedir.

Müellif, olayları anlatırken, metnin içine konu ile dolaylı bir ilgisinin olduğunu düşündüğü çeşitli beyitler, mısralar, ayet, hadis ve özlü sözleri katarak anlatımını zenginleştirmeye çalışmıştır. Müellif, eserinde yer verdiği söz konusu bu unsurlarla aslında bir bakıma Arapça ve Farsça'ya olan hakimiyetini de göstermiş olmaktadır. Eserin dil ve üslup açısından gayet zengin olmasının ve bu alanda yanlışlıklara çok fazla rastlanmamasının en önemli nedenlerinden biri de; müellifin döneminin şartlarına göre oldukça iyi bir öğrenim görmesinden kaynaklanmaktadır. "Müellifin Hayatı" bahsinde de değinildiği gibi kendisi eser yazma konusunda oldukça başarılıdır. Bu eseri yazmadan önce de onlarca eser kaleme almış ve eser yazma konusundaki deneyimini zaten kanıtlamış bulunmaktadır.

Ancak yine de Arapça ve Farsça bu terkiplerin ve Baba Paşa için kullandığı süslü ifadelerin dışında süslü ve ağır bir anlatımdan kaçınarak sadeliğini korumuştur. Eserin anlaşılmasını zorlaştıracak derece de olmasa da Arapça ve Farsça sözcükler kullanan müellifin az da olsa Batı dillerinden bazı sözcükleri, terimleri de kullandığını görmekteyiz. Örneğin; Varak 121 'de rastlanan "Politika" terimi, 122 'de yer alan "Gazete" sözcüğü bu türden örneklerdir. Ayrıca müellif, yaşanan bazı önemli olaylara da kendince isimler vermekte; yakıştırmalarda bulunmaktadır²⁵.

Baba Paşa'nın yaptıklarının halk arasında –her ne kadar şimdi bilinse de – ileride unutulmaması için kaleme alındığının belirtildiği bu eserde anlatım, doğal olarak resmi üsluptan uzak ve halkın konuşma diline yakındır. Bu yönüyle insanların okumasına, anlamasına açıktır.

Eserde yazım ve imla açısından bakıldığında, bu türden hatalara seyrek rastlanılması, müellifin dikkatli ve titiz çalıştığını göstermektedir. Yanlış yazdığı bazı sözcükleri karalayarak; onların yanına doğrularını yazmıştır. Eserde bazı isim sözcükleri müellif tarafından bilinçli bir biçimde yanlış kullanılmıştır. Örneğin, Rus ordusunun başkomutanından her söz edildiğinde, "Mareşal" yerine kasıtlı olarak "Fitneşal" denilmektedir. Onun dışında, sözcükler genellikle doğru anlamda

---

²⁵ Alemdar Mustafa Paşa'nın yenicilerle olan çarpışmasını anlatırken; bu olaylara "İslâmbol Fetretü" adını vermektedir. Bkz .vr. 123-a.

kullanılmıştır. Nadir rastlanılan imla hatalarının yanı sıra bazen anlamca uygun düşmeyen, konunun anlam bütünlüğüne ters düşen sözcükler de kullanılmıştır²⁶.

Bazı yer isimlerinin yazımında yanlışlığa düşülmüştür. Örneğin eserin muhtelif yerlerinde geçen bir yer ismi olan Şumnu, müellif tarafından “*Şumlu*” biçiminde; Maçın olması gereken yer ismi “*Maçun*” şeklinde yazılmıştır. Bunun yanı sıra müellif bazı yer isimlerini de birbiriyle karıştırarak, yanlışlığa düşmüştür. Örneğin; Akçadağ isyanını bastırmaya giden Pehlivan Paşa’nın karargahını kurduğu ve Akçadağın eteğinde yer alan Arga, müellif tarafından “*Ergani*” biçiminde anlaşılmış ve öyle yazılmıştır²⁷.

Müellif, Baba Paşa’nın önemli olaylarını anlatırken; olayların tarihlerini çoğunlukla belirtmemiştir. Genellikle tarihlerini belirtmediği olaylar Baba Paşa ve adamları tarafından nakledilen olaylardır. Bu tür olaylarda : “*Bir mübârek saatte, bir eşref saatte ...*” gibi belirsiz zaman tabirlerini tercih etmiştir. Ancak müellifin kendisinin anlattığı ve genellikle İstanbul’daki önemli tarihi olayların anlatımında zaman belirtilmesine özen gösterilmiştir. Müellifin bu tür olaylara düştüğü tarihler doğrudur²⁸. Tarih biliminde çok önemli bir unsur olan zamanın çoğunlukla belirtilmemesi eserin bu yönüyle bilimsellikten uzak kaldığının kanıtlarından biridir. Müellif, eserindeki olayları belli bir zaman sırasıyla ve iki ana taraftan anlatmaktadır. Bir yandan cephedeki, Rumeli’deki veya vali olduğu Anadolu vilayetlerindeki Baba Paşa tarafının anlatımları; diğer yandan müellifin bizzat anlatımını üstlendiği ve genellikle İstanbul’daki gelişmeleri, bu gelişmelerin Bursa’daki uzantılarını anlatan taraf bulunmakta ve eserin konu bütünlüğü böylece sağlanmaktadır. Örneğin Varak 129-a’ daki giriş cümlesi bu ikili anlatım durumuna geçişi göstermesi açısından güzel bir örnektir: “*Ebü’l-Müslimîn Hazretleri, bir mikdar rahat eylesun. Azizim, sen biraz dâstânı İslâmbol tarafından dinle ve istimâ‘ eyle! Hatta ki, kazıyye ne olduğu anlaşıla*” diyerek eserdeki bu iki taraflı anlatımı açıkça vurgulamaktadır.

Eseri üslubuna bakıldığında özellikle savaş sahnelerinin anlatıldığı bölümlerde genellikle aynı veya benzer deyişlerin, terkiplerin tekrarlandığı görülmektedir. Müellif ayrıca bu savaş bölümlerinde Baba Paşa’nın kahramanlığını efsaneleştirme çabasını

²⁶ Örneğin, III.Selim’in tahtan indirilişinin anlatıldığı varak 109-a’ daki bölüme : “*Kıssa-yı Cülûs-i Sultan Selim Han*” şeklinde bir başlık atılmıştır ki; “*Cülûs*” sözcüğü anlamca parçaya uymamaktadır. Bazı deyimleri yazarken de yanlışlığa düşmüştür. Örneğin varak 11-b’de “*retk ü fetk*” diyeceğine “*fetk ü retk*” demiştir.

²⁷ Bkz. vr. 167-a, 167-b.

²⁸ Bu konuda birkaç örnek için bakınız vr. 129-b ; vr.158-b

ortaya koyacak türden bir üslup kullanmıştır. Müellif, bazen Baba Paşa'yı tarihi bir kişilikten çok destansı bir kişilik olarak ele almaktadır. Zaten eserde onun gerçek isminden çok, müellifin ona atfettiği yüceltici, efsanevi isimler ve nitelendirmeler kullanılmıştır. Örneğin; sık sık “*Pehlivan-ı Âlem, Baba-ı Âlem, Ebü'l-Müslimîn, Rüstem-i Âlem ....*” gibi isimler kullanılmıştır. Müellif bazen Baba Paşa'nın düşmanlarının – hatta Rus Çarı ve generallerinin bile- ağzından konuşuyor ki; bunların bir kısmının gerçek olduğunu kabul etsek bile, çoğu varsayımlara dayanan anlatımlardır²⁹. Ancak yine de bu üslup o savaş anlarının çöşkusunu, heyecanını yansıtmaya bakımdan önemli olup; tümüyle yersiz değildir. Müellif, kahramanını düşmanlarına bile övdürüyor ve bu yönde bir üslup kullanıyor.

Müellif, Baba Paşa'nın olaylarını yazarken; yer yer olaylardan yola çıkıp; dini, tasavvufi, ahlaki kıssalara yer vermektedir. Ona göre eserin bir amacı da okuyanın bu türden bazı konularda bilgilenmesini sağlamaktır. Öyle ki; bazen esas konuyla hiçbir ilgisi bulunmayan bazı konuları da yazmaktadır. Bu tür ilgisiz konular-her ne kadar çok olmasa bile- eserin konu bütünlüğünü zedelemektedir³⁰. Müellif bu tarz konulardan birinin sonunda : “ *Azizim, her ne kadar münasebetsiz ise, bu dua bahsi cümle mü'mine lazımlu bir şeydir. Baba-ı Müslimîn'in duası münasebetiyle biz de yazdık*” diyerek; kendisini ayrıca mü'mine lazım olan bazı şeyleri yazmak zorunda hissediyor³¹. Müellif, rivayetçi anlatımını didaktik anlatımla bütünleştirmiştir. Somut, tarihsel kimi olayları soyut dini, mistik düşüncelerle bağdaştırarak açıklamaktadır.

Bazen ortaya çıkan bir olay hakkında yapılan farklı yorumlara yer veren müellif, bu tutumuyla eserini zenginleştirmiş olmaktadır. Katılmadığı düşüncelere ve görüşlere de yer verip, onların ne olduğunu açıklayabilmektedir. Ancak yine de kendince haklı bulunduğu nedenleri savunan müellif; somut olayların ardında çoğunlukla “*Manevi, sırlı hikmetler*” bulunduğunu iddia etmektedir. Bu bağlamda örneğin; Alemdar Paşa'nın öldürülmesinin bir çok hikmeti varsa da; bunların en önemlilerinden birisi, yanlış dua

²⁹ Örneğin; Baba Paşa'nın başarıları karşısında Rus Çarının durumunu görmüş gibi konuşan müellif : “*Çün haber krala gelüp, çenarânlar cem' olup, nâme okundu. Ebü'l-müslimîn Hazretlerinin, ordusunu perişan idüp, bozduğunu işitti. Hayret deryasına dalup, ağladı. Bu kahraman ile bizim işimiz nereye varır? deyü söyleşüp.....*” gibi ifadeler kullanarak, sanki kralın yanındaymiş gibi anlatıyor. Bkz. vr. 140-a , 198-b, 199-a.

³⁰ Eserin esas konusuyla ilgisi bulunmayan bazı konular kısaca şöyle sıralanabilir: Eserin ilk onaltı sayfasında yer alan konular, Erenlerin inkisarından kaçınmanın gereğinin anlatıldığı tenbiye (vr. 45,46) ; Beyân-ı Adab-ı Gaza ve Gazi de Bulunması Gereken On Huy (vr. 69,70) ; Duaların Kabul Olduğu Zamanlar ve Duası Kabul Olan Canlar (vr. 98, 99) ; Der Beyân-ı Muzırrat-ı Kibir, Gurur (vr. 177).

³¹ Bkz. vr. 99-b.

istemesisidir. Devletin toprak kaybetmesinin, gerilemesinin hikmetlerinden birisi de padişaha itaat etmeyen, şeriatı çiğneyen yeniçeri ve diğer zorba grupların ilahi bir açıdan cezalandırılmasıdır³².

Müellif, bahsettiği kişilerden bazılarının karakter ve kişilik tasvirlerine de yer vermiştir. Bu kişilik tahlillerinde olumlu özelliklerin yanı sıra aynı kişideki olumsuz özelliklere de yer vermesi dikkat çekicidir. İnsanın iyi, güçlü özellikleri kadar kötü özelliklerinin de olabileceği inancındadır³³. Müellifin tasvirleri kişilere yönelik olduğu kadar bazen herhangi bir toplum kesimine de yöneliktir. Varak 163' te dağlık kesimlerde yaşayan Kürt aşiret taifelerinden bazılarının yaşantı ve değerlerini açıklamaya geniş yer ayırmıştır. Ayrıca eserde adı geçen kişilerden yakından tanıdığı bazı kimselerin özet, ama bütüncül biyografilerini dipnot şeklinde sunmaktadır. Örneğin; varak 9-b' de büyük dedesi Ahmed Gazzi için, varak 130-a' da ise kaptan-ı derya olan Mehmed Paşa için bu türden şerhler düşülmüştür.

7. Eserde Kullanılan, Müellifin Yararlandığı Yazılı Kaynaklar

Müellif, eserinde değişik kaynak türlerini kullanmıştır. Bu kaynakların içerisinde yazılı kaynakların payı diğerlerine göre daha azdır. Müellif, yaşadığı dönemin olaylarını anlattığından yazılı eserlerden çok gördükleri ve işittiklerine ağırlık vermiştir ki; bu da doğal bir şeydir. Çünkü henüz daha yeni yaşanmış ya da yaşanmakta olan olaylar hakkında çok fazla yazılı kaynaklar ortaya çıkmamıştı. Bu kaynaklar içerisinde resmi yazılı kaynak olarak Pehlivan İbrahim Paşa'ya hitaben yazılan fermanlar önemli bir yer tutar³⁴. Müellif, bizzat kendisi bu fermanlara bakarak yazdığına dair ipuçları vermektedir. Örneğin, Baba Paşa'ya Anteb'in düzenini sağlaması için gönderilen fermanın doğrudan alıntı yaptığı eserdeki şu satırlardan anlaşılmaktadır: *Şöyle tahrîr olunmuş: "Ayıntabda bir takım eşkıya ayaklanup, ibâdullahı hasarât idiüp, fesâd olduğu rikâb-ı şâhânemize haber verilmek ile sen ki benim vüzerâ-i azamımın dindâr ve kâr-ı güzelsin. Emr-i şerîfim vüsul buldukta, mükemmel kapu ile Ayıntaba varup, merkûm eşkıyaların fitne ve fesâdlarını def' idiüp, ser-ı maktu'larını atebe-ı aliye-i şâhâneme irsâl idesin!" buyurulmuş*³⁵.

³² Bkz. vr. 64-b ; vr. 117.

³³ Sadrazam ve serdar-ı Ekrem Yusuf Ziya Paşa'yı ele aldığı bölüm için Bkz. vr. 130.

³⁴ Bu ferman örnekleri için Bkz. vr. 32-a, 171-b, 204-b

³⁵ Vr. 171-b.

Muhtemelen olayların kahramanı olan İbrahim Paşa, taşrada görev yapan bir devlet adamı olarak; kendisine gönderilmiş olan bu hatt-ı hümayun suretlerinden bazılarını müellife eseri yazarken yararlanması için vermiştir. Aynı şekilde müellif, diğer devlet adamlarına da gönderilen resmi yazılardan örnekler vermiş, bunların bazılarının içeriğini yazmıştır³⁶.

Eserin yazılı kaynaklarından biri de mektuplardır. Örneğin; varak 67' de Rus komutanının İsmail Kalesinin teslim olması için gönderdiği mektup, içeriği ile birlikte yazılmaktadır. Kalenin teslim olacağı sıralarda imdada yetişen Pehlivan Paşa, söz konusu bu mektubu ele geçirmiş ve daha sonraları müellife göstermiş olmalıdır. Bir başka mektup örneği de varak 130' da yer verilen ve sadrazamın, Paşa'ya gönderdiği mektuptur. Pehlivan Paşa, görev yerine giderken konakladığı yerlerin valilerine mektuplar kaleme almış ve bu mektupların bazılarını da eserde yer verilmiştir³⁷.

Müellifin müracaat ettiği ve bazılarının ismini açıkça belirttiği yazılı eserler, din ve ahlak kitapları ve tarikat ehlinin yaşamlarını veya deyişlerini konu alan eserlerdir. Bunların kitabın esas konusu olan Baba Paşa'nın olayları ile doğrudan bir ilgisi yoktur. Bu türden eserlere başvurmasında müellifin amacı; anlatımını özlü sözler ve hikayelerle zenginleştirmek, okuyucuya gerekli gördüğü dini, ahlaki mesajları verebilmektir. Müellifin bahsettiği bu tür yazılı eserlere örnek verecek olursak; şunları belirtebiliriz:

İbrahim Rakım Efendinin *Vakıat-ı Niyazi-i Mısri* adlı eserini örnek vermekte ve bu eserden bir olayı anlatmaktadır³⁸. Burada hayatından bir örnek sunduğu kişi, müellifin mensubu bulunduğu tarikatın kurucularından olması dikkat çekicidir. Müellif, Niyazi-i Mısri'nin divanından aldığı manzumelerin yanı sıra ayrıca Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın yazmış olduğu gazellerden bir tanesine 47. varakta yer vermekle onun eserlerinden faydalandığını göstermektedir. Mevlana'nın Mesnevi adlı eserinden çok sayıda beytlere de eserinin değişik sayfalarında yer vermektedir. Bunların yanı sıra dualar hakkında müracaat ettiği bazı kaynakların da isimlerini zikrettiğini görmekteyiz.

³⁶ Sadrazam Cezayirli Hasan Paşa'ya gönderilen hatt-ı şerif için bkz. vr. 32-a ; Bursa'da bir dönem sürgün yaşayan Abbas Paşa, aldığı resmi yazışma nüshalarını kendisini ziyaret eden müellife göstermekte ve incelemesine izin vermektedir. Bkz. vr. 144-a.

³⁷ Sivas'a vali olarak giden Pehlivan Paşa'nın Bolu Valisi Abbas Paşa'ya gönderdiği mektup için Bkz. vr. 159-a.

³⁸ Söz konusu bu eserin yazarı olan İbrahim Rakım Efendi (1680-1749) yılları arasında yaşamış ve XVII. asrın büyük sufisi olan Niyazi-i Mısri'nin hayat hikayesini kaleme almıştır. Bursa Eski Eserler Kütüphanesinde bulunan el yazması bu eser, Müellif Abdüllatif Efendi tarafından da okunmuş ve alıntılar yapılmıştır. Bkz. vr. 44-b.

Ayrıca isimlerini zikretmese de müellifin İslâmi kaynaklar olan hadis, siyer, megâzi ve terâcim türlerinden beslendiği anlaşılmaktadır.

Müellif, bu eseri kaleme alırken; daha önce yazmış olduğu kendi eserlerinden de faydalanmış ve o eserlerdeki kimi bilgileri, ifadeleri bu esere taşımıştır. Örneğin; Baba Paşa Tarihinden beş yıl önce, H.1230 / 1816 yılında, yazdığı zengin bir biyografik çalışma olan Ravzatü'l-Müflihun adlı eserinden, Baba Paşa Tarihini yazarken yararlandığı görülmektedir³⁹.

8. Eserin Önemli Kaynaklarından Biri Olarak Rivayetler

Müellifin eserinde en çok kullandığı kaynak türü rivayetlerdir. Yaşadığı dönemin önemli olaylarını yakından takip eden müellifin, eserine aldığı bu rivayetlerin çoğunun sahibi belirtilmiştir. Çok sayıda devlet adamı, üst düzey ilmiye mensupları müellifin başlıca sözlü kaynakları olarak dikkat çekmektedir. Bu rivayetçiler bahsettikleri olayları genellikle görmüş veya yaşamış olan zatlardır. Baba Paşa'nın yakınlarının rivayetleri de eserde önemli bir yer tutmaktadır. Müellif bunu : “*Hazinedâr ve kethüdalarından ve makrûblarından rivayet eylediler ki; .....*” biçiminde başlayarak anlatmaktadır⁴⁰.

Müellif, isim belirtmediği rivayetlerde de kaynağının güvenilir olduğunu ilave etmeyi unutmamıştır. Örneğin; I.Abdülhamid'in tutumlu davranışını ve savaşa hazırlanan orduya verdiği parasal desteği anlatırken, bunun “*Rivayet-i sahih ile mervi*” olduğunu özellikle belirtmiştir⁴¹. Cezayirli Gazi Hasan Paşanın kişiliği hakkında bilgiler verirken de : “*Vezir-i müşarünileyhin ziyade yakın olan ağalarından*” işittiklerini yazdığını beyan etmiştir. Bu bakımdan gerek ismi belli olan ve gerekse de belli olmayan kaynakları kullanırken müellifin güvenilir olma çabası içinde olduğu gözden kaçmamaktadır.

Müellif, eserin baş kahramanı olan Baba Paşa'nın askeri dehasını, cesaretini överken: “*.... Dahi bunun gibi pek çok vüzerâ da iyülgüne şehadet eylemiştir.*” diyerek; övgülerinin yerinde olduğunu ve bu konuda çok sayıda kaynağının olduğunu belirtmiştir. Bu kaynaklarından bazılarının adlarını ve söylediklerini nakletmiştir⁴².

³⁹ Bkz. Gazzizade Abdüllatif Efendi, Ravzatü'l- Müflihun, B.E.E.K., Orhan Kitaplığı, nr.1041.

⁴⁰ Bkz. vr. 181-b.

⁴¹ Bkz. vr. 19-b.

⁴² *Hatta hala Ma'den-ı Hümâyûn Valisi sâbık Bursa Valisi Halil Hamid Paşazâde Nurullah Paşa Hazretleri demiştir ki : “Bu cihânda Pehlivan Paşa Hazretleri gibi asker perveri ve cenk ahvâli bilür ve*

Hatta müellifin kullandığı sözlü kaynaklar arasında düşman konumundaki Rus komutanları ve kralına atfedilen sözler de yerini almaktadır. Müellifin her ne kadar bu kişilerle herhangi bir ilişkisi söz konusu olmasa da; bu tür rivayetlerin bir kısmının cephede zaman zaman taraflar arasında gidip gelen elçilerin Baba Paşa ile olan görüşmelerine dayanmış olması muhtemeldir. Ayrıca bir kısmı da muhtemelen varsayımlara veya bir takım mantıksal çıkarımlara dayanan rivayetlerdir.

Müellifin bizzat kendisinin anlattığı ve İstanbul'daki bir çok önemli gelişmeyi içeren bölümlerdeki en önemli kaynakları, üst düzey ulema zümresinden tanıdıkları ve bunun yanı sıra dergahı ile yakın ilişkileri olan bazı devlet adamlarından dinledikleridir. Bu konuda olan ve isimlerini belirttiği çok sayıda kişi ile ilişki içerisinde bulunan müellif, bu tür rivayet kaynakları bakımından gayet zengin bir durumdadır. Örneğin; Sened-i İttifak metnini ortaya çıkarmak amacıyla yapılan toplantılardan ilginç bulduğu bir kıssayı anlatırken kaynağı eski defterdarlardan Mehmet Beydir. Onunla bu olaydan bir yıl sonra bizzat yaptığı bir sohbeti aktarmaktadır⁴³. Müellif bazen esas konuyu anlatırken; “*hatıra gelen*” başka bazı hikayeleri de aktarır. Daha eski dönemlere ait olan anlatıların kaynakları konusunda ise, herhangi bir açıklama getirilmediği görülmektedir. Varak 116 ‘da yer alan “*Hikâye-i acîbe-i Ragıp Paşa merhûm*” bahsinde olduğu gibi, bazı anlatımlarının kaynakları belirtilmemiştir.

Müellif, ayrıca dini, tasavvufi büyüklerden deyişler naklederek anlatımını kuvvetlendirmeye çalışmaktadır. Bu kişiler arasında kendi tarikatının kurucularının, büyüklerinin özel bir yeri vardır.

9. Müellifin Eserde Yer Verdiği Müşahedeleri

Eserinde kendi döneminde yaşayan bir devlet adamının hayatını ve onun yaşadığı olayları kaleme alan müellif, anlattığı olaylardan bazılarında da şahit olmuş ve bu gördüklerini de yazmayı ihmal etmemiştir. Anlattığı olayların büyük çoğunluğunun yaşadığı dönemin olayları olması hem müşahedelerinin yoğunluğunu arttırmakta; hem de birinci dereceden kaynak olması nedeniyle anlattıklarının değerini arttırmaktadır.

---

askeri kullanur bir vezir dahi yoktur. Kahramanlara baş egmıyen dilâverler ona bende olur ve başında olan askeri kendüye gayet itâ'at ider, ateşe salsa yüz çevirmezler. Barek Allah . Tamam vezirdir. Allah muvaffak-ı bâ-hayr eyleye!” deyiü hatm-ı kelâm eyledi. Bkz. vr. 102-a.

⁴³ Bkz. vr. 114.

Müellifin kaleme aldığı olayların hatırası henüz güçlü ve canlı bir biçimde hafızalarda yaşanmaktadır. Bu olayları gören veya yaşayanların büyük çoğunluğu hala hayattadır. Kendisi de tanıklardan biri olarak; bu olayların şahitlerini bulmakta güçlük çekmemiştir. Eserin en büyük kaynağı olan Baba Paşa, olayların birinci dereceden tanığıdır. Ondan sonra gelen kaynaklar arasında, onun maiyetinde bulunan görevliler de şahit oldukları olayları nakletmişlerdir. Özellikle III. Selim'in tahtan indirilmesini takip eden dönemde Nizam-ı Cedit yanlılarına karşı girişilen katliamların Bursa'daki uzantılarına şahit olan müellif, bu müşahedelerine de eserinde yer vermiştir⁴⁴.

Müellif, hayat hikayesini ve kişilik özelliklerini anlattığı Baba Paşa ile ilgili olarak, kendisinin de kahramanın iyi yönlerine şahit olduğunu eklemektedir. Adaletli, merhametli ve doğru bir kişi olduğunu varak 158-b' de olduğu gibi : “*Gözümüz ile dahi gördük*” ifadesiyle vurgulamaktadır. Müellif, Baba Paşa'nın çeşitli kişilerle olan yazışmalarını gördüğü ve eserin yazımında bunlardan faydalandığı gibi, onun hazinesinde olan bazı değerli eşyaları da gördüğünü açıkça yazmıştır⁴⁵.

10 . Müellifin Diğer Eserleri

Müellif, çalışmamıza konu olan Vakayi-i Baba Paşa Fi Tarih adlı eserden başka çok sayıda eser yazmıştır. Telif ve tercümelere oluşan, büyük çoğunluğu dini ve tasavvufi konulardan bahseden bu eserleri kısaca tanımak, müellif hakkında daha çok bilgi sahibi olmak için gereklidir. Müellif, söz konusu bu eserlerinin büyük çoğunluğunu Türkçe kaleme almışsa da, bazı eserlerini de Arapça ve Farsça olarak kaleme almıştır. Aynı zamanda iyi bir hattat olan ve değişik yazı türlerini eserlerinde ustalıkla kullanan müellif, daha ziyade talik hattını benimsemiştir.

Müellif Şeyh Abdüllatif Efendi tarafından kaleme alınan başlıca önemli eserleri şunlardır:

Tefsirü'l-Fatiha: Müellif bu eseri Vakayi-i Baba Paşa ile aynı tarihte, H.1235/1820 tarihinde, tamamlamıştır. Fatiha suresinin devasa bir tefsiridir. 366 varaktan oluşan bu eseri müellif, talik hattıyla ve Türkçe olarak yazmıştır. B.E.E.K. Orhan Kitaplığı nr. 219'da kayıtlıdır.

⁴⁴ Valide Kethüdası Yusuf Ağa'nın hac yolunda iken geri çevrilip; Bursa'ya getirilmesi ve orada öldürülmesi ; Nizam-ı Cedit yanlısı müderrislerden olan Abdüllatif Efendi'nin Bursa'daki ilginç öldürülme olayı ..... gibi olaylar bir tanık olarak müellif tarafından aktarılmıştır. Bkz. vr. 110.

⁴⁵ Örneğin Baba Paşa'nın Rusya'dan getirdiği bazı eşyaları gördüğünü: “*Bu fakir gördüm*” ifadesiyle belirtmiş ve eserde müşahedelerin ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Bkz. vr. 151-a.

Tenkîh-ı Zübdetü'l-Beyân Fi Tefsir'il- Kur'an: Kuranın bir yorumu olan bu eser, B.E.E.K. Orhan Kitaplığı nr. 220, 221'de kayıtlı olup; yazı türü nesihdir.

Tefsirü'l- Kur'an : Arapça olarak kaleme alınan bu eser kuranın yorumudur ve 421 varaktan oluşmaktadır. B.E.E.K. Orhan Kitaplığı nr. 218 ve 2110'da bulunmaktadır.

Risaletü'l-Aktab : Tasavvufi konulardan ve bu alandaki ululardan (kutb) bahseden ve Türkçe yazılan bu eser; B.E.E.K. Orhan Kitaplığı nr. 361'de kayıtlıdır.

Menasikü'l-Hacc: Müellif, bu eserini H.1236/1821 yılında çıktığı hacc seferi dönüşünde kaleme almış ve burada bir ibadet olarak haccın önemi anlatılmıştır. Türkçe olarak kaleme alınan bu eser, küçük boyutlu bir eser olup; nesih hattı ile kaleme alınmıştır. B.E.E.K. Orhan Kitaplığı nr. 499'da kayıtlıdır.

Temhid-i Mukaddimat : B.E.E.K. Orhan Kitaplığı nr. 702,707 ve 708'de olmak üzere üç nüsha halinde kayıtlı olan bu eserin dili Türkçedir. Müellif, bu eserde Hz. Adem ve Hz. Muhammed'in yaradılışlarındaki hikmetleri anlatmaktadır.

Risale-i Ruhü'l-Kuds: Allah dostları olan evliyalardan söz eden bu küçük eser 16 varaktan oluşmaktadır. Dili Türkçedir. B.E.E.K. Orhan Kitaplığı nr. 703'te bulunmaktadır.

Vakiât: Müellifin büyük çaptaki eserleri arasında yer alır. Dili Türkçedir. Müellifin H.1240/1824-1825 yılında tamamladığı bu eser, nüshalarla çoğaltılmıştır. Eserin nüshaları Süleymaniye Pertev Paşa Kitaplığında 341 numarada ve Atıf Efendi Kütüphanesinde 4185 numarada kayıtlıdır. Müellif, bu eserinde bir çok dini ve tasavvufi konuları başlıklar kullanarak geniş bir biçimde işlemiştir⁴⁶.

Risale-i Fıkıh ve't-Ta'bir: Fıkıhla ilgili konuları açıklayan bu Türkçe eserde müellif, ayrıca rüya tabirlerine de yer vermiştir. B.E.E.K. Orhan Kitaplığı nr. 706'da kayıtlıdır.

Risale-i fi Kerâmât-ı Evliya : Keramet çeşitlerini ve onun evliya ile ilişkisini anlatan bu küçük boyutlu eser; B.E.E.K. Orhan Kitaplığı nr. 709'da kayıtlı bulunmaktadır.

---

⁴⁶ Hamdi Tekeli, doktora tezinde, tez konusu olarak bu eserin transkripsiyonu ve değerlendirmesini yapmıştır. Bkz. Hamdi Tekeli, **Gazzizade Abdüllatif'in Hayatı, Eserleri ve Vakiâtı**, U.Ü.S.B.E., (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 2000.

Makalât-ı Aliye İrşâd-ı Ehl-i Sülûk : Tarikata girenlerin karşılaşılabilecekleri sorunları ve kendi tarikatının özelliklerini anlatmaktadır. Müellif, bu eserini Türkçe ve nesih hattıyla kaleme almıştır. Eser, B.E.E.K. Orhan Kitaplığı nr. 710'da kayıtlıdır.

Mecmuati'l-Fevâid : Muhtelif konularda yazılan notlardan oluşan, Türkçe ve talik hattıyla kaleme alınan bu eser; 44 varaktan oluşmaktadır. B.E.E.K. Orhan Kitaplığı nr. 712'de kayıtlıdır.

Mecmuati'l- Huttab : Arapça yazılan bu eserde hutbeler bulunmaktadır. Bursa'da Cuma günleri hutbeler veren müellif; bu hutbelere 118 varaktan oluşan bu eserinde nesih kırmacı hattı ile kaleme almıştır. B.E.E.K. Orhan Kitaplığı nr. 713'te kayıtlıdır.

Hülâsatü'l- Vefeyat : Müellifin en çok bilinen ve en yaygın olan eseridir. H.1244/1828-1829 yılına kadar Bursa'da vefat eden bazı kişileri kısa özet biçiminde tanıtmaktadır. 51 varaktan oluşan bu eserin son 15 varak Bursa'nın tanıtımı ile ilgilidir. B.E.E.K. Genel Kitaplığı nr. 2162'de kayıtlıdır. Ayrıca İstanbul'daki bir çok yazma eser kütüphanesinde nüshaları mevcuttur.

Ravzatü'l- Muflihun : H.1230/1814-1815 yılında müellif tarafından talik hattıyla Türkçe olarak kaleme alınan bu eser biyografik bir çalışmadır. Şeyh, vaiz, müderris, vezir gibi değişik statülerden yaklaşık 150 kişi tanıtılmaktadır. B.E.E.K. Orhan Kitaplığı nr. 1041'de kayıtlıdır.

Yukarıda kısaca tanıtılan bu eserlere ilave olarak müellif Gazzizade Abdülatif Efendinin başka eserleri de vardır. Ancak bu eserlerin çoğu 10 varağı bile bulmadıkları için burada yer vermediğimiz broşürlerdir. Bunların hemen hepsinin ortak özelliği, hem küçük boyutlu eserler olmaları, hem de dini ve tasavvufi konularla ilgili olmalarıdır. Aslında Vakayi-i Baba Paşa hariç, müellifin diğer bütün eserleri bu konularla ilgilidir. Müellif, kendine ait olan bu telif eserlerin yanı sıra Arapça'dan tercüme de yapmıştır.

Sonuç olarak; müellif çok sayıda eser kaleme alan farklı ve önemli bir kişidir. Aynı zamanda usta bir hattat olarak eserlerini kendisi kaleme almıştır. Ancak yine de bu eserlerden çok azı tarih araştırmacılarını doğrudan ilgilendirecek türdendir. Müellifin statüsü, toplumdaki yerine bakıldığında; eserlerinin dini, tasavvufi konulara ağırlık vermesi doğaldır. İşte bütün bu eserlerin arasından bakıldığında, incelememize konu

olan “Vakayi-i Baba Paşa” adlı eseri, farklı bir yere sahip; titizlikle hazırlanmış ve oldukça hacimli bir eser olarak göze çarpmaktadır.

11 . Metnin Transkripsiyonunda Uygulanan Esaslar, Kurallar

Eserin mevcut tek nüshası olarak Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesinde bulunan müellif nüshasının transkripsiyonunda sade ve basit kurallar uygulanmıştır. Arapça ve Farsça sözcüklerinin yazılışında “elif, vav, ye” ile yapılan uzatmalar, şapka işareti(^) ile gösterilmiştir. Arapça kökenli tamlamalarda apostrof (') işaretinden sonra gelen harf yazılmış ve ardından kısa çizgi (-) işareti ile tamlayan ve tamlanan birbirine bağlanmıştır⁴⁷. Farsça tamlamalarda ise; tamlayan ile tamlananın birbirine bağlanmasında kısa çizgi işareti kullanılmıştır. Arapça ve Farsça kökenli bazı sözcüklerde bulunan; ancak Latin alfabesinde karşılıkları bulunmayan “ayn” harfi ters apostrofla “ ‘ ” gösterilirken; hemzeler ise apostrofla “ ’ ” gösterilmiştir⁴⁸.

Transkripsiyonda müellifin üslubuna bağlı kalınmış ve bu üslubu bozabilecek herhangi bir sadeleştirme veya güncelleştirme yapılmamıştır. Böylece eserin bir çok yerinde geçen “ *geliüp, bilüp, eyleyüp, iyü, için* .....” gibi sözcüklerin yazımında müellifin üslubu aynen korunarak aktarılmıştır. Aynı şekilde metinde geçen argo, küfür gibi anlamlara gelebilecek sözcüklere dokunulmamış ve bunlar olduğu gibi bırakılmıştır⁴⁹. Metnin anlaşılmasını sağlamak amacıyla noktalama işaretlerine yer verilmiştir. Metinde müellifin sayfaya derkenar biçiminde yaptığı ilaveler eğer paragrafın anlam olarak bir uzantısı ise; metindeki yerine yerleştirilmiştir. Bu ilaveler bir dipnot biçiminde özel bir bilgi veriyorsa; buna da dipnot şeklinde metnin altında yer verilmiştir⁵⁰.

Eserde müellif tarafından yanlış yazılan, boş veya eksik bırakılan bazı şahıs ve yer adları mümkün olduğunca tespit edilmeye çalışılmış ve tespit edilenler köşeli parantez [ ] içinde yazılmıştır. Metinde geçen ve ayrıca açıklanma gereği duyulan şahıs

⁴⁷ Arapça dilbilgisine göre yapılmış olan tamlamalara örnek olarak şunlar verilebilir: “..... *sultanu'l-bereyn ve hakanü'l-bahreyn, fatihü'l-haremynü's-şerifeyn* .....” Bkz. vr. 3-a ; Aynı varakta Farsça Tamlamalara örnek olarak şunlar yer almaktadır : “ ..... *pâdişâh-ı pür-intibâh, makrub-u dergâhullah, rüstem-i zaman , kahraman-ı cihân , sahib-i karân, bende-i fermân* .....”

⁴⁸ Örneğin; “ .... *vâkı'ât, vekayi'i, ta'rif* ....” Bkz. vr. 4-b

⁴⁹ Pehlivan Paşa'nın özellikle Ruslara karşı yaptığı savaşları anlatırken; düşman askerleri hakkında olumsuz bazı benzetmeler de kullanılmıştır. “... *kâfir-i bî-din kudurmuş köpek gibi* ...” Bkz. vr. 89-b ; “ .... *it oğlu it yanlış yerde yerde kışladı* ....” Bkz. vr. 92-a.

⁵⁰ Müellifin eserde yer verdiği bir dipnotun transkripsiyonda verilmiş biçimi hakkında Bkz. vr. 9-b.

ve yer adları ile bazı olaylar hakkındaki çevirenin notlarına (ç.n.) da köşeli parantez işareti ile metnin altında yer verilmiştir.

Müellif tarafında eserin birkaç yerinde bırakılan ve bir paragrafın sığabileceği boşlukların tam olarak neyle ilgili olduğu, niçin boş bırakıldığı tespit edilemediğinden bunlara dokunulamadı. İmla veya anlam yanlışlığı olan sözcüklerin doğru biçimleri de dipnot içinde gösterilmiştir. Eserde geçen Arapça ve Farsça cümle, beyit ve deyişlerin orjinalleri yazıldıktan sonra sonlarına yıldız (*) işareti konulmuş ve metnin altına da bu işaretle açılan ilavelerde tercümeleri verilmiştir. Okunuşları şüpheli olan veya tam olarak ne olduğu tespit edilemeyen kelimeler, orijinal Arap alfabeli şekli ile gösterilmiş; böylece yanlış bir okunuşa meydan verilmesi önlenmek istenmiştir.

Metinde geçen ve tek bir numara verilen her sayfa aslında karşılıklı iki varaktan oluşmaktadır. Müellifin tek bir numara vermekle yetindiği bu iki varaklık sayfaya transkripsiyonda iki numara verildi. Sayfaları daha kolay takip edebilmek için varaklar (1a, 1b, 2a, 2b, 3a, 3b, ...) biçiminde numaralandırıldı. Müellifin eserde genellikle renkli kalemle yazdığı başlıklar ile bunlarla aynı sayfadaki açıklayıcı yan başlıklar konu başlığı olarak tesis edildi. Metnin genel bir fihristi çıkarılırken; eserde yer alan konu başlıkları ve yan başlıklar karşılıklarına ait oldukları varak numaraları eşleştirilerek düzenlemeye gidildi. Metinde geçen başlıklara numara verilmediği halde, eseri daha kolay takip etmek amacıyla başlıklar numaralandırıldı.

İKİNCİ BÖLÜM

PEHLİVAN İBRAHİM PAŞA'NIN HAYATI (1766– 18 Ekim 1820)

1. Ailesi, Çocukluğu ve İlk Gençlik Yılları

Pehlivan İbrahim Paşa ya da Baba Paşa adıyla bilinen tarihi bir kişiliğin hayatındaki önemli olaylarını konu alan ve bizzat kendisinin isteğiyle ve henüz hayatta iken kaleme alınan bir eser olan Vakayi'-i Baba Paşa fi't-tarih adlı eserin sadece transkripsiyonu ile yetinmek istemedik. Değerlendirmenin bu ikinci bölümünde böyle bir başlığın atılmasının nedeni; metnin kesin olarak belirtmediği veya Baba Paşa ile ilgili değinmediği konuları da arşiv malzemeleri ve diğer kaynaklardan sağlayarak ortaya koyabilmektir. Sadece onun hayatı incelenmekle kalmayıp; aynı zamanda Osmanlı Devletinin XVIII. Yüzyılın sonlarından XIX. Yüzyılın başlarına kadar olan tarihi de hem dönemin tanıklarınca ortaya konulan bu eser hem de arşiv vesikaları ile daha çok aydınlatılmış olacaktır. Böylece yaşadığı dönemlerde belli bir önemi ve ağırlığı olan İbrahim Paşa'nın araştırmalara dayanan daha nesnel, eleştirel bir biyografisini elde etmek mümkün olacaktır. Eserde anlatılan olayların çoğunun zamanının belirtilmemesi, eserin baş kahramanına yönelik olumsuz eleştirilere yer verilmemesi gibi unsurlar böyle bir çalışma yapmayı gerekli kılmaktadır.

Kayıtlarda onun hayatı hakkındaki bilgilerin en az olduğu çocukluk ve ilk gençlik yıllarına ilişkin olarak, Vakayi'-i Baba Paşa'da da yetersiz ve belirsiz bilgiler bulunmaktadır. Hakkında söylenebilecek ilk kesin bilgi, Bozok(Yozgat)'ta doğmuş olduğudur. Doğum tarihini kesin olarak kendisi de bilmemekte; H.1180/1766 veya H.1183/1770 yıllarından birisi olduğunu tahmin etmektedir⁵¹. Soyunun Battal Gazi'ye ve peygambere dayandığını iddia etmesine ve “*seyyid*” unvanını kullanmasına rağmen; mevcut kaynaklarda babası ya da dedesinin adlarına yer verilmeyişi, kendisinden önceki aile bireylerinin devlet katında herhangi önemli bir görev almadığını düşündürmektedir⁵². Hayatını anlatan eserde babasının adının yazılacağı bölüm boş bırakılmıştır.

⁵¹ Bkz. Vr. 18-a.

⁵² Vali veya mutasarrıf olarak değişik tarihlerde hükümete gönderdiği kaimelerindeki mühürlerde “*seyyid*” unvanını isminin başında kullanmaya dikkat etmiştir. Bkz. **B.O.A. H.H** nr. 21402, 24983.

Ailesi ve doğum tarihi hakkında belirsizliklerin olduğu Pehlivan İbrahim'in çocukluğu ve ilk gençlik yılları memleketi olan Bozok'ta geçmiştir. Çocukluğunda hocaya gidip geldiğini belirttiğine göre okur-yazar olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak yine de okuma-yazmaya çok devam etmediği anlaşılmaktadır. Çünkü çok geçmeden kendisini güreş ve savaşmak konusunda hünerler öğrenmeye adanmış ve bu uğraşların kendi tabiatına en uygun uğraşlar olduğunu itiraf etmiştir⁵³. Güreşmek, vuruşmak konusunda çok yetenekli olduğunu daha çocukluğundan itibaren kanıtlamaya başlayan İbrahim, kendisinden yaşça büyük olan çocukların bile sırtını yere getirdiğini belirtmektedir. Çevresindekilerden başlayarak; herkes tarafından pehlivan olarak görülmüş ve “*Pehlivan*” sanını ölümüne kadar isminin önüne koymuştur. O devletin resmi yazışmalarında da “*Pehlivan Paşa*” olarak geçmektedir.

Yaşı ilerleyip çocukluktan çıkıp gençlik evresine geçince, güreşin yanı sıra “*cenk sanati*” nı da hevesle öğrenmeye başlamış ve bu konuda mevcut imkanlar doğrultusunda kendisini geliştirmiştir. Her ne kadar kendisini “*âdâb-ı gazâ*” olarak da isimlendirdiği bu sanatta gelişmeye adanmışsa da; hayatının ilk on sekiz yılı boyunca baba ocağı olan memleketinden dışarı çıkamamıştır. Önünde, ona en uygun görünen seçenek, birisinin himayesine girmek; gönüllü olarak savaşlara, mücadelelere atılmak, hünerlerini göstererek dikkat çekmek ve böylece bir yerlere gelebilmektir.

2. Katıldığı İlk Savaşlar ve Alo Paşa'nın Himayesine Girişi (1788-1798)

Pehlivan İbrahim, on sekiz yaşında bir delikanlı olarak ilk kez bir savaşa gönüllü olarak katılmak üzere memleketinden ayrıldı. Söz konusu bu savaş, I. Abdülhamit'in (1774-1789) saltanatının son yıllarında patlak veren Osmanlı- Rus ve Avusturya savaşlarıdır. Pehlivan İbrahim ve birkaç arkadaşı da kahramanlıklarını gösterme hevesiyle yola çıkıp; Rumeli'de padişah ordusuna katıldılar. Avusturya ordusu üzerine gönderilen birliklerin içine dahil edilen Pehlivan İbrahim, aslında bireysel olarak üzerine düşeni yapsa da; ordudaki genel başarısızlık durumu ve padişahın da ölümü üzerine memleketine dönmek zorunda kaldı. Bu dönüşünde memleketine beraberinde biraz ganimet, esir ve cariyeye ile döndüğünü belirtmektedir⁵⁴.

III. Selim'in (1789-1807) tahta çıktığı ilk günlerde düzenlenen cülus merâsimlerine katılmak ve cenk hünerlerini göstermek için İstanbul'a gelen Pehlivan

⁵³ Bkz. vr. 18-b.

⁵⁴ Bkz. vr. 22-a.

İbrahim, meziyetlerini sergiledi. Gerçi padişahın iltifatlarına mahzar olduğunu belirtmişse de; aslında en çok istediği şey olan bir devlet adamının maiyetine girmeyi başaramadan memleketine dönmek zorunda kaldı. Ancak Allahın kendisini gaza için yarattığını düşünen böyle enerjik ve genç bir adamın uzun süre baba ocağında durmayacağı belliydi. Nitekim sürekli olarak emrine girebileceği bir yoldaş, bir baş aramış ve çok geçmeden aradığını Alo Paşa adındaki bir başka cesur adamda buldu⁵⁵.

Osmanlı devletinin Rusya ve Avusturya orduları karşısında uğradığı başarısızlıklar ve kayıplar sonucu sık sık sadrazam azleden yeni padişah; yaşlı ve deneyimli Cezayirli Gazi Hasan Paşayı da kaptan-ı deryalıktan azlederek; İsmail ve Tuna seraskerliğine tayin etti. Kaybedilen yerleri geri almakla görevlendirilen serasker, cepheye giderken; adamı olan Kütahya Mütesellimi Abbas Ağa'dan kendisine bir tüfenkçibaşı bulup göndermesini isteyince; Abbas Ağa, civarda yiğitliği ve cesaretiyle bilinen Alo'yu seçti. Cezayirli'nin ordusuna katılma fırsatını yakalayan Alo Paşa, hemen başına topladığı özel bir birlikle yola çıktı. İşte seksen kişiden oluşan bu seçme delikanlıların içinde Pehlivan İbrahim de bulunmaktaydı. Edirne civarında Cezayirli Hasan Paşa'nın ordusuna yetişen ve savaş hünerlerini gösteren Alo ve adamları, Hasan Paşa tarafından beğenildi ve tüfenkçibaşı seçildi. Cepheye doğru ilerleyen bu orduda Alo, kısa sürede sivrildi ve çok geçmeden Hasan Paşa tarafından mirmiranlığa ve çarhacılığa terfi ettirildi. Efendisinin bu yükselişinden nasibini alan Pehlivan İbrahim de ordunun öncü safında yer buldu. Alo Paşa'nın yükselişi onun da ileride yükselmesine zemin hazırladığı için önemlidir.

Cezayirli Hasan Paşa'nın İsmail Kalesi önünde 23 Eylül 1789 tarihinde düşman kuvvetleriyle yaptığı ve başarıyla sonuçlanan savaşta Alo Paşa'nın ve Pehlivan İbrahim'in önemli hizmetleri görüldü. Bu askeri başarı, 3 Aralık 1789'da Hasan Paşa'ya sadaret mührünün verilmesini sağladı⁵⁶. Sadrazam olur olmaz gerçekleştirdiği idamlarla

⁵⁵ Kaynaklarda kimi zaman Ali, Alev ya da Alo Paşa şeklinde geçen bu kişi, önce mirmiran ve daha sonraları da Cezayirli Hasan Paşa sayesinde vezir olmuştur. 1790'lı yıllarda sırasıyla Anadolu, Rumeli, Konya ve Diyarbakır Valiliklerinde bulunmuştur. Daha çok cesareti ve başına buyruk haliyle tanınan Alo Paşa Kasım 1798'de Kaptanıderya Hüseyin Paşa tarafından hile sonucunda Rahova'da öldürülmüştür. Bkz. Mehmed Süreyya, **Sicil-i Osmani**, Haz. Nuri Akbayar, (İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yayını 1996), c.1, s.279 ; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Kütahya Şehri**, (İstanbul, Devlet Matbaası, 1932), s. 127 ; **B.O.A. H.H.**, nr. 4121.

⁵⁶ Bkz. **B.O.A. H.H.**, nr. 11754.

orduda dehşet saçan yaşlı ama heybetli paşa, Alo Paşa ve adamı Pehlivan İbrahim'e ise; yükselme şansı verdi. Onun sayesinde Alo Paşa, üç tuğlu bir vezir oldu⁵⁷.

Üç buçuk ay gibi kısa süren sadaretinden sonra Cezayirli Hasan Paşa öldü (19 Mart 1790). Ondan sonra gelen serdar-ı ekremlerin dönemlerinde de Alo Paşa çarhacı olarak konumunu elinden geldiğince başarılı mücadelelerle muhafaza etti⁵⁸. Pehlivan İbrahim de sürekli paşasının yanında bulunmaya devam etti. Savaşlarda kahramanca mücadelesini devam ettirdi. Örneğin Maçin Cenginde (Temmuz 1791) gösterdiği başarı ile Serdar-ı Ekrem Koca Yusuf Paşa'nın huzuruna çıktı ve başına han çelengi takıldı, kuvveti ve heybeti ile orduda ün kazanmaya, fark edilmeye başladı⁵⁹. Ancak yetersiz ve sınırlı kalan bütün çabalara rağmen Osmanlı ordusu bu savaşlardan yenilgi ile ayrılıp; 4 Ağustos 1791'de Avusturya ile, 9 Ocak 1792'de ise Rusya ile antlaşma imzalamak zorunda kaldı.

İmzalanan bu antlaşmalardan sonra 10 Nisan 1792'de perişan ordusuyla İstanbul'a dönen Sadrazam Koca Yusuf Paşa, asayişini sağlaması için Alo Paşa'yı Rumeli'de bıraktı. Her geçen gün karışıklıkların hızla arttığı ve merkezi otoritenin de hızla azaldığı bu bölgede Alo Paşa ve yanında bulunan adamı Pehlivan İbrahim tutunmaya çalıştılar. Rumeli'nde türeyen dağlı eşkıyalara, zorbalara karşı savaştılar ve Alo Paşa'ya bu gayretlerine karşılık Kütahya mansıbı verildi.

Kütahya'da iki ay kaldıktan sonra İstanbul'a gelen ve Göksu Kasrında padişahın huzuruna kabul edilen Alo Paşa, padişahın iltifat ve talimatları ile Rumeli'ndeki dağlı eşkıyası üzerine görevlendirildi⁶⁰. Yanında bulunan Pehlivan İbrahim ile birlikte Rumeli'ye geçerek; isyancılarla zorlu mücadelelere girişti. Eşkya başlarından kimileri ile çatıştı, kimilerini ikna ederek yanına çekti. Ancak bu eşkıya taifesinin yöredeki bazı ayanlar ve paşalar tarafından el altından desteklenmesi sonucunda düzenin bir türlü

⁵⁷ Alo Paşa, yükselişindeki Cezayirli Hasan Paşa faktörünü daima vurgulamış, kendisine karşı çıkanlara şöyle seslenmişti: “ *Benim tuğlarım Gazi Hasa Paşa bergüzârıdır. Hasan Paşa sayesinde din ve devlete hizmet edüp, uğruna can ve baş virüp, iltifat-ı şahâne ile alup, üç sadr-ı azama çarhacı olup, bu kadar hizmetim mukâbilinde şevketlü pâdişâhum Kütahya mansıbını ihsân eyledi.*” Bkz. vr. 42.

⁵⁸ Hadika-i Vekâyi adlı eserde Alo Paşa'nın cepheindeki başarılarından şu ifadelerle değinilmektedir: “... *Yusuf Paşa hazretlerinin maiyetinde olan vezir Ali Paşa-yı dilîr çapul tarikiyle düşmen-i dini şebhûn edüp; hayli nusrete muvâfak ve altmış esir ile General Mayor'u esir edüp; orduya irsâl ve andan dahi Asitane-i Aliyye'ye geliüp, der-zindan oldu.*” Bkz. Ahmed Cavid, **Hadika-i Vekâyi**, Haz. Adnan Baycar, (Ankara, T.T.K. yay., 1988), s.98.

⁵⁹ Bkz. vr. 35-a.

⁶⁰ XVIII. Yüzyılın sonlarında Rumeli'de asayiş, huzuru ortadan kaldıran ve kimi ayanlar tarafından el altından desteklenen Dağlı İsyancıları hakkında daha geniş bilgi için Bkz. Yücel Özkaya, **Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyancıları (1791-1808)**, (Ankara, A.Ü.D.T.C.F. Yay., 1983).

sağlanamaması üzerine Alo Paşa, ihmalkârlıkla suçlandı ve hakkında idam fermanı çıkarıldı. Ne var ki devletin, Rumeli’de bu fermanın gereğini yerine getirecek gücü yoktu. Bunun üzerine idam fermanı gizli tutuldu ve Alo Paşa Anadolu Beylerbeyliği ile görevlendirildi. Pehlivan İbrahim’i ve Rumeli’de maiyetine aldığı Çakracıoğlu gibi zorbaları yanına alarak Anadolu’ya geçen Alo Paşa’nın üzerine devlet Karaosmanoğlu’nu gönderdi. Otoritesi taşrada bitme derecesine gelen devlet, yerel güçleri birbirine karşı kırdırma politikasına yönelmek zorunda kalmıştı. Ancak bu politika da Alo Paşa’nın yok edilmesini sağlayamadı. Pehlivan İbrahim gibi sadık adamlarının gayretleri ile Alo Paşa, üzerine gönderilen Karaosmanoğlu gücünü perişan etti. Engellemeleri bir bir aşarak Kütahya önlerine geldi.

Alo Paşa’yı yok edemeyen padişah, onu affetmek zorunda kaldı. Önce Konya valiliği ve daha sonra 1795’te kendisine Diyarbakır ve Rakka valiliği verildi. Görev yerine giden Alo Paşa’nın ordusunda bulunan Pehlivan İbrahim de yıllar sonra vali olarak üzerine gidip, öldüreceği Bekir Beg gibi isyancılarla ilk kez savaştı. H.1211/1796’da tekrar Anadolu valiliği ile Kütahya’ya dönen Alo Paşa, burada bir süre durdu. Kütahya’da cami medrese gibi bazı eserler de yaptırdı ve kimilerini ise tamir ettirdi⁶¹.

Alo Paşa’nın Kütahya’daki bu günlerinde adamı Pehlivan İbrahim, ahaliye zarar veren ve Paşa’yı dinlemeyen Kızıl Abdurrahman adındaki azılı bir zorbayı efendisinin talimatıyla ortadan kaldırdı. Bu başarısıyla Alo Paşa’nın iç ağaları zümresine kaydedildi ve cebahaneci başılığa getirildi. Kahramanlığı ile elde ettiği şanını her geçen gün arttırarak; Alo Paşa’nın vazgeçemediği has adamları arasına katıldı⁶².

1797 yılında Vidin’de Pasbanzâde Osman, devlete baş kaldırınca fermanlı ilan edildi Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa komutasındaki ordu Vidin üzerine gönderildi⁶³. Bu sırada Kütahya’da bulunan Alo Paşa’ya da Rumeli’ye geçmesi ve orduya katılması emredildi. Alo Paşa, birlikleriyle İstanbul üzerinden; Pehlivan İbrahim ise Aydın taraflarından Rumeli’ye geçtiler ve Mayıs 1798’de Vidin’i kuşatan orduya katıldılar. Osmanlı ordusu Pasbanzâde’yi bir türlü ortadan kaldırmayı başaramadı ve üstelik kendisine vezirlik rütbesi verildi. Alo Paşa’nın bütün gücü ve isteğiyle mücadele etmediğini düşünen Kaptan-ı derya onu gizlice ortadan kaldırmaya karar verdi. Bir hile

⁶¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Kütahya Şehri**, (İstanbul, Devlet Matbaası,1932), s.126.

⁶² Bkz. vr. 51-a.

⁶³ A. Cevat Eren, “Pazvandoğlu”, **İ.A.**, (İstanbul, 1964), c.9, s.532-535.

sonucu, iltifatlarla yanına çağırıldığı Alo Paşa'yı öldürttü ve başı İstanbul'a gönderildi (26 Kasım 1798)⁶⁴. Bu olaydan sonra Alo Paşa'nın kapı halkı dağıldı ve bir çoğu efendilerinin akıbetine uğramamak için kaçtı ve gizlendi.

Alo Paşa'nın önemli adamlarından olan Pehlivan İbrahim, şans eseri bu ölümcül davette efendisinin yanında değildi. Yaklaşık on yıl boyunca himayesi altında bulunduğu paşasının ölümü onu çok sarstı ve yalnız bıraktı. Pehlivan İbrahim, eşkıyaların, zorbaların, ayanların kol gezdiği ve çatışmaların bir an bile eksik olmadığı Rumeli diyarında altı yüz kadar adamıyla zor bir kış geçirdi. Zaman zaman gizlendi, başıboş bir biçimde köy köy dolaştı. Sonunda bu zorlu yerde kalıp; bütün güçlülere göğüs germeye karar verdi. O artık kahramanlığı ve cesareti ile Rumeli'de kendine bir yer açacaktı.

3. Rumeli'deki Mücadeleleri ve Ayanlığa Yükselişi

Pehlivan İbrahim'in hayatında çok önemli bir yeri olan bu dönem, onun için yoğun mücadelelerle geçti. Osmanlı Devletinin en çalkantılı, karışık bölgelerinin başında gelen Rumeli'de var olma mücadelesi vermek zorunda kalmıştı. İlk kez bu dönemde devletin ilgisini çekmiş ve adı resmi yazışmalara konu olmaya başlanmıştır. 1799 yılından 1806 yılına kadar geçen bu dönemde adını Rumeli'nin güçlü ayanları arasına yazdırmayı başarmıştır.

1798 yılını 1799 yılına bağlayan kış mevsimini Tırnova'nın köylerinde zor şartlar altında geçirdikten sonra çevredeki yerel güçlerin rahatsızlık duymalarına neden oldu. Nitekim çok geçmeden konakladığı köy Palaslı Mehmed Paşa kuvvetleri tarafından kuşatıldı⁶⁵. Bu kuşatma karşısında zor durumda kalan ve hiçbir çıkış yolu kalmayan Pehlivan İbrahim ve altı yüz kadar adamı Mehmed Paşa'nın sayıca daha çok olan ordusuna karşı çarpıştılar. Sayıca daha az olan bu kuvvet karşısında ummadığı bir yenilgi alan Mehmed Paşa, bütün ağırlıklarını bırakıp kaçmak zorunda kaldı. Pehlivan

⁶⁴ III .Selim'in Sıratibi Ahmed Efendi, **Rûznâme**, Haz. Sema Arıkan , (Ankara,T.T.K. Yay., 1993), s.292 ; Enver Ziya Karal, Pasbanzâde ya da halk arasındaki söylenişyle Pazvandoğlu İsyanını bastırmada padişah ordusunun yetersiz kalmasının nedeni olarak Alo Paşa'nın ihanetini göstermiş ise de; aslında bu isyanın bastırılmamasındaki nedenlerden sadece biridir. Bkz. Enver Ziya Karal, **Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları**, (Ankara, T.T.K. Basımevi, 1942), , s.120-121.

⁶⁵ Palaslı Mehmed Paşa hakkında Bkz. M. Süreyya, **a.g.e.**, c.4, s. 1035.

İbrahim'in Rumeli'de kazandığı bu ilk zaferle “*Çıplak adamları hırkalandı, silahlandı ve atlandı*”⁶⁶.

Gün geçtikçe Rumeli'de daha çok dikkat çeken ve mevcut yerel güç dengesi için tehdit oluşturmaya başlayan Pehlivan İbrahim, bölgenin en güçlü ayanlarının başında gelen Tirsinikli İsmail Ağa'nın dikkatini çekti. Tırnova Yöresinin voyvodalığını elinde bulunduran ve servetinin artmasını sağladığı için buraya çok önem veren İsmail Ağa'nın bu bölgenin karışmasına tahammülü yoktu. Tırnova Kazasının köylerini mesken tutan Pehlivan İbrahim, İsmail Ağa'nın büyük bir kuvvetle kendisine doğru geldiğini görünce; kaçacak yer bulamadı ve çarpışmak zorunda kaldı. Kendisinden bir çok bakımdan daha üstün olan bu kuvvetler karşısında amansız bir mücadeleye girişen Pehlivan İbrahim, günlerce süren çatışmalarda bütün gücüyle savaştı ve geri çekilmedi. Düşmanın yiğitliği ve kahramanlığı karşısında hayrete ve hayranlığa düşen İsmail Ağa, savaşı sürdürmenin gereksizliğini gördü. Zeki ve kurnaz bir ayan olarak; savaşa son verip; bu kahraman yiğitleri kendi safına çekmeye ve onlardan istifade etmeye karar veren İsmail Ağa, bir yolunu buldu ve Pehlivan İbrahim'i huzuruna getirtti. Pehlivan İbrahim, hayatında yeni bir sayfa açan bu olay sonucunda İsmail Ağa'nın adamı olmayı kabul ederek; onun ağaları arasına katıldı. Bu durum, İsmail Ağa'nın Ağustos 1806'da ölümüne kadar devam etti.

Pehlivan İbrahim Ağa, artık İsmail Ağa'nın önemli adamlarından biri olarak; verilen emirleri yerine getirmekle kendisini kabul ettirmeye başladı. Efendisinin en önemli vurucu gücü haline geldi ve onun tarafından hep desteklendi. İsmail Ağa, nüfuz bölgesini genişletmek, rakipleri ile başa çıkmak ve düşmanlarını cezalandırmak için Pehlivan Ağa'yı hep kullandı. Onun bütün işlerinde sağ kolu Alemdar Mustafa Ağa; sol kolu ise Pehlivan İbrahim Ağa idi⁶⁷.

İsmail Ağa'dan aldığı talimatlarla hareket eden Pehlivan Ağa, efendisinin bölgesine girmeye çalışan Gürcü Osman Paşa'yı durdurmakla görevlendirildi. Zıştovi'de yapılan çarpışmada Osman Paşa'yı yendi. Ardından İsmail Ağa ile Pasbanzâde arasında çatışmaya dönüşen çekişmelerde rol alarak; Pasbanzâde'nin adamları ile bir dizi çatışmalara girişti. Devlet otoritesinin kalmadığı, merkezden gönderilen valilerin içeri alınmadığı Rumeli'de çatışmaların tam ortasına düşen

⁶⁶ Bkz. vr. 54-b.

⁶⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail , Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa**, (İstanbul, Maarif Matbaası, 1942), s.31.

Pehlivan Ağa, kendine bir yurt edinmeye çalışıyordu. Ancak bunun pek de kolay olmadığı; hiçbir ayanın yerinin sağlam olmadığı ortadaydı. Pehlivan Ağa; Yılıkoğlu Süleyman, İbrail Nazırı Ahmed Paşa, Manav İbrahim, Celiloğlu gibi rakiplerle mücadele etti. Bu mücadelelerden İsmail Ağa'nın da desteğiyle genellikle hem kendisi kazançlı çıktı; hem de efendisi kazançlı çıktı. Öyle ki; XIX. Yüzyıl'ın hemen başlarında Rumeli'deki en güçlü ve zengin ayanların başında İsmail Ağa gelmekteydi. Padişahın modern ordusu olan Nizâm-ı Cedit'in Rumeli'ye uzanmasını çıkarlarına tehdit olarak yorumlayan İsmail Ağa, İstanbul'a gözdağı vermek amacıyla kuvvetlerini Edirne ve Kırklareli dolaylarına kadar göndermiş bulunmaktaydı⁶⁸.

Rumeli'deki nüfuz bölgesini sürekli genişleten ve güç kazanan İsmail Ağa, kendisine ve adamlarına unvanlar, rütbelere verilmesi için İstanbul'a sık sık aracılar göndermekteydi. En önemli aracısı da Eflak Bey'i Konstantin İpsilanti idi. Örneğin; H.1218 Rebiülahir/ Temmuz 1803'te adamlarından Alemdar Mustafa'ya kapucubaşılık; Pehlivan İbrahim Ağa'ya ise Hassa silahşorluğu verildi.

Pehlivan İbrahim Ağa, kendisine yurt olarak Deliorman ve Dobruca bölgelerini belirlemişti. Ancak bu bölgeler Yılıkoğlu Süleyman'ın elindeydi. Bu bölgeler üzerinde baskılarını iyice sıkılaştıran Pehlivan Ağa, buralardan Yılıkoğlu'nu çıkartmayı başardı. Böylece kendini kabul ettirdi ve 1219 hicri yılı sonlarında (1805 yılı) bu bölgelerin ayanı sıfatıyla İsmail Ağa'nın elinden ayanlık kürkü giydi. Nüfuz bölgesini genişleten ve zaman zaman şikayetlere de neden olan Pehlivan Ağa'nın ayanlığı devlet tarafından da tanındı⁶⁹. Rumeli'de olup, bitenleri onaylamaktan başka bir şey yapamayan padişah; Pehlivan Ağa'ya da “*Numûne-i rütbe-i vezâret*” anlamına gelen kapucubaşılık vererek; Deliorman ve Dobruca ayanı olarak resmen tanıdı⁷⁰.

Rumeli'de altı yıl boyunca içine düştüğü zorlu mücadelelerin bir karşılığı olarak gelen bu rütbe ve paye ile adını resmen ayanlar arasına yazdıran Pehlivan İbrahim Ağa, tıpkı onlar gibi kendine ait ve gücünün simgesi olan konaklar inşa etmek istedi. Bu amaçla Kuzgun Köyü'nü ikamet yeri olarak, kendi deyimiyle “*Vatan olarak*” belirledi.

⁶⁸ 1806 yılı sonlarında padişaha sunulan raporların birinde Tirsinikli İsmail Ağa tehlikesinin giderek İstanbul'a doğru yaklaştığına dikkat çekiliyordu. Tirsinikli'nin adamlarından olan Pehlivan İbrahim Ağa'nın başında bulunduğu bir birliğin Midye ve Samakocuk dolaylarında bulunduğu haber veriliyordu. Bkz. **B.O.A. H.H.**, nr. 15038

⁶⁹ Hacıoğlu Pazarı'nda oturan halk; aralarında Pehlivan Ağa'nın da bulunduğu Tirsinikli İsmail'in adamlarının yağmalarından şikayetçi olmuş ve İstanbul'a şikayet mektubu göndermişlerdi. Bkz. **B.O.A. H.H.** nr. 2516, 15038.

⁷⁰ Bkz. vr. 58-b.

Burada altmış odalı büyük bir konak ve kendini savunmak amacıyla kuleler inşa etti. Bunun yanı sıra büyük çiftliklerde tarım ve hayvancılık işine girdi. Ayrıca Kuzgun'da cami ve okul inşa ettiğini, imamlar tayin ettiğini belirtmektedir⁷¹.

Pehlivan İbrahim Ağa, Kuzgun'a yerleştiği bu dönemde baba oldu. İki erkek çocuğu dünyaya geldi. Birine Mehmed Ali; diğerine Haydar adını verdi. Bu çocuklardan Haydar, henüz küçük yaşta iken öldü. Mehmed Ali adındaki oğlu ise; sonraki yıllarda kapucubaşılık ve Bursa Mütesellimliği gibi görevlere getirilmiş ve daha sonraları azledilmesinin ardından 1830 yılı başlarında ölmüştür⁷².

Pehlivan İbrahim Ağa her ne kadar gün geçtikçe yerini, konumunu daha çok sağlamlaştırmaya gayret etse de; Rumeli'de başı hiçbir zaman rahat olmadı, kavgadan uzak kalamadı. Sürekli olarak rakip ayanlar ve devlet adamları ile uğraşmak zorunda kaldı. Bir dönem kendisine ait olan yerleri inatla almaya çalışan ezeli ve ebedi düşmanı Yılıkoğlu, bunu tek başına gerçekleştiremeyince; bazı devlet adamlarıyla ittifaklar kurarak emeline kavuşmaya çalıştı. Önce İbrail Nazırı Ahmet Paşa'yı yanına çekerek saldırıya geçti⁷³. Ancak bunlar Pehlivan Ağa karşısında başarılı olamadılar. Yılıkoğlu'nun Silistre Valisi ile ittifak kurması da işe yaramadı. Silistre'ye baskın düzenleyen Pehlivan Ağa, Yılıkoğlu'nu yakalamadıysa da; mallarına el koydu. 1805 yılının sonlarına gelindiğinde Pehlivan Ağa'nın hüküm sürdüğü başlıca yerler şunlardı: İsakçı, Tulca, Babadağı, Hırsova ve Deliorman Kazaları.

1806 yılına girerken, Rumeli'deki isyanlar ve çatışmalar hızından hiçbir şey kaybetmemişti. Ayanlar sürekli birbirleriyle savaşa devam etseler de; padişahın Nizam-ı Cedit adı verilen düzenli ordusunu Rumeli'ye sokmamak konusunda ittifak kurmuşlardı. Burada devlet otoritesinin yerini çoktandır yerel güçler olan ağa ve paşaların otoritesi almıştı. O yıl Pehlivan İbrahim Ağa'yı da yakından ilgilendiren ilk olay; bağlı olduğu İsmail Ağa'nın köyünde bir eğlence sırasında suikasta uğraması ve öldürülmesiydi. Bu olay üzerine öldürülen efendisinin yerine Rusçuk Ayanı unvanıyla geçebilecek en önemli iki adamından biri olarak bu fırsatı Alemdar Mustafa Ağa'ya

⁷¹ Kuzgun Silistre Eyaletine bağlı bir köy olup; 1906'da adı Bulgarca olarak değiştirilmiş ve günümüzde "Atimovo" olarak bilinmektedir. Pehlivan İbrahim Ağa'nın 1805 yılında yerleştiği bu köy, 1810 yılının başlarında Rusların eline geçmiş ve yapılan konaklar, diğer eserler tamamen yıkılmıştır.

⁷² Pehlivan İbrahim Paşa, ölümünden kısa bir süre önce hükümete gönderdiği 19 Eylül 1820 tarihli kaimesinde oğlu Mehmed Ali'ye kapucubaşılık verilmesini istiyordu. Onun bu isteği kabul ediliyor ve padişah: "Müşarünileyhin oğluna kapucubaşılık tevliye oluna!" diyerek onaylıyordu. Bkz. **B.O.A. H.H.** nr.20946.

⁷³ Laz Ahmet Paşa olarak da bilinen bu kişi, 1811 yılında birden vezir ve sadrazam olduysa da; bir yıl bile sürmeden azledildi. Bkz. Mehmet Süreyya, **a.g.e.**, c.1, s. 200.

kaptırdı. Kendisi bu durumu- her ne kadar içine sindirmese de- kabul etti. Yıllarca aynı kapıda yoldaş olarak buldukları Alemdar'ın bu yükselişini tanıdı⁷⁴. 1806 yılında gerçekleşen ve Pehlivan İbrahim Ağa'nın hayatında bambaşka öneme sahip olan ikinci olay ise; Osmanlı- Rus Savaşı'nın başlamasıdır. Ruslar, Osmanlı'nın güçsüzlüğünü ve Rumeli'nin karışıklığını fırsat bilerek; Rumeli'yi ele geçirmek amacıyla harekete geçtiler. Böylece iki taraf arasında yıllarca sürecek olan zorlu bir savaş başlamış bulunuyordu. Bu savaş başlaması bile ayanların bir araya gelmesini sağlayamadı. Onlar bu durumda bile birbirlerini yok etmeye devam ederken; Pehlivan İbrahim Ağa, bu mücadeleleri bırakıp, bütün gücüyle kendini bu savaşa adadı ve ismini bu olayla efsaneleştirdi.

4. Osmanlı- Rus Savaşındaki (1806-1812) Hizmetleri ve Vezir Olması

1806 yılının Ekim ayında Rus Ordusu Osmanlı sınırlarına doğru harekete geçip; Eflak ve Boğdan'ı işgal etmeye başladığında; Pehlivan İbrahim Ağa yurt edinmiş olduğu Kuzgun'da bulunmaktaydı. Karşısına düzenli bir Osmanlı kuvvetinin çıkamadığı Rus ordusu, kısa bir süre içerisinde Eflak ve Boğdan'a girerek; Kili, Akkirman, Bender ve Hotin gibi kalelerden kimini savaşa ve kimini hileyle ele geçirdi. Rus ilerleyişi karşısında hazırlıksız yakalanan ve şaşkınlığa düşen devlet; aynı günlerde İngiliz donanmasının Çanakkale Boğazı'na doğru saldırıya geçmesiyle büsbütün zor durumda kaldı. III. Selim'in tahtı hem içerideki ve hem de dışarıdaki olumsuz gelişmelerle iyice sarsıldı.

Osmanlı toprakları içinde hızla ilerleyen Rus birlikleri; İsmail Kalesi'nin önüne geldiler. Kaleyi kuşatma altına alarak; teslim olması için süre verdiler. Kaleden etrafa

⁷⁴ Pehlivan İbrahim Ağa ile Alemdar Mustafa arasındaki soğukluk, Alemdar sadrazam olduktan sonra da devam etti. Aslında Alemdar'a duyduğu kırgınlığın en önemli nedeni; sadrazam olan Alemdar'ın kendisini cepheye ihmal etmesi, kendisine vezaret verilmesini sağlamamasıydı. Bu kırgınlık Vakayi-i Baba Paşa da açıkça şöyle belirtilmektedir: “ .... Azîm, Alemdar Paşa Hazretlerinin *berhüdar* olmadığına bir sebep de budur ki; İsmail'de saye-i endâz iclâl olan Ebu'l-Müslimîn Devletli Pehlivan-ı Cihân Hazretlerini dahi gücendirdi. Haklarında layık olmayarak hareket eyledi. Hiç diledi ki; bu kadar zamandır din ve devlet yolunda çalışup, can ve baş feda eyleyup, malını , canını devlet yoluna bezl idüp, *fi-sebîl-illâh küffâr* ile cenk eyleyup, gaziler serfiraz oldu ve pâdişâhun hudûdunu hafz eyledi. Bu kadar ehl-i islâmî kâfir elinden kurtardı ve bu kadar vilâyetlerde olan ümmet-i Muhammedi küffâr şerrinden emin oldu. Devlet-i Aliyyeye Pehlivan-ı Âlem Hazretlerinin eylediği hizmeti yakın vakitte bir kimse dahi eylemedi ve eyleme dahi mümkün degildir. Elbet böyle zâtın hatırına ri'ayyet idüp, gönlinü almak lazım idi. Alemdar Paşa bunu idemedi, vardı bu taraftan dahi bir iyüce gönül yakıntısı aldı. Kendü kendüyi bela deryasına saldı.”

Bkz. vr. 118-b.

gönderilen imdatçılarının Kuzgun'a gelerek yardım istemeleri ve Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa'nın da isteğiyle Pehlivan İbrahim Ağa, yanına birliğini alarak; hızla İsmail Kalesi'nin yardımına koştu⁷⁵. Kaledeki muhafızlarla yöneticiler kaleyi savunmakla teslim etmek arasında kararsız kalmışlardı. Hatta bu kararsızlıkları yüzünden Pehlivan Ağa'yı ilk gece içeri almadılarsa da; sonunda savunmada karar kılındı ve Pehlivan İbrahim Ağa, kaleye dahil oldu.

İsmail Kalesi'nin teslim olacağını zanneden Ruslar, kalenin önüne geldiklerinde beklemedikleri bir karşılık gördüler. Daha ilk çatışmada üç bin dolayındaki Rus birliği, altı yüz süvarisi bulunan Pehlivan Ağa tarafından bozguna uğradılar⁷⁶. Kısa sürede bu ilk bozgunun şaşkınlığını üzerlerinden atan ve takviye birliklerle toparlanan Rus kuvvetleri, İsmail Kalesi önlerinde Pehlivan İbrahim Ağa kuvvetleriyle büyük bir savaşa tutuştular. Pehlivan İbrahim Ağa, burada olağanüstü bir kahramanlıkla sayıca daha az olan birliklerinin Ruslar karşısında parlak bir zafer kazanmasını sağladı. Rusların üst üste gelen istilaları ve İngilizlerin İstanbul'u tehdit etmesiyle zaten bir süredir sıkıntılı, üzüntülü günler geçiren padişah ve İstanbul halkı Pehlivan İbrahim Ağa'nın Ruslara karşı kazandığı bu zaferin haberiyle sevindi. Pehlivan İbrahim Ağa, mirahor-ı evvel rütbesi ile ödüllendirildi. Ayrıca kendisine serasere kaplı samur kürk ve dokuz kanatlı han çelengi ihsan edilerek; Tuna boyunun başbuğu ilan edildi. Ancak asıl büyük ödül, Kale muhafızı Kasım Paşa'ya verildi: Vezirlik rütbesinin yanı sıra gazilik unvanı ile taltif edildi⁷⁷.

⁷⁵ Pehlivan İbrahim Ağa, İsmail'e yardıma gitmesinden bahsederken; Alemdar Mustafa Ağa'dan hiç bahsetmez. Oysa Alemdar, 1221'de İstanbul'a sık sık gönderdiği kaimelerde Pehlivan İbrahim'in kendi adamı olarak Ruslar'a karşı kendisi tarafından görevlendirildiğini belirtmektedir. Padişah ve hükümet de bu savaşın ilk dönemlerinde Pehlivan Ağa'yı Alemdar'ın adamı olarak saymakta; onun kazandığı başarılarında ödüllendirilmesini Alemdar'a havale etmektedir. Bkz. **Vakayi-i Baba Paşa**, vr. 68-b ; **B.O.A. H.H.** nr. 6312, 6257

⁷⁶ Dönemin olaylarını anlatan Ahmed Cevdet, eserinin bir çok yerinde Pehlivan Ağa'dan övgü ile bahsetmiştir. Onun İsmail önündeki bu kahramanca mücadelelerini şu cümlelerle değinmiştir: "*Meydan-ı besâletin pehlivanı ve arsa-i şecaatin kahramanı olup; ol esnâda Tuna sevâhilinden Kuzgun nâm mahalde mukîm olan Pehlivan İbrahim Ağa dahi bir mikdar askerle İsmail'e irsâl etmiş idi. .... Pehlivan Ağa berk-i hâtf gibi yetişüp, kal'aya duhûl ile Rusya me'murunu tard ile müdafaya mübâderet etmek üzere herkese cesaret virüp, kal'a muhafızı dahi anın teşvikiyle canlanarak ..... ale'l-husus Pehlivan Ağa'nın gayret ve besâlet-i fevkalâdeleri asârı olarak kuvve-i islâmîye muzaffer ve mansûr ve Rusyalular münhezimmen ric'ate mecbur oldu. Hele Pehlivan Ağa'nın ol gün ibraz eylediği rezm-i rüstemâne ve besâlet-i kahramankarânesi ta'rif olunmaz surette olarak hakkında Tahsîn-i firâvân ile lisân-ı hal zaman : Felek gerçi şedde sed kahraman. Na-dîde veli için tu-yı pehlivan. Beytini koyan oldu. İş bu Pehlivan Ağa müheerren vezir Baba Paşa deyüş şehir olan zât-ı şecaat-semirdir.*" Bkz. **Tarih-i Cevdet**, c.8, s. 98-99.

⁷⁷ Dönemin olaylarını kaleme alan vakanivüs Asım Efendi'nin Tarihinde övgüyle bahsedilen Kasım Paşa'dan Vakayi-i Baba Paşa'da varlığı ile yokluğu eşit olan, bostan korkuluğu gibi duran ve hiçbir işe karışmayan biri olarak bahsedilmektedir. Bkz. **Tarih-i Asım**, c.1, s.195 ; **Vakayi-i Baba Paşa**, vr. 67-b.

1807 yılının başlarında gelen bu unvanlar ve hediyeler, Pehlivan İbrahim Ağa'nın mücadele aşkını iyice arttırdı. Aynı zamanda İsmail Kalesine gönüllülerin ve yardımların artarak gelmesini sağladı. Pehlivan İbrahim Ağa ilk olarak işbirlikçi kale yöneticilerinden bir kısmını ortadan kaldırarak; hem kendi konumunu, hem de kalenin savunmasını sağlamlaştırdı. İsmail Kalesi'nde sefer hazırlıklarını sağlam bir biçimde gördükten sonra artık gerekli gördüğü zaman kaleden rahatlıkla çıkabiliyor ve düşmanı açıkta karşılamaya cesaret edebiliyordu. Nitekim İsmail'e dokuz saat mesafedeki Çamaşuy Karyesindeki Rus birliklerine büyük bir darbe indirdi. Öyle ki; kaçan birlikleri Kili'ye kadar takip etti. Osmanlı-Rus Savaşlarında daha geride durmayı tercih eden Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa, Pehlivan İbrahim'in başarılarını hükümete sık sık rapor etmekteydi. Onun gönderdiği H.1221/1807 tarihli kaimelerden birisinde Pehlivan Ağa'nın beş yüz kadar atlısıyla bin beş yüz kişilik Rus süvari birliklerini Çamaşuy'da bozguna uğrattığını haber vermektedir⁷⁸.

Ruslara karşı gösterdiği direnişle kahramanlaşmaya başlayan Pehlivan İbrahim Ağa, artık Rumeli'deki sıradan bir ayan olmaktan çıkıyor; halk ve askerler arasında "*Baba Paşa*" unvanıyla kendine has bir yer kazanıyordu. Cesareti, ordunun ön saflarında savaşa katılması, askerlerini koruması gibi bir çok özelliğiyle bu unvanı elde etti. Onun mücadeleleri halk arasında dilden dile dolaşarak; isminin Anadolu, Rumeli ve İstanbul'da bilinmesini sağladı⁷⁹. Baba Paşa, İsmail Kalesini aylarca yalnız başına savundu. Başlangıçta devletin hiçbir düzenli birliği cepheye, yardımına gelmemiştir. Rumeli'nin savunulması işini devlet ayanlara ve yerli halka havale etmiş bulunuyordu. Oysa bu ayanların yalnızca çok azı, tehlikenin farkında olarak hareket etmekteydi. Büyük bir çoğunluğu Rusların harekete geçtiği böyle bir dönemde bile birbirleriyle boğuşuyorlardı. Padişah ordusunun İstanbul'dan yola çıkması, ancak 12 Nisan 1807'de mümkün olabilmişti. Rumeli'ye doğru yola çıkan Sadrazam İbrahim Hilmi Paşa; henüz düşman üzerine bile varmamışken III. Selim'in tahtan indirildiği haberi geldi ve bir süre sonra kendisi de azledilerek; yerine yeniçeri ağalarından Çelebi Mustafa getirildiyse de;

⁷⁸ **B.O.A. H.H.** nr. 6257, 4195 B ; Pehlivan İbrahim Ağa'nın bu başarısını haber veren sadece Alemdar Mustafa değildi. Karadenizden İstanbul'a gelen gemi kaptanlarından bazıları da Çamaşuyda kazanılan bu başarıyı haber veriyorlardı. Bkz. **B.O.A. H.H.** nr. 14700.

⁷⁹ Bu dönemde İstanbul'da yaşayan; duyduğu ve gördüğü olayları kaleme almakla büyük bir eser yazan Cabi Ömer Efendi; Baba Paşa ile ilgili duyduğu gelişmelere eserinde sık sık yer vermektedir. İsmailde bulunan Kuzgun kasabası ayanı Baba İbrahim Ağa'nın askeri teşvik ederek, kaleden çıkış yapıp, kafiri Musahib, Debbağ Köprüsü ve Çelebi nam mahallerde yenilgiye uğrattığını haber veriyordu. Bkz. Cabi Ömer Efendi, **Cabi Tarihi**, c.1, s.114.

ordu ele avuca sığmaz bir derbeder topluluğuna dönmüştü⁸⁰. Huzursuzluk, dağınıklık ve isyan havasının hakim olduğu bu ordu, Rus ordusunun karşısına çıkamadan İstanbul'a döndü.

Baba Paşa'nın savunduğu İsmail Kalesinin yardımına gönderilen ve bin kadar kişiden oluşan ve tamamen esnaflaşmış olan iki yeniçeri ortasının askerlikle hiçbir ilgisi yoktu⁸¹. Baba Paşa'nın Ruslara karşı durabilmesi, zaman zaman düşman birliklerini yenip, ganimetler kazanması etraftan her geçen gün gönüllülerin gelerek, ona katılmasını sağladı. Bu katılımlarla gün geçtikçe güçlenen Baba Paşa, Rus birlikleri ile çok sayıda mücadeleye girişti. İşgal altındaki Kili, Bender ve Kuban taraflarında Rusların esareti altına giren Müslümanların büyük bir bölümünü kurtardı. Düşmanın Musahib denilen yerde toplandığını haber alınca; yanındaki üç bin kadar askerle harekete geçti ve yapılan çarpışmada zafer kazandı.

Ruslar karşısındaki başarılarının yanı sıra zaman zaman zor anlar da yaşayan Baba Paşa, bazen de şansının yardımıyla yenilmekten son anlarda kurtuldu. Örneğin; elli bini aşkın Rus kuvvetinin İsmail Kalesi üzerine geldiği savaşta tutunamayarak; az sayıdaki birlikleri ile kendini kaleye zorlukla atabildi. Baba Paşa'nın kendi deyişiyle: "*Asker-i İslâmın gayri takati kalmayıp; bozulmaya birazcık sureti kaldı*"⁸². Ancak bu zor durum karşısında yine de şansı yaver gitti. Kale önünde bekleyen düşman ordusu, gece çıkan güçlü bir fırtına karşısında perişan olarak kuşatmayı kötü hava koşulları nedeniyle kaldırmak zorunda kaldı.

Kimi zaman doğrudan Rus ordularının karşısına çıkan Baba Paşa, kimi zamanlarda ise vur-kaç taktiği ile düşmanı yıldırmaya çalıştı. Fırsat buldukça Rus ordusuna malzeme götüren zahire arabalarını vurdu. Rus tabyalarına düzenlediği ani baskınlarla zarar verdi. Tuna nehrindeki Rus gemilerine saldırdı. 4 Mayıs 1807'de İstanbul'a ulaşan haberlerden biri Baba Paşa'nın Tunadaki baskınlarını, başarılarını bildiriyordu⁸³.

Pehlivan İbrahim Ağa'nın ya da diğer adıyla Baba Paşa'nın Rus ordusu karşısında bütün gücüyle durmaya gayret ettiği sıralarda; İstanbul, tarihinin en büyük isyanlarından birisi ile karşı karşıya geliyordu. 25 Mayıs 1807'de başlayan Kabakçı

⁸⁰ A.Cevdet, **a.g.e.**, c.8, s.354.

⁸¹ Vakayi-i Baba Paşa'da İsmail Kalesine gönderilen bu yeniçerilerin durumu hakkında ilginç bir bölüm yer almaktadır. Bkz. vr. 78,79,80.

⁸² Bkz. vr. 91-b.

⁸³ **B.O.A. H.H.** nr. 6264.

Mustafa İsyanı adıyla tarihe geçen bu yeniçeri ayaklanmasında esas hedef; padişah III. Selim ve onun kurmuş olduğu Nizam-ı Cedit idi. Padişahın isyancılar karşısında sert tavır takınmaması üzerine isyan kısa sürede bütün şehri sardı. Padişah tahtan indirildi ve kentte büyük bir katliam başlatıldı⁸⁴. Yeniçerilerin bütün isteklerini kabul eden IV. Mustafa, 29 Mayıs 1807'de tahta geçtiyse de; İstanbul'da düzen ve asayiş bir türlü sağlanamadı. Bu durum karşısında Osmanlı Tarihinde ilk kez taşradan bir ayan kalabalık birlikleriyle taht değişikliğinde taraf olmak üzere başkente doğru harekete geçti. Pehlivan İbrahim Ağa'nın da yakından tanıdığı Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa; III. Selim'i yeniden tahta çıkarmak amacıyla 19 Temmuz 1808'de İstanbul'a geldi. Bir süre sonra Babıali'ye ve saraya doğru harekete geçti. Ancak eski padişah III. Selim'in cesediyle karşılaşınca; o da tahta II. Mahmud'u çıkardı ve kendisi de sadrazam oldu. Ancak onun bu sadareti dört ay gibi kısa bir süreden sonra H.25 Ramazan 1223/14 Kasım 1808'de kendisinin de öldüğü feci bir olayla sona erdi⁸⁵.

Bütün bu olayların yaşandığı yaklaşık bir buçuk yıllık süreçte Baba Paşa, İsmail Kalesindeki savunmasını sürdürdü ve düşmanı karşısında bir adım bile geri çekilmedi⁸⁶. Osmanlı gibi başsız ve ordusuz bir devletin sadece gönüllü birliklerle güçlü Rus birlikleri karşısında bu denli uzun dayanabilmesi üzerinde durulması gereken önemli bir olaydır ve Baba Paşa, bu olaydaki en önemli kahramandır. Devletin merkezindeki karışıklıklara aldırılmayarak; mücadelesini sürdüren Baba Paşa'ya gönüllü birliklerin yanı sıra Veli Paşa, Karlı Ali Paşa ve Boşnak Ağa gibi kişiler de yardım etmekteydiler. O, bu birliklerin hepsinin komutanı, lideri olarak herkes tarafından kabul görmekteydi. Ancak yine de bu liderlik onun ön cephede savaşmasına engel teşkil etmemekteydi. Nitekim bu savaşlardan birisinde, “*gaza-ı kebir*” diye adlandırdığı Hatab Cenginde ölümünden döndü. Maiyetindeki paşalardan bazıları yaralandılar. Buna rağmen Rus kuvvetleri karşısında dağılmadılar ve onların ilerleyişine set çektiler.

Osmanlı topraklarında bir türlü ilerleyemeyen Rus ordusu, ateşkes antlaşmasına mecbur kaldı ve yapılan görüşmeler sonucunda iki taraf arasında 26 Ağustos 1807'de

⁸⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Kabakçı Mustafa İsyanına Dair Yazılmış Bir Tarihçe”, **Bellekten**, (Ankara, 1942), c.6, S.23-24, s. 255.

⁸⁵ Osmanlı'nın başkentinde yaşanan ve kısa bir biçimde özetlediğimiz bütün bu gelişmeler Vakayi-i Baba Paşa'da büyük bir doğruluk, tutarlılık ve zenginlikle anlatılmaktadır. Bkz. vr. 109-120.

⁸⁶ Türk Ansiklopedisinde yer alan Baba Paşa maddesinde onun Alemdar'ın ordusuyla İstanbul'a geldiği ve daha sonra Tuna boyuna döndüğü belirtilmektedir. Oysa bu bilginin yanlış olduğunu ve bu dönemde Baba Paşa'nın İstanbul'a gitmediğini arşiv vesikaları ve Baba Paşa Tarihi kesin olarak ortaya koymaktadır. Bkz. “Baba Paşa”, **Türk Ansiklopedisi**, (Ankara, M.E.B. Yay.,1952), c.5, s. 7,.

bir mütareke imzalandı. Dokuz ay yürürlükte kalması kararlaştırılan bu mütareke imzalandığında tahtta IV. Mustafa; sadarete ise Çelebi Mustafa Paşa bulunmaktaydı. Osmanlı-Rus Savaşlarının geçici olarak durduğu bu dönemde Baba Paşa, İsmail Kalesini yine de terk etmedi. Adamlarını dinlendirdi. Çoğu zaman birliklerini başına toplayıp ava çıktı; onları savaşa hazır tutmaya gayret etti. Yakınlarında bulunan Rus birliklerini sürekli gözetim altında tuttu. Bu mütareke döneminde Rus ordusu komutanı olan mareşal'in isteği üzerine aralarında iki kere görüşme ve konuşma gerçekleşti⁸⁷.

28 Temmuz 1808 tarihinde IV. Mustafa'yı tahtan indirip; yerine II. Mahmut'u getiren ve kendisi de sadrazam olan Alemdar Mustafa Paşa, sadaret mührünü zorla elinden aldığı eski sadrazam Çelebi Mustafa'yı ise; İsmail seraskeri olarak atadı. Ancak o civarda hiç kimsenin istemediği ve cepheye nüfuzu olmayan bu zat; Baba Paşa'nın otoritesi karşısında bir köşeye çekildi. Cephedeki bütün komuta yetkisi fiilen Baba Paşa'nın elinde idi⁸⁸.

Eskiden kapı yoldaşı oldukları Alemdar Paşa'nın sadrazam olduğunda kendisini ihmal ettiğini, taltif ve terfi ettirmediğini düşünen Baba Paşa, ona karşı olan husumetini açıkça ortaya koymaya başlamıştı. Alemdar Paşa da onun Rumeli'deki artan nüfuzu karşısında endişeliydi. Adamı olan ve İsmail'e gönderdiği Boşnak Ağa'ya gizlice Baba Paşa'yı öldürme emrini vermişti. Ancak Boşnak Ağa, bu emri yerine getirmekten çekindiği gibi; bu gizliliği de koruyamadı. Bunun üzerine planı açığa çıkan Alemdar Paşa, hazinedarı aracılığıyla arasını düzeltmek için Baba Paşa'ya samur kürk vesair hediyeler yolladı. Ancak sadrazamın hizmetkârı, adamı olmadığı söyleyen Baba Paşa, kendisine gönderilen kürkü yırtarak; elçiyi kovdu⁸⁹.

Rusya ile Osmanlı Devleti arasında Yaş'ta başlayan ve Osmanlı adına Reisülküttab Galip Efendi'nin yürüttüğü barış görüşmeleri, Alemdar'ın öldürülmesiyle başlayan karışıklıkların da etkisiyle sonuçsuz kaldı. Rus tarafı, kendi birliklerini yeniden toparlamış ve savaşa devam etmekten yana bir tutum içerisine girmişti. Bu gelişmelerin olduğu 1808 yılının bu son aylarında Baba Paşa, üç yıl boyunca başarıyla

⁸⁷ Bkz. vr. 122-123.

⁸⁸ **B.O.A. H.H.** nr.16917'de durum şöyle izah ediliyordu: İsmail'e Çelebi Mustafa Paşa'nın atanması, bunca zamandır küffara karşı duran ve sadakatının karşılığını görmek isteyen Pehlivan Ağa'nın gönlünün kırılmasına sebep olmuştu. Çelebi Mustafa dahi herkesin Pehlivan Ağa'dan yana olduğunu itiraf etmişti. Şeyhülislam konağında yapılan şura toplantısında Pehlivan Ağa'nın mükafatlandırılması isteniyordu. Vezirlikle Silistre'ye atanması teklif edilirken; hükümet ona bu rütbenin verilmesi halinde yeniçerilerin hoşnutsuz olabilecekleri tehlikesi karşısında bundan vazgeçiyordu. Sonuçta nevazışlı tahrirat irsaliyle taltif edilmesini isteyen padişah; "*Ettiği hizmetler ma'lûm-i şâhanemdir*" diyordu.

⁸⁹ Bkz. Cabi Ömer Efendi, **a.g.e.**, s. 344,345,370.

savunduğu İsmail Kalesini bırakıp; yıllardır görmediği ailesinin yanına, Kuzgun'a, döndü. Kalenin muhafızlığını Çelebi Mustafa Paşa'ya bıraktı ve yanına da kendi adamlarından bir birlik bıraktı. Barış görüşmelerinden eli boş dönen Galip Efendi ise; dönüşünde Baba Paşa'nın konağında yetmiş gün misafir kaldı. Bu arada İsmail Muhafızı Çelebi Mustafa Paşa, otoriteyi eline almak amacıyla kalede bulunan Baba Paşa'nın adamlarını kandırarak uzaklaştırdı. Bunlar Kuzgun'a geldiler.

Yeni hazırlıklarla 1809 yılına giren Rus ordusu, Osmanlı topraklarında yeniden ilerlemeye başladı ve üç yılda alamadıkları İsmail Kalesini bu kez kolaylıkla istila ettiler. İntikamla kaleye giren Rus birlikleri burada büyük bir katliama giriştiler. Bu olaydan sonra büyük bir orduyla bu kez İbrail Kalesi üzerine yürüyerek; burayı da kuşattılar. Baba Paşa ise; Galip Efendinin de ısrarlarıyla İbrail'in imdadına yetişmek üzere harekete geçti. Kaleyi bütün güçleri ile muhasara eden Ruslar, karşılarında yakından tanıdıkları Baba Paşa'yı ve kuvvetlerini bulunca; şaşkınlığa uğradılar. 1809 Mayıs'ta gerçekleşen bu savaşta iki ateş arasında kalan Rus ordusu yenilgiye uğradı ve İbrail kuşatmasını kaldırmak zorunda kaldı. Baba Paşa, bu savaşta düşman kuvvetlerinden beş bin kelle ve iki yüz civarında esiri Varna İskelesinden İstanbul'a yolladı⁹⁰.

Ruslarla yıllarca yaptığı savaşlarda Baba Paşa adıyla efsanevi bir kahramana dönüşen Pehlivan İbrahim Ağa, yeniden ortaya çıkan ve Ruslarla bile işbirliği yapmaktan çekinmeyen azılı rakibi Yılıkoğlu ile yine uğraşmak zorunda kaldı. Baba Paşa, harekete geçince; Yılıkoğlu her zamanki gibi çareyi kaçmakta buldu. Ancak Baba Paşa tarafından bölgedeki ileri gelen adamlarının hepsi ortadan kaldırıldı.

Rus tehdidi karşısında zor durumda kalan, sıkıntılı günler yaşayan yeni padişah II. Mahmud, daha evvel de sadrazamlık yapmış olan Halep Valisi Yusuf Ziya Paşa'yı sadarete getirdi ve Rus ordusuna karşı görevlendirdi⁹¹. Serdar-ı Ekrem Yusuf Ziya Paşa, H.10 Cemaziyelahir 1224/ 23 Temmuz 1809 tarihinde Rumeli'ye doğru harekete geçti. Yola çıkarken Baba Paşa'ya iltifatlarla dolu bir mektup ve on bin kuruş akçe hediye olarak gönderdi. Deneyimli bir devlet adamı olan yeni sadrazam, böylece Ruslarla olan mücadelelerinde Baba Paşa'yı yeniden kazanmak istiyordu. Bu hediyeleri ve mektubu alan Baba Paşa ise; H.1224 Recep başlarında/ 1809 Ağustos'ta Tulca'yı geçmeye

⁹⁰ Bkz. vr. 126-b.

⁹¹ Yusuf Ziya Paşa hakkında daha fazla bilgi için Bkz. Osmanzade Ahmed Taip, **Hadikatül Vüzerâ** (Abdülfettah Zeyli), (İstanbul, Ceride-i Havadis Matbaası, 1271), s.3-10.

çalışan büyük bir Rus gemisine saldırdı. Çıkan çatışmada adamlarının çoğunu kaybetse de; Rus birliklerine ağır bir zayıat verdirdi. Ruslar birkaç bin ölünün yanı sıra yirmi dört büyük savaş topunu bırakarak çekildiler. Baba Paşa, yaklaşmakta olan sadrazama bir jest olarak iki yüz esir yolladı⁹².

Sadrazamın isteği üzerine, yurt edinmiş olduğu Kuzgun Köyünden ailesini ve mallarını kaldıran Baba Paşa, bütün birliklerini toplayarak; Şumnuda padişah ordusuna katıldı. Burada sadrazamın iltifatları ve ikramları ile karşılandı. Onun orduya katıldığı bu dönemde eski ikamet yeri olan Kuzgun'un düşman eline geçtiğini üzüntüyle haber aldı. Ancak o, artık doğrudan sadrazamın emrinde daha büyük savaşlara hazırlık yapmakla meşguldü.

Esas büyük orduyla daima geriden seyreden Serdar-ı Ekrem Yusuf Ziya Paşa, Baba Paşa'yı Yergöğü ve Bükreş dolaylarındaki düşman üzerine sevketti. Burada yer yer düşman birlikleriyle savaşırken; büyük bir Rus birliğinin Silistre'yi kuşattığını haber veren sadrazam, hemen yardıma gitmesi talimatını verdi. Bunun üzerine harekete geçen Baba Paşa, Silistre'ye doğru ilerlerken; altmış bini geçen Rus ordusu tarafından Silistre'ye iki saat mesafede bulunan Tatarıçe denilen bir yerde karşılandı. Bu savaş, Baba Paşa'nın Ruslara karşı verdiği en büyük savaş olarak tarihe geçti. Bir çok yönden üstün durumda bulunan düşman kuvvetleri karşısında bütün kahramanlığını sergilemesine rağmen yenilginin eşiğine gelmekten kurtulamadı. Ancak çok kritik durumda iken; Tepedelenli Ali Paşa'nın oğlu Muhtar Paşa'nın on bin kişilik kuvveti imdada yetişti. Bu taze kuvvetlerle düşmana yeniden saldıran Baba Paşa, büyük bir zafer kazandı⁹³. İki gün boyunca aralıksız süren bu savaşta on binden fazla Rus askeri öldü. Rus ordusunun uğradığı büyük bir hezimet olarak tarihe geçen bu savaş, Osmanlı'nın önemli zaferleri arasında yerini aldı (1809 Ekim). Ruslar bütün birliklerini toplayarak; Tuna nehrinin öte tarafına geçmek zorunda kaldılar.

Tatarıçe'de gösterdiği olağanüstü kahramanlıkla Baba Paşa, devlet katında ve halk arasında büyük bir şöhret kazandı⁹⁴. Sadrazam tarafından karargaha davet edilen

⁹² Bkz. vr. 131-a ; ayrıca Cabi Ömer Ef., **a.g.e.**, s. 526.

⁹³ Vakayi-i Baba Paşa'da bu savaşta Rus ordusunun iki yüz bin; kayıplarının ise elli bin olduğu yazılıyorsa da; bu rakamlar doğru değildir. Bkz. vr. 139 .

⁹⁴ Fevkalade yararlılık ve bahadırılık ile meşhûrül'- cihân olan ve Ruslarla yapılan muharebelerde nâil olduğu büyük zaferlerle dillerde ve dönemin olaylarını anlatan eserlerde destanlaşan Pehlivan İbrahim Ağa'nın yanısıra Osmanlı ordusunun yardımına en zor zamanda yetişen Muhtar Paşa da "Hızır Paşa" unvanını alarak; Osmanlı memleketinde büyük bir şöhret kazandı. Bkz. Cevdet , **a.g.e.**, c.9,s.138-139-140

Baba Paşa, H.20 Ramazan 1224/ 29 Ekim 1809 tarihinde vezirlik rütbesi ve Rakka mansıbı ile onurlandırıldı. Böylece aslında iki-üç yıldır beklediği ve hak ettiğini düşündüğü üç tuğlu vezaret rütbesine sahip oldu⁹⁵. Zaten fiili olarak ve halkın, askerlerinin gönlünde paşa sayılan Baba Paşa'nın paşalığını devlet de resmen tanımış oluyordu.

5. Pehlivan Paşa'nın Esir Düşmesi ve Rusya'daki Esaret Yılları (1810-1812)

Pehlivan Paşa'ya vezirlik verildiği sıralarda Osmanlı- Rus Savaşı devam etmekteydi. Her ne kadar Ruslar, Silistre yakınlarındaki Tatarıçe'de hezimete uğradılarsa da; kendilerini tekrar toparlamaya ve harekete geçmeye çalıştılar. Sadrazam Yusuf Ziya Paşa, düşmanın yeniden toparlanmasını önlemek için vakit geçirmeden Pehlivan Paşa'yı görevlendirdi. Emrinde yaklaşık on bin kişilik süvari birliğin bulunduğu Pehlivan Paşa, harekete geçti. Rus birlikleri ile yer yer küçük çatışmalara giriştiyse de; kış mevsiminin iyice bastırmasıyla her iki taraf da kışlaklarına çekilmeye başladılar. 1809 yılını 1810 yılına bağlayan kış mevsimini geçirmek amacıyla Kasım 1809'da ordusuyla birlikte Şumnu'ya çekilen sadrazam, Pehlivan Paşa'nın da Hacıoğlu Pazarı denilen açık ve savunmasız bir yerde kışlamasını emretti⁹⁶.

Pehlivan Paşa, sadrazama yazdığı itiraz mektubunda maddi zorluklar çekeceğini, kışlak olarak tayin edilen bu yerin savunmaya elverişli olmadığı dile getirip; Balçık denilen Hacıoğlu Pazarına yakın bir mahalde kışlamayı teklif ettiyse de; sadrazamın emri kesindi. O kışı Hacıoğlu Pazarında büyük güçlüklerle geçiren Pehlivan Paşa'nın yanında üç bin civarında adamı kalabilmişti⁹⁷.

1810 yılı ilkbahar ayları başlarken; Rus ordusunda büyük bir hazırlık ve değişim başlamıştı. Büyük bir miktarda takviye kuvvetlerle beslenen ve Mareşal Kamenski'nin

⁹⁵ Vezir olan Pehlivan İbrahim Paşa'ya sadrazam huzurunda giydirilen serasere kaplı samur kürk, o dönemin parasıyla 7500 kuruşa mal olmuş ve bu para, Darphane-i Amire'de olan seferiye akçesinden karşılanmıştı. Bkz. **B.O.A. Cevdet Dahiliye**, nr.11559 ; Dönemin olaylarını kaydeden Şanizade, Tarihinde Pehlivan İbrahim Ağa'ya vezirlik verilmesini şu ifadelerle anlatmakta idi: “*Dergâh-ı alî kapucubaşlarından mirahor-ı evvel payesi olan Pehlivan Ağa'nın muharebedeki gayret ve hidamâtı , şecaat ve liyakatı malûm olmakla rütbe-i vezaretle bekam kılındı.*” Şanizade Ataulah , **Tarih**, c.1, s.277.

⁹⁶ Mustafa Nuri Paşa, **Netayic ül- Vukuat**, Haz. Neşet Çağatay, (Üçüncü Baskı, Ankara, T.T.K. Yay., 1992), c. III-IV, s. 247.

⁹⁷ Vakayi-i Baba Paşa'da Pehlivan Paşa; sadrazamı sert bir biçimde eleştirmekte; onun yüzünden esir düştüğünü , kendisine düşman karşısında hiçbir yardımda bulunmadığını anlatmaktadır. Onun, dünya malını çok seven, kendisinden başka kimsenin nam ve rütbe almasını istemeyen biri olduğu açıklanmakta ve Pehlivan Paşa'nın her geçen gün ününün artmasıyla “*Sadrazamın derûnuna post korkusunun girdiğini*” belirtmektedir. Bkz. vr. 143-a.

emrine verilen bu ordu, Osmanlı ile süren savaşta kesin bir netice almak üzere birkaç koldan harekete geçmeye hazırlandı. Rus ordusunun çok önemli hazırlıklar yaptığı bu sıralarda Osmanlı ordusunda buna karşılık hazırlıklar yapılamamıştı. Kendi birliklerinde ciddi bir hazırlığa ve disipline girişemeyen sadrazam; düşman kuvvetleri ile mücadele halindeki Pehlivan Paşa ve arkadaşlarına ara sıra harçlık göndermekle yetinmekteydi⁹⁸. Ancak düzensiz olarak gönderilen bu maddi yardımlar da yetersiz kalmaktaydı. Düşmanın bu büyük hazırlıklarını tamamladığı sırada Pehlivan Paşa da yaşadığı çok zor bir kışın ardından birliklerini yeniden toplama ve hazırlama telaşındaydı. Sadrazamın emrindeki Osmanlı ordusu ise; daha geride olan Şumnu'da oyalanmaktaydı.

Osmanlı topraklarında 1810 Mayıs'tan itibaren üç kol halinde ilerleyen Rus birliklerinin bir kısmı da Hacıoğlu Pazarında bulunan Pehlivan Paşa üzerine yürüdü. Bunun üzerine karşı ilerleyişe geçen üç dört bin kişilik Pehlivan Paşa kuvvetleri, çarpışa çarpışa geri çekilmek zorunda kaldılar. Piletof adındaki bir kumandanın emrindeki on beş bin kişilik özel bir Rus birliği, en sonunda Pehlivan Paşa'yı Hacıoğlu'nda kuşatma altına aldılar. Burada zor bir durumda kalmalarına rağmen güçlü bir direniş gösterdiler ve dokuz gün boyunca dayandılar. Ancak son ana kadar çarpışan Pehlivan Paşa, 18 Haziran 1810 tarihinde hasta ve yaralı bir halde esir düştü⁹⁹. Bu olay sonucunda Ruslar, ilerleyişlerinin önünde üç yıldan fazladır direnen en çetin rakiplerinden kurtulmuş oldular. Bundan sonra Osmanlı ordusu hızlı bir gerilemenin içine girdi. Padişahın cihadı ekber ilan etmesi de Rus ilerleyişini durdurmaya yetmedi.

Ruslar tarafından esir olarak tutulan Pehlivan Paşa, hemen Yaş'a götürüldü. Burada özel bir esir olarak, yirmi beş günlük bir süre ile tutuldu ve yaraları tedavi edildi. Özel bir konağa yerleştirildi ve biraz iyileşmeye başladı. Bundan sonra Rusya'ya doğru yola çıkarılan Pehlivan Paşa ve yanındaki altmış kadar esir; sırasıyla Kamanike, Ural, Kursk, Kiev gibi yerlerden geçirilerek ve bu yolculuklarında beşer, onar gün dinlendirilerek en sonunda Moskova'ya getirildi. 1810 yılının sıcak yaz günlerinde

⁹⁸ Örneğin Pehlivan Paşa'nın maiyetinde hizmet ve gayret göstermiş olan Sarıklıoğlu Abdullah Ağa'ya bin kuruş atıye verilmişti. Bkz. **B.O.A. Cevdet Dahiliye**, nr.5486.

⁹⁹ Eserinde Baba Paşa'nın esir düşmesine değinen Cevdet, Baba Paşa Tarihindeki anlatılanları doğrularak; onun kalmakla görevlendirildiği yerin tamamen savunmasız bir konumda bulunduğunu belirtmektedir. Baba Paşa'nın büyük bir kahramanlıkla savaştığını ve Rusların on bin kadar kayıptan sonra ancak Hacıoğlu Pazarını ele geçirdiklerini ve hasta olan Baba Paşa'nın esir düştüğünü belirtmektedir. Bkz. Cevdet, **a.g.e.** , c.9, s.178.

tutsak olarak çıktığı bu zorunlu ve yorucu yolculuktan sonra geldiği Rusya’da devlet ve halk çevrelerinden özel bir ilgi gördü¹⁰⁰.

1810 Haziranından 1812 yılının sonlarına kadar, üç yıla yakın Rusya’da esir olarak bulunan Pehlivan Paşa, başta padişah olmak üzere, bazı Osmanlı devlet adamları ve valileri tarafından unutulmadı. Onun, Ruslara karşı mücadeleleri halkın arasında dilden dile dolaştı. Rusçuk’ta kimsesiz kalan iki oğlunun ve haremının İstanbul’a getirilmeleri hakkında Hatt-ı hümayun çıktı ve Rusçuk Ayanı Boşnak Abdullah Ağa’dan bunların güvenli bir şekilde yola çıkarılmaları ve İstanbul’a gönderilmesi istendi¹⁰¹. Böylece hükümet, esir düşen Pehlivan Paşa’nın ailesini himaye altına aldı.

Rusya’da bulunan Pehlivan Paşa’ya 1811 yılı içerisinde yüklü miktarda harçlık gönderilerek; rahat etmesi sağlandı. Sadrazam Ahmet Paşa’nın sunduğu taktire göre padişahın atıyyesi olarak kendisine on beş bin kuruş, beş kürk ve gerekli giyim malzemeleri gönderilmişti¹⁰². Ayrıca nerede ve nasıl tanıştıkları, aralarındaki dostluğun hangi olaylarla başladığını kesin olarak bilinmese de; Pehlivan Paşa’nın Mısır Valisi Kavala’lı Mehmet Ali Paşa tarafından da saygı duyulan, önemsenen biri olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Böyle olduğu içindir ki; Mısır Valisi, Pehlivan Paşa’ya on bin kuruş; İstanbul’daki ailesine de beş bin kuruş yollamıştı. Rus Ordusu Başkomutanı General Kutuzof, söz konusu bu meblağın Pehlivan Paşa’ya teslim edildiğini gösteren makbuzu 14 Eylül 1811’de sadrazam Ahmed Paşa’ya yollamış ve sadrazam da durumu İstanbul’a bildirmişti.

Pehlivan Paşa, Rusya’da yalnız değildi. Rus başkentinde bu yıllarda her geçen gün Osmanlı esirlerinin sayısı artıyordu. Bu durum karşısında Baba Paşa unvanına uygun hareket ederek; kendisine gönderilen harçlıkları etrafındakilerle paylaştığını; Yaklaşık üç yıl süren bu esaret döneminde dört yüz keseden fazla masrafının olduğunu belirtmektedir¹⁰³. Esir düşenler içerisinde vezir rütbesinde olan başka kişiler de bulunmaktaydı. Ama bunların hiç birisi onun kadar uzun bir müddet Rus ordusu önünde

¹⁰⁰ Rus Ordusu Başkomutanı Kutuzof; 14 Eylül 1811’de Osmanlı hükümetine gönderdiği yazıda esarete olan Pehlivan Paşa’dan bahsederken; “*Zat-ı vezirânelerine olan alî itibarlarından*” bahsediyordu. Bkz. **B.O.A. H.H.**, nr. 631/31203-A. ; Vakayi-i Baba Paşa’da Rusya’daki esaret yıllarını anlatan Pehlivan Paşa, Rus Çarı tarafından birkaç kez saraya davet edildiğini, başta Çar olmak üzere, Rus ordu komutanlarının kendisine sıcak bir ilgi gösterdiklerini ve kendisine hediyeler verdiklerini belirtmekte ve burada getirdiği özel hediyelerinin bir kısmını müellife de göstermektedir. Bkz. vr. 148-152.

¹⁰¹ Bkz. **B.O.A. Cevdet Dahiliye**, nr. 5873, 5587.

¹⁰² Bkz. 30 Nisan 1811 Tarihli, 34193 numaralı **B.O.A. H.H** ; ayrıca Cabi Ömer Efendi, **a.g.e.**, s. 689.

¹⁰³ Bkz. vr. 151.

dayanamamış ve söz konusu bu Osmanlı-Rus Savaşlarında onun kadar şöhret kazanmamıştı.

6. Esarettten Dönüşü ve Sivas Eyaleti'ne Vali Olarak Atanması

Osmanlı devleti ile Rusya arasında 29 Mayıs 1812'de Bükreş Antlaşması imzalandı. Üç padişahın dönemini kapsayan ve yaklaşık altı yıl süren savaşıardan Osmanlı yenilgi ile ayrıldı. Rus isteklerini karşılayan bu antlaşma ile bir dönem Pehlivan Paşa'nın ve Rumeli ayanlarının uğrunda birbirlerine kan kusturdıkları toprakların çoğu kaybedildi. Antlaşmanın maddelerinden biri de esirlerin karşılıklı olarak serbest bırakılmasıydı. Bu maddenin uygulanmasıyla binlerce Osmanlı esiri özgürlüklerine kavuştular. Pehlivan Paşa, dönmek için hemen acele etmedi. Hayatının en rahat, kavgasız günlerini geçirdiği Rus Diyarından kalabalık bir esir kitlesi ile birlikte 1812 Eylül sonlarında yola çıktı. Rus askerlerinin refakatinde sınırı geçerek; Osmanlı sınırlarına dahil oldular. Buradan Yaş, Bükreş, Rusçuk, Şumnu ve Edirne yoluyla İstanbul'a geldi. Bükreş'te Reisülküttab Galip Efendi, Şumnu'da ise; Sadrazam Hürşit Ahmed Paşa tarafından karşılandı (Kasım 1812). Esir olduğu dönem boyunca devlet tarafından ailesinin korunması ve geçimi için yapılanları duyduğunda; padişaha karşı olan bağlılığı bir kat daha arttı¹⁰⁴.

Pehlivan Paşa'nın Rusya'dan dönüşünün kesinlik kazanmasıyla birlikte devlet tarafından kendisine bir görev verilmesine yönelik hazırlıklar başladı. Daha kendisi varmadan Galip Efendi tarafından hükümete Eylül 1812'de gönderilen tavsiye mektubunda, Pehlivan Paşa gibi muktedir bir vezire Rusların boşalttıkları İbrail Bölgesinin yönetiminin verilmesi isteniyordu¹⁰⁵. Bu teklif, Bab-ı ali'de görüşüldü. Ancak daha sonra bu teklif kabul edilmedi. Padişah, yirmi yıldan fazla bir süre Rumeli'de faaliyet göstermiş olan Pehlivan Paşa'ya artık Anadolu'da devlet otoritesini sağlamak için görev vermekten yanaydı. Çünkü burası da hükümetin kontrolünden çıkmış; yerel hanedanların, ayan ve ağaların hükmü altına iyice girmişti.

¹⁰⁴ “ ... Galip Efendi Hazretleri ile söyleşüp, mülk-i osmanîde ne var ne yok cümlesini andan dinledi ve evlad ve ayalından haber aldı. Meger Baba-ı Âlem Hazretleri esir oldukta, şevketli, merhametli pâdişâhımız buyurmuşlar ki; “İbrahim Paşa din ve devlet yolunda çok hizmet eyledi. Şimdi küffâr elinde esir oldu. Anın evlâd ve ayalını sefil eyleme lâyük degildir” diyüp, dairesini Silistre'den izzet ve ikrâm ile Asitâne'ye getirüp, konak virüp, ta'vinât bağlayıp, nafaka ve kisvelerini ihsân eylemeyüp, İslâmbol'a iskân ettirdi ve çok kere mahdûm-i necâbet mevsûmları Mehmed Ali Beg'i enderuna getirdüp, iltifat-ı şahâne olur idi.” Bkz. vr. 153.

¹⁰⁵ B.O.A. H.H nr. 44373-A , 44363.

İstanbul'a doğru yaklaşan Pehlivan Paşa'ya başkentteki ailesinin yanına gelmesi için irade-i seniyye yani padişah izni çıkmıştı. En son Edirne'de de bir miktar dinlendikten sonra İstanbul'a hareket etti. 1812 Kasım sonlarında başkentte dahil oldu. Ailesinin ikamet ettiği Üsküdar İstavroz'da Nakkaş denilen yerde bulunan Cezayirli Hasan Paşa Yalısına yerleşti. Onun gelişini ve görev alacağını duyan maiyetindeki eski askerleri de dahil bir sürü kişi İstanbul'a gelmeye başladı. Baba Paşa'nın eski arkadaşları olduğunu iddia eden bazı kişiler şehirde düzeni bozmaya kalkıştılar. Pehlivan Paşa, bu durum karşısında sert önlemler alarak; adının kötü anılmasına fırsat vermedi. Gerçekten adamı olanlara bir nevi kimlik mahiyetinde tezkireler verdi. Adamlarından olup; huzursuzluk çıkaranları da sert bir biçimde cezalandırdı¹⁰⁶.

Pehlivan Paşa, ailesinin yanına yerleştikten birkaç gün sonra, 9 Aralık 1812'de saraya, padişahın huzuruna çağırıldı. Devlet adamlarını da ziyaret eden Pehlivan Paşa, ilk kez girdiği sarayda, yaşadığı olaylar hakkında padişahın soruları ile karşılaştı ve saraydan çıkışında kendisine 250 kese harçlık ve adamlarından bazılarına harçlık verildi. Ayrıca padişahın hediyesi olan atları aldı. Bu görüşmeden bir müddet sonra Sadaret Kaymakamı Rüştü Paşa, 100.000 kuruş harçlık ve bir samur kürkle yalıya teşrif etti ve onu tekrar saraya çağırıldı. Burada yine padişah huzuruna çıkarıldı ve bir miktar sohbet etti¹⁰⁷.

Pehlivan İbrahim Paşa, İstanbul'da kaldığı süre içerisinde birkaç kez yalısını değiştirdi. İkamet ettiği bu yerlerin hepsi de şehrin Anadolu kıyısında, Üsküdar'da, bulunmaktaydı. Bir müddet Bekir Paşa Yalısı ve Sivas görevi çıkınca da; Divrik'li Yazıcızâde Yalısına taşındı. Başkentte kaldığı beş ay boyunca şehirde herhangi büyük bir yangın çıkmadığını, Şehzade Abdülhamit'in doğduğunu, Medine'nin anahtarları ve Mekke'nin Vehhabilerden kurtarıldığı haberinin geldiğini belirten Pehlivan Paşa, kendisinin başkentte uğurlu geldiğini belirtmiştir¹⁰⁸.

¹⁰⁶ İstanbul'da yaşayan ve bu dönemin olaylarının tanığı olarak önemli kabul edilen Cabi Ömer Efendi, söz konusu eserinde Pehlivan Paşa'nın İstanbul'da kaldığı dönemdeki olaylarına da ara sıra yer vermektedir. Bkz. **a.g.e.**, s. 924, 935, 937, 1003.

¹⁰⁷ Pehlivan Paşa; padişahla aralarında geçen sohbetten ilginç bir bölümü şöyle anlatmaktadır : “ ... *şevketlu pâdişâhımız, cenk ahvâlinde çok şeyler suâl ider iken; “Mecliste bir letâif olsun ve hicâb def olsun deyü buyurdular ki : “Paşa, sen cenkte başın ziyade sıkılınca, tac-ı şerîfi yere vurup, celâl ile Hacı Bektaş-ı Veli'den istimdât talep eyler imişsin deyü işittim. Bunun aslı varmıdır?” dedikte, vezir-i latenzir hazretleri, cevap verdiler ki; “Hayır efendim,tac-ı şerîfi yere urmak lâyük degildir. Lâkin cenk esnasında kemâl-i şiddet-i celâlden gâhi başımdan taç düşüp, baş açık din uğruna cenk eyledigim oldu” deyü hatm-ı kelâm eyledi.”* Bkz. vr. 155-a. ; Ayrıca Pehlivan Paşa'nın Babiali'ye davet edildiğini ve kendisine hediyeler verildiğini belirten **B.O.A. H.H.**, nr.36111.

¹⁰⁸ Bkz. vr. 156.

İstanbul'da geçirdiği beş ay boyunca toplam üç kez saraya çağrılan Pehlivan Paşa, bu sonuncu davette beklentisine nihayet kavuştu. Padişah tarafından kendisine Sivas Eyaletinin valiliği 18 Ocak 1813 yılında verildi. O artık bütün gayretiyle kuvvetlerini yeniden toparlama, o dönemde kullanılan ifade ile “*kapısını düzenleme*” işine girişti. Üç ay geçmeden yol hazırlıklarını tamamlayan Pehlivan Paşa'nın İstanbul'dan ayrılma zamanı geldi. Padişah II. Mahmut, bu gözde vezirinin göstereceği alayı izlemek, onu uğurlamak için bizzat Üsküdar tarafına geldi. O gün hava yağışlı olmasına rağmen Pehlivan Paşa, Ayrılık Çeşmesi Semti'nde düzenli bir geçiş töreniyle padişahı selamladıktan sonra 24 Mart 1813 tarihinde Sivas'a doğru yola çıktı. Bu geçiş törenini izlemek için çok sayıda insan bu semte gelmişti¹⁰⁹.

7. Sivas Valiliği'ne Gidişi ve Oradaki Faaliyetleri (1813-1815)

Padişah tarafından büyük umutlarla Mart 1813'te Anadolu'ya gönderilen Pehlivan Paşa, görev yeri olan Sivas'a geldi. O gelmeden önce Sivas, Anadolu'nun en güçlü derebeyi hanedanı olan Cebbarzâdelerin yönetimindeydi. Hanedanın reisi olan Süleyman Bey'in oğlu Celaledin Paşa H.1220/1805 yılından itibaren, yani sekiz yıldan beri Sivas Valisiydi. Pehlivan Paşa'ya bu eyaletin verilmesi, padişah II. Mahmut'un ayanlarla mücadele politikasının başlangıcını teşkil etmesi bakımından önemli bir yere sahiptir¹¹⁰. Pehlivan Paşa'nın büyük bir güçle Anadolu'da ilerleyerek; görev yerine varması bu güçlü ayan ailesini rahatsız etse de; ona karşı doğrudan rahatsız edici bir tavır içine girmeyi göze alamadılar. Süleyman Bey Bozok Mutasarrıfı unvanıyla İstanbul'a yolladığı mektupta Sivas'a gitmekte olan Pehlivan Paşa'nın Ankara halkından iki yüz bin kuruşa yakın para aldığını belirterek; onu hükümete şikayet ediyordu¹¹¹.

¹⁰⁹ “ ... Rusya'dan avdet eden ve Sivas Eyaleti tevcih buyrulan Pehlivan Paşa, Asitâne'ye vürud ile tanzim-i daire ve etba' ı için Üsküdar'a karib Kuzguncuk nâm karye civarında Yazıcı-yı esbak Mehmed Efendi Sahilhânesinde biraz eyyam meks ve ku' ud eylediği esnada maiyetine birkaç sürat topçuları bir mikdar topçu askeri ta'yin olunarak işbu Rebiülevvelin yirmi birinci günü hareket eyledi ” Bkz. Şanizâde Ataullah, **Tarih**, c.2, s. 188.

¹¹⁰ Yine de Cebbarzâdeleri küstürmemeye dikkat eden hükümet; Celaledin Paşa'ya Halep Valiliğini verdi. Bu konuda kaleme alınan Hatt-ı Hümayunda durumun, hanedanın lideri olan Süleyman Bey'e anlatılması isteniyordu. Bkz. **B.O.A. H.H.**, nr.51705. ; Celaledin Paşa'ya Sivas Valiliğinin verilmesi için Bkz. **B.O.A. Cevdet Dahiliye** nr.11831.

¹¹¹ Padişah bu şikayet mektubuna ehemmiyet vermemiş ve Cebbarzâdelerin bölgede güçlü bir vali istemediklerini bildiğini belirttikten sonra, Celaledin Paşa'nın da vaktiyle Sivas'a giderken yolu üzerindeki halktan yüklü miktarda para toplamış olduğunu hatırlatmaktaydı. Bkz. **B.O.A. H.H.** nr. 17249.

Sivas'a vardıktan hemen sonra yolculuğu, hakkında hükümete rapor yazan Pehlivan Paşa, aslında önemli görevlerle buraya gelmişti¹¹². Bölgede karışıklık çıkaran isyancıları ortadan kaldıracak ve daha da önemlisi bir süredir isyan halinde bulunan güçlü bir ayan ailesine mensup ve Cebbarzâde'nin de damadı olan Veli Paşanın isyanını bastıracaktı. Pehlivan Paşa, Sivas'a vardıktan bir müddet sonra etrafta gücünü göstermeye başladı. Cebbarzâdelere aldığı güçle halkı baskı altında tutan, halka ağır masraflar yükleyen Zile Voyvodası İlbaşıoğlu üzerine 1813 Haziranında yürüdü ve hakkında halkın şikayetlerinin bulunduğu bu kişiyi ortadan kaldırdı. Bundan başka bizzat padişahın isteğiyle kaleme alınan bir emirde de belirtildiği üzere “*zulüm ve ta'adisinden bir türlü vazgeçmeyen*” Merzifonlu Hasan'ı da ortadan kaldırdı¹¹³.

Pehlivan İbrahim Paşa, iki yıl süren Sivas Valiliğinde hiç boş durmadı. Merkezden ardı ardına gelen emirleri tek tek yerine getirmek için büyük bir gayret gösterdi. Onun bu görevlerde elde ettiği başarılar, padişahı oldukça sevindirdi ve bu sevinç bir çok hatt-ı hümayuna açıkça yansdı. Her başarısının ardından kendisine gönderilen değerli hediyeler ve harçlıklar bu cesur valiyi daha da teşvik ediyor ve Sivas'a yakın olan bir çok havalinin uhdesine verilmesini isteyen kaimeler göndermesine yol açıyordu¹¹⁴.

Pehlivan Paşa, daha İstanbul'da iken kendisine verilen en önemli görev, Köse Veli Paşa isyanını bastırmaktı¹¹⁵. Bu görev, daha önce başka devlet adamlarına verilmiş; ancak hiç birinin bunu gerçekleştirmeye gücü yetmemişti. Sivas Valisi Pehlivan Paşa, bu önemli ve zor görevi yerine getirmek için sıkı hazırlıklar yaptı: Sivas'tan hareket etmeden önce yerinde bir önlem olarak Veli Paşa'nın Divriği'deki ailesi ve akrabalarını Sivas'a getirtti. Ayrıca Veli Paşa'nın sığınmış olduğu Akçadağ Bölgesinden bir çok aşiret beyini yanına davet ederek; onları Sivas'ta oturttu.

Bütün bu hazırlıklarını tamamlayan Pehlivan Paşa, 1813 yılı Eylül ayına doğru Malatya ve Elbistan arasındaki Akçadağ'a sefere çıktı. Bu dağlık bölgede başına buyruk yaşayan aşiretler, devlete isyan etmiş olan Veli Paşa'ya sahip çıkmışlardı. Bunlar sürekli olarak Malatya, Elbistan gibi yerlere baskınlar düzenliyor ve talan faaliyetlerine

¹¹² Pehlivan Paşa'nın Sivas'a vardığını ve başındaki lüzumsuz kalabalığı defettiğini bildiren raporu hakkında Bkz. **B.O.A. H.H.**, nr.16379.

¹¹³ **B.O.A. H.H.**, nr.16303.

¹¹⁴ Bkz. **B.O.A. H.H.**, nr.16617.

¹¹⁵ Veli Paşa isyanını bastırması için Pehlivan Paşa'ya yazılan ferman için Bkz. **B.O.A., Mühime-i Mektum Defterleri**, nr. 6 s.164-165.

girişiyorlardı. Yaşadıkları yerlerin dağlık ve geçit vermez oluşu da onlara ayrıca cesaret veriyordu. Birlikleri, savaş topları ve topçuları ile birlikte Akçadağ'da zorlu bir tırmanışa başlayan Pehlivan Paşa, bölgenin en önemli geçidi olan Kurtlapa Boğazı'nda isyancılarla çetin bir çatışmaya girişti¹¹⁶. İsyancıları burada büyük bir bozguna uğratarak; Akçadağ içlerinde ilerlemeye başladı. Zor durumda kalan Veli Paşa ile aşiret liderleri arasında büyük bir geçimsizlik başladı ve kıtlık baş gösterdi. Dayanacak güçleri kalmayan aşiretler, sonunda Köse Paşazâde Veli'yi teslim etmek zorunda kaldılar (1813 Eylül sonları). Böylece bu azılı isyancı paşa, idam edilerek; kellesi İstanbul'a, cesedi ise memleketi Divriği'ye yollandı¹¹⁷.

Veli Paşa İsyanı gibi çok önemli bir sorunu ortadan kaldırdıktan sonra Akçadağdaki aşiretlere yönelik büyük bir askeri harekate girişen Pehlivan Paşa, onlara devletin en sert ve acımasız yüzünü gösterdi. Öldürülenlerden başka hayatta kalan aşiret beylerinin, delikanlılarının bir çoğunu Sivas'a sürgüne ve hapslere gönderdi. Giriştiği bu bastırma ve yola getirme hareketi hakkındaki detayları hükümete gönderdi¹¹⁸. Muzaffer bir vali olarak karargahını Akçadağ'ın merkezi olan Arga'da kurduğu sıralarda İstanbul'dan gelen hükümet elçileri, kendisine padişahın sevincini ifade eden fermanı ile birlikte kıymetli hediyelerini sundular (31 Ekim 1813). Hediyeler arasında yer alan çok değerli mücevherli kılıcını takan ve serasere kaplı samur kürkünü giyen Pehlivan Paşa, bu hediyeleri getiren hasekiye o ana kadar görülmemiş kadar çok hediye ve harçlık verdiğini gururla belirtmektedir¹¹⁹. Sadece verdiği akçe iki yüz keseden fazlaydı. Yalnızca bu durum bile onun Akçadağ'dan topladığı ganimetlerin, zorla el koyduğu malların ne kadar çok olduğu hakkında ipucu vermektedir. Zaten gerek bu Akçadağ'daki ve gerekse de üzerlerine memur olduğu diğer isyancı aşiretlerin mallarını ellerinden aldığını ve aldığı bu malları bol bol başka yerlerde harcadığını itiraf etmektedir¹²⁰. Sonuç olarak, hemen hiçbir zaman padişahların emirlerinin tam anlamıyla

¹¹⁶ Bkz. vr. 163,164,165.

¹¹⁷ Köse Paşa hanedanı ile ilgili kaleme aldığı eserinde Necdet Sakaoğlu, sözlü kaynaklara dayanarak; Veli Paşa'nın aşiret kadınlarının öldürüldüğünü ve Pehlivan Paşa'ya onun cansız bedeninin teslim edildiğini belirtmektedir. Oysa Vakayi-i Baba Paşa'da Veli'nin canlı olarak yakalanıp, huzura getirildiği ve Pehlivan Paşa'nın onu öldürmeden önce kendisine ikramda bulunduğu, hatta onunla konuştuğu belirtilmektedir. Bkz. Necdet Sakaoğlu, **Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı**, (İkinci Baskı, Ankara, Tarih Vakfı Yurt Yay., 1998), s. 195-211 ; **Vakayi-i Baba Paşa**, vr. 166.

¹¹⁸ Bkz. **B.O.A. H.H.**, nr. 24983 . Sivas Valisi Pehlivan Paşa'nın sadarete 29 Mart 1814 tarihli tahriratu.

¹¹⁹ Bkz. vr. 168-a.

¹²⁰ Bkz. vr. 181-a'da bu gerçek şu ifadelerle dile getirilmektedir: “Anlar da emr-i pâdişâhîye imtisâlen hîn-i fethinden bu ana gelinceye kılıç görmemiş Tâife-i Ekrâdın üzerine varup, nizâm verdi. Her biri niç

geçerli olmadığı bu dağlık yerlerde yaşayan aşiretler, tarihlerinde belki de ilk kez bu denli büyük bir darbe yiyorlardı.

Akçadağ Seferini tamamlayan Pehlivan Paşa, kuvvetleri ile beraber Malatya'da kışlamak için izin aldı. 1813 sonbaharından 1814 ilkbaharına kadar Malatya'da kaldı, birliklerini dinlendirdi. İlkbaharda havaların düzelmeye başlamasıyla birlikte harekete geçmek için İstanbul'dan ferman beklerken; padişah fermanı geciktirilmeden kendisine ulaştırıldı. Gelen Fermanda Birecik ve Rumkale dolaylarında isyan çıkaran Bekir Beg ve Muro adındaki isyancılar üzerine gitmesi emredilmekteydi¹²¹. Bu isyancılar, bütün bölgeyi haraca kesmiş ve alınması imkansız gibi görünen Rumkale'yi üs edinmişlerdi.

1814 yılı ilkbaharında Malatya'dan Rumkale'ye doğru harekete geçen Pehlivan Paşa, buraya vararak kaleyi kuşatma altına aldı. Ancak son derece sarp bir konuma sahip olan kalenin kolayca teslim olmayacağı ortadaydı¹²². Getirilen savaş topları da işe yaramıyordu. Çünkü kalenin sarp oluşu top arabalarının yanaşmasını imkansız kılmaktaydı. Zaman zaman kale eteklerinde çatışmalar olduysa da; isyancı kuvvetler yenilerek kale içine kaçtılar ve inatla direnmeye devam ettiler. Bu kuşatma yaklaşık yedi ay sürdü. Pehlivan Paşa, kuşatmadan hemen sonra kaleyi almanın imkansızlığını fark edip; lağımçıları devreye soktu. Uzun ve yorucu lağım faaliyetleri sonucunda kalenin altı kazıldı. Bunlara ilkin bir anlam veremeyen isyancılar, daha sonradan kalenin altının kazıldığını ve havaya uçurulacaklarını anlayınca; kaledeki isyancı ele başlarından Muro'yu teslim ettiler. Ancak isyancıların önemli bir bölümü Bekir Bey'in öncülüğünde lağımçılara saldırdılar. Bunun üzerine çıkan savaşta Pehlivan Paşa, kuvvetleriyle birlikte kaleye girmeye muvaffak oldu. Kendisini bu kadar uğraştıran bu sarp kalenin bir bölümünü yıktırdı¹²³.

---

yüz senelik ocak idi. Anlardan külli mal, ganimet ele geçüp, ol maldan bezl ve i'ta eyleyüp, sâir memâlik nizâmına olan mesarif-i seferîyeyi bundan eylediler."

¹²¹ Pehlivan Paşa, bundan on sekiz yıl önce de, 1796'da, yine bu bölgede bulunmuş ve Alo Paşa maiyetinde bir asker olarak Bekir Bey ile çatışmalara katılmıştı. Aradan geçen bunca zamana rağmen böyle isyancı birinin hala yaşıyor olması ve faaliyetlerine devam ediyor olması, devletin bu bölgede ne kadar güçsüz olduğunun bir göstergesidir. Bkz. vr. 50-a.

¹²² Eserinde, Baba Paşa'nın Rumkale kuşatmasını anlatan Ahmet Cevdet Paşa, bu kalenin Timur'un orduları tarafından bile fethedilemediğini belirtmektedir. Kalenin Baba Paşa tarafından alınmasından bahsederken, kullandığı ifadelerin benzerliği, onun Vakayi'i Baba Paşa'dan kaynak olarak faydalandığını düşündürmektedir. Karşılaştırma için Bkz. Cevdet, **a.g.e.**, c.10, s.183 ; **Vakayi'i Baba Paşa**, vr. 169-a.

¹²³ Bu olaydan yaklaşık yirmi beş yıl sonra bölgede dolaşan ve Rumkale'ye de uğrayan Helmuth Von Moltke, anılarında bu kaleden bahsederken; buranın bir zamanlar Baba Paşa diye bilinen Pehlivan İbrahim Paşa tarafından ele geçirildiğini belirtmektedir. Bkz. Helmuth Graf von Moltke, **Moltke'nin Türkiye Mektupları**, Çev. Hayrullah Örs, (İkinci Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi,1969), s.160.

İsyancı liderleri idam ettiren Pehlivan Paşa, bu olaydan bir hafta sonra Rumkale'yi fethettiğini İstanbul'a duyurmak için haberciler çıkardı (6 Ağustos 1814). Ancak bu haberci tatarlar Malatya civarında soyulmuş ve her şeyleri alınmış olduğundan, Pehlivan Paşa'nın adamı olan Sivas Mütesellimi Ebubekir Efendi, fetih müjdesini İstanbul'a ulaştırabildi. Bu haber sarayda büyük bir sevinçle karşılandı ve padişah tarafından Pehlivan Paşa'ya hemen kutlama yazısı ve hediyeleri gönderildi¹²⁴.

Rumkale ve Birecik dolaylarında kalabalık kuvvetleriyle birlikte devlet otoritesini tesis etmeye çalışan ve bir çok isyancıyı sindiren Pehlivan Paşa, Antep'te şehrin huzurunu bozan ve haklarında, İstanbul'a bir çok kişinin şikayet ettiği isyancılar üzerine gönderildi. Bu konuda toplanan Meşveret Meclisi'nin kararı ve padişahın fermanı ile isimleri belirtilen bu asileri yok etmesi istenmekteydi¹²⁵. Pehlivan Paşa, Birecik ve Nizip üzerinden Antep'e doğru 1814 yılının en sıcak günlerinde ilerledi. Şehrin ileri gelenlerini yanına çekip; eşkıyalar hakkında çok yönlü bir soruşturmaya başladı. Bu taraftan eşkıyalar ve yandaşları arasında ise büyük bir panik başladı. Sonunda bu kişileri birer birer tutuklayarak; hepsini ortadan kaldırdı. Gasp ettikleri malları, şikayetçi olan sahiplerine iade etmeye başladı. Böylece Antep Şehrinde bir nebze de olsun huzur ve asayiş sağlandı.

Güneydoğu Anadolu'nun en güçlü göçebe aşiretlerinden olan ve binlerce kişilik mızraklı, süvari birlikleri bulunan Hüveydi Aşireti, padişahın bu güçlü valisine karşı düşmanlıklarını her geçen gün artırmaktaydılar. Daha önceleri Rumkale'de öldürülen Muro adındaki eşkıya başı da bu aşirettendi. Bunlar, hem merkezi otorite istemediklerinden, hem de intikam duygularıyla düşmanlıklarını iyice açığa vurmaya başladılar. Pehlivan Paşa, padişahın fermanıyla bu aşiret üzerine gitmeye başladı. Devletin valisi olan Pehlivan Paşa ile devlete isyan eden bu kalabalık aşiret arasında 1814 yılının Eylül ayından itibaren şiddetli savaşlar başladı. Savaşlarda çok yetenekli olan aşiret süvarileri bütün cesaretlerini ortaya koyarak mücadele ettiler. Hatta bir ara Pehlivan Paşa'nın ordusunu bozmaya başladılar. Ancak daha önce yıllarca Rus ordusuna karşı savaşmış ve haklı olarak kahramanlık unvanını almış olan Pehlivan

¹²⁴ Sivas Valisi Pehlivan Paşa'nın Rumkale Fethi'ni bildiren yazısını okuyan padişah, sevincini şöyle kaleme alıyordu: "*Aferin Pehlivan Paşa'ya...Güzel hizmet eylemiş, mahzûz oldum.*" Ayrıca gönderilen kesik başların sergilenmesini, haberi getiren tatarı samur kürk giydirmesini, Paşa'ya ve komutanlarına hilatlar gönderilmesini istiyordu. Bkz. **B.O.A. H.H.**, nr. 24786 ; 21305.

¹²⁵ Ağustos 1814 tarihli Meşveret Meclisi toplantısında Antep'in durumu hakkındaki raporu için Bkz. **B.O.A. H.H.**, nr. 37194-A.

Paşa'nın da kolayca geri çekilmeye niyeti yoktu. Özellikle savaş topları bu çatışmaların nihai kaderini belirledi. Bu silahlardan yoksun olan Hüveydi Aşireti, sonunda yenildi. Pehlivan Paşa ise; kendisini oldukça zorlayan bu aşiretten korkunç bir intikam aldı. Aşiretten öldürülenlerin sayısı bini geçmekte idi. Asker tarafında da büyük kayıplar vardı¹²⁶.

Hükümetin bölgedeki en güçlü adamı olarak bir çok isyancı kitleyi askeri tedbirler, yıldırma hareketleriyle dize getiren ve bazen de zor durumda kalan Pehlivan Paşa, adım adım ilerleyerek; Adıyaman üzerinden Malatya'ya doğru yol aldı. Malatya Mutasarrıfı Abdurrahman Paşa'nın, dağlı aşiretlerin baskıları karşısında kendisinden yardım istemesi üzerine Malatya Dağlarındaki isyancılar üzerine yürüdü. İzoli ve Kahta Kalelerine sığınan isyancı aşiretlerle savaştı. Top atışlarıyla yıkamadığı bu kaleleri, hassas noktalarından aşarak ele geçirdi (1814 Ekim sonları). İsyancıları şiddetli bir biçimde cezalandırdıktan ve çok sayıdaki isyancıyı Sivas zindanlarına gönderdikten sonra Malatya'ya geldi. 1814 yılının son günlerini burada geçirirken; İstanbul'dan gelen tatarlar kendisine padişah hediyelerini takdim ettiler. Görev yeri olan Sivas'a artık dönebileceğini belirten fermanı aldı.

Böylece bir yıldan fazla bir süredir ayrılmış olduğu Sivas'a yoğun olaylarla geçirdiği bir yılın ardından 1814 yılının son günlerinde geri döndü. Pehlivan Paşa, iki yıl boyunca yönettiği Sivas'ta adaletli bir yönetim sergilemeye özen gösterdi. Bu dönem içerisinde valilerin vergiler dışında keyfi olarak aldıkları cerimelerden almadığını belirtmiştir¹²⁷. Aslında halk arasında cesareti, kahramanlığı ve adaleti ile tanınmış biri olarak bu vasıflarına zarar getirecek davranışlardan kaçınmaya çalışmıştır. Onun yönetimi ile ilgili hükümete gelen tek tük şikayetlerde de şikayet konusu olan genellikle tayin ettiği mütesellimler ya da görevlere gönderdiği bazı komutanlarıdır¹²⁸.

---

¹²⁶ Bkz. vr. 173-177.

¹²⁷ Bkz. vr. 181-a.

¹²⁸ Örneğin Divriği'ye mütesellim olarak tayin ettiği yeğeni Mehmet Bey'den halk şikayetçi olunca; onu hemen azletmiştir. Yerine ise; halkın istediği Hacı Abdullah Bey'i tayin etmiştir ki; bu kişi öldürdüğü Veli Paşa'nın kardeşidir. Bkz. Necdet Sakaoğlu, **a.g.e.**, s. 213.

8. Baba Paşa'nın Erzurum Valiliği (1815-1816)

Pehlivan Paşa, 1815 yılı başlarında Sivas'tan Erzurum'a tayin edildi. Yerine ise; Mehmet Sait Galip Paşa atandı¹²⁹. Henüz kış mevsimi bu sert karasal bölgede bütün şiddetiyle hüküm sürmesine rağmen yeni görev yeri olan Erzurum'a doğru hemen hareket etti ve 17 Mart 1815'te İstanbul'a yolladığı yazıda yollarda ahaliye masraf yüklemeyerek Erzurum'a vardığını bildirdi¹³⁰. Bu yeni görev bölgesinin çevresinde bozulmuş olan devlet otoritesini yeniden sağlamakla görevlendirilmişti.

Onlarca yıldır Ahıska, Acara, Çıldır gibi yörelerde devlet otoritesi tamamen bitmiş ve bu bölgeler Şerif Paşa, Selim Paşa, Bayezid Valisi İbrahim Paşa, Abdullah Paşazâde Kara Bey gibi derebeyi türünden kişilerin başlarına buyruk davrandıkları ve birbirleriyle sonu gelmeyen kavgalara giriştikleri yerler haline gelmişti. Otoritesini memleketin her tarafına egemen kılmaya kararlı olan padişah II. Mahmut, bu kişilerin hepsinin ortadan kaldırılması gibi çok zor bir görevi Erzurum'un yeni valisi Pehlivan Paşa'nın omuzlarına yüklemişti. Ayrıca Pehlivan Paşa'nın kuvvetli bir ordu ile burada bulunması, olası Rus saldırıları ve İran tehdidine karşı caydırıcı özellik taşıdığı için de önemli olarak görülmekteydi.

Erzurum'a vardktan bir müddet sonra Pehlivan Paşa, haklarında ferman bulunan bu kişilere birer mektup yollayarak teslim olmalarını ve ancak bu durumda affedilebileceklerini bildirdi. Bu çağrıya sadece Şerif Paşa olumlu yanıt verdi. Erzurum'a gelerek; affını istedi. Bu isteği padişah tarafından kabul edilerek; Bursa'da ikametine ferman çıktı¹³¹.

Pehlivan İbrahim Paşa'nın 1815 yılından 1816 yılının sonlarına kadar süren Erzurum Valiliğinde karşılaştığı en önemli olay, Acara ve Ahıska dolaylarında isyan

¹²⁹ Pehlivan Paşa'nın halefi olarak Sivas valiliğine getirilen bu zat, sonraki yıllarda, 1823-1824 yıllarında, sadrazamlık makamına da getirilmiştir. XIX. Yüzyıl başlarında Osmanlı Devletinde önemli devlet adamlarından olarak yıllarca reisülküttaplık görevinde de bulunmuş ve bir çok antlaşmada devleti temsil etmiş olan M. Sait Galip Paşa, Baba Paşa'nın yakından tanıdığı bir kişidir. Onun adı Vakayi-i Baba Paşa'da sık sık geçmektedir. Bkz. Mehmed Süreyya, **a.g.e.**, c.,2, s.544.

¹³⁰ **B.O.A. H.H.**, nr. 36026 F.

¹³¹ Çok genç yaşta vezir olan Şerif Mehmet Paşa adındaki bu kişi, önemli bir vezir ailesinden gelmektedir. Kendisine Çıldır Eyaleti'nin yönetimi verilmişken; Selim Paşa ile olan kavgaları ve hakkındaki diğer şikayetler sonucunda ölüm cezasına çarptırılmıştı. Erzurum Valisi Pehlivan Paşa'nın çağrısına uyması sonucu hayatı bağışlanmış ve Bursa'da ikamet ettirilmiştir. Pehlivan Paşa 1817 yılı başlarında Bursa'ya girerken; onu karşılayanlar arasında Şerif Mehmet Paşa da bulunmaktadır. Bkz. **B.O.A. H.H.** nr. 16793 , 16858, 16532 ; Mehmed Süreyya, **a.g.e.**, c.5, s. 1589 ; **Vakayi-i Baba Paşa**, vr. 225-a.

etmiş olan Selim Paşa ve oğulları ile yapılan çatışmalardır¹³². Oldukça yaygın bir alanda cereyan eden bu isyan karşısında Pehlivan Paşa, kışın şiddetli soğuklarından dolayı külliyetli askerle yola çıkmanın mümkün olmadığını görerek; ilkin birliklerinden bir bölümünü yola çıkarmakla yetindi. Onlara, Ahıska yolunu açmak ve Selim Paşa yandaşlarının elinde bulunan bazı kaleleri almak görevini verdi. Erzurum valisinin bu öncü birliği, Nisan 1815'te harekete geçti. Sert bir iklimin hüküm sürdüğü bu yörelerde karlar henüz erimemişti. Mahmud Tiran adındaki komutanın idaresindeki bu öncü birlik, Narman, Oltu, Ardahan gibi kaleleri iki ay süren bir zaman zarfında güçlkle de olsa ele geçirip; Ahıska'ya doğru ilerledi¹³³.

1815 yılı Mayıs sonlarında bütün kuvvetleriyle Erzurum'dan hareket eden Pehlivan Paşa, Ahıska Kalesi üzerine yürüdü. Selim Paşa ise; üzerine doğru gelen bu kuvvetler karşısında Ahıska'yı terk edip; savunulması daha kolay olan Heyhat Kalesine sığındı. Gürcistan sınırına yakın ve sarp bir mevkide bulunan bu kale, Pehlivan Paşa'nın kuvvetleri tarafından kuşatıldı. Uzun bir süredir devlete karşı isyan halinde bulunan, başına buyruk Selim Paşa, hayatının son savaşını vermekteydi. Her iki taraf için de oldukça zor ve kanlı geçen yirmi günlük bir savaşın sonunda Selim Paşa yenildi ve canlı olarak yakalandı¹³⁴. Hayatının son nefesini Pehlivan Paşa'nın cellatlarının elinde verdi. Padişahın idam fermanlarından birini daha yerine getirmiş olmanın rahatlığı ile Pehlivan Paşa, Ahıska'da kırk gün boyunca istirahat etti. Bölgedeki bu çatışmalar, Rus himayesi altındaki Gürcistan'da ve İran'da da yankı uyandırdı. Bu devletlerin elçileri Heyhat Kalesini kuşatan Pehlivan Paşa'ya gelip; durum hakkında bilgi sahibi oldular ve sınırlarının güvenliği ile ilgili endişelerini dile getirdiler.

¹³² Memişzâde ya da Hamşizâde olarak anılan Selim Paşa hakkında Bkz. Bkz. Mehmet Süreyya, **a.g.e.**, c.5, s. 1492-1493.

¹³³ Pehlivan Paşa'nın önemli komutanlarından biri olan Mahmud Tiran adındaki bu kişi hakkında Ahıska'daki faaliyetleri nedeniyle bir çok şikayet olmuş ve bu şikayetler İstanbul'a kadar yayılmıştır. Bunun sonucunda Pehlivan Paşa'ya gönderilen fermanla bu adamını cezalandırması istenmiştir. Ancak Pehlivan Paşa, eskiden beri kendisine bağlı olan bu adamını savunmuş ve idam etmeye yanaşmamıştır. Bu durum, Paşa'nın merkezle olan ilişkilerinin bozulmasına yol açmıştır. Sonunda Pehlivan Paşa, 1816 sonbaharında Diyarbakır valiliğine giderken; gelen ısrarlı emirler üzerine onu idam etmeye karar verdi. Ancak o, son anda firar ederek hayatını kurtardı. Bkz. **B.O.A. H.H.**, nr.34363B , 34363D , 31223 , 47906 B.

¹³⁴ Gelişmeleri yakından izleyen ve Pehlivan Paşa hakkındaki bilgilerini sürekli hükümete gönderen Trabzon Valisi Süleyman Paşa, 11 Haziran 1815'te gönderdiği mektupta Heyhat Kalesinin ele geçirildiğini ve Selim Paşa'nın teslim olduğunu bildirmekteydi. Bkz. **B.O.A. H.H.**, nr. 47909.

Ahıska'da bulunduğu sürede yörenin yönetimini adamlarına, akrabalarına veren Pehlivan Paşa, bölgeye kendine göre bir düzen vermeye çalıştı¹³⁵. Buradaki çalışmalarını tamamladıktan sonra, hakkında ferman bulunan Kara Bey üzerine yürüdü. Gürcistan- İran- Osmanlı sınırının kesiştiği noktada bulunan ve gayet de sarp olan Megazberd Kalesine sığınan Kara Bey, üzerine gelen bu kuvvetlerle bir süre çarpıştıysa da; dayanamadı ve yenilerek esir düştü. 11 Temmuz 1815'te hükümete gönderdiği yazıda bu kaleyi fethettiğini, Kara Bey'i tutukladığını ve birkaç gün içinde idam edeceğini bildiren Pehlivan Paşa, kısa bir süre sonra bu isyancıyı da idam edip; mal varlığına ilişkin defteri hükümete takdim etti¹³⁶. Pehlivan Paşa'nın, kuvvetleri ile birlikte sınıra yakın bölgelerde bulunmasından bir süredir rahatsız olan Rusya, bu rahatsızlığını İstanbul'daki elçisi vasıtasıyla saraya da ilettili. Pehlivan Paşa ise, sınırdaki durum, komşu devletlerin durumu ve bu bölgelerdeki Osmanlı valilerinin durumları hakkında İstanbul'u sık sık bilgilendirmekteydi¹³⁷.

Kara Bey İsyanını bastıran Pehlivan Paşa, birliklerini alıp Kars'a doğru hareket etti. Bu isyanı bastırmak için daha önceden yardım istediği halde kendisine yardım göndermeyen Kars Valisi Mahmut Paşa'ya gözdağı vermek amacıyla burada yirmi gün kaldıktan sonra 1815 Ağustos'ta Doğubeyazıt'a ilerledi. Daha önceden hakkında görevden alındığı bildirilmesine rağmen bu emre aldırış etmeyen ve bölgeyi yönetmeye devam eden İbrahim Paşa'yı azletmekle görevlendirilmişti. Şayet bu kişi karşı çıkarsa; öldürülmesi emredilmişti. İşte bu emirlerle bölgeye giren Pehlivan Paşa, yıllarca bir devlet başkanı gibi hareket eden İbrahim Paşa'yı görevden uzaklaştırdı. Onun yerine, padişaha nispeten daha bağlı olan Behlül Paşa getirildi. Üzerine gelen bu kuvvetlerden çekinen İbrahim Paşa ise, azlini kabullenmek zorunda kaldı. Böylece hayatı kurtuldu.

Ortadan iyice kaybolmaya yüz tutmuş olan devlet otoritesini, tamamen askeri tedbirlerle yeniden kurmaya çalışan ve bu amaçla sınır bölgelerinde bir isyanın bastırılmasından bir diğere koşturan Pehlivan Paşa, 1815 yılı Eylül ayında vezirlik makamının bulunduğu Erzurum'a doğru yola çıktı. İsyanları yatıştırdığı düşüncesiyle kış mevsimini Erzurum'da dinlenerek geçirecekti. Kış mevsimi daha kendisini tam

¹³⁵ Pehlivan Paşa'nın Ahıska ve Acara'ya getirdiği düzenin, yeni yönetimin pek başarılı olduğu söylenemez. Öncelikle bu bölgenin halkı, çoğunlukla Selim Paşa ve oğullarının idarelerine alışmış oldukları ve yeni yöneticiler de halka iyi davranmadıkları için düzen bir türlü sağlanamamıştır. Örneğin Pehlivan Paşa'nın Ahıska'ya kaymakam tayin ettiği yeğeni Mehmet Reşit Bey, bir çok rahatsızlıklara sebep olmuş; hatta yöre halkı tarafından hapsedilmiştir. Bkz. **B.O.A. H.H.**, nr. 47910 H , 47908 .

¹³⁶ Bkz. **B.O.A. H.H.**, nr. 25020, 24940.

¹³⁷ Bkz. **B.O.A. H.H.** nr. 32189 , 44517 , 47910 D

anlamıyla hisettirmeden şehre girdi. Oğlu Mehmet Ali için görkemli bir sünnet düğünü tertiplede. Şehrin önlerinde kurduğu büyük çadırlar ve kazanlarla ve düzenlenen değişik oyunlarla, çeşitli yörelerden gelen davetlilerle hoşça, eğlenceli bir vakit geçirdi¹³⁸.

Pehlivan Paşa'nın Erzurum'da dinlendiği 1815 yılını 1816 yılına bağlayan kış döneminde Acara ve Ahıska bölgelerinde karışıklıklar, huzursuzluklar yeniden baş gösterdi. Bu karışıklıkların en önemli iki nedeninden biri, bölgeye tayin edilen kaymakam ve mütesellim gibi yöneticilerle, Pehlivan Paşa tarafından bölgenin güvenliğini sağlamakla görevlendirilen bazı askerlerinin yöre halkına yabancı olmaları ve halka karşı uyguladıkları baskıdır. Karışıklıkların ikinci nedeni ise; Selim Paşa'nın oğullarının faaliyetleri ve babalarının intikamını almak için isyan etmeleri ve etraflarına adam toplamalarıdır¹³⁹.

1816 yılı başlarında Erzurum Valisi Pehlivan İbrahim Paşa'ya gelen fermanla Ahıska'ya gitmesi ve olayların baş sorumlusu olan Selim Paşazâdeleri yakalaması emredilmekteydi. Kış mevsiminin en şiddetli günlerinde gelen bu emir üzerine Pehlivan Paşa, kuvvetlerinin bir bölümünü yola çıkarmak için hazırlıklara başladı. Ancak bu zor hava koşullarında şehirden ayrılmak istemeyen askerlerinin itirazlarıyla karşılaştı. Bu karşı çıkmalara rağmen birliklerini şehirden çıkarıp; sefere yolladıysa da; fazla yol alamayan bu birlikler, yine Erzurum'a dönmek zorunda kaldılar. Sonuçta Pehlivan Paşa'nın kendisi de yoğun kış şartlarında sefere çıkılamayacağı konusunda ikna oldu ve Ahıska Seferi ilk bahara ertelendi. Bu durum padişahın, kızgınlığına sebep olmuş ve daha sonraları azledilmesinde önemli bir etken olmuştur¹⁴⁰.

1816 yılı ilkbaharında Acara Seferi'ne bütün kuvvetleriyle başlayan ve ileriye doğru harekete geçen Pehlivan Paşa'ya, dolaylı olarak yardım etme görevi de Trabzon Valisi Süleyman Paşa'ya verilmişti. Pehlivan Paşa'nın ordusu Acara'ya girdiklerinde

¹³⁸ XIX. Yüzyıl başlarında parlak ve zengin dönemini yaşayan bir Osmanlı paşasının zevk ve eğlence anlayışı hakkında fikir veren bu olay hakkında daha fazla bilgi için Bkz. **Vakay-i Baba Paşa**, vr. 201-202.

¹³⁹ XIX.Yüzyılın başlarında Acara , Ahıska ve Çıldır yörelerinde babaları Selim Paşa gibi etkili bir güç olmaya çalışan ve kaynaklarda "Selim Paşazâdeler" olarak geçen bu kişilerin adları Ahmet, Dursun, Abdullah ve Hüseyin'dir. İsyân ettikleri için haklarında ferman çıkarılan ve Pehlivan Paşa'nın elinden güçlüğüle kurtulan bu kişiler daha sonraki yıllarda affedildiler. Bunların en büyüğü olan Ahmet H.1243/1828'de mirmiran rütbesiyle Çıldır Mutasarrıfı olmuş ve aynı yıl başlayan Osmanlı- Rus Savaşında görev almıştır. Bkz. Mehmet Süreyya, **a.g.e.**, c.1, s.201.

Vakay-i Baba Paşa'da bu bölgelerdeki isyanların nedeni olarak sadece Selim Paşa taraftarlarının eşkıyalıkları gösterilmiş ki; bu tam anlamıyla doğru değildir. Eserde Pehlivan Paşa, kendi adamlarının zülüm ve baskılarına değinmemiş, özeleştiri yapamamıştır. Bkz. vr. 203-a.

¹⁴⁰ Bkz. Cevdet, **a.g.e.** , c.10, s. 248.

Selim Paşazâdeler daha önce babalarının yaptığı hataya düşmeyerek; bir kaleye sığınmak ve savunma mücadelesi vermek yerine açıkça karşı çıkmayı tercih ettiler. Halktan ve ocaklı bazı ağalardan aldıkları destekle harekete geçen bu isyancı liderler; bir yıl önce öldürülen babalarının intikamlarını da almak amacındaydılar. Pehlivan Paşa'nın kendilerine gönderdiği teslim mektuplarına olumsuz cevap vererek; harekete geçtiler ve büyük bir savaş başladı. Bütün güçleri ve hırsları ile saldıran Selim Paşazâdeler, Acara, Ahıska ve Çıldır dolaylarından yaklaşık on bin kişilik kuvvet çıkarmalarına rağmen, özellikle savaş toplarına sahip olamamanın etkisiyle yenilmekten kurtulamadılar. Savaşın gidişatının aleyhlerinde geliştiğini anladıktan sonra her biri bir tarafa kaçarak canlarını kurtardılar. H.1231 Ramazan/ 1816 Ağustos'ta bu isyanı bastıran, “*yol diken, muzırr-ı nas*” olarak gördüğü bu âsî kuvvetleri dağıtan Pehlivan Paşa, bayram günlerini Acara'da geçirdi. Erzurum'a gönderilmiş olan hâcegândan Mehmet Asım Bey, Babıaliye sunduğu 31 Ağustos 1816 tarihli raporunda Pehlivan Paşa'nın Acara Zaferini haber veriyordu¹⁴¹. Acara'da kaldığı bu süre içerisinde bölgeye yeniden bir düzen vermeye çalışan Pehlivan Paşa, güvendiği kişileri buraya idareci olarak tayin etti. Bölgeye düzen vermeye çalıştı¹⁴². Hakkında daha önce şikayet bulunan adamlarının aslında kendisine sadakat ile hizmet ettiğini, ancak yine de eğer ısrarla isteniyorsa, bu kişileri uzaklaştırabileceğini hükümete bildirmekteydi.

9. Diyarbakır'a Atanması, Azledilmesi ve Bursa'ya Sürgün Edilmesi

Pehlivan İbrahim Paşa, Selim Paşazâdelerin isyanını bastırdıktan sonra, Acara'da bulunduğu sırada, kendisine Diyarbakır'a atandığı haberi geldi. Bu haber üzerine Erzurum'a dönerek; yol hazırlıklarını yapmaya başladı. Ekim 1816'da hükümete gönderdiği yazıda Erzurum'da bulunduğu süre içinde daima devletin emir ve isteklerini yerine getirmeye çalıştığını belirttikten sonra yeni görev yeri olan Diyarbakır'a hangi yoldan ve ne suretle geçeceğini bildirdi¹⁴³. Erzurum'da hazırlıklarını

¹⁴¹ Bkz. **B.O.A. H.H.** nr. 34363 A.

¹⁴² Pehlivan Paşa, Acara'ya verdiği düzeni şöyle anlatmaktadır: “*Günde ahalinin bir koyununu yiyenler, bir çorbaya kâil oldular. İt uyutmaz yol kesici katil ve hırsızlar bellerinde bıçak yerine misvak sokup; camilerde ramazan sofosu göründüler. Zirâ ma'azallah fukarâ gelüp, şikayet eylese, dünyaya gelmemişe döner idi.*” Bkz. vr. 213-a.

¹⁴³ Bu yazıda Pehlivan Paşa, daha önce aldığı ve yerine getirdiği önemli görevleri sıralıyor ve icraatlarının doğruluğunu savunuyordu. Ayrıca yola çıktığını ve kimseye zarar gelmemesi için dikkatli davrandığını belirtmekte idi. Bkz. **B.O.A. H.H.** nr. 31245 B.

yaptığı esnada kendisine Diyarbakır ve Rakka Eyaletine atandığına dair ferman da resmen ulaştı.

Yaklaşık iki yıl süren Erzurum Valiliği ve Şark Canibi Seraskerliği görevi süresince, devlet adına yine önemli hizmetlerde bulundu. Yıllarca süren bazı büyük isyanları bastırdı. Başta Erzurum olmak üzere bölgedeki bir çok şehrin ahalisi, uleması tarafından hükümete gönderilen yazılarda onun yönetiminden duyulan memnuniyet dile getirildi¹⁴⁴. Ancak bu dönemde Pehlivan Paşa'nın bölgenin değişik yerlerinde görevlendirdiği adamlarından bazıları hakkında şikayetler de bulunmaktaydı. Kendisinin, adamları tarafından yapılan bu haksızlıkların çoğundan haberdar edilmediği bizzat şikayete bulunan kişiler tarafından bile dile getirilmekteydi. Hatta Erzurum'dan ayrılmadan önce vilayet esnafından hiç kimseye borcunun bulunmadığına dair mahkeme kararını bile hükümete göndermişti¹⁴⁵.

Bölgenin zor doğa ve iklim koşullarından habersiz olan ve padişahın etrafını sarmış bazı devlet adamları, onun isyanlardan birini bir müddet geciktirerek yerine getirmesini bahane ederek; padişahın gözünden değerini düşürmeye çalıştılar. Böylece rakip olarak gördükleri bu kudretli vezire daha önemli görevler verilmesini engellemeye çalıştılar. Saray üzerinde etkili olan bu kişiler, aslında esas olarak taşradaki yöneticilerin kendilerine gönderdikleri rüşvete göre hareket ediyor ve bu doğrultuda padişahı yönlendiriyorlardı. Rüşveti az gönderen ya da göndermeyen kişiler mevkilerini kaybediyorlardı. Anlaşılan o ki; Sivas Valisi iken, merkeze hediyeler göndermekte oldukça cömert davranan Pehlivan Paşa, aynı cömertliği Erzurum'da iken gösterememişti. Gerçi Pehlivan Paşa da, hakkında ferman çıkan bazı adamlarının suçlu olduklarına inanmadığı için onları ortadan kaldırmayarak; bir bakıma kendi sonunu hazırlıyordu.

Erzurum'dan ayrılan Pehlivan Paşa, Erzincan ve Kemah yolunu takip ederek; Harput'a vardı. Onun görev yerine hızlıca hareket etmesi, bölgeye gelişini istemeyen bazı güçleri rahatsız etmeye başladı. Maden Emni Salih Paşa, Pehlivan Paşa'nın bölgeden geçmesinin maden maslahatına sekte vurabileceğini bahane ederek; İstanbul'a şikayette bulunmaya başladı. Şikayetinin altında yatan gerçek neden ise; devletin valilerinin yıllardır Diyarbakır'da tutunamamasında çıkarı bulunmaktaydı. Çünkü bu durumlarda şehri mütesellim ile yönetmek görevi ona kalmış oluyordu. Esas rahatsız

¹⁴⁴ Bkz. **B.O.A. H.H.** nr. 36026 F , 47906 B.

¹⁴⁵ Bkz. **B.O.A. H.H.** nr. 31229.

olanlar ise; hükümete Diyarbakır ahalisi adına şikayet mektupları yağdıran şehrin ileri gelenleriydi. Bunlar şikayetlerinde özet olarak; şehrin bir valiyi besleyecek kadar zengin olmadığını, eskiden olduğu gibi mütesellimlik yolu ile yönetilmeye devam edilmesi gerektiğini ifade etmekteydiler. Bunlar aslında yıllarca tam bir serbestlik içinde hareket eden bazı köklü aileler olup; zenginliklerinin esas kaynağını şehirde devlet otoritesinin olmayışından almaktaydılar. Pehlivan Paşa gibi cesur, ünlü bir kişinin ve güçlü birliklere sahip bir valinin şehre gelmesi, bu tür zengin yerel otoritelerinin çıkarlarına darbe vuracaktı.

Pehlivan Paşa'nın Diyarbakır'a atanması üzerine hükümet nezdinde şikayete başlayanlar, yolda bulunan Paşa'ya da temsilcilerini gönderip; Diyarbakır'a gelmemesini, hükümetten başka bir yer talebinde bulunmasını istediler. En önemli neden olarak da kendisini besleyemeyeceklerini ileri sürdüler. Bunun üzerine Pehlivan Paşa, maddi olarak şehre bir yük getirmeyeceğini, kendi kendine yeterli olduğunu belirterek; elçileri geri gönderdi. Birlikleri ile yolda bulunduğu bu sırada kendi kuvvetleri içinde bir temizlik hareketına da girişti. Zalim ve rüşvetçi olduğu gerekçesiyle kethüdasını azledip; yerine bir başkasını getirdi¹⁴⁶. Hakkında öteden beri bir çok şikayet bulunan askeri komutanlarından Mahmud Tiranı, yalnız defetmek amacıyla değil; aynı zamanda idam etmek amacıyla harekete geçti. Ancak bu kişi başına gelecekleri anlayıp; son anda gizlice ordudan firar etti.

1816 yılı sonbaharında, Pehlivan Paşa'nın Diyarbakır'a atandığı ve yola çıktığı dönemde, padişah ve hükümetin onunla ilgili kararlı bir politika izleyemedikleri görülmektedir. Bir yandan halk adına yapılan şikayetler ve çevre yöneticilerinin rahatsızlıkları; öte yandan Pehlivan Paşa'nın görev yerine doğru kararlı hareket etmesi karşısında hükümet ne yapacağını şaşırılmış ve ilk kez Pehlivan Paşa'nın azledilmesi gündeme gelmiştir. Aslında padişah, yıllardır devlet otoritesinin girmediği bu bölgeye Pehlivan Paşa gibi güçlü ve devlete bağlı bir valinin girmesini arzulamaktaydı. Zaten bu özelliklere sahip biri olarak gördüğü için ona bu görev verilmişti¹⁴⁷. Buna rağmen yine de yaşanan gelişmeler üzerine hükümet bekle-gör politikasını izleyerek; vereceği nihai

¹⁴⁶ Vakayî-i Baba Paşa'da övgü dolu cümlelerle bahsedilen yeni kethüda Mehmed Said Ağa için Bkz. vr. 217-a.

¹⁴⁷ Bu sıralarda kaleme alınmış olan bir hatt-ı hümayunda padişah, Pehlivan Paşa hakkındaki değerlendirmesini şu ifadelerle belirtmekte ve böylece onun önemli başarılarını takdir etmektedir: “*Müşarünileyh mukaddem Akçadağ ve Rumkal'a ve ba' dehu Ahıska'da Selim Paşa gâilesi gibi cesim ve sa' b maslahatlara me'mûr olmuş ve sâye-i saltanat-ı seniyyede irâde-i âliyye tenfiz olunmuş ....*”. Bkz. **B.O.A. H.H.** nr. 16498.

kararı, gelişmelerin akışına bıraktı. Şayet Pehlivan Paşa şehre varıp; halkla uyuşursa vali olarak kalmasına müsaade edilecekti. Aksi durumda azledilecekti.

Pehlivan Paşa, Harput'tan kalkıp; Murat Nehri'nin kenarına geldiğinde civarda yaşayan aşiretler tarafından nehir kenarında bulunan bütün kayıkların ve diğer geçiş araçlarının alınmış, gizlenmiş olduğunu gördü. Bunun anlamı, nehri geçmesi ve Diyarbakır'a gitmesi istenmemektedir. Ancak inatçı ve kararlı Paşa, nehrin azgın sularıyla boğuşmak pahasına bütün birliklerini karşıya geçirtti. Bu zahmetli yolculuktan sonra şehre iyice yaklaştığı bir yerde konakladı. Aslında yaşanan bu şikayetlerden ve tatsızlıklardan sonra, hareketini bilerek geciktiriyor ve hükümetten başka bir yere atandığının haberini bekliyordu.

Diyarbakır önlerinde bulunduğu sıralarda kendisine padişahın fermanı ulaştırıldı. Bu fermanla azledildiği yazılmaktaydı¹⁴⁸. Bu ferman, yerel güçlerin muhalefetinin, merkezi otorite isteyen padişahın politikasına karşı henüz daha güçlü olduğunun kanıtıydı. Böylece Pehlivan Paşa, görev yerine daha varmadan görevden alınmış oluyordu. Diyarbakır'a sadece XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde atanmış olan yirminci valinin de görevi, bu suretle daha başlamadan sona ermiş oldu¹⁴⁹. Bu eyalet merkezi, Maden Emni tarafından atanacak olan bir mütesellim ile yönetilecekti.

Pehlivan Paşa, kendisine ulaşan bu azil fermanı karşısında hiçbir muhalefet belirtisi göstermeyerek; hemen birliklerini dağıtıp; Bursa'ya doğru, 1816 yılının son günlerinde yola çıktı. Padişahın aslında kendisini korumak, biraz dinlenmesini sağlamak için bu emri verdiğini düşünen Pehlivan Paşa, yanına sadece ailesi ve hizmetçilerini alarak; yola çıktı¹⁵⁰. Yanında bulunan barut, top, kurşun vesaire savaş malzemelerini Sivas Valisine teslim ettikten ve mahkeme siciline dahi kayıt ettirdikten sonra konak konak Bursa'ya doğru hareket etti. Bu yolculuğunda Seyit Battal Gazi Türbesi'ni de ziyaret ettikten sonra geçtiği şehir ve kasabaların ahalisine hediyeler dağıtarak; Bursa yakınlarına geldi. H. 5 Rebiülahir 1232/ 22 Şubat 1817 tarihinde Bursa'ya giren Pehlivan Paşa, şehrin girişinde ileri gelen bir çok kişi tarafından karşılandı. Başta Bursa

¹⁴⁸ “ Paşa'nın şehre girmesinin doğru olmayacağı; azli lâzîmeden olup, vezâreti kaldırılıp, Bursa'ya tekaüdden ikâmeti; kendisine vâfi maaş ta' yin olunması .....”. Bkz. **B.O.A. H.H.** nr. 16390.

¹⁴⁹ İbrahim Yılmazçelik, **XIX.Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır**, (Ankara,T.T.K. Yay., 1995), s.175-176.

¹⁵⁰ Aslında bunu belirtmekte ve azil nedenini böyle değerlendirmekte haksız da sayılmazdı. Çünkü malları müsadereye uğramadığı gibi, o dönemde benzerlerine oranla yüksek sayılabilecek bir maaş da kendisine bağlanmıştı. Üstelik Bursa gibi sürgün edilenler açısından en iyi sayılabilecek, İstanbul'a gayet yakın olan bir yerde ikamet edecek olması da padişah tarafından tamamen gözden çıkarılmadığı anlamına gelmekteydi. Pehlivan Paşa'nın kendi azil nedenleri hakkında değerlendirmesi için Bkz. vr. 221.

Valisi Nurullah Paşa olmak üzere şehrin bir çok ileri geleni tarafından karşılanan Pehlivan Paşa'ya Namazgah Semtinde bir konak hazırlanmıştı. Hayatının en rahat dönemlerinden birini Bursa'da geçirdiğini, burada kaldığı üç yıllık süre içerisinde büyük bir konukseverlikle ağırlandığını, vaktini ibadet, ziyaretler ve dinlenmeyle geçirdiğini belirtmektedir¹⁵¹. Bir yandan da padişahın kendisine yeniden görev vermesini bekleyerek vakit geçirdi.

Yaşadığı dönemin en çok eser bırakan yazarlarından olup, Bursa'da bulunan önemli tarikat şeyhleri arasında yer alan Gazzizâde Abdüllatif Efendi'ye anılarını yazdırdı. *Vakayi'-i Baba Paşa Fi Tarih* adı verilen bu eser, Pehlivan Paşa henüz Bursa'da iken, 1820 yılı başlarında tamamlandı.

10. Pehlivan İbrahim Paşa'nın Yeniden Görev Alması

1817 yılının başlarından beri Bursa'da, padişahın emri ile zorunlu ikamet eden Pehlivan Paşa'ya 1819 yılının sonlarında tekrar görev verildi. Onun tekrar görevlendirildiği bu tarihlerde Osmanlı devletinin en büyük iç isyanlarından biri olan Tepedelenli Ali Paşa İsyanı ortaya çıkmış ve padişah, yıllardır devlet içinde devlet gibi hareket eden Tepedelenli Ali Paşa'ya karşı nihayet devletin bütün gücünü seferber etmeye karar vermişti. İşte böyle zor bir durum karşısında Padişah II. Mahmut, yeniden Pehlivan Paşa'nın görev almasını istedi. Kendisine İnebahtı ve Karlıeli Sancaklarının mutasarrıflığı verildi¹⁵². Hazırlıklarını yaparak; Bursa'dan Rumeli'ye geçmesi ve Yanya'da bulunan Tepedelenli üzerine gönderilen kuvvetlere katılması emredildi.

Pehlivan Paşa, 1819 yılı sonlarından 1820 yılı başlarına kadar geçen süre boyunca, bir kaç yıl önce dağıtmış olduğu birliklerini yeniden toparlamaya çalıştı. Barış halindeki bir yeri yönetmeye gitmeyecekti, aksine daha önce bastırmış olduğu isyanlardan daha büyük bir isyanı bastırmaya gidecekti. Kendisini bekleyen bu zorlu görev karşısında çok iyi hazırlanmak zorundaydı. Kaderin garip bir cilvesi olarak; yıllar önce Rus ordusu karşısında en zor duruma düştüğü sırada Hızır gibi yetişip; hayatını kurtaran Muhtar Paşa'nın babasına karşı savaşıyordu.

¹⁵¹ Bkz. vr. 226-a.

¹⁵² Pehlivan Paşa ve diğer bir çok devlet adamlarına Rumeli'de çeşitli yerlerinin yönetimlerinin verilmesinin yanı sıra, Tepedelenli İsyanı üzerine padişahın ifadesiyle: "cümlesinin serian ve acilen" tayin edilmeleri hakkındaki ferman için Bkz. **B.O.A. H.H.** nr. 17856.

1820 yılında, Mora Valisi Hurşit Ahmet Paşa'nın komuta ettiği Osmanlı ordusu, Tepedelenli Ali Paşa üzerine harekete geçme emrini aldı. Pehlivan Paşa'da toplamış olduğu birlikleri ile beraber aynı yılın Nisan ayında Rumeli'ye geçti. Artık emekliliği resmen biten ve aktif göreve yeniden dönen Pehlivan Paşa'ya darphaneden verilmekte olan aylık iki bin kuruşluk maaş da kesildi¹⁵³. Padişahın teveccühünü yeniden kazanmış olmanın sevincine, gururuna kavuşan ve buna zarar gelmesini istemeyen Pehlivan Paşa, geçtiği yerlerdeki ahalinin zarar görmesine ve bundan dolayı şikayet etmesine meydan vermemek için özen göstererek; ilerledi. İstanbul'a gönderdiği yazılarda yolculuğunda kimseye haksızlık edilmediğini, bu konuya dikkat ettiğini özellikle belirtmekteydi¹⁵⁴. 16 Haziran 1820'de Selanik Sancağına vardıktan sonra ordusunu dinlendirdiği Pazargâh adındaki yerden Tepedelenli kuvvetlerinin durumu hakkında edindiği istihbaratı hükümete bildirdi. Buna göre, Tepedelenli Ali Paşa ile emrindeki Arnavut askerleri arasında anlaşmazlıklar ve ayrılıklar baş göstermişti. Bölgedeki gelişmeleri dikkatle takip eden padişah da bu istihbaratı, aldığı özel duyumlarla karşılaştırdıktan sonra doğru olduğunu belirtmekteydi¹⁵⁵. Pehlivan Paşa, görev yaptığı süre içerisinde gelişmelerle ilgili olarak hükümete düzenli bir bilgi akışını sağladı. Padişaha gelen istihbaratlar arasında bulunan bilgilere göre Pehlivan Paşa'nın da aldığı görev gereğince üzerine gelmesi karşısında Tepedelenli'nin tedirgin olmaya ve padişahı af dilemeye başladığı belirtilmekteydi¹⁵⁶.

Bölgede yaşayan ve isyan hazırlığı içinde olan Rumlar, Padişahla Tepedelenli Ali Paşa'nın arasını açmakla yetinmeyip; bölgedeki Osmanlı paşaları hakkında da bilinçli bir yıpratma hareketi başlatmış bulunmaktaydılar. Bu amaçla onları da sürekli İstanbul'a şikayet ederek; padişahla aralarını açmaya çabalamaktaydılar. Nitekim bu topraklarda çok dikkatli hareket etmesine ve gittiği yerlerin ahalisini memnun etmeye çalışmasına rağmen Pehlivan Paşa hakkında da şikayet etmişlerdi. Ancak bütün dikkatini Tepedelenli İsyanının bastırılmasına veren padişah, bu tür şikayetlere itibar göstermedi.

Uzun süren bir kara yolculuğunun sonunda görev yeri olan İnebahtı ve Karlıeli'ye nihayet 1820 Temmuz ayında ulaşan Pehlivan Paşa, bu sancaklara vekil

¹⁵³ Paşa'ya verilmekte olan emeklilik maaşının, kendisine tekrar vezâret verildiği için kesilmesine dair darphaneye gönderilen 21 Nisan 1820 tarihli emir için Bkz. **B.O.A. Cevdet Dahiliye**, nr. 12186.

¹⁵⁴ Bkz. **B.O.A. H.H.** nr. 21125.

¹⁵⁵ Bkz. **B.O.A. H.H.** nr. 21402, 21402 A

¹⁵⁶ Bkz. **B.O.A. H.H.** nr. 21026.

yöneticiler bıraktıktan sonra birlikleri ile orduya katıldı. Artık fiilen, bu büyük isyanın bastırılmasında bulunmaktaydı. Tepedelenli'nin adamlarından isyanda ısrar edenlere karşı harekete geçtiğini bildiren Pehlivan Paşa, aslında isyan olayı ile ilgili bir çok gelişmeyi yakından takip etmenin yanı sıra, bunları başkente ilk ulaştıran kişiydi. İsyanın önde gelen kişilerinden olan Halil Bey ve adamlarının tutuklanmasında önemli hizmetlerde bulundu¹⁵⁷. Tepedelenli Ali Paşa'nın ordusundan firar eden bir çok kişi, ona sığındı. Pehlivan Paşa, kısa sürede isyan bölgesinde en çok dikkat çeken ve bir çok kişinin güvendiği biri olarak aslında bölgeyi en iyi tanıyanların başında gelmekteydi. Padişahın birlikleri karşısında her geçen gün daha da zorlanan ve kendi oğulları, torunları tarafından bile terk edilen Tepedelenli Ali Paşa, elindeki yerlerin çoğunu kaybetti. 1820 yılının sonbaharının başladığı günlerde elinde kalan son güçlerle Yanya Kalesi'ne sığınarak; uzun ve umutsuz bir direnişe başladı.

Pehlivan Paşa, yıllarca devlete yaptığı ve yapmakta olduğu hizmetlerinin belki de bir karşılığı olarak, 19 Eylül 1820'de padişaha yazdığı arz dilekçesinde oğlu Mehmet Ali Bey'e kapıcıbaşılık rütbesinin verilmesini istiyordu. Ölümünden bir ay önce kaleme aldığı dilekçesinde hayattaki bu tek oğlunun çocukluğunda padişah ve saray tarafından korunduğunu hatırlatmaktaydı. Sunulan bu dilekçe'ye yazdığı hatt-ı hümayunda padişah, bu isteğin yerine getirilmesini emretmekteydi¹⁵⁸.

11. Pehlivan Paşa'nın Ölümü ve Kişiliği

Hurşit Ahmet Paşa komutasındaki ordu, 1820 Ekim başlarında Yanya Kalesi üzerine genel bir taaruza hazırlandı. Ancak Osmanlı ordusunu meydana getiren ve Tepedelenli Ali Paşa İsyasını bastırmaya çalışan birliklerin yöneticileri arasında kıskançlıklar ve rekabetler de yaşanmaktaydı. Yanya'daki Müslüman halkın ileri gelenlerinden biri olan ve 1820'de vezirlik rütbesi ile birlikte buranın valiliğine getirilen İsmail Paşa da Pehlivan Paşa'nın emri altında bulunmayı kabullenmeyip; onunla anlaşmazlığa düşmüştü. Pehlivan Paşa birlikleri ile Yanya üzerine harekete geçtiğinde ansızın rahatsızlandı. Yine de bu rahatsızlığına aldırmayarak; yoluna devam edip; kaleyi kuşatan birliklerin içinde yerini aldığı sırada şiddetlenen rahatsızlığı sonucu 18 Ekim

¹⁵⁷ Bkz. **B.O.A. H.H.** nr. 21402 C, 21402 D, 21406, 28576.

¹⁵⁸ Bkz. **B.O.A. H.H.** nr. 20946. Pehlivan Paşa'nın oğlu önce kapıcıbaşı oldu. Daha sonraları Hüdavendigâr Sancağı Mutesellimi oldu. Ancak bu görevden azledilmesinin ardından 1830'lu yılların başlarında henüz genç yaşında vefat etti. Bkz. Mehmet Süreyya, **a.g.e.**, c.3, s. 954 ; **B.O.A. Cevdet Dahiliye**, nr. 5725 ; Kamil Kepecioğlu, **Bursa Kütüğü**, (B.E.E.K. , nr. 4520, Bursa), c.4, s.311.

1820 tarihinde öldü. İnebahtı ve Karlıeli Mutasarrıfı Seyyid Pehlivan İbrahim Paşa'nın ölüm haberi, ilk olarak Rahtuvan Ağası İsmail tarafından İstanbul'a bildirildi¹⁵⁹. Onun tam olarak hangi sebeple ve ne şekilde öldüğü bilinmemekte ve bu durum da kendisinin zehirlendiği şüphesini uyandırmaktadır¹⁶⁰.

Pehlivan Paşa'nın ölümü üzerine büyük bir üzüntü ve şaşkınlık içerisinde etrafını saran ve hükümetten bir emir gelinceye kadar dağılmayacaklarını belirten askerleri ve yardımcıları bir süre olayın şokunu yaşadktan sonra hükümetten acele ile gelen cevap karşısında sakinleşebildiler. Bu kahraman vezirin ölümünden geriye kalan bir takım eşyalarla birlikte on sekiz bin kuruş nakit para, askerlerine verilmesi gereken yetmiş bin kuruş tutarındaki ulufe borcunu karşılayamıyordu. 27 Ekim 1820'de gönderilen hatt-ı hümayunda padişah, onun şahsi eşyasının da tamamıyla satılmasını ve böyle nazik bir durumda askerlerin ulufe alacaklarının eksiksiz ödenmesini emretmekte idi. Ayrıca Pehlivan Paşa'nın bu askerlerinden emin olunanların orduda tutulmasını, diğerlerinin de alacakları verildikten sonra salıverilmelerini istiyordu. Pehlivan Paşa'nın ölümüyle Karlıeli Sancağının yönetimi Ağrıboz Valisi Hasan Paşa'ya; İnebahtı'nın yönetimi ise, Palaslı Mehmet Paşa'nın oğlu İsmail Paşa'ya verildi.

Sonuçta yıllarca süren zorlu mücadeleleri ve katıldığı savaşlar ile devlet ve halk katında önemli bir yer edinen Pehlivan Paşanın elli yılı aşkın ömrü, çok hassas bir dönemde ve Osmanlı devletinin en karışık bölgesinde noktalanmıştı. Tepedelenli Ali Paşa, bütün gücüyle Yanya Kalesinde direnirken; bölgenin yerli halkı olan Rumlar, Mora'da büyük bir ayrılıkçı isyana başlamak üzere idiler. İşte böyle bir hassas durumda ve ortamda Pehlivan Paşa, Karlıeli Sancağında toprağa verildi.

Pehlivan İbrahim Paşa ya da diğer adıyla Baba Paşa fevkalade cesur ve mücadeleci bir kişiliğe sahipti¹⁶¹. Bu kişilik özelliklerini, hayatı boyunca sayısız kere kanıtlamış bulunmaktaydı. Çevresinden başlayarak, onu tanıyan veya işiten herkes

¹⁵⁹ Bkz. **B.O.A. H.H.** nr. 20933, 35510.

¹⁶⁰ Tepedelenli Ali Paşa ile ilgili çalışmasında William Plomer, Pehlivan Paşa'nın İsmail Paşa tarafından aralarındaki anlaşmazlık yüzünden zehirlendiğini ve bunun sonucunda öldüğünü yazmakta ise de; bu iddia da tam olarak doğrulanamamıştır. Bkz. William Plomer, **Yanya Sultanı**, çev. Murat Belge, (İkinci Baskı, İstanbul, Milliyet Yay.,1995), s. 191 ; Pehlivan Paşa'nın ölümünden iki hafta sonra hükümete Yanya Mutasarrıfı unvanıyla gönderdiği yazıda İsmail Paşa, bölgedeki gelişmeleri anlattıktan sonra hiçbir gerekçe sunmadan merhum Pehlivan Paşa'nın da aslında Tepedelenli taraftarı olduğunu belirtmekte ve ölmüş olan Paşa'ya iftira atmaktadır. Bunu yapabildiğine göre Pehlivan Paşa'yı zehirlenmesi de olasılık dahilindedir. Bkz. **B.O.A. H.H.** nr. 21052 ; Pehlivan Paşa'nın ani rahatsızlığı ve ölümünden dolayı padişah tarafından da bu kişi sorumlu tutulmuş olmalı ki; kısa bir süre sonra orduda karışıklık çıkaran biri olarak suçlanmış ve 22 Ekim 1822'de idam edilmiştir. Bkz. Mehmet Süreyya, **a.g.e.**, c.3, s.836.

¹⁶¹ Ahmet Cevdet Paşa, **a.g.e.**, c.8, s. 98 ; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.31.

kendisini her şeyden önce cesareti ve kahramanlığı ile tanımakta, duymaktaydı. Toplum ve devlet içindeki yerini, konumunu büyük ölçüde kendi kişisel çabasıyla elde eden Pehlivan Paşa, yükselişini ailesinden alan ve XIX. Yüzyıl başlarında sayıları oldukça kabarık olan paşazâde paşalardan bu yönüyle keskin bir biçimde ayrılmaktaydı.

Pehlivan Paşa, katıldığı bütün mücadelelerde ve savaşlarda askerleri ile birlikte ön sıralarda yer almakta ve kendisi de savaşmaktaydı. Daha gençliğinde savaşlardaki yeteneğini, pehlivan yapısını ortaya koymuştu. Cezayirli Hasan Paşa, Alo Paşa gibi cesur devlet adamlarının özel birlikleri arasına adını yazdırmış ve onların himayesinde yükselmişti. Daha sonraları Rumeli'nin en güçlü ve kurnaz ayanlarından Tirsinikli İsmail Ağa'nın yanında yetişti. Azimle mücadele etmeyi Rumeli Topraklarında iyice öğrendi.

Pehlivan Paşa, doğru bulduğu şeyleri yapan, otoriter bir kişi olmanın yanı sıra aynı zamanda haksızlığa tahammül edemeyen birisiydi. Onun fakirlere, sıradan halka ve güçsüzlere karşı haksızlıkları yoktu. Halk arasında koruyuculuğu ve adaleti ile Baba Paşa unvanını daha vezir olmadan yıllar öncesinde almıştı. Halk ozanlarının türkü ve deyişlerinde destansı kişiliği ile anılmakta idi¹⁶².

Pehlivan Paşa, döneminin diğer ileri gelen Osmanlı devlet adamlarının bir çoğu gibi gösterişli yaşamayı, hediye alıp vermeyi seven ve bu özellikleri ile de çevresinde tanınan bir kişiydi. Şan, şöhret onun için vazgeçilmez bir yere ve öneme sahipti. Özellikle vezir olduktan sonra aldığı görevlerde kendisine müjde getiren tatarlara, hasekilere o dönemde bir çok vezirin dağıtamadığı kadar çok hediye ve harçlık vermekteydi. İstanbul'daki devlet adamlarına yüklüce paralar göndermenin yanı sıra gittiği yerlerin din adamlarına ve halkına da bağışlar yapmaktaydı. Savaşlarda, çatışmalarda başarı gösteren askerlerine daima bol keseden dağıtmaktaydı. Bir yandan cömert ve eli açık bir kişi olarak tanınırken; diğer yandan isyan eden kişi ve gruplara

¹⁶² Osmanlılarda halk arasında söylenen şiirleri, deyişleri derleyen Cahit Öztelli, eserinin bir çok yerinde Baba Paşa'yı anlatan destansı şiirlere yer vermiştir. Örneğin, XIX.asır başlarında efsaneleşen Pehlivan Paşa'nın adı yüz yıl sonra bile Sivash Şair Meftuni tarafından destanlaştırılabiliyordu: "*Pehlivan Paşa'nın sırrı bilinmez / Sâir vezirlere kıyas olunmaz / Umûr-i devlette dengi bulunmaz / Kim dayanır sahip-kıran önünde? / Baba Paşa bir kahramanın dengi / Düşmanın bağına vurur hazengi .....*" ; Baba Paşa'nın kendisine dayandırılan bir şiirde ise, kendisi şu şekilde tanıtılmaktadır: "*İsmimi bilmez var ise âlemde /Aslum Bozoklu'dur./ İsmim Pehlivan./ Pederim tarafı Battal Gazi'dir/ Validem tarafı Ahmed-i Turan./ Ali Paşa kapısında sürdürüm devranı,/ Tirsinikli kapısında açtım meydanı,/ Kendime bendettim Deliorman'ı / Avrupa'da kuzgun'da tutmuşum mekanı.* Kısaca, birer dize ile bahsettiğimiz bu ve diğer şiirler için Bkz. Cahit Öztelli, **Uyan Padişahım**, (İstanbul, Milliyet Yayınları, 1976), s.240-243, 330-335, 443-444.

karşı giriştiği mücadelelerde yağma ve talanlardan da çekinmezdi. Ona göre; devlete isyan etmiş kişilerin, aşiretlerin mallarına el koymak doğaldı.

Pehlivan Paşa, bir reformcu, yenilikçi sayılamazdı. Üzerine memur olduğu isyanların sosyal ve ekonomik nedenleri, isyanların çıkışındaki esas nedenler onu pek fazla ilgilendirmiyordu. Ona göre padişahın, devletin âsî saydığı herkes, cezalandırılmayı da hak ediyordu. Onun yerine daha çok bir üstünün emirlerini yerine getiren klasik askeri bir karaktere sahipti. Bu karakteri ile padişahın merkezi otoriteyi askeri yöntemlerle kurma çalışmalarında büyük yararlılıkları görüldü. Sivil devlet politikasının incelikleri, hileleri ve planları üzerinde kafa yormak yerine gaza yapmak, isyanları askeri yöntemlerle bastırmak konusunda kendisini geliştirmişti. Savaşın hileleri, incelikleri ve taktikleri konusunda çok ise; oldukça zekiydi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN TRANSKRİPSİYONU

(2-a) 1. Destûr yâ Evliyâ-ullah hû

Hamd u senâ-yı bî-gâye ve hezâr bâr envâ‘-i şükr-i bî-nihâye ol hâliku’s-semâvât ve’l-arzeyn olan Hudâ’ya olsun ki; nev‘-i beşeri envâ‘-i kerâmatla cümle mahlûkâtından eşref halk eyleyüp, mü‘minîn-i muvahiddîni cihâd-ı küffâr ile me’mûr kılmıştır ve sed hezâr salât u selâm “*umirtu bi seyfi ve lailahe ilalah*”¹⁶³(*) hadîsi kâili “*ve maremeYTE izremeYTE velakinellâhe remâ*”¹⁶⁴(*) mededi nâili hatemü’l-enbîyâ ve’l-mürselîn, mahbûb-i rabbü’l-âlemîn, meded-kâr-i mü‘minîn, sultanü’l-enbîyâ, bürhânü’l-etkîyâ, bülbül-i çemen-ârâ-yı sıdk u safâ Muhammed Mustafa sallalâhu aleyhi vesellem üzerine olsun ki; Tîğ-i Ahmedî, Seyf-i Mahmudî ve şerî‘at-ı

(2-b) Muhammedî ile yeryüzünden küfr u dalâlet ve zülûmâtı ref‘ eylemiştir ve dahi bi’t-tabî‘ âl u eshâb u etba‘ u ezvâc-ı tâhirât ve bâ-husûs mu‘înân-ı dîn, ser-defter-i mü‘minîn, çehâr-yâr-ı güzîn ve ale’l-husûs imâmeYN-i hümâmeYN, şehîdeYNü’l-mazlûmeYN-i makbûleYN, Şehîd-i Kerbelâ Hasaneynü’l-ahsanayn ve’l-Hamza ve’l-Abbas ve sâir muhacirîn ve ensâr ve tabî‘-i tabî‘în, e’imme-i dîn Rıdvân-ullahu aleyhim ecma‘în. “*ve men tebe’hum ilâ yevme dîn*”¹⁶⁵(*) üzerlerine olsun ki; din-i mübîn yolunda cân u baş fedâ eyleyüp, i‘lâ-yı kelime’t-ullah için cihâd-ı ekber eylemişlerdir ve ba‘de cenâb-ı hakka hamd u senâ ve resuluna ve al ve ashabına salât ve selâmdan sonra ey azizân ve aşıkân ve muhib-i hanedân ve habibü’l-menân! Ma‘lûm-i şerîf olsun ki; bu kitab-ı cemîle ve menâkıb-ı meşkeyn, nikâb-ı celîle ve güldeste-i hikâyât ve gazâvât ve mücahedât-ı seniyye tahrîrine esbâb-ı taze-i kalem –i pürhemim dervîşâne ve dilrişânemizin sahrâ-yı kırtâs üzere cevelân ve hiramân ve resm-i tahrîr hurûfâtla ma‘reke-i kenân olmasına ba‘is ve ba‘desi oldur ki; medh-i pâdişâh-ı cihân selâtin-i devlet-i ebedü’l-karar-ı âl-ı osmanın ser-fîrâzı devlet-i dîn-i

(3-a) Muhammed hulefâsı mümtâzı sultanü’l-bereyn ve hakanü’l-bahreyn, fatihü’l-haremeYNü’ş-şerîfeYN zıll-ullah-u rahman bâsitü’l-besât el-emin ve’l-amân halîfe-i resulullah şehinşâh-ı âlem-penâh, pâdişâh-ı pür-intibâh, mukarreb-i dergâh-ullah, nâsıb-ı i‘lâmü’l-İslâm bâ-sarim e’s-samsâm müeyyid bî-te’yyîd-i lahu’l-meliku’l-alâm, rûh-i revân-i ehl-i İslâm, kıble-i namazdâr-ı selâm, kehfü’l-amân-ı havâsa ve avâm. Es-sultan bin sultan bin sultanü’l-Gazi Mahmud Han ehlede lahu Hilâfet-i ila ahirü’d-devrân ve

¹⁶³ (*) “*Onlar Allahtan başka ilah yoktur deyinceye kadar kılıçla emret.*”

¹⁶⁴ (*) “*Sonra onları siz öldürmediniz, onları Allah öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın; lâkin Allah attı.*” Enfal Sûresi, 8/ 17. ayeti

¹⁶⁵ (*) “*Kıyamete kadar ona tabî olanlar.*”

demerelahu a 'dâ-yı an karîbü'z-zaman ve evselehu mukâsedat-ı cenân bin sultan gazî Abdülhamid Han bin sultan gazi Ahmed Han Hazretlerinin evâil-i eyyâm-ı saltanatlarında rehberi Hızır Tevfik-i bârî ve sevk-i inâyeti semedâni ile ihsân-ı tabl ve ilim ve inâyet-i rütbe-i vâlâ-i vezâretle mükrem ve beyne'l-akrân mümtaz ve daver ser-karar buyurdıkları der-medh-ı vezîr-i felâtûn nâzır destûr mükrem müşir müfehhem, nizâmü'l-âlem, müdebbir-i umûr-i cumhur bâ-fikrî's-sâkıb mütemmim mehâmmü'l-enâm bâ-râ-i sâib rüstem-i zaman, kahraman-ı cihân, sahib-i karân u devrân, bende-i fermân ber-hazreti sultan, mu'în, nâsır-ı ehl-i iman

(3-b) ser-defter-i guzzât-ı muvahhidîn baba-ı müslimîn, şerifü'l-asl ve'n-neseb mecme'el hilmi ve'l-edep, el-meşhur fi'l-acem ve'l-arab, Gazî Seyyid İbrahim Paşa el-meşhur beyne'n-nâs Baba Paşa edâmelah ikbâlehu mâ yeşâ hazretleri, devr-i zamanında kemâlât-ı mücahedâtla akrânına fâik ve hezâr be-hezâr medâyyihe lâyıık olduğundan mâ'adâ kemâl-i şecâ'at ve salâbet-i diniye ile din-i ahmedî ve devlet-i muhammedîyye eyledikleri hizmetleri ve hesapsız küffâr ile eyledikleri gazâları ve yüzlerinden zuhûra gelen feth u fütûhâtı ve devlet-i âliyyeye âsî , tâğî ve bâğî olan din ve devlet hâini eşkıyalara emr-i pâdişâh ve irâde-i hümâyûn-i şehinşâhî ile verdikleri terbiyeleri vesâir etvâr-ı seniyye ve hareke-i müstâhsenleri âfâk-gîr olup, Rumili, Anadolu ve Şam ve Şarkda nâm ve şânı ve dilâverlikleri ve kahramanâne cenkleri meşhûr olup, lâkin vakit geçme ile zaman mürûruyla böyle bir şân ve şöret sahibi vezîr-i âsaf nâzırın evsâfı nesyen mensiyyen olup, unutulma muhtemel olup, ol zamanda geçen gazîlerin muhârebeleri ve bahâdırılıkları hala halk lisânında söylendiği “*men ketebe karrehu ve men hafize ferrehu*”¹⁶⁶(*) mefhûmunca menâkıbları yazılıp, mahfûz olduğundan sâbit

(4-a) olduğuna sebep bu zât-ı kerîmin dahi menâkıb-ı celîleleri unutulmayup, ilâ yevm-il kıyâme halk-ı âlem lisânında söylenup, avâm ve havâsa okuyup, mütâla'a eyleme ile safâ-yâb ve mengûş-i gûş erbâb-ı elbâb olmağa lâyıık ve şâyeste olduğuna binâen cânib-i asâfânelerinden sudûr iden emr-i destûrânelerine imtisâlen kendi lisân-ı vezîrânelerinden ve ma'ıyyet-i devletlerinde bulunan makrebân vesâir gaziyân lisânları takrîri üzere “*ma ala'r-rasuli illa'l- belağ el ahdetu ala ravi*”¹⁶⁷(*) müddesince fakirâne, dervişâne ol daver-i cihân , vezîr-i rüstem , nâzır-ı âlîşânın gazâlarını ve asl u nesillerini ve evsâflarını ve mücahedelerini yazup, silk-i tahrîre keşîde kılup, bu âlem-i dünyada cihân halkına bir yâdigâr bıraktım. Ümidim oldur ki, bu vakayi' ve gazâvâtı

¹⁶⁶ (*) “*Yazan korur, ezberleyen kaçırır.*”

¹⁶⁷ (*) “*Peygambere ancak tebliğ düşmektedir. Sorumluluk rivâyet edendedir.*”

okuyanlar ve dinleyenler ve işitenler evvelâ veliyyü'n-ni'am-ı âlem olan şevketlu, kerametlu, kudretlu velâyetlu pâdişâhımızın devam-ı eyyâm-ı ömr-i devlet ve ikbâllerine dua eyleyup, ba'de ba's-ı menâkıb-ı seniyye Baba-ı Âlem, Vezîr-i Felâtûn Tedbir-i Zü'l-himem Hazretlerinin dünyada ve ahirette aziz ve ber-murâd olup, din ve devletin hayırlu hizmetlerinde bulunmalarına dahi

(4-b) dua eyleyup, muharrir-i vâkı'ât bu abd-ı fakîr bî-çâreyi dahi hayır duadan ferâmûş buyurmayalar! Her kim ki; bu vakayi'î mütâla'ada pâdişâhımıza, vezîrine ve bu fakîre hayır dua iderse, Allah u teâlâ dahi anı iki cihânda murâdına nâil eyleye! Amin. *"Bi hürmeti seyyidul mürselin vel hamdu lilahi rabül alemin"*. Azizim, evvel zamanda gelen pâdişâhlar rahmetullah hazretlerinin her birerleri cihângir vezîrlere muvaffık olmuşlardır. Lâkin bizim pâdişâhımız hazreti sultan-ı cihân efendimizin muvaffak oldukları böyle bir vezîr-i âsaf tedbir kahraman nâzıra muvaffak oldukları az oldu. Rabbü'l-âlemîn sâye-i hemâvâye-i hazreti zıll-ullahîde rızâ-i Allah ve rızâ-i resulullah ve rızâ-i halîfe-i habib-ullaha muvâfık-ı a'mâle muvaffık eyleyüp, daima din ve devletin umûr-i hayrîyelerinde tevfikini refik eyleye! Amin. Çok zaman sâyelerinde ibâdullah-ı müslimîn emin ve rahat-ı kerem eyleyup, gönüllerinde olan hayırlu murâdlarına nâil eyleye! Sümme ve sümme amin. Siz de edin bu dua-yı müslimîn.

2. Der- Ta'rîf-i Vüzerâ (Der Beyân-ı Evsâf-ı Vüzerâ-i Kirâm)

Azizim, çünkü bu vâkı'ât ve hikâyât ve gazâvât devletimizin vezîri hakkındadır. Böyle olunca ibtidâ vezîr ne dimektir? Muhtasarca sana anı beyân idem.

(5-a) tâ ki vezîr ne dimektir, anı bilesin ve şânlarına münâsib ta'zîm eyleyesin. İş bu ta'rîfe-i vüzerâ üç kısım üzere ifâde olundu:

Kısm-ı evvel: vüzerâyâ vezîr ismi tesmîye olunmasına sebep nedir ve niçün vezîre vezîr dediler?

Kısm-ı sâni : Mesnedlerini ve meslek-i vüzerâ ve büst-i kemâli kimden kaldı ve vezîrliğin piri kimdir ?

Kısm-ı sâlis : Vüzerânın ahvâllerini beyân ider ve Allah ü a'lem bi's-savâb

3. Veche-i Tesmîye-i İsm-i Vezîr

İsm-i vezîr “vezere” den müştakdır. Vezîr büyük dağ demektir. Bu takdirde vezîr demek büyük dağ demektir. Hakk teâlâ dünyayı ibtidâ düz sahra yarattı. Ama düz yerin altı hava olduğundan durmadı, daima hareket idüp, deryâ gibi dalgalanur idi. Böyle olduğu zaman yer yüzünde insan, hayvan rahatla oturmaz ve bina ve ağaçlar temel tutmaz. Yer yüzü düz dursun, dalgalanmasun, kıvıldamasun deyü Hakk teâlâ dağları yaratup, ekseri gibi dağlar ile yer yüzünü mıhladı ve yer düz durdu ve envâ'-i ni'metleri dağlarda yarattı. Suların iyüsünü ve ma'denleri dağlarda halk eyledi. Kezâlik, bunun gibi, Ademoğlu dahi yeryüzünde yaratıldı. Anların üzerine valiler, hâkimler olmayaydı, insan balık gibi birbirini yiyüp, iderdi. Bunun için vezîrler Ademoğlu

(5-b) üzerinde büyük dağlar gibi basdırup, herkes hakkına kâil olup, edebleriyle durup, cihânın ziyneti olan benî Âdem gâyet oldu. “*elem nec'alil erde mihaden vel cibale evtaden ve halaknakum ezvaccen*”¹⁶⁸(*). Yâhûd vezîr penâh manasındadır. Her başı sıkılan kimse vezîrin kanadı altına sığındığından vezir ta'bîr olundu. Yâhûd ism-i vezîr “mevâzere” den müştak olup, vezîr, mevâzere manasına mevazer bâr- girân demektir. Yani dünyada cem'-i yüklerin ağırı vezîrlerin üzerine tahmîl olunur. İbtidâ ahkâm-ı şerî'atı icrâ ettirme yükü vezirlerin arkasındadır ve insanın dünya ve ahiret işlerini gördürme dahi vezîrin üzerine mahmûldur. Yâhûd vezîr “vezer” den müştakdır. Pâdişâhân-ı azam ve halîfe-i resulu aleyhi selâmın vezrini vezîrler yüklendiğinden vezîr ta'bîr olundu. Zirâ pâdişâhların vezîre hitabı her ne kadar fermân-ı alîşân ve hatt-ı hümâyûn adalet-makrûn yazar ise, cümlesinde şöyle buyurur ki; “her işi şer'î şerîfe tatbîk eyle. Hilâf-ı şer'a kimseyi hareket ettirme ve ibâdullah emânetullahdır. Kimse kimseyi rencîde ettirmeyup, kemâl-i adl ve adâlet üzere hareket idüp, rızâen-lillaha mugayyer amelde bulunmayın!” deyü fermânında sarahatten tahrîr idüp, tenbîh eyler. Zirâ “*külukum ra'ın ve külukum mes'ul un an ra'iyetihî*”¹⁶⁹(*). fehvâsınca yarın kıyâmet günü

(6-a) olup, hak divânı kurulup, pâdişâhlar meydan-ı arasâta gelüp, taht-ı hükümlerinden olan ra'îyyet ve ibâdullahın ahvâlinden suâl olunup, ma'âzallah içlerinde mazlûm ve mükedder var ise, “pâdişâh bizi gözetmedi” deyü da'va eyledikte pâdişâhlar dahi her memlekete gönderdiği vezîri meydana getirüp, “Yâ-rabb, cümle

¹⁶⁸ (*) “Biz yeryüzünü bir döşek yapmadık mı? Dağları da birer kazık yapmadık mı? Sizleri çift çift yarattık”. Nebe Süresi, 78/ 6-7-8. ayetleri

¹⁶⁹ (*) “Herkes çobandır ve herkes sürüsünden sorumludur”.

mülkü görüp, gözetme elimden gelmez idi. Falan vilâyete bu vezîrimi gönderdim ve kullarını bunlara emânet eyledim” diyüp, pâdişâhlar şöyle bir tarafa çekilir. O zaman pâdişâhların suâli vezîrlerden sorulup, vüzerâ dahi pâdişâhın suâl yükünü yüklenup, zahmet çektikleri için vezîr ta‘bîr iderler. “*Ela enbiuküm bi nefsi’l-vüzerâ külü nefsin ebtelahulahu bi’l vüzerâ*”. Kezâlik ecirde ve sevâbda husûsan gazâ sevâblarında pâdişâhlar ile ortağ olurlar ve sevâb yükünü de yüklenirler. Yâhûd vezîrin aslı “ezire” dir. Kuvvet manasına fa‘il bir mana mefâil hemze ve vav kalb olup, vezîr oldu. Bu takdirce vezîr demek kuvvet demektir. Aslı budur ki; pâdişâhlar vüzerâ ile kuvvet bulur, vezîrler pâdişâhın kuvvetidir. Yâhûd mazlûm olanlar zâlimden hakkını alup, düşmana galib olmaya vezîrler yardım eylediği için vezîr kuvvet demek

(6-b) oldu. Yâhûd ahkâm-ı din-i mübîn, vüzerânın kuvvetiyle icrâ olunup, yerine geldiğinden, kuvvet-i dîn demek olur. Yâhûd hâkimler; zâlim ve tâğî ve bâğî üzerine hadîdulah olan ahkâm-ı şerî‘atı vezîrlerin yardımıyla icrâ eyledikleri için kuvvet-i şerî‘at demek olur. Zirâ vezîrler olmazsa, katil olanları kim tutup, kısas ider, hırsızları kim ele getirüp, elini keser? Elbet bu cümlesi vüzerâ kuvvetine muhtaçtır. “*Ma kıyamu’ş-şer’i ila bi’l adli ma kıyamu’l-adli ila bi’d dua*”¹⁷⁰ (*). Yâhûd vezîr “mevazere” den müştaktır. Mevazer mu‘în manasındadır. Pâdişâhların mu‘îni ve yardımcısı ve kol, kanadı olduklarından vezîr ta‘bîr olundu. Zirâ pâdişâhlara vezîr gibi mu‘în yoktur. Vezir devlet-i aliyyenin bir ricâlîne benzemez ve vükelâ-i saltanatından vezîr gibi bir dahi yoktur.

4. Der- Beyân-ı Mesned-i Vüzerâ

Mesned-i vüzerâ gayet de kadîmdir. Vezirlerin postu büyüktür. Zirâ devr-i Âdemden bugüne gelinceye her ne kadar peygamberân-ı a‘zam aleyhi selâm geldi ise, cümlesinin haline münâsib vezîri var idi ve ne kadar pâdişâhlar geldi ise, cümlesinin vezîri vardır. Vezîrsiz ne peygamber oldu, ne pâdişâh oldu. Zirâ insan beşerdir, elbet beşeriyet cihetiyle acze der-kârdır. Yalnız da‘vet ve umûr-i ibâdî rü‘yete kimesne kadir degildir. Ancak yalnız ibâdını ve mahlûkâtı idare eyleme Allah u Teâlâya mahsusdur.

(7-a) Hazreti Süleyman aleyhi selâm’a , Hakk Teâlâ bir mühr ihsân eyledi ki ; ins, cin, diyu , peri ol mühre musahhar idi. Hayvanâtın lisânını anlar idi, tahtını rüzgar istediği yere götürür, havada gezer, istediği yere gider idi. Bu kuvvet ve kudreti var iken, Asaf

¹⁷⁰ (*) “Şeriat adaletle ayakta durur, adalet de dua ile ayakta durur”

bin Berahyâ nâm bir vezîri var idi. Umûrunda i'âne iderdi. Hatta buyururlar ki; Asaf, ism-i azamı bilürdü. Bir göz açup, yumuncaya kadar Belkıs'ı tahtıyla Hazreti Süleymanın divânına getirdi. Nakl olunur ki; Hazreti Süleyman tahtıyla Bursa üzerinden geçerdi. Bursa Kal'asını tufan-ı Nuh'da kum örtüp, kum altında kaldı. Asaf, bu beldeyi keşf ve müşâhede idüp, Hazreti Süleyman'a haber verdi ki : “Efendim, şu mahalde bir vilâyet var, eger bulunursa..” deyince, Hazreti Süleyman dıyulara emreyleyüp, Bursa memleketinin kumunu derya kenarında Gemlik civarında Kumla ta'bîr olunur yerlere kaldırıp, döküp, kal'ayı meydana çıkardılar. Ba'dehu i'mâr oldu. Zirâ bu Bursa Kal'ası gayet de kadîmdir. Ad Kavminden kalmaz, sonra Ceneviz kâfiri ta'mîr eyledi. Zatında bir acâib kal'adır. Kal'anın altı büyük lağım ve mağaralardır ve yer altında bir su vardır. Nereden gelip gittiğini kimse bilmez ve rivâyet iderler ki; kal'anın yer altında üç lağımı vardır: Birisi Mudanya'ya çıkar imiş-hala alametleri vardır- , birisi Keşiş Dağına çıkar, birisi Seyyid Nasır üzerine çıkar.

(7-b) ve bazı mahâllerinde olan taşlar Dapu Binası olduğuna şehâdet iderler.

Nakl olunur ki; Hazreti Süleyman aleyhi selam bir zaman İslâmbol diyârında sâkin oldu. Hala Yeni Sarayda Hazreti Süleyman zamanından kalma binâlar vardır ve vezîri olan Asaf dahi hala Bab-ı Alî olan Paşa Kapusunda eylenür idi ve şöyle naklederler ki; hala vekîl-i sultan olan sadrazamların divân yerinde oturup, divân sürdükleri yerde Asaf dahi divân ider idi. Erbab-ı kemâl istihrâcıyla ma'lûm olmuştur. Sadrazamlara asaf-ı zaman dediklerinin bir hikmeti de budur. Yine biz kendi sadedimize gelelim. Azizim, Hazreti Musa aleyhi selam'a Hakk Teâlâ bir asa ihsân eyledi. Elinden yere bıraksa bir büyük ejder olurdu. Murâd eylese, Fir'avunu sarayıyla yutardı, yere ursa su çıkarırdı. Uyur iken, üzerine düşman gelse yılan olup, düşmana hücum iderdi. Böyle bir asaya mâlik idi ve Karunu malıyla yere geçirdi. Böyle bir hazine ve celâlli peygamber-i zîşân iken, yine beşeriyet hasebiyle aczine makar olup, Fir'avunla cenge da'vete me'mûr oldukta Hakk Teâlâya niyâz eyledi ki : “Yâ-rabb, kardeşim Harunu bana vezîr eyle ve benim mülkûme ve emrime ve işime şerîk eyle, benim mu'înim, yardımcım olsun!” buyurdu. Hak Teâlâ duasını kabul eyleyüp, Hazreti

(8-a) Harunu Hazreti Musa aleyhi selam'a vezîr eyledi. *Kemali subhanehu teâlâ fi'l-kur'an* “kale rabbiş rehli sadri ve yesirli emri vahlul ukdetten min lisani yefkahu kavli vecalli veziren min ehli Harunu ahî uşdud bihi ezri ve eşrikhu fi emri kennusebihake

kesiren ve nezkuruke kesiren ineke kunte bina besirren”¹⁷¹(*) Kezâlik on sekiz bin âlem yüzü nurundan halk olup, âlemin icad ve hayvanına ba’s olan , bir gece içinde Mekke’den Kudüs-ı şerîfe varup, andan yedi kat göklere çıkup, arş ve kürs-i levh ve kalem cem‘-i mahlûkâtı seyr idüp, hîn-i muhârebede küffâr askeri üzerine bir avuç toprak saçup, asker-i küffârı perîşân idüp, on iki bin kâfire yalnız başına mukâbil olup, galebe eyleyup, bir parmağıyla ayı işaret idüp, iki pâre iden gazâda asker-i İslâm susuz kalup, mübârek parmaklarından su akıtup, niçe bin hayvan ve insanı parmağından akan su ile kandırup, yüz yirmi dört bin peygamberden sâdır olan mucize ile enbiyânın mümtâzı olan ahir zaman peygamberi sallallahü aleyhi vesellem hazretleri bir muktezâ-i beşeriyet “Yâ-rabb, Ömerynden biriyle benim dînimi te’yîd eyle!” yani iki

(8-b) Ömerden biriyle benim dinimi âşikâr eyle” dedi., hakka niyâz eyledi. Cenâb-ı hazreti Allah dualarını kabul idüp, Ömer bin Hattab Hazretlerini kendülere ihsân idüp, Hazreti Ömer, Efendimiz sallallahü aleyhi vesellem hazretlerine gelüp, irâde getirdükte, dîn-i Muhammedî âşikâr oldu. Âhir zaman peygamberi efendimizin nübüvvetleri yalnız yer yüzünde değil idi. Gök ehline dahi nûr-i nübüvvetleri cârî olduğundan, insandan ve melâikeden vezîrleri var idi. Nitekim sa‘âdetle buyururlar : *“ine li vezîreyni fi’l-arz Ebubekir, Ömer; vezîreyni fi’s-sema Cebrail ve’m-Mikâil”* Yani benim yer yüzünde iki vezîrim vardır: Biri Ebubekir, biri Ömerdir. Gök yüzünde dahi iki vezîrim vardır: Biri Cebrail, biri Mikaildir. Bu hadîs-i şerîf ullahu’l-alemi , evâil-i islâmda sudûr eyledi. Daha ol zaman Hazreti Ali kerem-ullah u vechehu sabî idi. Hazreti Osman daha irâde getirmemiş idi. Hasılı Ebubekir, Ömer, Osman, Ali bu dört yârları vezîri idi. Böyle kuvvet, kudret sahibi nebi-i zişânın dört vezîri vardır. Devlet-i al-î osmanın kırk dört üç tuğlu vezîri olduğu, bu dört vezîre sebeptir. Her vezîrin yerine on vezîr. Dördü dahi çehar-yâra işaretir ve dahi âhir zamanda kemâl-ı saltanat-ı Muhammedî ile dîn-i Ahmedîyi aşikâr idecek Hazreti Mehdinin dahi iki ruhâniyyet vezîri, yedi cismâniyyet vezîri olsa gerektir. Ruhâniyyet vezîrleri

(9-a) Hazreti Ali kerem-ullah u vechehu ve Hazreti Şeyh Muhyiddin Arabi kuddise sırrahu min cihet-i ruhâniye i‘âne buyururlar. Cismaniyyet vezîrleri eshâb-ı kehfdir buyururlar. Rütbe-i vâlâ-i vezâret-i islâmîyye Hazreti Mehdiye kadar bâkîdir. Hazreti

¹⁷¹ (*) *“Musa dedi ki: Ey Rabbim, göğsüme genişlik ver; işimi kolaylaştır; dilimden düğümü çöz ki; sözümü iyi anlasınlar. Bana ailemden bir yardımcı olarak kardeşim Harun’u ver. Onunla sırtumu pekiştir. Onu görevime ortak et ki; seni çok tesbih edelim ve çok analım. Şüphesiz ki sen bizi görüyorsun.”* Taha Sûresi, 20/ 25-35. ayetleri

Mehdide vüzerâ-i devlet-i muhammedîyye hatm olup, kezâlik evliyâ-ullah dahi zuhûr-i Mehdi inkırâzına başlar. Hazreti Mehdiye kadar bu ümmete yüz yirmi dört bin evliya-ullah mevcuttur. Birisi vefât iderse, yerine birisi gelir. Hazreti Mehdi zuhûr eyledikten sonra vefât iden evliyâ-ullah yerine velî gelmez, birer birer tamam olur. Kezâlik cümle halka-ı feyzullah yüzünden taksîm olup, cem‘-i evliyâ-ullahın başı olan kutb-i alimîn dahi iki vezîri vardır. Birine imam-ı yemin , birine imam-ı yesâr ta‘bîr iderler. Ruhânî , cismanî üzerinde olan umûru ol vezîrler ile idare iderler ve dahi her iklim ve her vilâyete kutb olup, “*min cihetü’l- batın*” umûr-i ibâdın idaresine ta‘yîn olup, tarik-i hakka da‘vet ile me‘mur olan aktâb ve evliyâ-ullah cümlesinin vezîrleri vardır. Türkçe anlara hulefâ ta‘bîr iderler. Zâhir pâdişâh olursa, vezîrine vezîr dirler. Bâtın pâdişâhların vezîrlere halife ta‘bîr olunur. Bu halifeler vezîr makamındadır. Nitekim Hazreti Mısri kudsi sıru’l-alîm efendimiz İklîm-i Rum’a kutb oldukça : “Ahmedeynden birisi ile benim tarîkimi te’yîd eyle!”

(9-b) Yani “iki Ahmed’den biri ile benim tarîkime imdâd eyle!” deyü cenâb-ı hakdan niyâz eyledi. İki Ahmed’den murâd ; biri İshak hocası Ahmed Efendi, biri Gazi Ahmed Efendi idi. İnâyet-i ilâhîye ile Gazi Şeyh Ahmed kuddise sırrahu gelüp, Hazreti Mısıriye irâde getirdi. Seyr u sülûk görüp, makam-ı hilâfete vâsıl oldu. Ramazan-ı şerîfde bir gün Cami-i Kebir’e gelüp, kürsüye çıkup, Şeyh Ahmed Gazi Hazretlerini dahi beraber kürsüye çıkarup, üç binden mütecâviz cemâ‘ât içinde hilâfet verdi ve buyurdu ki : “Bu Ahmedî, cenâb-ı hakdan niçe yıllar istedim idi. Şükür rabbim nasîb eyledi, cem‘-i varımı Ahmede verdim, cümle sırrım bundadır ve bundan gayri Bursa’da halîfem yoktur” deyü rütbe-i vezâret-i maneviye ihsân buyurdular. Hikmet-i ilâhîyye Şeyh Ahmed Gazi kudsi hazretlerinin abâ ve ecdâdı vüzerâdan idi. Kendüleri vezâret tarîkine girmeyup, ilm u kemâl ve fakr-ı vakt yoluna gidüp, nihâyetinde ma‘rîfet- ullah tahsîl idüp, bâtın vezîr oldu. Ahir-i vakitlerinde kendülere kutb dahi ihsân olup, kutb-i zaman olmuştur¹⁷². Himmetleri hazır olsun!

¹⁷² Hala Bursa’da âstâne-i feyz- âşyânesinde medfûn olan Şeyh Ahmed Gazzi’nin ecdâd-ı halis İmam Hüseyin nezdinden neslindedir. Diyâr-ı Mısırdaki Gazze nâm mahalde sâkin idi. İbn-i Haşimî dimekle meşhûrdur. Yavuz Sultan Selim Hazretleri, haremeine teşrîfde İbn-i Haşim Gazzeden Şam’a gelüp, vâfir asker ile zâhîren bâtunen i‘âne idüp, Haremeyn fethinde beraber oldu. Sultan-ı alîşân İbn-i Haşimîye râğbet idüp, üç tuğla bekâm eyledi. Vezire Kudüs ve Gazze etrafında vâfir kurâ ihsân idüp, Emirü’l-hac oldu. Altmış sene kadar İbn-i Haşimî ve evlatları devlet-i alîyye tarafından emirü’l-hac olup, hizmette oldu, tâ Şeyh Ahmed Gazi kuddise sırrahuya gelinceye, evlâd-ı Haşim üç tuğlu vezir idi. Gazze’de çok hayrât ve hasenâtlar , mükemmel külliye ve cami ve medrese ve tekkeler binâ eylediler. Hala hayrâtları câridir. Şeyh Ahmed Gazi rütbe-i vezâret-i Suriye’ye iltifât eylemeyup, Mısıra geldi. Anda Cami-i Ezherde tahsil-i ilim ma‘rîfet idüp, on sekiz yaşında muhaddis oldu. Otuz seneden ziyâde Mısırdaki hadis

Gerek zâhir gerek bâtn vüzerânın postları büyüktür. Zaman-ı evâilde devlet-i ebedü'l-karar-ı al-ı Osmanîyede kapu vezîri var idi. Asitâne-i aliyyede her bir mahalde sâye-i endâz-ı adâlet olup, umûr-i ibadullahı rü'yyet iderlerdi. Bu yedi kubbe vezîri vüzerâ-i Mehdi'ye işarettir.

(10-a) Azizim, devlet-i ebedü'l-karar-ı al-ı osmanide olan vezîrlerin bâtn vezâretiyle zâhir vezâretini cem' eyleyüp, evliyâ-ullahtan olmuş vezîrleri dahi vardır. Ehl-i islâmın ve devletin umûrları güçleştiği zamanlarda Hakk Teâlâ bu ümmete merhametten evliyâ-ullahtan bir zâtı getirüp, vezîr ider. Hem bâtn vezîr, hem zâhir vezîr olup, zâhiren, bâtnen ibadullahı görüp, gözedüp, idâre iderler. Çorlulu Ali Paşa gibi, Köprülüzâde gibi, Hazreti Mısri hülefâsından Edirnevi Hüseyin Paşa gibi, sahibü't-tefsir Kemal Paşazâde gibi, Hekimzâde Ali Paşa ve dahi bunun emsâli bizim devletimizde evliya-ullahdan çok vezîr gelmiştir. Hatta Ragıp Paşa'nın ve Cezayirli Hasan Paşa'nın ve Hakkı Paşa'nın dahi kerâmete dair çok şeylerini nakl iderler. Zâhir vezâret Bâtni vezârete mani' degildir. Bil ki, Rabbü'l-âlemîn ümmet-i muhammede kemâl-ı merhametinden bazen evliya-ullahdan olan zâtları vezîr idüp, ibâdın emin ve rahatına sebep eyler. Bu bir sırdır, ilm-i ledûna vâkıf olan erbâb-ı arifân fehm idüp, anlar. Azizim, efendim, herkesin anlayacağı madde degildir.

5.Der- Ahvâl-i Vüzerâ-i Azâm Selemehumullah

Azizim, devlete muti', ibâdullaha merhametlu ve dine hayırlu olan vezîrler, pâdişâhlara ruh-ı sâni mesâbesindedir. Pâdişâhlar hakkında inâyetbari ve ayn-ı tevfik-i rabbâni

(10-b) hayırlu vezîrdir. Bir pâdişâh hayırlu bir vezîre muvaffak olursa, cem'i hayra dahi muvaffak olur. *Kema kale nebi salalahu aleyhi vesselem: "iza eradelahu bimelikin hayren ca'alelahu vezîrun sıdkun ev vezîren salihen ine nessîye zekerehu ve innevi hayren e'anehu ve in erade şeren kefehu. Sadaka resulullah fima kal ve sadaka habibullah el melikü'l-muta'al"* . Hadîs-i şerîfin ma'nâsı oldur ki; Allahü-Teâlâ Hazretleri, bir pâdişâha hayır eyleme, umûrunda tevfikini refîk eyleme murâd eylediği zaman, ol mülke bir sâlih ve sâdık vezîr ihsân ider. Her bir umûrunda pâdişâhı ihtâr

---

okuttu. On dört kere hac eyledi. Sonra bende olup, hilâfet aldı. Ba'de işaretle Bursa'da güzel tekke binâ idüp, evlâdına meşrut eyledi. Kırk sene tekkesinde inzivâ eyledi. 1151 tarihinde hakka vâsıl olup, tekkelerine defn olundu. Keşf ve kirâmâtlarıyla eshâb-ı tevârih kerametlerini ve menâkıblarını yazmışlardır. Ziyâret idüp, ruhundan istimdât talep idenler kerâmâtını himmeti hazır ola!

ider, bir şeyi unutursa hatırına getirir, bir hayır işe niyet iderse, i'âne idüp, yardım eyler, bir şer iş idecek olursa mani' olup, şerden muhâfaza eyler.

Hikâye : Rivâyet iderler ki, zaman-ı evâilde pâdişâhın birisi divân eylemiş. Divânda iken bir kimse, biriyle muhâvere idüp, ziyâdece çağırmiş. Pâdişâh ansıba gelüp, ol adamı getirdüp, “katledin!” deyü emreyledi. Herif ölmeye gider iken, pâdişâha seb eyleyüp, söylenmeye başladı. Ama pâdişâhın kulağı bir mikdar ağır idi. Ol adamın uzaktan ne söylediğini işitmeyüp ve anlamayüp, sağ tarafında olan vezîrine : “ol herif ne söyler?” deyü suâl eyledi. Vezîr dahi : “Efendim, Hak-Teâlâ *“ve'l- kaziminel ğayz ve'l-afine ani'n- nas”* ¹⁷³ (*) buyurdu. Kerem eyle

(11-a) Allah için benim cürmümü afv eyle diyor” dedi. Pâdişâh dahi merhamet idüp, “Vâkı'â bu adamın katle müstahak işi de yok idi” dedi ve afv eyleyüp, salıverdi. Pâdişâhın sol tarafında olan vezîr biraz rabıtasız ve fikirsiz idi. Öbür vezîre levm idüp : “Efendim, sen ne acâib zâtsın. Bu herif pâdişâha sögdü, seb eyledi. Sen kuran okudu dersin” dedi. Pâdişâh ziyâde akîl idi. Buyurdu ki : “Vezîrim, senin doğru sözünden bunun yalanı ve kizbi bana iyüdür. Zirâ bir yalan söyledi ama senin bin doğrudan iyü geldi. İbtidâ senin doğrun benim kalbime keder verir, bunun yalanı ferah verir. Sâniyen bu adamın necâtına sebep oldu ve beni bi-hayr-ı hakk adam öldürüp, kıyâmet gününde başıma dürlü felaket gelmeden muhâfaza eyledi ve iki kimse arasında olan fesâdı def' idüp, barıştırma için münâsib yalan söyleme câizdir”. Husûsan ki bir adamın necâtı ve selameti için ve bir pâdişâhı Allah rızâsı olmayn amelden muhâfaza için yalan söyleme câiz olur. *“Durûğ ki u konad sulh-âmîz bih ez rastki konad fitne-engîz”* . Yani bir yalan ki, iki kimse beynini ıslah eyleye, fitne çıkaracak doğrudan iyüdür. Azizim, pâdişâhların ve vezîrlerin iyü olması ve sulehânın fâidesi cümleye raci'dir. Pâdişâhlar ve vezîrler muvaffak-ı bâ-hayr olurlar ise, cümle ra'îyyet sâyelerinde

(11-b) rahat iderler. Bunun için duaları cümle ümmet-i Muhammed üzerine lâzımdır. Beş vakitte pâdişâhlar ve vezîrlerin muvaffak-ı bâ-hayr olmasına dua eyleme lâzım gelir. Eger min cihetü'b-beşeriyye yüzlerinden zarar dahi görülürse, yine hayır dua eylemelidir. İnkisâra rızâ yoktur. Vüzerâ-i azâma cenab-ı hakkın çok inâyetleri vardır. Bir vezîre Hakk Teâlâ mansıb ihsân idüp, ne kadar kimse üzerine vali eylerse, onların akli kadar akıl ihsân ider. Lâkin yine vüzerâyâ lâyıık olan aklına ve fikrine ve kuvvet, kudretine mağrur olmayüp , her bir umûrunda erbâbı ile ve zevi'l-ukûl ile meşveret

¹⁷³ (*) Öfkesini yenen, insanları affeden.

eylemelidir. Zirâ meşveret hem farz hem sünnettir. Hakk Teâlâ kuran-ı keriminde âhir zaman peygamberi efendimize hitâb idüp : “*ve şavirhum fi’l-emri fe iza azemte fetevekel alallahi*” ¹⁷⁴(*) buyurdu. Yani : “Habibim, Ahmed resulum Muhammed, maslahatta ve husûsan umûr-i gazâda eshâbın ile meşveret eyle, meşverete karar verdikleri vakit hakka mütevekkil olup, maslahatta şuru‘ eyleyin”. Azizim, dünyada Hak Sübhane Teâlâ Hazretleri, Hazreti Muhammed sallalahü aleyhi vesellemden kutlu, kudretli, akıllı kimse yaratmadı. Yine böyle iken, beşeriyet hasebiyle meşveret ile emr eyledi. Bu emirde bize bize bir ta’lîm vardır ki; ey kullarım, cümleden akıllı olan Muhammed aleyhi selâm meşveret ile me’mûr olunca, sizin dahi umûrunuzda müşâvere eylemeniz elbet lâzım geldi. Bu emre binaen hala devlet-i ebedü’l-karar-ı al-ı

(12-a) Osman ebed-ullah mülkünde bu emir ve usûl câri olup, haftada iki defa ricâl-i devlet ve erkân-ı saltanat, Bab-ı Alîye cem‘ olup, umûr-i mülkiyye ve harbiyye vesâir mesâlih-i devlet için meşveret iderler. Eger maslahat güçledirse her gün meşveret iderler. Ma’a-hazâ pâdişâhımızın akıllı ve fikri ve fetâneti ve zekâveti cümlesine fâik iken, yine emrullah ve emr-i resulullahı imtisâlen meşveret terk olunmaz. Vüzerâ -i azâma erbâb-ı meşveret olan kimseler hem ârif ola, hem akîl ola, hem âlim ola, dünyayı da bile, ahiretini de bile. Hatta ki müşâvere olan maddeyi kitab-ı sünnete tatbîk eyleye ki; sonra dünyada, ahirette bir zararı olmaya. Vezîrlerin Sâlih ve ârif ve kâmil dostları ve mukarinleri ola. Hatta anı hayırlı umûra sevk idüp, şerden muhâfaza ideler ve dahi vezir daima maslahata ta’yîn eyledikleri adamlarını ve etbâ’ını ve voyvodalarını tahsîs eyleye ki; Allah ve Resulullah ve pâdişâh-ı âlempenâhın rızâsı hilâfı amelde bulunmayup, sıdk u sadâkat üzere hareket idüp, fukâraya ve ra’îyyete zulüm ve gadre cesaret eylemiyeler. Zirâ bir vezîrin her ne kadar etbâ’ı ve ta’alukatı var ise, onların ettikleri işlerin dünyada, ahirette vezirden suâl olunur. Kezâlik iyü olup, adl ve adâlet iderlerse, yine yüz akıllığı, sevâbı vezîre raci’dır. Azizim, şeyhi şeyh iden müriddir derler, iyi, Sâlih mürid şeyhinin dünyada, ahirette felâhına sebep olduğu gibi âkil ve Sâlih ve ârif etbâ’ı dahi vezîre dünyada

(12-b) ahirette nâm ve şân aldırup, beyne’l-akrân mümtâz olmasına sebep olur ve dahi her bir maslahatını şer‘i şerîfe ve sünnete ve kanuna tatbîk eyleye ve dahi ibâdullahı eylediği teklîfi, ibtidâ kendi nefisine arz eyleye. Kibir ve gururdan hırz eyleyup, daima kendi nefisini hakir ve zayıf tuta ve gecelerde dergâh-ı hakka müteveccih olup : “Yâ-

¹⁷⁴ (*) “Yapılacak işlerde onların görüşlerini al” Âl-i İmrân Sûresi , 3/ 159. ayet.

rabb, bu kulların bana emânettir, iki âleme yüzümü ağ eyle!” diye. Ümmet-i Muhammedin yaşta kendinden büyük olanı babası makamında, kendi yaşında olanı karındaş makamında, küçük olanı evlâdı makamında tuta. Daima kendi taht-ı hükmünde olan ibâdullahı hilâf-ı rızâ hareketten men’ eyleye ve tahir evliyâ-ullah merâkıldını ve türbelerini ziyâret idüp, ruhlarından istimdât talep eyleyup: “Yâ-rabb, şu zâtların hürmetine hayırlu amele muvaffak eyle” ve velini‘met-i âlem olan pâdişâh-ı âlempenâh efendimizin rızâsını gözete. “*En nâs ala din-i mülukihum*”¹⁷⁵(*) mefhûmunca pâdişâhımın rızâsı ve niyeti ne ise, ana istimâlet vire. Evâmir-i mülûka asla muhalefet eylemeye. Halîfe-i İslâm olan sultanın memâlikinde şân-ı devletlerine şân verir ve hilâf-ı rızâ-i bâri hareket olunursa, vezîr olanlar hasbetellah anı pâdişâha arz eyleme ve bildirme lazımdır. Zirâ memâlik-i islâmîyede din ve devlete zararlı bir iş olup, vezîrler anı pâdişâha ifâde eylemezler ise, dünya ve ahirde zararını çekerler. “*Kema kale salalahu aleyhi veselem : Yuhasebu’l- mer’u en câhihi kema yuhasebu an malihi*”¹⁷⁶(*). Kezâlik vezîrlere makreb olan kimselere dahi lâzım olan

(13-a) vezîrin dinine, devletine, dünya ve ahiretine zararlı bir iş oldukça, anı duyarlar ise, vezire haber virüp, agâh ideler. Hususan devlet-i âliyyeye dokunur bir maslahat oldukça anı ifade ideler ve dahi her bir vezîre kethüdâ ve hazinedâr ve divân katibi vesâir iş erleri adamlarından ma‘ada hiç olmaz ise, işe, güce karışmaz iki tane akîl ve müdebbir adamı olup, anlar daima taşradan maslahat dırubînleyup, işlerin sağına ve safâdına nezâret ide ve memlekette ve taşrada ne olur ne olmaz ve ne söylenür, kim gelir, kim gider günü gününe tahsis idüp, dostu ve düşmanı, hayır ve şeri vezîre haber vire. Zirâ maslahat içinde olanlar umûr-u ibâdullahı meşgul olduğundan taşrada olan umûra sarf-ı zaman idüp, anlayamazlar. Barekallah, devr-i hazret-i sultan-ı cihân Mahmud Han eydillah ila ahir u zamanda ne güzel kanun idüp, erbâb-ı mansıb olan ricâl-ı devlet-i aliyyeden başka umûr-i mülkiye-i idare için bir takım ricâl dahi va‘z olundu. Mansıb üzerinde olan ricâlin halkın maslahatından ve hücumundan başını kaşımaya vakitleri yoktur ve umûr-i mülkiyenin zâhiri ve bâtınını fikre vakitleri olmaz. Halkın işleri bitmez ki, asıl lazım olacak devlet umûruna sarf-ı zaman eylesunler. Buna binaen ricâlin ve ulemânın akîl ve âriflerin bir takımını meşverette ta‘yîn idüp, ve taşrada olan ibâdullahın ve memleketlerin ve a‘dâ-yı dinin ahvâllerini daima bunlar

¹⁷⁵ (*) “*Halk, yöneticilerinin dinindedir.*”

¹⁷⁶ (*) Peygamber aleyhi selamın dediği gibi : “*Kişi malından hesaba çekileceği gibi makamından da hesaba çekilecektir.*”

(13-b) tahsîs idüp, görürler, gözetirler. Maşallah ne güzel râî ve ne güzel tedbîr! Allahü- Teâlâ tedbîrlerini takdîre muvâfık eyleyüp, daima hayra alet eyleye. Amin. Amin. Amin.

6. Hikâye-i Garîbe-i Vefât-ı Ömer bin Abdülaziz

Hikâye olunur ki; Ömer bin Abdülziz pâdişâh olup, Şam-ı şerîfde taht-ı temkîn oldu ve ol zamanda melik olmuştur ki; Yezidyan tamam dünyayı tutup, Sünni Müslümanlar ayaklar altında kalmış idi. İhtimâm ve gayret idüp, Yezidyanın vücudunu kaldırıp, ehl-i islâmı ve muhib-i hanedânı al, evlâdı meydana çıkardı. Din-i Muhammedî âşikâr eyledi ve tamam şer‘-i şerîfin icrâyı, ahkâmıyla iklimi doldurdu. Dünya Hazreti Ömer zamanı gibi oldu. Günlerden bir gün Şam-ı şerîfde bir kutb vardı. Anı da‘vet eyledi ve kutb ile halvet eyledi. Bir sabî çocuk hizmet eyler idi. Şimdiki zamanda pâdişâhlara halvetinde dilsizler hizmet eylediği gibi , ol zamanlarda da pâdişâhlar halvet eyledikte, ufak çocuklar hizmet ider idi. Ömer bin Abdülaziz kutba buyurdu ki : “Efendim, ben bilirim, indellah senin duan kabul olur. Sana bir şey rica ideceğim, ama yok demiyeceğine bir yemin eyle” dedi. Hasılı kutb yemin verdi. Ondan sonra buyurdu ki : “Kerem ile bir fatiha eyle ben göçeyim, ahirete gideyim” deyince kutb şaştı. “Aman efendim, kerem eyle, bu teklifi eyleme. Zirâ senin gibi pâdişâhın ölmesine dua eylemek, din-i islâmın berbadına dua eylemektir. Henüz Yezidyan elinden neşileri kurtarup, dini meydana çıkardın. Bu ne sözdür?” dedi. Ömer bin Abdülaziz buyurdu ki : “Azizim, dime bu hizmeti ben yalnız

(14-a) eylemedim. Bir sâdık, ârif u billah karındaşım var idi ve bir de hazinedârım var idi. Bu iki kimse taşradan halkın halini ve düşmanı arayup, bana haber verirler idi. Ben de icrâ iderdim. Takdîr-i hüdü bu aralıkda karındaşım ve hazinedârım vefât eyledi. Ben yalnız kaldım ve bunların yerine sâdık adam bulmak da mümkün degildir. Eger bundan sonra ben kalsam, düşman bana zafer bulup, mülküm perîşân olur. Hemen şu nâm ve şân ve yigitlik üzerimde iken, gitmek hakkımda hayırlıdır” dedi. Kutb dahi buyurdu ki : “Pâdişâhım, senin gibi din pehlivanı pâdişâh gittikten sonra ben durmam, ben de beraber giderim” deyince, ol çocuk dahi nereye gideceklerini bilmez “Ben de giderim” dedi. Kutb Hazretleri el kaldırıp, fatiha eyledi. Üçü birden ruhlarını hakka teslim eylediler. Rahmetelahu. Asitâne-i aliyyede meşhuru’l-afâk Süleyman Neş’et Efendi kudsi, bir gün bu fakîre buyurdu ki : “Oğlum, Allahü- Teâlânın tevfiği dirler bir şey

vardır, o nedir bilir misin?” dedi. “Hayır efendim, bilmem” dedim. Buyurdu ki; bir adam her ne kadar akıllı ve kudretli olursa insan beşerdir gâhi şaşar. Beşeriyet hasebiyle bir münâsebetsiz iş oldukta, anı agâh idecek bir adam bulunursa Allah tevfiği ana dirler. Hatta oğlum, şu İslâmbolda hamaldan ve avâmdan ve ricâlden pâdişâh-ı âlempenâha varınca cümlesi bize “Hocaefendi” dirler

(14-b) ve avâm ve havâsa , ulemâ, sulehâ, ricâl-i devlet cümlesi gelüp, bizimle meşveret idüp, bize akıl danışrlar. Böyle iken, insaniyet hasebiyle bir münâsebetsiz ilişim olsa “Neş’et aklını başına devşir, bu iş münâsib degildir” deyü terbiye idecek ve ihtâr idecek adamım vardır dedi. Eski misildür : “El elin aynasıdır” dirler. İnsan kendi kusurunu görmez, ama sâir dışarıdan görür. Peygamberimizin sahâbeleri daima birbirlerinin kusurlarını gözedup, kusuru buldukta, varup kendüye : “Sende şu kusur vardır” deyü haber verirler idi. Onlar da memnun olurlar idi. Hatta Hazreti Ömer ve Hazreti Ali radiyelahu anhuma efendilerimiz bazı umûrda sahib-i şerî’at efendimizi ihtâr iderlerdi ve âhir zaman peygamberi efendimizin her umûru ihtâr idüp, haber vermeye Hazreti Şah-ı merdân, esedullahu’l-galip Ali bin Ebutalip me’mûr idi ve ekser esrârlarına vâkıf idiler. *Nef’enallahu bi berekatihî.* ¹⁷⁷(*) Amin!

7.Der- Beyân-ı Saltanat-ı Vüzerâ-i Selemhumllah (Der- Beyân-ı Saltanat ve Erkân-ı Vüzerâ)

Vüzerâ-ı azâmın divânları Hazreti Süleyman aleyhi selâm’dan kalmadır. Gerçi asıl divân pâdişâhlarıdır. Vüzerâ dahi pâdişâh tarafından vekâleten divân iderler. Divân, divân-ı muhammedîdir. Bâtında haftada iki defa sahib-i şerî’at efendimiz divân eylediklerinden , zâhirde dahi halîfeler olan pâdişâhların

(15-a) divânı olup, ahkâm-ı şerî’at icrâ olunup, adl ve adâlet yer yüzüne teşrî olur. Divânda sağ tarafına hâkim, müfti, ulemâ dururlar. Sol tarafına kethüda, beg, avâm dururlar. Bir tarafında kitab ve şerî’at ve bir tarafında kılıç ve siyâset olduğuna işarettir. Silahdâr Ağanın boynunda kılıç vezîrin arkasında durması, şer’î kanuna razı olmıyanları kılıç ile imana getirmeye işarettir. Silahdârda olan kılıç, seyf-i muhammedîye işarettir. Baş çavuş elinde ejder başlı asâ , Asâ-yı Musa’ya işarettir. Alayda sakallı ağalarının elinde olan degnekler halka : “Adâbınızla olun, edebiyet olmayan tâğî, bâğîlere terbiye vardır” demiye işarettir. Sâir çavuşların ve kavasların elinde olan çökenler ve asâlar

¹⁷⁷ (*) “ Allah onun bereketiyle bizi faydalandırsın. ”

şerî'at asâsıdır. Halkı doğru yola da'vete işaretler. Tuğların insan başı gibi saçlı olması "şer'a, sünnete, kanuna uymayanların başlarını işte böyle idüp, mızraklar üzerine dikeriz" demiye işaretler. Tuğların üç olması hükmü budur: Birisi şerî'ate, birisi sünnete, birisi kanuna işaretler. Konakçı tuğu kanun tuğudur, önde giden tuğ sünnet-i şerif tuğudur. Ortada giden şerî'at tuğudur. Yani üç tuğ icrâ-yı şer'î ve kanun ve sünnetle me'mûr olduklarını ifâde eder. Sancaklar, sancağ-ı resulullah ve sancağ-ı sahâbine işaretler.

(15-b) Dokuz davul üçü mirlivânın, üçü dahi mir-i mirânın, üçü destur-ı zişânındır. destur-u mükrim nizâmü'l-âlem oldukta, dokuz davul çalarlar. Üçü şerî'atı, üçü sünneti, üçü kanunu bildirir. Yani: "Ey ibâdullah, gelin şerî'aten, sünneten, kanunen maslahatlar bunda görülür" demektir. Zurnalar dahi örfle me'mûr olduklarını halka ifâde eder. Borular ta İskender'den kalmaz, dünbelekler Şemşid'den kaldı. Ziller tavâif-i mülûk-i Arabdan kaldı. Yani pâdişâhımızın mülkü, Arab ve Aceme hükmü câri olduğuna işaretler. Vüzerânın ikinci divânları pâdişâh divânındır. Selâm ağasının üç defa selâm vermesi , birisi ehl-i şerî'ate selâmdır, birisi ehl-i tarikâta selâmdır, birisi ehl-i hakikate selâmdır. Mehterhâne çalınması "pâdişâh divânı olduğunu halka işittirmedir. "Arzuhal var mı?" deyü çağrılmaları yani pâdişâh tarafından me'mûruz, derdiniz varsa gelin, devâ idelim, hakkınız varsa aluverelim, bir kimse size zülm eylemiş ise def' idelim" demiye işaretler. Yatsu zamanı çalınan mehterhâne "Ey ibâdullah, bizler uyumayız, agâhız. Sizler sayemizde yatın, uyuyun" demiye işaretler. İkinci divânı pâdişâh-ı âlempenâh efendimizindir, akşam divânı vüzerânındır. Çavuşlar elinde olan kudum ve tablubazlar "dum dum" deyü çalınması, dem devamdan kinâyedir. Yani: "Ey Müslümanlar, şerî'at

(16-a) yolunda daim olun, doğru yoldan çıkmayın ve ehl-i zimmet ve ra'îyyet, sizler de ahdiniz üzerinde daim olun. Pâdişâh-ı âlempenâh hazretleri ile ahdinizi bozmayın!" demiye işaretler. Vüzerânın çadırı altında divân eylemesi üç şeye işaretler: Birisi çadır zıllıdır, zıllıdan murâd pâdişâhdır. Yani divân, zıll-ullah olan pâdişâhındır demektir. Biri de bizler pâdişâhın aslanları bir iktizâ eylediği zaman bu çadırla düşman karşusunda durup, dîn ve devlet a'dâsına mukâbele ederiz demiye işaretler. Divân günleri vüzerânın yedikleri hazır olup, saray meydanında gezdirmeleri yani bizi gafil zan eylemeyin. Atımız, silahımız hazırdır. Hemen her ne zaman iktizâ iderse, atlanup, düşmana karşı varırız demektir. Buyrulduklarında büyük kalem ile yazı olmak mehâbet-i devlet içündür. Buyrulduklar üzerinde olan sahhlarin üçü kılıç ve çengel gibi olduğu, buyrulduya itâ'at

eylemeyenin boynuna çengel takarım demiye işarettir. İç oğlanlarının vüzerâ karşısında divân durur iken, elleri hançer kabzasında olmak, yani emr eyle, emrine itâ'at eylemeyenin karnını paralam demiye işarettir. Bunun emsâli, her ne kadar resmi ve kanuni

(16-b) edâ ve etvâr-ı hareket ve sukunâtlar var ise, her biri bir şeye işarettir. Biri dahi tehî degildir. Resimler ve kanunlar ibtidâ kurulduğu zaman her birini ibâdullahı bir fâide ve bir şeyi işaret için vaz' eylemişlerdir. Allahü- Teâlâ hayra muvaffak eyleye!

8.Der- İtâ'at-i Vüzerâ-i Kirâm

Azizim, vüzerâ-ı alîşâna itâ'at eyleme ehl-i iman üzerine lazımdır. Vezîre itâ'at eylemek pâdişâha itâ'at eylemektir. Pâdişâha itâ'at eylemek, Resulullahı itâ'at eylemektir. Her kim ki, vezîre itâ'at eyleme ile pâdişâha, resulullahı ve Allahü- Teâlâyı itâ'at eylemiş olur. Her kim ki, vezîre itâ'at ide, dünyada ve ahirette rahat üzere olur. Vezîre itâ'at eylemeyen Allah ve Resulullah ve Pâdişâha itâ'at eylememiş olur. Böyle olan kimse dünyada ve ahirette rahat bulmaz. Azizim, şu kadar var ki, “ *la ta'ete lil mahlûk inde ma'siyetel hâlık* ”¹⁷⁸ (*) muktezâsinca eger Allahü-Teâlâ rızasına mugayir emr ile fermân iderler ise, o zaman emrine muhâlif olun ve emirlerine itâ'at eylemeyin! Zirâ kul fermânıyla şeri'at-ı Muhammedîye hudûduna tecavüz olunmaz. Ama üzerlerine tuğyân eyleme ve âsi olma ve beddua eyleme câiz değildir. Silahıyla dua vâcipdir. Zirâ onların silahı cümleye râci'dir.

(17-a) Azizim, vezîrler ne rütbede olduğunu ve onlara itâ'at Allah ve Reulullah emri olduğunu ve duaları cümle ra'îyyet üzerine vâcip olduğu ma'lûm oldu ise, Halîfe-i İslâm olan pâdişâh-ı âlempenâh hazretleri ne rütbede olduğunu bundan anla ki; vekîl-i resulullah ve zill-ullah olan pâdişâh bir günde kırk dört zâta üç tuğ ihsân idüp, vezâretle bu rütbe-i alîyeyi ihsân eylemeye kadirdir. Lâkin kırk dört vezîr bir yere gelse, bir kimseyi pâdişâh eylemeye kadir degildir. Böyle hak tarafından müeyyid pâdişâha itâ'at eylemek, dua eylemek farz-ı ayn iken, üzerlerine hücûm edüp, şehâdetlerine kasd iden kavim acaba dünyada ahirette felâh mı görürler? Hadîs-i şerîfde : “*El sultan zillullahı fi'l-arz*” buyruldu. Yani pâdişâhlar dünyada hak teâlânın sâye-i lüt ve ihsânıdır. Allahın kulları sâye-i allah olan pâdişâhın sâyesinde rahat iderler. Yine bir hadîs-i şerîfde dahi serdâr-ı âlem salalahu aleyhi vesellem sa'aâetle buyururlar ki “*iza erade lahu en*

¹⁷⁸ (*) “*Yaratıcıya isyan sayılan şeylerde mahluka itaat yoktur*”.

yahluke halken lil hilâfeti mesehe nasiyeti biyedihî” Hadisin ma‘nâsı oldur ki; Allahü-teâlâ bir kulunu hilâfet-i İslâm için halk eylemeyi murâd eylediği zaman ana karnında iken, alnını yedd-i kudretiyle mesh ider. Yani halife-i resulullah olan pâdişâh-ı İslâm , ana karnında yaradıldığı zaman

(17-b) Allah, kudret eliyle alnını mesh idüp, daha anasından doğmadan anı pâdişâh eyler. Azizim, bu kelâm pek âşikârdır ki; pâdişâh-ı islâmın mübârek yüzünde bir nurânîyet ve bir mehâbet vardır. Yüzlerini gören kimse, bakmaya hicâb ider ve hem bir hikmet dahi vardır: Pâdişâhın yüzünü gören hem sevinir ve sever aşık olur ve hem ziyâde korkar. Hikmet budur ki; alnı, yedd-i kudret-i Allah ile mesh olunmuştur. Sıfat-ı celâl ve cemâl eseri vardır. Eser-i cemâlden gören muhabet ider, aşık olur. Celâl eseri olduğundan heybet vardır. Görenler heybet ve dehşet alır. Azizim, eger tafsîl üzere pâdişâh-ı âlempenâh hazretlerini dahi medh ve ta‘rîf eylesem, bir büyük kitap olur. Ama şevketli pâdişâhımızın evsâfından bir mikdar levha-ı hümâyûn şerhinde beyân idüp, merhûm cennet-mekân Bursa valisi Aziz Ahmed Paşa’ya takdîm eyledim idi. O kitabda pâdişâh-ı âlem ne zât-ı kerem olduğu, bir mikdar beyân olundu. Anı mütâla‘a iden, halife-i İslâm kadrini bilir efendim. Allahü- teâlâ sâyelerini üzerlerimizde ber-devam eyleyüp, kalb-i hümâyûn şevket-makrûnlarını daima hayra meserrâtla mesrûr eyleye ! *Amin.Bi hürmet-i seyyidü’l- mürselîn.*

9. Baba Paşa Hazretlerinin Abâ ve Ecdâdı ve Vatan-ı Aslîyeleri Beyân Olunur

Vezîr-i Rüstem Nâzır Hazretleri, silsiletü’z-zeheb İmam Hüseyinden nesli pâk tâb-nâk-ı **(18-a)** Muhammedîden evlâd-ı resulullahdan şerifü’l-asl ve’n-nesebdir. Cedleri ta Mekke-i mükerrmeden gelmedir. Hala vilâyetlerinde şecere ve tumâr-ı şerâfetleri mevcuttur. Pederlerinin ismi ¹⁷⁹ [ ] dır. Büyük cedleri Seyyid Battal Gazi kuddise sırrahudur. Babaları Battal Gazi evlâdındandır. Vâlideleri kibâr kavmdan Malatya’lı Ahmed Şîran hazretleri evlâdındandır. Pederleri vâlidelerini Allah emriyle Bozok diyârında akd-i nikah eyleyüp, aldı. Bir şerefli saatde gerdege girdi. Şems ile Merih karân idüp, burc-i şerîfde bulundukta ana rahminde hâsıl olup, ale’t-tahmin seksen ya da seksen üç tarihlerinde dünyaya teşrîf eyledi.

¹⁷⁹ [ ] Bu bölüm, müellif tarafından boş bırakılmıştır (ç.n.).

Beyyit : “*Peşt-i dúnâ-yı felek rast şüd ez harmi; ta çu tu ferzend zâd mader-i eya mera.*” Yani felegin egri beli suçundan doğruldu. Çünkü senin gibi bir evlâd dünyaya geldi. “*Vasf-ı tora ger konad var na konad ehl-i fazl hâcet-i meşâte-nîst rûy-ı delara mura*”: Senin mehdini ehl-i fazl ve erbâb-ı hüner ma‘arif ister etsun, ister etmesun. Zirâ senin şânın dünyayı tuttu. Şa‘irlerin mehdine hâcet yoktur. Ne ki, ziyâde mahub olan cariyenin yüzüne nizâm virüp, sürmeler çeküp, nakışlar eylemeye hâcet yoktur. Zât güzel olduktan

(18-b) sonra nizâm vermeye ve medh etmeye ne hâcet ! Ama zâtı çirkin olursa sürme ve rastık ve nakışın fâidesi yoktur. Kör olan cariyenin gözüne sürme, kaşına rastık çekmede ne fâide olur ! Yine kördür, yine kör. İşte azizim, böyle aslı nesli temiz, kendi bahâdır, din pehlivanı vezîri medhe ne hâcet ! Mayesi ve kemâli meydandadır. Ama işe yaramaz hiç kalpazân canları şa‘irler isterse bin yıl medh eylesun, medh eylemenin, ne fâidesi var! *Tûl-illah ömr-i bâ-hayr*¹⁸⁰(*). Çünkü ol vezîr-i kahraman nâzır hazretleri aslan sütü ile terbiye olup, mertebe-i şebâbetlerinde hocaya gidüp, gelir iken, akrânı olan uşşaklar ile güreşirdi ve gâlebe ider idi. Ve kendinden büyükler ile güreşe yine yener idi. Arkasını kimse yere getirmez idi. Bu hal ile vakit geçüp, *El ırku’n-nizâ‘*¹⁸¹(*) yani soyu çeker. Cedleri Battal Gazi sırrı bunlarda zuhûr idüp, daima işi gücü cenk san’atı olup, ma‘arif-i harbi tahsil idüp, ma‘arifi-i kitâlde çok hünerler ve hile ve ma‘rifetler öğrendi . Mızrak kullanma, nîze salma topuz vurma, kılıç çekme, tüfenk atma, ata binme, cirit atma, siper tutma, harbde lu‘b ve hile eyleme, adûyı basmada ziyâde mahâret kesb eyledi. At üzerine gelüp, mızrağını silküp, düşmana karşı varsa bin atluya beli dimez ve yüz çevirmezdi. A‘dâya nîze salsa şişe kebab dizer gibi, düşman cigerini dizer idi. Eger düşman başına bir şeşber ursa depeden

(19-a) tırnağa kadar hord idüp, hekîm havanında döğülmüş tavuk matbûhuna döner idi. Kılıç çalmada seksen yüz kat keçe ve ibrişim ve çizme ve koncı ve balmumu işlemez idi. Kâfirin üçünü beşini hıyar gibi doğrar idi. Tüfenk atmada ol kadar mâhir idi ki; kâfiri istediği yerinden vururdu. Sırasına getirüp, beş on kâfiri burgu gibi deler idi. Bindiği atı düşmana ağzını açup, varır idi, kal‘a hendegini sırçadır idi. Düşmanın çarh-ı feleki üzerinden bir tab ider idi. Eliyle ayağıyla düşmanı çarpar idi. Adû , önünden kurtulmaz idi. Arkasından düşman ermez idi. Bir dizginde cümle silahı kullanır idi. Eger kalemlî atsa adama değil, temur kapunun bir bir yüzüne işletir idi. Birinin yüzüne

¹⁸⁰ (*) “Allah hayırlı uzun ömür versin!”

¹⁸¹ (*) “Savaşçı ırk”

alsa düşmanın balyimez topuna ve salkımına karşı varır idi. Cengin hilesinde ol kadar mâhir idi ki, binde bir düşman kendüye yara erdirmeye zahmet urmaya aciz kalır idi. Eger düşmanın yakası bir takrib eline geçerse, ya kolundan, ya kışından tutup, yere çalup, dünyaya gelmemişe döndürür idi. Eger celâle gelse, düşmanın bir kışına ayağıyla basup, bir kışından tutup, iki parça ider idi. Eger düşmanı havaya atsa, aşağıdan mısır yeddi pala ile çalup, iki parça ider idi. Yâhûd gayrete gelse düşmanın kafasına bir yumruk vursa, beynini dağıtup, helâk idüp, cehenneme gönderirdi. Ya bir şamar vursa, (19-b) yüzü arkasına dönerdi. Hasılı ol zaman kahramanlarında nişan vurur bir zât olup, gece gündüz âdâb-ı gazâyı öğrenir iken, ârif-i billah, şehinşâh-ı agâh, pâdişâh-ı pür-intibâh, makbûl ve mukarreb-i dergâh, mülûkü'l-mecid Sultan Abdülhamid Han aleyhi rahmete ve'l-gufran hazretleri, evâhir-i saltanatlarında Nemçe keferesi üzerine sefer iktizâ eyledi ve sefer eyleme murâd oldu.

10. Der- Vaf-ı Akl ve Tedbîr-i Sultan Abdülhamid Han Rahmetu'l-lahi

Rivâyet-i sahîh ile mervîdir ki; merhûm Sultan Abdülhamid Efendimiz, kadınlara mübtelâdır. Beytü'l-mal-ı müslimîni harem-i hümâyûnda olan harem ismet-nüvvâmları telef ider deyü meşhûr idi. Zirâ her ne zaman beytü'l-mal hazinesine bir mikdar hazine ve akçe gelse, der-akab harem-i hümâyûndan ibtidâ baş kadından defterdara, ya darphâne eminine, ya hazinedara biri gelup : “Falan maldan bize ödünç şu kadar bin verin” derlerdi. Vermemek kadir olmayup, istediği akçe bir kese içine koyup, pusula ile büyük kadına gider idi. Ardından küçük kadından bir tezkere gelüp, o da alırdı. Nihayetü'l-emr gelen hazineyi birer birer kadın efendilerimiz götürürler idi. Asla hazinede para kalmaz idi. Nemçe seferine suret verildi. Lâkin hazine yoktu. Sadrazam haber virdi ki: “Şevketlu Padişahım, şu vechle ordu kalkar ve bu suretle sefer olur. Ama şu kadar yüz bin kese akçeye hazine muhtaçtır. Akçeden gayri bir kusurumuz yok, hazinemizde akçe dahi yok. Kâfirin bize tekâlifi çok, hal nice olur?”

(20-a) deyü ifâde eyledikte buyurdular ki : “Bu gece hakka niyâz olalım. Yarın defterdar efendi ve sâir ordu ricâlini alup, Enderûn-i hümâyûna gelin!” deyü emr eyledi. Çünkü sabah oldu. Sadrazam, şeyhü'l-islâm, yeniçeri ağası, kul kethüdası, zağarcıbaşı , kethüda bey, reis efendi, beylikçi efendi, amedçi efendi, kalebaş kalfası, defterdar efendi, defter emini, büyük tezkireci, küçük tezkireci, çavuşbaşı, darphâne emini, darphâne nâzırı, ulûfe nâzırı, hunparahane nâzırı, vesâir ricâl-i devlet ve erkân-ı

salтанat, Enderun-u hümâyûna alay ile teşrîf idüp, hırka-i şerîf odası önünde tahta kurulup, divan oldukta ; meger Sultan-ı cihân Abdülhamid Han aleyhi rahmetu'l-menân hazretlerinin hırka-i şerîf odasının yanında kendüye mahsûs bir taş oda var idi. Ol odaya kendünden gayri kimseyi koymaz ve içinde ne var kimse bilmez idi. Ol divanda odanın anahtarını çıkarup, orduy-u hümâyûna yetecek kadar bu kadar yüz bin kese akçe çıkardup dağlar gibi meydana, sonra buyurdu ki : “Ey benim ricâlîm, sizler derdiniz ki, şevketllu pâdişâhımızın hazinesini kadınlar alıp, telef ediyorlar. Yarın sefer olursa, hazinemiz de yoktur deyü elem çekerdiniz. İşte size hazine!” diyüp, ertesi gün sefer tedârikine

(20-b) mübâşeret olundu. Meger merhûm hazretleri, “taşrada hazine-i beytü'l-mal telef olmasun. Bir gün olur, lâzım gelür” deyü hırka-i şerif civarında bir odayı tahliye idüp, üslûb-i hâkimâne kapu arasına gelen emvâl-ı vüzerâ ve beytü'l-malı kadınların vasıtasıyla içeri getirdup, hıfz eylemişdi. Rahmetullah ! maşallah ne güzel râi ve ne mübârek tedbirdir ! Hakk teâlâ kabrini nûr eyleyüp, veled-i devlet mendelerine dahi uzun ömür ihsân eyleye ! Amin. Nemçe keferesi üzerine sefer-i hümâyûn muhakkak olup, Rumili, Anadolu ve etraf-ı bilâd-ı islâma emr u fermânlar yazılıp, iştirâ ve mübâya'a ve peksimat tertîb olunup, sipahiler ve sahib-i esâme olan me'mûrîn ve serdengeçti ağaları ve vüzerâ, vükelâ vesâir müslimîn harbe , darbe kadir olan mü'minîn sefere da'vet olunup, ordu-yu hümâyûn nusret-makrûn Davudpaşaya çıkup, teşrifât üzere çadırlar kurulup, sadrazam serdar-ı ekrem [ ]¹⁸² Paşa hazretleri ricâl-i devlet ve erkân-ı saltanat vesâir asker ile hazır olup, dualar, senalar kılınup, gülbang-ı Muhammedî çekilup, kurbanlar kesilup, alemler küşâd olup, liva-ı Muhammedî sancağ-ı şerîf-i ahmedî şevketlu pâdişâhımız

(21-a) vekîl-i mutlak olan sadrazama tesellüm eyleyüp, yer yer ezan-ı Muhammedî okunup, feth-i şerîf sureleri bülend avâzıyla tilâvet olunup, bir saat-ı sa'îdede ordu-yu hümâyûn kalkıp, düşman üzerine kalktığı haberleri dahi memâlik-i osmanîyeye teşri oldukta, vezir-i rüstem nâzır hazretlerinin kulağına bu galgale gittikte, derya şecâ'at derûnunda temevvüc idüp, asla durmayup, oturmaya mecâli kalmayup, “Ceddîm düşmanı dinim hâini kâfir ile mü'min karındaşlarım gazâ idüp, şehâdet ve gazîlik sevâbına nâil olsunlar, ben nice dururum” diyüp, lisân-ı hal ile bu beyti söyledi : “Bundan a'lâ ne murâd olur, cihânda ne merâm, kılıçla düşman-ı dinîden alayım

¹⁸² [ ] Sadrazam ve Serdar-ı Ekrem Koca Yusuf Paşa (ç.n.).

intikam” diyerek, alât-ı harbini kuşanup, aslan gibi yuvasından boşanup, geceyi gündüze katup, bir takım arkadaşlarıyla yola döşenup, küheylan at gibi can u dilden işneyup, niyet-i sefer ile Rumili cânibine taşınup, ordu-yu hümâyûna vâsıl olup, “Aya ne gün düşmana mukâbil olup, gazâ sevâbını alup, kâfire kılıç çalup, a’dâ-yı dinin askerine dalıp, Nemçe keferesine haddini bildirup, bie endâm süreydim” deyü cenge müterakkıb iken,

(21-b) vakt-ı saat gelup, küffârdan İslâm tarafına, islâmdan küffâra elçiler gelüp, ceng ma’lûm olup, çün sabah olup, asker-i İslâm ordusunda yer yer ezan-ı Muhammedî okunup, sabah namazları kılınup, feth-i şerif suresi tilâvet olup, ordu şeyhi kürsüye çıkup, gazânın sevâbını va’z eyleyup, âdâbını bildirup, cenge me’mûr olan gazîler gusl edup, abdest alup, temiz libâslar giyüp, alât-ı harbî üzerlerine âreste idüp, atlarının kolanını çeküp, yere indirup, çarhacı başı hazretleri ileri yürüyüp, sağ ve sol ve orta kol cenk safları bezenup, gülbang-ı Muhammedî çekilup, dilâver yigitler saçılup, hazır oldukta küffâr dahi taburunu düzüp, tertîbâtını çalup, çarh-ı feleklerini kurup, kadasını ileri salıp, toplarına rabîta virüp, mukâbil durdukta, gazilerin tekbîri, ehl-i islâmın Allah Allah sadâsı, atların kişnemesi, avazı melekler kulağına erişti. Vüzerânın mehterhanelerinin galgalesi afâka çıkup, iki taraftan toplar ve tüfenkler atılup, sanki yer gök kapanup, gaziler Allah Allah diyüp, kâfire hücum eyledikte , ol kahraman-ı devrân rüstem-i zaman gazi-i zîşân Baba-ı alîşân dahi tekbir alup, dal kılıç olup, kâfire bir koyuluş koyuldu ki;

(22-a) eger Eba Müslim göreydi hezar tahsîn iderdi. Nerimâne cenge başlayup, bir urduğunu bir dahi hâcet koymazdı. Bin kâfiri adam yerine koymazdı. Yanar ateş gibi iki tarafa yakarak yıkarak, urup, kırardı. Bi-inâyetullah nusret rüzgarı esip, Nemçe keferesine eyü kılıç döşenup, amâna geturdılar. Bu üslup üzere bu defa birkaç muhârebe dahi olup, feth u fütuhâtları olup, gazîler ; mal, ganîmet ve esir, gulâm ve cevârîler ile avdet edüp, Baba-ı âlem hazretleri dahi, vatanlarına avdet eyledi.

Sultan-ı halîm mukarreb-i dergâh-ı kerîm pâdişâh Selim Hazretleri, ibtidâ taht-ı âlibaht-ı osmanî üzere cülûs buyurdıkları eyyâmda astâne-i aliyyeye teşrîf edüp, meziyetini ve bahâdırılığını sultan-ı alîşân hazretlerine arz idüp, Padişah-ı âlem, Babaya hezar tahsîn eyleyup, dua buyurdu ve hüsn-i nazar-ı padişahına ibtidâ anda mazhâr oldu. Andan sonra vilâyetlerine gelup, gazânın lezzeti damağında kalup, bir vechle eylene mümkün olmadı. Nitekim Hazreti Mevlana kudsi buyurur : “*Herkesira be-her kâr-ı*

sahtend, meyli anra dar delaş end ahtend” : Yani cenâb-ı hazreti Allah herkesi ve her kulunu bu dünyada bir iş için yaratmıştır. Her kimsenin bu âlemde bir maslahatı var. Her ne iş ve kâr için yaradıldı ise, hak teâlâ o san‘atın muhhabetini dahi o kimsenin kalbine bıraktı. İşi her ne ise, ona meyl ider. Gayri şeyden safâsı olmaz.

(22-b) Bu takdirce Baba-ı âlem hazretlerini dahi Hak sübhane teâlâ mücâhede ve gazâ için yaratmış. Elbet gayri şeye bakmaz, o kâra rağbet ider. Barekallah ne güzel kârdı ve ne mübârek san‘atdır ki, eshab-ı resulullah husûsân tanrı aslanı Hazreti Ali keremullah u vechehu dahi dünyada bu san‘at ile vakit geçirdiler. Savm, salat, hac ve zekat, kelime-i şehâdetten başka cümle nâfile ibâdatların efdâlî düşman-ı dîn ile gazâ eylemedir. Ama beş vakit namaz kılma ve ramazanda bir ay oruç tutma üzerine farz olup, kudreti yettikçe hacca gitme, mâlik senede bir kere zekatını verme şerâit-i islâmdandır. Bunlar, cem‘-i ibâdatın efdâlidir ve dînin direğidir.

11. Hikâye (Gazâ Sevâbı Hakkında Bir Güzel Hikâyedir)

Hikâye olunur ki; peygamberimiz salallahu aleyhi vesellem zamanında eshab-ı güzîn rıdvanullahu aleyhim ecma‘in efendilerimiz, gazâyâ gittiler. Bir hatun, Hazreti Resulullah’a geldi : “Ya resulullah, bana bir amel ver, ver ki ; bende o ibâdatı işleme ile gazîler sevâbına nâil olayım” dedi. Hazreti Resulullah buyurdu ki : “Hatun, cem‘-i ömrünü gündüz oruç, gece sabaha kadar namaz ile geçirup, böyle ibâdet eylesün. Gazîlerin yatsı namazını kılup, sabaha kadar çadır altında yatıp, uyuduklarının sevâbına nâil olmazsın” dedi. Bir gazî, seferde abdest alup, yatsı namazını kılup, sabaha kadar uyusa sabah kalkıp, abdest alup, sabah namazını kılsa, selam verince, ona cem‘-i ömrünü nâfile ibâdatla geçirmiş kadar sevâb ihsân olur ve her gün hak tarafından bu kereme nâil olur

(23-a) Yine biz *mâ nahnü fîha*¹⁸³ (*) gelelim. Vakta ki, ordu-yu hümâyûnda sadrazam olan Büyük Yusuf Paşa azl olup, yerine Celali Hasan Paşa serdar-ı ekrem oldu Anlar dahi küffârla biraz savaşıırken, Rusya keferesi, dahi bir taraftan başkaldırdı. Celali Hasan Paşanın kemâl-ı şiddetinden azl ve yerine Cenaze Hasan Paşa sadrazam oldu. Pâdişâh-ı rû-yi zemin Sultan Selim Hazretleri, Öziye küffârın istilasından gayet de münfa‘il idi. Kapudan-ı derya meşhûrû’l- halk Cezayirli Hasan Paşanın, Özi fıkasında ma‘lûmâtı olduğundan, Hasan Paşa’yı Kapudan-ı deryalıktan azl idüp, İsmail seraskeri

¹⁸³ (*) “ konuştüğümüz konuya ”

eyleyüp, İsmail ve Tuna boyunun muhâfazasına ve : “Özünün fethini senden isterim” deyü İsmail seraskerliği ile bekâm edüp, hil’at giydirdi. Hasan Paşa dahi kapusunu düzmeye mübâşeret idüp, yarar adamlar peydâ idüp, iş görme sevdasıyla kendüye mansıb olarak, ihsân-ı hümâyûn olan Kütahya’ya Abbas Ağa nâm Kütahya hânedanından bir iş erini mütesellim nasb ve ta’yîn eyleyüp, andan sonra Abbas Ağa’ya bir şukka yazdı ki : “Kütahya Osmanlı yatağı yerdir. Bana münâsib, şeci’ ve bahâdır ve sâdık ve iş görür bir tüfenkçibaşı bulup, gönderesun!” buyurdu. Abbas Ağa dahi etrafı teccessüs idi. Hasan Paşa gibi

(23-b) bir kakhâr ve devlete sâdık vezîre lâyük ve münâsib tüfenkçibaşı arayup, Kürt Seyyid Alo Paşa’yı buldu ve getirdup, “Ağa, seni Hasan Paşa’ya göndereceğim. Zâtında sen bir yiğit ağasın, o da bir yiğit vezîr-i âlîşândır. Yiğit yiğidin kadrini bilir inşallah. Sâyesinde bir nâmdar vezîr olursun” diyüp, Alo Paşa’ya bir mektup virüp, Hasan Paşa hazretlerine gönderdi. Baba-ı Âlem Vezîr-i Rüstem Nâzır Hazretleri dahi Rumili havâlisinde kendüye : “Bu gurbet içre-âşna ister gönül” diyerek, bir yar ve kafadar arar idi. “ *zere zere kanderîn arhu semâset cins-i horda hamcho gah u kahrobast* ” mefâdınca aslanlar tilki ile geçinemez, cinsi olan aslan ile iş yürütür. Baba-ı cihân dahi Alo Paşa ile birleşüp, Edirne civarında Hasan Paşa ordusuna erişdiler. İleru konakçı gönderup, Abbas Ağa tarafından geldiğini bildirdi. Hasan Paşa dahi : “Alayını gösterson, seyr idelum!” deyü fermân eyledi. Bir kûy karbinde şemsiyesini kurup, Alo Paşanın alayına müterrakıb oldu. Alo Paşa dahi seksenden mütecâviz, her biri bin adama karşı kor, kuvvetlu, kudretlu alayı mızraklu dilâver, hususan içlerinde yeni yetişmiş, gözü kanlı aslan Pehlivan Paşa ile alayını gösterdi. Hasan Paşa yanında olan ağalara : “Allah barek dimeli pek

(24-a) güzel, tamam istediğim gibi dine, devlete yarar bir bahâdır kişidir ve bundan iş görme me’ mûldur” diyüp, huzuruna getirdüp, kürkünü giydirup, tüfenkçi başı eyledi. Hasan Paşa oradan ordusunu kaldırup, konak konak gider iken, ordu-yu hümâyûna takrir eyledi ki : “Bana münâsib iki tuğlu mir-i mirândan bir çarhacı ta’yîn idüp, gönderin!” buyurdu. Çünkü cenâb-ı hazreti Sultan Selim Han hazretleri, Hasan Paşa’ya : “Ordu-yu hümâyûndan kırk bin asker ile ve lâzım olan mühimmâtı ordudan celb eyle!” deyü nâlık-ı hümâyûn buyurmuş idi. Binaenaleyh evvela bir çarhacı istedi. Sadrazam ve ricâl-i devlet bir yere gelüp, meşveret idüp, Hasan Paşa gibi bir kahhar vezîre münâsib çarhacı bulamadılar. Zira olur olmaz çarhacı begenmez olduğu ma’lûmdur. Tekrar

kendüye yazdılar ki : “Efendim, orduda size münâsib çarhacı yoktur. Lâkin dâire-i devletlerinizde ve ordunuzda çarhacılığa münâsib kimseler vardır, kangisini münâsib görürseniz, bize yazın. Biz dahi iki tuğlu fermânı gönderelim” deyü ifâde eylediler. Hasan Paşa dahi : “Allah barek dimeli, şevketlu pâdişâhımız bize ordudan kırk bin seçme dilâver asker va‘d eyledi. Bunlar bize bir çarhacı virmez. La havle vela kuvvete illa billah. Ne günlere

(24-b) kaldık. İş başa düşdü” deyü anın der-miyân idüp, gizlice orduya : “Seyyid Alo Paşa münâsibdir” deyü tahrîr eyledi. Der-akıb iki tuğlu çarhacılık fermânı geldi. Hasan Paşa der-akab Alo Paşa’nın takımını düzdü. Kavuk, kürk hazır eyledi . Ama kimse bilmez idi. Paşa bir şey yapacak, birini çırâğ idecek ama kim olduğu bilinmez. Hasılı, divân idüp, Alo Paşa’yı getirdüp, fermân kıra‘at olup, Alo Paşa’nın başına kavuk giydirüp, arkasına bol yenlü sırt samur kürk libâs idüp, “Şevketlu pâdişâhımız, seni üç tuğlu çerâğ eyledi ve bize çarhacı nasb buyurdu. Buyur, paşa kardeş!” dedi. Alo Paşa dahi yürüyüp, Hasan Paşa’nın ayağına sarıldı, alıp, yanına oturttu. Tez ilden cem‘-i gediklu ağalarına etek öptürdü ve tuğ ve alem, mehtehâne ve çadır ve cümle mühimmâtını düzüp, bir kurşun atımı ileru ordusunu kurup, bir saate yerinden kalkmadan Alo Paşa’ya üç tuğlu vezîr dairesi gibi bir daire rabitâ virup : “Göreylim oğlum seni, din ve devlete güzel hizmet eyle inşallah ! Sâye-i şahânedede üç tuğa dahi nâil olursun. Var Allah işini âsân eyleye!” dedi. Binek taşına gelüp, çavuşlar alkış idüp, azîm alay ile Alo Paşa ordusuna geldi. Levâzımât-ı seferîye ve edevât-ı

(25-a) harbîyye tedârikiyle meşgul olarak, tay-ı merâhil ve kat‘-ı menâzil idüp, İsmail Kal‘ası karâbinde İsmail Dede Türbesi civarında ordularını kurup, “Düşman ne taraftan baş kaldırır?” deyü göz kulak olup, oturdular. Tamam yirmi gün bir haber ve eser olmadı. Yirmi gün mürûrunda Kaz Ayağı tarafında küffârın hücum haberi geldikte, Hasan Paşa tahkîk ider ki; küffâr kırk binden mütecâviz idi. Kendi askeri yedi bin ancak var idi. “Bu kadar küffâra bu mikdar askerle duruşma olmaz ama gayret-i dîniye de koyulmaz” diyüp; bunlar dahi cenge hazır olup, orduya imdad için çifte tatarlar çıkardı ve kendi Kaz Ayağında küffârı karşıladı. Ordularını kurup, iki asker kondular. Çün ertesi sabah olup, âlem nûr-i yezdânla münevver olmaya takrib edüp, çavuşlar çağırıp, yer yer ezan-ı Muhammedî okunup, cema‘atlarla sabah namazı edâ olup, katlu pilavlar yenup, gazîler kılıçlarını kuşanup, birbirine veda idüp, ceng safı sağlı sollu âreste olup, ibtidâ nerimânvari Seyyid Alo Paşa ileru yürüyüp, mehterhâneler çalınup, gülbang-ı

Muhammedî çekilip, iki taraftan toplara fitil edüp, top, humpara sadâsı gazîlerin Allah Allah avâzı kubbe-i asmânı doldurup

(25-b) kahraman yigitler ileru at sürüp, kendin bildirup, iki asker birbirini karşıladı. Bir taraftan dahi Zaloğlu Rüstem edâsıyla Baba-ı Âlem Pehlivan-ı Müslim dahi kendüye münâsib kafadârları ile kollarını sıvayup, elinde yalın kılıç iki tarafa hamle iderek, küffârı çalı kırır gibi kırup, yakıp, yıkup, cenk eyler idi. Eger evvel zamanda gelen dilâverân görse hayran olurdu. Bunlar küffârı sürdü. Çokluk hasebiyle küffâr dahi bunları kançılattı. Egerçi çok dayanup, ikdâm eylediler. Ama kâfiri bozma mümkün olmadı ve ordu-yu hümâyûndan ve yakın olan kazâlardan imdad gelmedi. Küffârın gâlebesini görüp, gözleri büyüyüp, eski adetleri üzere yeniçeri divâneleri karar-ı firara tebdîl idüp, Tatar askeri dahi çapul ve kapişma olmayacağını anlayup, onlar da bir tarafa firar eyledi. Fakat Hasan Paşa ve ma'îyyetinde olan Tatar Hanı ve Seyyid Alo Paşa ve Seyyid Pehlivan Ağa kaldı. Hasan Paşa gayet de infi'alinden ağladı ve küffârdan ahz-i intikam idemediğine cigerin dağladı. “Hoş imdi sünnet-i ilâhî böyledir ki: “ *Başed ki ne-başed, el harbu beynenâ sicâlun* ”¹⁸⁴(*) buyrulmuştur” deyü kendüye tesellî idüp, tabak-ı kibrinden geçüp, bozgun askerle İsmail önüne orduya geldiler. Ol gece sabaha kadar yatup, durmayup, asker ve mühimmât tedârîki kaydında olup, kavî karakol çıkarup,

(26-a) hırâset eylediler. Bir gün bir gece içinde İsmailden etraftan gayretlu Müslümanlar cem' oldu. Ertesi gün küffâr-ı hâk-sâr dahi gelup, ordusunu İsmail karşısına kurup, cenge meydan okudu. Asker-i İslâm dahi tedârik görüp, silahlarını kuşanup, gülbang-ı Muhammedî çekilip, gazîler atlarına süvâr olup, küffâra karşı saf düzdüler. Kâfir dahi taburunu kurup, çarh-ı felekini yürütüp, toplardan salkımlar savurup, ortalığı kasıp kavurmaya başladıkta, Kaz Ayağı Cengi acısı islâmda bâki idi, hemen asker-i İslâm sağa sola bakmayup, çarhacı Alo Paşa yürüdükte, arkasından Allah Allah diyüp, küffâra hamle eylediler. Her biri ölüm eri olmuş idi. Bir taraftan dahi Baba-ı müslimîn mu'în-i selâtin Seyyid İbrahim Paşa hazretlerinin kahraman gözlerini kan bürüyüp, kudurmuş aslan gibi dal kılıç küffâra bir yürüyüş yürüdü ki ; görenlerin heybetinden çehresi çâk olur idi. “Ölüm diyenin üzerine gelinmez” fehvâsınca kâfire bir satur attılar ki, ordusunu dolu urmuş tarlaya döndürüp, kırup geçirdiler. Küffâr bir devir dayanamayup, perakende ve perîşân oldu. Kırılan kırıldı, kırılmayan can korkusundan

¹⁸⁴ (*) “ İster istemez, aramızdaki savaş devam edecektir. ”

kaçıp bozuldu ve çok zaman idi kâfir böyle kılıç yememiş idi. Acısı canına değdi. Kırılan kâfirin hesabını cehenneme taşıyan zebânilerden gayri kimse bilmez idi.

(26-b) Hasan Paşa bu feth ü fütuhâta şâd olup, secde-i şükr eyleyüp, şehîd olanları defn idüp, yaralı olan gazîlerin yarasını sarup, sâlîmen ganimen avdet idüp, me'mûr oldukları İsmail Kal'asına dahil olup : "Allah barek dimeli ebnâ-yı cinsimiz bize imdâd vermedi ise, rabbim melâikeler ile imdâd eyledi" deyü şükürler eyledi. Herkes yerleşüp, birbirlerine tebrik-i gazâ eylediler. Baba-ı âlem hazretleri dahi konak yerinde rahatla oldu. Hasan Paşa hazretleri mütevekillen ibâdetle meşgul idi. Vezir-i müşarünileyh hazretlerinin ziyâde yakın olan ağalarından işittim ki ; daima beş vakit namazı cemâ'âtle edâ iderdi. Abdestsiz yere basmazdı. Mısır Kahire'ye teşrîflerinde Tarîk-i Nakşibendiyyeden Şeyh Demenhur Hazretlerine irâde getirup, derviş olmuş idi. Her gece sabaha iki saat kala kalkıp, abdest alup, seccade üzerinde sabaha kadar tevhid idüp, namaz kılup, ibâdet iderdi. Her gün elinde tesbih bin selât-ı mün-ciye okurdu. Haftada iki kere iç ağalarını cem' idüp, hatm-i hâcegân tilâvet iderdi. Hasılı keşf, kerâmet sahibi evliyâ-ullahdan bir vezîr-i lâ-tenzir . Bu devlet-i âliyyeye gerek deryada gerek karada çok hizmet eyledi. İndellah zayî olmadı. Dünyası

(27-a) ve ahireti ma'mûr oldu. Hala türbe-i şerîflerine varup, ruhundan istimdât talep iderler. İsmail önünde vaki' olan feth ü fütuhât haberleri halife-i İslâm pâdişâh-ı âlem hazretlerinin sem'-i hümâyûnlarına vâsıl olup, Hasan Paşanın bu hizmetine mukâbil, mühr-i hümâyûn kendülere ihsân-ı şevket-makrûn olup, hatt-ı şerîfle taraf-ı devletten adamlar gelüp, Hasan Paşa'ya mühr-i hümâyûn getirdiler. Şenlik topları atılıp, mehterhâneler çalınup, dualar, senâlar okundu. Yerine Çorazâde Ahmed Paşa hazretlerini getirup, kürk giydirup, İsmail seraskeri eyledi. Kendi dahi tedârik görüp, tevâbi' ve levâhik ve çarhacı Alo Paşa Hazretlerini alup, mihmândarlar ta'yîn edüp, konakçı çıkarup, İsmail Dede Türbesinde dua ve fatiha okunup, Şumnu cânibinde orduya sefer eyledi. Kat'-ı menâzil, tay-ı merâhil birle orduya yakın geldikte, ricâl-i devlet-i ebedü'l-karar haber alup, çavuşbaşı, kethüda bey, reis efendi, beylikçi efendi, büyük tezkireci, küçük tezkireci, defterdar efendi, ordu kadısı, ordu şeyhi, amedci efendi, sergi nâzırı, mühimmât nâzırı, kasabbaşı vesâir ricâl-i devlet ve hâcegân-ı divân-ı hümâyûn , kapucubaşı ağaları, silahdar ağası, teşrîfâtçı efendi, zü'ama cem'-i erkân ala sadâret penâhi ve yeniçeri ağası, kulkethüdâsı, samsoncubaşı, zagarcıbaşı vesâir ocak ustaları ve yazıcılar kalafatlarına nizâm virüp,

(27-b) alay düzüp, bunlar da bir kur, kalafat, gösteriş idüp, vezîr-i âsaf nâzır hazretlerini yemeklik yerinden istikbâl idüp, alay beyi ve teşrîfâtçı efendi, resm-i kanun-i devlet-i al-i Osman üzere alaya nizâm virüp, ordu-yu hümâyûna evvela çarhacı Alo Paşa hazretleri, ser kaplanı olan Baba-ı Âlem hazretleriyle teşrîf idüp, çarhacı yerine kondular. Arkasından erkân-ı devletle bile Hasan Paşa hazretleri, bir aslan bıyıklarını omuzlarına yatırıp, iki tarafa selâm virerek, gelüp, otağ-ı sadârete indi. Çavuşlar alkış idüp, hatt-ı hümâyûn okunup, cümle ehl-i divân gelüp, , etek öpüp, bi'at idüp, ordu şeyhi dua buyurup, fatiha okuyup, herkes yerli yerine gitti. Ertesi gün divân olup, azl, nasb ve ibka kaftanları giyildi.

12.Vak'a-i Katl-i Kethüdâ Bey

Meger Hasan Paşa Hazretleri, İsmail seraskeri olup, kâfir ile muharip iken, gazîlere lâzım olan mühimmât için orduya bir ağa göndermiş idi. Ol ağa gelüp, Kethüdâ Beye tahrirâtlarını virüp, mühimmât için ikdâm eyledi. Kethüdâ Bey dahi maslahattan bunalmış idi. “Be hey ağa, ordu mühimmâtına mı bakayım senin paşanın teklifâtını mı göreyim?” deyince mübâşir dahi “Efendim, benim paşam sâir vezîre kıyas değildir. Elbet evvel onun matlûbatını virmek lazımdır” deyü ibrâm eyledi. Hâsılı sözleri uzayıp, Kethüdâ Beye ziyâde ansab gelüp, kendüyı ansab ile şaşırdu

(28-a) aklı başından gidüp, “Beni sen paşan ile korkutursun, ben senin paşanın bıyığına filan idem” deyü seb eylemiş. Hasan Paşa bir gün ordusunda sabah namazı edâ idüp, elinde tesbih salat-ı şerîfle meşgul iken, “Orduya ağa geldi” deyü haber verdiler. “Gelsun!” buyurup, huzuruna getirdiler. Tahrirâtlarını verdi. Ba'dehu tahrirâtlar okunduktan sonra “Ağa, Kethüdâ Bey ne söyledi ve benim bıyığıma seb mi eyledi?” dedi. Ağa dahi durdu, söylemek istemedi. Yemin verdi ve “Sana ama nedir dediği gibi söyle” dedi. O dahi dayanamayup, “Evet efendim, bıyığına filan idem dedi” deyü haber verdi. “Öyledir oğlum, ne çare onlar devletin ricâlidir. Elbet bizim bıyığımıza, sakalımıza sögerler” diyüp, bu sözü içine atmış idi. Divân dağıldıkta, Kethüdâ Beyi getirdup: “Adam ben senden kendi nefsim için bir şey istemedim. Küffâr karşısındayım. Bu kadar asker-i İslâm husûsân İsmail Kal'asında. Hesapsız sabî, sıbyan, er oğlan, kız, kısrağ kâfir elinde esir olacak, namus-i devlet ayaklar altında kalacak. Benim matlûbatımı virmeyup, kasden kâfire bu kadar hakaret ettirmeye sebep olacaktın. Ya ma'zallah erişmesem, ben bozmasam, kâfir kal'ayı alsa, orduyu zabt

eylese, bu kadar ırz ayaklar altında kalsa, o zaman bize gülecek miydin? Ve bundan ma'ada guzzât-ı muvahiddine i'daya heybetlu görünmek için lazım

(28-b) benim bıyıklarımın ne kabahati var?" diyüp, celada işaret idüp, katl eyledi. Hâcegân-ı divân-ı hümayûndan bir müstakîm vezîri, kadr bilir bir zâtı getirup, kürk giydirup, kethüdâ-yı sadr-ı âlî eyledi ve geceyi gündüze katup, tedârikat-ı seferiye görme üzerinde iken, rivâyet iderler ki, İsmailde iken, bir gün kalkup, sabah namazını cemâa'âtle edâ idüp, elinde tesbih salavat-ı şerîf tilâvet iderek, ordunun kenarında bir siperindelik yere geldi, arşlancı mi'maşura emredup, kazma kürek getirdup, "Şurasını temizleyin, açın!" dedi ve kendi baş ucunda durup, kazdırdı. Bir arşun kadar kazılır kazılmaz, bir zâtın cenazesi zuhûr eyledi. Henüz kefeni dolamamış, öyle yatur. "İhtiyar çelenkdar, bayrakdardan ve sâirlerden burada meyt defin olunduğunu bilir var mı?" deyü suâl eylediler. Kimse bilmedi. Evliyâ-ullahdan olduğu ma'lûm olup, üzerine bir âlî türbe binâ olunup, yanına bir azîm tekke yapıp, ismine Zuhûr Dede Türbesi tesmiye olunup, orasını ihyâ eyleyup, bir güzel hayr ve yadigâr eyledi. Barekallah !

13. Kıssa-i Vezâret-i Seyyid Alo Paşa Hazretleri

Etraftan orduya mühimmât ve tedârikât ve asker celbi derken, o havâlîde Boynu Egri Haseki nâm bir kimse türeyup, birkaç kazayı zabt idüp, devletin emrine serkeşlik idüp, boyun egmeyup, kazalarının hissesine isâbet

(29-a) iden tekâlifâta yüzünü çevirup, mübâşirlerden yüz döndürür, eli boş gönderir idi. Hasan Paşa Hazretleri, nizâm-ı âlem ve sâirlerine ibret olsun elçi muhib sadık yâr gârı ve sergi mülkü Seyyid Alo Paşayı tenhaca getirup, Egri Boyunlu Hasekinin serkeşliğini ifade idüp, "Var oğlum, şunun boynunu doğrultuver, bunu görenler devlete boyun egsinler" deyü emr eyledi. Lâkin Egriboyunlu Hasekinin leşgeri çok idi ve yeri sarp idi. Alo Paşa Hazretleri, tedârikât-ı kavîye görüp, askerinin yararlarını seçup, hemen bir gece ordusundan kalkıp, serdefter-i guzzât olan Baba-ı Âlemi beraber alup, Egri Boyun Hasekinin kazasına geldiler ve kal'asını muhasara idüp, ölene kalana bakmayup, dilâverâne hücum idüp, konağına girüp, Hasekiyi ele geçirüp, "Boynunu doğrultam" derken, çürük egri ağaç gibi kırılıp, kellesi gövdesinden ayrılıp, başı bir tarafa, cesedi bir tarafa düştü. Hemen asker üzerine üleşdi. Sâir askerleri Hasekinin "boynunu doğrultayım" derken kırıldığına şaştı. Askerinin ekseri firar idüp, Balkanı aştı, çoğunun yüreği şaştı. Kavm u kabilesinin ateş hasretle cigerleri pişdi. Gözlerinden

yaş yerine kan taşı. Alo Paşa Hazretleri, Hasekinin başını alup, ileru müjdeciler salıp, ordu-yu hümâyûna gelup, Hasan Paşa Hazretlerinin huzuruna girüp,

(29-b) “Efendim, daima düşmanın böyle olsun” dedi. Hasan Paşa Hazretleri dahi : “Allah barek dimeli, ber-hurdâr ol ! Yüzün ağ olsun, devlete güzel hizmet eyledin” deyü hizmeti makbule geçip, bir tuğ dahi ihsân olunup, üç tuğla rütbe-i vâlâ-ı vezâretle bekâm ve nâil –i feyz-i merâm olup, tekrar kürk giyüp, çavuşlar alkış idüp, ordusuna gelüp, karar eyledi. Baba-ı âlem hazretlerinin kadim ve uğuru ile saye-i i’ânesinde Seyyid Alo Paşa deyü Şam ve Şarkda söylendi. Azizim, bizim dinimiz i’laü’l-âlfî ve devletimiz devlet-i Muhammed ve Alidir. Her kim ki sıdk ile din yolunda devletimize hizmet iderse, elbet ve elbet sayesinde hizmeti kadar feyz alır, Asla mahrum olmaz. Şu üç vezîr büyük ibrettir. Aşk olsun ! İbret alına. Hasan Paşa hazretleri, İsmail cenginde sıdkla çalışup, münâfıklara bakmayup dine ve devlete hizmet eyledi, sahib-i mühr oldu. Alo Paşa çarhacılıkta can ve başla çalıştı, anlu şanlı üç tuğlu bir vezîr oldu. Baba-ı âlem Seyyid İbrahim Paşa Hazretlerinin hidmeti bunlar bunlar gibi degil ; yüz katıdır. Lâkin yalnız bir İsmail Kal’ası cenglerinin mükâfâtı olarak, devlet-i âliyye, kendüye han pâyesiyle üç tuğ verdi. Şân ve şöhreti dünyayı tuttu. Hâlâ cümlelerin başı üzerinde yeri vardır. Herkes sever, dua ider. Yani azizim, bu devlet-i Muhammedîyeye olan hizmet asla

(30-a) boşa gitmez. Devlet-i islâmîyenin pâdişâhları pek büyüktür.

14. Der- Medh-i Sultan-ı Cihân Mahmud Han

Husûsân hâlâ sâye-i zıll-u himâyelerinde olduğumuz merdüm dîde-i ümem, rûh-i revân-i âlem kıble-nümâ-yı semt-i selâmet-i İslâm, kehfı’l-amân-ı havâsa ve avâm pîşvâ-yı muvahiddîn, imam-ı müslimîn , zıll-ullah fi’l-arzeyn , sultan bin sultan bin sultan Mahmud Han ebedüllahu’l- mülk ila ahir-i devrân efendimiz gibi bir pâdişâhı dahi felek cihâna getirmemiştir. Cümle mehâbetinden ve kuvvet-i kerâmetinden biri, bu kadar pâdişâh-ı cihânın üç yüz senede feth eyledikleri memâlik, nizâmından çıkup, tavâif-i mülûk zamanına dönüp, pâ-yı tahtları olan vilâyette fitne çorba kazanı gibi kaynayup, devlete dost olacaklar düşman olup, a’dâ-yı dîn her taraftan baş kaldırıp, Rumili, Anadolu, Arab ve Acem mülkü ihtilâle varup, husûsân ba’s-ı kemâl-i erkân-ı İslâm olan Haremeyn-i mahremeyn yolu kapanup, hudûd-i devlet-i osmanîyenin nizâmından halk-ı âlem me’yûs olup, sulehâ-ı ümmet duaya el kaldırıp, Mehdiye müterakkıb iken, bi’l- iz

ve'l-ikbâl taht-ı al-i cennet Osman üzere cülûs-i hümâyûn buyurup, ibâdullah-ı müslimîni kayırup, gece ve gündüz dergâh-ı hakka müteveccih olup, himmet-i kudsîye ve bezl-i makderet-i akdesîye ile nizâm-ı mülke ve âsâyiş-i ra'îyyet ve ehl-i memlekete himmet ve gayret idüp, kemâl-i salâbet-i dinîyyelerinden dâğî ve bâğî olanların kimi helâk, kimi firar idüp, eşkıyanın

(30-b) kalblerine korku düşüp, az vakitte nice pâdişâhlar üzerine sefer ile fethine muvafak oldular. Rumili ve Anadolu birer bendelerine nizâm nizâm virüp, muhârebesi mümkün olmayan Haremeyn-i mahremeyni bir vezîri teshîr idüp, istîlâ idenlerin niçe bin kulaklarını kesup, hâkipâneye gönderüp, akıbetü'l- emr, varması mümkün olmayan iklim-i deryada ve hâin vezîri ve şeyhü'l-islâmı ve kendüsünü ele getirup, eli bağı, cigeri dağı rikâb-ı kamer-tab şehriyânelerine gönderdi ve cümle Memâlik-i Osmaniye yeniden can bulup, ra'îyyet istrihate vardı. Barek Allah . Allahü- teâlâ kuvvet ve kudretlerini ve şevket ve azâmetlerini yevmen fi yevmen mezdâd eyleye ! Amin.

15. Der- İ'âne-i Selâse Bâ- Halîfe-i İslâm

Azizim, halîfe-i İslâm olan pâdişâh-ı âlem penâh hazretlerine hizmet üç nev'î olur: Kuvvet ve kudreti olup, harbe darbe kâdir olanlar vücuduyla hizmet idüp, a'dâ-yı dîne muharip olup, asker-i islâma yardım iderler. Malı olanlar hîn-i hâcetde beytü'l-mal-ı müslimîn hazinesine i'âne idüp, devlete mallarıyla hizmet iderler. Sulehâdan ve meşâyihden ve ulemâdan olup, malen, bedenen, kudreti olmayanlar dahi dua ile himmet idüp, i'âne iderler. Hâsılı ehl-i iman olan ya malen, ya bedenen, ya himmeten pâdişâh-ı islâma dua eylemek lazımdır. Husûsân gazâ vakitlerinde ulemâyâ lâıyk olan ibâdullahı va'z ve nasihat idüp, gazânın sevâbını bildirup, pâdişâha yardım eylemenin fâidesini halka anlatmaktır. Bu zamanda ahmak sofular kürsülere çıkup, halkı gazâyâ kandırma yerine pâdişâhlar ve vezîrlerin

(31-a) zemmine başlayup, bir sovucluk getirüp, herkesin eli, ayağı soğuyup, gazâyâ i'âne idecek ise, pişman iderler. O ahmak sofular kürsüye çıkup, pâdişâha ve vezîre "zâlimdir" dirler. "Be hey ahmak sen azlemsin. İbtidâ pâdişâh ve vezîr ne demektir ve ne asıl zâtlardır? Onları bil de sonra lisânına al. Zâlim sensin ki, öyle zâtlara zâlim diyüp, halkın kalbine küskünlük getirirsin" Halk kalbinde onlara gücenirse, kalbden kalbe yol vardır. Halkın kalbinin infi'ali pâdişâha ve vezîre aks idüp, onlar da halka kalbinden gücenup, ra'îyyet ile devlet beyninde sovucluğa ve fîtneye bâ'is olursun. "el

*fitneti naimete lainelah limen ey fideha*¹⁸⁵(*) sırrına mazhar olup, fesâda sebep olurlar. Ama yoluyla anlatup, ra'îyyet, devlet ve vüzerâya muhabbet iderlerse, pâdişâh ve vezîrler de halka muhabbet idüp, iki taraftan muhabbet kaynayup, halîfe-i İslâm da rahat ider. “Muhabbetten Muhammed oldu” . Hâsılı muhabbetsiz Muhammedden ne hasıl? Dünyada telif kılup, idüp, halk arasına muhabbet bırakmadan iyü amel yoktur. Azizim, irfânı olmayan ve ilm-i ledûn sırrına vâsıl olmayan ulemâ yapayım derken yıkar. Onların sükkûtu mûsikî yerine geçer. Hususan bunların va'zını dinleyen cahil sofuların sovuğu bütün göklerden muhabbet ateşi söndürür.

(31-b) Beyit : “ Sofu bu sovuğlukla eger dûzaha girsin. Bir lüle tütün yakmaya ateş bulamazlar”.Yine biz kendi sadedimize gelelim. Vezîr-i âlîşân Hasan Paşa hazretleri, Şumnu yanında bir harâbe tekke var idi. Der-akab, mi'mârlar üşürüp, bir âlî hângâh binasına şuru' eyledi. Eyyam-ı şitâ olma takribi Şumnu'da meştâyâ ikâmet buyurdu. Küffâr tarafından pitneku ve sercu gelüp, sulha rağbet eyleyup, Sultan Osman aleyhi rahmetü'l-menân sınırından sınır kesup, istediklerini virüp ve kaç seneye kadar barışık isterlerse, barışık eylemeye niyâz eyledi. Hasan Paşa hazretleri dahi, sercu ve pitnekunun takrirlerini ve mesâliha ehl-i islâma hayırlı olduğunu halîfe-i İslâm Sultan Selim Hazretlerinin rikâb-ı kamer-tab hümâyûnuna yazıp telhîs eyledi. Çünkü tahrirâtları şevketlu pâdişâhımızın yed-i hümâyûnlarına vâsıl oldu. Ricâl-i devlet vekilerini cem' idüp, Hasan Paşa'nın telhisi okundu ve ne dersiniz?” denildikte cümlesi: “Pâdişâhım siz cümle vüzerâ içinde Hasan Paşa hazretlerini dindâr bilup, kâfirden intikâm almaya gayret eylediniz ve bu kadar hazinelerin telefi kâfire haddini bildirmek içündü. İşte bu da sulha çalışur. Emir sizindir” dediler. Pâdişâh-ı âlempenâh hazretlerinin dahi niyeti ve gayreti kâfire haddini bildirup, bir iyüce kılıç urmak idi. Ricâlin sözü, Hasan Paşanın takrîri tab'-ı hümâyûna güç gelup,

(32-a) Hasan Paşa hazretlerine kemâl-i hazen-âmîz dehşet-engîz ve ziyâde sitemlu, ağıvâ kaçan bir hatt-ı şerîf yazub gönderdi. Şumnu şehrinde gelub, hatt-ı hümâyûn vâsıl oldu. Feth olub, kıraat olundu. Şöyle yazarlar ki: “Ben seni kırk dört vezîrim içinde intihâb ve ihtiyâr ûrûndileyüp; gayretlu, dindâr vezîrimdir deyu mühr-i hümâyûnu sana teslim eyleyüb, serdâr-ı ekrem edüb, din düşmanından intikam alsun demiş idim. Sen dahi korkaklık ve gayretsizlik edüb, tama'hâme düşüb, kâfirin sözüne meyl edüb, sulha taleb oldun.Bu ana kadar asker ve mal-ı beytü'l-mal ve hazine telef olması ancak kâfirden

¹⁸⁵ (*) “Lanet fitneyi uyandıranların üzerindedir”.

intikam almak içündü. Sulha bir vechle rızâ-i padişâhanem yoktur” deyu dahi vâfir sözle hatm buyurmuşlar. Bu hat-ı şerîf kıraat olundukta Hasan Paşa yigit, gayretlu ve namuslu vezîr idi. Ziyâde gücüne gidüb, padişâhın kenduye bu sözü söylediğine arlanub, kahrından hasta oldu. Gam-mühlik olduğundan kemâl-i gam ve kasâvetinden bir hafta muammer olub, yedinci gece dervişler etrafında zikredub, kendi salat-ı şerîf getirüb, amentu okuyarak, hakka vâsıl olub göçtü. Yanında bulunan ağalar, ricâl-i devlete gelüb vefâtını haber verdiler. “ Biri de inanmadı. Bunun aslı yoktur.Paşanın bunda bir işi vardır.

(32-b) Bizlere tecrübedir” dediler ve kemâl-i dehşetinden vefât eylemiş iken, kimse cesaret edüb, yanına gelememi. Allah Allah ne celâdettir ki hayatında degil, memâtından dahi korkarlar! Kâfirin dahi istediği yirden sınır kesmeye tâlib olduğu kemâl-i korkusundan idi. İç ağalar yemin ettiler: “Efendim, alemullah vefât eyledi.Buyurun, yanına gelin. Hazinesini, mühürlük malını hıfz edin.Sonra sizden ve bizden suâl olunur” diye gördüler. Bir kimse cesaret edüb, gidemedi. Akıbetü’l-emr yeniçeri ağası, silahdâra buyurdular ki: “Eger vefâtı gerçek ise, var, mühür-i hümayûnu koynundan alup, getir! Biz de o zaman inanalım” dedi. Silahdâr ağa gelup, av aslanı sıfatı, vezîrin mübârek koynunda olan mühür-i hümayûnu alub, getirub, yeniçeri ağasına teslim eyledi. Ağa dahi öpüp başına koyup hıfz eyledi. O zaman cümleye i’timâd gelüb, kalkıp, saraya gelüb, malını cem’ edüp, hazinesini mühürlediler ve devlete tahrîr edüp, vefâtını bildirdiler. Techîz ve tekfînin görüp, binâ eyledikleri tekkelerine defn olundu. Haber-i vefâtı sultan-ı zaman Selim Han Hazretlerine vâsıl oldukta, gayet mahzûn olub, keder eyledi. Mühr-i hümayûnla serdâriyet Rusçuklu Hasan Paşa hazretlerine tevcîh olundu. Evvel bahar olub, Rusçuklu Hasan Paşa yerinden kalkup, Şumnu’ya teşrîf edüb, mesned-i sadâret-i uzmâya oturub, orduya

(33-a) rabîta verub, Seyyid Alo Paşa hazretlerini çarhacı ta’yîn eyledi. Rusçuklu zamanında dahi bir fütûhât olmayup, bazı çarha ve talan ve basgun oldu. Nihayetü’l-emr kış eyyâmı takarrüb edüp, kışlaya azm olundu ve sûret-i sulh yine meydana çıktı. Güya Rusçuklu Hasan Paşa Hazretleri, Cezayirli Hasan Paşa Hazretleri gibi sulh eyleme sevdasına düştü. Ama Cezayirli gibi nereden sınır keseceğini bilmez idi. Kâfir ona nereleri verecek ondan haberi yok idi. Kâfir, Hasan Paşadan korkusundan eski sınıra kadar verecekti. Rusçuklu dahi sulha tâlib oldu. Kâfir Tuna yanlarını gösterdi: “elverirse böyle olur” dedi. Rusçuklu Hasan gafilâne devlete yazdı. Devlet-i âliyye merhûm

Cezayirinin sulhnâmesiyle bunu bir yere koyub gördü. Arasında bir krallık yer var. Padişâh-ı âlem gazaba gelüp: “Ben Cezayirli lâlamın Sultan Osman sınırına razı olmamışken, sen kâfire bir krallık yer dahi verüb, peşkeş çektin” deyü infi‘al edüb, katline emr sâdır olup, Rusçuklu Hasan Paşayı kışlakta katl eyleyüp, karındaşı Çelebi Ağayı dahi Rusçukta katl eylediler. Âhir- kâr yine Büyük Yusuf Paşaya emr gidüb: “Var, ordu-yu hümâyûnumda sadr-ı azam ve serdâr-ı ekrem olup, ne asıl karıştırdın ise, yine öylece dolaşığı açup bir nizâm ver!” denildi. Yusuf Paşa dahi

(33-b) bi‘d-devle ve‘l-ikbâl Şumnuya müteveccih olup, ordu-yu hümâyûna yakın geldikte, cümle ordu ricâli ve sipah, silahdâr ve ocaklu ve bâ- husûs Seyyid Alo Paşa hazretleri Yusuf Paşaya istikbâl edüb, azîm debdebe ve saltanat-ı vâlâ ile orduya getirüb, mesned-i vâlâ-yı sadârete oturdu. Divan edüb, erkân-ı devleti ihyâ eyledi. Seyyid Alo Paşanın bahadırılığı meşhûr idi. Yine kürk giydirüb, çarhacı eyledi. Anlar dahi Baba-ı âlem ile zevk u safâ edüp, atub binub, atup tutar iken, küffâr-ı hâk-sâr Maçın cânibine yer getirmez askerle gelüb, hücûm eyledi.

16. Maçın Cengi Beyân Olunur

Maçın cânibinden küffâr hücum idüp; asker çıktığı haberi ordu-yu hümâyûna vâsıl olup; Yusuf Paşa Hazretleri tedârik-i kavî ile küffâr üzerine kalktı. Maçın sahrâsında kâfire mukâbil olup kondular. İki taraftan elçiler ve casuslar gelüp gitti ve muhârebeye sûret verildi. O gece kavî karakollar çıkarup, tarafeynden ordular beklendi. Çün sabah yakîn olup: “Namaz vakti, niyâz vakti” deyü çavuşlar çağrıdılar. Herkes agâh oldu, ezan-ı Muhammedî okundu. Yer yer cemaat-ı müslimîn sabah namazlarını edâ eyleyüp; livâ-i saadetde tebârek-i şerîf okundu. Ordu şeyhi feth ü fütûhât için tevhd-i şerîf zikr eyledi.

(34-a) Gâzîler temiz libâslar giyüb, alâtlarını kuşanup kılıçlarını hamâil edüb, atlarını yarandırup, hazır olup, gülbâng-ı Muhammedî çekilüb, mehterhâneler dökülüp, ceng meydanı açılıp, gâzî dilâverler saçıldı. Kâfir dahi bir taraftan tranpasını çalıp, askerine istimâlet verüb, taburunu düzüp, çarh-ı felekini çevirup, dürlü dürlü hîle kuyularını kazup, top, hunpara ve zenberin ve yayın ağuzlu toplardan salkımlar atup, toplarına ateş eyleyüb, ehl-i İslâm tarafına gülle ve hunpara ve salkım ve kurşunu dolu tanesi gibi yağdırdı. İslâm tarafından dahi bal yimez topları develer gibi böğürmeye başlayup, havanlardan hunparalar havaya çıkup, misket güleleri yağmur gibi yağıp, salkımları

saçlu yıldız gibi küffâr üzerine atup, kantar güleleri düşman üzerine yıldırım gibi indi. Çarhacı Seyyid Alo Paşa dahi askeriyle küffâr üzerine yürüdü. Taraf taraf gâzîler ‘Allah Allah’ deyüb, tekbîr sadâsıyla kubbeyi doldurup yürüdüler. Baba-ı âlem kahraman İbrahim mükrem hazretleri dahi rüstem gibi gürleyüb, palayı sıyrırub, kükremiş arslan gibi asker-i küffâra koyulub, kâfire bir endâm sürdü ki, niçelerini dünyaya gelmemişe döndürdü ve bir takımın cehenneme fedâ gönderdi ve kiminin kollarını kesüp can acısından fırl fırl

(34-b) döndürdü. Kimin ocağını söndürdü, kimin arkasından vurup mızraka bindirdi. Uğradığı tarafı sindirdi. El kısa bir güzel ceng olub, muhârebe-i küllîyye kıldılar.

17. Maçın Cenginde Katl Eylediği Kâfir Muhâveresi

Ceng arasında Baba-ı Âlem Hazretleri, temurdan kal’a gibi gayet de kuvvetlu, heybetlu, salâbetlu bir kâfir atısına rast geldi. Kâfir heman Baba hazretlerine ikiyi bir edüb, süngü ile hamle eyledi. Kahraman-ı zaman dahi süngü eline girüb, yılman dibinden eyuce tuttu. Kâfir çekti, alamadı. Rüstem-i devrân dahi elinden almaya kast edüb, öyle çekti ki kâfirin elinin derisi koştı. Ama zor edüb, salıvermedi. Baba-ı Âlem Hazretleri bir daha niçe zor eyledi ise kâfiri süngü ile atından ayırub, yere indirdi. Kâfir de kendüye gelmiş idi. Süngüyü bırakıp, heman Baba Hazretlerine sarıldı. Üç defa zor edüb yerinden kıılmıdamadı. Baba-ı âlem ali sıfat-ı hakka dayanub, kâfire bir sarma vurub, gövdeden bir ateş etti ki, kâfir yere düşünce dünya başına zindan olup, çarh-ı asman fırl fırl döndü. Pehlivan-ı cihân dönüp üzerine gelince kendüyü düşürüp tekrar hamle eyledi. Zatında zor bir kâfir idi. Yüz adama beli dimez idi. Kudurmuş köpek gibi yine sardı. Pehlivan-ı âlem hamlesini

(35-a) savurub, bu kâfirin ne mel’ûn olduğunu anlayub, kendüyü düşürüp, arslan gibi niçe kâfire bir pençe saldı ise, kol altından çapraz sarılıp, bir sıkış sıkı ki kâfirin gözleri taşa uğrayub, bağırsakları uzuldu, endamı bozuldu. Başı üzere yere urdu ki, kemikleri hard oldu. Heman şahin gibi gögsüne çöküp, çenesinden tutup, başını kesup, parmağını urdundan takup, iki tarafa rüstemi salâbet, nerîman-haysiyet selâmlayub, bûcı devirerek, Yusuf Paşa hazretlerinin huzuruna gelüb, arz-ı kemâl-i hüner-birle temenâ eyledi. Yusuf Paşa dahi kâfirin kelesinden ne olduğunu anlayub, Baba-ı Âlem Hazretlerinin pehlivanlığına hezâr pesendîde edüb, begenub, dua edüb, ‘sed barek Allah’ diyüb, pâdişâh-ı cihânın, guzzat-ı muvahhidîne ber-güzâr ve yadigârı olan olan a’lâ

çelenklerden bir güzel çelenk başına takup, “orduda kahraman olursa böyle olur” diyerek, halk parmağla göstermeye başladılar. Baba-ı âlemin kuvveti ve nâm ve şân ve heybeti ve salâbeti ordu içinde söylendi. Cümle içinde müsellemler bilindi. Medh ve senâsı şâirler kaleminden dinlendi: “Rüstem ya kahramandır dedigim/ Kılıcından kan akar söylediğim/ Medhin eyledi mi kalem aceb/ Ol evlâd-ı Muhammeddir begim/ Gerçi şâirler çok etti mehdhini/ Bilmediler bu fakîrin bildiğim

(35-b) Hâsıl-ı kelâm asker-i İslâm gazâdan dönüp, orduda arâm eyleyüb, şühedâ namazları kıyılıb, defn eylediler. Yaralılar yarasına merhem sardılar. Birkaç gün durdular. Kader-i ilâhî böyledir, çare yok, nâfile iki sadr-ı azam aralığa gitti. Bir ilaç olmayub, sulh ve salâh barışığına râğbet olunub, devlet-i âliyyeye tahrîr olundu. Halîfe-i İslâm Sultan Selim Han dahi “la havle” diyerek, “elbet bunda bir hikmet vardır” deyü ister istemez izin verüb, izin ve ruhsat emirleri yazıldı. Ordu-yu hümâyûna mu‘temetler ve elçiler gitti. Yusuf Paşa hazretleri kâfir ile sulha karar verdi. Sulhnâmeler iki taraftan yazılıp, mühürlenip, defterhânelere ve mehâkim sicillâtına kayd olup, sınırlar dikilüb, ordu yerinden sökülüb, asker-i İslâm ve küffâr hakka şükr edüb, secdeye dökülüb, ama dilâverlerin kâfirden iyuce intikam almadıklarına belleri büküldü. Taraf-ı devlet-i âliyyeden başsız ve işe yaramaz askere izin olup, kerde kerde herkes yerli yerüne gitti. Yollarda kehle bit ayıklamadan divâne yeniçerilerin işi bitti. Zirâ orduda çoğunun özü gözleme yağı ile işlemiş ve işçi dükânında kışlamış idi.

(36-a) 18. Livâ-i Şerîfin Asitâne’ye Duhûlu

Büyük Yusuf Paşa, orduyu, sancağ-ı şerîfi alup, Edirne’ye geldi ve o sene Edirne’de kışladı. Evvel baharda Edirne’den kalkıp, 1206 senesi ortalarında Asitâne-i âliyye’ye teşrîf buyurup, bir mübârek saatde Davutpaşa’da livâ-i sa‘âdeti, vekîl-i mutlak seyyidü’l-enâm-ı resulullah aleyhi selam şevketli, kerametli Sultan Selim Hazretlerine Yeniçeri Ağası Lokmacızâde Seyyid Ahmed Ağa ile bile teslîm edüp, dualar olunub, kurbanlar kesilüb, alaylar düzülüb, ordu yeniçeri ağası Seyyid Ahmed Ağa bir güzel alay gösterip, andan sipâh, silahdâr, zu‘ama, kayıtçı başı ağalar ve sâir erkân-ı devlet ricâl-i saltanat ve bi’l- cümle ulemâ ve tarîk şeyhleri ve müderrisîn-i azâm ve mevâlî-i fihâm İslâmbol efendisi ve ma‘zûl kadı askerler ve sadr-ı vâlâ-yı Anadolu ve Rumili, sadr-ı azam ve şeyhü’l-islâm sellemehü’s-selam at başı beraber keykavusî alayla livâ-i

sa'âdet önünde tekbîrler alunub feth-i şerîf sûreleri tilâvet olunarak, Bab-ı hümâyûna gelüb, cümlesi rikâbına düşüb, sancağ-ı şerîfi bi'l-izz ve'l- ikrâm sandukasına vaz' edüb **(36-b)** her birileri yerlü yerine gitti. Sûret-i zâhirde maslahat bitti. Yusuf Paşa hazretleri emr-i devletle Seyyid Alo Paşa hazretlerini hudûd-i hümâyûnda bazı bakiye maslahata me'mûr eyleyüb, Alo Paşa'yı Rumilinde bırakup, Baba-ı âlem pehlivan-ı pür-kerem hazretleri dahi Alo Paşa ile yar gâr olup kaldı.

19. Kıssa-i Sebeb-i Zuhûr-i Tâife-i Dağhyân

Sultan-ı cihân pâdişâh-ı mü'minân hazreti Sultan Selim Han efendimiz, bir gün hafî rikâb edüb, Yusuf Paşa Hazretlerini huzuruna getirüb, sefer ahvâlinden suâl eyler ki : “ Lâla, bundan akdem şehşah-ı âlem ammim kerâmetlu, diyanetlu, velâyetlu Sultan Abdülhamid Han aleyhi rahmete ve'l- güfrân zamanında livâ-i sa'âdeti çıkarub, o sene Nemçe keferesiyle muhârebe olunub, olan fütûhât kıyasa gelmez idi. Kızıl elmaya yakın kâfiri sürdürünüz ve bu kadar esir ve mal-ı ganîmet alub, Nemçeyi harbe tövbe virdiniz. Sonra fütûhât olmayub, bu kadar sadrazamlar me'yûs olub, nihâyetü'l-emr şimdi bu sûretle sulh olup, döndünüz. Niçün bir eyüce kıtâl olub, bu Rusya keferesine haddini bildirmediğiniz? Bu elem benim canıma kâr eyledi” deyü suâl edince, Yusuf Paşa hazretleri dahi söze gelüb: “Pâdişâhım, ibtidâ seferde

(37-a) Anadolu'dan rızâen-lilah fi-sebîl-illah guzzât-ı muvahhidîn gelüb, can ve başla gayret edüb, kâfiri şeşbeş ve kızıl elmaya yakın sürüb, külli fütûhât olub, iş gördüler. Lâkin kış yakın olub, derenti askerinin Anadolu'da sıcak döşekleri ve yoz ocak başları husûsân Bursa askerinin kaplucular safâsı hatırına gelüb, “İbâdet ise bu kadar yeter” diyüb, herkes yerlü yerine gitti. Alınan yerlerde adam kalmadı. Yine kâfir gelüb, yerini hâlî bulup aldı. Ertesi sene bu cemiyet tedârik olmadı. Bizim askerimiz dedigimiz adamlar alış veriş eylemekden cenge bakmadı. Her ne kadar çalışur adam da var ise, kâfirin askeri müretteb ve gayet de çok olduğundan mukâbele güç oldu. Hâsıl-ı kelâm bizim askerimiz bu işe yaramaz olmuş. Bize bir takım asker lâzımdır ki, emrimize râm, hükmümüze fermân-ber olup, pâdişâh ulûfesi yiyüb, gece ve gündüz tüfengi elinde, bıçağı belinde olup, dur dediğimiz vakit dura, git dediğimiz vakit gide. İktizâsına göre bir yerde beş sene bekliye ve cenk ma'rîfetinden gayri bir işi olmıya. Eger bizim devletimizde ta'limli ve rabitâlu ve müretteb, kâfire mukâbil olacak kadar asker tedârik olursa, hin-i hacetde düşmana cevap virüb, yedi kralı feth eyeriz. Vala böyle

(37-b) olmaz ise hal müşkil olur” deyü takrîr eyledi. Vâkı‘â iyü söyledi. İşte budur. Zira eski tertiblerin devri tamam olup, bozuldu. Bir yeni tertibe muhtaç oldu. Bu maslahat meclis-i şurada söyleşilip herkes “münâsibdir” dedi. Ba‘dehu bazıları dediler ki: “Yeniden asker tertib olacağına, eski askere bir yeni nizâm verup, yeniçeri ocağını kadîmi üzere ve Sultan Süleyman nizâmı râbitasıyla uyandırsak iyü olmaz mı?”denildikte; “Bu da güzeldir, bu işi ocağa ifâde idelim!” dediler. Yeniçeri Ağasını getirdüp, şöyle takrîr eylediler ki : “Ağa, seferin ahvâlini gördün. Bizim askerimizin işe yaramaz olduğunu bildin. İşe yarayan dilâverler üç akçe ile kalmış. Yeniçeri esâmeleri çok çok esnafda ve sâir işe yaramaz adamlar elinde kalmış. Bu cihetten cenge yarar yeniçerilerin eli soğumuş. Ocağa ve iş eri ustalara şöyle ifade eyle ki; eski kanun üzere yeniçeri olan tüfengini eline alub, silahını kuşanup haftada iki kere ceng ta‘lîm eylesunlar ve cümlesi bedevî misâl seferi gibi olsun. Yevmiye kırkar akçe ulûfe alsunlar ve esbâb ve eskâlını ve sâir levâzımâtını dahi hazine-i hümâyûndan virelum ve anlara bundan böyle külli iltifat idelum!” deyü bir çok şurût ile merâmlarını ifâde eylediler.

(38-a) Yeniçeri Ağası dahi “Baş üzerine. *El emru limen lehul emrindir* ” diyüp, kemâl-i safa ve surûr ile Ağa Kapusuna gelüp, söz anlar çorbacılarından yedi nefer kimse intihâb idüp, bu sözü onlara ifâde eyledi. Vâkı‘â anlar da begendi. “Var, imdi ocak ustalarını ve söz erlerini cem‘ idüp, Et Meydanı Tekyesinde bir meşveret idüp, bana bir güzel haber getir!” dedi. Yedi nefer zât kalkup, abdâl-ı seb‘a misâli Et Meydanına gelüp, kara kullukçu gönderüp, kışlaların söz erlerini da‘vet idüp, cümlesi bir yere gelüp, devlet-i âliyyenin merâmını ocaklara ifâde eylediler. Onlar dahi “Pek güzel! Bundan a‘lâ şey mi olur? Lâkin acele eylemeyin. Yedi gün mülâhaza eyleyüp, bir hafta tamamında söz keselim, bir düşünelim” diyüp, dağıldılar ve cümlesi bu tedbîre sevindiler. Kışlalarda ve ortalarda bu söz söylenur idi ve cümle ocaklı : “İnşallah falan gün emr-i pâdişâhî üzere cevap virüb, ocağımızı yeniden şenlendirelim” derler iken; içlerine insandan ve cinden şeytan girüp, biraz beyni bozuk herifler dürlü ma‘nalar virüp, pişmiş aşu savuk su katup : “Biz gördüğümüz gibi gideriz, nizâmımızı bozmayız” deyü akılsızlar diline söz düşüp, ikrârlarından dönüp, hafta tamamında

(38-b) kapıya gelüp, razı olmadıklarını ifâde eylediler. Yeniçeri Ağası dahi gelüp, sadrazama ifâde eyledi. Rikâb-ı kamertaba telhîs olunup, bu iş geru kaldı. Bir kaç gündün sonra kapuda tekrar meşveret olup, yeniçeri ağası gelüp, cümle ricâl ve ulemâ

cem‘ olup, ağaya ifâde eylediler ki : “ Çünkü ocaklu kulları bu nizâma razı olmadılar. Böyle olunca yarın bir taraftan düşman zuhûr eylerse bize mukavemet güç olur. Bir ahidnâme versinler ki, şevketlu, kerametlu pâdişâhım yeniden bir asker yazacak. Yine anlar ulûfesini ve mevâcibi alsun, kışlaların ta‘yînâtı verilsun. Bizim yazacağımız askere ta‘riza eylesunler” dediler. Yeniçeri Ağası dahi gelüp, ocakluyu cem‘ idüp, ifâde eyledi. Ocaklu dahi : “ Şevketlu, velâyetlu, pâdişâhımızın mülkünde bizim ne alakamız var? Bizim ocağımıza dokunmasun da isterse dünyayı bütün askerle doldursun” deyü cevap virüp, razı olup, yedi ocağın ustaları ve şorbacıları ve sâir iş erleri İslâmbol battalı üzerine mahzar gibi bir ahidnâme yazup, bütün mühr ile donatıp, devlete teslîm eylediler ve defterhânelere kayd olup, hazine-i hümâyûnda hıfz olundu. Ba‘dehu Sultan-ı cihân Selim Han hazretleri, yeniden bir işe yarar asker tertip edüp, şurada

(39-a) asker-i cedîd-i hakâniye tertibine sûret verildi.

20. Seyyid Alo Paşa Hazretlerinin Dağlı Üzerine Ta‘yîn Olması

İbtidâ serhad mansulalarda asker lazım deyü Rumilinde olan kurâ ve kasabât ve şehirlere ve kal‘alara bâlâsı hatlu fermanlar gönderilüb, asker-i sultani tertibi haberi neşr olup, nizâmına şuru‘ olundukta serhadlerde olan yeniçeri ve sâirlere şeytan hulûl edüb, küffâr casusları dahi bir taraftan fitne ilka edüb, asker-i cedîd-i hakâni olmasına razı olmayup, sanâdid-i kureyş gibi “*vecedna abaena ve ümmühatna*”¹⁸⁶(*) deyü inad edüb, yer yer, taraf taraf fitne ve fesad ateşi uyanup, Yıllıkoğlu Balkan taraflarında ve Hacı Meno ve sâir eşkiyalar türeyüp, her biri üçer beşer bin dâğiler ile bu maslahatı vesîle edüb, köyleri, kasabaları, şehirleri vurup, yakıp, yıkıp, kârbânlar yolunu kesup, halkı soyup, mallarını alıp, gârâta başladılar ve bu tâifeye çok kimseler tabi‘yet edüb,günden güne çoğaldılar. Bu haber gûş-i pür-hûş sultanîye resîde olup, der-akıb Rumilinde hazır olan Seyyid Alo Paşa Hazretlerini bunların nizâmına ve terbiyesine me‘mûr eylediler. Devletlu Alo Paşa Hazretleri dahi vâfir askerle üzerlerine vardı. Lâkin çare nedir?

(39-b) bir yerde durmazlar, aradığın yerde bulunmazlar. Kavm-i Arabî gibi Balkanlarda gayb olup, yine bir taraftan çıkup, kum gibi kaynayüp, güvende gibi oynarlar. O sene kış gelüp, Tırnova‘da kışladılar. Tırnova Ayanı Osman Ağa mu‘în-i eşkiya olduğundan, Alo Paşa kolayını bulup, bir takrib katl edüb, beldenin istirahatına gayret eyledi. Kış

¹⁸⁶ (*) “ Atalarımızdan, babalarımızdan, annelerimizden böyle gördük. ”

geçüp, bahar eyyâmı olup, yollar açıldı. Seyid Alo Paşa Hazretleri, Baba-ı Âlem Hazretleriyle dağlı tâifesinin nizâmına şuru‘ eyleyüp, devlet-i âliyyeye itâ‘at ettirmeye ettirmeye gayret buyurup, çok cenkler ve savaşlar oldu. Kırçali dağlarında çok eşkıya kırıldı. Andan sonra Alo Paşa hazretlerine Kütahya mansıbı tevcîh-i şahâne olup, devlet ve ikbâl ile makarr-ı vezâretleri olan Kütahya mansıbına teşrîf buyurup, altmış yetmiş gün miktarı Kütahyada vezâret edüb, bâ- emr-i âlî ve bâ- irade-i şehinşâhî İslâmbol’a da‘vet olunup, külliyetlü asker ile Asitâne-i Aliyyeye teşrîf edüb, Davutpaşa Sahrâsına ordusunu kurup, etrafa nâm ve şân salup karar eyledi. Andan sonra sadrazam ve şeyhü’l- islâm efendi ile görüşüp,

(40-a) ricâl-i devlet ve erkân-ı saltanatla konuşup, da‘vetler ve azîm ziyâfetler olup, halife-i İslâm sellemehü’s-selam Sultan Selim Han Hazretleri, Enderûn-i hümâyûna da‘vet edüb, pây-ı taht-ı alîlerine yüz sürüp, Rumili dâğilerinin nizâmı husûsuna dair bi’l- fiil pâdişâh-ı âlempenâhla mukâleme eyleyüp, enderûndan çıkup, resm-i osmanî üzere sadr-ı azam hazretlerine gelüb, anlar ile dahi sohbetler olunup, andan müfti-i’l-enâm şeyhü’l-islâm hazretleri ile görüşüp, muhâbbetler olup, andan kapudan paşa hazretlerine varup, anın ile dahi musâhabet olunup, yine saltanatları ile Davutpaşa’da ordularına gelüp, birkaç gün anda istirahat eyledi. Tekrar zıll-ullah-ı âlem pâdişâh-ı pürkerem hazretleri da‘vetçi gönderüp, saray-ı hümâyûna istedi. Alo Paşa hazretleri dahi dârât ve saltanatla ve külli dilâverleri ve husûsân yâr u gârı kol u kanadı Baba-ı Âlem Hazretlerini beraber Enderûn-i hümâyûna gelüp, cümle tevâbi‘ni orta kapuda bırakup, yalnızca enderûn ağaları delil olup, şehinşâh-ı âlem penâhın rikâb-ı hümâyûnuna varıp, pay-ı tahtına yüz sürüp, esrâra dair çok kelâmlar oldu ve bi’l-fiil kendüleri

(40-b) Rumili nizâmına me’ mûr edüb, Mısır hazinesinden bir mücevherlü hançer ihsân-ı hümâyûn olup : “Göreyim paşa seni! Murad-ı hümâyûnum üzere şu Rumiline bir nizâm virüb, devletime güzelce hizmet eyle! İndellah zâyî olmaz” diyüp, taltîf eyledi. Alo Paşa dahi taht-ı âlî bahta yüz sürüp “Malım, canım uğruna feda olsun. Allah utandırmasın. Elimden geldiği kadar gayret iderim” diyüp, veda eyleyüp, orta kapuya geldi. Bab-ı hümâyûna gelince teşrîfâtı üzere bahşişler ve surreler verdi. Andan yine resm üzere sadr-ı azam, şeyhü’l-islâm, kapûdân-ı derya ile görüşüp, Davutpaşaya gelüp, tedâriklerini görmeye mübâşeret eyledi. Az vakitte külli tedârik görüp, velvele-arâ alaylar gösterüp, kös nakarre sadâsı göklere ağup : “Kandesin Rumili dağları?” diyüp, azîm sefer eyledi. Uzatmayalım makâli, tay-ı merâhıl kat’-ı menâzil ederek, Kırçali

tarafına geldiler. Ol havâlide olan dağlıların başları Senab Ağa, Hacı Meno, Koca Ahmed, İsa oğlu, Kara Yakup, Kara Feyzi ve sâirleri, Alo Paşa'nın üzerlerine me'mûr olduğunu duyup, her biri bir tarafta askerine nizâm virüp, her biri bir yere yayınup, kendülerinin selâmet tarafını aramağa

(41-a) gayret eylediler. Alo Paşa hazretleri bir zaman Kara Feyzi askeri ile çarpıştı. Kara Feyzi gördü başa çıkılmaz, aman dileyüb, gelüp, bende oldu. Vezîr-i alîşân dahi kalpak giydirüp, delibaşı eyledi. Bir zaman dahi Çakracıoğlu ile uğraşüp, anı dahi kendüye râm edüp, hayta başı eyledi. Bunun emsâli söz anlar dağlılar sonunu düşünüp, birer birer teslîm oldu. Alo Paşa fürce buldu. Bir taraftan dahi Baba-ı Âlem Hazretleri dâğilere hem hüçüm edüp, haklarından gelürdü ve hem nasîhat edüb : “Gelin, bu sevdadan ferâgat edün, devletin emrine itâ'at edüb dünyanızı, ahiretinizi ma'mûr eyleyin! Devlete âsi olanın dünyada, ahirette yeri yoktur. Devlete âsi olmak, Allaha ve Resulullah aleyhi selâma âsi olmaktır. Bu ana kadar bu devlet ile kim başa çıktı? Hatta ki siz başa çıkasınız. Mülk pâdişâhındır, pâdişâh mülkünde oturup, yine mülk sahibine âsi olmaya malikü'l-mülk olan Allahü- teâlânın rızâsı yoktur” deyü söyler idi ve çoğuna bu nasîhatlar kâr edüp, itâ'at eyler idi. İtâ'at eylemeyenleri hâkla yeksan edüb, tamam üç sene bu üslûp üzere nizâm-ı mülke çalıştılar ve Balkanlarda, ormanlarda, dağlar ardında vuruştular. Ama bütün Rumili dağlıya el altından mu'în olduklarından cümlesi bitmedi.

(41-b) Bunlar sıklıkla devletin emri yerine gelsun deyü cehd ve sa'y eyler iken; bazı kimseler Alo Paşa hazretlerinin dağlunun hakkından gelüp, devlette dahi ziyâde nâm ve şân alacağını anladılar. Maslahat da uzadı. Zirâ her biri bir çalı dibindedir, temizleme vakte muhtaçtır. Halife-i islâma Alo Paşa'yı gamaz edüb : “Efendim, merâmı bunların hakkından gelme degildir. Bu da anlar ile bilebilir. Şöyle bir vakit geçirmeye vesîle eyledi.Yoksa Alo Paşa bu ana kadar bunları temizliyemez vezîr degildir. Böyle ihmâl ile vakit murûr edüp, murâd-ı şahâneniz olan askeri hakâni nizâmı gerü kalır” deyü bunun emsâli sözler ile karaladılar. Sultan-ı cihân dahi infi'al edüb, katline irâde olundu. Ama Rumilinde dağlı tâifesinden tövbe-kâr olup, devlete itâ'at idenlerden Çakracıoğlu gibi ve sâir çok hayta Alo Paşa'ya tabi' olup, yanında idi. Bu takdirce Alo Paşa'yı Rumilinde şehit eylemek güç oldu. Binaenaleyh Kütahya mansıbı Anadolu Beylerbeyi olarak, Alo Paşaya tevcih olunup, Anadolu'ya çardaktan geçmesine irâde olundu. Çünkü bu emir Alo Paşa hazretlerine geldi. Ba sem' ve't-tâ'at merâsimi icrâ

edüb, külli askerle çardaktan geçüp, Kütahya tarafına azm-i sefer eyledi. Anadolu güzîde bir vezîr görsün

(42-a) Alo Paşa geçe dursun. Devlet-i âliyye tarafından Kara Osmanzâde'ye bir emir geldi ki : "Seyyid Alo Paşa ol semte geçti. Kuvvet-i tâme ile önüne geçüp, tuğlarını alup, kendüyü perâkende ve perîşân idesin!" denildi. Kara Osmanoğlu da bölük başlarını cem' idüp, yer geturmez asker tedârik eyleyüp, Aydın Sancağında ne kadar eli, ayağı tutar kimse var ise, biriktirüb, Alo Paşa Hazretlerinin önüne geçti. Kara Osmanzâde şân-ı devlet ve namûs-i vüzerâyı bilir, ama bölük başlarında ve askeri tâifesinde sözünü bilmez, devlet-i âliyyeyi ve vüzerâyı bilmez kimseler var idi. O divânelerin tarafından Alo Paşa'ya haberler geldi ki : "Haremimi bize, ve tane gülelerini bölük başlara, tuğunu devlete, başını bab-ı hümâyûn arasına virsün. Yohsa anı dünyaya gelmemişe döndürürüz" dediler. Alo Paşa Hazretlerine bu edepsizlikleri için ziyâde infi'al geldi. Merâmı devlete isyân değildi. Zirâ devlete üç değil, dokuz tuğunu istese, malımı, canını devlete fedâ iderdi. Lâkin bunların bu küstahlıklarından nâm-ı şân-ı vüzerâyı, ırz-ı devlete zarar olacağını idrâk idüp, ancak namûs-i devlet ve ırz-ı vüzerâyı sıyânet için Kara Osmanzâde'ye muhâlefet idüp : "Benim tuğlarım Gazi Hasan Paşa ber güzârıdır. İrzim, malım devletindir. Canım hakkındır

(42-b) Kendi rızâmla tuğları virmem. Evvelâ bu tuğları aldığımda zor ile almadım.Ancak Hasan Paşa sâyesinde din ve devlete hizmet edüp, uğruna can ve baş virüp, iltifât-ı şahâne ile alup, üç sadr-ı azama çarhacı olup, bu kadar hizmetim mukâbilinde şevketlü pâdişâhım Kütahya mansıbını ihsân eyledi. Pâdişâhlar erbâb-ı mürüvettendir. Bana bu hakarete rızâ-yı şahâne yoktur. Eger bir kusurum var ise, bu bir alay hergeleyi başıma üşürmeye ne hâcet! İki etba' ile bir haseki gönderüp, istediğini alsun. Malım da canım da sultanımıdır. Valla ben size bir şey virmem" diyüp, cenge hazır oldular. Alo Paşa Hazretleri, Kara Osmanoğlu askerinin çokluğuna bakıp, belki bir ırz eksikliği olur deyü haremlerini telef eylemeye niyet eyledi. Bu taraftan ol kahraman-ı sıfat rüstem sîret Baba-ı Âlem Hazretleri ve sâir dilâverler : "Efendim, acele eyleme! İbtidâ bizler düşman ile vuruşalım. Eger bi kazâ-ı ilâhî bizler bozulursak, iç ağaları çarpışır. Eger anlar da bozulmaya yüz tutarsa, o zaman ırzımı kan ile yuyup, üzerlerine toprak örtüp, hıfz eyle. Hele bizler sağ iken bozulmaz" deyü paşayı men' eyleyüp, kendülerine

(43-a) çeki düzen verdiler ve cümle asker cenge hazır oldular. Lâkin Alo Paşa'nın hayta başısı olan Çakraccioğlu bu cenkte ileru varmaya korktu. Zirâ kendi evvel fermanlı idi. Alo Paşa aman virüp, yanına almış idi : “Belki Alo Paşa bizi Rumilinde öldürmedi. Ama Kara Osmanoğlu ile kavlı idüp, haberleşüp, onlar önümüzden, bunlar ardımızdan kıracaklar” deyü vesvese idüp, yan çizdi ve şöyle cenk ider etmez kenardan seyreyledi. Boğaza yürür iken; yer gök asker kesilmiş, Kara Osmanoğlu askeri bir yaylım kurşun attılar. Bu taraftan dahi Alo Paşa Hazretlerinin askeri ellerinde olan tüfenk ve piştovlarını boşaldup, sıra bıçak olup, her biri ölüm eri olarak, bir uğurdan hücum eylediler. Sahib-i karân-ı zaman, Baba-ı cihânîyân dahi esremiş aslan gibi kükreyüp, nâmûs-i devlet ve ırz-ı saltanatı muhâfaza kasdıyla palayı sıyrup, askere koyuldu. İki taraftan hay huy, ah u vah, gar u feryâd sadâsı asumâna çıktı. Kara Osmanoğlu askeri bir saat dayanamayup, boğaz ve yol açıldı ve bu muharebede Kara Osmanzâde bölük başlarından üçer beşer yüz ve biner askere baş olan

(43-b) bölük başlarından yalnız yirmi altı nefer benâm bölük başı ağa ahire yürüdü. Sâirleri hesaba gelmez. Hâsılı her biri perâkende ve perîşân olup, Seyyid Alo Paşa selâmet bulup, adûsundan intikam alup, hakka secde, şükür eyleyüp, akşam bir yerde arâm idüp, kat'-ı merâhil, ta-yı menâzil iderek, Çal Kazasına geldiler. O gece kaza başında arâm eylediler.

21. Çal Kazasında Köprübaşı Muhârebesi

Ertesi gün tuğlarını kaldırıp, alemlerini küşad idüp, mehterhânelerini çaldırarak, çavuşlar kudûm çalup, çevgân kaldırılarak, yolları askerle doldurarak, Çal Köprüsüne geldiler. Anı gördüler ki, cümle kaza, halkı ile köprüyü kesmişler. Yollara, bellere karınca gibi üşüşmüşler, azgın su gibi dağlar üzerine taşmışlar. Alo Paşa Hazretleri, Çal ağasına elçi gönderup, buyurdu ki : “Bundan evvel Kara Osmanoğluna ne eyledigimi gördüler. Bunları onlardan beter iderim, varsunlar, işlerine gitsunler. Benden ferâgat etsinler. Bunların bu cesaretlerine ne Allah kâil olur ve ne Resulullah razı olur ve ne şevketlü pâdişâhımız izin verir. Bu bize bir a'dâ fitnesidir. Yoksa ben devlete âsi olmadım. Ülkesini düşmana virmedüm.

(44-a) yol verin geçeyim” dedi. Bir türlü söz kâr ettiremedi. “Günahı boynunuza. Allah ya size verir ya bize” diyüp, muhârebeye hazır olup, yürüdüler. Çal askeri cümle tüfenklerini köprüye nişan alup, güya askeri köprü üzerinde kırup, sel suyu gibi

akıtacaklardı. Ama azizim, yüz bin kurşun gelse yine eceli gelen ölür. Eceli gelmeyen selamet bulur. Bir cesareten ibarettir. Yigide cesaret gerektir, yohsa ölme, ölmeme yigitlige, korkaklığa gelmez. Çünkü asker köprüye hücum eyledi. İbtidâ yürüyen ser kaplan-ı askerîyân, pehlivan-ı ademîyân Baba-ı cihân hazretleri idi. Tevekkül-ı sabirin gögsüne alup, kılıcını üryân edüp, seyl-i revân misâli “Köprüden geçeyim” derken dolu tanesi gibi kurşun üzerine yağdı. Ama hazretin gözlerini kan bürümüş idi. Gelen kurşun mudur, yohsa leblebi tanesi midir, gözüne görünmeyup, rüzgar gibi köprüyü geçüp, askere yanar ateş gibi koyulup, iki tarafa kahraman na‘ralar urarak, yol açmaya başladı. Onu görünce arkasında Çakraccioğlu dört bin hayta ile yürüdü. Arkasından delibaşı üç bin deli ile yürüdü. Tüfenkçi başı ve sâir askerî tâifesine cesaret gelüp, cümlesi (44-b) köprüyü geçüp, yol açup, çalı, çırpı misâli askeri bir tarafa bastılar ve selâmeti bulup, Kütahya cânibine azm eylediler. Azizim, bu Çal Muhârebesinde bir sürü defika vardır. Münâsebetle anı sana hikâye ideyim.

22. Der- İnkisâr-i Mısri Kuddise Sırrahu Çal Ahâlisine

Sahib-i Tarih-i Mısri kuddise sırrahu’l alî Rakım Efendi Hazretleri Hazret-i Mısıriye hikâyesinde şöyle yazar ki : Mısri Hazretleri, şeyhleri ümmi Sinan Elmalı’dan icâzet alup, emirleriyle Uşak’a geldi. Bir zaman Uşakta eylendi. Ondan sonra Çal’a teşrîf edüp, Çal’da eylenür iken; zikir ve tevhid edüp, güya Çal kazasında tarikat teşri buyurup, nûr-i tevhid ile şereflendirme sevdâsında oldukta, Hazreti Pir’e elleri ve dilleri ile etmedikleri eziyet kalmadı. Çok cefâlar eylediler. Her ne kadar bunlara va‘z ve nasîhat edüp, hak yola da‘vet eyledi ise inâdlarına masar olup, Hazreti Peygamber aleyhi selâma Kureyş’in eylediği eziyet gibi eziyeti elden bırakmayup, tarikatı kabul eylemediler. Hazreti Mısri dahi baktı, gördü çare yok , bunların ıslâhı mümkün degildir. Gayetle gücenüp, içlerinden çıkup giderken infi‘alinden “Çal halkını çalı ile kırmalı” yahut “Çal halkını çalı gibi kırmalı” dediler.

(45-a) “*Men âdeli veliyyen fakad ezentehu bi’l-harb*”¹⁸⁷(*) hadîs-i şerîf üzere, hazreti pirin bu nutk-ı şerîfleri yüz seneden sonra gelup, çıkup, erenlerin intikamını yine erenler aldılar. “*Ve huve ala külli şeyin kadir*”.

Tenbîh: Azizim, erenler inkisârından hazer lazımdır. Zirâ anların lisânı lisân-ı hakdır. *Ve bî yetekellemu*¹⁸⁸(*) sırrına mazhar olmuşlardır. Lisânları haktan söyler her ne söyler

¹⁸⁷ (*) “*Kim bir velime düşmanlık ederse; ben ona harp ilan ederim.*”

ise akıbetü'l-emr gelir, çıkar. Gerek duaları gerek inkisârları yerde kalmaz. Hemen gayret edüp, erenlerin duasını almaya himmet eyle. Hak sübhane teâlâ hazretleri himmet-i kudsilerini cümlemizin üzerlerimize hazır eyleye. Amin ve dahi azizim, erenlerin kalıbı, kıyâfeti olmaz. Onlar bir düzende durmaz, ârifler birbirini bilir, herkes anları anlamaz. Zirâ Allah sübhane ve teâlâ hazretleri, hadîs-i kudsîde : “*Evliyâ-yı tahte kubâbi la ye'rifuhum gayri*”¹⁸⁹(*) buyurdu. Evliyâları, Allah bilir ve Allahü- teâlânın lütuf ve keremiyle her kime bildirirse o bilir. Yoksa herkesin anlayacağı zâtlar degildir. Evliyâyı bilmeye ârifân gerektir. Biraz açık gönülden tevecüh edüp, haline nazâr olursa velî olduğu ma'lûm olur. Efendim, evliyâ-ullahı bilmede bir âsân şey vardır. Bundan kolayı yoktur. Bir kimse evliyâ mıdır, değil midir? Onu bileyim der isen, eger o adam yanına geldiği vakit

(45-b) hakkı zikreyleme hatıra gelüp, yahud ibâdet ve tâ'at ve hakka yarar iş işleme ve hayır ve hasenât eyleme niyetleri olursa, yâhûd kalbine bir yumuşaklık gelüp, fikr-i ahiret zuhûr iderse, bilin o kimse evliyâ-ullahtandır. Evliyâ-ullahın büyük nişânı budur. Bunun hakkında çok hadîs-i şerîf vardır: “*Kema ravî ibn-i Abbas radiyelahu anhumâ ene kale kale resulullah salalahu aleyhi vesellem evliyâ-ullah elezine iza rû-u zukirellah*”. Yani evliyâ-ullah ol kimselerdir ki görüldükte zikr-i hak hatıra gelüp, insan hayırlı işlere meyl eder. “*Ve an ibn-i Mes'ud radiyelahu anha ene kale kale resulullah salalahu aleyhi vesellem ine mine'n-nasi mefâtihun li zikrullah iza rû-u zukirellah kemâ fi cami'us- sagîr*” İşte azizim, erenler bir seyf-i ilâhîdir. Onlardan kendini sakınma lâzımdır. Ama erenlerden olanlar “erenlerdenim” deyü dava eylemez ve kendüyü bildirme sevdâsında olmaz. Lâzım ise, arayan bulur, bilir. Hak himmetlerini hazır eyleye! Erenlerden hâli bir yer yoktur, her yerde evliyâ-ullah vardır. İki evli bir köyde ve vali ve hakim ve zabıt kayıtlarında, hizmet-kâr kıyâfetinde dahi evliyâ-ullah vardır. Onların her biri erenler tarafından bir hizmete me'mûr olmuşlar. İbâdullahın maslahatı onlar ile döner ve acizlere yardım ederler.

(46-a) erenler yoluna da'vet eden mürşidler ekseriya bilinür. Lâkin ehl-i hakikat olan ârifler bilinmez. Onları bilmek inâyet-i hakla irfâna muhtaçtır. Nitekim bu babda pir-i destekirimiz Hazreti Mısri kuddise sırrahu Hazretleri bu gazeli demiştir :

Belurmez ârifin nâm ü nişânı, değil irfân falan bin falan

Yerini terk edenin yoktur mekânı, hakikat ehlinin olmaz nişânı

¹⁸⁸(*) “Benimle(Allahla) konuşur.”

¹⁸⁹(*) “Evliyalar benim kubbemin altındadır; benden başka kimse onları tanıyamaz.”

İzi yoktur ki izinden biline, dahi tozmaz ki tozundan biline
 Sen anı sanma sözünden biline, hakikat ehlinin olmaz nişânı
 Ne denlü var ise âlemde evsâf, sıfatlanur anı bil, ehl-i a'râf
 İnad ehli değilsen eyle insâf, hakikat ehlinin olmaz nişânı
 Sen anın sabr u şeklini sorarsın, bulamazsın o vasfıyla ararsan
 Belindeki nişânımı ararsın, hakikat ehlinin olmaz nişânı
 Kubâb-ı hakta mestûr olan olan erler, sıfât-ı halk içinde görünürler
 Ne tuğraları olur, ne dolanırlar, hakikat ehlinin olmaz nişânı
 Gazab, şehvet iki ayaktır onlar, Binüp üstünde seyyah oldu canlar
 Yollarla çıktılar arşa çıkanlar, Hakikat ehlinin olmaz nişânı
(46-b) ne kim afâkda hor görmezse ârif, vücûdunda olmaz anı sârif
 Anın için der bunu ehl-i ma'arif, hakikat ehlinin olmaz nişânı
 Görünse taşradan bir vasf-ı fâ'il, İçinden de biri olsa mukâbil
 Yakına yardım eyle, olma hâil! Hakikat ehlinin olmaz nişânı
 Anı uran urur ağlatmağ için, ya gayret gösterir darıtmağ için
 O da ağlar darılır çatmağ için hakikat ehlinin olmaz nişânı
 Nefessiz dünyada bir harf dirilmez, nefes de harfa boyanur ayrılmaz
 Şu kim haktan gelür cana yerilmez, hakikat ehlinin olmaz nişânı
 Cihânda bir gürûh olmaz ki ey can, bulunmaya içinde ehl-i irfân
 Olur mevsûf sıfatlar ile her an, hakikat ehlinin olmaz nişânı
 Kimi şâdân, kimi nâşâd olurlar, kimi üstâd kimi nerrâd olurlar
 Niçeleri surette cellâd olurlar, hakikat ehlinin olmaz nişânı
 Şeri'atle olursa ger ol ef'âl, Dime ana ki bu gayet bed ef'âl
 Şer'i red etmezse sen de kıl ikbâl, hakikat ehlinin olmaz nişânı
 Ne kim mevcud olupdur bu cihânda, ger işlense kumu yerlu yerinde
 Bahane bulamazlar hiç birinde, hakikat ehlinin olmaz nişânı

(47-a) Niyâzi ye gelür her gayb ü hazır, görünür cümle a'râza ve cevâhir

Nişânıyla olur her biri zâhir, hakikat ehlinin olmaz nişânı .

Ehl-i hakikatı anlamaya kimler lâyıkdır ve onları kim anlar? Erzurumi İbrahim Hakkı bir gazel söyleyüp, bir bezr-güvâr Mısri kuddise sırrahuya şerh edüp, ifâde ve beyân buyurmuşlardır. Bu gazel-i şerîfden anlayanların halini anlatır:

Hamr-ı rû-yi yâr ile sekrân olan anlar bizi

Katresini bahr eyleyüp, ummân olan anlar bizi
 Cahil anlamaz , zevi-l irfân olan anlar bizi
 Vâkıf-ı esrâr olup, hayran olan anlar bizi
 Anlamaz hayvan olan, insan olan anlar bizi
 Halkın artık, eksiğine keylimiz yoktur bizim
 Kimseye ta'an etmege hiç dilimiz yokdur bizim
 Lâ-mekândan gelmişiz bir ilimiz yokdur bizim
 Bu fena gül-zâra hergiz meylimiz yoktur bizim
 Bir seher bülbülü gibi nâlân olan anlar bizi
 Sırr-ı vasl-ı yâri yol azanlara açılmazız.

(47-b) Biz hakikat şemsiyüz revzenlere açılmazız.

Biz ricâl esrârını şol zenlere açılmazız.
 Açılup güller gibi handân olan anlar bizi.
 Sanmanız zâhid gibi havf ü rica abdâlıyız.
 Geçmişiz andan şehâ bezm-i likâ abdâlıyız
 Tekye-i iklim-i lâhuttâ bekâ abdâlıyız.
 Baş açık, yalın ayak râh-ı fenâ abdâlıyız.
 Ref' idüp, ten cüppesin üryân olan anlar bizi
 Mısriya, şehri fenâya uğradı râhım bugün
 Şems-i rûy-i yâr ile bedr oldu çün mâhım bugün
 Kuluna rahm eyleyüp, kıldı nazar şahım bugün
 Li-maallah sırrına mahremdir İbrahim bugün
 Ol serâ-yi vahdete mihmân olan anlar bizi.

Hak Teâlâ hakaniyet üzere esrâr-ı pirâne mahrem eyleyüp, himem-i kudsîyelerine nâil eyleye. Amin!

Yine biz ol vezîr-i felâtun nâzırın hikâye-i dâverânelerine gelemim. Çünkü Çal

(48-a) kazâsından kıssa savub, tabl ve nakareler dögüp, şa'irler dilâverleri ögüp, köylerden ve kasabalardan nân ve ni'met alup, Kütahya Eyâletine el salup, makrûzâtlarına yakın oldukta Kütahya'ya konakçı gönderdiler. Kütahya eşrâfı ve hâkimi cem' olup: "Devletlu paşa hazretleri gücenmesun. Velâyetlunun kem sözleri yokdur. Lâkin içeru komayız diyorlar" deyü cevab virüp, geru gönderdiler. Konakçı gelüp, bunların takrîrini haber virdi. Paşa hazretleri dahi Kütahya kurbunda İn köyüne

konup, anda sâkin oldular. Lâkin askerî tâifesi beynine ihtilâl gelüp, nâ-merd ve bî-vefâ olanlar vezîrin yanından birer birer çözülp, Kütahya'da hanlara ve yer yer dükkân ve kahvelere sebilhane bir dâğî gibi derilmeye başladılar.

23. Konya Mansıbu Tevcîhi Haberi Zuhûru

Vakta ki Seyyid Alo Paşa'nın Aydın ve Çal hengâmeleri veliyü'n-ni'am-ı âlemîyân sultan-ı cihân Selim Han Hazretlerinin ma'lûmları olup, kemâl-i utûfet ve merhametlerinden "Kişiy efindisinden erham kimse olmaz" olduğundan vezîr-i felâtun nâzırı hazretleri münâfıklar arasında Mevlevî dervişi gibi dönüp, kaldıklarına rahm edüp, Konya Mansıbu tevcîh-i hümayûn olup, ertesi akşam İn köyüne

(48-b) çifte Tatarlar ile müjde gelüp, der-akab vezîr-i müşarünileyh divan edüp, mehterhâneler çalınup, şenlik tüfenkleri atılup, Kütahya kal'ası burçları nâkus gibi sadâ virüp, surûr oldu. Ol hayırsız takım birer ikişer yanan kaçan : "Kütahya'ya kahve fincanı almaya gittik idi" diyerek birbirine : "Sen sebep oldun. Hiç böyle vezîr kapusu bırakılır mı?" deyü söğerek, sayarak gelüp cem' oldular. Yol buyruvduları yazılup, konakçılar çıkarup, konakçı tuğunu gönderüp, ertesi gün kendüleri dahi tuğlar perçemini nusret rüzgarına dokundurarak; alemleri küşad edüp, sancakları kaldırup "Çavuşlar hazır ola!" deyü tabl u bazlar çaldırup, göç borularının sadâsı kulaklara eyledürüp, mehterhâne günbültüsü cihânı doldurup, alaylar düzülüp, Kütahya'nın ayanı ve eşrâfı ve kadısı gelüp, hil'atlar giyüp, vezîr-i müşarünileyhin rikâbına düşüp, ettikleri küstahlıklarına şaşup, güneşin altında pişup, ta sınır başına kadar aşup, ba'dehu vezîrden izin alup, rikâbına yüz sürüp, maslahatlarını görüp, selâmlayup, geru avdet eylediler. Bu taraftan vezîr-i alişân hazretleri dahi köyden

(49-a) konarak, göçerek, yiyerek, içerek, düzce sahrâlarda cündiler meydana kargı ve kalemlu ve cirîd saçarak, göklerden gam ve kasavet perdelerini açarak, Osmanlılar lobud kaldırup; düşman gözünü doldurup, etrafa at saldırup, mısır oyununda gûyenler havaya kalkınca tabl u bazlar çaldırarak, bahşişler aldırarak tuğları tepelerini dönerek, dolaşarak, mesken-i Mevlana kuddise sırrahu olan Konya'ya yakın gelüp, kondular. Kapu halkı her birisi bir hizmete ve buyruvdulara el sevindiler. Bu taraftan Konya eşrâfı ve hâkimi ve sâir iş erleri gelüp, konak yerinde vezîri bulup; dâmenlerini bûs idüp; ertesi gün bir azîm alay-ı vâlâ ile Konya sarayına dâhil ve merâmları hâsıl olup, üç gün tamamında divan olunup, şemsiye kurulup, erbâb-ı divan anda hazır olup, emr-i şerîfleri

kıra‘at olunup, dualar, senâlar olup, herkes gelüp; takbîl-i dâmen eyleyüp, çavuşlar : “Mansıbın mübârek ola, yaşın uzun ola, hak teala pâdişâhımıza ve efendimize ömürler vire!” deyü alkış edüp, alimerâtihim herkesin

(49-b) hil‘atleri ihsân olup, yerlu yerine gittiler. Vezîr-i müşarünileyh hazretleri dahi bu ni‘mete şükrâna türbe-i müneverre-i Hazreti Mevlana kuddise sırrahu ila alayı ziyâret edüp, kurbanlar kesup, türbe-dâr ve de eski pirlere ve eşşeyh, dede ve meydancı dede ve asâdar dede ve sâirlerine bahşış ve nezirler virüp, Çelebi Efendi Hazretlerine hil‘at giydirüp, istirahat üzere iken; günlerden bir gün bir sürü Tatarlar gelüp, Rakka Eyâletinin tevcîh olduğunu müjde eylediler.

24. Urfa Mansıbı Haberi Geldi

Birkaç gündün sonra fermânlar gelüp, vezîr-i müşarünileyh hazretleri kapusunu düzüp, tuğların kaytânlarını çözüp, göç borularını çaldırup, mehter başı Urfa havası çalarak, külliyetlü asker ile Ruha cânibine sefer eyleyüp, bi’l-izz ve’l ikram Rakka’ya teşrîf edüp, anda dahi âyin-i vezâret icrâ olunup, etrafta olan aşâir ve kabâile nizâm virüp, tâife-i Yezidândan vâfir haraç alup, emin ve rahat-ı senîyâne himmet edüp, Urfa Eyâletini taht-ı râbitaya koyup, kurdla koyun yürüyüb, ehl-i ırz rahat üzere olup, şevketlü pâdişâhımıza bâý ü gedâ dualar eyleyüp, vezîr-i müşarünileyhin kôs sadâsı (50-a) o diyarlarda çalkandı. Ruha havâlisinde Birecik nâm mahalde Bekir Beg nâm bir kimse türeyüp, ibâdullahı yakıp yandırdığı, vezîr-i müşarünileyhin ma‘lûmu olup, külliyetlü asker ile üzerine gürleyüp, gelüp, Bekir Beg ile yetmiş gün kadar cenk ve cidâl-ı harb-ı kital olup, Bekir Beg askeri vezîrin hamlesine takat getiremeyüp, çil yavrusu gibi her biri bir tarafa perîşân oldukta çoğu dahi kılıçtan geçti. Ecel şerbetini içti. Bekir Beg gayet de dek-bâz idi. Bir aralık bulup, yüğrük kırsırağa binup, Kürdistan dağlarına ve aşâir çağlarına başını kurtarma sevdâsıyla kaçup gitti. Azizim, bu Bekir Beg gavgasını inşaalahü- teâlâ Baba-ı Âlem Hazretleri ile Rum Kal‘a fethinde dinlersin ve anlarsın. Bundan sonra Rakka civarında Milli Aşireti sergerdesi Timur Paşa karındaşı Hamalioğlu ve sâirleri baş kaldırdı, cihânı fesâdla doldurdu. Vezîr-i rüstem nâzır onların dahi nizâmına sa’y idüp; Ruha önünde çok cenk ve cidâl olup, başlar kesilup, kanlar dökülüp, kimini imana getirdi, kimini dünyadan savurdu, götürdü. Tamam-ı âsâyiş üzere olduğu devlet-i âliyyeye tahrîr olunup; hezâr tahsîn idüp, mukâbilinde Kütahya Mansıbı tanzîm olundu.

(50-b) 25. Tekrar Alo Paşa'nın Kütahya Vezâreti

Çünkü karîha-i sabîha-i hümâyûndan tekrar Kütahya mansıbı tevcîh olundu. Vezîr-i âsaf nâzır hazretleri kapusuna çeki düzen virüp, Kütahya'ya azm eyledi. Konup, göçüp, yiyüp içüp, dağ ve sahraları geçüp, ormanları yolları açup, uğradıkları yerlerden dâği, bâğiler korkup kaçup, adl ve adalet saçarak, Kütahya'ya teşrîf buyurup, tamam şân-ı vezâreti icrâ iderek, heybetlu alayla şehre dâhil ve saraya vâsıl olup, kal'adan şenlik topları atılıp, âlem surûra gark oldu. Üçüncü gün azîm divan tertîb olup, vucûh ve eşrâfa gelup, fermânlar kıraat olunup, hil'atler giyildi. Vezîr-i müşarünileyh hazretleri : “ Emr-i pâdişâhî üzere herkes ırzıyla mukayyed olup, kimse kimseye ta'adi ve rencide eylesun ve her bir maslahatlar şer'-i şerîf ve fetvâ-i meşihat tatbîk olunup, şer'ullaha mugâyir kimse hareket eylesun. Camilerde beş vakit namazı cemâ'atle devam eylesunler. Medreselerde dersler okunsun, mekteplerde sıbyân ta'lîm-i kur'an eylesun, daru'l- hâdîste hâdîs-i şerîfler tilâvet olunup, şevketlü, kerâmetlu pâdişâhımızın devam-ı eyyâm-ı devletlerine ve bizim dahi muvaffak bi'l-hayr olmamıza dualar eylesunlar” deyü emr eyledi.

(51-a) 26. Deli Başlı Kızıl Abdurrahman Vak'ası

Kütahya Eyâletinde Kızıl Abdurrahman nâmında bir deli başı var idi. Kapusuz gezup, köyleri sahrâları kurutmuş idi. Vüzerâyâ dahi intisâb idüp, çörek alsa yine rızâlarında olmayup, bildigini işler idi. Fukarânın başında bela bârânı gibi kışlar idi. Alo Paşa Hazretleri Kütahya'ya gelür iken; selâma durup, çörek istedi. Vezîr-i felâtun tedbîr dahi hayır, şer bir şey dimedi. Öyle seyretti, kaldı. Ama askeri, leşkeri çok nâm ve şân sahibi bir deli başı idi. Kızıl Abdurrahman deyince, Kütahya halkının yüzü kızarır, benzi bozarır idi. Vezîr-i alîşânın böyle böyle eşkiyalar fukarâyâ rencîde eylesine rızâsı olmadığından bir gece dilâverlerin ser-firâzı, kahramanların mümtâzı yar u gâr kafadarı, Baba-ı Âlem nâmdarı tenhaca yanına alup : “Biraderim İbrahim Ağa, bu Kızıl Abdurrahman şimdiye kadar çoktan katli geçti. Bunun elinde çok kimseler kâse kâse kızıl kan içti. Bu kızıl delinin hakkından senden gayri gelecek yoktur ve bunun ettiği çoktur. Kerem ile gayret edüp, şunun vucûdunu kaldırıp, hayat gülünü soldurup, yer altında aslını buldurup,

(51-b) haddini bildirup, muzırâtı def‘-birle Kütahya Eyâletini adl ve dar u emin amân ile doldurup, şu divâneye ecel şerbetini içirup, şu dünyadan bir güzelce ahirete göçüriverseniz gayet hoş olur” deyü, söyledi. Battal-ı zaman ve asl-ı ser şir-i yezdan dahi: “Baş üzerine efendim, inşallah sâye-i erenlerde böyle çok divâneleri mezar tımarhânelerine haps idüp, akıllarını başlarına getirüp, yeryüzünden zulüm ve fesâdlarını götürürüm. Bu bir iş midir?” deyüp, vezîrin yanından çıkup, konağına geldi. Başına döner, işe yarar hemen bir mikdar adam alup, Kızıl Abdurrahmanı arayıp, sorup, Çerkeş nevâhesinde bir köyde yataklandırdı. Yavaş yavaş semtine vardı. Olduğu mahale erdi. Kızıl Abdurrahman, kahramanı görünce kırmızı yanağı siyah oldu. Hemen “davranma!” diyüp, üzerine sürdü. Dal bıçak olup, başını gövdesinden ayırdı. Sâir divânelere dahi duyurdu. Deli askeri bunu görünce, tımarhânedен boşanmış divâneler gibi esirup, kükreyüp, Baba-ı Âlem Hazretlerine hücum eylediler. Ama bin divâne olsa yine tımarhânedен korkarlar. Her ne kadar üşenti eyledilerse, pek de üzerine varamadılar. Pehlivan-ı Devrân kelleyi alup, etrafına kol salarak, murâdına gelüp, Kütahya’ya vâsıl ve merâmı hâsıl oldu.

(52-a) Çün Kızıl Abdurrahman’ın kanı ile yeryüzü penbe renge boyandı. Baba-ı Devrân, Dilâver-i Cihân Hazretlerinin şân ve şöreti, ocağı uyandı. Çok kahraman yigitler pehlivan-ı âleme dayandı. Herkes kendüye intisâb eylemeye sığındı. Kızıl delinin başını Alo Paşa Hazretlerinin huzuruna koydu. Der-akab re’si soydu. Alo Paşa Hazretleri, Baba-ı Âlem’in bu cesâretine “Hezâr aferin, sed barek” diyüp, arkasını sıvayup, dua eyleyup, a’lâ kaput giydirdi. Ama deli ocağının hali ma’lûm. Zümre da’vaları mahşere sürer. Şayed pehlivan-ı cihâna bir zarar iderler deyü, havfından getirüp, başlarına kavuk giydirüp, bi’l-fiil kendüye çırağ idüp, iç ağaları zümresinde ser defter-i ağavât eyledi. Zira Alo Paşa adamı gözünden, yiğidi özünden, pehlivanı sözünden tanır idi. “ Böyle bir cevâhir gibi zâtı hıfz eyleme lazımdır. Zirâ yarın bir gün olur, dîne ve devlete yarar, ehl-i islâmın yarasına merhem sarar, küffâr-ı hâksârı kırar ve devlet-i âliyye vaktiyle böyle iş eri kahramanlar arar, ehl-i islâmın feryâdına erer” deyü gayet de iltifât idüp, sûret-i zâhirde cebahaneci başı eyledi. Ama iç yüzünde : “Sen benimsin

(52-b) ben senin” deyü söyledi. Çünki Baba-ı Âlem Hazretleri dilâverlerden seçildi, konağına gelüp, kahveler içildi. Tabak tabak gülleri açıldı ve başına vâfir seçme

bahâdırlar cem‘ olup, şöhret ve şân buldu ve bahâdırlıkta, sadakatte öndül aldı. Ünü etrafa sala saldı.

27. Alo Paşa'nın Kütahya'da Hayrât ve Hasenâtı

Seyyid Alo Paşa hazretleri Kütahya'da Sakahane Camiini müceddeden binâ idüp, ve sâir medreseleri ta'mîr buyurup, hayrât ve hasenâtlar eyleyüp, memleketi i'mâr eylemeye ihtimâm eyleme ile vakit geçirür iken; Rumilinin hali diger gûn olup, günden güne eşkıya çoğalup, Pasbanoğlu baş kaldırup, devlete tuğyân idüp, toplarını doldurdu.

28. Alo Paşa ile Rumili'ye Geçmeleri

Şevketlu, kerametlu, diyânetlu Sultan-ı âlem hazretleri irâde buyurup, cümle vüzerâ-i zî-şânı, Kapudân-ı derya Hüseyin Paşa ma'îyyetiyle Vidin üzerine varup, kal'ayı sarup, Pasbanoğlunu ele alup, adl ve dâd emirlerini etrafa salmaya hat-ı hümâyûn yazıldı. Hat-ı şerîf mucibince evâmirler sâdir olup, etrafta olan vüzerâ-ı zişâna fermânlar gidüp, Vidin

(53-a) kal'asında Pazvantçı terbiyesine da'vet olunup, Kütahya'ya Alo Paşa hazretlerine dahi şiddetli fermân geldi. Onlar dahi kapusunu düzüp, askerinin atlarının yularını çözüp, alemler kaldırup, yer geturmez askeri ile Kütahya'dan çıkup, Rumili cânibine sefer eyledi. Rüstem-i Devrân Baba-ı Cihân Hazretlerinin dahi askerleri çok idi. Cümlesi bir koldan gitse köylerin ve kasaba ve şehirlerin kolu, kanadı kırılır, rençber çok maldan ayrılır deyü fukarâ kırılıp, “İki aslan bir meşede ve iki er bir postta olmaz” fehvâsınca Baba-ı müslimîn hazretlerini vâfir askerle kendi ordusundan ayırup, dağ ordusu tarafından Aydın içinden Rumili'ye geçmeye emr u fermân eyleyüp, yol buyruldukları yazup, “Geçti tûba bir yana, serv-i hırâmân bir yana” fehvâsınca Alo Paşa hazretleri bazı esbâp-ı sefer ve levâzımât-ı bahr u berr için Bursa tarafına; Bab-ı Müslimîn Hazretleri dahi Aydın tarafına köslerini çalup, yol ala aldılar. Tay-ı merâhil, kat'-ı menâzil idüp, dağları, yolları aşarak, sovukda sıcakda pişerek, yağlu pilavlu simât üzerine ulaşarak, sözü taşırmayalım, muhassıl Rumili'ne geçtiler.

(53-b) Tuna suyunu içtiler. Pasbanzâde'yi nizâma da'vet eylediler. Hayli kıtâl ve arbede olup, Vidin Kal'ası kemâl-i metânetinden zafer bulunmayup, araya musâlih tavassut edüp, Pasbanzâde'de yarar var, yarın bir zaman olur, devlet- i âliyyenin işinde bulunur,

böyle kimseler üç tuğa layıkdur diyüp, rikâba takrîr olunup, halîfe-i İslâm cürmünü afv eyleyüp, üç tuğla çırağ olup, bu iş de bitti. Cem' olan asker yerlu yerine gitti.

29. Şehâdet-i Alo Paşa

Kapudân-ı derya Hüseyin Paşa Hazretleri ile Seyyid Alo Paşa kardaş olmuş idi ve ma'îyyetlerinde gider iken; bir gün Hüseyin Paşa, Seyyid Alo Paşa'yı da'vet eyledi. Anlar da kemâl-i emniyetinden hemen beş on atlı ile da'vete icâbet edüp, Hüseyin Paşa'nın konağına gelüp, vâfir eyleneüp, sohbetler ve muhabbetler olundu. Namaz vakti geldi. Seyyid Alo Paşa kalkıp, pâk abdest alup, seccade üzerinde namaza durdu. Meger Hüseyin Paşa evvel ısmarlamış idi. Seccade üzerinde iken; kırk elli tüfenk ve piştov ile Alo Paşa'yı vurup, vücûdunu kalbura döndürüp, bi'l-iz ve'l-ikrâm şehâdet mansıbı ile ahirete gönderdiler. Rahmet-ullahi aleyh!

(54-a) 30. Devletlu Vezîr Âsaf Nâzırın Kapusuz Kaldığı

Çünkü Alo Paşa şehid oldu. Bu haber Baba-ı Âlem Destûr İbrahim Hazretlerine geldi. Anlar dahi yerinden tetiklendi. Kûh ve sahrâlarda gedeklendi ve bir kimseye emin olmayup, sekiz ay mikdarı altı yüz kadar seçme ve binâm asker ile şunda bunda misafir olarak, gezer tozar iken; Tırnova kurâlarından Seyundlı köyünde misafir olmuşlar idi. Palashlı Mehmed Paşa külliyyetlü asker ile gelüp, köyün etrafını kuşatıp, ele geturmeye murâd eyledi. O gün akşama kadar hayli cidâl ve kıtâl olup, zafer bulamadı. Ertesi gün oldukta Baba-ı Âlem Pür-Kerem Hazretleri : “Canım bu adamlar bize ne verdi ve ne alamaz? Bizim cürm ve günahımız nedir? Pâdişâha âsi olmadım, kal'asını kâfire virmedim, hazinesini çevurmedim. Rumilinde garibu'd-diyâr misafirim. Misafire ikrâm lazım iken; böyle eziyet eylemeye şevketlu pâdişâhımızın rızâsı yoktur. Hele şu Mehmed Paşa'ya erligimizi bildirelim” diyüp, cümle askeri bir uğurdan metris ve divar ardından ve evlerden dışarı çıkup, hûd-be-hûd Mehmed Paşa'nın ordusuna hücum eylediler. Zaloğlu Rüstem gibi Baba-ı Sahib-i Kerem dahi dal kılıç olup, ibtidâ

(54-b) bir yaylım tüfenk atup, pala ve kılıç ve bıçaklarını sıyırup, yürüdüler. Mehmed Paşa ordusunu bozdular. Baba-ı Âlem elinde yalın kılıç iki tarafa yürüyüp, askere istimâlet ve kuvvet virüp, alî mânendi na'ralar urup, orduyu kırup, sarup, fesâda virdi. Bu taraftan Mehmed Paşa gördü ki; gelen asker degildir, belki kudurmuş, koyun

görmüş kurt sürüsüdür. Arkalarında dahi Baba-ı Âlem bir azîm aslan gibi kükreyüp, önüne geleni hâkla beraber ider. Mehmed Paşa bunu görünce : “Bunlara karşı durmadan, kaçma evlâdır. Zirâ adamı ateşe yakarlar ve vücudunu yakarlar” diyüp, “Kurdu görmek uğur, görmemek daha uğur” fehvâsınca Baba-ı Müslimîn’in askeri önünden kararı firâra tebdîl idüp, takımını, dârasını bırakıp kaçtı ve askeri perîşân oldu. Çün Baba-ı Âlem Hazretleri, Mehmed Paşa ordusunu gelüp, zabt eyledi. “Mal da pâdişâhın, vezîr de, kul da cümlesi pâdişâhımındır. Vâkı‘â bu din ve devlete hizmet eylemeye bize de böyle bir takım lazım idi. İnşallah bunları pâdişâh uğrunda kullanırız” diyüp, cümlesini yakadan geçirüp, bir kat dahi arkalandı. Çıplak olan dervişleri hırkalandı. Rumilinde nâm ve şânı

(55-a) derya gibi çalkalandı. Tırnova Kazasında askerleri halka halka halkalandı.

31. Tirsiniklizâde İsmail Ağa ile Muhârebesi

Tırnova kazasında Kayrbukça Karyesinde arâm idüp, safâlarında iken; Tirsiniklizâde İsmail Ağa, Baba-ı Âlem’in yigitliğini tanıyup, tanışmak için, kırk bin askerle üzerine kalkup, muhâsara eyledi. Gördüler ki yer geturmez asker üzerlerine geldi. Der-akıb hazır olup soytarılar yana yana çağırıp, Tirsinikli askerini karşıladılar. Ol kadar cenk ve savaş oldu ki, kırk bin asker bunlara dayanamayup, gerusune gitti. Ertesi gün İsmail Ağa yine askerini düzüp, yürüdü. Tırnova sahrâsını insan bürüdü.. Baba-ı Mü’minin askerini hazır edüp, bir yaylım tüfenk atup, dal kılıç olup, askeri sürdü. Tirsinikli anı gördü ki, her biri dilâverâne, gaziyâne yane yane cenk iderler. Husâsân Baba-ı Muvahhidîn dahi Eba Müslim mânendi alât-ı harbe müstağrik olup, elinde yalın kılıç kahramanî na‘ralar urarak : “Din oğullar, gün bugün, saat bu saat, düşmana basılmayup, metânet virün!” deyü iki tarafa haykırıp, cezbeli aşıklar gibi haykırır idi. Asker dahi

(55-b) bunu gördükte aşka gelüp, esirup, kükreyüp, yanar ateş gibi Tirsinikli askerini isteyup sürerler idi ve yine ol gün İsmail Ağa dayanamayup, perîşân oldu. Baba Hazretlerinin askeri öndel aldı. Hasıl-ı kelâm netice-i merâm gâh divar ardundan, gâh metristen, gâh açıktan devam üzere elli gün muhâvere ve muhârebe oldu. İsmail Ağa, Baba-ı Cihân Hazretlerine asla zafer bulamadı ve zor ile ele geturmeye çare olmadı. Ama bir muktezâ-yı esmâ ve kevkeb Tirsinikli İsmail Ağa, Seyyid İbrahim Paşa Hazretlerinin bahâdırlıklarını görüp, can ve gönülden alaka edüp, aşık oldu. “Aha şu zâtı benim ile kim barıştırır ve bize kim getirüp, arkadaş ider? Zirâ bunun gibi cengâver

dilâveri her ana doğuramaz ve böyle yelân bin yılda bir vücuda gelmez. Böyle zât-ı şerîfler dîne, devlete yarar. Vaktiyle ateş gibi düşmana sarar. Ah kimdir ki bunu bize bir çebebi eyleye?” deyü va‘adler eyledi. Bir zaman muhârebe terk olunup, irâde müsâlihleri gelup gitmeye başladı. İki asker birbirine işledi ve cümle asker birbirine işledi ve cümle asker bir olup, gönül birliği ile bunların bir yere gelüp, birleşmesine dua eylediler. Vâki‘ul- hâl duaları müstecâb olup, birbirine ahd alup, verup,

(56-a) birbirine zararları olmayup, baba oğul gibi vakit geçirmelerine inandırıp, bir mübârek saatte Baba-ı Âlem Hazretleri Tirsiniklizâde ile bir yere gelüp, görüşüp, yalaşup, öpüşüp, koklaştılar. Hikmet-i ilâhî biri İbrahim biri İsmail baba oğul olup, Halilullah sırrı zuhûr eyledi ve cümle barışup, yerlerine geldiler ve birbirlerine metânet virüp, arka ve kal‘a oldular.

32. Gürcü Osman Paşa Vak‘ası

Rumilinde Gürcü Osman Paşa tuğyân idüp, etrafı yaka yaka Zıştovi Kazasında Tirsiniklizâde İsmail Ağa’yı telef eyleme sevdâsıyla külliyetlü ve dürlü dürlü asker ile hücum eyledi. Tirsiniklizâde dahi Baba-ı Cihân Rüstem-i Devrân Hazretlerine : “Kardeş, babalık, oğulluk bu günde belli olur. İşte Gürcü Osman Paşa bize suikasd idüp, malımızı, canımızı alup, kazamızı perişan idecek. Kerem eyle, buna çare idüp, şu belayı üzerimden def‘-i himmet eyle!” deyü niyâz eyledi. Baba-ı Zaman Rüstem Sıfat-ı Sahip Karân dahi kendi askerinden ve Tirsinikli etbâ‘ından işe yarar, düşmanı arı gibi sarar bir mikdar asker alup, Zıştovi kazasında

(56-b) Gürcü Osman Paşa’yı karşılayup, merdâne, dilfrâne cenge duruştular. Ama hasıma koştular! Ne kırma ile tükenir ve ne sayma ile baş olur gayet de çok asker var idi. Üzerine bir ordu çekmeye muhtaç, bunu şaşırırmaya hem çare arayup, hem muhârebe iderler idi. Ve‘l-hasıl o kahramanın önüne kim dayanır? Osman Paşa’nın askerini geruledüp, hayli döğündü, bıraktırdılar. Başında olan canları paylaşıp, üleşip, sönüşdüler. Her kaç kere mukâbil oldularsa nusret-i ilâhî Baba-ı Âlem tarafına olup, geru sürdüler. Yine bir gün Balkan tarafına erüp, Gürcü askerinin bir yükünü sürüp, çevirup, talân ve perişan eyleyüp, çok mal bıraktırdı, yağma eylediler. Gürcü Osman Paşa gördü ki, bunlar ile uğraşılmaz ve bir iki dahi tutuşursa külli perişan olacağını anlayup, perâkende, perişan Zıştovi kazasından çıkup, “Ah vah” iderek, gitti. Baba-ı Âlem hazretleri dahi askerini alup, tabl u bazlarını döküp, şairler bu cengi övüp, safâ-i

hatırla Tirsiniklizâde yanına geldi. Bir müddet karar ider etmez bir vak'a daha zuhûr eyledi ki, bu hengâme cümlesine baskın idi. Ama katî coşkun idi.

(57-a) 33. Pasbanzâde Osman Paşa Gavgası

Baba-ı Müslimîn Mu'în-i Ehl-i din Hazretleri kendi âleminde ve safâsında hakla meşgul, zikr u fikr ile pür-şugûl iken; Pasbanzâde Osman Paşa, Tirsinikli İsmail Ağa'ya suikasd idüp, mal ve canını perîşân eylemeye vâfîr, hesaba gelmez asker ta'yîn eyleyüp, Koşancalı Halil Ağa ve Yusuf Ağa – ki bunlar sonra vezîr oldu- , Manav İbrahim ve Celiloğlu ve bunlara benzer kavî sergerde ve başbuğlar ta'yîn idüp, on beş binden mütecâviz askerle Zîştovi kazasında Tirsiniklizâde tarafından Baba-ı Âlem Hazretleri bunlara mukâbil olup, iki taraftan fitne kopup, cenk ve cidâle başlandı. Ama çok canlar haşlandı. Niçeleri bu karından şişlendi. Bab-ı Cihân Battal Gazi-i zaman Hazretleri, askeri kol kol idüp, kendi dahi arkalarından levendâne na'ralar urup, gök gibi gürleyüp, düşman başına yıldırım gibi inup, askeri şevke getirüb, düşmanı demet demet, bir bir üzerine götürüp, cellâd-ı felek misâli cenk idüp, felâtun gibi harbe tedbîr ider idi. Birkaç gün bu üslup üzere uğraşup, gündüz cengine kalınmayup,

(57-b) gecelerde dahi bir taraftan baskın idüp, ateş gibi yakarlar idi. Bir türlü bunlar Baba-ı Âlem hazretleri ile başa çıkamayup, murâdları hâsıl olmadı. O esnada Yılıkoğlu, Sergoş Ağa ile kağıdlaşup, Manav İbrahimi dahi celb idüp, külliyyetlü asker ile hücum eyledi. İbrail nâzırı Ahmed Paşa asitânededen gelüp, Manav İbrahim'i Silistre'ye götürüp, anın ile birleşup, Tutrakan'da külli muhârebeler oldu. Ama kimse Baba-ı Âlem'e zafer bulamadı ve bunlar çaresiz kaldı. Zirâ Baba-ı Âlem hazretlerinin niyeti halkı iskât idüp, cümle devlete itâ'at idüp, yekdil bin cihette kâfire kılıç urup, düşmanı Osmanlı ülkesinden sürüp, iş görme idi. Bunlara haber gönderdi ki; “Be hey ahmaklar, sizin alup, satup, atup tutmanız cümle devlet sâyesindedir. Devletin düşmanına maskara oldunuz. Yarın bir taraftan düşman baş kaldırır, küffâra kim cevap verir? Devletin i'ânesi olmayınca düşman ile başa mı çıkılır? A'dâ-yı dîn sonra size domuz gönderir. Ama nizâm-ı cedîdi biz kabul edemeyiz dersiniz. Aşk ola! Bunda pâdişâhımızın zoru yoktur. İşin aradan gönül sultanı şevketlü pâdişâhımız asker-i sultanî defterine yalvaranı yazar. Elbet pâdişâhlar her devirde memlekete nizâm virüp, düşmana gâlebe eylemenin çaresine bakarlar. Divaneler,

(58-a) şevketlu pâdişâhımızın mülkünde sizin ne alâkanız var? Sahib elbet eder mâ-fihâ mevâdesince o sahib bildigini işler; kendi evine hayırlı olan işe başlar. Ya bu ihtilâli aradan kaldırıp, cümleten devletin emrine razı olup, halkı yakıp yıkmadan ferâgat edersiniz; ya da sizi terbiye edüp, kökünüze kibrit suyu akıtırım. Nedir bu edepsizlik?” deyü sözler söyleyüp, nâmeler yazdı. Gördüler ki, Baba-ı Âlem Hazretleri “*müeyyed min indellahtır*”¹⁹⁰(*) ve sözü, özü güzeldir. Dîne, devlete mu’indir, zâhir, batın yardımcısı çoktur ve sözü haktır, bunun ile başa çıkılmaz ve böyle hak üzere olan dilâverle aşık atılmaz. Zirâ her kaç kere üzerine nefir-i âmm edüp, hücum eyledilerse her birinde kendileri perîşân olup, Baba-ı Kerimü’ş-şiyem Hazretleri gâlip oldu ve bundan böyle bin kere dahi üzerine varsalar, çare yoktur. Bunu anladılar ve elinden aciz olup, üç yüzden ziyâde güvende ve kıypâklarını Baba-ı Ammimü’l- himem Hazretlerine gönderüp, ettikleri fesâda tövbe eylediler. Baba-ı Zü’l-himem Hazretleri dahi güvende ve kıypâklara tövbe virüp, her birini yerine gönderdi. Ahmed Paşa ve Manavoğlu ve Yılıkoğlu ve sâirleri bir daha bir biri üzerine tuğyân eylememeye ahidnâme virüp, Celiloğlu

(58-b) nâm ve nâm-dâr dahi yemin virüp, cümlesi birden Tirsiniklizâde İbrahim Ağa’ya râm ve teslîm olup, Baba-ı Âlem Hazretlerinin berekât-ı himmetleriyle bu ana kadar süregelen fitne ve fesâd def‘, ve gavgâ ve gâlebe ref‘ olup, herkes işine, gücüne bakıp, yerli yerine pırladı. Dost ve düşman barıştı. Çünkü Baba-ı Rüstem- şiyem Hazretlerinin himmetleriyle bu fesâdın def‘ olduğu, şevketlu, kudretlu, kerametlu Sultan Selim Han Hazretlerine ilan olunup, gûş-ı hümâyûna resîde oldukta, sultan-ı cihân gayet de memnun ve mesrûr olup, Baba-ı Âlem Hazretlerine çok dualar eyleyüp, kemâl-i inâyetlerinden numûne-i rütbe-i vezâret olan kapucubaşılık ihsân edüp, Deliorman Kazaları ihsân-ı hümâyûn oldu ve beyne’l-akran mümtâz olup; ferah buldu. Başlı başına ayrıldı. Bir mikdar başı gavgadan sıyrıldı.

34. Kuzgun’da Vatan Tuttukları

Çünkü bâ- irâde-i şâhâne ile Deliorman Kazaları uhdelerine ihâle olup, ser-bevvâbân-ı dergâh-ı âli olarak, pâdişâh-ı alempenâh bendeleri defterine kayıt oldu. “Bundan böyle biz de yer tedârik edüp; çift, çubuk peydâ eyleyüp, kesb-i helal ile dairemizi idare

¹⁹⁰ (*) “Allah tarafından kendisine yardım edilen.”

idelim!” sevdâsıyla Kuzgun nâm bir küçük köyde kendi ve askeri sığacak mikdarı bir konak binâsına mübâşeret buyurdu.

(59-a) Az zamanda altmış üç odalı bir konak yaptı. Üç bin atlı içinde eyleneirdi. Bir alâ mekteb binâ eyledi. Hovâcalar ta’yîn buyurdu ve cami-i şerîf yapub, okur yazar imamlar koydu. Beş vakit namaz cemâ’atle edâ olunub; Evkât-ı hamsede ezân-ı Muhammedî ve gülbang-ı Ahmedî sadâsıyla etrafta olan şeytanları kaçırdılar idi ve devam-ı eyyâm devlet-i şahâneye can-ı gönülden dualar iderlerdi. Garibü’-d- diyâr olub, Anadolu ricâli ve resulullah evlâdı ve devlet-i âliyye mu’îni olduğundan dâğilerden kendüyü muhafaza için konağın etrafına metin, müstahkem on yedi aded kal’a yapub, her birini bir dağ gibi diküp içlerine mühimmât va’z edüb Kuzgunda vatan tuttu ve etrafta sekiz aded çiftlik dahi tedârik eyleyüp, iş eri çiftlik nâzırları peydâ eyleyüp; kavî donbay çiftleri sığır, sıpa, at, kısrak alınıp hasıl olan mahsulü kenduyü idare eyledikten sonra vâfirini dahi satup akçesini hazine edip devlet-i âliyye uğruna harç eylemeye saklar idi.”Bu âleme gelmekten murâd zürüyyettir. Zürüyyeti olmayan dünyaya geldiğine degmez” diyüp, câriyeler tedârik olunub, bazen etraftan hediye gelüp, evvâclar peydâ eyleyüp, zevk u safâsına meşgul iken; cenab-ı hazret-i Allah, Baba-ı Âlem Hazretlerine iki erkek evlâd ihsân eyledi. Birinin ismine Haydar Beg tesmîye olundu. Birine dahi Mehmed Ali Beg tesmîye olundu. Allahü- teâlâ Mehmed Ali’ye tûl-ı ömr-i salih amel safâ-i hatır kerem eyleye! Haydar Beg’in dahi şefa’ati babasına ve cümle kardaşlara nasib eyleye! Amin. Azizim, sâbi iken; ahirete giden çocuklar yarım kıyâmet gününde Allahü- teâlâyâ yalvarup, analarını, babalarını isterler ve şefâ’at

(59-b) iderler. Hak teâlâ buyurur ki: “Ey çocuklar, sizin ananızın, babanızın hesabı var, azâbı var. Varın siz cenette safâda olun” der. Yine ol çocuklar feryâd idüp : “Tanrım, babamız, anamız nereye giderse biz de onlar ile gideriz. Onlardan ayrılmayız. Cehenneme giderlerse biz de beraber gideriz. Senin rahmetin çoktur. Kerem eyle. Bizler dünyaya doyamadık ve dünya lezeti, safâsını göremedik. Şimdi anasız, babasız cennete gidersek, cennet safâsında idemeyiz. Kerem eyle. Bu aciz kullarına merhamet eyle! Babalarımızı, analarımızı bize bağışla!” deyü çağrışup, ağlaşup, çırpınışup feryâd iderler. Ol merhamet-gâni Allah bu çocuklara merhamet ve şefkat edüp, buyurur ki . “Ey çocuklar, analarınızı, babalarınızı size bağışladım. Varın, alın cennete götürün!” deyü emreder. Ol çocuklar dahi sevine sevine mahşer yerinde babalarını, analarını bulup, ellerinden tutup, alıp cennete giderler. Eger şehid olursa ehl-i imandan olan

atasına ve dedesine, cümle kavm ve kabilesine şefâ'at ider. *Allahume yesirlena mededihim* ¹⁹¹ . Çünkü ol Zâl-ı Zaman Baba-ı Cihân vatan tuttu ve etrafa sâye saldı. Günden güne nâm ve şân saldı. Bu taraftan yine adûlarının kalbine şeytan girdi. Hased ateşi yalgi canlarına urdu. nefis askeri bunları isyan ve tuğyân dağlarına savurdu. Baba-ı Âlem Hazretlerine pâdişâh-ı âlempenâhın verdiği ülkesini elinden almaya her birisi bir tarafta tedârik gördü. Çoğunda hile libâsı giydi. Etraftan asker

(60-a) ve mühimmât dererler idi. Bu taraftan İbrâil nâzırı Ahmed Paşa ağa idi. Yılıkoğlu ile birleşip, elleşüp, dilleşüp, başlarına külliyetlü asker üşüb top ve humparalar ile yola düşüp, askerleri derya gibi taşıp, dere tepe aşip, Hırsova nâm mahâlde Baba-ı Pür-kerem Hazretlerinin etrafına ulaştılar ve yer yer toplar atup, humparalar havâle idüp, hücum eylediler. Bu taraftan ol Rüstem-i Sıfat Kahraman-suret Baba-ı Müslimîn Hazretleri, bunların divâneliklerine şaştı. Ama azizim iş taşı. Derakab bir adam gönderüp, evvel ki minvâl üzere : “ Edebinizle olun. Sizin bu isyanınız bana degildir. Bilin bu kazaları bana ihsân eden halife-i islâmdır. Gelin bu sevdâdan fârig olun. İrzınızla geldiginiz yere gidün. Zirâ insan kendi kendüye ölmez. Elbet bir adam ölünce aralıkda çok can aslına kavuşur. Bu arbede de nice başlar gövdesinden başka savuşur. Ben müeyyed indellahım. Bu dîn ve devlete çok hizmet ideceğim. Devlete hâin değilim. Siz benim hakkımdan gelemezsiniz. Ama bu kadar halkın günahına girersiniz” deyü çok nasîhat eyledi. Bunlar ise; nasîhatı nefisten almışlar, kulaklarına söz girmez idi. Baba-ı Kerem-şiyem Hazretleri gördü: Bunlara nasîhat kâr eylemez ve bir taraftan hücum iderler. Askerini takım takım, bölük bölük eyleyüp, “ Dîn oğullar, gün bugün, saat bu saattir. Düşman etrafımızı aldı” deyüp, üzerlerine asker saldı.

(60-b) ve kendüleri dahi askerin arkasını alup; atına süvâr olup, alât-ı harbini kuşanup, tac-ı kirâmâtı başına koyup, kollarını sıvayup, alûvi saçlarını sağ ve soluna bulayup, askere istimâlet virüp, haydarî na‘ralar urup, ellerinde olan tüfenk ve karabina ve piştovlarını bir yaylım atup, dal kılıç olup, bir yürüyüş yürüdüler ki, ânîde toz dumanı düşmanın başına bürüdüler. Çoğunun leşlerini hendeklere savurdular. Yılıkzâde askerinin gözleri yıldı. Gelen Baba-ı Âlem olduğunu bildi. Dost, düşman bunların haline güldü. Korkudan yüzleri soldu. Gözlerine yaş yerine kan doldu. Bir türlü dayanamayup, her biri bir tarafa kaçmaya yol aradı. Asker-i Baba-ı Mü'minîn

¹⁹¹ *Allahım bizi onların yardımından faydalandır.*

arkalarından at saldı, korku belasinâ vâfiri ormana ve bataklara ve sulara daldı. Top ve humparaları yerinde kaldı. Arkalarından “ Yuha yuha ” deyü taş çaldılar. Cümlesi perâkende ve perîşân oldular. Baba-ı Muvahhidîn Hazretleri, toplarını ve humpara ve cebehane vesâir ve kendi eşyalarını düşürdü, emin ve selâmetle yerine gelüp, karar eyledi . Düşman dahi firâr eyledi. Ama bunların bir türlü durup, oturacak halleri olmayup, “Acaba Baba-ı Devrâna ne yüzden bir rahne idüp; kaldırabilür sevdâsında idiler. Ama ne çare ki, üç kaza yerlerini dahi ellerinden alup, her birine bir taraftan adamlar saldı.

(61-a) kendi vahdet deryasına daldı. İstirâhâte, devlete dua kılardı.

35. Yemencizâde Yusuf Paşa ile Muhâvere

Yılıkoğlu gayet de inat ve hasûd ve muzır can idi. Ahmed Paşa i'ânesiyle intikam alamadığında gayet de gücenüp, yine hile tağarcığını önüne döküp, fitne ve fesâd tohumu ekup, Yemenilerini ayağına çekup, şuraya buraya hilekârlık ile sekup, Silistre valisi Yemencizâde Yusuf Paşa'ya peşkeşler çeküp, vezîr-i müşarünileyhi tahrik eyleyüp, tama'a düşürüp, şeytan gibi doğru yoldan şaşırup, işi pişirdi. Yusuf Paşa dahi Yılıkoğlunun ağvâsıyla külliyetlü tedârik görüp, vâfir asker sürüp, Ahya Deresinde Baba-ı Devrân Kahraman-ı Cihân Hazretlerinin üzerine vardı. Arı gibi etrafını sardı. Top ve humpara ve havanlarını da kertesine alup, kurdu. Muhârebeye hazır olup, durdu. Çün Baba-ı Âlem Hazretleri bunların bu tecavüzlüklerini gördü. Hamakatlarına hayran oldu. Pend u nasîhatlar eyledi. “Bizi böyle münâsebetsiz eylemeyin!” Buna haberler gönderdi. Bunların aklı yılmış idi. Söz kâr eylemeyup, top ve tüfenk, humparalar atup halkı birbirine çatup, hücum-gâm eylediler. Baba-ı Rüstem sıfat gördü ki;

(61-b) iş işten geçti. Bela seli Ahya Deresini aştı. Asker üzerlerine taşıtı. Der-akab dilâverleri ve bölük başı iş erlerini cem' edüp, meşveret eyleyüp, her birini bir taraftan üzerlerine havâle birle mukâbil oldular. Cümlesi bir uğurdan saldı. A'dâ askerine daldılar, ihâfe birle yüreklerini dağladılar. Baba-ı Kerem-şiyem Hazretleri dahi nerimâne, dilirâne atına süvâr olup, hanpelerini yanına alup, taraf taraf na'ralar urup, askere gayret virüp, yürüdü. Gözlerini kan bürüdü. Yılıkzâde askerini aslında gözleri yılmış idi. Her biri bir tarafa ayrıldı. Çok ciğerler kurudu. Niçeleri dünyadan ayrılıp, bir dürlü tahamülleri kalmayup, top ve humpara ve cebehanelerini terk edüp, can acısından Silistre'ye firâr edüp, hendek ve sâir yolları per gidüp; kıye kıye solumaya başladılar.

Ve Yılıkoğlu'na : “Alah belanı virsun. Başımıza iş çıkardın” diyüp, taşladılar. Dürlü dürlü acı sözlerle canını haşladılar. Bu taraftan Baba Hazretleri dahi topları ve humparaları ve mühimmâtı kaldırdı. “Emânet-i pâdişâhımındır. Böyle divâneler elinde kaldı” deyü cümlesini hıfz idüp, bir yere doldurdu. “ Ama bu Yılıkoğlu rahat durmaz. Bâri şunun fîtnelerinden halkı kurtaralım” deyü niyet idüp, def‘-i fesâd kasdıyla bir akşam sular karardıkta vâfir yarar dilâveriyle binüp, Silistre'ye yürüdüler. Gecenin (62-a) bir vaktinde Silistre'ye baskın edüp, bastılar. Düşmanı demet demet bastılar. Ama dertleri Yılıkzâde idi. Bu cânibden yılık başına ne geldiğini anlayup, tebdîl olup, divarlar deldi. Tuna kenarına geldi. Bir duba bulup, der-akab can kurtarma sevdâsıyla bahr, ummâna daldı. İbrâil tarafına kayık salup, İbrâil nâzırı Ahmed Ağa yanına can atup, ibrâili buldu. Çok akıllı kimseler buna güldü. Ama ülkesinden oldu. Bu taraftan çünkü Pehlivan-ı Cihân, Silistre'yi arayup, taradı. Yılıkoğlunu bulamadı. Ama çok aradı. Akıbetü'l-emr İbrâil'e kaçtığını haber alup : “Hoş, imdi bu da yanına kalmasın” diyüp, döndü. Mukkadem Silistre halkı Baba-ı Kerimü'ş-şiyem Hazretlerinin çiftlikleri, hayvanâtını sürüp almışlar idi. Onun bedeli olarak, bunları da terbiye için yayılmada olan hayvanâtından birazını sürüp, getirdi. Ahdini yerine getirdi. Çünkü mukkadem Silistre müftisine nâme yazup, “Şu benim hayvanâtımı virsünler, bunlara nasihat eyle. Yoksa ben de varup, onların hayvanâtını sürerim” demişlerdi. Müftinin gücü yetmedi. “Fetvaya kâil olmayan örfe nâil olur” mefâdinca mükâfatını gördüler. Ama Baba-ı Pürkerem Hazretleri bu sürdüğü hayvanâtlara nişân idüp, yine bir vaktiyle virme hülyasını iderdi. İnşaallahü- teâlâ kâfirin Silistre istilâsı vak‘asında hayvanlarını geru (62-b) safâ-i hatırla verdikleri beyân olunur. Çün müşîr-müşterî tedbîr Yılıkoğlunu kaçirtıp, hüküm eylediği kazalarını elinden alup, her birine adamlar ta'yîn idüp, İsakçı ve Tulca, Babadağı, Hırsova, Deliorman ve sâir kazalara mâlik olup, Sünne'den tâ Silistre'ye kadar ve Varna havâlilerini teshîr edüp, kâfirin dahi hareketinden ahdi bozacağı anlaşılıp, her kazaya bin adamla bir yarar binbaşı ta'yîn edüp, ta'yîn oldukları kazaların hâsılâtını anlara virup, “Göreyim sizi, kaza hâsılâtıyla geçinüp, fukarâya zülüm ve rencîde eylemeyin ve askeriniz daima eli, beli silahlı durup, etrafınıza göz kulak olup, şayed ki Rusya keferesi şikeste-i ahd eylerse boş bulumayup, ibâdullah-ı müslimîni görün, gözetin. Fukarâ emânetullahtır” deyü, nasîhat eyledi. Güya halîfe-i İslâm şevketlu, kudretlu, pâdişâhımızın merâm-ı şehriyârenelerine benzer bir takım asker hazır eyledi. Daima kendüleri dahi kazalarda olan ağaların ahvâlini tahsîs idüp,

hilâf-ı rızâ hareketinde bulunmamalarına gayret iderler ve devlet-i âliyyeye dua birle rızâsına giderler idi.

36. Kazaklar ile Olan Arbede

Devletlu Baba-ı kerem fermân hazretleri, kendi âleminde iken; yine a'dâları yer getirmez Kazak askeri ile üzerine sefer eylediler. “Bre Allah Allah”. Pehlivan-ı Cihân dahi Tâye köyü bağlarında önlerini alup, bağ hendeklerini metris idüp, harbe yayınup, adûya

(63-a) mukâbil oldular. İki taraftan çok arbede ve cenk, cidâl oldu ve bu cenkte Pehlivan-ı Cihân Hazretleri pek âciz kalup : “Yâ-rab, medet senden” deyü hakka niyâzlar eyledi ve bunların bu kadar husûmetlerine bu defa gayet de gücendi. “Ne ölmek ihtimali var” deyü ikiyi bir idüp, Kazaklar üzerine bir varış vardılar ki; bağ çubuğu gibi kırdılar. Harman misâli savurdular. Divâne Kazakları kasıp kavurdular. Cümlesinin yüzün çevirdiler. Her birisi perîşân oldular. Baba-ı Atûfet-şî'âr Hazretleri : “*Lâ havle velâ kuvvete illa billah*”¹⁹²(*) diyerek, hakka şükür eyleyerek, kendi makamına geldi. Şumnu önünde vesâir yerlerde tâğîler ile olan muhârebe ve mücadelelerinin ekseri kaleme alınsa nice cilt kitap olur idi. Lâkin biz bu kadar ile ihtisâr eyledik. Bu kadarca ifâde ile müeyyid min indellah olup, arkasını kimse yere getiremez bir dilâveri-i şîr-pençe olduğu ma'lûm olur.

37. Zuhûr-i Küffâr ve Şikeste-i Ahd

Azizim, 1220 tarihinde küffârın ahdini bozup, kendüyü düzüp, Rumiliye yürümesinin sana hikmetini beyân ideyim. Bir takım adamlar hükmünü bilmeyip : “ Rumilinde nizâm-ı cedit-i hakânîyi kabul eylemeyüp, devlete âsi olduğundan, devlet-i âliyye bunları terbiye için kâfiri musallat idüp, bu kadar kal'aları ve kurrâ ve kasabâtı çiğnetüp, kâfir ayağı altında rüsvâ eyledi” dirler. Husûsân akıl ve fikirden bin dönüm ırâk

(63-b) yeniçeri tâifesi : “Bu sefer bizim içündür. Pâdişâhımızın merâmı bizi kırdırmadır” deyü zevi'l-ukulun aklına gelmez niçe herzeler söylerler. Bunlar bütün sarhoş lafıdır ve tımarhâne delisi sözüdür. Akıllı olan bu sözleri bir pula almaz. İbtidâ azizim, devlet-i âliyyenin yine aczi var “Hırsızın yaşaması subaşının ihmaliğendir” .

¹⁹² (*) “*Kuvvet ve kudret ancak Allaha mahsustur.*”

Devlet-i âliyye eger ihmal eylemeyüp, dikkatli tutsa beş Rumili kadar yeri bir ayda temiz ider. Ama ihmal ider. Görmez misin ki; Rumili, Anadolu cümlesi bozuk düzen iken, Beytüllahı istîlâ iden Vehâbi üzerine bir vezîrini ta'yîn idüp, altını üzerine çevirdi. Vehâbi bir herif idi ki; iklim-i Arab kendüye tâbi olmuş, deryanın kavmi sayılır, vehâbiye tâbi olan asker sayılmaz ve bir yerde durmaz. Bir yerde görünürse, bozulacağını akli kesince bir gecede beş konak bir alur. Çöl olduğundan yem yok, yiyecek yok, husûsân su yok. Lâ teşbih hava yüzünde Huma dirler bir kuş vardır, daima havada uçar, güzel koku ile karnı doyar. İnsan kokusunu üç günlük yerden duyar, kaçar¹⁹³. İşte Vehâbi dahi buna benzer bir kavimdir. Ne tutulur, ne kapılır. Böyle iken, Arabistan çölleri başına dar idüp, kökünü kuruyup, nihâyet bende zincir ile 1234 tarihinde kendüyü, vezîrini ve şeyhü'l-islâmı vesâir iş erlerini asitâne-i âliyyeye götürüp, boynunu vurdular. Devlet-i aliyeye göre dağlı tâifesinin ve sâirlerinin

(64-a) sözü mü olur? Bir kere kahhar ile nazar eyleseler cümlesine bade verirler. Bir misâli daha dahi budur ki; Hüdâvendigâr ve Kocaili ve Sultanönü ve Aydın Sancaklarında bir takım herif türeyüp, kal'alar, kuleler ve metin konaklar binâ idüp, askerler cem' idüp, cebehâneler peydâ edüp, her biri bir kazayı zabt idüp, tavâif-i mülûka dönmüş idi. Sultan-ı Cihân Pâdişâh-ı Zaman Halife-i İslâmîyân Sultan bin Sultan Gazi Mahmud Han Hazretleri, Aziz Ahmed Paşa Hazretlerine murahhas hat-ı hümayûn ihsân idüp, "Umûr ve nizâm-ı mülke dâir olan maslahatı bi'l-fiil zât-ı mülukâneme tahrîr eyle!" diyüp, me'mûr eyledi. Aziz Paşa Hazretleri dahi kiminin kal'asını başına yıkup, kiminin konağını tarla gibi edüp, dört sancak, yüz kazayı kırk günde tathîr edüp, çoğu imana gelup, bende olup, selâmet buldu. Birazı hâkla yeksân oldu. Hatta Pazarköy ve Yalova kazaları ayarı Esseyid Esad Bey'in kulelerini harap idüp, kendi bir iki adamla can korkusundan firâr eyledi. Anadolu ve Rumilinde bulunamadı. Vüzerânın kolu uzun. Arabistanı aradup, nihâyetü'l-emr Kane taraflarında bulunup, ser-ı maktu'ı asitâneye gelüp, Bâb-ı hümayûna konuldu ve Anadolu'da zorba var mı, yok mu belirsiz oldu. Azizim, bu devlet, devlet-i Muhamedîdir. Bunların kuvvet ve kudretlerine nihâyet yoktur. Eger Kuzgun'da sâye-i endâz iclâl iken; düz ayak tutulup, Rüstem-i Devrân Baba Hazretlerine : "Rumili nizâmı senden matlûbdur"

¹⁹³ Bu humma kuşu Hindistan taraflarının havası hoş olduğundan oralarda uçarlar. Eceli geldikte ölür, yere düşer. Kuyruğunu yolup, Hind bazargânları vüzerâya ve şahâneye hediye iderler. Ekseri Bağdat valileri Devlet-i Osmanîyenin hediye boğçalarına koyup gönderir. Halife-i İslâm olan kerâmetli pâdişâhımızın tac-ı hasırdânelerinde takılan sorguç Humma kuşunun kuyruğudur. Hâsası da olmak gerek, zirâ pek tehî yere takılmazlar efendim.

(64-b) derse idi. Anları yeni baştan imana getirir idi. Ama ne çare, her birisi bir tarafa çeker, elinden iş gelen canından bizâr idi. Devlet-i âliyyenin ne zarûreti var ki kendi mülküne kâfiri ayak bastırmaya? Bu mümkün degildir. Husûsân bu kadar memâlik-i islâmîyede olan hâtun ve ırzı ve çoluk, çocuk kâfir elinde esir olmaya pâdişâhımızın ne mümkün ki rızâsı ola? Ama bu fitnenin ekseri kâfirin hîle ve fesâdıdır. Yeniçeri yersiz, boş tâifedir. Onların içinde Müslüman kıyâfetinde tebdîl kâfirler gelüp, “Bu sefer bizim içündür” deyü fitneler salıverir ve bir kal’ayı muhâsara eylese : “Sizin pâdişâhınız bu kal’ayı bize verdi. Nâfile kırılmayın. Size imdâd virmez. İrzünüz yerinde iken, rây virüp, kal’ayı bize teslîm idüp, malınızı, canınızı kurtarın. İnanmasanız işte bize bu fermânı ile verdi” deyü sahte fermânlar çıkarup, halkın elini, ayağını soğutur. Bunlar bütün harbin hileleridir. Akli olan, dîn ve devletini bilen inanmaz. Devlet ne idüğünü bilmeyen : “Gerçek. Pâdişâhımız bizim diyârımızı kâfire verdi” deyü ah vah ider.

38. Hikmet-i Hafîye Der- Zuhûr-i Rusya

Azizim, pirim bu kâfirin böyle nakz-ı ahd idüp, yürüdüğünün hikmetini can kulağıyla benden dinle ve işte böyle iman eyle! Mukkadem beyân eylediğim üzere Yusuf Paşa Hazretleri askeri tâifesinin halini şevketlu pâdişâhımıza ifâde eyledi. Pâdişâhımız dahi fikir buyurdu ki; “ böyle böyle kâfir ayak ayak gelüp, ezan-ı Muhammedî okunan minarelerimize haç asar. Gülbang-ı Muhammedî sadâsını memâlik-i islâmîyeden keser. Camilerimizi puthâne ider. Ehl-i islâmın

(65-a) evlâdı ve ayâlını esir ider. Günden güne dîn-i Muhammedî ricâli azalur. Bari böyle olmadan şuna bir çare bulup, mukâbele-i bi’l- misil edüp, hîn-i iktizâda lâzım olacak mikdarı şehirlerde kal’alarda asker peyda idelim” deyü gayret edüp, kâfirin ateşine mukâbil topçu ocağını uyandırıp, mühedishâne ihdâs idüp; vâkı’u’l-hal top ve humpara atmada kâfire gâlebe eylediler. Güzel ta’lîmler oldu. Şevketlu pâdişâhımızın bu niyet-i hayrına karşı durup, Rumili muhâlefet eyledi ve yer yer tâğîler türeyüp, halk dahi i’âne eyleyüp, ettikleri hasarât ve fisk ve fesâd dünyayı doldurup, yemedikleri her terede gözleri kaldı. Halîfe-i islâmî kimse bilmez oldu. Camiler, mektebler kapandı. bâbülhâne ve mekîdeler açup, işledi. Şeâir-i İslâm çok yerde berh oldu. Şer’i kanun gaib olup, hüküm galibin oldu. Baba-ı Âlem Hazretleri bunlara : “Belanızı bulursunuz. Müslüman olan halîfe-i islâma itâ’at ider. Böyle Müslümanlık olmaz” deyü nasîhat eyledikçe her biri hasm-ı can olup, canına kasd eyledi. Hâsılı Rumili bir hale vardı ki,

yeniden fethi muhtaç oldu. Enva-ı mezâlim ile doldu. Cümleyi yaratan, var eden Allah sübhanehu teâlâ hazretleri hadîs-i kudîsîde buyurur ki: “ *İza a’sâni min ye’rifuni uselitu aleyhi min lâ ye’rifuni* ” yani lailahe ilallah Muhammed resullullah. Dîn mü’min kullarım bana âsî olursa beni bilmeyen kâfirleri onların üzerlerine musallat idüp, cins-i âherle

(65-b) terbiye iderim buyurdu. Allahü- teâlâ kelâmında sâdıktır. Dile dökeni işler. Bu hadîs-i kudîsîye binaen gayretullah zuhûr eyledi. Azizim, bir pâdişâh yaptığı kanunu “Bozulmasun” deyü elinden geldiği kadar gayret idüp, muhâlefet edenlerin kanını döker. Pâdişâhlar pâdişâhı olup, cümleyi yoktan var iden Allahü- teâlâ, ahir-zaman peygamberi salallahu aleyhi vesellem hazretlerinin vasıtasıyla yirmi üç senede “Kullarım amel idüp, dünyada, ahirete selâmet bulsunlar!” deyü gönderdiği şerî’atına sahip çıkmaz mı? Ve kitabına muhâlefet edenin hakkından gelmez mi? Azizim, Allahü- teâlânın şeriatı olan kur’anın her harfine bin melik bekçidir. Kimse onu bozamaz. Kıyâmete kadar bâkidir ve şerî’at-ı Muhammedin her harfine şimdiye kadar nice bin can telef oldu ve hala olmadadır. Sıffin Cenginde, Kerbela’da, Hülefâ-ı Abassiyeye zamanında, Ömer Bin Abdulaziz devrinde, Battal Gazi seferinde Rüstemnâme ve Hamzanâme ve Müslimnâmelerde ve bu Devlet-i Osmaniye ibtidâsından beru bu kadar cenk ve cidâl u harp, kıtâl olup, bu vakte kadar milel-i muhtelifeden ve kavm-ı la’în yezidandan ve tâğî, bâğîlerden ve küffârdan hesaba gelmez canların çoğu şerî’at uğruna telef oldu. Pâdişâh-ı islâmın daima cengi şerî’atın bekâsı içündür ve bu ümmetten hesaba gelmez zâtlar şerî’at uğruna can ve baş virüp, şehîd oldu. Mertebeler buldu. Gül cemâl sulî pirim, şerî’at gavgası büyük gavgadır. Ülke gavgası dahi şerî’at içündür. Zirâ bir şah

(66-a) pâdişâh-ı İslâm bir vilâyeti feth eylese, her şeyden evvel ezan-ı Muhammedî okunur. Ondandır camî peydâ olur. Ondandır icrâ-ı şerî’at için bir hâkim konur. Sonra maslahat-ı dünyaya başlanılır. Bundan ma’lûm oldu ki, ülke gavgası dahi şerî’at için imiş. Nitekim Hazreti Mısri kuddise sırrahu buyururlar : “Şerî’atle durur arz ve semâvat. Bu dünyanın binâsıdır şerî’at ve şerî’at-ı Muhammedî olan Kuranda ve hadiste olmadık bir şey yoktur. Dünya var, ahiret var. Kâfirle gazâ eylemenin yolu, erkânı var. Düşmana gâlib olma ne sûretle olur. Hâsılı insanın dünyası ve ahireti ne vechle ma’mûr olur. Bunun cümlesi şerî’atte vardır. Hem Allah her şeyin iyusunu bilir. Muhammed aleyhi selâm ümmetine yolun pek kolayını haber virdi ve bu şerî’atı bizim selâmetimiz için bize gönderdi. Allahü- teâlâyâ itâ’at edin, şerî’atı tutun buyurdu. Peygambere itâ’at

edüp, sünetiyle amel edin!” dedi. Pâdişâhlarımıza itâ‘at edin. Şer‘a muvafık, ve sünete mutabık olun. Kanunlarına razı olun, âsî olmayın dedi. Çünkü bu canlar hakkın emrine âsî oldular. Halîfe-i islâma tuğyân eylediler. Gayretullah zuhûr edüp, hadîs-i kudî üzere kâfiri üzerimize musallat eyledi. Bu sırra vâkıf olmayanlar “Padişahımız virdi” zan eyledi. Pirim, buna intikam-ı ilâhî dirler. Siz padişaha âsî olup, evlâd-ı resulu aleyhi selâmdan Baba-ı Âlem gibi bir zâta bu kadar eziyet ederseniz,

(66-b) yanımıza bu kalır mı? Elbet kalmaz. Gayretullah zuhûr ider. Ama ara yerde kurunun yanı sıra yaş da yanar, âsîler terbiye olur iken; ehl-i imana da zararları dokunur. Meşhûr meseldir. “Bir uğursuzun yedi mahalleye zararı dokunur” dirler. Allah ıslah eyleye! Amin.

39. Rusya Keferesinin Hudûd-i Hakanîye Tecâvüzü

Vakta ki Azizim, Rusya keferesi bizim halimize nazar edüp, perişanîyetimizi gördü. Tez elden düşmana cevap viremeyeceğimizi bildi ve tamam ruhsat buldu. Kendü kendüye etti. “Devlet-i al-î Osman ile devletçe cenk idüp, elinden ülke almam mümkün değildir. Zirâ onlar kendülerini düzüp, ordu çıkarsa mukâvemet olunmaz ve bir yer alınmaz. Hemen nâfile asker kırılır. Lâkin şimdi tamam-ı fırsattır. Rumili yerine girmiş itâ‘atleri yok. Anadolu’unun dahi ihtilâli var. Anlar asker bulup, bana karşı oluncaya ben Aksu ve Tulca ve Tuna’yı geçüp, yollar açup, Edirne’ye kadar mâlik olup, Rumiliyi mülk-i Osmanîyeden çıkarmam bir şey degildir” deyü bu fikr-i fesâd ile tedârik görüp, mühimmât alup, yer geturmez asker sürüp, devlet-i âliyye ile olan ahd-ı misâkı bozup, ordusunu düzüp, sınuru geçüp, yürüyüş eyleyüp, az vakitte Akkerman ve Hotin ve Bender Kal‘alarını muhâsara edüp, kimini zor ile, kimini rây ile, kimini “Padişah-ı İslâm bu kal‘aları bize temellük eyledi. İşte fermân” deyü sahte ve düzme fermân gösterup, onlar da

(67-a) Anlar da “ettik, bulduk. Padişahımıza âsî olduk. Şehinşâh-ı alîyi gücendirdik. Başımıza bu akıbet geldi” deyü her birileri evlâd ve ayâlnı kurtarma sevdâsıyla dağılup, Edirne İslâmbol taraflarına perîşân-ı hal yürüdüler. Kâfir-i bî-dîn kemâl-i hîlelerinden bunlara acıyı virup, “Vah vah size yazık oldu” diyerek, bazılarına ikrâmlar dahi eyledi. Bu ahmaklar, geldikleri yerlerde : “Kâfir bize yine iyilik etti. Bizim vilâyetlerimizi devlet-i âliyye kâfire çiyetme için vermiş” deyü bu fâsid söz ile dünyayı doldurdular. Ama kâfir bunu düşünmedi ki, biz de bir dîn gavgası vardır ve ehl-i islâmda gayret-i

dîniye derler bir gayret vardır. Ehl-i islâmın cümlesi bir kardeştir. Birbirimizle olan adâvetimiz çocukların taş dövüşü gibidir. Çocuklar mektebden çıkup, hovâcalar yanında olmayınca iki taraf bir vâfir taş dövüşü iderler. Sonra yine birlik olurlar. Ehl-i islâmın müslim oldukları halde birbirleriyle gavgası böyledir. Dîn gavgası meydana çıkınca başka gavgalar geri kalır. Ama yine dîn gavgası arasında ehl-i İslâm kardeşine adâvet idüp, düşmanlık kast iden olursa, gayri o müslümanlığa sığmaz ve onu ehl-i sünnet kabul eylemez. Husûsân ehl-i iman olan üç günden ziyâde küs durma câiz değildir. Afveylemek lazımdır. Mürüvvet-i merhamet ancak Müslüman içündür. Hanedân-ı ehl-i beyt husûsân hazreti şah-ı merdân essedüllu'ı- galib Ali bin.Ebu Talip

(67-b) ve Hazreti İmam Hasan ve İmam Hüseyin ve on iki imam efendilerimize ne asıl afv ve fütüvet ve ihsân ve kerem-gâni zâtlar idi. Daima kendulere eziyet edenlerin cürümlerini afv ederler idi. Allahü- Teâlâ dahi afva kânidir, afv ile huylanan kulunu sever. Husûsân dîn gavgası meydana gelince ehl-i İslâm bir vücûd olurlar. Hak affa muvaffak eyleye! Vakta ki kâfir ayak ayak yürüyüp, hudûd-i Osmanı bürüyüp, top cebehanesini sürüyerek, kurrât ve kasabât ve kal'aları ve şehirleri istila iderek, İsmail Kal'asına yakın geldi. ve bir merhale yere ordusunu kurup, hile-i şuru' eyledi.

40. İbtidâ Kâfirin İsmail Kal'asına Gelme Fıkrası

Çün kâfir İsmail'e yakın geldi. Bir elçi düzüp, gönderdi. Elçi gelüp, kal'a kapusuna erup, kendinin elçi olduğunu bildirdi. İsmail muhafızı İzmit Mutasarrıfı Kasım Paşa nâm bir mir-i mirân idi. Ama varlığı yokluğu müsâvi idi. Şöyle baston oyuğu gibi oturur, bir şeye yaramaz idi. Çünkü elçi geldi. Der-akab İsmail vücûh ve ağaları Mimlioğlu, Hacı Ali, Mukabelecî Mustafa Efendi, Şayıboğlu, Mustafa Ağa, Potenki Bayraktar, Kal'a Dizdarı ve Topçubaşı vesâirleri bir cem' oldu. Elçinin nâmesi açılıp, kıraat olundu. Kâfirin Fitneşalı şöyle yazar ki; "Bundan akdem Hotin ve Bender ve Akkerman vesâir kal'aları benim darbıma dayanmadı. Siz dahi dayanamazsınız. Elbet ve elbet ben bu İsmaili alırım. Nâfile canınızı üzmeysin, şurda burada gezmeysin

68-a) etraftan imdâd gelür sanmayın. Size kimseden meded yoktur. Devlet-i âliyye dahi imdâd eylemez. Evlâd ve ayâlnız esir olur. Çoğunuz kılıçtan geçer, kırılır. Boş yere inâd eylemeyin. Hemen ırzınız yerinde iken, kal'ayı bize teslim edin. Ben de sizi, evlâd

ve ayâlnız ile bir selâmet tarafa çıkarıvereyim. Varın kısmetinizi başka yerde arayın” diyüp, sözü bitirmiş¹⁹⁴

İsmail halkı dahi : “Birkaç gün meşveret idelim”deyü mühlet aldılar. Ehl-i imanları etrafa feryâdçı saldılar. Ama ne çare, ahiret gibi kimseden meded yok idi. Ve bir kuş dahi imdâda gelmedi. Lâkin Kahraman-ı Zaman Rüstem-i Devrân Baba-ı Müslimîn’e dahi feryâdçı gitmiş idi. Bunlar gördü ki, kimseden çare ve imdâd yoktur. Bir tüfenk atmadan kal’ayı virmeye razı olup “ Yarın gelsun. Kal’ayı teslîm idelim. Bir gece mihmân olup, ehl-i ayâlmızı alup, diyâr diyâr gidelim” deyü söz virüp, ahidnâmeler yazdılar ve memleket vücûhu ırzları belası kâfire baklavalı ve taamlar hazırladılar. Bunlar bu halde kâfir dahi : “Badihevâ bir kal’aya dahi mâlik oldum” deyü sevinmekte. Sen kıssayı Pehlivan-ı Cihân tarafından dinle! Azizim.

41. Baba-ı Müsliminin İbtidâ İsmail’e Gelmesi

Baba-ı Muvahhidîn Hazretleri Kuzgunda kendi âleminde devlete duada otururlar iken; toza toprağa gark olmuş birkaç nefer geldi. “Bu nedir?” deyü suâl olundu. İsmail (68-b) tarafından gemişler, nâmeleri var” deyü devletlu Baba-ı Âlem Hazretlerine haber virdiler. Müşarünileyh dahi: “Geturun, görelim. Ne seyrandır soralım!” buyurdu. Gelup, mektuplarını verdiler ve kâfirin kal’ay-ı hakanîleri istîlâ iderek, İsmail’e gelüp dayandığı ve İsmail halkı dahi evvelden gözleri korkmuş idi ve içlerinde dahi kâfire mu’în kimseler olma takribi Pâdişâh-ı Âlempenâh Hazretlerinin kal’asını kâfir alup, ehl-i islâmı diyâr-ı âhere salup, icrây-ı ayin-i din-i Muhammedî olacak makamlarda ayin-i bâtılasını ihdâs edeceğini haber virince, Baba-ı Âlem Hazretleri can başına sıçrayup, kahramanî gözlerine kan dolup, güler yüzü solup, eline mendil alup, hayli ağladı. “Hey vah ben size demedim mi ki edebinizle olun. Padişah emrine itâ’ata gelin. Allah azîz-i zûintikamdır. Sizin başınıza bir musibet gelür deyü nasîhatlarımı kabul eylemediniz. Min taraf-ı ilah bu belaya giriftâr oldunuz. Ama ne çare aman dinin amanına erişme lazımdır. Bizler hademe-i pâdişâhîdanız. Elbet padişahımızın kal’asını hıfz eyleme ve kurtarma lâzımdır. Dîn düşmanlarına virüp, camileri puthâne eylemeye rızâ yoktur. Avn-i bâri ve inâyet-i yezdani varup, yardım idelim!” deyü söz virüp, askerinin iş

¹⁹⁴ Bazıları derler ki; kâfir şöyle nâme yazar ki: “Benim devlet-i al-î Osmanla gavgam yoktur. Ancak Eflak ve Boğdan taraflarına geçeceğim.İsmail Kal’asında üç gün misafir olup, askerimi dinlendirip, yine çıkar, giderim” deyü bu hile ile yazmış. Her ne rivâyet olursa, maksudu tecâvüzdür. Allah kahr eyleye! Amin.

erlerinin başına vardı. “Canım bu ana kadar benimle oldunuz. ve başıma döndünüz ve yola can, baş fedâ eylediniz. O işler bir şey değildir. Şimdi asıl işe yarar iş meydana gelür. Tamam-ı dünyada ahirette devlet bulup,

(69-a) meydan alup, dîn-i mübin uğruna can ve baş oynatub, Allah ve Resulullah ve pâdişâh indinde makbûl olacak günlerdir. Göreyim sizi hemen gayret edüp, İsmail’e yürüyelim ve kal’ayı hıfz idüp, dîne, devlete bir eyüce hizmet edün!” buyurdu. Ve düşman ile cenk eylemenin ahvâlini ve adâbını askerine ta’lîm eyledi. Cümlesi dinleyüp, Devletlu Pehlivan-ı Cihân Hazretlerine baş eğup, emrine razı olup, tedârik görmiye şürû’ olunup, bir saat evvel erişmeye gayret üzere akdâm eylediler.

42. Beyân-ı Adâb-ı Gazâ

Azizim, her kelâm yerinde söylenir, dinlenir münâsebetiyle kitab-ı sünnet üzere ulularımızın yazdıkları gazânın adâbını şuracıkta bir miktar beyân idelim. İnsan cümlesiyle amel eylemez ise bâri bazı ile amel ider ve yerinde işe yarar ve billahu’t-tevfîk.

Adâb-ı gazâ oldur ki;

1. Gazâyâ giden gazi, ana baba izniyle çıkup, gazâyâ gide.
2. Allah hakkı ve kul hakkı üzerinde her ne kadar hukuk var ise, anı edâ eyleye!
3. Evladı ve ayâlı var ise, onlara nafaka olacak miktarı bir şey bıraka
4. Yediği lokma helal ola!
5. Üzerlerine vali olan gerek bayrak ağası gerek vezir gerek binbaşı gerek sadrazam bunlara itâ’at edüp, sözlerini dinleyeler!
6. Arkadaşlarının haklarına riayet ide! Daima yüzlerine gülerek baka!
- (69-b)** Lokmaları yok ise lokma vire! Yorulursa yolda bırakmaya! Hasta olursa ilaç eyleye! Hâsılı refik kardaş ve evlâdı gibi tuta!
7. Yolda gerek Müslim gerek haraç-güzâr reâyâyâ eziyet eylememeye!
8. Küffâr askerinden korkup, geru kaçmaya!
9. Mal-ı ganîmetten beytü’l-mala ait olan şeye tama’ eylemeye!
10. Gazâyâ gittikde şöyle niyet ide ki , dîne yardım ide. İslâma i’âne eyleye! Mü’min kardaşlarına mu’în olmağa niyet-i hâlis tedârik eyleye ve küffâra mukâbil durdukta taştan bina olmuş duvar gibi cümlesi bir tuta ve küffâr askerinin çokluğuna bakmaya ve tekbîr ala, hakkı çok zıkr eyleye. Serasker olan ne tarafa emrederse otarafa gide ve

nerede emrederse orada dura, asla muhâlefet eylemeye! Zirâ asker tâifesinin akli serasker aklına benzemez. Elbet Allahü- teâlâ bir kimseyi ne kadar asker başı iderse, onları idâre idecek kadar da akıl ihsân ider. Bu bir sırr-ı ilâhîdir ve kendi askerine ve kuvvetine güvenmeye, topuna cebehânesine dayanmaya, ancak nâsır-ı hakiki olan Allahü- teâlânın inâyetine ve erenlerin himmetine dayana! Eger korkak ise, cenk iden asker içine girup, sonra kaçup, sâirlere dahi perîşânlık vermeyüp, çadır beklie ve gazilerin işlerine baka, atlarını gezdire, lokmalarını pişire! Bu da bir sevâbdır. Azizim, bu babda söz çoktur ve dahi buyururlar ki ; kâfirle cenk iden kimsede on hayvan huyu ola! Her hayvanda bir iyi, işe yarar bir huy vardır. Bu zikr olacak on hayvanda dahi

(70-a) on a'lâ huy vardır. Bu huylar gazî olan kimsede olmak şart-ı a'zamdır pirim. Evvela aslan yürekli ola ! Asla adûdan korkmıya!

2. Kaplan gibi kibirli ola, asla düşmana tevâzu eylemiye ve dişî söz söylemiye!

3. Şecâ'atde kurt gibi ola, düşmana toptan sala ve cümle a'zasıyla bile hamle eyleye! Düşmana hamlede şol hayvan gibi ola ki asla yüz çevirmeye

4. Ayu dedikleri hayvan düşman ile cenk eylese biryüzden bozulursa, bir yüzden dahi hamle ider. Gazî dahi düşmanın bir tarafından zafer bulmaz ise, dönmeyüp, bir ahâr taraftan dahi çaresine bakıp, düşmanı yıka!

5. Yük çekmede karınca gibi ola. Karınca kendinin iki üç ağzası yük çeker. İktizâsına göre gazî dahi çok yüklere tahammül eyleyeve birbiri ardından ayrılmaya!

6. kâfir karşısında sebatta taş gibi dura, asla yerinden ayrılmaya. Serasker nerede emrelerse orasını beklie!

7. Yara yemede merkeb gibi ola. Merkeb yez ile dürtülüp yara yedikçe menzil alır. Gazî dahi muharebe vaktinde olur olmaz yara ile "Bir yaralı oldum" deyü geri dönmıye, dişini sıkıp, hakka mütevekil olup, düşmana galip olmya, mikayyed ola! Allahü- Teâlâ kendüye yaranın acısını unutturur.

8. Gayet de vefâlı ola. Kelb dedikleri hayvan gayet de vefâ sahibidir. Gazî olan dahi seraskeri ve efendisi nereye giderse, andan ayrılmaya kendüyı ateşe atarsa o dahi beraber ata. Ahdini bozmıya!

9. Adûya

(70-b) fırsat buldukta hurûs gibi başına çıka ve düşmana basılmaya, hurûs gibi dövüşe, sürüşe. Askerini muhâfazada dahi hurûs misâli göre, gözete. Daima askerın etrafını

hırâset ide. Azizim, bundan sonra gazî olan çatal yürekli ola. Zirâ olur olmaz korkağın kârı değildir. Dahi buna benzemez çok adâbı vardır. Biz bu kadarla iktifâ eyledik.

43. Gel, İmdi Kıssayı Baba-ı Müsliminden Dinle!

Der-akab gazîler tedârikini görüp, atlarına kolan virüp, asker ve bahâdır yigitler ile “Kandesin İsmail?” deyü ılgar idüp, akşam üzeri İsmail kal’asına geldiler. İsmail’e müjdeciler gitti ki “ Baba-ı Âlem Hazretleri imdâdımızda geldi” deyü bir takımı içeru alalım, cenk idelim, kâfire mukâbil duralım. Allah kerîmdir dedi. Bir takım salanklar dahi “ Aman şu kadar başımız selâmet bulmuş iken, kâfir gelsun, sabah kal’ayı teslim edüp, gidelim” dedi. Hâsılı Baba İbrahim Hazretleri o gice dışarıda misafir oldu ve kal’a halkına haber saldı ki : “Kal’a şevketlu pâdişâhımızdır.Ben padişah bendesiyim. Kâfirin hîle sözleriyle kal’ayı virmem, beyane söylemeyin” dedi ve cümle bir olup, kal’a kapuları açıldı.Karı, kızan, çoluk çocuk kal’a kapusundan çıkup, Baba-ı Âlem Hazretleri alay gösterup, kal’aya yakın gelince bu kadar yüz hatunlar “Aman el aman dâd u feryâdına, kâfir bizim hanmânımızı söndürecek. Muhammed, Ali aşkına bize imdad eyle!” deyü bir rütbe çağrıştılar ki ciğerleri pare pare olup, yüreklere yareler vurdular. Baba-ı Müslimînin ayağına döküldüler. Çün Pehlivan-ı Zaman

(71-a) bunların halini görüp, bir zaman hayran ve bir zaman nâlân ü giryân ağladı ve can ciğeri dağladı. Gözünden ceyhun misâli yaş çağladı. Andan sonra buyurdu ki : “Validelerim, hemşirelerim gelin kasâvet çekmeyin. Allah kerîmdir. İnşallah size düşman zafer bulmaz, hâneniz dağılmaz. Hemen yerinizde durup, hakka müteveccih olup, dua edin. İnşallahü-teâlâ rabbim, ceddin Hazreti Muhammed salallahu aleyhi vesellem hürmetine bize inâyet idüp, melâikeleriyle yardım ider. Siz safânızda olun!” deyü teselli virerek, etrafına selâmla merhaba diyerek, kal’aya gelup, dâhil oldu. Gerek Kasım Paşa ve gerek sâirleri gelüp, başına cem’ oldu. Ehl-i iman safâ ve surûr buldu. Akşam olup, taamlar yendi. Asker yerlu yerine kondu. Dualar, senâlar olundu. Vücûh-i kal’a meşverete geldiler. Her birisi mezhebine göre bir söz dediler. Ama bu sözlerin birisi Kahraman-ı Devrânın kulağına girmez idi. Onun fikri kal’ayı hıfz idüp, kâfire satur atup, dîne ve devlete hizmet eylemek idi. Başka sözü ne dinlesun? Nihayetü’l-emr Rüstem-i Cihân Hazretlerinin emr u irâdeleri üzere kâfire karşı durmaya niyet olundu ve

bunun üzerine fatiha eylediler. Herkes yerine gitti. Dizdar-ı Kal'a, kal'anın anahtarlarını getirup, Baba-ı Âlem Hazretlerine teslîm eyledi. Anlar dahi her kapuya bir emin adamını birer mikdar askerle bekçi koydular ve kal'anın toplarına baktı. Cebehânelerine nizâm virdi. Kulelelerini rabitaladı. Mühimmât-ı seferiyyeden her ne var ise, anları gördü. Sabaha kadar pervane gibi dönüp

(71-b) ve cenge lâzım olan alâtları mahya eyleyüp, “ *El abdu yüdebbiru vellahu yukadir* ” Yani tedbîr kuldadır, takdir hakdadır. “Biz elimizden geldiği kadar vazifemizi sarf eyledik. Yâ-rabb, bundan sonra gayri meded ve yardım ve nusret sendendir” deyü hakka niyâz edüp, erenlerden himmet talep eyleyüp, sabaha müterakkıb oldular ve o gice büyük küçük Baba-ı Âlem'in nusretine dua eyledi.

44. Rusya Keferesiyle İsmail'de Olan İbtidâ Cenk Budur

Çün sabah oldu. Taraf taraf ezan-ı Muhammedî okundu. Herkes abdest alup, cema'atle sabah namazlarını kıldılar ve dua olunup, gülbang-ı Muhammedî çekildi ve cümle cenge hazır olup : “Aya kâfir ne zaman gelur?” deyü dürbinler ile kâfirin gelmesine müerakkıb olup, casuslar etrafa saldılar. Çünkü bir gün evvel kâfire kal'ayı teslim için ahidnâme virmişlerdi. Kâfir dahi ol söze binâen “Akşam İsmailde baklava yiyüp, safâ ıderuz” deyü zevkle kalkdı. Bilmez idi ki ; kuşluk şorbasını cehennem dibinde içerler. Bundan gayrısı yok. Ama kâfirin ihtiyatı çoktur. Şâyed bir arbede olur deyü ordusunu cümleten kaldırdı.

45. Asker-i Küffâr Alayını Gösterir

Tıranpetisini çalarak, toplarını doldurdu. İbtidâ ileruye sekiz on bin kadar Donus Kazağı yürüttü. Her birinin elinde süngü ve altlarında dağ gibi kadanalar ile ovayı bürüdü. Andan süvâri Drakman askeri sekiz binden ziyâde yürüdü. Altlarında at, ellerinde filinta, başlarında at kuyruğu, ellerinde, alınlarında âyîneler oynatarak, ucûbe kıyafetler ile yürüdü.

(72-a) sekiz on bin kadar Posar askeri ki; bunlar başına egri kalpak giyerler. Güyâ küffâr askerinde ziyâde bahâdırlar idi, yürüdü ve Arduba askeri dahi niçeyin yürüdü. Bayraklı asker on bin kadar, her birinin elinde süngü üzerinde çatal bayrakları var, ovaları tuttu. Geger Askeri yedi sekiz bin kadar ellerinde şeşni tüfenkleri , bir takımı yeşil urbalı, bir takımı mavi sıkmalı onlar dahi yürüdü. Cümlesinin arkasından kral

taburu Vepiya Askeri ve çenarânlar tranpetisini çalarak, kemâl-i heybetle altmış bin kâfir ile aşikâr olup, ayak ayak gelmeye başladı. Çok kimseler hayretinden dudağını dişledi. Korkak takımının korku canına işledi. Çün kâfir tamam yakın geldi. Cenk olacak meydanı buldu. Baba-ı Muvahhidîn dahi dilâverlerini takım takım idüp, böldü. Kal'a kapularını açup, gülbang-ı Muhammedî çeküp, tekbîr getirüp, "Gün bugün, saat bu saattir, ya öldürem gazi olam, ya ölem, şehid olup, cennet bulam!" deyü her biri ölüm eri olarak, asker-i kâfirin üzerine yürüttü. Ol Kahraman Sâf-i Cenân dahi rüstemâne, delirâne atına süvâr olup, askerin arkasını alup, müşg-i hitâ gibi alûvi saçlarını iki omuzlarına alup, hakdan yardım dileyup; "Rabbim utandırma!" diyerek, kâfiri karşıladılar. Tamamı kurşun menzili oldukta taraf taraf bir yaylım tüfenk atup, kâfiri birbirine katup, andan dal kılıç olup, kâfire koyuldular.

(72-b) küffâr-ı hâk-sâr dahi iş ne idüğünü anlayup, asker-i İslâm üzerine top, humpara ve kurşun ve güleleri yağmur gibi yağdırdı. Taraf taraf toplarını sağdırdı. Ama dilâverler gelen güle midir, yoksa harâret söndüren karpuz mudur kayda idinmeyup, vuruştular. İki asker birbiriyle güreştiler, sürüştüler, birbirine iliştiler. Kâfirler köpek gibi dalaştılar, mü'minler üzerine salıştılar. Cenk ateşi alevlenup, karışdılar. Baba-ı Âlem dahi kahramanlar gibi iki tarafa na'ralar vurup, elinde yalın kılıç : "Göreyim oğullar! Cennet kapuları açıktır. işte size nümûnelik, şöyle vurun!" deyü kâfirin kimine bir pala çalup, sepet gibi yarısı at üzerinde kalup, yarısı yere düşerdi. Kimini mısrabında çalup, bir koluyla başı havaya giderdi. Kiminin depesinden vurup, hıyar gibi iki pâre iderdi. Rüstem-i Devrânı görenin aklı başından giderdi. Kâfir çok idi. Bunlara galebe sevdasına düştü. Gazîler ikdâm eyledi. Baba-ı Âlem Hazretleri ibrâm idüp, cenk gittikçe alevlendi. Guzât-ı müslimînin gözlerini kan bürüdü. Her biri bir ateş gibi etrafını yıkardı. Pehlivan-ı Rüstem-i Zamanın atı tonı kızıl kana boyandı. Cümleyi yoktan var iden hakka dayandı. Kılıç balçağından akan kan elinde dolup, kılıç tutmaya medâr oldu. Güyâ bir kan deryasına bandı. Ser hazreti şah-ı merdân uyandı. O gün akşama kadar kâfire bir kılıç vurdular ki; yerde insan, gökte melek

(73-a) "Sed barek" diyüp, tahsîn eyledi. Kâfir-i bî-dîn gördü: Bunlar ile baş olmaz. Asker-i islâmdan yüz çevirdi, bozulup, arkasını döndü. Yezidin odu, ocağı söndü. Kahraman-ı Cihân, arkasından kara kude vâfir dahi sürdü. El-ahde ale râvî tamam kati çok kâfir kırıldı. Canları bedenlerinden ayrıldı. Cenk meydanına Drakman Askerinin at kuyruğu çölden gece gibi yayıldı, çenarânları korkusundan bayıldı. Rusya keferesi

sarhoş idi, ayıldı. Bu muhârebe evel zaman cenklerinden sayıldı. Kâfir leşleri kaldırım gibi döşendi. Asker-i İslâm kelelerini kesmeye üşendi. Geberen kâfirlerin atları boşandı. Her biri bir yaylıma döşendi. Baştan, gövdeden geçilmez oldu. Sel gibi kan Tuna'yı buldu. Ne kıssayı dırâz idelim. Feth u fütûhâtı rabü'l-âlemîn Baba-ı Müslimîne ihsân idüp, kâfire bir döşendi ki; çok zamandır böyle kılıç yememiş idi. İki asker birbirinden ayrılıp, yaralı olanlar kayırulup, şühedâyı yerlerine defn eyleyüp, sâlimen ganimen safâ-i hatırla at oynatup lobud kaldırarak, soytarılar halkı güldürerek, İsmail'e geldiler. İsmail halkı dahi Baba-ı Cihâmın ne pehlivan olduğunu bildiler. Cümlesi karşı gelüp sigar u kibâr gazîlerini tebrik eyleyüp, kal'aya dâhil olup, kâfir için hazır olan ta'âmları gazîler yiyüp, hakka şükür eyleyüp, libâslarını temizleyüp kal'anın

(73-b) burçları ve metrislerine bekçiler ta'yîn edüp, topların fitilleri yanup, "Yekdir Allah yek" mü'minleri çağırmaya başladılar. Ama kâfirin canını haşladılar. Kâfir dahi bu yara ile dönüp, feryâd-zâr kalıp, köpekler gibi uluyup, İsmail Dede Sahrâsı nâm mahâlle ordusunu kurup, taraf taraf karagollar çıkarup, toyu toyu deyü danalar gibi böğürmeye, hınzır gibi hırlamaya başladı. Ama bir zaman yerine gelecek hali kalmadı. Casus gönderüp, söylediler ki : "Bize İsmail teslim olmuş iken, bu işi kim eyledi? Ve bu belâ başımıza nereden geldi?" haber aldı ki; hala Kuzgunda sâye-i endâz iclâl ser-bevâbân-ı dergâh-ı alî Battal Gazi evlâdından Baba-ı Âlem dimekle meşhûr bir kahraman, gayret-i dînîyeye gelüp, pâdişâhın kal'asını virmeye revâ görmeyüp, bu cânibe at salup, kâfire bu rahneyi kıldığı ma'lûm oldu. Gelen kim olduğunu kâfir bildi. Zirâ çok zamandır Pehlivan-ı Âlem Hazretlerinin bahâdırılığı yedi kralda söylenür idi. "Aya ne asıl zattır?" derler iken, gözleriyle görüp, bellediler ve der-akab tasvîrini nakş idüp, nâme yazup, olan felâketi kralına bildirdi ve bir taraftan "Bize asker gönder!" deyü bayrak kaldırdı. Bunlar bu halde, bu taraftan İsmail hakimi arz ve ahâlileri mahzar idüp, bu fütûhât-ı celîleyi devlet-i ebedü'l- karara takrîr eylediler ve Tatarlar çıkardılar. Mukaddem pâdişâh-ı âlempenâh hazretlerinin kâfirin nakz-ı ahd idüp, kal'a-yı hakâniye **(74-a)** ve hudûd-i sultanîyeye yürüdüğünü ve eylediği hasâratı işidup, gayetle elem-nâk olup, hırka-i sa'âdet seydü's-sâdât odasında dergâh-ı hakka mütveccihen niyâzda olup, memâlik-i islâmîye dahi acaleten balâsı hatlu fermânlar gönderüp, gazâyâ da'vet idüp, mühimmât-ı seferiyye tedârikine meşgul idi. Ama "*tatar pâk az ırâk o da başda, markeride merd başda*" fehvâsınca ırâkdan tırpan gelinceye yılan sokan adam ölür. Bunun gibi Anadolu'dan müretteb askerin gönlü olup, tedârikini görüp, yolları sarup,

geline Rumili elden gider.Aya rabbim, buna ne çare ider?” deyü fikir ve endişede iken, İsmail tarafından tahrîrâtlar ve müjdeciler gelup, çâbük rikâba telhîs olundukta; şevketlu, kerametlu pâdişâhımızın ma‘lûm-i mülûkâneleri olunca , secde şükür idup, Muhammed süme hamden süme hamden merâsimi edâ idüp, bu fütûhât-ı celîle haberi Anadolu diyârına yayılup, devletlu Baba-ı Âlem Hazretlerinin kâfire bu rütbe rahne eylediği, ve bozup kırdığını cümle işidup, bir takımı “Allah kuvvet vire, eksik eylemiye!” deyü göz yaşı dökerek, dua eylediler. Bir takımı dahi aşka ve şevke gelüp, sefere hazır oldular. Hâsılı Baba-ı Âlem Hazretlerinin iyilik ve bahâdırılık ile nâm ve şâni dünyayı tuttu. Şevketlu, alu himmetlu pâdişâh-ı âlempenâh efendimiz kemâl-i safâsından Baba-ı Âlem Hazretlerine mirahor-ı evvel pâyesiyle serâsere kaplu

(74-b) bir a‘lâ samur kürk ve dokuz kanadlu mücevherlu bir han çelengi ihsân-ı hümâyûn olup, Tuna boyunun başbuğluğu kendülere verilup, pâdişâhımız çok dua edüp, “Göreyim seni inşallah devletimde bu hizmetler zâyî olmaz. Güzelce metânet idesun ve bundan böyle peyder pey tarafına asker ve mühimmât ve cebehâneler irsâl olunur” deyü evâmirleri sadır olup, anlar gele dursun. İsmail civarında kâfir ordusuna nizâm virüp, İsmail üzerine birkaç defa dahi hücum eyledi ve çok çalıştı ki; “ İsmail’e imdâda gelmezden evvel bir şeye benzetiylim, valla bunlar azlık iken, böyle imdâd gelurse, bir türlü mukâvemet olmaz” deyü her ne kadar baş kaldırdı ise, devletlu Baba-ı Cihân gürz-i rüstemânesiyle başını ezup, bastı. Çend roz kâfir dahi pustu. İsmail halkı : “Bakalım devletten ne haber gelür?” deyü cümle etrafa kulak virüp, sustu. Günlerden bir gün kal‘a kapusunda bir şamata oldu. Bekçiler “nedir?” deyü kapuya vardı. “Devlet-i âliyye tarafından geldük”deyü haber virdi. Der-akab kapuyı açup, mübâşirleri içerü alıp, Kahraman-ı Âlem huzuruna getirdiler. Evâmirler açılup, okundu. Aşıklar canına safâ dokundu. Hediye-i şâhâne olan serasere kaplu samur kürk giyüp, cevâhirlu dokuz kanadlu han çelengi başına takup, Rüstem-i Devrân bir kat dahi büyüyüp, yulârsız aslan oldu. Bu meserrete binaen kösler çalındı. Tüfenk şenliği olup, toplar atıldı. Tamam keyifler çatıldı.

(75-a) şenlik topları sadâsı kâfir ordusuna erdi. Küffârın aklını başından ayırdı. Her birisi köpek gibi urudu. “Acaba bu ne ola, yine bizi bastılar mı?” deyü arayıp, sordu. Haber aldı ki; Halîfe-i İslâm, şevketlu pâdişâhımız, Baba-ı Âlem Hazretlerine serâsere kaplı samur kürk ve dokuz kanadlu mücevher çelenk ile Tuna başbuğu edüp, muhâfazasını ihâle eylemiş. Kâfir bunu duyunca : “Vah halimiz nice olur? Bunlarda

henüz izn-i sultanî ve irâde-i hakânî yok iken, bize böyle iş kesti. Şimdi ise; taraf-ı mülûkânededen böyle iltîfatla me'mûr oldu. Bundan sonra bunun ile niçe söyleşilur ve cenge ne asıl duruşulur?" deyü pişman olup, dürlü fikirler ve hîleler düşünüp, çaresine bakmada olsun. Bu taraftan Baba-ı Müslimîn Hazretleri, İsmail'in vücûhunu cem' idüp, "Ey akklı yok hayvanlar, pâdişâhımızdan bize meded yoktur, bizi kâfire virdi deyü şeytana uyup, şevketlu, kudretlu pâdişâhımızın Rumili kilidi olan bir kal'asını bir top atmadan kâfire teslîm idecektiniz. Eger ben bir gün dahi gelmeseydim, İsmail gibi bir serhad-i mansûre çağıra çağıra kâfire esir olacak idi. Siz gayret eylediniz de şevketlu pâdişâhımız size i'âne eylemedi mi? Görün imdi kâfire bu kadarca dayanma ile halife-i İslâm ne inâyetler eyledi ve bundan böyle daha ne ihsânlar olsa gerektir" deyü çok sözler söyleyüp, başlarına kaktı. Mimlioğlunu, Mukâbelecî Mustafa'yı , Şayıboğlunu, Potenki Bayrakdarı, dizdârı

(75-b) zincire taktı. "Sâir kal'alara ibret olsun" deyü her birini bir yerde kılıçtan geçirüp, ecel şerbetini içirüp, işlerini bitirdi. Ama sâirlere güzel ibret oldu. Cenk ve cidâl yolunu buldu. Bu işler tamam olup, kal'anın istihkâmına ve hendek ve metrisleri nizâmına ikdâm eyleyüp, kâfire eyüce göründü. Hırka-ı şâh velâyeti büründü. Hakka çok şükür edüp, yüz üzere toprağa süründü. Etraftan Baba-ı Zü'l-kerem Hazretlerinin cengini işitenler şevke gelüp, akın akın, az çok asker ile imdâda gelmeye başladı. Kâfir elçi gönderüp, birkaç söz eri istedi. Baba-ı Müslimîn ve sâir vücûh dışarı çıkup, İsmail Dede Türbesi civârında kâfirin dahi adamları gelüp, meşveret eyleyüp, Kili cânibine gitmeye ruhsat istedi. Ehl-i İslâm dahi razı olup, şurûta bağlayıp, geru gitmesine razı oldular.

46. Akîb-i Sulhda Vâki' Olan Cenk-i Azîm : Sancak Tepesi Cengi

Çünkü kâfir, Kahraman-ı Cihân Hazretlerinden elem gördü. İşin başa varmayacağını bildi. Birbirine zararları olmıyarak, gitmeye söz virüp, söz aldı. Hemen andan askerini kaldırıup, kara bulut gibi bir tarafa akıp, gider iken, küffâr askerinde bir karışıklık oldu. Ama kimse bilmedi ki; kimden oldu. Hay hoy sadâsı ile asker-i İslâmın kulağı doldu. "Bre nedir, odur" dimez İslâm dilâverleri cenge hazır oldu. Bu arbede ile kâfir Hotin Kapısı karşısında Sancak Tepesi nâm mahale varup, anda taburun kurup,

(76-a) Asker-i İslâm üzerine sürdü. Top ve humpara ve misket ve salkımlarını yağmur gibi yağdırdı. Bu taraftan Battal-ı Zaman Kahraman-ı Cihân dahi gördü ki; kâfir haddini

tecâvüz eyledi. Hemen askerini düzüp, kol kol idüp, her biri bir taraftan yanar ateş gibi küffâra koyuldular. Kâfirin top ve humpara sadâsı ve gar u feryâdı gazîlerin tekbîri ve “Allah Allah” sadâları, atların seheyli göklere çıktı. Baba-ı Âlem Hazretlerinin kahramanî na‘raları küffârın yüregini yakdı. Tamam ceng ateşi alevlendi. Pehlivan-ı Cihân Hazretleri dahi elinde yalın kılıç ejder gibi bir ata süvâr olup; Arabî siyah saçlarını iki tarafına dağıdup, asker-i islâmın ne tarafta zebûn olduğunu anlarsa, o tarafa at sürüp, askere istimâlet virüp, “Dîn kuzularım, kâfirden korkmayın, eliniz degmiş iken; kırın. Bu fırsat her zaman ele geçmez. Her yigit böyle aşk şerbetini içmez” deyü gâh askere yardım iderdi, mâr-ı deryâ gibi küffâr askerine dalup, önüne geleni hıyar gibi doğrar idi. Kâfir, Baba-ı Rüstem-şiyem elinde dâd ü feryâd diyüp, ağlardı. İsmail Kal‘ası burçlarından âcizler, seyr idüp, “Bre Allah Allah” deyü teşvik iderlerdi. Hatunlar yüzlerini yere sürüp, “Yâ-rab, cihânda bir babamız var. Koluna kuvvet, ömrüne bereket ver!” deyü gözlerinden yaş yerine kan akıdup, can u gönülünden dua iderler idi. Bu üslûp üzere tamam üç saat mikdarı cenk oldu. Ama her saati

(76-b) bir günden artık oldu. Hesaba gelmez kâfir kılıçtan geçti, mahmûrluk şerbetini cehennemde içti. İt oğlu it bir kılıç yedi ki ; o da begendi. Gördü ki, bir iki saat dahi uğraşursa bütün ordusu elden gidüp, Baba-ı Âlem Hazretleri, nâm ve nişânlarını belursuz ider. Sonra bu ordu yere mi geçti, yoksa Tuna’ya mı uçtu. Kralına haber virecek kimse kalmaz. Zirâ Pehlivan-ı Cihânın gözleri dönmüş, dünyayı görmez, kâfiri kırmadan usanmaz. Cellâd-ı felek misâli bir uçdan bezenmeye bakıp, yakar yıkar. Anı gören dilâverler dahi aşka gelüp, kâfirin üzerine hurûs gibi çıkarlar idi. Allahü- teâlâ inâyeti ve Resulullah i‘ânesi ve erenler himmetleriyle küffâra galib olduklarında, kâfir boynuna mendil takup, “Aman el aman” diyerek, elçiler gönderdi. Gelüp, Baba-ı Âlem Hazretlerinin atının ayağına dökülüp, “Aman kerem eyle efendim. Bizi dal gibi kıracak mısın? Bize yol virün, cahim olup, gidelim.Ehl-i islâmdan elimizi çekelim”dediler. Cenkte aman diyene kılıç olmaz. Baba-ı Zü’l-kerem Hazretleri dahi “Varın, imdi şuradan def‘ olun. Eyü gördüğünüzü söyleyun!” diyüp, çavuşlarına emr eyledi. Taraf taraf çavuşlar : “Ümmet-i Muhammed ! Kâfir amâna geldi. El çekin!” deyü çağrışdılar. İslâm askeri dahi cenkten döndüler ve bu fütûhâta çok sevinup, cümlesi gelüp, Baba-ı Âlem huzurunda dua idüp, “Gazân mübârek olsun!” dediler. Kâfir-i nekbet dahi askerini alup, sürüne sürüne gider. Ama kemâl-i havfından arkasına göz iderdi. Hele bir takrib

(77-a) aslan pençesinden kurtulmuş tilki gibi sevine sevine Palpu Gölü kenarında yayla ve kışlak köylerine varup, sekdi. Suyu çekilmiş değirmen gibi döndü. Bu taraftan Baba-ı Pür-kerem Hazretleri, asker-i islâmın şühedâlarını yerlerine yerleştirdi. Yaralı olanları yer yer İsmail Kal'asına savuşturdu. Mal-ı ganimetleri askerlere üleştirdi. Ehl-i İslâm dilâveran pür- imanı yer yeriyle mesâffihe ettirüp, kavuşturup, cümlesini başına alup, güle oynaya safâ-i hatırla gelüp, İsmail Kal'asına dâhil olup, sağa sola selâm virüp, konağına inüp, bir mikdar istirahat eyledi. Ama kâfirin canı acıdı. Palpu Gölü kenarında üç gün eylenip, dördüncü günü hınzır sürüsü gibi askerini sürüp, tedârik görüp, olduğu yerden kalkup, İsmail'e on saat Tabak Köprüsü dedikleri mahâlle çıkup, gitti. Ordusunu anda iskân idüp, hal nice olduğunu kralına yazup, ifâde eyledi. Kili ve Akkerman ve Hotin ve Boğdan topraklarında kâfirin çok askeri var idi ve İsmail'e sekiz saat yerde bir takım askeri, on saat yerde birtakım leşkeri, on iki saat yerde çok cemiyetleri olup, taraf taraf asker yağmış idi ve bir taraftan biriktirdi. Bu kâfirin öyle durmayacağı ma'lûm oldu ve istflâ edüp, almadığı kal'aların ve köy ve kasabaların halkı her biri bir çalı dibinde pirleri gözyaşı ile sulayıp, evlâd ve ayâlları ile sefil ve ser-gerdân ve perîşân olup, Baba İbrahim

(77-b) Hazretlerinin kâfiri sindirdiğini işidup, "Kandesin Baba-ı Müslimîn, gel bizleri de al götür. Bu sefâletten kurtar!" deyü büyük küçük, karı kızan, çoluk çocuk koyun kuzu gibi meleşurlar idi ve hakkdan Baba-ı Muvahhidîni isterler, niyâz iderler idi. Bunlar böyle dursun, her biri işini görsün. Sen kıssayı bir zaman da Hazreti Pehlivan-ı Cihânın vezîrâne felâtun gibi Asafmânendi tedbîrâtını dinle! Ve ne erdir anla! Azizim.

47. Beyân-ı Tedârikât-ı Seferiyye ve Harbiye

Çün Pehlivan-ı Cihân Hazretleri, emin ve sâlim İsmail'e sâye saldı. Cümle mü'minler kanadı altına sığındı. İsmail Kal'asının harap olan burç ve bedenlerini ta'mîr idüp, istihkâm virdi ve metrisleri ve hendekleri nizâmına koydu. Topları yerlu yerine geturdi. Cebehânelerini hazırlattı. Her taraftan işe yarar askerler gelmeye başladı. Asker için devlet-i âliyye tarafından müredebât ve zahâir fermânları geldi. Ama Rüstem-i Devrânın muhabbetiyle asker çoğaldı. Zahire yetişemeyeceğini bildi. Der-akab kendinin zir destinde olan yerlere ve kazalara ve Deli orman ve Dobruca ve Rusçuk ve Silistre'ye tahrîrâtlar yazup, zahire için adam saldı ve bir rütbe tedârikât-ı seferiyye sûret virdi ki; eflatun görse hayran olurdu. Tuna Sevâhili ve sâir kazalardan hazinesini açup, akçesini

verup, zad ve zahireyi dağlar gibi yığdı. Dîn ve devlet uğruna var varını virüp, “Malım ve canım şevketlu pâdişâhım uğruna fedâ olsun. Ancak bu mal bugün içündür” diyüp, (78-a) eshâb-ı resulullah gibi dîn yoluna nesi var ise, meydana koydu. Atı olmayana at verdi, tüfengi olmayana tüfenk verdi, kimine pala, kimine kılıç kimine bıçak virüp, “Göreyim sizi, işte bu satırlar ile küfârın etini kıyın, askerini soyun!” diyüp, buyurur idi. Fakir olanlara harçlık ve esbâb ve ayaklarına kaloş virüp, asker-i islâmı evlâdı gibi kayırır idi. Kendüyı gören ve işidenler gelüp, bende olup, anasından babasından merhametli görüp, akrabasından ayırır idi. Akşam sabah askeri yağlu mızrak, deglu pilav ile doyurur idi. Her şey gani ganimet olup, İsmail Kal‘ası şenlenup, yeniden can buldu. Bu sürûr üzere al-ı Cengizden Bahâdır Giray Sultan dahi vâfir Tatar askeri ile İsmail’e Baba-ı Mü’minîn ma‘îyyetine gelüp, görüşüp, birleşti. Devlet-i âliyye ebedü’l –karar tarafından dahi müretteb asker irsâline emirler yazıldı.

48. Letâif-i Yeniçeriyân

İki orta ile bin aded yeniçeri askeri dahi devlet-i âliyye cânibinden irsâl olundu. İsmail’e yakın gelince; bunlar ileru adam gönderdiler ve ortalara yer istediler. Baba-ı Pür-himem Hazretleri dahi bunlar için yer tedârik ettürüp, alaylarını seyre çıktılar. Yeniçeri askeri dahi orta kazanları ve bayrakları ve kara kolukçuları ile kazan kulpu dögdürüp, meddâhlara kendülerini ögdürüp, çaprazlarını şakırdarak, postallarını takırdadarak, ustaları kalafatlarına nizâm virüp, ucûbe kıyafetlerle önleri sıra

(78-b) “*kerimalah hu*” diyerek, her biri dünyaya sığmaz birer kalafat gibi güyâ “Pâdişâhın cümle iklimini biz fetheyledik ve cümle Müslümanlar bizim sâyemizde rahat ider. Kâfir bizim geceler sesimizi işidse ton ton kaçır gider. Bizim ettiğimiz işleri kim ider?” deyü kemâl-i kibir ve azâmetle gelüp, kondular. Bir saat evvel ocak kazup, kazanları kaynatmaya indiler. Tâynın, tâynât getirun deyü etrafa el sundular. Çorbacılar ve iş erleri gelüp, Kahraman-ı Zaman Hazretleri ile görüştüler. Çün akşam oldu. Kal‘a burçlarından “Yekdir Allah, yekdir Allah” sadâsı cihâna doldu. Ertesi gün tâife-i yeniçeriyân her biri bir tarafa nişân ve balta asup, âdet-i kadîmeleri üzere kimi bir fırın peyda idüp, kâhî pişirdi, kimi poğaça yaptı, kimi bir tuğla bulup, altına çalı çırpı sürüp gözlemeciliğe başladı, kimi ahçı oldu, kimi güzel dolma doldurdu, kimi Şam böreği yaptı, kimi Ayasofya çöreği pişirdi, kimi yumuşak köfte pişirdi, kimi kaba kaba lokma pişirdi. Her biri bir ni’met ocağı kaynadup, kimi de kahvesinde kumar oynadup, ortada

iki karakullukçu nöbetle bekler idi. Ama vâkı'â ordu-yu hünkârı işçi ocağına döndürdüler. Yem, yiyecek, nan ve ni'met mebzûl oldu. Bu ni'metleri gören canların yüzü güldü. Çarşıda pazarda dürlü ta'âmı doldu. Mangır olan aldı, kendüyı safâyâ saldı. Parası olmayan canların canı asıldı, kaldı. Bu taraftan devletlu Baba-ı Âlem Hazretlerinin askerleri çarşuya çıkup, bunları gördüler. “Maşallah ne güzel canlardır ki, gelüp, dünyayı ni'mete boğdular.

(79-a) Allahu'l-âlem, bunlar bir hayır ehli kimselerdir. Galibâ gazîlerin kâfirle uğraştığını işidup, asker-i islâma bu ni'metleri nezr eylemişler. Allah böyle hayrâsı Müslümanları eksik eylemeye. Gayri işimiz rasttır. Sâye-i pâdişâhîde İslâmbol'un dürlü ni'metleri buraya gelmiş” dediler. Etraftan gözlemeci ve lokmacı, aşçıbaşıcı “Buyurun ağalar, benim lokmalarım dahi güzeldir. Buyrun buyrun. Afiyet olsun” deyü da'vet iderler idi. Azizler bunların güler yüzü, tatlı sözü, hamurlarının özünü görüp, birbirine “ Buyrun gayri, bu ikrâma söz olmaz” diyüp, iki tarafta olan kâhî börek, çörek lokma, köfte baş aş gözlemeye özendiler. Zirâ çoktan özlemişler idi. Tamam cümlesi yiyüp, içüp, karnını doyurup, lokma yağı ile bıyığını kıvırup ocaktan çubuk yakup, tütününü savurarak, yol ala aldılar. Tâife-i yeniçeriyân hal ne olduğunu bildiler. Her biri arkalarından segirdup, mangır istediler. Bunlar dahi: “Azizim, biz bunları hayrât ve nüzûrat sanup, yedik. Eger böyle olduğunu bileydik, bir lokma almıyaydık” diyüp, bunlara çehre egdiler. Yakalarına sarılmaya cesâret idemeyup, geri döndüler. Ama rahmet yağmış ocak gibi söndüler. Birbirleriyle meşveret idüp, Baba-ı Kerimü'ş-şiyem Hazretlerine şikâyete geldiler. Pehlivan-ı Âlişân Hazretleri dahi bu lokmaları yiyenlerden birkaç kimse getirüp, bunlar ile mürafa'a eyledi. “Bu adamların ta'âmını yiyüp, akçasını niçün virmediniz?” deyü suâl eyledi. Anlar dahi cevap virdiler ki “Efendim burası İslâmbol degildir, ser-haddır

(79-b) böyle mangırlı lokma İslâmbolda ve asûde şehirlerde olur. Serhadde böyle şey olmaz. Bunlar bir çok ta'âm pişirmiş. Biz de bu bir ehl-i kerem kavimdir. Gelurler iken, kazanları, düzenleri çok olduğunu gördük. Allahu'l âlem gazîlere bir nezir ve hayırdır zanneyledik. Bunlar da karşudan “Buyurun gelin karnınızı doyurun!” dediler. Bizim de canımıza minnet. Yedik, içtik öte geçtik sonra bizden mangır istediler. Guzâtta mangır ne gezer? Bize bir lokma bir hırka olup, kapağımız barut dolup, katımızda kurşun olduktan sonra gayri bir şey lâzım degildir. Biz bunları da gelürken gazâyâ geldi zan eyledik. Sonra ehl-i hayır belledik. Hayır öyle degil, bunlar ticarete gelmişler bildik.

Bunların murâdı gazâ degilmiş. Ancak bu münâsebetle gelüp, pâdişâh ulûfesini alup, nüzûlden harç kaldırıp, dürlü dürlü ma‘rîfetler ile gazîleri aldayup, bıçak piştovlarını sattırup, akçesini çöreğe, böreğe verüp, halkı hâib ü hâsir ettikde yarın kâfir gelince askerinin tûfengi yok. Kiminin barutu yok. Düşman askeri çok ne yapalım derler iken, bunlar gözleme sacını, lokma tavasını arkalarına alup, bir tarafa gidecekler. Bizim başımıza kâfiri belâ edecekler. Bizim bildiğimiz ser-haddlerde ve orduda gazîlerin yiyeceği peksimet aralıkta yahni pilav bulursa, cümlesini beylikten yiyüp, içüp, gece ve gündüz kurşun saçup, silahını açup, hayvanına ot biçüp, atlu piyâde yeri hazır ve âmâde olup, etrafa göz kulak salup, hakka ibâdet kılup, cenk ta‘lîm idüp, aleste durup, düşmanın ucu gelmeden

(80-a) tûfengi kurup, atına kolan virüp, düşmana karşı merdâne durup, iş görmeli. Yohsa bunlar gibi halkı perişan eylememeli” deyü her birerleri takrîr-i kelâm ve ifâde-i merâm idüp, gazîlerin sözü şer‘a ve kanuna muvâfık ve sünnete mutâbık olduğu Baba-ı Âlem Hazretleri yanında ma‘lûm olunca, şöyle buyurdular ki : “Canım, bu adamların sözlerine söz yoktur. Dünya yüzünde yetmiş iki milletin müftisine varup, danışsanız, hakk gazîler yedindedir” deyü bu sözlerine muvâfık fetva virirler ve gerçek hakk da budur. Sizin aşınız, işiniz ve sözünüz işe yaramaz. Hem bu vakit sizin anladığınız vakit değildir. İşte düşman etrafımızı aldı. İçimize casuslar saldı. Böyle zamanda şehristan çililerini aldayacak şey bunda yakışmaz. Yeniçeri olanın daima silahı elinde, belinde hazır olmak gerektir. Bu sizin davanız batıldır” deyü Kahraman-ı Âlem cevap virüp, yine kemâl-i fütüvvet ve mürüvetinden yedikleri lokmaların akçesini ziyâdesiyle virüp, “Varın siz de bu amelden fâriğ olup, gazîlere benzeyin, cenge hazır olun. İnşallah gayret edüp, durup, oturmayup, gün be gün kâfiri kıralım, kovalım, sonra varın asûde olan şehirlerde begendiginizi işleyin” deyü emr u fermân edüp, tenbiye ve terbiye eyledi. Bunlar dahi bir mikdar terbiye kabul edüp, iş yoluna girdi. Vâkı‘â azizim, gerçi yeniçeride yarar yigitler vardır. Lâkin çoğunda ordular da bu ameldedir. Kötüsü galip olmuş, iyileri sinmiş. Sonra iyüler nasîhat eyleseler;

(80-b) kabul etmezler.Vâkı‘â zatında ve kurulmasında ehl-i ırz ve rabîtâlu ve itâ‘atlu güzel ocaktır. Lâkin ne fâide mürûr-i zamanla içlerine şeytan karışup, fesâda virmişler. Bu hale hâlis itâ‘atlu olan ocaklular şaşmışlar. Ama yine her halde içlerinde söz anlar, dîn ve devleti bilir canlar vardır. Rabbim iyüleri eksik eylemeye! Amin. Azizim, Baba-ı Âlem Hazretleri şer‘i kanunda kendi ayrılmadıktan sonra, ayrılanı dahi sevmez idi. Ve

cümleye merhametinden daima şer‘a ve kanuna mutâbık sözler ile nasîhat eyler idi. Bir elinde etmek, bir elinde şeş-per pâdişaha itâ‘at edüp, dîn ve devlet uğruna çalışana etmek virüp, itâ‘atsız olanın topuzla başını ezer ve daima her yerde böyle gezer idi. Devlet düşmanının canını üzerdi, derisini yüzer idi. Herkesin halini kıyâfetinden sezer idi. Hakk söylediğinden düşmanı ardundan çok kuyu kazdı ama Baba-ı Âlem Hazretlerini hakk hıfz idüp, adûları hilesinden bezerdi, çok kimse korkusundan kaçır iken, yol ezerdi. Azizim, şunda bir mikdar uzanlık eyledim. Ama merâmım uzanlık degil, düzenlikdir. Hem asker ahvâli beyân ola ve hem bizler bu sözde iken, Pehlivan-ı Cihân bir mikdar oturup, hûb bulup, yine kâfir tarafına asker salup, Rusya ordusuna dala.

49. Çamaşor Karyesi Civarında Olan Cenk

Çünkü kal‘aya istihkâm verildi ve asker derildi. Oldukça düzen kuruldu.

(81-a) Baba-ı Zü‘l- himem Pehlivan-ı Rüstem-şiyem Hazretleri kendüye yarar dilâverlerden iki üç bin adam ayırup, kavî tedârik görüp, iki üç top alup, kal‘aya mu‘temet ve emin bekçiler koyup, her bir maslahatı erbâbına sipariş eyleyup, “Göreyim sizi iyüce görün, gözedin. İmdâda gelen misafirlere ikrâm edin!” buyurdu. Alayını düzüp, kal‘ada olan halka veda edüp, “Duadan unutmayın” diyüp, alayını düzüp, yürüdü. İki yüz nefer bahâdır dilâverle Boşnak Ağa bendesi yürüdü. Andan iki yüz atlu ile Ferhad Ağa yürüdü. Üç yüz atlu ile Hüseyin Ağa yürüdü. Andan ikiyüz dilâverle Muhtar Ağa yürüdü. Andan vâfir gazîlerle Sarıklıoğlu Abdullah Ağa yürüdü. Andan Paçaklı Uzun Ağa her birileri seçme dilâverlerle yürüyüp, arkalarında devletlu Pehlivan-ı Âlem Hazretleri, sağında solunda kudretlu yiğitler sıırım tüfenkli gazîler etrafını alup, tabl u bazlar çaldırarak, kahraman ve nerimân gibi selâmlayarak ,yürüdü. Etrafında seyr idenlerin “Barek Allah” sadâsı cihânı bürüdü. Seyre çıkan kocakarıcıklar:“Yâ-rabb, Baba-ı Müslimin sana emânettir” deyü göz yaşı dökerek, dua eylediler. Kırk elli araba kadar peksimat ve kazma kürek ve birkaç araba fişenk ve levâzımatlar alup, “küfâr-ı hâk-sâr kandesin?” deyü kendileri seyl-i revân gibi akdılar. İsmail’e dokuz saat Çamaşor Karyesine vardılar. Andan bir hâli nokta buldular. Kimse yok idi. Bir gece anda mihmân oldular. Casus gönderup,

(81-b) kâfir nerededir?” deyü tahkik eyleyup, haber aldılar ki, heman köye bir saatir gelur deduler. Devletlu Baba-ı Rüstem Hazretleri askeri çalı dibine, divar dibine ve

hendek aralarına yayındırıp, sakınup “Yerinizden kımıldamayın, burada durun, tamam-ı kâfir gelüp, kurşun menziline erdikte, çal kurşunu edüp, salkım ve humpara atalum!” deyü kavlı ve karar eylediler ve bu hal üzere bekler iken, bir taraftan Boşnak Ağa üzerine üç yüz kadar kâfir sarkdı. O taraftan olan asker hemen “Kâfir budur” sanup, usûlunu bilmeyup, “Bu kadar kâfir ne ola?” deyü metristen çıkup, hücum eylediler. Boşnak Ağa yerinden boşanup, kâfire döşendi. Durur durmaz arkasından kâfir askeri dahi taşındı. Başı at kuyruklu asker güyâ bir orman gibi bir taraftan zâhir oldular. Bir taraftan bayraklı askeri dağları tuttu. Taraf taraf asker dolup, toplar sağup, kıyâmeti kopardı. Bir tabur Boşnak Ağa üzerine yürüttü ve derhal Boşnak Ağa’yı geruletti. Bu taraftan Baba-ı Kahraman-ı Devrân gördü ki; kendi tedbirleri almadı “Takdîr-i hakk böyle imiş” diyüp, toplara fitil ettirdi ve kol kol idüp, “Askeri urun!” deyü kâfire yürüttü. İki taraftan hay hoy sadâsı göklere çıktı. Yer yer gazîler tekbîr alup “Allah Allah” diyüp, aç kurt gibi kâfire saldılar. Taburlarına ateş gibi daldılar. Öyle kılıç urdular ki, kan gövdeyi götürdü. Kahraman-ı Âlem Hazretleri dahi ejder misâli at üzerinde istimâlet

(82-a) virüp, düşkün olan tarafa at salup, küffâra kılıç vurdu. Bir cenk oldu ki, akan sular durdu. Çok kâfir kırıldı. Telef olandan mâ-adâ bin beş yüz kelle kesildi. Altı yüz dil tutuldu. Kâfiri yerinden kopardup, Kili’ye bir iki saatte yere sürdüler. Kâfir topunu ve cebehane arabalarını ve çadır, çerge ve mühimmâtını bırakup, kılıç korkusundan yalın ayak, baş açık, kurşun yemiş domuz gibi Kili’ye kadar kaçdı. Asker-i İslâm cümle mühimmâtını zabt idüp; topunu, cebehanesini ve mühimmâtını devletlu Baba-ı Cihân bir yere cem’ idüp, şaykalarını ve Drakman askerinin peyker kopırkalarını arabalara yükledup, küffârın atlarını yaya askerine ihsân eyledi. İsmailden bir takım yeniçeri yaya cenge gelmiş idi. Cümlesi atlandı, tonlandı, donandı. Mansûr ve muzaffer safâ-i hatırla bahâdır-gerâ-ı sultan beraber dönüp, İsmail’e geldiler. Buyurmuşlardır ki; tamam elli beş saat at üzerinde gazâ eyledik. Atlarımız yorulmadı, acıkmadı ve yine İsmail önünde dizgin edüp, kadâna oynayarak, kal’aya dâhil oldular.

50. Der- İrsâl-i Dil, Kelle İslambol’a

Meger Rumilinde devletlu Baba-ı Müslimîn Hazretlerinin düşmanları çok idi. Asitâne-i âliyye tarafına “Pehlivan Paşa Hazretleri, Rumili reâyâsını kırıyor” deyü yazıp, fitne

etmişler idi. Bu haber Dilâver-i Cihâna vâsil olunca, küffâr esirlerinden altıyüz esir, bin beş yüz kelle, sekiz on araba kâfirin başına taktığı at kuyruğu, beş altı araba şayka (**82-b**) yükledup, İslâmbol'a, devlet-i âliyye'ye tahrîr idüp, gönderdi. Şevketlu pâdişâhımız, bu husûsa gayet mesrûr olup, Baba-ı Müslimîn Hazretlerine dua idüp, hediyeler ihsân eyleyüp, hatt-ı şerîfler yazıp : “Göreyim seni Allah ber-hurdâr eylesun. Dîne ve devlete dahi güzel hizmet idüp, kâfire asla yüz virme!” deyü hatlar sâdır oldu. Bu meserretler ile dünyanın kulağı doldu. Ehl-i islâmın bir mikdar yüzü güldü. İşbu ceng-i âlînin hikâyesi bunda tamam oldu. Elhamdulillah guzât nusret buldu.

51. Beyân-ı Ceng-i Kavşan: Kili ve Kuban Etrafında Olan Tatarları Kurtarma Cengidir

Bender, Kili ve Akkerman havâlilerinde kâfirin aldığı yerlerde tatar askeri vesâir ehl-i islâmın sefil ve sergerdâni kalup, bütün gün zar zar ağladıkları haberi şevketlu, kerâmetlu, zıll-ullah-ı âlem pâdişâhımızın ma'lûm-i mülukâneleri oldukda; ol bî-çâreleri kâfir elinden halâsa idüp, bir selamete çıkarmıya irâdeleri ta'lîk eyleyüp, Asitâne-i âliyyeden hâcegân-ı divân-ı hümâyûndan ¹⁹⁵[ ] efendi ile devletlu Baba-ı Müslimîn Hazretlerine emir gönderilup, “ Bu kadar Müslümanların feryâdına erişup, küffârın elinden kurtarıp, selâmete çıkarup, ecir ve sevâbına nâil olup, devletime dahi makbûl hizmet eylemiş olursun” deyü emir geldikde, Baba-ı Muvahhidîn Hazretleri dahi ba sem' ve't-tâ'at merâsimi ba'de'l- icrâ : “Baş üzere emir pâdişâhımdır. İnşallahü- teâlâ murâdları üzere ehl-i islâmı küffârın eziyetinden

(**83-a**) kurtarup, şevketlu pâdişâhımızı bu fikirden asûde idelim!” diyüp, der-akab çavuşlara emr olunup, “Yer yer küffâr ile gazâ olacak, kâfir elinden ehl-i İslâm kurtulacak!” deyü çağrışup, haber virdiler. Herkes tedârikin gördüler. Birkaç top ve küllîyetlü cebehâne alınup, birkaç araba kazma ve kürek ve mühimmât-ı cenk yüklenup, kırk elli araba gazîlere lokma tedârik olunup, asker yerinden depreşdi. Devletlu Pehlivan-ı Cihân Hazretlerinin sergerde ve binbaşlarından Boşnak Ağa askeriyle yeinden boşandı. Hüseyin Ağa askeri Hazreti İmam Hüseyin misâli sahrâya döşendi. Ferhad Ağa dağları kuşattı. Muhtar Ağa askeriyle yola döşendi. Uzun Ağa alayını uzandırdı. Sarıklı oğlu askeri mızrakların sırkalarını omuzlarına vurup, yürüdü. Paçaklı Deli Rüstem Ağa yolların çamurlarına bulandı. Deli Sülo askerini sürüp, at oynatarak,

¹⁹⁵ [ ] Bu bölüm, müellif tarafından boş bırakılmıştır (ç.n.).

dolandı. Bahâdır-gerâ-i Sultan dahi, vâfir tatar çâbük süvâr askeriyle ılgar eyledi ve sâir ma'iyetlerine ta'yîn olan sultanlar dahi şahâne, dilîrâne yürüyüp, yolları bürüdüler. Baba-ı Âlem Hazretleri dahi zamanın Kahraman-ı Dahran Nerimân-ı Ejder misâli ata süvâr olup, alât-ı harbîyi etrafına donatup, hüseyini saçlarını arkasına dağıdıp, etrafında tokmak tüfenkli dilâverler ile

(83-b) iki yanına merhaba diyüp, fukarâya sadaka ihsân iderek, taraf taraf ehl-i iman “Barek Allah” ile alkışlayarak, tabl u bazlar çalınup, alemler küşâd olup, İsmailden çıkup, “Kandesin Rusya keferesi?” diyerek, azm-i sefer eylediler. Kat'-ı menâzil tay-ı merâhil iderek,¹⁹⁶[ ] nâm mahâlle gelüp, kondular ve etraflarına metris alup, bir mikdar yayındılar. Meger kâfir-i bî-dîn casusları var idi. Asker-i islâmın konduğu yeri haber alup, gece vakti yer getirmez askerini kaldırıp, sabah namazı vaktine kadar İslâm ordusuna erişdi. İstîlâ gören islâmı ve tatarları virmemek için askerın önünün aldı ve islâmı namaz vakti basup, yürüdü. Casuslar gelüp, devletlu Pehlivan-ı Cihân Hazretlerine feryâd idüp, “Kâfir basdı” deyü haber virdiler. Bunlar tedârikte iken, hemen kâfir hücum idüp, Donus Kazağı, Drakman askeri, Posırlı takımı, Vardeye Leşkeri, Kalmer Kavmi, Sultan Taburu, altmış bin kadar askerini yürüdüp, taburlarını kurup, çarh-ı felekine rabitâ virüp, İslâm üzerine gülle ve humpara ve salkım ve misketleri yağmur gibi yağdırup, tozu dumanı havaya ağdırdı. Bu taraftan asker-i İslâm anı görüp, der akab atlular atlanup, yayalar metrislere gizlenup, her biri bir taraftan kâfir sürüsüne kurşun yağdırup, topları sağdılar. Dilâverler kol kol olup, bir yaylım ateş virup, Pehlivan-ı Cihân tertîbi üzere

(84-a) saldırdılar. Devletlu Dilâverler Serfirâzı dahi süvâr olup, kollarını sıvayup, palayı sıyırup, gâh bir tarafta gâh bir tarafta askere imdâd ve istimâlet virüp, haydarî na'ralar vurup, kâfirleri kırmaya başladılar. Can ve ciger haşlandılar. Kâfirin gar u feryâdı, ehl-i islâmın “Allah Allah” sadâsı, Baba-ı Müslimîn'in davudî sadâ ile na'rası atlar kişnemesi, top ve humpara gürüldüsü, geberen kâfirlerin hırılıtsı, askerın vırıldısı, kılıçların çatırdısı, ayakların patırdısı ile yer gök sarsıldı. Bir azîm ceng kurulup, sanki yerinden cihân ayrıldı. Çok kâfir kırıldı. Ehl-i islâmdan dahi vâfir yarelendi. Bir mikdar şehîd olup, ten kafesi parelendi. Akşama kadar bir cenk olmuşdur ki; dil ile ta'rîf olunmaz. Görenler hayran olup, cigerleri biryân oldu. Çün akşam olup, iki taraftan paydos çağırılıp, herkes elini çekup, iki asker birbirinden ayrıldı. Yaralı olanların

¹⁹⁶ [ ] Bu bölüm, müellif tarafından boş bırakılmıştır (ç.n.).

yarasına merhem karıldı. Şühedâlar seçildi, kabirleri açıldı, yerlu yerine yerleşti, aslına ulaştı. Kâfir askerini top idüp, etrafını hendek alup, karakollar çıkarup, “tûy tûy” deyü danalar gibi böğürmeye başladı. Asker-i İslâm dahi kendülerini muhâfaza idüp, karakol çıkarıp, “Yekdir Allah yek” deyü öngeşmeye mübâşeret eylediler. Sabaha kadar iki asker tedârik görüp, beklediler. Çün sabah oldu

(84-b) şems pâver ufk-ı mu‘azzamadan baş gösterup, âlem nur-i yezdanla münevver oldu. Kâfir-i la‘în taburlarını kurdu, çarh-ı feleklerini döndürdü. Asker-i islâma karşı gelüp, işaret toplarını atup, islâma doğru güleler gönderdi ve her taburun önünde güyâ galat-ı dîn-i Hazreti İsa aleyhi selâm üzere papazlar boynunda haç, belinde zünnar, elinde dua kağıtları okuyup, afruza ve sihr ve afsun iderek, kâfirler dahi bunların ardında güyâ bunlar bizim kılavuzumuzdur, cennete götürürler zan iderek, okuduklarına kulak virerek, ayak ayak gelürler idi. Her taburu bir renge boyatmış, bir taburu yeşilli, bir taburu mavili, bir taburu siyahlı, bir taburu kırmızılı. Bir kavm başında at kuyruklu, bir kavm bayraklı. Şöyle gelürler ki; dünya yüzünü kâfir kaplamış gibi ve her taburu birbirine istif olup, mıskal kamışı gibi sıraya dizilmiş yürürler idi. Bu taraftan dahi asker-i İslâm ayaklandı. Devletlu Baba-ı Pür-kerem Hazretleri, askeri bölük bölük idüp, her birini bir taraftan gönderüp : “Göreyim canım, bu kâfirin heybetinden havf eylemeyin. Bunlar bir takım hayal zıll askeri gibidir, ehl-i islâmın kılıcına yüzleri yoktur. Hemen gayret edin, iş görelim, dîn karındaşlarımızı kurtaralım!” deyü nasihatlar idüp, tedbir eyledi ve toplara küşâd verilüp, kâfir üzerine güleler havale olunup, bir yaylım ateş virüp, “Kâfirin ateşi çoktur. Anı kılıç suyundan gayri söndürür yoktur” diyüp, dal kılıç küffâra karışdılar. Ama bir

(85-a) uruş urdular ki, yanar ateş gibi küffârı sıydılar. İki taraftan kavga ve galebe âvâzı âsmâna çıktı. Devletlu Baba-ı Müslimînin iş erleri her biri bir taraftan kâfiri sardılar. Sarıklıoğlu mızrak sırtıklarına kâfir kellelerini ceviz gibi dizerdi. Boşnak Ağa bir taraftan boşanup, kâfir üzerine bela bulutu gibi döşendi. Paçaklı Deli Rüstem, ol kadar kan döktü ki, küffâr kanı sel gibi akıp, küffâr laşesini kızıl balçıkta gark eyledi. Bir taraftan Deli Sülo, Hamza-i bâ- sıfatın deli harmı gibi kâfirin başına dünyayı dar eyledi. Sultanların Tatar askeri dahi bir taraftan askeri uğurlayıp, çapul iderek, yıkar yakar geçerdi. Baba-ı Müslimîn dahi gözleri kan çanağına dönmüş, elinde yalın kılıcı esirmiş aslan gibi kükreyup, önüne gelen kâfirin kimini bir pala ile iki pare idüp, kiminin başına şeşber urup, hord eyleyup, kiminin yakasından kapup, bir münâsibçe taşa çalup,

dünyaya gelmemişe döndürüp, uğradığı taburu söndürürdü. Yine bu gün akşama kadar bir cenk oldu ki ; vasfa ve ta'rifte gelmez çok kâfir kırıldı ama kâfir ehl-i İslâm esirlerini vermemeye niyet idüp, hınzır inâdı tutup olan kuvvetini sarf idüp, bir taraftan kuvvet verirdi. Asker-i islâm dahi : “ Ölmek var dönmek yok , ya cümlemiz haşır oluruz, yâhûd bu işi başa vardırırız” diyüp, metânet üzere dururlar ve kâfiri ururlar idi. Evvel esir olan bî-çâreler dahi bu hale vakıf olup, gözyaşı ile yerleri sulayıp, başlarına açup : “Yâ-rabü'l- âlemîn

(85-b) Baba-ı Müslimîn'e imdâd eyle, bizleri şu kâfirin elinden kurtarsın” deyü niyâz iderler idi. Devletlu Pehlivan-ı Cihân Hazretleri, gâhî kâfire adam gönderüp, “Şu esirleri virsun ve padişahımızın ülkesinden çıksun. Böyle inâd eylemesun. Yohsa ben taraf-ı hakdan müeyyidim. Yedi kral bir tarafa gelse bana karşı durmaz. Padişahımızın himmeti benimledir rabbim melâikeleriyle bana imdâd eyler. Elimde olan kılıç seyfi muhammedîdir. Anları kırmadan usanmam ve bu da'vadan dönmem. Erenler ocağıym sönmem” deyü haber gönderirler idi. Kâfir dahi Pehlivan-ı Âlem Hazretleriyle başa çıkamayacağını anladı. Ama ne çare gayret-i cahiliyye idüp, inâdından dönmedi. Askerine güvendi . Kahraman-ı Cihân dahi, hakka ve erenlere dayandı. Kâfire bir eyüce sağandı. Kâfir kırmadan eli kana boyandı. Azizim bu cengi tafsîl üzere yazarsam, Battalnâme kadar yaldız bir kitab olur. Ne kıssayı uzatalım? Birkaç gün kâfirle kahraman-ı katil gibi ceng eyledi. Akıbetü'l-emr Allahü- teâlâ inâyeti ve resulullah i'ânesi ve erenler himmeti, padişah-ı âlempenâh efendimizin duası, berekatı kâfire galip olup, ordusu bozulup, canı üzülop, perâkende ve perîşân olup, kılıçtan kurtulan kâfirin her biri bir tarafa firâr eyledi. Ehl-i İslâm dahi arkalarından çok kırıp, kovdular. Üç top, dört cebehâne bıraktılar. On beş bin kâfir kellesi kesildi. Çok boyarlar tutulup, esir oldu ve vâfir esir dahi aldılar. Bir taraftan gazîler kelle kesup, Baba-ı Müslimîn Hazretlerinin huzuruna getirup: “Efendim, daima düşmanın başı böyle olsun!” dediler ve kelle getiren gazîlere atıyye ve bahşişler ihsân idüp “Aferin, Barekallah

(86-a) “Barek Allah, kolunuza kuvvet” deyü her birerlerini taltîf buyurdular. Kâfirin dökündüsünü cem' eyleyüp, atını işe yarar esvâbını alup, gazîlere taksîm eyleyüp, kellelerin derilerini yüzüp, arabalara yükledüp, at kuyruğu ve şayka ve zünnar ve esirlerini cem' idüp, feth u fütûhât haberleriyle devlet-i âliyyeye gönderüp, yine bu defa halîfe-i islâmdan dua alup, tatar islâmı kâfir elinden kurtardıklarını bildirdiler. Zıll-ullah-ı âlem hazretleri dahi bu surûra şâd olup, biniş ısmamlanup, şenlik topları atılop,

İslâmbolda ve memâlik-i islâmîyede cümle Müslümanlar bayram eyleyüp, devletlu Baba-ı Âlem'e dua eylediler. Çünkü kâfir perîşân oldu. Kavşan ve Kuban ve Bender altında ve o taraflarda olan esirleri ve tatarları çevirup, selâmete çıkarup; evleri, barkları ve köçleri ve arabaları ve çoluk çocuklarıyla alup, mihmân-dâr ikiyüz bahâdır dilâverler katup, açıklar ile Tuna'dan geçirüp, selâmeti buldurdular. Kâfir elinde olan İslâm, selâmet yakasına geçti. Dünyaya yeni gelmişe dönüp, cümlesi sevinup, el kaldırup, evvelâ şevketlu, kerâmetlu pâdişâh-ı âlempenâh hazretlerinin devam-ı eyyâm-ı ömr-i ikbâllerine dua eyleyup; sâniyen ebu'l- müslümîn olan devletlu Kahraman-ı Zaman Hazretlerinin dünyada ve uhrâda yüzü ağ olup, iki âlemde aziz ve ber-murâd olmasına dua eyleyüp, ba'dehu asker-i islâmın nusretine ve küffârın inhizâmına dua idüp, her biri bir tarafta iskân eylemeye gitti, çünkü bu iş de bitti. Devletlu Rüstem-i Zaman Pehlivan-ı Cihân, askeri yoklattı

(86-b) Hayli şehîd var idi. Anları kâfir laşesinden ayırup, yerlerine yerleştirep, orada bir mezâristan eyledi. Ba'dehu yaralı olan gazîler yoklanup, beş yüz kadar yaralı İslâm vardı. Cerrahlar ta'yîn idüp, her birinin yaralarına timâr olunup, merhemler sarıldı. Kimini atlara bindirdiler, kimini arabalara yükledüp, derup, döşerup, "Hazır ola!" tabı u bazları çalınup, sâlimen ve ganimen oradan kalkup, merhale merhale yürüyüp, İsmail Kal'asına gelür iken; azîm alay düzüp, kadâna oynadarak, safâ-i hatırla kal'aya dâhil olup, kondular ve herkes yerli yerine yerleşti. Birbiriyle konuşup, görüştüler. Devletlu Baba İbrahim Hazretleri, asker-i İslâm için etraftan altmış paraya koyunlar alup, sürü sürü götürüp, getirtti ve altışar guruşa semiz sığırlar alup, cem' eyleyup, akşam sabah kal'ada olan askere ta'yînât virüp, kazanlar kaynadup, Müslümanları besleyüp, cümlesine evlâdı gibi ri'ayet idüp, hoş tutup, devlete dua aldırup : "Aya kâfir bize yine ne dek ve ne hîle ider?" deyü taraf taraf casuslar koyup, bu hal üzere eylenürler idi. Ama gece gündüz tedârik üzere gayret edüp, bir dakika işinden gâfil olmazlar idi. Azizim, Allah nusret kerem eyleye ! Amin. İsmail Kal'ası etrafında on dört tabya var idi. Her tabyaya yeniçeri askerinden yüz adam ta'yîn buyurdular. Anlar dahi her biri ta'yîn olduğu tabyaları muhâfaza idüp, sabaha kadar "Yekdir Allah" çağırırlar idi. Kal'a içinde olan kahveler kapandı, nişanlar

(87-a) kalktı. Devletlu Baba-ı Müslimîn Hazretlerinden izin alup, sayelerde eylenmeye vesîle için, kahve işlerler idi. Sovukdan sıcakdan hıfz olmak için küübeler yapıp, tamam her vechle kal'a dahi nizâmına girdi. Erenler dem ve devrânın sürdü.

52. Musâhib Cengi Beyân Olunur

Çünkü devlet-i âliyye, Kahraman-ı Cihân'ın devlete yarar hizmetlerini görüp, begendi. Der-akab üstâz topçular ve birkaç orta yeniçeri vesâir mühimmât gönderüp, asker kuvvet buldu. Ama Felâtun-i Zaman Rüstem-i Devrân daima kâfiri arayup, sorup, ne halde ve ne amelde olduğunu bahisden hâli degil idi. Bir gün casus gelüp, haber verdi ki; “ Kâfir yine kendüyü düzdü ve Musâhib nâm mahalde cem‘ olup, ordusunu kurdu. Ama niyeti hayra degildir, dahi kendüye kuvvet virüp, İslâm üzerine yürümekdir” deyü bildirdiler. Pehlivan-ı Cihân Hazretlerinin dil bilür casusları vardı. Bu vechle iyü haber alırdı. Kâfirin bu hareketi duyuldu. Meşveret olunup, kâfir dahi kendüyü iyüce düzüp, üzerimize gelüp, bizi basmadan biz kâfiri basar isek; gayet münâsib olur. Zirâ baskın basanıdır. Yerleşmiş asker yerinden direnince baskun askeri iş görür. İş budur diyüp, tedârik görölüp, işe yarar, düşmandan yüz çevirmez celâdetlu üç bin dilâver alup, ve bir mikdar öncü yeniçeri yayası dahi getirup, hemen eksriyyâ İsmailden çıkup, Tatar Hanı gibi çapula ılgar idüp, toza dumana karışup

(87-b) Musâhib nâm mahâle varır iken, kâfirin karakoluna rast geldiler. Casus gelüp, ötemizde karakol askeri var dediler. Pehlivan-ı Rüstem-şiyem Hazretleri “Urun, korkmayın!” diyüp, askeri uğrattı. Karakol bir mikdar çarpıştı. Gördü dayanmaz önüne göçen kaçtı. Asker-i İslâm dahi “Bre koma, gide” diyüp, arkasına düştü. Kâfir gâh döğüştü, gâh kaçtı. Bunlar birbirine arab saçı gibi karışuk kâfirin ordusuna uğradılar. Kâfir “bre nedir?” diyesiye kalmadı, asker birbirine karışup, yaka yakaya, boğaz boğaza girdiler. “Bre ne oldu?” derler iken, Kahraman-ı Âlem Hazretleri tekbîr alup, “Allah Allah” deyü bir na‘ra urdu ki; kâfirin aklı serâsime oldu, tas-ı cihân gümledi. Musâhib sahrâsı ağladı. Küffâr bildi ki ; Rüstem-i Cihân kendüyü bastı. Kâfir kendisini düzüp, cenge durdu. Ama asla fâide vermedi. Az vakitte çok kâfir kılıçtan geçti, cehennem şerbetini içti, perâkende ve perîşân olup, bozulup, her biri bir tarafa gitti. Asker-i İslâm nusret bulup, kâfirin ordusunu yağma eylediler. Kâfir pür- perîşân olmuş, öyle ki; bir şeye benzemez. Top ve cebehânelerini zabt idüp, aldılar ve a‘lâ hinto dahi bıraktılar. Hakk- teâlâ Kahraman-ı Cihân'a irâde yolları verse binsun deyü mal-ı ganimetten bir hinto dahi ihsân eyledi. Telef olandan mâ-adâ gazîler tamam bin kelle getürdiler. Her biri bahşış alup, gönüller safâ ve surûrla dolup, kâfirin ordusunda ne var ise, alup,

(88-a) mansûr ve muzaffer safâ-i hatırla at oynatarak, lobud kaldırarak, bi'l-yümn ve'l-ikbâl İsmail Kal'asına teşrîf edüp, bu fütûhâtı gören canların canı başına geldi : “Allah vireydi, bir dahi cenge gidilip, biz de gideydik” deyü büyük küçük hazırlanup, uyurlardı. “Kâfir ne haldedir?” deyü arayup, sorardı. Bunlar bu halde kâfir-i bî-dîn dahi gördü: Kahraman-ı Âlem'in kırmasına müretteb askeri dayanmaz. “Aya ne hîle ideyim?” der iken, bu şeytâniyeti kurup, gücü yeten yerden olan reâyâdan asker yazup, cem' eylemeye başladı.

53. Hatayı ve Kavşan Cengidir Pirim Dinle !

Söylediğim cengin binde biri, ana karşı duramaz keferre askeri, gece gündüz karşılaştı kâfire. “Barek Allah” dedi gören serverî, din ve devlet uğurunda daima sadıkâne kırar idi kafiri. Evliyâlar geldi, yardım eyledi. Koluna kuvvet der idi. Her biri arka virdi, anı sultan-ı cihân bildi. Çünkü devletine yararı Hakk- Teâlâ lütuf ve fazlıyla hemen Hızır tevfik ide, ana rehberi Böyle sürûr görmedim. Dünyada arayup gezdim cihânı serseri. Azizim, çünkü Rusya bu hîleyi kurdu. Pehlivan-ı Devrânı arayup, sordu, casuslar gelüp, haber virdi. “Vay bre mel'ûn! Pâdişâhımızın reâyâsını cenge sürüp, muhârebe önüne geçirup, ilk âgaza ateş yakacaksa kendi reâyâmızı

(88-b) kendimize mi telef ettireceksin. Bir meded varalım, şu kâfirin tedbîrini bozalım!” diyüp, çâbük çavuşlar ve tüfekçiler etrafa dağılıp, gazîlere haber virdiler. Cümleleri Rüstem-i Cihânın başına derildiler. Binbaşı ve bölükbaşılardan bir takım alup, üç beş bin askerle Kili havâlisine at salup, bölük bölük askerini önüne katıp, kendi dahi nerimân-ı zaman misâli atına süvâr olup, hemen şeb-hûn ve basgın takımıyla yürüdüler. Ama arkalarından mühimmât dahi ısmarlanmış idi. Anlar gele dursun, bunlar ilgar idüp, bir seher vakti Kili civarında kâfirin küçük ordusunu yataklandırup, karakolu çiynedup, taraf taraf safları düzüp, tekbîr alup, “Allah Allah” diyerek, bölük başıları her biri bir yerden küffâr üzerine hücum idüp, kurşun menzili vardıkta hemen bir yaylım ateş idüp, kâfir “Bre nedir?” diyesiye kalmadı. Çok kâfir ayağını saldı. Zirâ azizim, askere üç beş bin tüfenk birden atılıp, kurşun yağdıktâ çok adam telef olur ve çoğu yaralanur. Husûsân bu askerin kurşunları bi-iznillah boşa gitmez. Kâfirin ordusunun altı üzerine döndü. Bunu gören yezidin ocağı söndü. Asıl büyük ordusu Kili'de idi. Kâfir bozuldu ama yıldırmadı. Yine tabur düzüp, cenge başladı. Gazîlerin mızrakları canına işledi, çâbük büyük ordusuna feryâd dahi gönderdi.

(89-a) Askerini yürüttü, gavgayı örttü, it oğlu it birbirine avn idüp, köpek sürüsü gibi birikdi. Tamam ceng ateşi alevlendi. Baba-ı Müslimîn Hazretleri, tamam askeri düzüp, koşup, tedbîr idüp, cenâb-ı hakka mütevekkil olup, “Yâ-rabb, sen utandırma!” diyüp, erenlerden yardım umup, Ebu Müslim edâsı atına süvâr olup, tîr-i kudret ya Zülfikar hazret misâli kılıcını eline alup, askerine arka ve kal’a olup, sağına soluna Abbasî na’ralar urup, gittikçe cenk ateşi alevlenip, kâfire gâlebe idüp, bunları biraz sürdü. Rüstem-i Devrân gördü ki ; asker gerulemek ister. Hemen na’ra vurup : “Bre muhânetler böyle günde kande gidersiz? Egerçi kâfir bizim yüzümüzü çevirirse, anın başını Edirne’de çeker, mü’min kardaşlarımızı yakar yıkar. Kâfiri galip görmekten ise, din yolunda, pâdişâh uğurunda ölmek evlâdır. Eger bir kimse kalmaz ise, yine ben dönmeyup, kendimi küffâra vurup, ölünceye savaş iderim” deyü çağırırken gördüler ki; Pehlivan-ı Devrân Hazretleri, dünya kâfir kesilse, yüz çevirmez. Kendi çırakları Hüseyin Ağa ve sâirleri başından ayrılmaz. Tekrar gazîlere gayret gelüp, “Bre Allah Allah” diyüp, yeni baştan yanar ateş gibi cenge koyuldular. Kılıçları yıldırım gibi küffârın başına urdular. Hakkın inâyetiyle nusret-i ilâhî zuhûr idüp, himmet-i pîrânla kâfire galib oldular. Yaralanan kâfirin, can çekişen mel’ûnun hesabı yoktur

(89-b) belki on binden çoktur. Ol sabahtan akşam yatsuya kadar muhârebe-i azîm oldu. Ama bir kıtâldır ki, yerde insan gökte melek hayran oldu. Kâfir perîşân olup kaçtı. Kazak başısı tutuldu ve çok esir alındı ve çok mühimmât bıraktı. Erenler askeri derdi, devşirdi, bir şey bırakmadı. Bir taraftan asker-i İslâm kelle ve dil getirdüler, bahşiş aldılar. Beş yüz kelle geldi ve vâfir esir tutuldu. Kâfirin yine tedbîri şaşdı, pehlivan derya gibi başından aşdı. Çün kâfir bozulup gitti. Rüstem-i Zaman Hazretleri dahi, birkaç şehîd var idi, onları defn eyleyup, yaralıların yarasını sardırdı. Askeri cem’ idüp, arabalara mühimmâtı yükledup, takıp takışdırup, askeri alaya yakışdırup, hakka şükr eyleyup, memnun ve mesrûr avdet idüp, safâ-i hatırla yine bi’l-iz ve’l-ikbâl debdebe ve dirâyetle İsmail Kal’asına teşrîf buyurup, cümle askeri yerlerine gidüp, rahat idüp, gönüllerden gam ve kasâvet gitti.

Ama kâfir-i bî-dîn kudurmuş köpek gibi iki tarafına saldırdı, etrafına haber gönderdi, ordusunu düzüp, koşmaya mübâşeret idüp, oldum olası yürüyüp, baht ola pây-ı taht dirim diyüp, kavî tedârik görmeye başladı. Bu taraftan Kahraman-ı Cihân Hazretlerine “Kâfirin bu kudurganlığı sâir vakte kıyâs degildir. Zirâ o köpekin canı pek

(90-a) gözünüzü açın” deyü haber virdiler. Rüstem-i Zaman Hazretleri dahi kal’aya istihkâm virüp, askeri yarandırıp : “Acaba ne tarafa gelir?” deyü kulak oldular, bekletiler. Kâfir-i lâîn dahi Yaş ve Bükreş ve Kili ve dahi sâirlerden külliyetlü asker alup, dağ, taş asker kesilüp, ordusunu üç bölük eyleyüp, üç ordu düzüp, seksen binden mütecâviz kâfirle İsmail üzerine geldi. Ama ne geldi? Var u varını sarf idüp, toplar sağup, güleler yıldırım gibi havaya ağup, salkım ile dünyayı cayır cayır yakıp, yıkup, kara dağ gibi gelmeye başladı. Bu taraftan Baba İbrahim Hazretleri dahi askeri tertîb eyleyüp, Sarıklıoğlunu bir taraftan; Boşnak Ağayı Tuna tarafından; Deli Rüstem’i ve sâir binbaşı ve bölük başılarını kol kol edüp, gülbang-ı Muhammedî çekilüp, kâfirin üzerine güleler yağdırıp, asker-i islâm dahi “Allah Allah” diyüp, karşuladılar. Kal’ada olan muhâfızlar ve acizler ve hatunlar ve çoluk çocuk dergâh-ı hakka el kaldırıp : “Yâ-rabb, Müslümanlar babası sana emânettir. Koluna kuvvet, kendüye nusret ver!” deyü gözyaşı döküp, feryâd ve figân iderek, duaya başladılar. Zirâ kâfirin bu geleni pek yaman idi. İki taraftan atılan top ve humpara güürdüsü, bal yimezler inildisi, atların kişnemesi, kurşun vızıldaması, yaralılar sızlaması, kâfirin gar u feryâdı, gazîlerin “Allah Allah” sadâsı, Pehlivan-ı Âlem Hazretlerinin Arabî na’rası

(90-b) dünyayı tutup, yer gök sarsılıp, tâs-ı felek güm güm gümledi. Çarh-ı âsmân inledi. Rüstem-i Zaman Kahraman-ı Cihân Hazretleri dahi atına süvâr olup, gök demura gark olup, derin derin na’ralar urup, askere istimâlet virüp, gâh gâh kâfiri kırup, sürüp, ordusunu dögerdi, tabur ve çarh-ı feleklerini sökerdi. Gittikçe cenk kızıştı. Kâfir çok idi ama kahramanın askeri metânet edup, uruştu. Bir rütbe bir birine karıştı ki; ana baba birbirini görmez oldu. Kan gövdeyi götürdü. Herkes başını alup, bir tarafta uruşurlar idi. Gazîlerin gözlerini duman бүürdü. Kahraman-ı Zaman Hazretlerinin gözleri tas-ı pür-hûna döndü. Yanar ateş gibi uğradığı taburu söndürdü. Çoğunu cehenneme gönderdi. Kimine bir tabanca urup, Mevlevi gibi döndürdü. Dilâver-i Âlem Hazretleri cenk arasında bir tarafa dalup, gitti. Başına dönen kulları da Devletlü Pehlivan-ı Cihânı gâib etti. Tamam kâfir ile sürüşerek, askerin bir tarafına çıktı ama yalnız kaldı. Yanında bir kimse bulunmadı. Kâfir askerinden Rüstem-i Âlîşânı yalnız görüp, “Fırsattır” deyü üç beş yüzü üzerine at sürüp, telef eylemeye murâd iderler idi. Kurşun menzili yanına yakın varınca her birini cehûd istemesi tutup, dönüp bir tarafa giderler idi. Çok kere böyle üzerine geldiler ama yaklaşımadılar. Zirâ ruhâniyyet erenleri etrafını almış, şecâ’atinden bakanın

(91-a) aklı başından gidüp, ödü çatlar idi. Azizim bu esrâr-ı Muhammedîyedir. Resulullah salallahu aleyhi vesellem efendimizden mîrâsdır. Dîn yolunda can ve başla uğraşan ehl-i imana salâbet-i Muhammedîyeden mîrâs ihsân olunur. Nitekim aleyhi selat u selâm efendimiz peygamberimiz sa'âdetle buyurmuşlardır ki : “*nusirtu bi'r-ra'bi mesîre şehrin*” yani Allahü-teâlâ bana ra'ib ile nusret kerem eyledi. Kâfirler bir ayaklık yolda benden korkarlar idi buyurur. Vâkı'â aleyhi selat u selâm efendimiz Medine-i münevverede iken; bütün Arap diyârında olan küffâr korkularından titrer ve ellerinde kılıç: “Hazreti resulullah aya ne zaman ve ne taraftan gelir?” deyü bekler idi. Hatta Huneyn Gazâsında ashâba bir perîşânlık gelüp, on iki bin sahâbe başından dağılıp, Hazreti Muhammed aleyhi selâm efendimiz iki kimse ile yalnız kalup, üzerine yer getirmez kâfir askerini sürdü. On yedi kere küffâr efendimizin üzerine hücum eyledi. Efendimiz aleyhi selâm yalnız karşılayup, asker-i küffârı geruletti. Bu cenkte Baba-ı Müslimîn Hazretlerinde miras-ı Muhammedî zâhir olup; ser-şâh-ı velâyet uyanup, yalnız başına küffâr önünde durdu. Kimse cesâret idüp, üzerine gelemedi. En sonra üçyüz kadar mel'ûn cesâret edüp, at sürüp, önü boynunu çevirme murâd eyleyüp, pek yakın geldiler . O zaman yanlarına kullarından biri geldi. Rüstem-i Âlem bunlara at sürmeye i'tibâr eylemeyüp,

(91-b) “Bre uşak, şu gelenlere bir tüfenk at!” dedi. Uşak dahi bir tüfenk attı, kurşun kâfirin birine yetti. Mel'ûnlar bunu görünce, hınzır sürüsü gibi at başını çevirup, yılan gibi yuvrulup, kıvrılıp, bir tarafa çekip gitti. Ceng arasında Pehlivan-ı Âlem Hazretlerini görmeyen mü'minin aklı başından gidüp, aramaya başladılar. Hele bir kaç görüp, birbirine haber virüp, canlarına safâ erdi. El kıssa, o gün akşama kadar bir cenk oldu ki; dil ile ta'rîf olmaz, bu cenk cümlesinden baskın oldu. Akşam olup, iki asker birbirinden ayrılıp, dönüp, kondu. Ama asker-i islâmın gayri tâkati kalmadı, bozulmaya birazcık sûreti kaldı. Kâfir bir mikdar geru çekilip, üç yere ordusunu kurup, tiz elden tabyalar ve kulubeler yaptı, metrisler kazdı, yerleşmeye başladı. Bu taraftan asker-i İslâm dahi dönüp, Kahraman-ı Cihânla gelüp, İsmail'e dahil olup : “Yâ-rabb, hal niçe olur ? Bu kâfirin gelişi, duruşu pek yamandır. Bizim askerimiz za'if kaldı. Rabbim, meded senden” deyü Baba-u Müslimîn Hazretleri, yüzünü yere urup, başını toprağa sürüp, ümmet-i Muhammed için gözünden yaş döküp, ağlamaya başlayup, hakdan inâyet, erenlerden himmet niyâz eylemeye başladı. Cenâb-ı Allah duasını kabul idüp, akşam üzeri bir bulut zâhir olup, andan bir şiddetli rüzgar ve bir bora ve bir fırtına

zuhûr idüp, kıyâmetler koştı. Kâfir baş sevdâsına düştü. Gece üzeri bir dolu yağdı ki; bre meded Allah, Yezid oğlu yezidin ağzında nefesi dondu. Karakol bekleyen kâfirler elinden tüfenk kazıklanmış gibi kaskatı donakaldı.

(92-a) her birisi bir sevdâya düştü, belâ bârânı başdan aşdı, it oğlu it yanlış yerde yerde kışladı. Kimi kulubelere gizlendi, kimi sigar gibi zırlandı, kimi zemlik, kimi yer kazıp yer altına girüp yattı, kimi çamura yattı, kimi sarhoşluk ile bir tarafa can attı. Ne el tutar ne ayak. Kahraman-ı Âlem'in duası, berekatı bir perîşân oluş oldu ki; vasfa gelmez. İçlerinden birazı sovuğa takat geturemeyup, : “Sovukdan donmadan islâma esir olma evlâdır” diyüp, kaçup, İsmail'e geldi. Rüstem-i Cihân Hazretlerinin bahtıdır. Düşmanın halini suâl idüp, sordu. Kâfirlerin takririnden eyüce ma'lûm oldu ki; tamam kâfir zebûn olmuş, tamam kökü kırup komanın tavı gelmiş. Ebu'l-Müslimîn Hazretleri, düşmanın za'îf haline vâkıf olunca secde, şükür idüp, hemen gayret kemerini kuşanup, atını hazır ettirup, “Gece vakti tamam-ı kâfiri basmanın tavıdır. Böyle fırsat her zaman ele geçmez” diyüp, çapul eylemeye murâd edup, yarar adamlarını cem' eyledi. Bölük başları söze gelüp, “Efendim, senin uğruna bin canımız dahi var ise fedâ olsun. Lâkin, bir kere havaya bakın, el yayak tutmaz. Gerçi size hakk tarafından sovak, sıcak kâr etmez. Ama cenkçi kulların buna tâkatı yetmez. Emir sizindir” dediklerinde “Be hey canım, bu kadar gayretsizlik size yakışmaz. Ama ne çare, dönelim” diyüp, kal'a kapusuna varmış iken, geru döndüler. Devletlu Pehlivan-ı Âlem Hazretleri, kapulara istihkâm virüp, sürüp, tabyalara gelup, topçulara ve sâirlere bahşişler ihsân idüp : “Eksik, kusur olmasun!” deyü

(92-b) görüp, andan konağına gelup, hakla olan mu'âmelesiyle meşgul oldular ve selâm.

54. Küffâr ile Olan Araba Cengi

Çünkü kâfir İsmail karşusuna ordusunu kurup, üç takım ordunun her birini bir tarafa iskân idüp, a'lâ metrisler kazdırdı ve tabyalar yaptı ve askeri muhâfaza için çok saz getirup, kulubeler peydâ eyledi, tamam-ı toplarını yerleştirdi. Hâsılı bir kal'a gibi yapıp, Fitneşâl-ı mel'ûn haber gönderdi ki : “İşte ben askerimi yayındırdım ve burayı mekân tuttum. Tamam dokuz sene burada beklerim. Elbet İsmail'i alıp, Arabacı Köyü'ne kadar gidem” dedi. Devletlu Pehlivan Hazretleri dahi, kâfire haber gönderdi ki : “O dokuz sene beklerse, ben otuz sene beklerim. Elhamdulillah askerim çok. Şevketlu

pâdişâhımız imdâd eyler. Asla bir şeye zarûretimiz yoktur. Ömrü oldukça dursun. İslâm dilâverleri ana neyler görsün!” buyurdu. Kâfir askerine zahire ve mühimmât için adam gönderüp, iki yüz arabadan ziyâde yiyecek zâd ve zahire yükledup, arka taraftan ordusuna çekip götürür iken, casuslar gelüp, haber verdiler. Kahraman-ı Âlem Hazretleri bunu duyunca : “Bre meded, tamam kâfire reng idecek madedir. Buna gayret eylemek lâzımdır. Zirâ bu arabaları çevirir isek, çok fâide olur. İbtidâ kâfire bir büyük elem verir ve açlıktan zahmet çeker ve gazîler eline ganimet geçer ve kal’ada olan gazîlere pür-zaman lokma olur

(93-a) yürüyün erenler iş budur!” diyüp, çapula yarar urup yıkıcı dilâverleri alup, arabaların yoluna at salup, mühimmâta ta’yîn olan kâfirlere uğrayup, hemen bir dizginde onları perîşân idüp, arabaları çevirup, ikiyüzden ziyâde zahire arabaları ile arabacılarını ve mühimmât nâzırlarını tutup, çevirdiler. Yanlarında bir a’lâ hinto dahî var idi. İçinde ¹⁹⁷ [ ] nâm bir karı ile beraber bir anda çevirup, cümlesini sürüp, sâlimen ve ganimen İsmail’e getirup, zâd u zahîre bol ve ganimet olup, gazîler sevinup, devletlu Baba-ı Müslimîn Hazretlerinin bu himmetlerine “Sed barek Allah!” diyüp, dua eyleyup, cümle yerinde karar eyledi. Kâfir dahi bu gavgadan haber alup, beli kırılıp, ziyâde kederlendi. “Halimiz neye varır?” deyü söylendi. İşbu Araba Cengi dahi bunda tamam oldu. Azizim, sen kıssayı bir taraftan daha dinle!

55. Kocagöl Tarafında Tabya Cengi

Kâfir-i la’în Kocagöl tarafından yol bulma sevdâsına düşüp, tedârik görüp, Kocagöl’e yakın metrisler alup, tabyalar yapmaya başladı. Birkaç azîm ve metîn tabya yaptı. Casuslar gelüp, kâfirin Kocagöl tarafında tabyalar yaptığını ve kendüye istihkâm vermeye gayretini Ebü’l-Müslimîn Hazretlerine haber verdiklerinde der-akab çavuşlar gidup, binbaşı ve bölükbaşılara ve sâir iş erlerine haber verdiler. Cümlesi Pehlivan-ı Âlem’in huzuruna gelup, meşveret eylediler ve şöyle

(93-b) karar verdiler ki : “Eger kâfiri haline terk idersek, günden güne istihkâm virüp, sonra bize bir iş açar iş budur ki, yerleşmeden şunu yerinden ürküdelim!” diyüp, gazîler hazır oldu, kati vâfir askerle Baba-ı Müslimîn Hazretleri, kâfirin üzerine vardılar. Kurşun menziline varmadan küffâr, bunları görüp, toplara fitil idüp, bir ateş virdi ki; yer, gök dumana gark olup, yıldırım gibi güleleri bir bir indirdi. Asker-i İslâm dahi taraf

¹⁹⁷ [ ] Bu bölüm, müellif tarafından boş bırakılmıştır (ç.n.).

taraf toplar atup, kâfirin ateşine bakmayup, hemen tabyaların üzerine yürüyüş eylediler. İki tarafın top ve humpara, hay huy sadâsı göklere çıktı. Devletlu Rüstem-i Âlem dahi, iki tarafına Arabî na‘ralar urup, asker-i islâma istimâlet virup, gâh “şu taraftan gidin, şöyle urun!” deyü tedbîr iderdi, gâh cenk iderdi, gâh topların başına gelup raî iderdi. Ama kâfir yayınmış ve tabyalara sığınmış ve askeri de gayet çok olduğundan asker-i islâma dayandı. Devletlu Baba-ı İbrahim Hazretleri dahi “Bu sevdâdan dönmek yoktur” diyüp, ikdâm eyleyup, sağına soluna at sürüp, “Dîn kuzularım, yüz çevirmeyin, iş görelim!” deyü istimâlet virerek, tamam yirmi dört saat kâfir ile uğraşup, iki asker birbiriyle koraşup, cenk ve cidâl iderek, el birliği ile tabyalarına uğrayuş eylediler. Çok Müslüman yaralandı ve birazı şehîd oldu. Ama ölene kalana bakmayup, zorlayup, kâfiri yerinden koparup, tabyalarından çıkarup,

(94-a) sürdürdüler. Ehl-i İslâm tabyaları alınca, kâfirin tabanı tutmayup, askerini geri çekip, ayrıldı. Ama iki binden ziyâde kâfir kırıldı ve vâfir esir alındı. Bir mikdar dahi kâfir dökündüsü kaldı. Ehl-i islâmdan beş yüz kimse yaralandı ve biraz dahi şehîd oldu. Ama iş görüldü, yezid kâfir yerinden ayrıldı. Asker-i İslâm yerlu yerine geldi, yaralı olanlara ikrâm olundu, şehîdler yerlerine konuldu. Bu Tabya Cengi dahi lütf-i hakkla başa çıkup, cümle şükr-ı Yezdân eylediler. *Valahu’l- alem bâ sevâb.*

56. Çete Cengi Beyân Olunur

Çünkü bu kâfir murâd-ı da‘va ile gelmiş idi, durmayup, oturmayup, bir taraftan eli kesilirse bir tarafa dahi kanca atar. Kalas’dan Tunayı kesup, bir taraftan istihkâm virüp, bir taraftan gelen i‘âneye mani‘ olup, “Bir iş yaparım” deyü altı adet gemi ile Tunadan uğradı, başladı etrafı yıkup yakmaya. Baba-ı Müslimîn Hazretleri dahi “Belki derya tarafından gelup, üzerimize hücum ider” deyü ihtiyaten altı adet çete hazır eylemiş idi. Der-akab kâfirin gemilerine çeteler mukâbil olup, bunlar da kâfiri toplamaya başladı. İki taraftan tüfengine güvenir şeş-hânelu gazîlerden adam ta‘yîn olup, asker-i İslâm karadan dahi üzerine kurşun yağdırup, bir azîm cenk kurulup, Tunanın üzerini duman

(94-b) bürüyüp, cenk ateşi alevlendi. İnâyet-i hakkla hava müsâ’ade idüp, ehl-i İslâm çeteleri yelken üzerine sürüp, orsa alabanda durup, kâfire verdi topu, verdi topu. Kâfir gemilerinin perişânîyeti anlaşıldıkta her çete bir gemiye kıran kırana yanaşıp, gazîler dal kılıç uğrayup; cezayirli edâsı yürüdükte kâfiri kıprandırmayup, gemilerin sergerde ve Tuna kapudânı olan mel‘ûnu kesup, bir takımını dahi kılıçtan geçirup, bir alayını esir

edup, gemilerin altısını da bağlayup, esir edüp, İsmail önüne getirup, mansûr ve muzaffer bağladılar. Katl olandan mâ-adâ altı yüz esir alınup, yirmi bir top zabt olup, vâfir mal ganimet yine ele geçup, gazîler yiyup içup, devlete dua ve Baba-ı Âlem'e senâlar eylemeye başladılar veselam.

57. İsmail Karşusunda Ada Cengi Beyân Olunur

Kâfir-i la'în bir tarafa dahi hamle sevdâsında oldu. Bundan akdem “Belki kâfir adaya bir zafer bulup, Tuna'yı söker” deyü Devletlu Rüstem-i Âlem ada'ya metrisler yaptırup, bekçiler koymuşlar idi. Bir gece külliyyetlü asker ile adaya yürüdüğü haberi geldikte ibtidâ İsmail tarafından asker geçirup, mukâbil olundu. Metrislerde adam az idi. Asker adaya varup, metris yapmadan küffâr askerine koştular. Bir yatsu vakti iki taraftan ateş idüp, asker birbiriyle uğraşmaya başladı. Kâfir toplarını sağdı, gavga ve galebe ve gürüldü havaya ağdı. Kudret-i ilâhîye ile bir büyük çadır yanıp, anın

(95-a) aydınlığından asker-i İslâm kâfirin cem'inin ne tarafta olduğunu ve ne yoldan yürüdüğünü görüp, tamam cengin çalımı bulup, bülend avâz ile tekbîr alup “Allah Allah” diyup, İslâm erenleri Baba-ı Âlem dilâverleri taraf taraf yürüyüp, kâfiri bir uçdan kırmaya başladılar. Mel'ûnun canını haşladılar. Göz görür görmez hemen el yordamına kâfiri kokusundan ve sesinden tanuyup, bir cenk kuruldu ki; kan gövdeyi götürdü. Devletlu Baba-ı Âlem Hazretleri, dahi bir taraftan asker ve levâzimat gönderup, askere istimâlet ve kuvvet virüp, boşlamazdı. Bunlar bu halde ehl-i İslâm kal'ada duada, Rüstem-i Zaman Hazretleri, dahi dergâh-ı hakka müteveccih olup, erenlere dayanup, “Aman yâ-rabü'l-âlemîn, nusret ve yardım sendendir, inâyet eyle, ehl-islâma nusret ver!” deyü hakka niyâz iderler iken; yanlarına cenk ahvâlini bilür bir kimse gelup, durdu. Kâfir tranpetisinin makamını değışup, bozuk düzen bir düdük çaldı. Hemen ol kimse, “Efendim, müjde. Kâfir bozuldu” dedi. “Nerden bildun?” deyince : “Efendim, bu çaldığı bozgun düdüğüdür. Askeri bozuldukta bu makam üzere düdük çalar. Elhamdulillah bozuldu” deyü müjde eyledi. Ama sabaha daha var idi. Yine hay huy sadâsı ve tüfenk sesi kesilmedi. Tâ şafak sökünçeye kadar kıyâmetler koptu. Çün fecr tulu' idüp, kâfir gördü ki; iş başka olmuş. Kılıçtan kurtulanı alup, kaçma sevdâsına düştü, ama ne ideceğini şaşdı, belâ bârânı baştan aştı.

(95-b) kaçar iken küffârın ayağı birbirine dolaştı. Çoğunun dalağı şişti, küffâr nânından Tuna taşı. Hulâsa-i kelâm sabaha kadar gazîler kâfiri kırıp, bitirup döktüler. Adaya geçen on üç binden ziyâde kâfir idi, beş yüzü sağ kurtulmadı. On iki binden ziyâde kâfir kılıçtan geçti. Barek Allah! Sed barek Allah! Maşallah! Rüstem-i Cihân Hazretlerinin himmetleri ve pâdişâhımızın duası, berekatıyla bir gece içinde küffârın bir ordusu telef olup, bir seferlik askeri helâk oldu.Çünkü kâfir bitti. Hemen güneş doğar iken, bir çocuk dil ve kelle ile ibtidâ gelüp, Baba-ı Müslimîn önünde temenâ idüp, esiri ve kelleyi arz eyledi. Anlar dahi : “Berhüdar ol, yüzün ağ olsun” diyüp, başına çelenk sokdular. Anın arkasından gayrisi dil ve kelle bir taraftan bürüdü. Devlet-i âliyye tarafından gelen çelenkler verilüp, bitti. Tekrar verilen çelenkleri gazîlerin rızâsıyla satın alup, tekrar yine âherlerine verdiler ve birazına dahi bahşiş verildi. Bir takımına dahi silah vesâir eşya hediyeler verilüp, birisi mahzûn olmadı. Bu hal üzere sabahtan yatsuya kadar kelle ve dil gelüp, bir tarafa dağlar gibi kelle yığıldı, esisleri dahi hınzır sürüsü gibi damlara doldu. Çünkü yatsı vakti oldu. Gayri alup, virup, yığup, yerleştirmeden etba‘ kulları yoruldu. Çavuşlar çağrıştular ki, paydos oldu. “Dil ve kelle getirenler sabah gelsunler!” denildi, bitti.

(96-a) Bir takımı dahi ertesi gün geldi. Bu fütûhât-ı celîle devlet-i ebedü’l-karara tahrîr olup, kelleler gönderildi. Ama kâfir bir rencîde olmuşdu ki; vasfa gelmez. Vâfir döküntü dahi bıraktı. İş bu Ada Cengi dahi tamam olup, gazîler kazanup, bir hamleye dahi hazır oldular.

58. Sünne’den Donus Kazaklarının Gemi Getirdikleri

Asker-islâm bu safâ ve sürûrda, kâfir dahi elem ve kederde iken; Sünne’de kâfirin gemisi gâfil yatur iken, Donus Kazakları geminin üzerine varup, bir takrîb içine atılıp, bir mikdar muhârebe idüp, gemide olan askeri bağlayup, çeteye haps idüp, kapudânını bağlayup, gemiyi sürüyüp, İsmail’e getirdiler. Ama gayet de bir büyük gemi idi. Bu beşâret üzerine dahi ziyâde şenlik oldu. Geminin içinde olan topları ve cebehânesini alup, bâkî zahire ve eşya her nesi varsa gemiyi alan Donus Kazaklarına ganimet verildi. Anlar dahi şâd olup, Devletlu Baba-ı Âlem Hazretlerine dua eylediler. Pehlivan-ı Cihân Hazretlerinin şecâ’ati ol taraflara sirâyet idüp, herkese bir hâlet ve şecâ’at gelüp, hemen ol taraflarda gücü yeten, kâfiri sansar gibi boğup boğup, Rüstem-i Cihâna getirürler idi ve gecelerde beş on dilâver çapul idüp, gâh karakoldan, gâh ordusunun bir tarafından

kâfiri tutup, sıçan anızını taşıyır gibi taşıyup, İsmail'e getirüp, Rüstem-i Cihâna arz iderler idi. Bir uçtan gazîler, kâfirin ordusunu kesup, kırup, yıkup yandırmadan

(96-b) hâli degil idi ve devlet-i âliyye cânibinden dahi peyder pey mühimmât ve imdâd askerleri gelür, i'âne olunur idi. Ümmet-i Muhammede can geldi. Ehl-i imana mihr-bân geldi.

59. Gemiler ile Tulca'ya Asker Döküp Cengi Beyân Olunur(Tulca Cengidir Azizim Dinle!)

Devlet-i âliyye tarafından bâ-fermân-ı âlî Veli Paşa Hazretleri ve Karşılı Ali Paşa Hazretleri, Baba-ı Âlem Kahraman Rüstem-şiyem Hazretlerinin ma'îyyetlerine me'mûr olup, vâfir asker ve leşker ile anlar dahi gelup, Pehlivan-ı Cihânın ma'îyyetinde olup, İsmail'de karar eyleyup, asker bir kuvvet dahi oldu. Devletlu Baba-ı Âlem Hazretleri, kâfirin ne taraftan geleceğini bilürdü. Allahü-teâlâ anın kalbine ilhâm iderdi. Tulca'ya vâfir asker ile Süleyman Ağa'yı serasker idüp, ta'yîn eylemiş idi ve Tulca'dan iki saat Aşağı Bengi nâm mahale a'lâ ve metin tabya ve metrisler yaptırup, iki yüz nefer gazî dahi anda beklerler idi. Ebü'l-Müslimîn Hazretleri, daima basîret üzere olup, düşman tarafını gözler idi. Çünkü kâfirin Ada'da canı acıdı. Olan kuvvetini sarf idüp, altmış gemi kaldırup, top ve cebehâne ve mühimmât ve askerle doldurup, deryadan gelup, Tulca'ya asker döktü ve top ve humpara yağdırup, gülleler sağıp, Süleyman Ağa'nın üzerine hücum idüp, yürüdü. Bu taraftan Süleyman Ağa dahi, askerini ayaklandırup, kâfiri karşıladılar. Tekbir alup, "Allah Allah" diyüp, kâfire karşı durup, uruşmaya başladı, gittikçe cenk alevlendi. Baba-ı Müslimîn Hazretlerine haber geldi. Der-akab Boşnak Ağa'yı hazır idüp,

(97-a) vâfir askerle İsmailden boşandırdı, ılgar idüp, Boşnak Ağa gelince Şileli Uzun Hasan, Hızır gibi uzanup, kâfirle cenge uzandı. Andan Samsoncubaşı Ağa dahi yeniçeri askeriyle küffâra saldırdı. Boşnak Ağa, bir taraftan döşendi. "Bre Allah Allah" bir cengi azîm kuruldu ki; kıyametler koştı. İki taraftan top ve tüfenk sadâsı, halkın feryâdı ile cihân doldu. Bir gün akşama kadar küffâr dayandı. Ama kara katrana boyandı. Bu taraftan akşam yakın olunca, imdâd-ı ilâhî erişup, İslâm erenleri var kuvveti pazuya getirup, bir iyüce zorladılar. Kâfir bir dürlü dayanamayup, hemen askerinden kalanını sürüp, gemilere doldurup, andan firâr eyledi, gitti. Asker-i İslâm mansûr ve muzaffer

dönüp, yerlerine kondular. İki yüzden ziyâde esir ve kelle, Baba-ı Müslimîn Hazretlerinin huzûruna getirup, çelenk ve bahşış aldılar. Cümle ehl-i islâm sevindiler.

60. Beng-i Azle'de Tabya Cengi

Kâfir çünkü Tulca'dan zafer bulamadı. Askerini gemilere alup, andan kalkup, Beng-i Azle'de olan tabyalarımızın üzerine gelüp, ol tabyaları zabt eyleme sevdâsıyla gemileri orsa alabanda getirüp, topları kertesine alup, tabyaları döğmiye başladı. Tabyalardan iki yüz nefer dilâverler dahi taban virup, metânet gösterup, yerlerinden ayrılmayup, kâfire atarlar idi. Tamam iki gün iki gece iki taraftan top ve tüfenk

(97-b) atıldı. Tunanın yüzünde küffârın gemileri birbirine çatladı. Gerçi tabyada olanlar iyü dayandılar, lâkin ne fâide, kâfir çok top ve humpara gece ve gündüz yağmur gibi yağdırdı. İnsan değil, dağlar dayanmaz. Tabyaları alup, o taraftan yürütmeye bir şey kalmadı.

61. Kabûl-i Dua-yı Pehlivan-ı Âlem Hazretleri

Baba-ı Müslimîn gördü ki, kâfir kudurdu ve bu kadar top ve cebehâne ile ehl-i islâma galib olma sularını buldu. Gecenin bir vaktinde yüzünü hakka doğruldup, yoktan var iden Allahü- Teâlâya müteveccih olup, yüzünü yerlere sürüp; Arabî saçlarını toprağa bulayıp, gözünden yaş akarak : “Aman yâ-rabbü'l-âlemîn, meded ve inâyet sendendir. Senin inâyetin olmaz ise, bu küffâr bize galib olup, halimiz perîşân olur. Sevgili habibin Muhammed aleyhi selâm hürmetine, evliyâlar hürmetine bize sen imdâd eyle!” deyü dergâh-ı hakka sıdkla bir niyâz eyledi ki; inde kabul olup, emr-i hakla bir muhâlîf rüzgar çıkup, gittikçe arttı. Der iken, Tunanın altını üzerine çevirdi. Kâfir gemileri islâmı bırakıp, kendi baş sevdâsına düştü. Kimi demur sürüttü, kimi palamer kopardı, kimi yelken pareletti, kimi dümen kırdı, kiminin civadraları birbirine sürdü. Güya taraf-ı hakdan emr ile bad-ı sarsar rüzgarı bunları birbirine karışdırup, küffâr gemilerinin kütürdüsü ve askerinin feryâdı asmâna çıktı. İşte azizim, hakk buydu.

(98-a) Gemilerin kimi olan varını deryaya attı, kimi dümen aldıramayup, depe aşağı Fir'avun gibi gark olup, battı, kimi rüzgar önüne düşüp, kaçup, gitti. Hakk-Teâlâ, Ebü'l-Müslimîn Hazretlerinin duası, berekatı cümlesini perîşân etti. Bir takımı dahi geldiği tarafa gitti. Bir perîşân oluş oldu ki; bir şeye kıyâs degildir. Yedi gemisi dahi fırtına ile karaya düşüp, perîşân oldukta, gazîler üzerine varup, debrandırmayup, altı yedi yüz esir

aldılar ve kapudânını dahi esir aldılar. Toplarını cebehâne ve mühimmâtını aldılar. Şenlik topları atılıp, cümle safâ ve sürûr ile dolup, cümle asker beyninde: “Baba-ı Âlem Hazretlerinin bu cümle kirâmâtındandır” deyü söylendi. Mal ganimet cem’ olup, esir ve kapudânları tahrîrâtla devlet-i âliyyeye gönderup, bu sürûr İslâmbol’a dahi yayılıp, şevketlu pâdişâhımız, Kahraman-ı Cihân’a dua eyleyup, dürlü dürlü nevâzişler ve iltifatlar eyledi. “Allah eksik eylesun!” deyü söyledi. İnâyet-i hakkla Tulca dahi kâfir belâsından emin oldu. Müslümanların yüzü güldü. Devletlu Baba-ı Âlem Hazretleri, samsoncubaşığı Tulca’ya muhafız bırakıp, yanına bir takım asker virüp, istihkâm verdi. Uzun Hasan’ı yanına alup, kendi tarafına yürüdü. Bu iş dahi ber-taraf olup, âsâyiş oldu.

62. Der- Kabûl-i Dua

Azizim, bu makamda duanın kabûlünü, kimlerin duası tez kabûl olur? Anı beyân idelim. (98-b) hatta ma’lûm ola da insan gaflet eylemeye niyâzına suret vire, azizim, pirim efendi.

Kadir gecesi, arife günü, ramazanda iftar vakti, cümle geceleri, Cuma günü ezandan sonra Cuma namazı bitince, her gece gece yarısı ve sahur vakti ve Cuma günü akşam üzeri, her gün ezan-ı Muhammedî okunur iken, ezan ile kamet arasında ve gazâda cenk safında durur iken, ve cenk ziyâde ateşlendikte ve beş vakit namaz zamanında ve secde edüp, dua eylemede ve kuran-ı azîm okunur iken, ve kuran hatm oldukta, zemzem-i şerîf içildikte, meyit vefat ettikte, hurûs öter iken, Müslümanlar bir yere cem’ olup ibâdet iderler iken, zikr-ullah meclisinde zikr-i şerîf olur iken, yağmur yağar iken, Ka’be-i Mükerrreme’yi gördükte ve halîfe-i İslâm olan pâdişâhımızı görünce, Mekke’yi tavaf iderler iken ve mültezimedede ve altun oluk altında, ka’benin içinde Safa ile Merve arasında Makam-ı İbrahim’de Arafatta, Minada hacrât atar iken, Medine-i Müneverede, hususan Resulullah ve evliyâ-ullah kabirleri ziyâretinde. İşte azizim, bu zikrolunan makamlarda dua eyleme makbûl olur. Bu makamda gâfil bulunmayup, hakktan istediğini istemek lazımdır. Husûsân gazâda kâfir ile dîn yolunda cenk ider iken, hakktan her ne istediğin olursa istemeli. Rabbim kabul ider. Ama iyücesi ve hakkında dünya ahiret hayırlısını istemelidir. Bunun pek iyüsü insan o zaman

(99-a) baş sevdâsına düşer, çokluk akli başında olmaz. Cengde ise, yarar dua fâtiha-i şerîfdir. Hemen aralık aralık fâtiha tilâvet idüp, cenk iderken, fâtiha okunsa cümlesinden münâsib olur. Zirâ yerde, gökte her ne kadar dua var ise, cümlesi fâtihanın

içindedir ve her ne ister isek, fâtihada vardır. Gazâ için çok dualar beyân eylediler. Lâkin fâtiha-i şerîf cümlesine beraber gelür. Hazreti Şah-ı Vilâyet Esed-ullahi'l-gâlib Ali bin Ebutalib Hazretleri buyururlar ki : “Her ne kadar ilim ve irfân, dua ve senâ var ise, cümlesi fâtihanın içindedir” deyü haber verdiler. Bunun için azizim, fâtihadan büyük dua yoktur ve bu fâtiha, cümle ilim ve irfân, dua ve senânın anası, atasıdır.

Bir kimsenin başı pek sıkılıp, bunalursa, duası kabul olur ve bir kimsenin üzerine bir zalim musallat olup, çile verup, eziyet ederse, mazlûm olan adamın duası tiz elden kabûl olur. Husûsân kendüye eziyet eden adama inkisâr ider, anide ok gibi geçer. Mazlûm olan fâsık olsun, kâfir olsun. Mazlûmun duası pek geçer, sakınmak gerekdir. Bir de ana, baba duası evlâdına geçer ve kabul olur. Ananın , babanın duasını alup, inkisârından sakınmalıdır ve dahi halife-islam olan pâdişâhların duası kabul olur. Her kime dua eylese, Allahü-Teâlâ kabul ider, inkisârları dahi geçer, korkmak lazımdır. Zirâ yedi velî ya da yetmiş velî kuvveti vardır

(99-b) Salih olup, kendi halinde, ibâdetiyle meşgul, kimseye zararı, ziyânı olmayan Müslümanların duası kabûl olur ve dahi anasına, babasına itâ'ati olan evlâdın dahi duası kabûl olur ve dahi garibü'd-diyâr olanların duası makbûldur ve dahi oruçlu olan adam iftar iderken duası kabûl olur. Bir mü'min bir mü'mine hasbet-en-lillah arkasından dua eylese kabûl olur. Aşık-ı hakk olan sâliklerin duası kabûl olur. Evliyâ-ullahın duası kabûl olur. İşte azizim, bu dua kabûl olan yerleri ve makamları ve dua kabûl olacak zamanları ve duası kabûl olan adamları bilup, yeri düştükçe dua eyleyüp, dua almadan gâfil olmamak lâzımdır. Zirâ pirim dünya dua ile durur. Daha iyüsü her zamanda ve her yerde ve her makamda ve her mekânda hakdan niyâz üzere olmak lâzımdır. Birinde olmaz ise, elbet birinde dua kabûl olur ve her gördüğünü Hızır bilup, herkesden hayır dua almaya gayret idüp, cümlenin duasını almak iyüdür. Zirâ duası kabûl olan canın alnında damgası yoktur, kimdir bilinmez. Elden geldiği kadar mü'min kardaşlarının gönlünü alup, hayır duaya nâil olmalıdır. Elbet birinin olmaz ise, birinin duası geçer, işleri biter, murâdları hâsıl olur. Rabbim, cümle mü'min karındaşlarımızı hayırlı murâdına nâil eyleye! Amin. Azizim, her ne kadar münâsebetsiz ise, bu dua bahsi cümle mü'mine lâzımlı bir şeydir. Baba-ı Müslimînin duası münâsebetiyle biz de yazdık. Ama zan eyleme ki, kendi cebimden yazdım. Şu duada

(100-a) gerek duanın kabûl olduğu yerleri ve gerek dua kabûl olan vakitleri ve gerek duası kabûl olan adamların cümlesinin hakkında hadîs-i şerîfler vardır ve hadîslerin

cümlesi Hasan Hüseyin nâm kitabda ve Camiu's-sagirde ve sâir ketebe-i sûfide yazılmıştır. Eger hadîs-i şerîfleri dahi getirüp, yazsam çok şey olur. Binaenaleyh cümlesini muhtasar idüp, lâzımlu olan sözleri yazdım. Yine biz işimize bakalım.

63. Kocagölde Kâfir Ordusunun Yağma Cengi Beyân Olunur

Kâfir-i la'în Kocagölde olan ordusuna günden güne kuvvet verdi ve bir mikdar burnuna halka takup, haddini bildirme lâzım geldi. Zirâ kâfir askeri ateş gibidir, kendi haline bırakılırsa, dura dura dünyayı yıkup, harâb ider. Aralıkda top ve tüfenk tulumpalarıyla kurşun suyu atıp, kılıç oluklarından başına su döküp, söndürmek lâzım gelür. Asker-i İslâm dahi çoğaldı ve cenge istek geldi.

Bir gün seher vakti çavuşlar nidâ idüp, “Hazır ola!” çağrışdılar. İş erleri ve İslâm dilâverleri ve binbaşı ve bölükbaşı ve kaza ağaları Baba-ı Âlem Hazretlerinin huzûruna geldiler. Pehlivan-ı Cihân buyurdu ki : “Bu kâfir elbet akşam sabah yine bir iş açar. Tedârik görüp, ordusuna doğru bir varalım, görelim ne haldedir, hatırını soralım!” dedi. Gazîler dahi tedârik görüp, atlular süvâr olup, yayalar dahi kendüye çeki düzen virüp, süvâri ve piyâde takımı asker derya gibi

(100-b) çalkanup, Kocagöl tarafına akdılar. Pehlivan-ı Cihân Rüstem-i Devrân dahi meyl-i minâre gibi atına süvâr olup, alât-ı harbîyi üzerine alup, askerin arkasından kolayup, İslâm dilâverlerini yürüttü ve top ve cebehâneleri sürüttü, yolları askere bürüttü. Çünkü asker-i İslâm küffârın ordusuna yakın geldi. Kâfirin karakolu gelüp, haber verdi, mel'ûn der-akıb çarh-ı felekini çevirdi, taburlarını kurup, İslâm üzerine durdu, toplara fitil idüp, gülle ve humparalar savurdu, ayak ayak askerini depreşdi. Bu taraftan dahi Baba-ı Müslimîn Hazretleri, Uzun Hasan Ağayı bir taraftan, Deli Rüstemi bir taraftan vesâir çıraklarını kol kol idüp, tekbîr alup, “Allah Allah” diyüp, ol dem ölesiye kâfirin ordusuna yürüyüp, bir yaylım ateş virüp, kâfirin külünü göğe savurup, uğradılar. Ama ne uğradılar! Pehlivan-ı Âlem Kahraman İbrahim Hazretleri, dahi sağına soluna haydarî na'ralar urup, askere istimâlet virüp, önüne geleni kasup, kavurup, küffâra koyuldular. “Bre Allah Allah!” Cenk ateşi direk direk semâyâ dikildi, saflar söküldü, çarh-ı felekler döküldü, bir kızılca kıyamet kâfirin başına koştı. Gazîler ikdâm idüp, kuşluk vaktine kadar kâfirin ordusunun altını üstüne çevirup, dolu urmuş tarlaya döndürüp, yezidin odunu ocağını söndürdüler. Küffâr ordusunda olan çadır çerge, bakır

çakır, lokma hırka ve mühimmât her ne var ise, İslâm erenleri mâl-i ganimeti yağma idüp, üç beş yüz

(101-a) kâfirden ziyâde esir alup, ve bir takım kelle kesup, külliyyetlü mâl-i ganimet alup, mansûr ve muzaffer dönüp, safâ-i hatırla bi'l-iz ve'l-işraf ve'l-ikbâl İsmail'e gelüp, herkes yerine yerleşup, kelle getirenler Pehlivan-ı Cihân Hazretlerinden iltîfat görüp, bahşişler alup, çelenkler sokunup, pehlivanlar taçlarını egrildup, zevk u safâda oldular. Baba İbrahim Hazretleri dahi askerinin eksigine, kusuruna bakıp, yem, yiyeceklerini tedârik idüp, cümleyi evladı gibi kayırup, üzerlerine kanad açar idi. Asker-i İslâm dahi sâye-i devletinde yiyüp, içerler idi.

64. Hatab Gazâsında Basgun Cengidir

Bu gazâdan sonra beş on gün rahat idüp, asker dinçledi ve dinlendi ve yarandı. Gayri durma tavı savdı. Zirâ azizim, seferde olan asker durmaya gelmez, asker durdukça, bekledikçe usanur, bıkar, cenkten elleri soğur, çoğu hasta olur, birazının canı sıkılıp, kaçmaya yol arar. Gâhî asker beyninde dürlü dürlü sözler olup, fitne çıkar, kimi ta'yîn gavgasına düşer, her biri bir hava çalup, fitne fesad kazanı kaynar, taşar. Hemen serasker olana layık olan askeri kendi haline boş bırakmayup, çalışdırup, iki tarafa salıdırup, birbiri arduca iş görüp, uruşdurup, uğraşdırmaktır. Bir su bir yerde dursa ve bir gölde birikse, kokar, fâsid olur. Asker tâifesi de böyledir, durdukça

(101-b) kokar, fâsid olur. Hiç olmaz ise, “Bre meded kâfir falan taraftan gelecek” deyü askeri bir taraftan bir tarafa sürüp, metrisler alup, tabyalar yapıdurup, akşam sabah “Gelür” deyü bekledup, çalıştırmak lâzım. Ol yerde usanur usanmaz bir tarafta bir oyun kurup, bir yere dahi sürmelidir. Hâsılı azizim, cenk hileden ibâret olduğu gibi askeri dahi kullanmak hîleden ibârettir. Her vakit bir şeyle meşgul idüp ve her birinin bir sûretle hatırımı ele alup, kullanması büyük ma'rîfettir. Gazâda asker kullanmadan büyük hüner olmaz. Zirâ bir dilâver her ne kadar kuvvetli olsa, kılıcına güvence öldürse öldürse yüz adam öldürebilir. Lâkin askeri kendüye bende idüp, tedbîr ile askeri döğüşdürüp, niçe bin kimseyi telef idüp, iş görür. Eger bahâdırlık ile tedbîr bir yere gelürse, gayri bunun üzerine gelinmez. Pehlivan-ı Cihân Baba-ı Devrân Hazretlerine hakk teâlâ bu ma'rîfetlerin ikisini de ihsân eyledi. Cenk hususunda gayet a'lâ bilürdü ve askerî tâifesini ele alup, niçe bin can ölse, cümlesi yoluna kul ve kurban olurdu. Askeri eyü tanır, usandırmaz, üşendirmez, her birinin mizâcına göre mu'âmele idüp, asker-i

İslâm “Babamızdır” deyü i’tikad idüp, severler idi. Kezâlik kuvvet kudrette dahi mü’eyyid min indellah idi. Kâfirle cenk olur iken, İslâm askerinin bir koluna za’af gelse, ol tarafa at sürüp, kâfirleri kırup, kovup imdâd

(102-a) imdâd idüp, bahâdırlığı askere sirâyet eyleyüp, yeniden can gelüp, Baba-ı Âlem Hazretlerinin olduğu kolun askeri küffâra arslan gibi saldırırlar idi ve bir urduğunu bir daha urmaya dahi hâcet komayup, cehenneme tizden gönderirdi. Hatta hala Ma’den-ı Hümâyûn Valisi sâbık Bursa Valisi Halil Hamid Paşazâde Nurullah Paşa Hazretleri demiştir ki : “Bu cihânda Pehlivan Paşa Hazretleri gibi asker perveri ve cenk ahvâli bilür ve askeri kullanur bir vezîr dahi yoktur. Kahramanlara baş egmiyen dilâverler ona bende olur ve başında olan askeri kendüye gayet itâ’at ider, ateşe salsa yüz çevirmezler. Barek Allah . Tamam vezîrdir. Allah muvaffak-ı bâ-hayr eyleye!” deyü hatm-i kelâm eyledi. Dahi bunun gibi çok vüzerâ iyülüğüne şehâdet eylemiştir. Devlet-i ebedü’l-karar-ı al-ı Osmanın ricâlinden ehl-i hak olanlar ve ulemâları dahi Baba-ı Âlem’in adı anıldıkta, “Allahü-Teâlâ devletimizden eksik eylemeye, rabbim ömrüne bereket virsun!” deyü dua iderler. Cenâb-ı Hakk bir tecelli ihsân eylemiştir ki; büyük küçük, rengîn, zükûrat, başdan ayağa varınca ehl-i iman olan sevip, dua iderler. Allahü- Teâlâ muhabbetlerini ziyâde eyleyup, nazardan emin eyleye! Bu takdirce bu hakkın bir büyük inâyetidir, bunu kul yapamaz ve cümleye kendini sevdirmeye kul kadir degildir. Bu lutf-i hakkı bilüp, daima muhabbet idüp, “Yâ-rabb, benim elimden bir şey gelmez, idüp eyleyen sensin, kuvvet kudret senindir, rabbim ben senin bir âciz kulunum”.

(102-b) daima muhabbet yüzünü gösterip, tevazu’ iderler idi. Nitekim Hazreti Mısri Kuddise sırrahu buyururlar : “Yüzünü yerler gibi ayaklar altında koy ki; Hakk Teâlâ başlar üzere asimân etsun seni” beytini fikr idüp, cümleye hüsn-i iltîfat iderek, günden güne muhabbet idüp, hakla mu’âmelesine rabîtâ verdikçe şânı artup, halkın muhabbeti dahi ziyâde olup, dünya ve ahireti ma’mûr olmaktadır efendim ve’s-selâm.

65. Ceng-i Hatab

Azizim, şurada münâsebetle bir mikdar söz der iken, lakırdıyı uzatmadım, kema yine münâsebetsiz olmadığından kitab-ı Ebü’l-Müslimîni bezettim. Çün Hatab’da kâfirin ziyâde cem’iyeti haber alındı. Çavuşlar yer yer salınup, tablubazlar çalınup, asker başları devletlu Baba-ı Âlem huzuruna da’vet olundu. Cümle gelüp, baş kesup, boyun egüp, “emrin nedir?” diyüp, durdular. Pehlivan-ı Cihân Hazretleri: “Kâfirin üzerine

varup, karşı durma münâsibdir” deyü ifâde eyledi. Anda meşveret idüp, tedârik görüp, top, cebehâne ve mühimmât alup, alemler küşâd, gökler şâd olup, gülbang-i Muhammedî çekilup, yer yer asker depreşip, Deli Rüstem Ağa bayrağını açup, askerini şeçup, göçüp, gitti. Sarıklıoğlu uzanup askeriyle gitti. Uzatmayalım, binbaşı ve bölük başıları ve Baba askeri mühimmâtlarıyla fevc fevc çıkup, gayet de külliyyetlü asker idi. Bir azîm alay oldu. Cümlesinin ardundan Kahraman-ı Âlem Hazretleri, etrafını sırım tüfenkli

(103-a) bahâdırlar almış, çavuşlar alkış iderek, iki tarafına aşinâlık virerek, rüstem gibi yürüdü, bâzûları, ovaları asker bürüdü. Baba İbrahim Hazretleri askerin çokluğunu görüp, gerçi maşallah dedi ama kalbi azıcık yerinden ayrıldı ve sâir askerlere de gurur geldi. “Bundan akdem az askerle kâfirin başına cihânı dar eyledik, şimdi daha ziyâde olur” diyüp, çoğu askere güvenüp, nusret hakkın olduğu birazının hatırından çıktı. Gide gide kâfirin ordusuna yakın vardılar. Kâfir-i la’în asker geldigini duyup, taburlarını kurup, ayak ayak yürüdü. Tamamı top menziline geldikte ve top ve havan ve humparalara fitil idüp, asker-i islâmın piyâde askerine bir yaylım ateş verdi. Andan üzerine sürüp, yaya askerini göle döktü. “Bre Allah Allah” diyüp, arkasından Pehlivan-ı Cihân sürdü, bir top güllesi gelüp, Baba-ı Âlem’in altındaki atını alup, gitti, kahraman yayan kaldı. Der-akab yedekçiler erişüp, bir a’lâ at dahi yanaşdırdılar. Ama bunu gören asker, Pehlivan-ı Cihân’a bir zarar oldu zan idüp, mahzûn oldu. Az kaldı ki, asker perîşân ola. Hemen Rüstem-i Zaman ata binup, davudî sadâ ile iki tarafına na’ralar saldı. Askere can gelüp, yine cenge koyuldular. At askeri çarhalaşur iken, ma’ıyyetlerinde olan Karslı Ali Paşa yaralandı. Bir daha hücum eylediler. Bir gülle daha gelüp, yine Baba-ı Müslimîn Hazretlerinin atı uruldu. Bir aralık kâfir kendüye kasd idüp,

(103-b) yaralandı. Ama Pehlivan-ı Cihân yarasına beresine bakmayup, peyder pey askere istimâlet virüp, na’ralar urup, gazîleri şevke getirürdü. Tekrar bir at daha getirdiler, yine Rüstem-i Cihân süvâr olup, çok cenk oldu. Ehl-i islamdan elli altmış kimse yaralandı ve birazı da şehîd oldu. Kâfire galebe edinceye zahmetler çekildi. Ne hal ise, küffârı geruledüp, vâfir kâfir kılıçtan geçüp, çoğu da eyüce kurşun yedi. Ama bir azîm arbede oldu. Yine nusret rüzgarı esip, ehl-i İslâm mansûr ve muzaffer safâ-yı hatırla dönüp, şehîdler yerine defn olunup, gazîlerin yaraları sarıldı. Bir takım dil ve kelle alınup, İsmail’e bi’l-yümn ve’l-ikbâl teşrîf eylediler. Ama bu cenkde de Baba-ı

Âlem Hazretleri çok zahmet çeküp, iki kere atı şehîd olup, kendi yaralanup, Karslı Ali Paşa dahi yaralanup, arbeye çoğaldığından, bu cenge gazîler “büyük gavga” deyü ad koydular. Bu gazâyâ “gazâ-i kebîr” ta‘bîr iderler azizim.

66. Çatallar Cengi Beyân Olunur

Büyük gavga tamam olup, herkes yerine geldikte, Bursa’dan gazâyâ giden guzzâtdan vâfir asker İsmail imdâdına ta‘yîn olundu. Bursa askeri İsmail’e yakın gelüp, bayraklar küşâd idüp, alay gösterüp, devletlu Baba-ı Âlem Hazretleri alaylarını seyr idüp, kendülerini taltîf eyledi. Andan serdengeçti ağalarından

(104-a) geldiler. Pehlivan Ağa dahi vâfir dilâverle gelüp, asker arkalanup, çoğaldı. Bursa askerini ve dinç askerleri ikiye bölüp, yarısı kayıklara ve dubalara koyup, metrisler yapup, top ve cebehâneler virüp, Tuna derûnunda bir güzel donanma oldu. Askerin yanında Tuna’nın artılığı Çatallar ta‘bîr olan mahâle metrisler yapup, külli mühimmât ve top ile koydular. Tamam Tuna ve çatallar tekmîl olup, “Aya kâfir ne taraftan gelüp, bize mukâbil olur yâhûd bizler ne taraftan kâfire mukâbil olalım” deyü Pehlivan-ı Âlem Hazretleri fikirde ve askerinin ahvâlini zikirde iken, Fitneşal mel‘ûn tedbîr idüp, fitne dağarcığını önüne döküp, askeri kaldırıp, külliyetlu asker ile çatallarda olan Bursa askerinin üzerine geldi. Tabur kurup, çarh-ı felek misâli asker düzüp, toplarını yürüdüp, top menziline yakın geldikte, asker-i İslâm dahi kâfiri görüp, metrislerden tüfenk ve toplar sürüp, hazır oldular. Çün kâfir topları kertesine alup, İslâm üzerine gülle ve humpara ve salkımlarını indirmeye başladı. Asker-i İslâm dahi toplara fitil idüp, anlara mukâbil gülleler gönderüp, bal yemez gülleleri erişdiği taburu söndürmeye başlayup, tüfengine bahâdır olanlar dahi kâfiri gözünden, kafasından nişan alup, birer ikişer geberdirler iken, Tuna’da

(104-b) kayıklar üzerine dahi top atup, kurşun yağdırıp, batırma sevdâsıyla hücum eyledi. Ama Tuna üzerinde bir büyük duba var idi, etrafına metrisler yapup, a‘lâ toplar koymuşlar idi. Ol duba Palpi Gölü tarafına doğru siperlenup, orsa alabanda gelüp, toplara fitil idüp, sağdan soldan kâfir ordusuna çaldı gülleyi çaldı gülleyi. Bir dürlü kâfir, üzerine varamayup, o dubadan çok rahne gördü. Küffâr askerini cehenneme sürdü. Çatallar askeri ve duba dilâverleri bir cenk kuruldu ki, top ve tüfenk sadâsı kâfirin gar u feryâdı, gazîlerin “Allah Allah” sadâsı ayyuka çıktı. Bir takımı karadan bir takımı deryadan bu üslup üzere tamam üç gün azîm cenk oldu. Ama ma‘hûd dubanın

cengini canım hovâca görse, hayran olurdu. Tuna içinde demirden kal'a gibi dayanup, iki tarafına ateşler saçup, küffâr askerini yaktı, yandırdı. Üçüncü gün kâfir bozulup, kendüsünü çeküp, cehennem olup, gitti. Dubada olanlar ve sâir İslâm dilâverleri iki yüzden ziyâde dil ve kelle ile gelüp, Baba-ı Âlem huzuruna getirüp:”Daima düşmanın başı böyle olsun!” dediler. Baba-ı Âlem Hazretleri dahi askerin hatırlı ve kadirli olanlarına hil'atler giydirüp, kimine hediye, kimine bahşış, kimine çelenk virüp, her birinin hatırlarını alup, gönüllerine safâlar saldı ve yine dubalara istihkâm virüp, çatallarda olan orduya ve Palpi Gölü taraflarına mühimmât virüp,

(105-a) bir an, bir dakika askeri hâlî bırakmayup, daima istimâlet virüp, cümlesini görüp, gözedup, gece ve gündüz cenge hazır dururlar idi. “*Allahume ensarehum!*”¹⁹⁸(*)

67. Pošta Ta'bîr Olunur Kâfirin Menzilhânesi Cengidir

Rüstem-i Zaman Kahraman-ı Cihân Hazretleri haber aldılar ki; kâfir fitneşalı Tatar Peykarı nâm mahâlde bir menzilhâne peyda idüp, anda vâfir hayvan kapup, sağına soluna haber gönderüp, fitne mektuplarını irsâl eylemeye yardımcı eylemişti. Kâfire bundan a'lâ rahne olmaz ki, menzilhâne askerin kol, kanadı gibidir. İmdâdçı istemeye ve mühimmât gelmeye ve zâd u zahîre yığmaya, cümle askerin işine, gücüne menzilhâne kol, kanadır. Bir ağacı dibinden kesmezden evvel kolunu kanadını budarlar . Arıyı söndürüp balını sonra yerler. “Lâyık olan budur ki; şu menzilhâneyi dağıtırız, sonra kâfirin üzerine varırız. Kâfir imdâd için etrafa tatar gönderir, tatarlar menzilhânedeki hayvan bulamayınca, geru fitneşal'a haber gidüp, tekrar menzilhâne düzünce, bizler vâfir iş görüp, menzil alıruz” deyü meşveret idüp, menzilhâneyi dağıtmayı münâsib gördüler. Baba-ı Müslimîn Hazretleri kendi çıraklarından Hüseyin Ağa'yı gönderüp, bu gavgâ için hil'at giydirüp, “Göreyim seni, er evvel iş gör, taş olup baş yar! Bize bundan a'lâ hizmet olmaz. Bu hizmet bize degil, devlet-i âliyyeye hizmettir. Bil ki, dinimizin sahibi olan Hazreti fahr-ı âlem salalahu

(105-b) aleyhi veseleme hizmettir” buyurup, dürlü dürlü nasîhatler idüp, adâb-ı cengi öğredüp, iki yüz nefer seçme dilâver ile menzilhâneye basguna ta'yîn eylediler. Hüseyin Ağa dahi konağına gelüp, askerini başına alup, gayet de çapkın atlara süvâr olup, “Ver elin Tatar Peykarı!” diyüp, gitti, ılgar idüp, menzilhâneye yetti. Etrafını kuşadup, bir taraftan yürüdü. Menzilci kâfirler, menzilhâneyi bekleyen adamlar “Hüseyin Ağaya

¹⁹⁸ (*) “*Allahım, onlara yardım et!*”

karşu durarım” sandı. Bir anda çoğunu yakıp, hayli muhârebe oldu. Bi-kudret-i Allahü-Teâlâ Baba-ı Âlem Hazretlerinin hüsn-i nazarı ve himmeti ve berekâtıyla kâfirlere galip olup, birazı telef oldu ise de, çoğunu bende çekip, bağlayup, cigarlerini dağlayup, hınzır sürüsü gibi önlerine katup, birkaç yüz a'lâ menzil bâr-gırlarını toplayup, menzilhâneyi yerle yeksân idüp, safâ-yı hatırla mansûr ve muzaffer İsmail'e gelüp, Pehlivan-ı Âlem'in etegini öpüp, bargırları ve esirleri arz eylediler. Rüstem-i Âlem dahi hezâr tahsîn idüp, Hüseyin Ağaya hil'at giydirüp, neferlerine bahşişler ihsân idüp, mal-ı ganimet olan kâfirin menzil bâr-gırlarını İsmail'de devlet-i âliyyenin menzilhânesine yığılup, şân ve şöreti etrafa sular gibi çağladı. Fitneşal mel'ûn dahi bu haberi duyup, saçını, başını yolup, kendüyı yerden yere urup, “Hey vah, ettim, buldum” diyüp, çok ağlayup feryâd eyledi ve İsmail üzerine gelüp, devletlu

(106-a) Baba-ı Müslimîn Hazretlerine karşı durduğuna çok pişman oldu. Ama ne çare ki, Rüstem-i Âlemle kim tutarsa güreşi, başa çıkmaz anın ile kim iderse bu işi.

68. Vardeye Askeri Cengi Beyân Olunur

Çünkü devletlu Pehlivan-ı Âlem Baba İbrahim Hazretleri, İsmail etrafında gece gündüz küffâr ile uruşup, duruşup, sürüşürler idi ve tevfiik-i hudâ ile ekser kâfire galib olurlar idi. Rüstem-i Âlem'in nâm ve şânı yedi krala neşr olup, tasvîri yazılıp, kâfir memleketlerinde elden ele gezdi, nihayetü'l-emr Rusya Kralı âciz oldu. Pehlivan-ı Âlem'in kırmasına, öldürmesine asker erişdiremez oldu ve çok askeri telef oldu. Kral bu elemde iken, çenarânlar meşveret idüp, Vardeye Askerine Baba-ı Âlemi bildirdiler. Vardeye Askeri, kralın can kurtaran askeridir, gayet de mukribdir, saraylı takım ta'bîr iderler. Ziyâde da'valu ve hırçın ve bahâdır askerdir, uzun kılıç kullanurlar ve sırmalı zer-târ kuşanurlar. Bunlar üç takım olurlar: Bir takımını beyaz libâs giyer, bir takımını mavi libâs giyer, bir takımını kırmızı libâs giyer. Kralın pek başı sıkılırsa, bunları cenge koyar. Çünkü Vardeye hınzıranları İsmail üzerinde olan hasâratı işittiler ve Rüstem-i Âlem'in bahâdırılığını, askerinin şecâ'atini duydular. Krala haber gönderdiler ki, “Kralımız bizi göndersin, varup biz de bir duruşalım . Pehlivan-ı Âlemle güreşelim” diyüp; merd-i da'va ile çıkup, İsmail civarında

(106-b) kâfir ordusuna gelüp, otaklarını kurup, yerleşdiler. Fitneşal, bir elçi tertîb idüp, İsmail'e gönderdi. Elçi, kal'aya geldi. Yasakçılar etrafını alup, Devletlu Baba Hazretlerine getirdiler. Anlar dahi resim üzere cemi'yet idüp, kahveler, şerbetler

içildikten sonra “maslahat nedir?” deyü elçiye suâl olundukta; elçi şöyle söyler ki : “Bizim kralımız asker-i islâmın bahâdîrlığını, Pehlivan-ı Cihân Hazretlerinin rüstemliğini ve bizim askerimize eylediginiz hakareti işidup, kendüye mahsûs olan Vardeye Askerini bize imdâda göndermiş. Ama bu bir askerdir ki, her birisi yüz adama karşı kor ve bunların bini bizim elli binimize beraber gelir. Daima cenk ta’lîm iderler ve eyü tüfenk atarlar, a’lâ kılıç kullanırlar. Hâsılı her birisi zamanın kahramanı gibidir, size meydan okumaya geldiler” diyüp, askerini medh idüp, çok ögdü. Elçi sözü tamam edince, Devletlu Baba-ı Müslimîn baş kaldırıp, buyurdu ki : “Elçi Beg, bin dereyi bir tepe keser. Askerini bunda ögmenin fâidesi yoktur, anı cenk meydanı bilir. İnşallah meydana gelsunler o zaman ma’rîfetleri ve hünerleri ma’lûm olur. Erenler kuru lafı bir akçeye almazlar. Hemen söyle vakitlerine hazır olsunlar, biz de onlar ile mukâbil olalım, görelim Allahü- Teâlâ neyler, neylerse güzel eyler” diyüp, bir söz ile bitirdi. Andan elçi kalkup, Fitneşal’a geldi. Meclisi takrîr eyledi ve erenlerin sözünü söyledi ve olur olmaz lafa kulak vermediklerini bildirdi. Zirâ elçinin böyle Vardeye Askerini senâ ve medh eylemeden murâdı, asker-i islâmın ve Baba-ı Müslimîn gözünü toldurma idi.

(107-a) Bu da bir nevi cenk hîlesindedir. Zirâ eski misildur: “Er odur ki, ona dayana, yoksa yaraya avrat dahi dayanur” derler. Erenler ise, kös dinlemiş undan almaz. Yer gök kâfir kesilse, aklına gelmez. Çün erte sabah oldu, güneş doğup, âlem açıldı. Küffâr ordusundan hesaba gelmez Vardeye Askeri seçilip, bir tarafa beyazlı takımı durup, sahrâlar kar yağmışa döndü. Bir taraf mavili takımı saf bağlayup, karabaş çiçeği tarlası gibi donandı. Bir taraf kırmızılı takım tabur düzüp, lâle-zâr gibi bayır çayır bürüdü. Bu taraftan dahi Baba-ı Müslimîn Hazretleri binup, Sarıkhoğlu ovanın bir tarafına askeriyle uzandı. Hüseyin Ağa bir cânibe bezendi. Deli Rüstem gemini gidup, esirdup, yürüyüp cenge uzandı. Devletlu Baba Müslimîn Hazretleri dahi sâir çıraklarını, dilâverlerini alup, ejder gibi atına süvâr olup, alevî saçlarını etrafına perîşân idüp, alât-ı harbîyle donanup, gök dumûra gark olup, etrafına rüstem gibi at taşladarak, gelüp, kâfir karşusuna saf bağlayup, gülbang-ı Muhammedî çekildi. Vardeye Askerinden ziyâde bahâdır bir kâfir meydana at sürüp, hezeyan eylemeye başlayup, İslâm askeri tarafına tüfenk boşalttı. İslâm tarafından dahi bir pehlivan at sürüp, kâfirle çarhalaşur iken, iki taraftan birer ikişer der iken, Vardeye askeri kol kol yürüdü, cenk meydanını bürüdü. Bu taraftan Ebü’l-Müslimîn Hazretleri dahi tekbîr alup, “Allah Allah” diyüp, saf saf

(107-b) İslâm dilâverlerini yürüttü. İki taraftan bir yaylım ateş tüfenk virüp, bıçağa ve kılıca bindi. İki askerin gürüldüsü, kâfirin feryâdı, islâmın Allah Allah sadâsı, atların kişnemesi, avâzı cihânı tuttu. Fitneşal tenbiye idüp, metrisden top atmadılar. Hemen Vardeye Askeriyle gazîler boğaz boğaza girdiler. Rüstem-i Devrân Pehlivan-ı Cihân , sağa sola at salup, askere istimâlet virüp, Arabî na‘ralar urup, önüne geleni kırar, kor ve uğradığı taburu savurdu. Vardeye Askeri da‘va ile geldiklerinden canını dişine alup, it gibi çalışırdı. Asker-i İslâm ve Baba-ı Müslimîn dahi var kuvveti pazuya getirup, hakka mütevekkil, erenlere müteveccih olup, imdâd-ı muhammedîye dayanup : “Aman yâ-rabb, işte dîn düşmanına tamam-ı saltanat-ı kuvvet-i islâmı gösterecek gündür. Meded senden rabbim” diyerek, can hakına çalışurlar idi. Zirâ bu asker öyle olur olmaz cenkle bozulmaz. Hâsılı cümle küffâr askeri bunları seyr iderler idi. Aralıkda Pehlivan-ı Âlem’in kılıç salışını, na‘ra uruşunu , at sürüşünü gören kâfirlerin aklı başından gidüp, seraseme olurdu. Yanında bulunanlar akıllarını başlarına getirme için kiminin yüzüne tükürüp, kiminin üzerine serpe serpe işerler idi. Onlar da ne ettiklerini bilmez, sarhoş gibi birbirinin haline şaşarlar idi. Cengin ateşi alevlendi, Allahü- Teâlânın inâyeti , Hazreti Muhammed salallahu aleyhi vesellem’in i‘ânesi, erenlerin himmeti, berekatıyla Hakk Teâlâ nusreti İslâm tarafına ihsân idüp, Vardeye Askerinin çoğuna zahmet urdular ve bir takımını kırdılar ve zor idüp, yerinden

(108-a) koparup, ordusu üzerine savurdular. Fitneşal gördü ki; iş başka oldu, Vardeye Askeri dayanmadı, gelüp, üzerlerine döküldü. İslam dilâverlerinin gözü kızardı. Pehlivan-ı Âlem Hazretleri aşka gelüp, esirdi, dünyayı gözleri görmez oldu. Serasker-i küffârın aklı başından gidüp, “Bre aman, şimdi bunlar orduyu basup, kal‘adan dahi asker-i İslâm imdâda erüp, bu hazz ile bizi ber-bâd iderler” diyüp, paydos tıranpetisini çalup, askeri cenkten el çeküp, İslâm erenleri dahi döndü. Elli altmış dil ve kelle alup, ol ma‘hûd sırmalı zünnarları cem‘ idüp, şühedâları ve yaralıları arabalara koyup, mansûr ve muzaffer at oynatarak, gûyed kaldırarak, İsmail’e geldiler. Cümle vücûh ve vezîrler gelüp, Baba-ı Âlem Hazretlerinin gazâsını tebrîk eylediler. Der-akab devlet-i âliyyeye tahrîrât yazılup, Vardeye Askerinden alınan dil ve kelle ve sırmalı zünnarları arabalara yükledüp, İslâmbol’a gönderdiler. Bu taraftan çün Vardeye Askeri bozuldu, çenarânları Fitneşalın yanına geldi. Fitneşal söze gelüp, dili yetüp, dedi ki : “Sizler bizim korkaklığımıza haml idüp, bu kadar yüz bin asker kırdırdı, bir İsmail’i alamadı ve bir pehlivanın hakkından gelemedi diyüp, bizi kral yanında karaladınız. İşte görün

bunların halini, eger paydos borusu çalmasam, siz degil, biz dahi elden gider idik. Bunlar bir kavmdır ki; gülleye göğüslerini açıp, öyle gelirler. Elleri bıçak geçmez ise, kâfiri dişleriyle yerler. Bunlar için dur dinlenme yok

(108-b) gece ve gündüz bilmeyup, sağdan soldan kırarlar, kovarlar . Husûsân seraskeri olan Baba-ı Âlem Hazretleri, güya polattan yapılma bir adamdır, ne kurşun bilir, ne top bilir, ne kılıç bilir. İşi gücü küffârı kırmadır. Gözünü ateşten sakınmaz. Böyle zâtle niçe baş olur? Bir aylık yerde Baba geliyor imiş deyü bir havâdis çıksa cihân titrer. Yine ben bir bahâdır Fitneşalım ki; karşusunda durup, iyü kötü muhâbebe iderim ve eger devletinden izin olsa, bizleri tuz gibi yalayup, ta tahtıgâhımıza kadar kırar, kovar. İşte gördüğünüz gibi krala ifâde edin. Benim gayri bir dürlü mecâlim kalmadı” diyüp, eline mendil alup, ağladı ve bu cengi dahi yazup, tatar çıkarup, krala bildirdiler. Meger bu gavgada Freñçe elçisi anda idi. Asker-i islâmın merdâne cengini ve Baba Müslimîn Hazretlerinin tedbîrini, dilâverliğini görüp, gayet begendi : “İşte ceng olursa, bu kadar olur. Evvel zaman kahramanlarından kalma bir gavgadır” dedi ve Baba-ı Âlem’in heybetinden canı titredi ve Rusya keferesine acıyup, “Siz bunlar ile başa başa çıkmazsınız. Zirâ bunların her biri bir yanar ateştir. Bunlara sulh ve medârdan gayri çare yoktur, bu tutum ile kralınızın tahtı dahi elden gider. Vazgelin, bunlara medâr idüp, bir sulh olmanın kolayına bakın!” deyü tedbir, nasîhat eyledi. Fitneşal dahi : “Aman kerem eyle, bizi dinlemezler, yine sen misafirsin, belki sana hürmet iderler. Kraldan bir haber gelinceye kadar birkaç gün mütârekeye suret veriver!” deyü Freñçe elçisine yalvardılar. Freñçe beyzâdesi ve Rusya elçisi ordularından çıkup, bir takım adam ile İsmail’e geldiler. Baba-ı Müslimîn Hazretlerine haber verdiler. Anlar dahi elçi divânı

(109-a) tertîb olup, sandalyeler kondu. Alay çavuşları ve iç ağaları ve kavâslar, tüfekçiler hazır ve amâde olup, kal’a kapusundan Baba-ı Müslimîn Hazretlerinin olduğu yere gelinceye asker yığıldı. İki taraf mıskal kamışı gibi dizildi, sokak açıldı. Yasakçılar, elçileri alup, Baba-ı Âlem Hazretleri huzuruna getürüp, resmen mukâleme olunup, mütârekeye söz alma istediler. Pehlivan-ı Âlem Hazretleri dahi : “Biz cenge me’mûruz, mütârekeye me’mûr degiliz. Anı sadrazam serdar-ı ekrem bilür” deyü dolunca cevap virüp, orduya göndermiye sûret virüp, yanına adamlar ta’yîn idüp, orduya irsâl eyledi. İki taraf hayıra müterakkıb olup, şöyle durdular. Zirâ bu aralıkda devletin

dahi nizâmına halel gelmiş idi. Elçiler orduya gelüp, Sadrazam [ ]¹⁹⁹ Paşa ile meşveret ve ricâl-i devletle sohbet idüp, matlûbları üzere dokuz ay on gün mütârekeye rabıta virüp, emirler yazılup, mübâşirler ta'yîn olup, Devletlu Baba-ı Müslimîn Hazretlerine haber ve fermân gönderdiler. Anlar dahi : “Bir mikdar rahat idelim!” deyü av ve şikâr ve ibadet kâr u gâr ile meşgul ola dursun. Azizim, sen kıssayı bir mikdar âhar yüzden dinle ve bu vekâyi'e yana yana ağla ve anla azizim erenler.

69. Kıssa-i Cülûs-i Sultan Selim Han Aleyhirahme²⁰⁰ [ ]

Baba-ı Âlem Hazretlerine, Sultan-ı cihân Selim Han ziyâde iltîfat idüp, gece ve gündüz dua eyleyüp, bir taraftan mühimmâtlar gönderüp, atfiyeler verir idi ve bir taraftan dahi kendi askerine sûret virüp, tedbîr eyleyüp, ordu-yu hümâyûnu çıkarma sevдâsında olup, orduya nizâm virüp, Mustafa Paşayı getirüp, İsmail Paşa yerine sadrazam eyleyüp, orduyu gönderdi. Ordu Şumnu'ya geldi ve bir taraftan dahi gayret idüp, asker-i hakânî ile kâfire kılıç urma kasdında iken; Karadeniz Boğazı kal'alarından

(109-b) Kabakçı ve ağalar ağası vesâir yeniçeri sûretinde bir gürûh eşkıya ayaklanup, Macar Kal'asından, Rumili ve Anadolu Kavakları Kal'alarından cem' olup, zorba kalkup, fitne ikâme oldu. Devlet-i âliyyeye haber olup, fitneyi teskîn için Reisü'l-küttâb İngiliz Mahmud Efendi me'mûr olup, acele ateş kayıklarına binup, Büyükdere'ye gelüp, zümre-i eşkıyaya söz anlatma sevдasında iken; bir dürlü bunlara söz kâr eylemeyüp, geru dönüp, gelür iken, Büyükdere civarında Reis Efendinin arkasından erişüp, bıçak üşürüp, pare pare eylediler ve bu haber dahi Sultan-ı devrân Hazreti Selim Han'a erişinceye zorbalar Galata'ya gelüp, andan İslâmbol eşkıyaları duyup, Et Meydanına kazanları çıkarup, zümre-i zorbalar silahlanup, ibtidâ Bâb-ı Âlîye yürüyüp, ricâl-ı devlet-i âliyyeden bir takım kimesnelerin defterini çıkarup, Köse Musa Paşa'ya takdîm idüp, “Bu adamlar dîn ve devlet, ocak, bucak hânidir. Elbet bunları isterüz” diyüp, Devlet Nâzırı İbrahim Efendiyi getirüp, divân yolunda pare pare eylediler. Andan Sır Katibi Efendiyi. Hâsılı ricâl-ı devletten bir takım kimesneyi suçlu suçsuz pare pare idüp, şeyhü'l-islâm-ı vakit Es'adzâde Ataullah Efendi, Kadıasker Aşır

¹⁹⁹ 26 Ağustos 1807'de iki taraf arasında mütareke imzalandığında ordunun başında Sadrazam ve Serdar-ı Ekrem olarak Çelebi Mustafa Paşa bulunmaktaydı.(ç.n.)

²⁰⁰ [ ] Sultan III. Selim'in tahtan indirilmesinin anlatıldığı bu bölümde müellif yanlışlıkla *cülûs* sözcüğünü kullanmıştır. Böylece atılan başlık ile anlatılan olay arasında anlamca bir zıtlık meydana gelmiştir. Yapılması gereken, başlıktaki bu yanlış ifadenin yerine *hal'* (tahtan indirmek) sözcüğünü getirmektir(ç.n.)

Efendizâde Hafid Efendi, Reisü'l-ulemâ Münib Efendi vesâir ulemâyı dahi kaldırıp, Enderûn-i hümâyûna Hafid Efendiyi gönderüp, halife-i İslâm Sultan Selim Han Hazretlerine haber eylediler ki : “Efendim, sizi ocaklu ve ulemâ istemiyorlar” deyü Hafid Efendi gelip söyleyince, “Ben ulemâyaya ve ocakluya ne yaptım? Benim gece gündüz gayretim ancak

(110-a) benim sa’y ve gayretim asker leşker tedârik idüp, düşman-ı dîne cevap virüp, memâlik-i islâmda olan ibâdullahın emin ve rahat ve selametidir ve daima hâb ve rahatımı terk eyleyüp, çalıştığım dîne ve devlete nusret ve i’ânet idi. Çünkü benim iyüligimi bilmediler. Bu kadar nân ve ni’met hakkına ri’âyet kılmadılar. Cümlelerinizi, cümleyi yoktan var iden Allahü- Teâlâyaya havâle eyledim. Yedikleri ekmek gözlerine dursun. Onlar beni istemezler ise, ben onları hiç istemem “*Rûyiin dehr-i deni beher vech nedâden evlaest*” diyüp, “Bir zaman da halvet idüp, hakkla olup, ibâdet ve tâ’atla vakit geçiririm. Sizin gibi kavmin yüzünü görmekten görmemek evlâdır” diyüp, tahtından inüp, şimşirlik ta’bîr olunur şâhzâdeler makamına teşrîf eylediler. Musa Paşa ve Ataullah Efendi şeyhül’l-islâm, Kadıaskeri Hafid Efendi, Şemseddin Efendi ve sâir ulemâ ve yeniçeri ağası gelüp, Sultan Mustafa Hazretlerini getirüp, taht-ı âlî baht-ı Osmanî üzere cülûs ettirüp, cümle bi’at idüp, cülûs-i hümâyun oldu. Ama İslâmbol içi eşkıya ile doldu. Ehl-i ırz olanların bu beladan gül yanakları soldu. Fîtne şorba gibi kaynadı, dünya yerinden oynadı. Valide kethüdası Yusuf Ağa hacc-ı şerîfe gitmiş idi. Medine-i Münevvere’ye iki saat kala Vehhabi ve ehl-i Medine bi’l-ittifak-ı hücac ile bile Yusuf Ağayı geru çevirdiler. Yusuf Ağa Bursa’ya menfî gelüp, iki gün sâkin olup, üçüncü günü Kabakulak Haseki gelüp, sâbık Bursa ayanı Acem bazırğânizâde Hacı Ali Ağa Konağında şehîd idüp,

(110-b) başımın derisini yüzüp, alup, devlet-i âliyyeye getürdü. Kapan nâibi müderrisîn-i kirâmdan Abdüllatif Efendi dahi Bursa’ya menfî gelmiş idi. Bir hafta mürûrunda bâ-emr-i şerîf müderrisliği ref’ olunup, mîr-i mîranlık ihsân ve iki tuğ ile çırağ oldu. “Çırağ etti beni ama ve lakin yaktı yandırdı” fehvâsınca bir emir ile dahi haseki gelüp, anı dahi şehîd idüp, ikisinin dahi cesedleri Sultan Emir Buhari kuddise sırrahu Camii kurbunda defn olundu. Hâsılı devr-i Hazreti Selimde olan ricâl-i devletin her biri bir belâyaya mübtelâ olup, devlet-i âliyye bir tavr-ı diger oldu.

70. Sultan Mustafa Hazretlerinin Devletlu Baba’ya Hattı

Çün Sultan Mustafa Hazretleri, tahta cülûs eyledi. Baba-ı Müslimîn Hazretlerine hatt-ı şerîf yazup, gönlünü ele alup, dîn ve devlet uğrunda can ve baş fedâ iderek, çalışmaya teşvîk eyleyüp, pâyeler ihsân eyledi. Amma devletin kuvveti gitti. Yeniçeri suretinde olan askerinin itâ'ati yok. Nizâm-ı cedit askeri perâkende ve perîşân oldu. Kışlalarını yakdılar, yıktılar, bu kadar hazineler telef olup, düşmana mukâbil olmak için tedârik olan askerinin kışlalarını bir anda yakıp kül eylediler, anlardan hayır kalmadı, bunlardan vefâ bulmadı

71. Ragıp Paşanın Müsâdere Olması

Ragıp Paşa Hazretleri dahi tuğ alup, gayet a'lâ, mükemmel kapu düzüp, Anadolu nizâmına me'mûr olup, Üsküdar'dan çıkup, Dilbaşı'na doğru gelmiş idi. "Bu da nizâm-ı cedit vezîridir, bunu da istemeyiz" deyü hücum eylediler. Mübâşir ta'yîn olup, Ragıp Paşa'yı geru koyup, tuğlarını alup, cümle malını, emlakını soyup, Arap urmuş hücaca döndürüp,

(111-a) "dîn ve devlete hizmet idelim" deyü bu kadar mal telef idüp, kendi mâ-melekini sarf eyledikten sonra sarrafa yedi yüz kese akçe deyne giriftâr olup, ne taraftan vireyim der iken, düzelen kapu ve takımı dahi yağma olduktan sonra kendülerini Kütahya'ya tekaüdden gönderdiler. Allahü- Teâlâ ecr u mükâfât eyleye! Amin.

Ba'de zaman Musa Paşa'nın dahi bu fîtnede eli olduğu duyulup, kaim-makamlıktan azl ve İzmir'e nefy olunup, Bursa'ya uğrayup, Cizyedârzâde Hüssam Efendi konağına misâfir olup, alîlü'l-mizâc olduğundan Bursa'da kalmak için istirahat idüp, devlete tahrîr eyledi, müsâ'ade olmayup, İzmir'e gitti. "Her ne sanursan aşka. Hep başka gelse gerek" mefâdınca anın dahi va'desi gelüp, reisü'l-küttab-ı esbâk Büyük Raşid Efendizâde devlet-i âliyye sâdıkı Cafer Beyefendi İzmir mollası olma takribi bir emri âlî irsâl olunup, Cafer Bey vasıtasıyla Musa Paşa'yı dahi İzmir'de aslına kavuşturdular. Bir münâsib, ehliyetli ve akıllu, umûr dîde- kâr- âzmûde, dîn ve devleti bilür bir kaim-makam aranup, esbâk vezîr kethüdası Aydınlı Mustafa Efendiyi getirüp, bâ-şartü't-tekaüd kaim-makam eylediler. Ama ne fâide! "*hel yeslehel atâru ma efsedehu dehr*"²⁰¹(*) fehvâsınca bir kaim-makam-ı âl-i makam niçe yüz bin fesâda ne çare eylesun? Ordu-yu hümâyûnda dahi dürlü dürlü fîtneler zâhir olup, çaresiz orduyu Edirne'ye

²⁰¹ (*) "zamanın bozukluğunu aktarlar düzeltebilir mi?"

getirdiler. Çün ordu Edirne'ye geldi. Ricâl-i devlet bir yere cem' olup, ahvâl-ı âlemi söyleşüp, meşveretler eylediler, azîm müşâvereler oldu.

(111-b) Çelebi Mustafa Paşa sadrazam olmuş idi. Kendi Edirnevi olduğundan bir gün lâzım olur deyü konaklar yaptırmaya başladı. Her biri bir havada, küffâr bir taraftan hücum eylemede ve bizim fesâdımızı seyirde. “Bakalım ne netice verir?” der iken, el altından Bayrakdar Mustafa Paşa'yı orduya celb eyleyüp, hemen üç kişi beyninde asıl lâzım olan sözü bir yere koydular. Söz budur ki; “Pâdişâhımız olan Sultan Mustafa Hazretlerinin fetk ü retke kudreti yok, fitne fesâd çok; eger böyle giderse, memâlik-i islâmîyenin bir tarafı tavâif-i mülûk olur, bir tarafını da kâfir istîlâ ider. Hâsılı devlet-i Osmanîye elden gider. Bir suretle varup, Sultan Selim Hazretlerini yine tahta cülûs ettirup, andan bî'at idüp, ibtidâ devlete rabitâ virüp, sonra düşmen-i dine cevap virelim!” deyü sırran bu sözü eylediler. Zâhirde dahi küffâr ile mütâreke oldu. “Yeni pâdişâhdır, bir görüp, bî'at idüp, kendü ile sefer mükâlemesi eyleyüp, ba'dehu iş ne gûna olursa öyle idelim”diyüp, orduyu ale'l-gafle kaldırıp, livâ-i sa'âdet seyyidü's-sadadı alup, Mustafa Paşa dahi vâfir asker ile sadrazam Mustafa Paşa ile beraber ve her bir ricâl-i devlet haline göre ikişer üçer yüz sekban yazup, yanlarına alup, hemen bir gün yürüyüp, Davudpaşa'ya yakın geldikte, sadrazama şöyle ifâde olundu ki : “Sultan Mustafa Hazretleri, Davudpaşa'ya geldikte anı alıkoyup, Sultan Selimi yerine cülûs ettirelim!” dediler. Bir de İslâmbol'a haber oldu ki, “Ordu-yu hümâyûn Davud Paşaya geliyor imiş” deyü her biri bir ma'nâ vermiye başladı.

(112-a) Bir takımı : “Canım bu ne seyrandır? Ordu-yu hümâyûn Davudpaşa'ya gelmiş, bizim haberimiz yok”. Her birisi bir sözde. Bunlar dahi kemâl-i haşmet ve celâdetle gelüp, Davudpaşa'ya orduyu kurup oturdular. Ertesi gün ricâl-i devlet ve ocaklu ve ulemâ ve şeyhü'l-islâm gelüp, andan şevketlu, kerametlu Sultan Mustafa Hazretleri debdebe ve dârâtı ile gelüp, kondu. Çelebi Mustafa Paşa, Bayrakdar Mustafa Paşa ve sâir ordu ricâli gelüp, etek öptüler ve paşalara pâdişâh-ı âlempenâh, taltîf eyledi. Alemdar Mustafa Paşaya ziyâde iltîfat eyledi. Bunlar birbirinin yüzüne bakup, “Efendim, sen bunda dur, Sultan Selim Hazretleri cülûs eylesin!” demeye birinin dili varmadı. Zirâ pâdişâhların simâsında başka halet vardır, yüzlerini gören kendülere üftâde olur. Her ne ise, livâ-i sa'âdeti teslim idüp, “Bu iş erteye kalsun!” diyüp, azîm alaya ile alup, sancağ-ı şerîfi enderûna getürüp, yerine vedi'a eylediler. Ertesi gün Mustafa Paşa kapuya gelüp, Çelebi Mustafa Paşaya “Bu işi gayri sen görürsün!” dedi.

Çelebi de: “Efendim, sen niçün söylemedin?” deyince, “Bana pek iltîfat eyledi. Yüzüm dayanmadı. Ama sen sadrazamsın elbet bunu görmek gerek!” diyüp, ısmarlayup, kalkup, orduya gitti. Onlar orduda, ricâl-i devlet dahi konaklarına gelüp, her birinin konağından birkaç yüz sekban bekleyup, otururlar idi. Bayrakdar Paşa yanında dahi Köse Kethüda ve sâir Rumili ağaları ile çok haşerat var idi.

(112-b) Bu minvâl üzere üç gün dahi geçti. Sadrazamdan bir hareket olmayınca, Bayrakdar Paşa külliyetlü asker ve ağalarıyla Davudpaşadan kalkup, İslâmbol’a girüp, paşa kapusuna dahil olup, Mustafa Paşa ile görüştü. Amma koca paşa kapusu sıırım tüfenkli sekban ile doldu ve arz odası askerden titremeye başladı. Kahveler içilüp, ba’dehu “Paşa kardeş, kani bizim kavlimiz, daha bekliyelim mi?” dedi. Çelebi Paşa dahi: “Efendim, o benim işim degil, ben edemem” deyince, “Ya, sen edemez misin? Öyle ise ben iderim. Getür şu koynundaki emâneti!” diyüp, cebren ve kahren koynundan mühr-i hümayûnu alup, koynuna koydu. Sekbanlara : “Alın, şunu!” diyüp, üç beş yüz sekban Çelebi Paşayı ortalarına alup, Davudpaşa’ya orduya götürdüler. Mustafa Paşa dahi şeyhü’l-islâm Arabzâde Efendiyi getirüp, ulemâ cem‘ eyleyüp, “Sûret-i cülûs-i hümayûn, resm-i devlet ve teşrîfât-ı saltanat ile niçe olur?” deyü suâl eyledi. Herkes bildigi gibi haber verdi. “Kalkın gidelim. Sultan Mustafa Han’ı indirüp, eski veli ni‘metimiz olan Sultan Selim Hazretlerini tahta cülûs ettirup, dîn ve devlete nizâm virelim!” diyüp, andan cümle erkan-ı devleti alup, bâb-ı hümayûndan girüp, orta kapuya varınca, enderûna haber olup, cümle kapuları sedd eylediler. Orta kapu önünde cem‘ oldular, kapular açılma mümkün degil. Sekbanlar duvarlar üzerine tırmanup, çıktılar. İçeriden gördüler ki, hal yahşi degildir. “Canım, derdiniz nedir, ne murâd idersiniz?” deyü Sultan Mustafa haber gönderdi. Bunlar dahi gelen ağaya : “Var söyle eski veli ni‘met efendimiz

(113-a) Sultan Selim Hazretlerini isteriz” deyü feryâd eylediler. Çün bu haber Sultan Mustafa Han Hazretlerine vâsıl oldu. Kendi mukariblerine : “Çare nedir? Biz yine kendi rahatımızda olup, Selim Han Hazretlerini tahta iclâs idelim. Yohsa bir başka çaresi var mıdır?” buyurunca, karîn-i sû’-înî kötü mukaribleri : “Pâdişâhım, böyle şey olagelmîşdir. Ne mani‘ bir zaman dahi siz kafese teşrîf edin, anlar cülûs eylesun” dimediler. Zirâ her birinin niçe günahları var idi. Günahlar kâil olmadı. Sultan Mustafa fikr u endişe idüp, bir suhûletle def‘a çare arar iken; Nezir Ağa ve sâir yaramazlar, Sultan Selim Hazretlerinin üzerine varup, üşündü idüp, pâdişâh-ı bî-günah mazlûmu

şehîd idüp, Sultan Mustafa Hazretlerine : “Efendim, tanrı sana ömür virsün. ammin bekâya gitti” deyü haber verdiklerinde, Sultan Mustafa Hazretleri, gayet keder eyledi. “Eyvah, bir taht için, böyle pâdişâha kıyılır mı?” diyüp, ağladı. Ne çare oldu! Bu mel’ûnlar Selim Han Hazretlerini bir ihram içine koyup, götürüp, orta kapudan dışarı bırakup, “İşte istediginiz pâdişâh” deyü gösterince, Bayraktar Paşa’nın gördüğü yok idi, ricâl-i devlete : “Gelin, bakın bu kimdir?” dedi. Ricâl ve ulemâ gelüp, Selim Han Hazretlerine divân durup, gördüler. “Sultan Selimdir” deyü Bayraktar Paşa’ya haber verdiler. Ama bir gar u feryâd ve bir matem eyledi ki; cihân titredi. İns u cin, gökte melekler ağladı, ehl-i imân olan can ve ciger dağladı, hele zevi’l- ukûl olup, akl-ı evvel olanlar

(113-b) “Aman efendim, matem günü degil, perîşân olmayın! Bunlar buna cesâret eylediler. Şevketli, kudretli, kerametli sultan-ı zaman ve pâdişâh-ı devrân Mahmud Han Hazretlerine de bir iş iderler. Aman şunun bir çaresine bakalım!” diyüp, tekrar hücum eyledikte, yine ol mel’ûnlar hanedân-ı devlet-i al-ı osmana kâd idüp, Sultan Mahmud Han Efendimizin dahi telefine kâd eylediler. Allah hafız, hafız melâikeleri ve ricâl-i gaib ve cümle erenler, evliyâlar erişüp, bir hâdımı alet idüp, veliyy-ün- ni’am-ı âlem halîfe-i İslâm Sultan Mahmud Han Hazretlerini hıfz eyledi. Hâsılı küllî keşekş olup, saray-ı hümâyûn titredi.

72. Matlab-ı Cülûs-i Hazreti Sultan Mahmud Han Pâdişâh-ı Zaman

Nihayetü’l-emr Sultan Mustafa Han Hazretlerini alup, kafese gönderüp, “Sultan-ı âlem kerâmetli efendimizi isteriz!” deyü ikdâm eylediler. Der-akab hadımlar ve mukaribler pür- silah boyunlarında pala, ellerinde satur muhâfaza iderek, getirürler iken, taht-ı âlibaht-ı Süleymanî kuruldu. Bâ-devlet ve’l-iclâl etrafa aslan gibi şâhâne nazar iderek, gelüp, taht üzerine cülûs-i hümâyûn buyurdular. Cümle gelüp, bir bir bî’at idüp, tez elden mühr-i hümâyûn olmadığından, eski sultan Mahmud Han Hazretlerinin hazineden mührünü getirup, Alemdar Mustafa Paşa’yı sadrazam idüp, mühr-i hümâyûnu teslim buyurup, “Hele göreyim seni, ibâdullah, emânetullahdır. İyüce gör, gözet, umûr-i mülke rabîta ver. Hilaf-ı şerî’ata kimseyi hareket ettirme!” diyüp, pâdişâhâne nasihatler ve emirler idüp, divân tamam olup, erbâb-ı divân yerlerine gitti. Bayraktar Paşa dahi mühr-i hümâyûnu alup, iki tarafa altun saçarak, paşa kapusuna geldi. Cümle ulemâ ve ocaklu ve ricâl-i devlet gelüp,

(114-a) sadaret tebrîkini eyleyüp, erbâb-ı menâsıb hil'atlerini giyüp, gittiler. Andan sonra Rumili ve Anadolu'da ne kadar ağavât ve derebegleri var ise, birer şukka yazılıp, İslâmbol'a da'vet olundu ve her birerlerine geldikçe konaklar verilip, cümlesi birikdi. Kağıthâne'de bir âlî ziyafet olup, da'vet olunup, her birerleri kayıklar ile gelüp, çadırlara gelüp, kondular ve erbâb-ı meşveret dahi anda bir yere cem' olup, sırran müşâvere olunup, huzûr-i hümâyûnda yer öptüler, hil'atler giydiler ve cümlesi olan meşveret üzerine ahd-ı mîsâk eylediler.

Kıssa-i Lâtîfe : Defterdar-ı esbâk Feyzi Beyzâde Mehmed Beyefendi ak sakallı ve yakışıklı bir zât idi. Bu da'vete anlar da gitmişler idi. Bir seneden sonra fakir Asitâneye gittim. Feyzi Beyzâde bizi yalısına da'vet eyledi. Yedik, içtik. Ba'dehu bu sohbet açıldı. “Canım efendim, Kağıthâne'de ma'hûd da'vete siz de teşrîf buyurmuşsunuz. Anda ne sohbet ve ne meşveret oldu ve ne gördünüz?” deyü suâl eyledim. Buyurdular ki: “Bizim Çelebi Efendi ile beraber da'vet olduk idi. Saat üçde resmen kayıklarımıza binüp, Kağıthâne'ye vardık. Önümüze bir mihmâdar çıkup, Çelebi Efendi ile bizi bir çadıra oturttular. Sabah ta'âmı geldi, yedik. Ba'dehu Çelebi Efendi ile akşama kadar sohbet eyledik. Akşam ta'âmı dahi geldi.

(114-b) yedik, içtik. Akşam oldu, paydos çağrıldı. Yine Çelebi Efendi ile kayıklarımıza binüp, konaklarımıza geldik. Bir şeyden haberimiz olmadı”. Fakir dahi : “Bu ne seyrandır?” deyü fikr oldu. Çünkü biz vâkıf-ı esrâr olmayacak isek niçün da'vet olduk? deyü endişe üzere iken, erbâb-ı esrârdan birini görüp, suâl eyledikte: “Canım efendim, Kağıthâne'de bizim işimiz ne idi” dedim. Anlar da buyurdular ki: “Da'vet-i hakânîyeye cümle ricâl gidecek. Lâkin ekseri genç, kara sakallı. Bari ricâl alayında bir iki ihtiyar ricâl de olsun. Yine düvvel beyninde devlete bir şândır” deyü tedbir eyleyüp, Çelebi Efendi ile bizi ihtiyar eylemişler. Efendim biz o ziyafeti bu sakalın sayesinde yedik deyü cevap verdi. Kağıthânede olan meşveret dahi hemen üç beş kişi mabeyninde olup, bir sûretle asker-i hakâniye tedârikine karar verildi. Allahü a'lem.

73. Elçi Divâmı

Çünkü Alemdar Paşa yerleşti ve cümle bilâd ve kaza ağalarıyla birleşti. Asitâne-i âliyye kavmı ile alıştı. Rusya keferesi bu ahvâli işidup, yanup, tutuştu, kendi kendüye etti: “Bela bârânı başdan aştı. Devlet-i Osmanîyye tazelendi ve bu tertîb ve usûl ile kuvvet

buldu. Eger bunlar dahi râbîta tahtına girerse, söyleşme güç olur. Hemen mütâreke içinde iken, bir sulha rabîta vermenin çaresine bakalım” deyü elçi düzüp, hediyeler tertîb idüp, devlet-i âliyyeye gönderüp, sulha râğbet eylediler.

(115-a) Elçi, İslâmbol’a gelüp, Reis Efendi’ye ifâde olunup, anlar da sahib-i devlete arz eyleyüp, rikâb-ı kamer-tab-ı hümâyûna telhîs olundu. Divân tertip olunup, elçi Bâb-ı Âlîye geldi. Elçi divânında çuka döşeme vesâir ikrâm ve resimler var idi. Bunların biri olmadı. Hemen şöyle levendâne mukâleme olup, elçi sulhu ifâde eyledi. Alemdar Paşa dahi : “Temam istedikleri yerden sınır kesme şartıyla sulh iderim.Allahü a’lem, Aksu’dan sınır ve Kırım dahil hudûd-i hakanî olma şartıyla olursa, sulh oluruz ve inşallahü- teâlâ ba’d-e’l-îd kalkup, üzerine varılır. Ya Allah bize verir, ya size. Söz budur. Var, kralına yaz!” deyü sözü bitirdi ve bu sûrette anlar da razı olup, taraf-ı devletten elçiler tertîb olunup, sulhnâmeler tesvîd oluna dursun. Alemdar Paşa’ya Allahü- Teâlâ bir ikbâl kerem eyledi ki; memâlik-i Osmanîyye titredi. Ama bu ikbâl şevketlu, kerametlu pâdişâhımızın hüsn-i nazarından zuhûr eyledi. Herkes edebini takınup, kendi işiyle meşgul oldular.

Hîkmet-i Esrâr : Çün Alemdar Paşa Hazretleri, ikbâl-ı tame buldu. Etrafindan kendüye söylediler ki; “Efendim, senin düşmanın çoktur. Biraz dahi dua al!” diyüp, Asitâne-i âliyye meşâyihine ve fukarasına atiyeler ihsân eyledi. Andan ordu-yu hümâyûndan tebârek-i şerîf hocası Selim Efendi ve hala imam ol hazreti cihândarı sâbık kethüda-yı sadr-ı âlî Mustafa Refik

(115-b) Efendi, İmam Seyyid Efendi, Mehmet Emin Efendi ile Bursa meşâyihine dahi on bir kese akçe atıye irsâl buyurdular. Anlar dahi me’mûren Bursa’ya gelüp, meşâyih ve mazanne-i dua olan dervişana taksîm eyleyüp, şöyle dua niyâz eyledi ki : “Devletlu sadrazam efendimiz buyururlar ki; eger ben dîn ve devlete hayırlu isem, Allah bermurâd idüp, ömür kerem eylesin. Yok hayırlu değilsem, bir gün evvel beni kahreylesin deyü niyâz ider, emirleri böyledir” deyü ifâde eyledi. Hatta fakir dedim ki : “Efendim böyle demeyin. Bari muvaffak-ı bâ-hayr olmalarına dua olsun” dedim. “Hayır, emir böyledir” deyü inâd ve ısrar eylediler. “*Vekane emrullahi kadiren makduren*”²⁰²(*). Azizim, “*El belau mua’lakun bi’l-mantık*”²⁰³ (*) fehvâsınca böyle dua olundu ve çok gitmedi. Kendi altı üzerine geldikten sonra maazallah az kaldı ki; devlet-i âliyye dahi bergeşte olayazdı. Olan hasarâtın haddi, hesabı yokdur. Zirâ devlet-i aliyye hakkında

²⁰² (*) “Allahın işi, takdir edilen kaderdir.”

²⁰³ (*) “Bela söze, dile bağlıdır.”

Bursa meşâyihî duası başka olur ve ziyâde tesir ider. Niçün denirse fi-zemâninâ olan meşâyihimiz her ne kadar aciz ise, huzûr-i devletlerinde ve sâye-i himmetlerinde ve türbelerinde ve tekkelerinde sâkin oldukları erenler ve evliyâların her biri zamanıyla bu devlet-i âliyyeye çok himmet, emekleri çektiler ve gazâlarında bulunup, yardım eylediler ve devlet-i Osmanîyenin asıl kökü ve temeli olan pâdişâhlar ile ülfet idüp, onlara komşu oldular. Her halde bunların devlete münâsebetleri sâirleri gibi olmadığından huzûr-i devletlerinde meşâyih ve fukarâ-yi tarîkat bî-çâreleri devlete mütea‘lik dua edince elbet onların dahi yardımları olur, iş yoluna girer, suyunu bulur.

(116-a) Zirâ feyz-i temeli Bursadır. Evvel zamanda her ne kadar fütûhât oldu ise, Bursa erenleri himmetleri ile olmuştur ve hala himmetleri bâkîdir. Tekyelerin kapusunda bekleyen bendelerinden dua niyâz oldukça, efendilerinin himmetleri olup, murâdları hâsıl olur. “İki âlemde tasarruf ehlidir rûh-i veli. Dime ki bu mürdedir; bundan niçe derman ola! Rûh şemşîr-i hudâdır ten glâf olmuş ona. Dahi a‘lâ kâr ider bir tîğ kim üryân ola”. Duayı böyle istemeli degil idi. Zirâ insanın hayrı olursa, şeri de olur. İnsan beşerdir şaşar. Kul kusursuz olmaz. Dua şöyle olmalı idi ki; “Hakk Teâlâ umûrumuzda tevfiik ihsân idüp, din ve devletin hayırlı hizmetlerine muvaffak eylesun!” dense güzel olurdu. Ama olacak olur çar u nâçar. Gerek gönlün gen tut, gerek dar, bir garip seyrandır. Atiyye getirüp, dua ısmarlayan Selim Efendi, gayet ehl-i irfan zâhiri ve bâtını bilür, her işinin hıredesine vâkıf ve nazik ve böyle esrârları kendisi halka öğredir iken, andan bu söz istib‘ad olunur. Hikmet “*İza eradellahu infâze kazaihi selebehu zevi-il ukûli ukûluhum*” Hakk Teâlâ bir hükmü icrâ idüp, bir kaza idecek oldukça, iş başında olan canların aklını alır. Anlar başlarlar, yanlış ve ters tedbir eylemeye. O zaman her ne olacak ise, zuhûr ider. Meşhur misildür: Hakk Teâlâ bir kimesnenin devletini, malını alacak olsa ibtidâ aklını alır. Andan sonra devleti telef eyler. Zirâ dünyada, ahiret devletlerini idare eden akıldır. Akıl gidince, devlet de beraberce

(116-b) seyâhat idüp, gider. Buna binaen erbâb-ı mansıb olan zâtlar daima hizmetinde kullandığı adamların aklına nazar ider. Aklı kısa olan adama iş inanmayalar ve esrâr söz söylemeyeler. Zirâ meşhûr misildür: “Akılsız dostan akıllı düşman yegdir” derler azizim.

74. Hikâye-i Acibe-i Ragıp Paşa Merhûm

Azizim, münâsebetle şu hikâye hatıra geldi, nakledeyim. Bu kıssadan çok hisse vardır. Ragıp Paşa merhûmun sadâretinde eski dostlarından ve sulehâdan bir sofû ahababı geldi. “Efendim, bana bin guruş ver, hacc-ı şerîfe gideyim” dedi. Ragıp Paşa Hazretleri dahi “Baş üzere” diyüp, emreyledi. Hazineye getirüp, bin guruş verdiler. Subaşı alup, yine huzuruna gelüp, teşekkür idüp, “Efendim, akçeyi aldım. İnşallahü- teâlâ hacc-ı şerîfde size dua iderim” dedi. Ragıp Paşa Hazretleri: “Bin guruş daha getirun” dedi. Getirdiler. Buyurdu ki : “Azizim, hacc-ı şerîfde, haremeynde ve sâir makam-ı mübârekede beni aklına getirmeyüp, bana dua etmemeye bir yemin eyle. İşte sana bin guruş daha vireyim” deyü bir yemin virüp, dua eylememeye ahd ittürüp, bin guruş daha ihsân eyleyüp, gönderdi. Ama meclisde ricâl-i devletten birkaç zât var idi. Anlar gönüllerinden “Bu ne acâib vezîrdir. Ele güne benzemez. İşleri pek çoktur. Halk para virüp, dua ister, bu para verir dua ettirmemeğe” dediler. Vezîr-i felâtun nâzır hazretleri, irfânla bilüp, buyurdu ki : “Efendiler, şimdi siz dersiniz ki, halk duaya akçe verir, bu dua eylememeye akçe verir. Ne acâib seyrandır dersiniz. Ama bunda

(117-a) hîkmet vardır. Bu adam bir ahmak sofudur. Benim hakkımda işe yarar duayı bilmez. Sonra varup, dua kabul olan yerlerde iyü sanıp, bana bir ters dua ider, benim burada altım üzerime gelir. Duayı erbâbına ısmarlama lazımdır. Efendiler, size nasîhat olsun, duayı erbâbına ısmarlayın! Öyle sağını solunu bilmez adamlara ve harabati canlara dua ısmarlamayın! Zirâ sonra zahmet çekersiniz. Eski misildur: “Bir avuç unun var ise, arpayına yoğurt” derler pirim. Vâkı‘â bu sözün tamamı irfân-ı kâmilidir.

75. Hîkmet-i Şehâdet-i Mustafa Paşa

Asitâne-i âliyye sükkânından Vehbi Efendi nâm bir âlim ve fâzıl ve ârif zât şöyle buyurdu ki : “Vâkı‘â Mustafa Paşa, devlete güzel hizmete gayret eyledi. Lâkin fisk, fücûra ziyâde ruhsât verdi. Askerî tâifesi vesâir sergerdeleri oldukları konaklarda ayş ü işret, dürlü dürlü fisk, köçek, tavşan, şarab ve kebab ve akla gelmez gûnagûn fisk ve fesâdlar ortaya şöhet bulduyla İslâmbol fisk ile doldu. Allahü- Teâlânın böyle i‘lan-ı fiska rızâsı yoktur. Binaenaleyh tez zamanda perîşân oldu.

Hîkmet: Bir hikmet de budur ki; cülûs-i hümayûnda sû-i tedbîr eyledi. Acele oldu. “ *el aceletü mine’ş- şeytan veteennî mine rahman* ” acele işe şeytan karışır. Her umûrda meşveret ve teennî lazımdır. Hususan bu bir maslahat ki, hem dîne hem devlete müteallik büyük umûrdur.

(117-b) Bunun bir üslûb-i hakîmâne kolayını düşünme lâzım idi, olmadı. Acele olduğundan çok küstahlık eylediler. Evvelâ hurûc-i ale's-sultan sûreti oldu. Husûsân bu kadar emânetler ve yadigâr-i seyyidü'l-mürselîn olan makamlara edepsiz vardılar. Bâ-husûsân Sultan Selim gibi bir pâdişâhın şehîd olmasına sebep oldular. Binaenaleyh her ne kadar devlete hizmet niyetleri var ise de; erenler rızâ vermedi. Zirâ pirim, erenler edeb isterler. *“Ez hüdü cüyim tevfiik-i edeb; bi- edeb mahrûm geşt ez lütf-i rab”*. Allahü- Teâlâdan her halde edeb isteyelim. Zirâ edepsiz olanlar Allahü- Teâlânın lütfundan mahrûm olurlar. Saray-i hümâyûn edeb yeridir. Zirâ sahib-i şerî'at efendimizin vesâir peygamberlerin ve evliyâların emânetleri vardır. Husûsân üç tane zıll-ullah-ı âlem halîfe-i resulullah var ve bu kadar zâhirde ve bâtında pâdişâh olmuş zâtlar anda vakit geçirdi. Hüsn-i nazarları vardır. Anların yurdlarına hürmet eyleme kendülerine hürmettir. Alemdar Paşa bunları idrâk eylemediği için celâle uğradı.

76. Matlab Der- Beyân-ı Edeb

“Edeb tâc-ist ez nûr-i ilâhî, bi-nih ber-ser berü her câ ki hu âhî ” yani edeb, nûrdan bir taçdır. Edeb tacını başına koy, nereye gidersen git, aziz olursun. Azizim, bir adam dünyada, ahirette “aziz olayım” der ise, herkesin yanında edebli olsun ve cümle edebe ri'âyet eylesun. İbtidâ cenâb-ı Allahü- Teâlâ yanında edebli

(118-a) ola. Allah edebine ve resulullah edebine, pâdişâh edebine, vüzerâ edebine, meşâyih edebine, ulemâ edebine vesâir ibadullah edeblerine ri'âyet eyleyeler! Allahü- Teâlâ edebi, şerî'atdır. Allah yanında “edebli olam” diyen kimse şerî'ate hürmet be ri'âyet eyleye! Kuran-ı kerimde cümleyi yoktan var iden Allah her ne emr eylediye, emrini tuta, haram eylediği şeyden kaç! Resulullah edebi, sünnettir. Her kim “resulullah yanında edebli olam” der ise, peygamber salalahu aleyhi vesellem sünnetiyle amel eyleye! Allah emri ve peygamber sünnetiyle amel idüp, şerî'at ve sünnet yolunda gidenleri Allah ve resulullah sever, ona inâyetleri olur. Bir adam Allah ve resulullah yanında sevgili olduğu zaman dünyada ve ahirette asla zahmet çekmez, safâ eyler. Pâdişâh edebi kanundur. Pâdişâhların kanunu dahi şerî'atten ayrılmaz. Her kim pâdişâh yanında sevgili olmak isterse, pâdişâhın kanununa ri'âyet ider ve teşrîfât üzere amel ider. Teşrîfâtla amel idüp, kanun-i pâdişâha hürmet idenleri pâdişâhlar sever. Zâhir ve bâtın ana himmet ider. Pâdişâhların nazarı kimya gibidir ve duaları ve inkisârları kılıç gibi keser, ansıb ve inkisârlarından korkulur. Vüzerânın edebi dahi

kendülerine itâ‘at ve ri‘âyet ve hürmettir. Meşâyih edebi adâb-ı tarikat üzere harekettir. Ulemânın edebi, erkân-ı şerî‘at üzere ameldir. Sâir ibâdullahın edebi, herkesi haline göre tutup, ümmet-i muhammedin büyüklerini baba gibi bilup, ortalarını kardeş, küçüklerini evlâd gibi tutmak edebdendir azizim.

(118-b) Bu edeb babı bir büyük bahistir. Eger cümlesini beyân eylesem koca bir kitab olur. Bu kadarı dahi irfânı olan anlar veselam. “ *ala meni tebe‘el hûdâ vellahu yekulul hakk ve huve yehdiyel sebîl*”²⁰⁴ (*)

Hikmet-i Diger : Azizim, Alemdar Paşa Hazretlerinin berhüdar olmadığına bir sebep de budur ki; İsmail’de saye-i endâz iclâl olan Ebu’l-Müslimîn Devletlu Pehlivan-ı Cihân Hazretlerini dahi gücendirdi. Haklarında lâyük olmayarak hareket eyledi. Hiç dimedi ki; bu kadar zamandır dîn ve devlet yolunda çalışup, can ve baş fedâ eyleyup, malını , canını devlet yoluna bezl idüp, fi-sebîl-illâh küffâr ile cenk eyleyup, gazîler ser-firaz oldu ve pâdişâhın hudûdunu hıfz eyledi. Bu kadar ehl-i islâmı kâfir elinden kurtardı ve bu kadar vilâyetlerde olan ümmet-i Muhammedi küffâr şerrinden emin oldu. Devlet-i âliyyeye Pehlivan-ı Âlem Hazretlerinin eylediği hizmeti yakın vakitte bir kimse dahi eylemedi ve eyleme dahi mümkün degildir. Elbet böyle zâtın hatırına ri‘âyet idüp, gönülünü almak lâzım idi. Alemdar Paşa bunu idemedi, vardı bu taraftan dahi bir iyüce gönül yakıntısı aldı. Kendü kendüyü belâ deryasına saldı.

77. Vak‘a-i Şehâdet-i Alemdar Paşa Leyle-i Kadir

Alemdar Paşa Hazretleri, hüküm ve hükümet idüp, nizâm-ı mülke gayret ider iken, Ramazan-ı şerîf geldi. İslâmbol ramazanının hac u becine bakup, dürlü dürlü ziyaretlerine aldanup, Keykâvus iftarlarına ferifte olup, nân u na‘ime boyanup, kendi kuvvetine

(119-a) dayanup, askerine inanup, “Hoş imdi felekden bir gün uladık şöyle safâ ile ramazan idüp, bayram ertesi kendimize sûret virelim!” deyü safâya daldı. Ramazan-ı şerîfin on dördünde bu fakire tafsîl üzere rü‘yası zuhûr idup, zuhûra gelecek fesâdı aynı ile rabbim âlem-i ma‘nada gösterdi. Hasbetenlillah devlet-i âliyyeye bir hizmet ve ibâdullahı siyyanet için kethüda-yı sadr-ı âlî Mustafa Refik Efendi’ye tafsîl üzere yazup, ifâde eyledim. “Aman efendim, dua edin!” deyü aşr-ı ahirde mektup yazmış.

²⁰⁴ (*) “*Selâm hidâyete tabi olanların üzerinde olsun. Allah hakkı söyler; en doğru yola, hidâyete erdirir.*”

Hala gelen aman mektubunu dergâhımızda esbâk Kapudân Elhacc Mehmed Paşa ve sâbık emirü'l-hac Hafız Ali Paşa görüp, “İslâmbolda bir fetret anlaşılır” deyü vâfir keder eylediler. Ama Alemdar Paşa mühim idinmedi. Kadir gecesinden bir iki gece evvel çavuşbaşı Memiş Efendi Hazretleri, tahkîk idüp, fetret olacağını haber vermiş, yine kayıt etmeyüp : “Ne hadleri var? Hele bir kımıldasunlar, onların analarını falan ider, zorbalarına güçtür ki, ayağa kalkalar” deyü kendüye mağrur oldu. Kadir gecesini şeyhü'l-islâm sellemehü's-selam Salih Efendizâde Esad Efendi Hazretlerine resmen iftara gidüp, andan kapuya teşrîf eyleyüp, leyle-i kadir olma mülâbesesiyle herkes kendü âleminde iken, zorbalar zuhûr idüp, paşa kapusunu muhâsara idüp, ihrâk eylediler. Bu kadar can yandıktan sonra Alemdar Paşa Hazretleri dahi bir tarafa yol bulamayüp, ateşe yandı. Enderûn-i hümâyûn kapusu kapanup, Kadı Paşa enderûna firâr etti. Ramiz Paşa kapudân-ı derya idi.

(119-b) zorbaları def' sevdâsıyla gemilerden At Meydanı tarafına hayli toplar attı ama şaşkınlık alâmeti idi. Asitâne-i âliyyede taraf taraf ihrâklar zuhûr eyledi. Sekban askerleri ve yeniçeri tâifesi sûretinde zorbalar birbirine girdi. Tahsin Efendi şehîd oldu. Mustafa kethüdanın konağına hücum eylediler. Sekbanlar cenk eyledi, kovamadılar. Zorbalar gidüp, bir top getirüp, karşusunda bir eve koyup, konağına top attılar. Refik Efendi bu hali görüp, “Bari benim ateşime evlâd ve ayalım ve etba'im ve komşularım yanmasun, yanar isem ben yanayım” diyüp, sâlim olduğu halde konaktan çıkma sevdâsıyla nerdibandan attı. Zorbalar da o zaman içeri hücum eylediler idi. Binek taşında bir merhametsiz tutup, hemen şehîd eyleyüp, konağını yağma eylediler. Galip Paşa Hazretleri reisü'l-küttâb idi. Yeniçerilerin ehl-i insâfı gelüp, konak kapusuna bir nişanlı fener asıp, bir takım kulluk kapuyı alup, hıfz ve hirâset eylediler. Hâsıl-ı kelâm, hesaba gelmez adam telef oldu. Niçe hazine, mal yağma oldu, hadsiz evler yandı, İslâmbol'un altı üzerine döndü. İki üç gün saray kapuları kapanup, zâd u zahireyi derya tarafında olan demür kapudan gönderdiler. Bir rütbe-ı hasarât oldu ki; diller ile ta'bîr olunmaz ve kaleme gelmez. Der-akab mühr-i hümâyûn çavuşbaşı Memiş Paşa'ya verilüp, bir yere kapu ricâli cem' olup, sonra valide kethüdası Yusuf Ağa'nın konağı paşa kapusu oldu. İd-i şerîfe kadar yanup, sûrette fetret tamam

(120-a) oldu. 1223 Ramazanı hitâmında bu fetrete tarih kondu. Hakk cümle-i afâtan hafz eyleye! Amin. Azizim, münâsebet ile bu hisse olacak kıssalar dahi beyân olundu.

Yine sen destanı Ebü'l-Müslimîn Pehlivan-ı Metin Rüstem-i Rû-yî Zemin Devletlu Baba-ı Âlem Hazretleri tarafından dinle efendim.

78. Beyân-ı Sulh –gûn Mütâreke-i Rusya

Çün İsmail üzerinde kâfir her ne kadar hücum eyledi ise, baş aşağı oldu. Öyle rivâyet iderler ki; kâfirin İsmail üzerinde üç büyük ordusu var idi. Gâh birisi, gâh birisi ile ale'r-rivâyeten iki yüz yirmi kere büyük cenk oldu. Kırılan kâfirin hesabı yok idi. Bu iki yüz yirmi gavganın cümlesinde elhamdulillah Baba-ı Âlem askeri galib oldu, kâfir mağlub oldu. Bundan başka gece ve gündüz de gazîler durmayup, oturmayup, sağından solunda kâfiri yakıp, yıkup, kesüp, biçerler idi. Zirâ Pehlivan-ı Âlem, gazîlere çok ikrâm iderdi. Herkes kelle ve dil getirüp, “Bahşış alayım” deyü kelleyi torbaya koyup, tilku tavuk çalar gibi çalıp, çalıp getirirler idi ve Tatar askeri aralıkda çalıp çırpmadan kalmaz idi. Bir uçdan güve gibi kâfiri telef iderler idi. Kâfirin tahamüllü kalmadı. Gerüye gitmeye nâmûs eyledi. Mütârekeye sûret virüp, dokuz ay on gün mütâreke oldu. Devletlu Baba-ı Âlem Hazretleri, askeri yarandırma için her gün ava binup, sahralarda gezerler idi ve sâyelerinde gazîler

(120-b) zevk ve safâ sürerler idi. Aziz Paşa Hazretleri dahi nüzul emini olma münâsebetiyle Baba-ı Âlem Hazretleri ile güzel iltifat idüp, imtizâc eyleyüp, karındaş oldular ve beraber ava giderler idi. Ama ricâl-i devlet olup, kadı peykeri gibi hayvana binmeye alıştığından bunlar ile gezmede zahmet çekti. Zirâ erenler bir kere at üzerine geldikte, rüzgar gibi gezerler idi. Ertesi gün Aziz Paşa Hazretlerine de bir çapkın hayvan tedârik olundu. Kardeş gibi gezip, tozup, zevk iderler idi. Sonra sadrazam Çelebi Mustafa Paşa dahi me'mûr olup, anlar da İsmail'e teşrîf eyledi. Baba-ı Âlem Hazretleri ile görüşdü ve yerleşdi. Ava çıktıkda, güya gavgaya gider gibi yer geturmez askeriyle çıkar idi. Kâfir geruden âyine ile bakıp, aklı başından gider idi. Durur iken, kâfirin ordu yeri gayri laşeden ve kazûrâtan ta'hûn eyledi, olduğu yerde günde üç beş yüz kâfir geberup, Tuna'ya atarlar idi. Kudret-i ilâhîye yer-gâh-ı İslâm ile kırıldı.

79. Kâfirin Yer Değişdirmesi

Fitneşal-ı habîs gördü ki; muktezâ-yi tecellî askeri kırılıyor idi. Bir elçi düzüp, Rüstem-i Cihân Hazretlerine gönderdi. Elçi gelüp, “Aman efendim, yerimize ta'hûn eyledi. Bir muktezâ-yı hîkmet-i hükemâ veba zâhir oldu. Cümlemiz kırılıyor, bize izin ver ki, yer değiştirelim, bir başka mahale ordumuzu kaldıralım!” deyü rica eyledi. Kahraman-ı

Devrân dahi : “Ne mani‘ bizim merâmımız dahi sizin telef olmanızdır. Gazîlere zahmet virüp, kılıç ile telef olacaklarına ah işte

(121-a) kendi kendinize geberin, bize ne zararı var” diyüp, def‘ eyledi. Bir zaman dahi böyle gitti. Sonra yine elçi gönderdi, rica eyledi. Nihayetü'l-emr ordusunun yerini değiştirmeye izin verdiler. Kâfir ertesi gün bir âher yer tedârik idüp, orduyu kaldırmaya mübâşeret eyledi. Baba-ı Âlem Hazretleri dahi külliyetlu asker ile av sûretinde binup, küffâr ordusuna aykırı yürüdü. Zirâ kâfirin hilesi çoktur, belki bu vesîle ile bir fesâd ider deyü yâhûd bir ihtîşâm göstermek için alay alay cirit oynayarak, al kaputlu, papağı taçlı dilâverleri ile sahrâları donatılar. Kâfir bunları görüp, aklı başından gitti. “Aman yine başımıza bir oyun mu çıktı” deyü tez elçi gönderdi. Elçi gelüp, şapkasını koltuğuna alup, Devletlu Baba-ı Cihâna yüz sürüp, “Aman efendim, merâmınız yine bizi kırma mıdır?” dedi. Rüstem-i Cihân Hazretleri dahi “Hayır bizim devletçe mütârekemiz var. Hemen şöyle bir at gezdirup, avın eylemeye çıktık, korkmayın!” dedi. Elçi gelüp, bu haberi getirinceye kâfirin ordusunun altı üzerine gelüp, birbirine karıştı. “*Ve huve ala külli şeyin kadir*”. Kâfir bir rütbe Kahraman-ı Cihândan korkmuş idi ki, kırk günlük yolda Devletlu Baba Hazretlerinin sahtesi olsa, cehûd istemesi tutup, titrerdi. Ne hal ise, kâfire elçi gelüp, zarar olmadığını haber verdi. Anlar dahi ordusunu kaldırıp, bir âher yere kondurdular. İt canı hâz yere de yakışur, hele bir mikdar rahat eylediler. Ama yine gece ve gündüz can korkusundan titreşüp, dururlar idi ve rahatları yok idi.

(121-b) 80. Aziz Paşa'nın Asitâneye Avdeti

Aziz Ahmed Paşa Hazretleri, bir müddet nüzul emaneti hizmetinde olup, tamam gayret ve ser-hadd canına kâr eyleyüp, hafîce devlet-i âliyyeye tahrîr idüp, avdete izin aldı. Andan sonra Devletlu Baba-ı Müslimîn Hazretlerine niyâz idüp : “Efendim, kerem eyle, ben Asitâneye gidüp, anda size yardım ideyim ve kapu kethüdası olayım. Benim size işe yarar hizmetim İslâmbol'da daha iyü olur” deyü , petaliye ve politika idüp, ahd-ı mîsâkları ile takrîb-i izin alup, yerine hala Mora Valisi Seyyid Ali Paşa Hazretleri hazinedar idi. Anı vekîl bırakup, İslâmbol'a gitti ve bir zaman kapu kethüdası oldu. Ama işe yaramadı, erenler sözünde durmadı.

81. Fitneşal ile Mükâlemeleri

Fitneşal ²⁰⁵[ ] , Devletlu Baba-ı Âlem Hazretlerine elçi gönderüp, at üzerinde kendi ile görüşüp, mükâleme eylemeye izin istedi. Pehlivan-ı Âlem dahi “Ne ola, pek güzel, gelsun, konuşalım, şöyleşelim!” deyü izin verdi. Çün sabah oldu, mükâleme saati geldi. Fitneşal kendüye rabita virüp, bir takım Vardeye Askeri alup, yetmiş seksen adam ve önünde Fitneşal alâmeti tuğ çektirub, ordusundan çıktı. Bu taraftan Devletlu Baba-ı Âlem Hazretleri dahi asker içinden gayet de gürbüz ve bahâdır ve şecâ’atlu ve heybetlu, boylu, poslu dilâverlerden altmış yigit alup, güzîde atlara bindirup, kendüleri dahi tac-ı şerîfi başına giyüp, ejder kuyruğu gibi üzerine şal sarup, alât-ı harbîyle

(122-a) donanup, siyah saçlarını iki omuzlarına döküp, fil gibi bir ata binup, aslan misâli etrafına kol salup, merhaba diyerek, kemâl-i heybet ve saltanatla İsmail’den çıkup, yürüdüler. Tamam bir kurşun menzili yakın olunca, Fitneşal at başı çekip, durdu. Pehlivan-ı Âlem Hazretleri dahi atını çekip, durdu. Fitneşal “Gelsunler!” deyü haber gönderdi. Zirâ kavmı beyninde sadrazam idi, güya “Ben kavmımın sadrazamıyım, anlar bir seraskerdir. Benim ayağıma gelsun!” deyü hulyâ eyledi. Kahraman-ı Cihân dahi gerçi o zaman vezîr degil idi. Ama rütbesi zâhirde bâtında gayet büyük idi. Haber gönderdiler: “Anlar gelsun, zirâ evvelâ biz ehl-i islâmız, sâniyen guzât-ı muvahhidîniz, sâlisen şevketlu pâdişâhımız bize han çelengi ihsân eyledi. Râbian, evlâd-ı resulullahdanım. Eger sohbeti var ise, o bizim ayağımıza gelsun!” deyü emreyledi. Fitneşal dayanamayup, at sürüp, birbirine yakın geldi. Kaide-i keferre üzere kraldan gelen ta’rîfe şeklinde bir büyük gazete çıkarup, anı okur idi ve anda kral tarafından ne söyledi ise, anı söyler idi.

(123-a) Fitneşal evvelki sözleri alup, krala yazup, cevap getirüp, ba’de yine haber gönderüp, “Bir kere daha görüşelim, at üzerinde mükâleme idelim!” dedi. Pehlivan-ı Âlem dahi “ne ola, idelim!” diyüp, elçiyi savdı. Ertesi gün evvelki gibi çıkup, birbirlerini görüp, mukâlemeye durdular. Fitneşal der ki : “Kralımdan haber geldi. Ben askeri alup, buradan çıkup, gideceğim. Lâkin ibtidâ siz çıkup, İsmail’den gidin. Sonra ben giderim” dedi. Baba-ı Âlem Hazretleri dahi buyurdu ki : “Burası sizin hudûdunuz degildir. Varın, gidin. Ama benim vilâyetimdir, ben burasını bırakıp, nereye gideyim? İnsan kendi memleketinden çıkup, gitme olmaz. Bu teklîf bir savuk şeydir. Ben gitmem ama sen gidersin, keyifle var git!” deyü cevap verdi dahi bir takım sohbet olup, Fitneşal dönüp, ordusuna gitti. Rüstem-i Zaman Hazretleri dahi avdet eyleyup, İsmail’e geldi.

²⁰⁵ [ ] Bu dönemde Osmanlı Devletine karşı savaşılan ve iki taraf arasında ateşkesin imzalandığı sıralarda Rus Ordusunun başkomutanı, General Miçelson’dur (ç.n.).

Bu esnalarda barışık sohbetleri oldu. Kâfir-i la'în Hotin ve Akkerman ve Kili ve Bender'den her ne kadar esir sürmüş ise, cümlesini verüp, getirüp, Osmanlı ülkesine bıraktılar. Mihmândarlar ta'yîn idüp, Rumili'ye geçirdiler. Ba'dehu kal'aları vermeye taahüt idüp, İslâmbol'dan dahi bir zâ'im gelüp, kal'aların anahtarlarını almaya gitti ve istedigimiz yerden sınır kesme canına minnet oldu. Bu arada İslâmbol fetreti zuhûr eyledi. Kâfir yel bayrağına benzer, ne taraftan rüzgar eserse,

(123-b) o tarafa döner. Çün rüzgar kendünden yana esdi, fîtnesi İslâmbol'a te'sîr eyledi. Devlet, baş da'vasına düştü. Hemen sözünden dönüp, İslâm elçilerine cevap verdi. İslâmbol fetretinden sonra Ebü'l-Müslimîn Hazretleri, İsmail'de dört ay daha eylenüp durdu. Ama yine Rumilinin altı üzerine döndü, kazalarda olan eşkıyalar baş kaldırdı. Aç kurt gibi etrafına saldırdı. Devletlu Baba-ı Âlem Hazretlerinin kazalarında dahi bazen hasarât olmaya başladığını haber verdiler. Pehlivan-ı Cihân bu niçe zamandır mal, can fedâ idüp, rabitasına koyup, nizâm verdiği yerlerin nizâmı bozulduğuna infi'âl idüp, “Varıp, şu tarafları bir görüp, üç senedir evlâd ve ayalımı dahi görmedim, bir selâm idelim. Şimdi belki burada bizim işimiz yok” diyüp, Çelebi Mustafa Paşa Hazretlerine: “Efendim, işte biz üç senedir bu kal'ayı gözettik ve dîn ve devlet uğruna çalıştık. Bundan sonra size emânettir. Allah aşkına gör, gözet, mukayyed ol! Dünyada, ahirette sizden suâl olunur. Mal canın yongasıdır. Ben varup, bir kere de kazalarımızı göreyim!” deyü emânet eyledi ve yine bölük başı ve binbaşılarını ve yarar askerini İsmail'e muhâfız bırakup, tedârik görüp, ertesi gün iki yüz kadar adam alup, İsmail'den çıkar iken, büyük, küçük sokaklara dökülüp, feryâdılar idüp, “Ay bizim anamız, babamızsın, gidiyorsun. Bizim halimiz niçe olur?” deyü gözlerinden yaş yerine kan döktüler. Azizim, insan degil, belki İsmail kal'asının

(124-a) taşı, toprağı ağladı. Rüstem-i Cihân : “Allahıma emanet eyledim, korkmayın, Allah kerîmdir” diyerek, çıkup, yola revân oldu. Anlar konağına gele dursun, sen kıssayı bir yüzden daha dinle!

82. Devletlu Galip Paşa Hazretleri Reis iken Meşveretten Avdetleri

Çün kâfir sulha talip oldu. Devlet-i âliyye tarafından Reisü'l-küttab Galip Efendi Hazretleri, mükâlemeye murahhas olup, Kazasker Efendi vekili ve küçük mirahor ve birkaç kâtib ve hacedân ta'yîn olup, Yaş'a varup, anda mükâlemeye oturdular. Bir gün iki gün beş gün mükâleme der iken, söz uzadı. Kâfir eski sözünden dönüp, dürlü dürlü

ağır şeyler teklif eylemeye başladı. Öyle böyle der iken, Galip Efendi infi‘âl eyledi. Kâfirin dahi maksûdu mükâlemeyi baş etmeyüp, sulha rağbet eylememek idi. Zirâ köpek fırsat buldu. “Tamam, tekye kapacak vakittir, Rumili bozuk, devlet-i âliyye başı galabalık” deyü fesâdına revâc verme için murahasları ve Galip Efendi Hazretlerini kaldırıp : “Siz gidin. Bakalım, krala yazalım, ne cevap gelürse, yine bir başka yerde söyleşirüz!” diyüp, bunları Yaş’dan çıkarup, gönderdi. Çün elçiler çıkup, murahaslar döndü. Bunların arkasından kâfir dahi kendüye çeki düzen virüp, top ve cebehâne ve ordusunu yer geturmez askerle kaldırıp, yürüdü. Galip Paşa Hazretleri gelüp, Baba-ı Âlem Hazretlerinin Kuzgunda olan konağına misâfir oldu ve bir yetmiş gün anda baba oğul gibi eynenup, devlete yazacağını, çizeceğini yazdı, çizdi ve Pehlivan-ı Âlem ile güzel muhabbetler eyledi. Bu kıssa dahi bunda

(124-b) tamam oldu. Azizim sen kıssayı azıcık İsmail tarafından dinle ve anla!

83. Kıssa-i İstîlâ-i İsmail

Çün Kahraman-ı Âlem İsmail’den çıkup, gitti. İsmail muhâfazası Serdar-ı esbâk Mustafa Paşa’ya kaldı. On gün murûrunda, Baba-ı Âlem Hazretlerinin bölük başılarını ve iş erlerini getirüp : “Bundan sonra babanız buraya gelmez. Baba nerde ise, evlâdı da orda olmak münâsibdir. Varın, size izindir, Baba Hazretlerinin yanına gidin!” dedi. Başbuğlar : “Baş üzerine ama sonra Rüstem-i Âlem bize niçün bırakıp geldiniz deyü gücenürse” deyü havf eylediler. “Allahü a‘lem Pehlivan-ı Cihân sizi istemiş” deyü Baba-ı Müslimîn ağzından sahte mektup dahi çıkardılar.

Hâsıl-ı kelâm, Rüstem-i Cihân’ın her ne kadar adamı var ise, tedârik görüp, İsmail’e vedâ eyleyüp, çıkup, Kahraman-ı Âlem’in yanına gittiler. Böyle olunca İsmail’de işe yarar adam kalmadı. Çend roz murûrunda bir takım asker ile kâfir gelüp, kuşattı. Bir tüfenk atmadan İsmail’i kâfire teslim idüp, bırakup, gittiler. Üç sene bu kadar çekilen emekler hevâ oldu. Koca İsmail çağıra çağıra küffâr elinde esir oldu, gitti. Akıbetü’l-emr kâfir dedigini etti. Bu kıssa dahi başa yetti. Bu kadar kimseler çalı dibinde sefil ve ser-gerdân olup, gözlerinin yaşı yerleri suladı azizim.

84. İbrâil Cengi Beyân Olunur

Çünkü kâfir-i mel‘ûn sulha rağbet eylemeyüp, yerinden deprenup İbrâil üzerine

(125-a) yer geturmez askeri ile gelüp, İbrâil Kal‘asını muhâsara eyledi. İbrâil muhâfızı Müfti Paşa Hazretleri, kal‘a kapularını örtüp, metris ve hendeklerine râbıta virüp, muhâfaza sevâsına düştü. Ama ne çare kâfir gayet de çok idi, ne ideceğini şaşdı. Etrafa feryâdçılar gönderdi. Küçük mirahoru, Rüstem-i Zaman Baba İbrahim Hazretlerine gelüp, “Aman el aman efendim, İbrâil’e meded olursa senden olur. Zirâ kâfir var kuvvetini sarf idüp, İbrâil’i ziyade tazyîk idüp, almak üzeredir” deyü niyâz eyledikte, Ebü’l-Müslimîn Baba-ı Muvahhidîn Hazretleri, “ *Vemalekum la tukatilune fi-sebîl-illah* ”²⁰⁶(*) ayet-i kerîmesinin ma‘nâsını hatırına getirüp, “Cümle mü’min bir kardeşdir. Allahü- Teâlâ bizi din ve devlete hizmet için halk eylemiştir. Elbete bugün de dîn ve devlete hizmet eylemeyüp, daha ne zaman eylemeli?” deyü çavuşlara emr idüp, binbaşları ve bölük başları huzuruna da‘vet idüp, İbrâil’i kâfir muhâsara eylediğini ve imdâd için küçük mirahor geldiğini ifâde idüp, imdâda gideceklerini haber verüp, cenge hazır olmaya emr eyledi. Binbaşı ve bölük başları dahi yerlerine gidüp, askerlerine haber virüp, cümle hazır olup, bir takım asker ile paçaklı Deli Rüstem Ağa, yolların çamurlarını düzelterek yürüdü. Andan Uzun Ağa askeriyle alayı uzattı, andan Hüseyin Ağa bir bölük askeriyle “Bugün Kerbela mıdır? Yezid kâfirden intikam alayım!” deyü yürüdü.

(125-b) Andan Sarıklıoğlu askeri mızrak sırtıklarını omuzlarına alup, yollara at saldı, andan Ferhad Ağa askeri dağlar gibi yürüdü, andan Deli Sülo atlanup, askeri ile etrafa köpük saçarak, yürüdü. Andan Ebü’l-Müslimîn Pehlivan-ı Cihân Baba-ı Alem Hazretleri yerinden deprenup, atına süvâr olup, külliyetli dilâverleri ile aslan gibi yürüyüp, atların ayak patırdısı, üzenği şakırdısı sahrâları bürüdü “Kandesin İbrâil?” diyüp, gittiler. Bir yatsı vakti İbrâil üzerinde olan küffâr askerine yettiler. Baba-ı Âlem buyurdular ki; “Gerçi cenk kaidesi üzere ibtidâ hamle kâfirden olmak lâzımdır, ama bu kâfir işte kal‘ayı muhâsara etti ve islâma hamlesi zâhir oldu. İş budur ki, hemen bunu davrandırmayıp, üzerine varmaktır” deyü binbaşı ve bölük başları kol kol idüp, her birini bir münâsib taraftan kâfirin üzerine yıktı. Ağaların dahi her biri bir koldan tekbîr alup, “Allah Allah” diyüp, yürüdüler. Kâfirin karakolunu bir hamlede perîşân idüp, tuz gibi yaladılar. Asıl ordusu üzerine urdular. Kâfir : “Gece vakti bu nedir, aya bize baskun iden kimdir, bizim askerimiz çok, bu cesâreti kim etti? Şimdi üzerimize geleni dünyaya gelmemişe döndürürüz” diyüp, cümlesi ayaklanup, topa, tüfenge sarılır iken, Baba-ı

²⁰⁶ (*) “ *Hem size ne oluyor da Allah yolunda savaşmıyorsunuz.*” Nisâ Sûresi, 4/75. ayet

Âlem Hazretlerinin askeri, taraf taraf arı gibi sarup, bir yaylım ateş virüp, çarkalaşurken, Rüstem-i Âlem “Bre Allah Allah, komayın şu mel’ûnu! İsmailde yedikleri kılıcı unuttu mu?” deyü Kahraman-ı Cihân gibi na’ra urdu ise, tas-ı cihân (126-a) güm güm gümlledi, dağlar, taşlar inledi. Küffâr-ı hâk-sâr belkiledi, bildiler ki, bu gelen ve bu velveleyi veren Baba-ı Âlem Hazretleridir. Kâfir, Pehlivan-ı Cihânın geldiğini anladıkta, İsmail yaraları tazelendi ve aklı gidüp, perîşân oldu. Kimi çizme yerine şapkasını ayağına soktu, kimi ters ata bindi, cehûd istemesi tutup, titremeye başladı. Meger kal’adan dahi Rüstem-i Cihân’ın gelmesine müterakkıb idiler. Kahraman-ı Âlem’in alûvî na’rasını duyunca, anlar da gayrete gelüp, küffâr üzerine uğradılar. Baba-ı Müslimîn, hakka mütevekkil olup, tekbîr alup, “Allah Allah” diyüp, na’rasını tekrar idüp, küffâra yalın kılıç bir koyuluş koyuldu ki, gecenin vaktinde yanar ateş misâli taburları yakar, yandırır. *Kadd kameti’l-kıyâme* bir cenk kuruldu ki; cihân titredi. Gazîlerin tekbîrleri, atların seheyli, küffârın feryâdı, sadâsı göklere dirig dirig olup dinledi. Asker-i İslâm gayret diüp, öyle kılıç urdular ki, gayri geberen kâfirin hesabını Allahtan gayri kimse bilmez. Evvel zaman cenklerinden bir cenk oldu. Kahraman-ı Âlem kızıl kana boyandı. Kâfir kanı Tuna’dan Karadeniz’e dayandı. İbrâil Sahrâsı kâfir askeri laşesinden döşendi. Tamam kâfiri kırıp, bozup, ber-bâd ve harâb eyleyüp, feth u fütûhâtlar oldu.

(126-b) Yalnız Kahraman-ı Âlem Hazretleri, beş bin kelle ve dil aldılar ve iki yüz kadar kâfirlerin başlarını ele getürüp, zincire urdular. Gazîler gelüp, Pehlivan-ı Âlem önünde baş koyup, kelleleri getirüp, fütûhâtlar ve bahşişler aldılar. Müfti Paşa Hazretlerine giden kelle ve dil vesâirlerin aldığını buna kıyâs eyle! Ebü’l-Müslimîn Hazretleri, Varna İskelesinden beş bin kelle ve dil ve ikiyüz sergerde kefereleri İslâmbol’a gönderdiler. Ama kâfiri söndürdüler. Kelleler devlete gelüp, Sultan-ı Cihân Padişâh-ı Âlem penâh zıll u menan Hazreti Sultan Mahmud Han ebed-ullah ila ahirü’ d-devrân Hazretlerinin bu fütûhât ma’lûm-i mülûkâneleri oldukta, ziyâde memnun olup, Baba-ı Âlem Hazretlerine hezâr tahsîn idüp, “Devletimde eksik olmasın, hakk mu’îni olsun, iki âlemde yüzü ağ olsun!” deyü çok dualar eyledi ve bu fütûhât-ı celîle yedi iklim, dört köşede söylendi. Her işiten “Sad-bârek Allah!” deyü dualar eylediler. “Allah koluna kuvvet versun!” dediler.

85. Şumnu’da Hüsrev Paşa’nın Halâsa Cengi

Gel, imdi azizim, bu garip kıssayı dinle, cihânda ne divâneler vardır anla! Kâfirin böyle üzgünlüğü var iken, dîn ve devlet gavgası meydanda iken, yine zamânenin şeytan sıfat-tecellî Yılıkoğlu nâm şakî bir taraftan fırsat bulup, asker düzüp, bu sedden gelüp, Şumnu'yu basıp, Şumnu muhâfızı olan Hüsrev Paşa'nın üzerine

(127-a) şehîd eyleme sevdâsında oldukça, Hüsrev Paşa Hazretleri, bu zâlimin hamlesine tahammül edemeyup, Şumnu'yu bırakıp, firâr eyledi. Yılıkoğlu divâne dahi “Şumnu'ya mâlik oldum” zaneyleyüp, güya zabt idüp, oturdu. Be hey divâne, hiç devlet sana bu intikamı kor mu? Yâhûd kâfir ayakda gelse, bu yıllık akıl ile sen ne cevap verirsin? Bunları fikr eylemeyup, bu hasârâtı etti. Hüsrev Paşa dahi²⁰⁷[ ]

Çün Yılıkoğlu Şumnu'yu zabt eyledi. Andan Baba-ı Âlem Hazretlerinin kazalarına göz kakup, Kahraman-ı Cihân ile tutuşma sevdâsına düştü. Yılıkoğlunun divâne olduğu bundan ma'lûm oldu. Bir zât-ı kerîm ki, Rusya kralı üç sene uğraşup, niçe yüz bin adam telef idüp, elinden âciz kalup, başa çıkamadığı Kahraman-ı Âlem ile sen nasıl başa çıkarsın? Bundan büyük hamâkat mı olur? Bunun bu hareketi dağ geçisine benzer. Dağ geçisi kızdığı vakit “dağı yıkayım”deyü hamle idüp, boynuzu ile dağa urup, yıkma murâd idermiş. Ama sonunda dağa bir zarar gelmeyup, kendi boynuzu kırılır. Bu da buna benzer bir seyrandır. Şumnu'dan asker çıkarup, Rüstem-i Cihân'ın kazalarına uğradı. Çün bu haber Pehlivan-ı Âlem'e geldi. Bir zaman düşündü ve bir zaman güldü. Bir zaman Yılıkoğlunun budalaca hareketine hayran olup, “ne çare, ister istemez varup, bu belâyı dahi

(127-b) def' eyleme lâzım geldi” diyüp, tedârik gördüler. Ama kâfir dahi bir taraftan hücum iderdi. Küffârdan korumak için Tulca ve İsakçı nâm mahâllere başbuğ ta'yîn idüp, küllî asker bırakıp, mühimmât koyup, istihkâm virup, “Göreyim sizi, iyüce görün, gözetin!” deyü ısmarladı. Andan kendüleri celâdetlu Bahâdır dilâverlerden bir takım asker alup, tabl u bazın çaldırarak, Şumnu kazalarına yürüdüler, arar iken, Şumnu karyelerinden Arablar Köyü nâm mahâlde Yılıkoğlu konmuş idi. Köyün etrafını muhâsara idüp, “Bre allah Allah” diyüp, üzerine yürüdüler. Şaşkın divânenin askeri, Baba-ı Âlem Hazretlerinin Arabî na'rasına dayanamayup, perîşân olup, çil yavrusu gibi her biri bir tarafa dağıldı ve bir takımı dahi kırıldı, göle savruldu. Bir hamleye pâyîdâr olmayup, eski adeti üzere tabana kayar idüp, köstün koparup, ezan sesi işitmiş şeytan

²⁰⁷ [ ] Bu cümlemin sonu getirilmemiş ve iki satırlık bir boşluk bırakılmıştır (ç.n.) .

gibi öyle kaçtı ki, ardından dua erişmez, beş yüz adam tutuldu. Ama ne çare, vakit gelmemiş, kendüyı bulamadılar. Baba-ı Âlem Hazretleri : “Hoş imdi bu da yanına kalmasun. Elbet seni bir gün olur ele getirurum” diyüp, döndü.

Karaoğlu Cengi : Karaoğlu nâm habîs var idi. Anın dahi fesâdını def‘ için Rüstem-i Âlem, üzerine varup, “Be hey hayvanlar, sizin aklınız ne zaman gelür. Devlet-i âliyyenin düşmanı yedi başlu ejder gibi ağzını açup, gelür iken, sizin ülke gavgası müslümana sefer eylemeniz lâyük mıdır? Sâire bârî ibret

(128-a) gayret olsun, sizin gibi Yezidlere lâ‘net olsun!” diyüp, kara bulut gibi üzerine çöktüler. İki taraftan muharebeye âgaz olunup, kırup, kovmaya başladılar. Karaoğlu’nu tutup, yüzüne tükürüp, ak pak tükürük eylediler. Adamlarından bir takımı ecel kazaya uğrayup, ahirette yürüdü, aslına kavuşup, çürüdü, beş yüzden ziyâdesi tutuldu, cümlesini bağlayup, Pehlivan-ı Âlem’e arz eylediler. Baba-ı Müslimîn Hazretleri, buyurdu ki : “Bre adamlar, siz ne yaman ahmak kavmsınız. Dîn ve devlet düşmanı, esirmiş deve gibi üzerimize gün be gün gelmektedir. Sizin bundan haberiniz yoktur. Eger haberiniz yok ise, divânesiniz. Haberiniz var ise, bu sizin işiniz Yezid kavmi amelinden beterdir” diyüp, çok sözler söyledi. İçlerinden bir takımı : “Aman efendim, bir âciz renc-ber makûleyiz, biz kim, sizin ile cenk eylemek kim. Bizim sizin tarafınıza el kaldırma haddimiz degildir. Lâkin ne çare bu bir takım eşkıya bizleri zor ile sürüp, getirdiler. Bizim kabahatimiz yoktur” deyü amân dilediler. Baba-ı Âlem Hazretleri, irfânla nazar idüp, bunları sözünden, özünden kıyâfetinden anlayup, merhamet idüp, azâd eyleyüp, “Varın, imdi gidin. Sizin kanlarınızı size bağışladım. Bundan sonra ne korkulu yerde yatın ve ne korkulu düş görün!” deyü salıverdi. Cümlesi aslan pençesinden kurtulmuş av gibi yeniden dünyaya gelüp, dua iderek gittiler.

(128-b) 86. Karagöz Karyesinde Tulumoğlu Cengi

Yıllıkoğlu tevâbi‘inden Kozluca Nahiyesinde Karagöz Karyesinde Tulumoğlu nâm bir habîsin ayrınlığı şişup, o dahi itâ‘atten çıktı. Pehlivan-ı Âlem Hazretlerine haber verdiler. Der-akab tedârik görüp, Tulumoğlunun karnını deşmeye niyet idüp, bir takım atlu ile üzerine vardı. Karagöz perdesinde olan cansız asker gibi her biri perîşân olup, bir depmede Tulumoğlu’nun şişkinliği gidüp, bunlar hiç dayanamayup, çocuk oyuncağı gibi perîşân olup, o havâliler şerrinden ve mekrinden emin oldu ve halkın başı selamet buldu. Pehlivan-ı Âlem dua aldı. Ama bunlar firâr idüp, Şumnu’ya gitti ve oralarda

berkdi. Şumnu halkı dahi âciz kaldı.”Aman Baba-ı Müslimîn, neredesin? Şu Yılık şerrinden bizi de kurtar!” deyü feryâd iderler iken, Ebü’l-Müslimîn Hazretleri, bu sırta vâkıf olup, Şumnu tarafına gelür iken, Yassıdepe nâm bir köye kondu. Rüstem-i Âlem, anda istirahat olur idi. Şumnu tarafından adamlar gelüp, ser’en Baba-ı Âlem Hazretlerini bulup, Yılıkoğlundan şikayet idüp, halka ettiği eziyeti ve fesâdını ve zülumleri ifâde idüp, “Aman efendim, şunun elinden kurtar!” deyü ricâ eylediler ve söyleştiler. Tamam tedbîr idüp, Yılıkoğlunun işini başa çıkarmaya sûret virup, “İnşallah akşam sabah halka eziyet olmadan dağ ve taş duymadan Yılıkoğlu nizâmına girer!” deyü imza olundu.

(129-a) Ebü’l-Müslimîn Hazretleri, bir mikdar rahat eylesun. Azizim, sen biraz dâstânı İslâmbol tarafından dinle ve istimâ‘ eyle! Hatta ki, kazıyye ne olduğu anlaşıla.

87. Yusuf Ziya Paşa Orduyu Çıkardığı Bahisdir Efendim

Çün sultan-ı berreyn hâkan-ı Bahreyn hadimü’l-haremeyn sultan bin sultan Mahmud Han Hazretleri, Memiş Paşa Hazretlerinin kılık ve kıyâfet ve kadd ü kametine bakup, mukaddem Osmanlılık eylemiş, iş atlamış umûr görmüş, ricâl-i devletten olmuş, husûsân heybetlu, salâbetlu bir zât-ı şerîftir, mühr-i hümâyûna lâyıq görölüp, sadrazam oldu. Ama dünya fesâd üzere durulmadı, gavga savulmadı, Memiş Paşa’dan me’mûl olan iş olmadı. Pâdişâh-ı âlem zıll-ullah ber- himem halîfe-i resûl-i mükerrerem hazretleri, tefe’ül idüp, hırka-i sa’âdet odasında hakka niyâz idüp, bir sadrazam-ı âher hakdan niyâz eyledikte, Yusuf Ziya Paşa Hazretleri zuhûr idüp, “*El mülûk-ül mülhemûn*”²⁰⁸(*) mefâdınca ilhâm olundu. Der-akab hatt-ı hümâyûn yazup, Yusuf Paşa’yı acele da’vet eylediler. [ ]²⁰⁹ kaim-makam olup, Memiş Paşa Hazretlerini tekaüdden 1223 senesi zilkadesi evâhirinde Bursa’ya teşrîf idüp, Şeyh Ahmed Gazzi kuddise sırrahu Dergâhı civarında Hacı Ahmet Efendi Konağı hâlî olmağla oraya misâfir olup, tevâbi‘, levâhikiyle iskân ettiler. Sadrazam Ziya Paşa Hazretleri, Asitâne’ye dühûlunda Memiş Paşa’yı Bursa’dan Sakız’a

(129-b) nefy idüp, Sakızda birkaç mâh istirahat üzere iken, Kapudân-ı derya Elhac Mehmet Paşa, Yusuf Paşa Hazretlerine niyâz idüp, Bursa’ya nakli ricâ oldukta, mahâl-i ikâmeti İzmir’e tahvîl olup, bir iki mâh dahi İzmirde sâkin olduktan sonra Bursa’ya teşrîfine va’d-i âsafî buyrulup, ferman yazılıp, İzmir’e getürmeye mübâşir ta’yîn

²⁰⁸ (*) “*Hükümdarlara ilham gelir, onlar ilhama mahzardırlar.*”

²⁰⁹ [ ] O sıralar Halep Valisi olan Yusuf Ziya Paşa’nın 1 Ocak 1809’da sadrazam tayin edilmesi ile birlikte sadaret kaymakamlığına da Çarhacı Ali Paşa getirildi.(ç.n.)

oldukta, vezîr-i müşarunileyh nâ-mizâc olup, mübâşir varmazdan birkaç gün evvelce da'vet-i ilâhî zuhûr idüp, 1224 senesi cemâzi-yel-ahirin yirminci günü ahirete yürüyüp, Sakız'da defn olundu. Rahmetelahu aleyh.

88. Tarih-i Ragıp Paşa Berây-i Fevt-i Memiş Paşa

Bugünlerde Devletlu Ragıp Paşa Hazretleri, Bursa'da sâye-i endâz ikâmet ve istirahat olma takribi vefâtı haberi istimâ' olundukta, vefâtına bu beyti tarihi buyurmuşlardır: “Teneffüs buldu birden bire nefes verdi. Bu tarihinde virüp, bu fâniyi buldu. Memiş Paşa bekada. Cemâziyelevvel 1223. Çünkü Yusuf Ziya Paşaya sadâret hattı vâsıl oldu. Tedârik görüp, ta-yı merâhil ve kat'-ı menâzil iderek, sürüp, Asitâne-i âliyyeye geldi. Valide Kethüdası Yusuf Ağa merhûmun konağı paşa kapusu olma takribi 1224 senesi Rebiü'l- evvel'in yedinci günü bir şerefli saate bi'l-iz ve'l-ikram gelüp, anda karar idüp, şevketlu, kerametlu pâdişâhımız ile rikâb olup, dâmen-bûs şehriyarâneleriyle me'nûs olup, ba'dehu şura ve meşveret olunup, küffârın galebesine mebni ordu çıkma lazım gelüp, tedârikât-ı

(130-a) kavî görüp, ordu-yu hümâyûn ve liva-i sa'âdet makrûni çıkarmaya şuru' olundu. Lâkin hikmet-i ilâhî ordu takımının ekseri ihrâklarda telef olup, hazine sarf olmuş. Ulemâ-ı rusûm-u saltanat ve ricâl-i devletten kudretli olan zevâtın her birine haline, çespân ve kudretine göre sihâm taksîm olunup, vâfir akçe alup, vüzerâdan dahi i'âne emirleri yazılıp, “Sünnet-i sahâbe-yi güzîndir, gazâyâ i'âne edin!” deyü Yusuf Paşa Hazretleri, taltîf ile hayli mal cem' idüp, ordu-yu hümâyûnu takıp, takıştırup, bir mübarek saatte liva-i sa'âdeti alup, rikâbında sure-i fetih tilâvet olarak, semt semt sokak başlarında ezan-ı Muhammedî okunarak, bir azîm alay idüp, Davudpaşa'ya çıktı²¹⁰ ve Rumili'ye teveccüh eyledi.

²¹⁰Ordu-yu hümâyûn çıktığı zaman kapudân-ı derya Elhac Mehmet Paşa idi. İki üç mâh mukaddem Bursa'da menfi iken, ibkâ-i vezâretle Boğaz muhâfızı olmuş idi. Otuz kırk gün boğazda eyleneup, yine boğaz muhâfazası Hakkı Paşa'ya ibkâ olup, Elhac Mehmet Paşa kapudân-ı derya oldu. Ama muhâfızlık münâsebetiyle çok mühimmât ve at ve katar vesâir yol levâzımatı düzmüş idi. Ale't-tahmîn bir sekiz yüz yâhûd bin iki yüz kese akçelik eşya ve katar ve a'lâ atlar ve sâir mühimmât-ı seferîyeyi teberrüken Yusuf Paşa Hazretlerine arz idüp, dîn ve devlet uğruna hediye eyledi. Zâtında, güzel hizmetinde inşaallahü-Teâlâ ahirette fâidesini görür! Rahmetullahı aleyh.

Elhac Mehmet Paşa ikinci kapudânlıktan sekiz ayda azl olup, tekrar Bursa'ya nefy olundu. Yine bir müddet Bursa'da istirahat idüp; Mollaoğlu vefatında Karahisarı verdiler ve Karahisarda Mollaoğlu malının tahsiline me'mûr oldular. İki sene kadar anda vezâret eyleyup, andan sonra ref'-i vezâretle İzmir'e nefy olunup, bir müddet anda istirahat üzere iken, ecel-i mev'ûduyla ile ahirete sefer eyleyup, İzmirde defn olundu. Rahmetullahı aleyh!

Ma‘a selâm gayet de müdebbîr vezîr idi. Hatta erbâb-ı akîl olanlardan ekseri ittifak eylediler ki; zamanında Yusuf Paşa gibi müdebbîr vezîr az bulunur. Zirâ devlet-i âliyyede çok umûr görmüştür. Kemâl- i dikkatinden her bir maslahata bir gözünü kapayup, niçe işlere bir gözüyle bakar idi. Yeniçeri tâifesini ele almak için, “Nizâm-ı cedid ricâli bakiyesidir” diyerek, ordu-yu hümâyûnu çıkardığı gün seheri paşa kapusunda defterdar-ı sâbık Behiç Efendi’yi şehîd idüp, pâdişâh yoluna kurban idüp, hiç eyledi. Tâife-i yeniçeriyân “Bu da bizdendir, gördün mü Behiçi de göçürdü” deyü muhabbet eylediler. Herkese tabi‘atına göre şerbet virüp, damarına münâsib kan alup, (130-b) pek güzel kullanır idi. Ama hubb-ı câhı ziyâde olup, mansıb-ı dünyayı sevdiğinden kendinden gayri kimesnenin nâm aldığını, iş gördüğünü çekemez idi. Her ne kande bir vezîr nâm alup, iş görüp, halk iyü adını söylese, elbette anı bir sûretle def‘ idüp, adını batırmaya gayret ider idi. Be hey kardeş, iş ki dîne devlete hizmeti ola, ne yüzden olursa olsun. Ama nâm, şân sahibi vezîr meydana çıkup, sahip olur vesvesesi olursa mansıb-ı dünya hakkındır, hak kime murâd iderse, şevketlu pâdişâhımız ana ihsân ider. Yusuf Paşa’nın bu huyu olmasa böyle müdebbîr vezîr az bulunur. Rahmetulâhı aleyhi! Gitti, dünya ona da kalmadı. Asitâneden çıkmadan Rumilinde olan zâtları ele aldı.

89. Devletlu Baba-ı Müslimîn Hazretlerine Hediye-i Yusuf Paşa (Sadrazam Yusuf Paşa’dan Hediye Geldiği)

Bir güzel nevâzişlu mektup yazup, on bin guruş akçe dahi ber-sıra idüp, bir mübâşirle Pehlivan-ı Âlem Hazretlerine gönderdi. Mübâşir olan hâcegân-ı divân-ı hümâyûn tatar odabaşısı ile gelüp, Rüstem-i Zaman Hazretlerini Bakırtepe Karyesinde buldu ve mektup ve hediyelerini virüp, selâm söyleyüp, “Sadrazam Efendimiz hatırımızı suâl ider” dediler. Kahraman-ı Cihân Hazretleri dahi mektubu kırâat eyledi, gördü şöyle yazarmış ki : “Benim karındaşım, kerem idüp, öyle olur olmaz yezidlere uyma! Onlar senin bir kılına hata getüremezler. İnşallahü- teâlâ akşam sabah ben de o tarafa varmak üzereyim. Ben varıncaya muhârebe-i yezidânı terk idün! Anda vardığımda sizi büyük hizmetlere ta‘yîn ideceğim. İnşallah dîn ve devlet yolunda gayret idüp, bundan böyle nâm ve şânınız daha ziyade olur” diyerek, çok taltîf ve nevâziş eylemiş. Çün bu mektup geldi. Ebü’l-Müslimin Hazretleri dahi ba’s- sem‘ ve’t-tâ‘at merâsimini icrâ idüp, “Ne

mani' Yılıkoğlunun daha eceli gelmemiş. O da vakt-ı âhere kalsun. Bir başka iş bakalım!" diyüp, Küffârın halinden tahsîs eyledi.

90. Abdi Paşa Azlesinde Olan Cenk

Meger o günlerde Abdi Paşa Azlesine Bir büyük gemi ile vâfir kâfir gelmiş idi. Haber alup, hemen yerinden hareket idüp, toplarını ve askerini kaldırıp, ol geminin üzerine vardı.

(131-a) Top menzili yakın oldu. Asker-i İslâm hazırlanup, bir takımı dubalar ile ve birazı açık ile kâfire hücum idüp, karadan dahi toparı yanaşdırup, kâfire hücum eylediler. Kâfir gemiden toplara fitil idüp, bunlara karşı durdu. Ama ne fâide? Ebü'l-Müslimîn askeri, müeyyed min indellah olduğundan kimse karşı duramaz idi. İnâyet-i bârfî himmet ehli ilâhî ile küffâra galebe idüp, telef olandan mâ'adâ küffârdan iki yüz esir aldılar. Ordu-yu hümâyun dahi karîn- âbâda gelmiş idi. Hemen adamlar ta'yîn idüp, Yusuf Paşa Hazretlerine hediyeleri mukâbili iki yüz esir irsâl buyurdular. Bu fütûhât-ı celîlenin haberi orduya gelüp, memnun ve mesrûr olup, Baba-ı Hatem-şiyem Hazretlerine dua, senâ eyleyüp, şenlik eylediler. Kahraman-ı Zaman gelüp, yerinde karar kıldı. Ordu-yu hümâyun dahi Rusçuk'a indi. Kahraman-ı Cihân Hazretleri, oldukları mahâlleri görüp, gezip, küffâra karşı durup, kâfir dahi Baba-ı Âlem korkusundan o semtlere hücum idemeyüp, emin ve aman üzere iken, Yılıkoğlu yine şeytan gibi meydana çıkup, Baba-ı Âlem'in kazalarını şeytanlık ile teshîr eyleme sevâsına düştü. Şumnu'ya varup, vüzerâ-i azamdan bir kaçına cilve idüp, fesâd kaynadup, "Siz Baba Hazretlerini Kuzgundan kaldırıp, orduya getirün. Ben o kazaları ve sahilleri beklerim. Pehlivan-ı Âlem'i başka işe ta'yîn edin!" deyü yalvardı.

(131-b) Dürlü dürlü hîle ve politika eyledi. Sadrazam Hazretleri dahi merâm nedir bilmez idi. Bir güzel mektup yazup, Pehlivan-ı Âlem'i orduya da'vet eyledi. Çün da'vetçi geldi, emirnâme-yi verdi, iş ne olduğu ma'lûm oldu. "Canım bu kâfirin tutumu yanlışdır, beni yerimden kaldıramazsanız güzel olur. Zirâ buraları başkası idare idemez. Sonra hem ülke-i pâdişâhî gider, hem benim benim mal ve menâlim ve konağım gider. Niçün böyle ham teklif idersiniz?" diyüp, "Çar naçar ulü'l-emre itâ'at lazımdır. Ne çare gidelim?" diyüp, tedârik görüp, konaklarına muhâfızlar koyup, sevâhilde olan İsakçı ve Tulca vesâir yerlere adamlar ta'yîn idüp, "Gerçi bunların fâidesi yoktur. Ama yine biz tedbîrde kusur eylemeyelim!" diyüp, kâfirin gelüp, alacağını bile bile emre imtisâlen

konağından kalkup, Rusçuk'a, ordu-yu hümâyûna yürüdüler. Çünkü Baba-ı Âlem Hazretlerinin Kuzgundan tedârikât-ı kavî ile kalkup, gittiğini kâfir casusları haber aldı. Anında kavî tedârik ve metîn asker ile yürüyüp, üçüncü günü gelüp, bastı ve uğradığı yerleri bastı. Kuzgun sevâhilini alup, top ve humparalarla urup, asker-i İslâm bir dürlü dayanamayup, istîlâ eyledi ve Kuzgunda Ebü'l-Müslimîn Hazretlerinin konağını dahi bastı. Ne çare cansız ceset gibi asker, babaları yok, hıyânet çok, bir mikdar muhârebe eylediler, ama olmadı anı da aldı. Baba-ı Âlem Hazretlerinin arkasından feryâd ile askeri dökülüp, Tutrakan'da gelüp, "Efendim, Allah sana ömür versun. Bunun böyle (132-a) olacağı günden âşikâr idi ve siz dahi keşf idüp, gitmesini istemediniz idi. Ama ne çare " *iza cael kazai amiyel basar* "211(*) fehvâsınca kader böyle imiş. Yılıkoğlu habîs kendüyı adam sırasına katup, bu kazaları zabt iderim zan eyledi. Gavgalı tavşan avcı başının hesabı siz gidince, kâfir gelüp, cümlesini aldı" dediler. Baba-ı Âlem Hazretleri gerçi mahzûn oldu ama yine buyurdular ki : "Ne çare emir hakkındır. Allah verdi, yine aldı. Hoş imdi nasibden çıkmasun inşallah! Kâfirden biz anın bin katını alırız. Yılıkoğlunu dahi erenlerin bâtın kılıcına havâle eyledim" diyüp, ol mahâlden kalkup, Rusçuk'a , ordu-yu hümâyûna konakçı gönderdi.

91. Der- Beyân-ı Baba-ı Âlem Orduya Girer İken

Yusuf Ziya Paşa Hazretleri, Pehlivan-ı Âlem'in bu inkıyâdına gayet memnun oldu ve teşrîflerine secde-i şükür eyledi. Güya orduya yeniden can gelür gibi yâhûd cümle ordu halkı babaları geliyor gibi düğün, bayram idüp, sadrazam hazretleri ve ricâl-i devlet ve erkân-ı saltanat ve sâir ağavât, vüzerâ-i âlîşân ve iş erleri ve sâir büyük, küçük Baba-ı Âlem Hazretlerinin alayını seyre ve kendüye müteallik olanla istikbâle çıktılar. Ebü'l-Müslimîn Hazretleri dahi hazinesini açup, alay takımlarını çıkarup, debdelu ve heybetlu alay düzdüler ki, seyr edenler "Sad-bârek Allah!" derler idi. İbtidâ bir takım mühimmât-ı seferîye arabaları hesapsız kazma ve kürek ve çadır çerge, andan hazine katarları yürüdü. Anlar geçüp, arabalar ile çarha topları geçti.

(132-b) Andan takım takım mühimmâtlar ve har-bendeler geçtiler. Andan bir kerde dağlı askeri geçti Andan külliyyetlü asker ile Boşnak Ağa yürüyüp, alay gösterüp, geçti. Andan Ferhad Ağa dahi dağ gibi pehlivanları ile vâfir askerle alayını gösterüp, geçti. Andan bir takım askeri ile Hüseyin Ağa yürüyüp; kûh, sahrâları bürüyüp, alay

²¹¹ (*) Kaza geldiğinde göz kör olur.

gösterup, geçti. Andan Muhtar Ağa bir çok dilâverleri ile alay gösterup, geçti. Andan Uzun Ağa dahi uzun uzun alay düzüp, geçti. Andan Sarıkloğlu Abdullah Ağa askeri ellerinde mızrak sırkalarını oynatarak, mükemmel alay gösterup, geçti. Andan Paçaklı Deli Rüstem Ağa bir gerde asker ile alayını gösterup geçti. Andan Deli Sülo Ağa dahi iki tarafı toz ve duman saçarak, alay gösterüp, geçti. Andan sâir binbaşı ve bölük başılar askerleri ile bölük bölük, takım takım, fevc fevc, mevc mevc, gerde gerde alaylar gösterüp geçtiler. Andan dib-i alay göründü, toz ve duman ile yollar büründü. “Aya bu gelen dahi kimdir?” deyü halk birbirine sorundu. Bir de rüzgar dumanı iki şak idüp, Pehlivan-ı Cihân’ın önünde ser-kaplan kahramanları vidin atları ve bayrakları göründü. Andan dahi bi’l-iz ve’l-ikbâl Kahraman-ı Zaman Rüstem-i Cihân Baba-ı Âlemiyân Hazretleri etrafını çal tüfenkli hayta ve tüfenkçiler almışlar. Güya envâ’-i mücevher ve altun ile yapılmış bir

(133-a) bir demurden kafes içinde bir aslan gibi nümâyân oldu. Kahraman-ı Âlem dahi etrafına envâ’-i alât-ı harbî donatmış safi gümüş ve altuna müstağrik olmuş başında erenler tacı üzerinde ejder kuyruğu gibi yeşil fermâyiş-i şal sarmış, haşîmi saçlarını bir omuzdan bir omuza dökmüş, kahramanî gözlerini feth u fütûhâta dikmiş, rikâbında dahi bir takım tîrdâr erenler, bir heybet ve bir saltanat ve bir dârâtla geldi ki; düşmanların zehresi çak oldu. Ehl-i iman olanların “Maşallah!” sadâsı göklere çıkup, bir alay gösterdiler ki; rüstem-i dara ve kahraman-ı katıldan nişan verirdi. Sadrazam Hazretleri parmağını ısırup, hayrette kaldı. Ehl-i İslâm şâd ü hurrem oldu. Cümlesi gelüp, orduya dahil oldular, tamam yerlerine yerleşdikte, sadrazamdan da’vetçi geldi. Pehlivan-ı Cihân Hazretleri dahi bölük başılarını alup, vekil-i mutlak hazreti zıll-ullah olan sadrazam hazretlerinin da’vetlerine icâbet idüp, bir takım hademeleriyle teşrîf eyleyüp, Yusuf Paşa ile görüşüp, yalaşup, söyleşdiler. Yusuf Paşa dahi ziyâde ikrâm ve iltîfat idüp, ta’zîm eyledi ve sadrazama lâyıık hil’atlerinden bir a’lâ hil’at ilbâs idüp, “Bu size lâyıık degilidir ama şimdilik elde bulundu teberrüken giyin, inşallah sâye-i hümâyûnda daha a’lâlarını giyersiniz” deyü taltîf eyledi. Andan sonra Baba-ı Âlem Hazretlerinin

(133-b) iki yüzden ziyâde bölük başı ve bin başı ve sergerdelerine lâyıık üzere birer birer hil’atlar giydirup, çavuşlara bahşişler virüp, cümlesine yer gösterup, ziyâdesiyle ta’yîn ve ta’yînâtlar bağlayup yerleştirdiler. Güya ordu-yu hümâyûna yeniden can gelmiş gibi cümle halk sevinup, şükürler eyleyup, şevketlu, kerametlu pâdişâhımıza dua idüp, “Allahü-Teâlâ sâye-i hemâvâye-i hilâfet penâhilerini üzerimizde ber-devam

eyleyüp, böyle zâtları dahi devletimizde eksik eylemeye!” diyüp, Ebü'l-Müslimîn Hazretlerine dahi dua eylediler. Çend roz mürûrunda Baba-ı Âlem Hazretleri dahi Sadrazam Serdar-ı Ekrem Hazretlerine yanında olan topları hediye eylemeye murâd eyledi. Yusuf Paşa Hazretleri dahi : “Efendim, bu toplar yine size lâyıktır. Ben topları alıp, neylerim? Ama siz din ve devlet yolunda çalışup, bunun ile dîn düşmanına karşı durursunuz” deyü kabul eyleyüp, yine kendülere bahş eylediler. Ama bu topları sarazama arz idüp, vermede çok düşmanların beli büküldü. Zirâ Kahraman-ı Âlem hakkında çok münâsebetsiz söz söylemişler idi. Topları teslîm edince, devlet-i âliyyeye ne rütbelerde itâ'ati olduğu meydana çıkup, hakkında : “İtâ'ati yoktur” diyenlerin sözleri yalan olup, iftirâ olduğu zâhir oldu ve devlet yanında

(134-a) bir kat daha şeref buldu. Ertesi gün altı atlu gayet de a'lâ bir hinto, sadrazama hediye eyledi. Anı kabul idüp, getiren adamlarına kati çok atıyye virüp, hil'atler giydirdi. Ama mâlik olunmaz bir hinto idi. Her bir atı üç bin guruşa tedârik olunmaz, aramak ile bulunmaz idi. Birkaç gün arası geçti, casuslar gelüp, kâfirin Tuna'yı geçtiğini haber verdi. Der-akab Yusuf Paşa Hazretleri, Rüstem-i Âlem'i da'vet idüp, “Oğlum, efendim, gün bugündür, tamam feyz alacak vakittir. Kâfir Tuna'yı geçmiş. Seni başbuğ idüp, küffâr üzerine göndermek murâd iderim. Ne buyurursunuz?” dedi.

92. Yergöğü ve Bükreş Üzerinde Olan Cenklere

Ebü'l-Müslimîn Kahraman-ı Metin Hazretlerinden sadrazam hazretleri suâl edince, buyurdular ki : “Dünyaya gelmeden murâd, dîn yolunda vakit geçirmedir. Sefere gelmeden murâd, gazâdır. Bizim gazâdan gayri ne işimiz var? Hemen ta'yîn eyle, varup, bir gün evvel düşmen-i dîn ile göreşüp, uruşup, savaşalım!” deyince, sadrazam ziyâde memnun olup, ağlaya ağlaya dua idüp, “Allah seni devletimizde eksik eylemeye, dünyada ahirette murâdını hâsil eyleye!” diyüp, andan sonra Yergöğü ve Bükreş ve havâlilere başbuğ ve ser-gerde nasp idüp, hil'at giydirüp, “Var imdi efendim, Allah yardımcım olsun!” dedi.

(134-b) Baba-ı Âlem Hazretleri, yerinden durup, konağına gelüp, binbaşı ve bölük başılarını da'vet idüp, gazâyâ gideceğini haber verdi. Cümlesi dahi: “Efendim, sen kande isen, biz de andayız. Evlâd babasından ayrılmaz” diyüp, her birisi yerine gidüp, tedârikler görüp, mâhya oldular. Bir mübarek saatte çavuşlar “Hazır ola!” deyü çağrıydılar. Herkes olduğu yerden atlanup, Rüstem-i Âlem Hazretleri dahi sadrazam ile

ve sâir ricâl-i devletten olan dostları ile veda eyleyüp, bindi. Azizim, uzatmayalım makâlatı. Bunlar bir alay düzdüler ki, orduya geldikleri alaydan on kat ziyâde ve külliyyetlü asker ve leşker ve top ve cebehâne ve sâir cenk mühimmâtı bir orduluk mühimmât ve levâzımatla debdebe ve dârâtla yürüdüler. En arkalarında rüstem-i dârâ misâli kahramanî at üzerine süvâr olup, iki tarafına “Merhaba” diyerek, Ebü’l-Müslimîn Hazretleri yürüdü. Bir alay idi ki, velvelesinden yer, gök sarsıldı. Heybetinden düşmanın ödü koştı. Ehl-i iman olanlar bu alayı görüp, gözlerinden yaş yerine kan döktüler. Devlet-i âliyyenin düşmanı olanlar parmak ısırıp, “Bizim devletimizde böyle zâtlar var imiş” deyü hayran oldular. Yusuf Paşa Hazretleri alay seyrine çıkmış idi. Sadrazam yer eylediği mahâle vardıkta, dilâverler ve gazîler aşka gelüp, kadâna oyununa başladılar. Ebü’l-Müslimîn Hazretleri dahi şevke gelüp, eline mızrağını alup, asker içinde kadâna

(135-a) oynamaya at sürdü. Güya bir takım tilku içinde bir aslan gibi iki tarafa saldı, daldı çıktı. Seyr idenlerden “Maşallah” sadâsı asimâna ağdı. Yusuf Paşa Hazretleri, Ebü’l-Müslimîn’in bu dârâtına ve heybetine hayran olup, kemâl-i muhabbetinden çok ağladı, can u ciğer dağladı. Çün Kahraman-ı Zaman baş olup, ordudan çıktığını kâfirin casusları menzil ile ordusuna haber verdiler. Fitneşal’ın aklı başından gidüp, “Eyvah, yine mi Baba-ı Cihân’a sataştık, halimiz niçe olur ve bunun ile mukâbil nasıl durulur?” deyü çok keder eyledi. Ebü’l-Müslimîn Hazretleri, Yergöğü’ne vardı. Andan Bükreş sahrâsına girdi, bulduğu yerde kâfiri kırdı, kovdu, zülmet kâfiri o diyârlardan savdı. Birkaç mahâlde küffâr askerine rast gelüp, hemen üzerlerine yıkılıp, bastı. Bükreş önünde küffârın hayli askeri var idi, haber alup, üzerine vardılar. Küffâr dahi bunların geldiğini görüp, birbirine karşı durdular. Taburlarını kurup, asker-i islâma hamle eyleyüp, toplar atılıp, askeri birbirine kattılar. Bu taraftan Kahraman-ı Âlem dahi askerini düzüp, sağ ve sol kol kol idüp, topları kertesine alup, hendese ile gülleleri kâfir üzerine belâ bârânı gibi yağdırdılar. Asker-i İslâm tekbîr alup, “Allah Allah” diyüp, bir yaylım ateş virüp, küffâra

(135-b) at saldı. Azizim, dal kılıç olup, bir koyuş koyuldular ki; “Bre Allah Allah!” Ebü’l-Müslimîn Hazretleri dahi kahramanî at üzere süvâr olup, gâh sağa gâh sola na‘ralar urup, askere istimâlet virüp, kırar idi. İki tarafın hengâmeleri, hay hoy sadâları göklere çıktı. Nihayetü’l-emr kâfir bir dürlü takat getiremeyüp, perîşân olup, bozulup, kılıçtan kurtulmanın her biri bir cânibe gitti, mühimmâtlarını terk etti. Çün nusret yeli

yine esti, asker-i İslâm şâd-man oldu. Kelleler kesilup, Baba-ı Âlem Hazretlerinin huzûr-i devletlerine getirüp, “Efendim, daima düşmanın başı böyle olsun!” dediler ve her birisi çelenk ve bahşiş alup, sevindiler. İki yüzden ziyâde kelle alınup, vâfir dil tutulup, iki top dahi alup, çok döküntü bıraktılar. Kahraman-ı Âlem Hazretleri hakka hamd idüp, der-akab tahrirâtlar yazılup, dil ve kelle ve topları sadrazama hediye gönderdiler. Bu haber-i meserret orduya geldikte, cümle ehl-i iman mesrûr olup, Baba-ı Âlem Hazretlerine dua eylediler. Rüstem-ı Âlem Hazretleri dahi dönüp, yine Yergöğü’ye geldi. Anda bir iki gün durur durmaz küffâr-ı hâk-sârın Silistre’yi muhâsarası haberi zuhûr eyledi. Kad kamet el-kıyâme, bu da bir büyük hengâmedir efendim.

93. Silistre Üzerine Tertîb-i Sefer

Küffâr-ı bed-kâr var kuveti pazuya getirüp, Silistre üzerine hücum eyleyup, (136-a) yüz bin asker ile etrafını kuşadup, top ve humpara ve havanlarını kertesine alup, kal’a içine yıldırım gibi gülle ve humpara yağdırup, dögmeye başladı. Kal’adan dahi topları düzüp, kâfire mukâbil yağmur gibi gülle yağdırdılar. Hatta hatunlara varıncaya şeşhane kurşunları attılar. Ama küffâr gayet de çok idi, ardı kesilmez, gece ve gündüz yılmaz, bir saatte niçe bin top patlar idi. Der-akıb etrafa feryâdçılar gönderdiler. Çün bu kara haber ordu-yu hümâyûna erişdi. Silistre imdâdına adam ta’yîn olunup, asker gönderme muktezâ oldu. Erkân-ı devlet meşveret eylediler. Bu taraftan yeniçeri tâifesi vesâir anlara tabi’ kimseler ve zorba bakıyyeleri barut kokusunu duyunca, akılları aslında yok bir kat daha perîşânü’l-gafl olup, bir takımı dedi “Bükreş’e gidelim!”, bir takımı dahi “Tuna’ya karşı geçelim, ayağımız karada bulunsun!” dedi. Devletin dahi murâdı Silistre’ye imdâd idi. Bunların murâdı başka. Azizim, bunların murâdlarını sana ifâde ideyim. “Bükreş’e gidelim!” diyen kavmin murâdı, Bükreş kralında yiyup, içüp, zengince re’âyâ bulursa öldürüp, malını alup, safâda olmak idi. “Karşuya geçelim!” diyen dahi salank takımı idi. “Aman kâfir önümüzü aldı, bir ayak evvel bir selâmet yakasına gide” derler idi. Devletin dahi murâdı düşmandan intikam alma ve islâma nusret eyleme idi. Ama gel, imdi gör, bu kavme söz anlat!

(136-b) Küffârın galebesi böyle, bunlar dahi kendi havasında, kâfire kim karşı dursun? Cümle ittifakıyla Baba-ı Âlem Hazretleri, bu kavmi bir yere getirüp, söz anlarını bir yere cem' idüp, buyurdu ki:

94. Nasîhat-ı Hazreti Baba Bâ- Kavm-ı Bî-Hıredân (Nasîhat-ı Yeniçeriyân)

“Ey kavm, elhamdulillah sizler ehl-i islâmız dersiniz ve pâdişâh askeriyiz deyü yaz kış şevketli pâdişâhımızın kışlalarında durup, etmekini yersiniz ve kiminiz dahi evlâd ve ayalınızı pâdişâh ulûfesiyle beslersiniz. Bundan sonra bu kadar mühimmât ve kese kese akçe alup, sefere geldiniz. Sizler adâb-ı gazâyı öğrenmediniz mi? Sefere gelen ehl-i İslâm emr-i pâdişâhiye imtisâl eyler ve dîn gayreti olan mü'min mü'min karındaşına i'âne eyler. Hala Silistrede bu kadar ehl-i imanı kâfir muhâsara eylemiş, cenk oluyor, feryâdçılar bir uçdan geliyor. Sizin her biriniz bir havada geziyor. Bu sizin durduğunuz iş ehl-i insaf kârı değildir” deyince, bunlar dahi : “Efendim, bizim fi'l-asl kabahatimiz var, anın için havf eyleriz ki, pâdişâhımız bizi kâfire kırdıracaktır, bu danışık döğüşdür” dediklerinde , Ebü'l- Müslimîn buyurdular ki, “Siz ne yaman akılsız kavmsınız. Üç senedir ben küffâr ile yaka yakaya olup, bu kadar cenk eyledim. Kâfire her galib oldukta, şevketli pâdişâhımız bana rütbelere ihsân eyledi ve dîn yolunda bu kadar hazineler telef oldu. Danışık döğüşün de böylesi mi olur? Hem kudretli pâdişâhımızın sizden ne korkusu vardır ki, sizi kâfire kırdıra?

(137-a) himmet-i pîrânla bir günde ocağınızı söndürür. Ama ölürüm der iseniz, elbete sefere gelmeden murâd ölmek içündür. Dünyaya gelen elbet ölür. Sa'âdet ki, kâfir elinde olup, şehîd oluna. Azizim, siz bu kendi havanızı bırakıp, ulu'l-emre itâ'at edin, varup düşmen-i dînden intikam alalım. Ben size her vech ile kefilim” deyü bunların beynine girüp, itâ'at yoluna koydu ve cümlesi : “Sen nerede isen, biz de oradayız” deyü söz verdiler. Silistre üzerine gitmeye karar verilip, herkes tedârikine baktı. Surûri Mehmed Paşa Hazretleri çarhacı ta'yîn olunup, Ebü'l-Müslimîn Baba-ı Muvahhidîn Hazretleri dahi askere başbuğ ve serasker nasb olunup, on beş bin asker ile geçüp, Silistre üzerine yürüdüler. Bunların geldiğini kâfir haber alup, yol üzerinde Tatarisa nâm mahâlde kazak ordusunu kurup, asker-i islâmî karşıladı. Ebü'l-Müslimin Kahraman-ı Rû-yi Zemin Hazretleri, tez elden kazma, kürek arabalarını yanaşdırup, metrisler alup, yeniçeri askerini metrise yayındırup, aralarına dahi kendi mu'temet adamlarından koyup, “Sakın yerinizden kıpırdanmayın, ne zaman atlu bozulup, kâfir

üzerinize gelürse, çalın kurşunu ve ben kaçmadıktan sonra bir tarafa gitmeyin! Firâr iden olursa, kâfirden evvel ben öldürürüm” deyü ihtimâm-ı tam eyledi. Andan topları kurdular, asker hazır olup, küffâra mukâbil yürüdüler. Kâfir peyder pey başladı, gümbür gümbür topları atup, gülle ve salkımları

(137-b) üzerlerine indirmeye ve asker-i menhûsesini tabur tabur idüp, yürüttü. Bu taraftan Ebü'l-Müslimîn Hazretleri, dahi asker-i islâmı saf saf kol kol taraf taraf eyleyüp, gülbang-ı Muhammedî çekilüp, İslâm dilâverleri “Allah Allah” diyüp, küffâra koyuldular. Baba-ı Âlem Hazretleri dahi askeri yürüyüp, kendi dahi aslan gibi atına süvâr olup, taraf taraf askere kol kanad olup, istimâlet virüp, gâh gâh kahramanî na‘ralar urup, küffâr içinde at sürüp, önüne geleni kırup, kovup harman gibi savurur savurur idi. Külliyetlü cenk olup, kazak askerini yerinden oynatup, asker-i İslâm kazakların yerlerini zabt eylediler. Alınan dil ve kelle ve olan feth u fütûhât kıyâsa gelmez idi ve kazak ordularını bütün bütün altına üzerine getirüp, hem perîşân eylediler; ve hem çok ganimet alındı. Fetih ve zafer rüzgarı esti. O gün akşama kadar kazaklar belâsı tamam oldu. Asker-i İslâm kazakların yerine konup, metrisler zabt eylediler. Sabaha kadar durmayup, oturmayup, metris kazup, şaranpol ve muhâfaza olacak yerler yapıp, kendülerine metanet verdiler. Baba-ı Âlem Hazretlerinin kahramanî gözlerine uyku girmeyup, alât-ı cenge râbîta virüp, askere istihkam verirler idi. Çün sabah oldu. Bağratiyan dedikleri Fitneşal var kuvvetini pazuya getirup, Rüstem-i Zaman Hazretlerinin üzerine kalktı. Zirâ bilür idi ki, inâyet-ı hakkla Ebü'l-Müslimîn Hazretleri bunlara galebe ider. Kazak askeri perîşân olup,

(138-a) Kahraman-ı Âlem üzerlerine ta'yîn olduğunu Fitneşal duyunca, Silistre'den ümidi kesti ve çenarânlara söyledi ki; “Bu Silistre'den gayri fâide yoktur. Ama kendi başımızı niçe kurtaralım!” diyüp, çok teesüf eyledi. Ama ne çare olacak oldu, gayri bir tokuşma lâzım geldi. Bütün bütün Silistre'den el çekip, askerini Kahraman-ı Âlem üzerine bindirdi. Tamam taburlarını kurup, yürüdü, topları ve humparaları yağdırmaya başladı. Bu taraftan Rüstem-i Zaman Hazretleri dahi metriste olan askerlere eyüce tenbîye ve takyîd idüp, topları yerine bindirüp, cenge hazır oldular. İbtidâ kâfirin atlu askeri gelüp, kuşattı. Bu taraftan Kahraman-ı Âlem dahi atlu gazîlerden bir takımı bunlara karşı çıkardı. İki taraftan birbirine koşup, uruşmaya ve çarhaya başladılar, yavaş yavaş cenk ateşlenup, kâfirin atlasunu bozulma rütbelerine gelüp, eyüce gerulettiler. Çünkü kâfir islâmın galebesini gördü. Bir taraftan dahi Donus Kazağı sürdü,

andan Drakman Askerini yürüttü, andan Posırlı Takımı yürüdü, andan Vardeye Askeri yürüdü, andan Geger Askeri, Bayraklı Askeri, Aynalı Takımı taraf taraf kudurmuş köpek gibi İslâm üzerine yürüdüler. Dağ ve sahraları bürüdüler. Bu taraftan Kahraman-ı Âlem bunları görüp, taraf taraf, saf saf, kol kol, bölük başı ve binbaşı ve kaza ağaları ve sergerdeleri ve hayta başı ve tüfenkçi

(138-b) başı ve sâir asker sürer ağaları “Göreyim, yürüyün! Gün bugündür, saat bu saat” diyüp, her birini bir koldan kâfir üzerine saldı. Ama kendileri birkaç gündür gayet de yorgun idi. Şöyle ağaç sâyesine dayanup, istirahat vardı. O esnada : “Yâ- rabb, hal niçe olur?” deyü düşünüp, hakkdan meded talep eyler idi. Allahü-Teâlâ kemâl-i lütüf ve kerâmetinden Rüstem-i Cihân’ı tesliye için kul kethüdası Mustafa Ağa dahi bir tarafta yatmış uyurlar idi. Âlem-i ma’nada şöyle görür ki ; Bir takım askeri ile esed-ullahu’l-galib Ali bin Ebutalib kerem-ullah-u veche ve radiyellahuanha hazretleri, çekilup, gider. Bunları görünce, “Nereye gidersiniz?” deyü suâl eylediler. Hazreti şah-ı merdân buyurdular ki; Tatarisa cengi imdâdına gideriz dedi. Ağa-yı merkûm uyanup, der-akab Baba-ı Âlem Hazretlerine gelüp : “Efendim, müjde olsun. Feth u fütûhâtı Allahü-Teâlâ bize ihsân eyledi. Şimdi âlem-i ma’nada Hazreti Ali kerem-ullah-ı veche efendimizi gördüm, imdâda geldiler. Elbet onların imdâd eylediği taraf galib olur” deyü haber verdi. Hemen bu meserretle Kahraman-ı Âlem Hazretleri, secde-i şükür idüp, atına süvâr olup, tekbîr alup, cenge nazar eyleyup, bir tarafta azıcık mağlubiyet anladı ki, kâfir, islâmın bir tarafı üzerine eyüce yüklenmiş, hemen dal kılıç olup, “Allah Allah” diyüp, haşimî na’ra urup, ol semte at sürüp, “Koma bre gidi!” deyü kendüyı kâfire bir uruş urdu ki; sokak sokak açup, demet demet biçüp, kâfirin taburlarını söndürüp, ol kola (139-a) kuvvet gelüp, yeniden canlanup, hücum iderler idi. Andan Rüstem-i Cihân bir tarafa dahi imdâd idüp, gazîleri aşka getirüp, cenk ateşi alevlenup, küffâra bir taraftan rahne iderler iken, bir taraftan bir toz belürdü. “Aya bu gelen kimdir?” deyü herkes müterakkıb olup, Ebü’l-Müslimîn Hazretleri, karşı menzil gönderdi. Der-akab menzil ile varup, haber alup, gelüp, müjde eylediler ki : “Efendim, bu gelen Tepedelenli Ali Paşa Hazretlerinin oğlu Muhtar Paşa’dır. On binden mütecâviz cengâver Arnavud askeriyle bize imdâda geldi” deyü haber verdiler. Yerde tozu rüzgar def’ idüp, bayrakları görünüp, tabl u baz ve mehterhâne sadâları zuhûr eyledi. Muhtar Paşa resme ve kanuna bakmayup, at sürüp, Ebü’l-Müslimîn Hazretleriyle görüşüp, muhabbet idüp, hemen askerine emreyleyup, ayağı tozuyla ve dinç askeri dahi bir taraftan kâfir

ordusuna hücum idüp, yakıp, yıkmaya başladılar. Meded Allah bir gavgadır kopdu ki, yerde insan, gökte melek hayran oldu. Baba-ı Âlem Hazretleri dahi bir yerde karar eylemeyüp, gâh cenge gâh metrislere at sürüp, na‘ralar urup, imdâd eyleyüp, istimâlet verirdi. Kahraman-ı Âlem, haydarî na‘ralar urdukça, kâfir işidup, eli ayağı tutmaz olup, perîşânlık gelürdü. Ehl-i İslâm işittikçe, sura İsrâfil üfüldükçe, halka can geldiği gibi yeniden canlanup, aşka gelüp, Baba-ı Âlem aşkına her biri bir aslana dönüp, yorgunlukları gidüp, yanar ateş gibi

(139-b) küffâra ururlar idi. Azizim, bu cengi bir büyük kitap tahrîr idüp, yazsam, yine yetmez. Şah-ı merdân hazreti Ali Efendimiz ma‘nada bir cenge imdâd eyleye, var kıyâs eyle, gayri o cenk nasıl cenk olur! Eger zaman-ı evvelde gelen kahramanlar bu cengi görseler hayran olup “Daha ben de kahramanım?” demezdi. Bu üslub üzere bir kararla ateş gibi tamam kırk sekiz saat küffârı kırdılar. İki yüz binden ziyâde kâfir var idi. Bir orduya yetişecek kadar hayvan telef olup, yaralandı, elli binden ziyade kâfir kılıçtan geçti. Hâsılı Fitneşal gördü ki, krala feryâdçı gidecek adam dahi komayup, kıracaklar. Zirâ gaziler cezbe getirüp, esirdiler. Rüstem-i Âlem’in gözünü kan bürüyüp, önüne dağlar dayanmaz, küffârı kırmadan usanmaz. Bir dürlü çare olmayacağını anlayup, top, cebehâne ve ordusunu takımıyla bırakıp, can kurtarma sevdâsına düşüp, sağ kalan bir mikdar askerini alup, gecenin bir vaktinde husûfute kuvvet, geceye bereket, Tuna’nın kenarına gelüp, açıklara girebilen girüp, giremeyen can alâmetiyle kendüyı Tuna’ya atup, sefil ve ser-gerdân kimi boğulup, bazı açıkta asker çok olma takribi denize kaynayup, bir takrib Tuna’yı öte geçüp, gitti. Ama kâfirin ordusunun işi bitti, askerinden hayır gitti. Bir mahâle sığınup, çadırlarını kurup, krala tahrîrât ayzıp, feryâdçılar çıkarup, “Aman el aman ! Kaharaman-ı Âlem Pehlivan-ı Cihân’ın elinden dâd ü feryâd” dedi.

(140-a) Çün haber krala gelüp, çenarânlar cem‘ olup, nâme okundu. Ebü'l-müslimîn Hazretlerinin, ordusunu perişan idüp, bozduğunu işitti. Hayret deryasına dalup, ağladı. Bu kahraman ile bizim işimiz nereye varır?” deyü söyleşüp, hîle dağarcıklarını meydana koyup, bir suret-i âher ile Rüstem-ı Âlem’i teshîr eyleme sevdâsına düşüp, vâfir usûller kurdu ki; kal u kaleme gelmez. Yine etrafa kağıd yazıp, ordusunu düzme sevdâsına düştü. Bunlar bu halde bu taraftan Baba-ı Muvahhidîn Hazretleri, mansûr ve muzaffer cenkten el çekip, yerlerine gelüp, ta‘amlar yenüp, kahveler içilip, küffârın ordusundan kalan eşyalarını bir yere cem‘ idüp, kelle getüren gazîlere ikrâm eyleyüp, çelenk ve

altun verilup, ehl-i islâmın yaralu olanlarına cerrahlar ta'yîn olup, cümlesini evlâdı gibi yaralarına tumar olunup, şühedâların namazı kılınup, yerlerine yerleşup, cümle gazîler cema'at cema'at yerleşup, sevinişip, birbirine gazâ mübareki deyişup görüşdüler. Pehlivan-ı Âlem dahi vezirâne çadırında aslan gibi oturup, Muhtar Paşa vesâirleri ve bin başıları ve bölük başıları gelüp, tebrîk-i gazâ eyleyüp, kahveler ve şühedâ-i deşt-i Kербela aşkına şerbetler içilup, herkes olduğu yerden mühimmâtlarını alup, bir velveleli alay ile Rüstem-i Cihân Hazretleri, Silistre'ye yürüdüler. Silistre muhâfızı ve eşrâf-ı belde ve sâir iş erleri kal'adan dışarı istikbâle gelüp, karı, kızan, çoluk

(140-b) çocuk kimi kal'a kapusunda, kimi sokaklara dökülüp, feryâd idüp, ağlayarak şevketlu pâdişâhımıza dualar idüp, Baba-ı Âlem cenâblarına dahi senâ eyleyüp, "Allahü-Teâlâ, devlet-i al-ı osmana zeval virmesun! Ey cümle Müslümanlar babası, rabbim seni de eksik eylemesun!" deyü gözyaşı dökerek, dua eylediler. Kahraman-ı Âlem Silistre'ye dahil olup, beş on gün istirahat olunup,

95. Ebü'l-Müslimîn Hazretlerinin Vezâretleri Kıssasıdır Efendim

Sadrazam Hazretleri, bu meserreti ve fütûhâtı telhîs idüp, rikâb-ı kamer-tab-ı hümâyûna ifâde ve tebşîr eyledi. Şevketlu, kudretlu, kerametlu pâdişâhımızın ma'lûm-i mülûkâneleri oldukta, Baba-ı Âlem Hazretlerine çok dua eyleyüp; "Tamam üç tuğ İbrahim Paşa Hazretlerinin kılıcı etmek ve hakk-ı sarihi oldu. Kemâliyle seyr u sülûk görüp, mürşid hizmetinde olup, evvel zamanda halîfe olan dervişân gibi bunlar da hakk-ı sarihi olarak, rütbe-i vâlâ-yı vezârete lâıyk oldu" buyurup, üç tuğ ile rütbe-i vâlâ-yı vezâret verilmesine irâde-i hümâyûn ta'alluk eyledi ve telhîs geldi. Sadrazam hazretlerinin ma'lûmu oldukta, bir gün bir azîm divân idüp, vezâret beratı semerkand abâdı üzerine tahrîr olunup, mansıb emirleri yazılup, seraskerlik fermanları inşâd olup, vezâret hil'ati müheyyâ olup, Kahraman-ı Âlem'e da'vetçi gidüp, anlar dahi vezirâne süvâr olup,

(141-a) divân-ı sadâretpenâhiye bi'l-iz ve'l-ikbâl teşrîf eylediler. Sadrazam ve ricâl-i devlet, istikbâl idüp, ba'dehu vezâret beratı kırâ'at olunup, andan atıyye-i hümâyûn olan cevâhirlu han çelengi devletlu başına takılup, serasere kaplu vezâret hil'ati mübarek arkalarına giydirilüp, Rakka mansıbı ile bekâm olup, yerlerine mütesellim nasb idüp, "Şevketlu, kerametlu, kudretlu pâdişâh-ı rû-yi zemin, halîfe-i resûl-i rabbü'l-âlemin sizi üç tuğ ve rütbe-i vâlâ-yı vezâretle serasker eyledi" buyuruldukta, dualar olunup,

çavuşlar dahi : “Vezâret mansıbın mübârek ola, yaşın uzun ola, Hakk Teâlâ pâdişâhımıza ve sadrazam efendimize ömürler ihsân eyleye!” deyü alkışladılar. Andan Baba-ı âlem Hazretleri sadrazamın huzurunda resmen görüşüp, atına süvâr oldukça, “Uğurun çok ola!” deyü çavuşlar ve çavuşlar arasında ricâl-i gaib erenleri bir alkış dahi eylediler ki; göklerde melekler dahi işitti ve Ebü'l-Müslimin Hazretlerinin vezâreti beşâreti memâlik-i islâmîyeye neşr oldu. Andan küffâr memleketlerine dahi haber gitti. Ehl-i imanlar duyup, memnun ve mesrûr oldu. Hasûdlar ve münâfıklar ve kâfirler duyup, ziyâde mahzûn olup, belleri büküldü. Kahraman-ı âlemin rikâbına gümüş conlu Sadrazam takımı çavuşlar düşüp, bir azim alay idüp, kendi yerlerine gelür iken, iki tarafa altun saçarak, kemâl-i izz ü

(141-b) saltanatla gelüp, yerlerine inup, “Menzilin mübârek ola, yaşın uzun ola, Hak-Teâlâ pâdişâhımız efendimize ömürler vire!” deyü çavuşlar alkış idüp, bahşişlerini alup, gittiler. Der-akab Baba-ı Âlem Hazretlerinin her ne kadar evvelden takımı hazır ise, vezâret sûretine koyup, tuğları dikilip, sancaklar açılıp, kurbanlar kesilip, o yane mehterbaşı dönüp, mehterhâneler çalındı, kös nâm ve şânı yedi iklim, dört köşeye yayıldı. Küffâr çenarânları korkusundan bayıldı. Kahraman-ı Âlem'in düşmanları ayıldı. Mükemmel vezâret takımları düzüldü.²¹² [ ] Ağa'yı kethüda idüp, hil'at giydirdi, Ağa'yı dahi hazinedâr eyledi, Ağa'yı silahdâr eyledi, Ağa'yı divân efendisi eyledi ve sâir gedik ağaları hil'atler giydi ve dışarıda olan ağavâtların başlarına hil'atler verildi. Ba'dehu orduda mevcut olan vüzerâ-i azam hazretleri birer birer gelüp, görüşüp, vezâret tebrîki eylediler. Andan orduda olan ordu kadısı vesâir ulemâ takımı gelüp, görüşüp, dua idüp, tebrîk-i mansıb eylediler. Yeniçeri ağası, kul kethüdası ve ocak ağaları gelüp, mübâreki dediler. Ricâl-i devlet ve erkân-ı saltanat takım takım gelüp, takbîl-i dâmen idüp, öpüşüp, görüşüp, cah celilü'l- kadirlerini tebrîk idüp, şerbetler içilip, gittiler. Andan sefer-i hümâyûnda olan iş erleri ve ağavât ve hatırları sayılır zâtlar gelüp, etek öpüp, tebrîk-i rütbe-i âliyye eylediler. Andan bi'l-cümle kendi

(142-a) tevâbi'leri olan ağavât ve binbaşı ve bölük başları ve kapu halkı gelüp, tebrîk-i mansıb eyleyup, etek öptüler. Ol kadar halk tebrîke geldi ki; hesaba gelmez, alınan bahşişleri kapu dairesinde olan canlar koyacak yer bulamayup, vilâyetlerine bolca çeküp, gönderüp, mal-ı ganimet kadar keyif verdi. Destûr-i Âlişân Vezîr-i Zî-şân

²¹² [ ] Bu bölümler, müellif tarafından boş bırakılmıştır (ç.n.).

Hazretleri tamam kemâlini buldu. Etrafına sâye saldı. Çend roz mürûrunda sadrazam hazretlerine teşekküre vardı. Yusuf Paşa Hazretleri, çok ikrâm ve iltîfat eyleyup, “Paşa karındaş, duracak gün değildir. Hemen bir gün evvel şu kâfirin arkasına düşüp, kırup, Osmanlı ülkesinden kovup, çıkarmanın çaresine bakalım. Zirâ halîe-i İslâm şevketlu pâdişâhımız sizi cümlemin üzerine tercih idüp, bu maslahata ta’yîn eyledi. İnşallah inâyet-i hakkla feth u fütûhâtlar peyder pey zuhûr ider ve bundan böyle size a’lâ mansıblar dahi ihsân olup, sâye-i hümâyûnda nâm ve şânınız kıyâmete kadar halk içinde söylenür” deyü kelâmlar eyleyüp, taltîf eyledi. Rüstem-i Âlem Hazretleri dahi “İnşallah bi-kudret-ullah sâye-i erenlerde şevketlu pâdişâhımıza hizmet idüp, dîn ve devlet yolunda çalışırım. Bizim işimiz budur. Hemen siz de inâyet idüp, yerine göre cebehâne ve mühimmât ve gazîlere lokma ve iktizâ eyledikçe imdâd-ı askeri gönderüp, arkamızı boşlamayın! Gerçi asker-i tâifesini

(142-b) Allahü-Teâlâ bize musahhar eylemiştir. Ben olduğum yerde yalnız kalmam. Lâkin cenk ahvâlidir, düşmanımız kavîdir. Tedbîrde noksan idüp, takdîre nihân olmayalım ve bize i’âne eyleme, dîn ve devlete i’ânedir. Hemen Allah utandırmaya!” diyüp, dahi bunun emsâli Yusuf Paşa ile kavî ve karar ve meşveret idüp, sözü bir yere koyup, kalkıp, kendi makamlarına geldiler. Tedârikât-ı seferîyyelerini görüp, top ve cebehâne ve humparalarına ve mühimmâtlarına râbîta virüp, hazır oldular. Ziyâde debdebe ve velveleli alay ile mehterhânesini dögdürerek, top ve cebehanesini alup, külliyyetlü asker ile küffâr üzerine azîmet eylediler. Küffâr-ı hâk-sârın askeri bozgun ve perîşân olmuş idi. Hinzir avlar gibi buldukları yerde karşı koyanı kesip, teslim olanı tutup, beher gün elli altmış dil ve kelle ordu-yu hümâyûna gönderüp, küffârın şerrinden memleketleri temizleyerek, gece ve gündüz gazâ idüp, kırup, kovup, Babadağı’na varıncaya seksen bin kâfirden eser bırakmayup, oraları temiz eyledi ve küffâr askeri kırılıp, tutulup, tamam oldu. Her bir gün orduya dil ve kelle geldikçe erkân-ı devlet ve vekîl-i saltanat ve sâir ibâdullah-ı müslimîn düğün, bayram idüp, devletlü Ebü’l-Müslimîn Hazretlerine dua iderler idi ve bir tarafa kafir “Hücum ideyim!” dese Baba-ı Âlem Hazretleri bu tarafa me’mûr olmuş geliyor deyince, kâfir askeri ezan sesi işitmiş şeytan gibi el çekip, kaçır idi ve cem’-i ser-hadd mansulalarında bir emniyet hâsıl oldu. “Eger kâfir üzerimize gelürse, Baba-ı Âlem bize imdâd idüp, kafirin zararından halâs ider” derler idi.

(143-a) Hâsıl-ı kelâm şevketlu pâdişâhımızın hüsn-i teveccühü, berekâtı devletlu Baba-ı Âlem bir rütbeye geldi ki; sadrazam vesâir vüzerâyı kimse almaz oldu. Rumili bütün bütün büyük küçük Baba-ı Cihân'ı çağırırlar idi ve küffâra bir mertebe korku düştü ki, Ebü'l-Müslimîn Hazretleri, Kırımı dahi istese, teslîm idüp, canını halâsa iderdi. Kezâlik Anadolu'da dahi cümle ehl-i iman dua iderdi. Ama bu rütbe-i şöhretleri çok kimselerin mizâcına muhâlif geldi. Sadrazam Hazretlerinin derûnuna post korkusu girdi, va'atlerine hilâf çıktılar, imdâd eylemediler. İmdâd-ı hakkla yaz başa vardı. Çünkü kış geldi, diyâr-ı ruma sovak düştü, el ayak tutmaz oldu. Kanun-i pâdişâhî üzere kışlamaya sadrazamdan izin istediler. Sadrazam dahi Pazarcıkta kışlamaya ferman eyledi. Ebü'l-Müslimîn Hazretleri yazdılar : “Efendim, benim askerim azdır, Tatarcık per-açık ve büyük ve perîşân yerdir. Az asker ile anda kışlama güç olur, çok asker cem' eylesem, zahire yetişmez ve tedârik güç olur. Size o kadar zahire tedârik de zahmet olur, gönderemezsiniz, benim dahi varım gitti, mankırım hak yetire oldu. Kerem edin, bize izin verin Balçık nâm mahâl Pazarcık'a yakındır, varup, bu kış anda kışlayalım .İnşallahü- Teâlâ evvel bahar oldukta, Rumili ve Anadolu'dan asker gelmeye başlar. Biz de avn-i bâri ile çıkup, yine dîn yolunda fi-sebil-illah cihâd idelim!” deyü niyâz eyledi. Sadrazam : “Elbet Pazarcıkta kışla!” deyü

(143-b) inâd idüp, “Elbet Tatar Pazarcığında kışlasun!” deyü emr geldi. Ebü'l-Müslimîn Hazretleri, başına geleceğini bildi : “Hoş imdi ne çare! Vekîl-i sultandır, şimdi buna itâ'at eylememek pâdişâha âsi olmaktır. Bu ana kadar halîfe-i islâma âsi olmadım, şimdi bir kışlak için âsi mi olayım? Ne mani' kâfir bizi istîlâ iderse, pâdişâhımıza itâ'at yolunda canım fedâ olsun” diyüp, Tatar Pazarcığına teşrîf buyurup, meh-mâ-emken etrafı koruyup, anda kışlak eylediler. Lâkin yanlarında olan askere ordu-yu hümâyûndan bir dane şey gelmedi ve zad u zahîre verilmedi. Bu kadar bin asker ile zad u zahîre yok, anda kaldılar. Etraftan buğday kimesi ve sünbülesi bulup, yerler idi. Hayvanât kalmadı, cümlesi yendi, içildi. Hatta devletlu Ebü'l-Müslimîn Hazretleri, etlerini dahi askere vermeye niyet eylemiş idi.

96. Kıssa-i Acîbe-i Abbas Paşa Rahmetullahi

Bunlar dura dursun! Azizim, kıssadan hisse bunu tasdikeder bir hikâyeye daha dinle! Enderûn-i hümâyûndan silâh-dâr ağalığı ile çıkan merhûm Abbas Paşa Hazretleri, Bursa'da mütekâid iken, sebep-i nefiylerinden suâl eyledim. Vezîr-i müşarünileyh

buyurdular ki : “Bize üç tuğ virüp, Kalas’a ve sâirlere ta’yîn eylediler. Sonra Yusuf Paşa Hazretleri gelüp, bizi Nigebolusuna muhâfız eyledi. Küffâr gelüp, etrafımızı muhâsara idüp, sâir kal’aları aldı, askerimiz kırıldı. “Aman, bize imdâd askeri gönderin!” deyü arîza yazdım. Cevabında “İnşallahü- Teâlâ Rişvan Kürdünden müretteb asker gelecek. Çend roz zarfında geldikte, gönderilür ve isti’câlen ferman gitti” deyü tahrîr ider. Barut kalmadı “Aman, cebehâne gönderin!” deyü niyâz iderim. “Kütahya ve Karahisardan

(144-a) güherçile tertîb olundu. Baruthânede dökülüp, gelecektir” deyü cevap gelür. “Askerin zahîresi yoktur, bize zahîre gönderin!” deyü yazarım. “İnşallah Bursa’da ekmekler erişmiş, biçilüp, peksimat olup, gelür, hemen varmak üzeredir” deyü tahrîrâtı gelür. Askere harçlık akçe istedikte, “Ma’den-i hümâyûnda tirhâl olup, darphâne-ı âmirede darp olunup, gönderilmek üzeredir” deyü cevabı gelür. Efendim, asker azaldı, etmek yok, cebehâne yok, harçlık yok. Rişvan Kürdünden gelecek asker, Kütahya’dan gelecek güherçile, Bursa’dan gelecek peksimat, Ma’den’den gelecek sim ve zer erişüp, bize imdâd idecek. Ma’a- hazâ kâfir etrafımızı kuşatmış. İşte efendim, bizi böyle leyte la’alle eylediler. Kâfir gelüp, kal’ayı aldı, sonra “Sen kal’ayı muhâfaza eylemedin?” deyü müsâdere idüp, Midilli’ye nefy ve andan Bursa’ya gönderdiler.(Haşim,-kethüdası Haşim Efendi- şu torbayı getir!) dedi. Vâkı’â bir büyük torba derûnunda hesapsız mektup ve fermanlar vardır. “İşte efendim, kal’a muhâfazasında bize havâle verdikleri zad u zahîre ve harçlık fermanları bunlardır. Hiç kuru kağıt ile kâfire mukabele olunur mu? İnşallahü-Teâlâ bu kağıtları şevketlu pâidşâhımızın cemâlini görme müyesser olursa, hâk-pâ-yı devletlerine arz iderim. Görmek müyesser olmazsa, yarın rûz-i cezada huzûr-i hakda Yusuf Paşa ile mürâfa’a olurum. Şimdilik tekyede bir yerde şunlar emânetullah dursunlar. Belki zamanıyla olur” buyurdular. Ba’dehu Boluviran şehri valisi olup, anda bir iki camii, ve mekteb ve medrese ve hayrât, hasenâtlar yaptı ve Bursa’da Şeyh Ahmed Gazzi Kuddise Sırrahu Dergâhının cami ta’mîrine on bir kese akçe verdi, ta’mîr olundu. Ba’dehu

(144-b) Bolu sarayını binâ eyledi. Saray karşusunda bir a’lâ Nakşibendi Dergâhı yaptı, bir mükemmel tekye oldu ve kendi mezarını anda konmaya vasiyyet eyledi. Ömrü âher olduğu gün “Bolu civarında Ümmi Kemal Hazretlerini ziyârete giderim” deyü taht-ı revâna binüp, Bolu’dan çıkup, yolda zikr ve tevhîd iderek, üç saat yol alup, anda zikr iderek; ehl-ullaha mütevecihhen zîk-i sadr illetinden ahirette teşrîf idüp, gitti. Binâ

eylediği tekye civârında rahmet-i hakka karîn oldu. *Rahmetullahi aleyhi rahmehu vâsi'a*²¹³ (*). 1228 ahir-i şa'ban.

97. Moskof Kralının Fitneşal ile Devletlu Ebü'l-Müslimîn İçün Meşvereti Beyân Olunur

Çün devletlu Baba-ı Âlem Hazretleri, Tatar Pazarcığında yar yok, yâver yok, bu hal üzere kışladı. Rusya kralı üzerine dahi Freñçe askeriyle Bonapart gelme sadedi çıktı. Ama kâfirin murâdı Osmanlu ile istediği gibi barışık idüp, Bonapart ile mukâbele eylemek idi. Lâkin ne çare, her ne taraftan asker-i islâma ve hudûd-i hakanîyeye hücum eylese, Ebü'l-Müslimîn Hazretleri, önünü alup, kırar, kovar idi. Ehl-i islâma galebe idemedi ki; istediği yerden sınır kesup, barışık eyleye. Ve'l-hâsıl Fitneşal olan Kamenski ile meşveret idüp, “Bizler devletlu Baba Paşa Hazretlerini bir şeye benzetemeyince, Osmanlu'ya galebe idüp, barışık idemeyiz. Şunun bir çaresini görelim! Ebü'l-Müslimîn uğurunda yüz bin asker de telef olursa olsun, tek şu bir şeye benzesun!” deyü ikdâm eyleyup, kavî tedârik görüp, seksen bin asker ile Kamenski'yi Baba Paşa Hazretleri üzerine tertîb eyledi ve bu haberi casuslar gelüp, Ebü'l-Müslimîne haber verdiler ki ; “Efendim, sen bir açık yerdesin, bu mahal

(145-a) bir tehlikeli yerdir. Pazarcığı muhâfaza idüp, küffâr ile döğüşme, uruşmaya otuz bin askere muhtaç. Senin ise, üç bin adamın yok. Kâfir seksen bin asker ile geliyor ve senin için yüz bin asker kırdırarak. Kerem eyle, şuradan çık, bir selâmet tarafına git!” dediler. Ebü'l-Müslimîn Hazretleri: “Başa yazılan gelür. Ben evlâd-ı Resulullahdanım. Düşmandan yüz çevirme olmaz. Ölür isem de, bunda ölürüm,yohsa düşmandan kaçtı dedirtmem” buyurdu.

98. Tatar Pazarcığında Olan Cengleri

Seksen bin asker kalkup, Piletof nâm bir bahâdır kâfir dahi asker alup, Ebü'l-Müslimîn üzerine yürüdüler. Bunlar dahi haberdâr olup, Pazarcıktan üç bin asker ile çıkup, on iki saat Karasu nâm mahâlde küffârı karşıladılar. İki asker birbirine karşı kondular. Ertesi gün bir azîm cenk kuruldu. Kâfir taburları yürüdü, top dumanı havayı бүrүdü, kan gövdeyi sürüdü. Asker-i İslâm dahi saf saf idüp, taraf taraf Ebü'l-Müslimîn Hazretleri yürüyüp, kendi dahi kahraman-ı katıl misâli cenge girüp, Hazreti Ali gibi na'ralar urup,

²¹³ (*) Allahın rahmeti üzerinde olsun, onun rahmeti genişdir.

düşman askerini harman gibi savurup, savurur idi. Piletov kâfiri ve Fitneşal Kamenski Baba-ı Âlem Hazretlerinin cengine hayran olup, “Dünyada analar böyle pehlivan doğurur mu?” deyü ziyâde begendiler. O gün hayli cenk oldu.

(145-b) Kâfirden kırk elli dil tutuldu. Küffâr askerinin halinden suâl eylediler. Şöyle haber verdiler ki : “İş bu gelen Kamenski ve Piletov ile seksen bin askerdir. Cümlesi Baba Paşa uğruna kırılmaya geldi. Bunlar göremez ise, seksen bin daha tertîb olundu. Hâsılı Rusya kralı cümlesini unutup, mahsus Baba Paşa üzerine sefer eylemiştir, elbet bunu tutacaklardır” dediler. Ebü’l-Müslimîn Hazretleri dahi: “Aslanın bir tanesi niçe bin köpekten yüz çevirmez. Yalnız başıma da kalsam, yine bunlara kılıç sallarım. Allah benim ile bilebilir. Erenler himmetleri ile yine baş olur” diyüp, sözünü geri komadı.

Ama ne çare takdir-i hüdü yerini bulsa gerektir. Der-akab devletlu Baba Hazretleri, küffârın hücumunu ve askerini kaleme alup, sadrazama ifâde idüp, imdâd istedi. Hîkmet-i hüdü bir ayağına kurşun degdi, yaralandı ve mübârek koluna ve bir bacağına dahi yel girdi. Çaresiz kalup, andan dönüp, yine Pazarcığa geldi ve sâhib-i firâş olup, bir yanından bir yanına dönmeye mecali yok kaldı ve yine gayret idüp, Pazarcık etrafını muhâfaza idüp, metânet virüp, metrisler ve hendekler yaptılar. Sekizinci günü yer götürmez askeriyle kâfir gelüp, ordusunu kurup, cenge hazır oldu. Ertesi gün tabur kurup, takım takım asker çıkarup, toplara fitil idüp, yürüdü. Bu taraftan Ebü’l-Müslimîn Hazretleri dahi askerini ayaklandırıp, kendi dahi canını dişine alup, atına süvâr olup, gülbang-ı Muhammedî çekilup, tekbîr getirup, “Allah Allah” diyüp, üç bin asker ile seksen bin askere mukâbil durup, toplar atup, humparalar yağdırup, dal kılıç küffâra koyuldular. İki taraftan top

(146-a) humpara sadâsı, atların sehili, küffârın feryâdı asmâna dikildi, bir azîm cenk kuruldu. Yine develetlu Ebü’l-Hüslimîn Hazretleri haydarî na‘ralar urup, taraf taraf at sürüp, askere istimâlet verirdi. İki yerinden kurşun degdi ama kâfirden degil, başka yüzden idi, atı urulup, düştü. “Baba Paşa Hazretleri şehîd oldu” deyü askere perîşânlık geldi. Tekrar atına binup, tekbîr alup, na‘ralar urdu, asker görüp, canlandı ve vâfir dil ve kelle alındı. Bir mikdar asker de şehîd oldu. Akşam iki asker dönüp, kondu. Ertesi sabah oldu. Yine cenge mübâşeret olunup, kâfirin taburları önünde papazlar afroz iderek, toplar atarak, İslâm askerine yürüdüler

kûh ve sahrâları bürüdüler. Bu taraftan Ebü’l-Müslimîn Hazretleri dahi askere istimâlet virüp : “Göreyim, gün bugündür. Bir mikdar dayanalım, inşallah ordudan imdâdımıza

da gelür” deyü kuvvet virüp, yine İslâm dilâverlerini küffâra karşı yürüttü. İki asker birbirine karşı, cenge âgaz olundu, akşama kadar cenk oldu. Hâsıl-ı kelâm tamam dokuz gün kâfire dayandılar, günde bir iki yüz kadar şehîd düştü, üç bin beş bin kâfir depelendi. Onuncu günü kal‘aya kapandılar. Zirâ cümlesi bin adam kalmamış idi ve ordudan dahi bir kuş imdâda gelmedi ve bir taraftan yardım olmadı.

99. Tatarcık’da Esîr Oldukları Kıssadır

Ertesi gün kâfir, askerine metânet virüp, “Baba Paşa hastadır ve askeri azdır, hemen fırsatır, şunu tutalım, lâkin öldürmeye kasd eylemeyin. Her kim Baba Hazretlerini öldürmeye kasd iderse, derisini yüzerim” deyü

(146-b) Fitneşal askere tenbîye eyledi ve “Her kim tutabilirse, devletimizde çırağ olur” dedi. Bunlar bu kavlı üzere kal‘aya var kuvveti pazuya getirup, yürüdüler. Asker-i İslâm ise, ancak bin kişi yok idi, anlar da yorgun, durgun kal‘anın bir tarafını muhâfaza idelim der iken, bir taraftan kâfir basıp, kal‘aya doldu ve kal‘ayı aldı. Ama devletli Ebü’l-Müslimîn Hazretleri konağına kapanup, on beş adam ile yine küffâra hasta hasta şikeste beste karşı durup, sabahdan ikindiye kadar muhârebe eyledi. Nihayet çare olmayup, bir taraftan yol bulup, konağına doldular. Devletli Ebü’l-Müslimîn Hazretlerinin odası ve yatağının etrafını aldılar ve konağı ateş eylediler, cevap verdi ki: “Bunda yanar kül olurum, kâfire teslim olmam” dedikte, yanlarında ulemâdan iki zât var idi. “Efendim, buna Allahü-Teâlâ rızâsı yoktur, kendi nefsinin niçün telef idersin?” deyü nasihat eylediler. Andan emr-i hakka teslim olup, kâfir dahi gelüp, çenarânlar etrafını alup, üzerinden alât-ı harbî soyulup, koltuğuna girüp, Pazarcıktan çıkup, altmış kadar esir ile ve tevâbi‘iyle getirüp tez elden bir hinto bulup, Ebü’l-Müslimîn Hazretlerini bindirup, Yaş’a serasker-i küffâr olan Piletof’a götüre dursunlar. Sen kıssayı halîfe-i İslâm cânibinden dinle! Çünkü Baba Paşa Hazretleri, Pazarcıkta ziyâde sıkıldı ve kendüye imdâd olmadı. Bu taraftan şevketli, mehâbetli, kerâmetli, kudretli pâdişâhımız, Baba Hazretlerinin halini keşf idüp, “Eyvah devletimde bir yarar vezîrim var, o da elden gidiyor” deyü acele üç yüz kese akçe harçlık ve tebşîrler ile adam gönderup, küffârın nizâmını bütün bütün kendüye ihâle eyledi. Takdîr-i ilâhî ne çare, eger on gün evvel geleydi, küffârın gözü sahebe-ı karân göreydi? Gelen mübâşir Edirne’ye vâsıl

(147-a) olup, Baba Paşa Hazretlerinin esîr olduğunu duyup, “Eyvah kırk yılda bir hizmete ta’yîn oldum, beni Ebü’l-Müslimîn çırak ider idi. Baht-ı siyahım böyle etti”

deyü ağlaya ağlaya gelüp, rikâb-ı hümâyûna takrîr eyledi. Şevketlu pâdişâhumuz dahi gayet mahzûn oldu ve selametine çok dua eyledi. Yusuf Paşa duyup, sûrette mahzûn oldu. Hâsılı, ehl-i imana külli rahne olup, mâtem eylediler. Mâtem aşr-ı Muharremden bir gün evveldi. Yezidân tâifesi, düğün bayram eyledi, ehl-i iman karalar giyüp, mâtem tuttu. Rumili degil; bil ki Anadolu'ya dahi bu kara haber gelüp, cümle mü'minler mâtem idüp, selâmetine dualar eylediler.

100. Yaralarına Yaş'da Tîmâr Olduğu Kıssa

Kâfir Fitneşalının murâdı hâsıl olup, krala nâme yazıp, tatar saldı. Çün bu haber Rusya kralına erişdi. Şenlik topları attırdı ve üç gün donanma eyledi, ziyâde sevindi. Bunlar bu halde devletlu Baba Paşa Hazretlerini bir bölük kâfir askeri alup, Yaş'a getirüp, Piletof nâm askere ifâde eylediler. Der-akab Piletof karşı çıkup, istikbâl idüp, i'zaz ve ikrâm ile kondurdu ve bir a'lâ konak ta'yîn eyledi ve yaralarına tımar için beş altı tane üstâd hekim ve cerrah ta'yîn eyledi. “Eger Baba Paşa'nın yarası iyü olup, ayağı sağlamaz ise, sizi öldürürüm” deyü tenbîye ve takyîd eyledi . Zirâ kâfir dahi Baba Hazretlerinin kadrini bilür idi. Ayağında olan yara keşakeş olmuş idi. Zirâ cenk üzere mukayyed olmadı, bakamadı. Bir yirmi beş gün mükerrer hark ile sardılar. Ama acısı beyninde âvîz idi. O hal üzere yirmi beş gün yatup,

(147-b) ayakda olan çürük et dökülüp, yeniden at binmeye başladı. Tamam yirmi beş gün bir yanı üzerine yattı, mübârek yanları delindi, görenlerin ciğerleri dağlandı, üzerlerinde olan esbâbları vücuduna sarıldı. Hazreti Eyüb aleyhi selâm sırrı üzere üzerinde niçe bin bit peydâ olup, kum gibi kaynar idi. Bir mikdar iyü olmaya yüz gösterince, cerrahlar bıçak ile şalvarı ve esbâbını kesup, üzerinden aldılar ve başka libâs giydirdiler, ama vücudu ta'hun eyledi. Cerrahlar: “Bir tekne içinde yuyalım!” deyü tedbîr eylediler. Ebü'l-Müslimîn Hazretleri, kemâl-i edebinden gayret idüp, “Beni hamama götürün, anda vücudumu tathîr ideyim!” buyurdukta, cerrahlar : “Efendim, sen bir vücudu lâzım zâtsın. Şimdi senin hamama gittigini serasker duyar da burada bırakmaz, kâfir içine gönderir, zahmet çekersin. Kerem eyle, gel bunda tathîr idelim!” dediler. Ama söz kâr eylemedi. Hâsılı alup, hamama gittiler. Anda vücûd-i şerîfini tathîr eyledi. “Hamam sovuğuyla eylensun” diye saz söz getirdiler. Meger Ebü'l-Müslimîn Hazretlerinin cenglerinde şairlerin söyledikleri gazelleri bilür kimse var idi. Birisi başlayup, Baba Hazretlerinin cenk destanını söyledi. Kahraman-ı Âlem duyunca,

kalbine rikkat gelüp, ağlama istedi. Ama kâfir görüp, nâmûs olmasun deyü derunden ağlayup, andan kalkıp, yine konağına geldi .Bir kaç gündün sonra Piletof: “Baba Paşa Hazretlerinin eyüce olduğunu anlayup, belki elimizden alurlar, zira bunun yarları çoktur, cümlesi ittifak idüp, ölüm eri olup, bir gece baskun

(148-a) iderler, başımıza yine bir iş çıkarırız” diyüp, yol mühimmâtı görüp, asker ta’yîn eyleyup, Babanın altmış kadar askeri ile üç bin kadar sultânî etrafını alup, hintoya bindirup, içeru Kamanike şehrine götürdüler. Anda beş gün istirahat eyledi. Andan dahi alup, Ural Kazasına gittiler, üç beş gün rahat eyledi. Yine cerrahlar yanında akşam sabah timar iderler idi. Andan dahi alup, Kurskiya götürdüler, anda dahi birkaç gün oturarak, eyledi. Andan alup, Kiev’e götürdüler, anda dahi beş gün âsâyiş eyledi. Andan dahi alup, Kalgu’ya götürdüler, anda dahi oturak idüp, andan dahi merhale merhale ta-yı menâzil, kat’-ı merâhil iderek, yavaş yavaş seyr u temâşâlar olarak, memâlik-i küffârı görerek, Moskofa dedikleri vilâyete geldiler. Baba-ı Âlem Kahraman-ı Zü’l-himem Hazretlerinin vasfını işiten, alâka eylemiş idi. Moskofada Rusya kralı ile resm üzere görüştüler, belleşdiler. Kral, ziyade taltîf ve hürmet idüp, nevâzişler eyledi. Meclis kurulup, ta’âm geldi. Baba-ı Âlem Hazretlerine şarap teklîf eylediler. Ebü’l-Müslimîn içmedi. Kral: “Karındaş niçün içmezsiniz?”deyince, “Ben müslümanım. Evlâd-ı resulullahdanım. Yerleri ve gökleri yaradan Allahü-Teâlâ benim ceddîm Hazreti Muhammed sallallahu aleyhi vesellem’e gönderdiği kitabında ve şerî’atında bu şarabı bize hârâm eyledi. Kezâlik hınzır eti dahi bizim şerî’atımızda hârâmdır. Peygamberimizin şerî’atından ayrılmayız” dedi. Kral emredup, taze piliç kebabı ve

(148-b) sükkerî şerbetleri getirup, vezîr-i latenzir sofrasına koydular. Anlardan ekl eyledi kral-ı Moskof, Pehlivan-ı Cihân’ın dininde metânetini ve şerî’at-ı muhammedîye ri’âyetini ve ismetini görüp, ziyâde memnun olup, muhabbet eyledi. Zirâ âyîn-i din-i keferede bu kaide vardır ki; bir Müslüman dinine her ne kadar ri’âyet idüp, beş vakit namazı kılup, ramazan orucunu tutup, din-i muhammedîde haram olan şeylerden şarap içmeden, zinadan, livatadan ve sâir rızâ-yı hakk olmayan şeylerden hazer idüp, salâh üzere olan müslümana ziyâde rağbet ider. Dîn-i Muhammedî’ye rağbet eylemeyup, hârâm ve helâli fark etmeyup, namaz ve niyâza uzanmayan müslümana iltîfat eylemezler. Azizim, cümle kulların halâsı hakkın yedd-i kuvvetindedir, yine bu ikrâmı ettiren haktır. Bir Müslüman hakkın şerî’atına ri’âyet idüp, ibadetinde, tâ’atında olup, hakk yolunda bulunup, rızâ-yı hakkı gözederse, hakk-teâlâ dahi kâfirlerin kalbine

muhabbet ilka eyleyüp, sevdiği kullarına kâfirleri hizmet ettirir. Hak yolunda bulunan Müslüman, ne dünyada ve ne ahirette zahmet çekmez. Çün yenüp, içülüp, keyifler germâ-germ hatırlar nerm oldu. Envâ'î rakkaslar ve dürlü dürlü sazlar ve birbirine benzemez oyunlar peydâ olunup, Ebü'l-Müslimîn Hazretlerini eylendürme sevdâsıyla ba's ferah olur şeyler eylediler. Ama ne çare, hiç göze uyhu, gönüle ferah mı gelir ki, dar-ı diyârından, evlâd ve ensâbından, malından, mansıbından cüdâ olup, küffâr-ı hâk-sâr içinde esir ola. Bâ- husûs düşman-ı dînin galebesi ola

(149-a) Gayret-i dîniyesi olan zât-ı kerîm galip olan düşman içinde durur iken, velev şâhâne geçinse, yine düşmanın yüzünü gördükçe, derûnu yanar, titrer. Bülbülü altın kafese koysalar yine vatan vatan deyü buyurur. Moskof samurundan Mekke keçesi evlâdır. Hatta buyurmuşlardır: *“Bezın-ı Mekke mera beh zi samur-i Moskof ”*²¹⁴

Her ne ise, meclis tamam oldu. Kral, azîm hediyeler virup, bir a'lâ saat dahi verdi. Ba'dehu Ebü'l-Müslimîn Hazretlerine kral tarafından bir nâ-dîde ra'na hinto dahi verildi, küllî iltîfat-ı tâmmе gösterdi ve yevmiye yirmi beş guruş cep harçlığı ta'yîn eyledi. Andan sonra Ebü'l-Müslimîn Hazretlerini alup, hazinesine götürdü ve hazinede envâ'î frengâne malını ve hazine ve definesini seyr ettirdi ve çok tuhaf emtialar gösterup, arz-ı kemâl-i devlet-i Rusya eyledi. Andan bir konak dahi ta'yîn olunup, Baba-ı Âlem Pehlivan İbrahim Hazretleri, konaklarına geldi ve Moskofa'da her ne kadar Müslümanlardan esîr var ise, Baba-ı Âlem yanına cem' oldu. Üç yüzden mütecâviz mü'min ile anda ikâmet eylediler. Ama silaha müteallik bir demir parçasu dahi vermediler. Güya sahib-i mansıb misâli bir takım asker-i islâmıla yiyüp, içüp, beş vakit namaz kılup, Ramazan-ı şerîfde bir ay saim olup, âyîn-i Dîn-i Muhammedî icrâ iderler idi. Memâlik-i İslâmîyeden dahi dostları hediyeler ve harçlıklar gönderirler idi. Bir gün

(149-b) kral tarafından adam gelüp, Ebü'l-Müslimîn Hazretlerinin hatırlarını suâl idüp, şöyle haber verdi ki; “Efendim, kralım der ki, devletlu paşa hazretleri zahmet çekmesun, her ne zaman canları ister ise, hintoya binup, istediği yerleri gezsun, kendi safâsında olsun” deyü izin getirdi. Baba-ı Âlem dahi sâir esirleri alup, beher gün hintoya binup,

²¹⁴ Moskof nâm diyârda şekerin kıyyesi yetmiş beş guruşa , duhânın kıyyesi altmış guruşa satılır idi. Ol şehirde üç bin kadar tekâüd keferе çenarânı var idi. Her gün takım takım Baba-ı Âlem Hazretlerini ziyârete gelürler idi. Sabahdan akşama kadar gelene gidene duhân ve çay ve kahve içürürler idi. Hatta mervidir ki, eyyâm-ı esaretlerinde dört yüz kese akçeden ziyâde masârifleri olmuştur.

seyr u seyâhat idüp, gezerler, tozarlar idi ve oldukları diyâr, Bahr-ı Balçığ'a yakın ve Karanlık Vilâyetine karîb idi.

101. Vâsf-ı Memleket-i Hıta²¹⁵[ ]

Ve esed İskender ol semtlerde imiş, görenlerden nakli derler. Dört yüz saat boyu bir azîm divar açmış, Bahr-ı Balçık Moskof ile Hıta Memleketi sınırıdır. Diyâr-ı Hıta halkı gelüp, Bahr-ı Balçıktan geçüp, Moskof ile alış veriş iderler ve andan envâ'î meta gelür. Moskof dahi bahr-ı balçıkı geçüp, Hıta iskelesine varırlar ve alış veriş iderler imiş. Ama Hıta ülkesine bir türlü komazlar imiş. Hatta Moskof kralı Hıta pâdişâhına bir elçi göndermiş. İskeleden içeru alup, bir hintoya bindirup, kapaklarını kapayup, eyüce oturup, bir gün akşama kadar ılgar eylediler. Akşam oldukta, konak yerine koyup, açtılar, vilâyeti gösterdiler. Ertesi gün kezâlik yine hintoya kapayup, yola çıktılar. Ne kıssayı dirâz idelim, tamam bu üslup üzere kırk gün gitti ve tahtıgâh-ı mülki Hıtaya vâsıl oldu. Şâh-ı Hıta ile görüştü, nâmesini ve hediyyesini verdi. Meger kral, arz-ı Hıta'dan bir mikdar ma'den çıkaracak yer istemiş. Şâh: "Ne ola, pek iyü, virelim (150-a) lâkin ülkenin kenarından ma'den çıkarın, ülkemize dahil olmayın ve edebinizle hareket edin!" deyü izin nâme verdi. Elçi alup, geru döndü. Yine elçiyi hintoya kapayup, getirüp, derya kenarında olan iskeleye koydular. Andan geçüp, krala gelüp, nâmesini verdi. Kral: "Ne gördün, vilâyetleri, adamları, asker ve leşkerleri ne sûtrettedir?" deyü suâl eyledi. Elçi haber verdi ki: "Efendim, kırk gün gittim, kırk gün geldim. Hintonun içinden gayri bana bir şey göstermediler" deyü haber verdi. Moskof kralı ve sâir iş erleri ve çenarânları ehl-i Hıta'nın bu tedbîrini ziyâde begendi. "Tamam melik-i pür-varlık böyle olur" dediler. Ba'dehu Hıta şâhının izin verdiği yerde ma'den ocağını peydâ idüp, küllîyetlü ma'den çıkardılar. Zirâ o diyârda ma'den gayet de çok idi. Kâfir buna kana'at eylemeyup, tama'-ı hama düşüp, Mülk-i Hıtayı istîlâ eyleme sevdâsıyla ma'dende bir kal'a binasına mübâşeret eyledi. Henüz duvarlarını yapar iken, şâh, haber aldı. Der-akab yer geturmez askeriyle bir bendesi gelüp, kal'ayı harap idüp, iki taşını birbiri üzerinde komayup, kâfirin anda ne kadar askeri var ise, cümlesini kırup, hâkla yeksân eyleyüp, nâ-bûd nâ-peydâ ettiler. Hıta pâdişâhı, ziyâde akîl ve müdebbîr bir melik idi. Memleketi himâye ve sıyânetinde

²¹⁵ [ ] Eserde hakkında bilgi verilen ve Rusya'nın komşusu olan bu ülke'nin Finlandiya olması muhtemeldir. Finlandiya'nın en yüksek dağının adının Haltia olması, bu ülkenin 1809'da Rusya ile antlaşma imzalaması buranın Finlandiya olduğunu göstermektedir (ç.n.).

ihtimâmı var idi. Moskof kralı, ma‘denin ahvâli ve anda olan askeri niçe oldu haber dahi almak mümkün olmadı, kaynadı, gitti.

(150-b) Baba-ı Âlem Hazretleri buyururlar ki; Hıta memleketinin halkını gördüm. Gözleri ziyâde ufak, kendüleri gayet de akîl kimselerdir ve Hıta diyârından nâ-dîde güzel metâ‘lar çıkar ve kimyevi ilaçlar yaparlar. Ten-sûh-u Hıtayı ol diyârda yapılır. Amel-ı pâdzehr andan çıkar, rengi kırmızı olur, kendi pılt yemişi gibi suyu olur, zatı pâdzehr kadar hükmü vardır. Ten-sûh-u Hıtayı dahi penbe renk ve yassu olur, çok hasası vardır. Amel-ı mumya dahi Hıta’dan gelür. Ama zatı mumyadan ziyâde fâidesi vardır, kırmızı renkli olur bir mübârek şeydir ve gayet de nazik fincan ve tabak yaparlar, ebadı kağıd misâli ziyâde ince olur, lakin ma‘deni cevâhir ma‘denine yakındır, çok dayanur ve bazen fincanlarında pâdzehr dahi beng gibi korlar ve zatı pâdzehr ile yoğrulmuş fincan dahi Hıta’dan gelür ve ziyâde ince, billur şişe ve bardak dahi yaparlar, Şiraz’dan a‘lâdır ve ince dilbinden bir yüzü yeşil, bir yüzü siyah bir meşmu‘ çıkar, vücûd-i insanda bir ağrı ve sızı olan mahâle ibtidâ siyah tarafını korlar, ol ağrıyı cezb idüp, kabardup, pehlivan yakısı gibi düşürüp, ba‘de düşer ve sarı sular akıtır. Ba‘dehu yeşil tarafını ol yaranın üzerine korlar, akşam sabah açup, silerler. Her ne kadar illet var ise, çeküp, akıtup, eyü ider ve yareyi dahi onuldur, âher ilaca muhtac eylemez, nazîri bulunmaz bir meşmu‘dur ve Diyâr-ı Hıta hükemâsına mahsûsdur, gahi getirup, satarlar, hatta vezîr-i müşarünileyh hazretlerinin hazinelerinde var imiş.

(151-a) Bu fakir gördüm. Hâsılı, bu diyârların ahvâline münâsebet ile nakl olundu. Yine bizler Ebü'l-Müslimîn Hazretleri hikayâtına gelelim. Dâr-ı saltanat-ı âliyyede olan ricâl-i devletin hatır-şinâsları ve kadir-dânları Baba-ı Âlem Hazretlerinin küffâr içinde esîr durmasını revâ görmeyup, mahsûsân mektuplar yazup, adam gönderdiler ve kraldan üç yüz beş yüz kese akçeye kadar virüp, Baba-ı Müslimîni kurtaracak oldular. Gelen adam, devletlu vezîr-i müşarünileyh ile görüşüp, “Efendim, sizi her ne isterler ise, virüp, buradan çıkaracağız” dedikçe, buyurdular ki : “Bu kadar Müslüman karındaşlarım benim ile beraber kâfir içinde esîr iken, şimdi ben kurtulup, bunları kâfirden bırakma lââyık degildir. Zirâ şevketlu pâdişâhımızın hüsn-i teveccüh-i mülukâneleri sebebiyle bu kadar Müslümanlar bizi ana baba gibi bilup, sâyemizde oldukça teselli bulup, eylenurler. Şimdi ben gidersem, bunlar kahrından helâk olurlar. Her ne zaman barışık olup, cümle Müslüman esirleri halâs olur ise, o zaman ben de beraber çıkup, İslâm diyârına giderim. Yohsa bunları bırakmam revâ-yı hakk degildir” deyü cevap verdi.

Müşir müşarünileyh hazretlerinin bu cevabı devlete geldikte, kuvvet-i dînîyye ve gayretlerine ziyâde sipendîde idüp, “Barekallah ne gayretli zât-ı şerîftir ki; sâir dîn kardaşları için kendüleri dahi esirligi irkâp eylemişdir” deyü çoğu muhabbet eylediler ve medh u senâsını dillerde söylediler. Eyyâm-ı esâretde

(151-b) oldukları diyârda kıht-ı matar olup, yağmur yağmadı ve ekin biçen telef olma rütbesine geldi. Kâfirler âyîn-i dînleri üzere birkaç defa rahmet duasına çıktılar. Bir dürlü yağmur yağmadı, şöyle yerler kurudu. Devletlu Baba-ı Âlem Hazretleri, kâfirlerin zarûretini görüp, ve bunların münâsebetiyle esir olan Müslümanlar dahi zahmet çekeceğini mülâhaza idüp, resim üzere çenarâna haber gönderdiler ki, “Çünkü anlar dînleri üzere bu kadar dua eylediler, kabul olmadı. Bizler dahi Dîn-i Ahmedî meslek-i sünnet-i Muhammedî üzere dua eylesek, münâsibdir?” buyurdıklarında, çenarân dahi ihsân iderler : “Ne güzel anlar da bir dua buyursunlar!” dedi. Ertesi gün Ebü'l-Müslimîn Hazretleri yanlarında olan Müslümanları cem' idüp, sahraya teşrîf eylediler ve cümlesi abdest alup, namaz kılup, hakka niyâza müteveccih oldular. Kahraman-ı Âlem Hazretleri, el kaldırup, dergâh-ı hakka müteveccih olup, “Yâ-rabbü'l- âlemîn, biz aciz ve bî-çâre kullarını düşman-ı din olan kâfirin yanında hacîl eyleme, rahmetini bizden darîh buyurma!” deyü niyâz idüp, tazaru' eylesen, henüz dua tamam olmadan bir siyah bulut zâhir olup, ibtidâ etrafı ihâta idüp, rahmet boşandı. Seyler taraf taraf yer yüzüne döşendi. Bir rahmet oldu ki, vasfa ve ta'rîfe gelmez. Pehlivan-ı Devrân Hazretlerinin kabul duaları ile diyâr-ı küffâr cennet misâli olup, o sene ziyâde güzel ekinler oldu. Herkesin evi, barhı zad u zahîre ile doldu, rençber tâifesinin yüzü güldü, her şey gani, ganîmet oldu. Azizim, ne kıssayı dirâz idelim Baba-ı Âlem Hazretleri, diyâr-ı küffârda

(152-a) tamam üç sene esîr kaldı ve çok garâibler seyrân eyledi. Nihayetü'l-emr devlet-i al-ı Osman ebediyyü'l- karar ile Moskof keferesi barışık eyledi ve cümle esîrlerin halâsına irâde olundu. Devletlu Kahraman-ı Cihân Hazretlerine müjdeciler geldi ve menzil ile der-akab bilâd-ı islâma çıkmalarına ruhsât oldu. Lâkin vezîr-i felatun nâzır hazretleri, ziyâde gayûr idi. Acele eylemeyüp, o havâlide her ne kadar İslâm esîrleri var ise, cümlesini başına cem' eyleyüp, üç binden ziyâde er, avrat cem' idüp, cümlesinin libâslarını kayırup, ayaklarına postal, arkalarına koyun derisi kürkler ve abâlar tedârik idüp, her birini kendi evlâdı gibi muhâfaza idüp, derüp, devşirup, ahmâl ve eşkâlini yükledüp, Fitneşal ile görüşüp, krala vedâ eyleyüp, her birinden hediyeler

geldi alup, satup, bir mübârek saatte göç idüp, hintoya süvâr olup, “Diyâr-ı İslâm, kandesin?” diyüp, yola revân oldular. Kral tarafından dahi bunlar hudûd-i hakanîyeye kadar götürmeye vâfir asker ta’yîn olundu. Zirâ Baba-ı Âlemden gözleri ziyâde korkmuş idi. Şâyed bu kadar canı yanmış esîrler başındadır, memleket-i küffâra bir rahne ider deyü vesvese iderler idi. Ama anı bilmezler ki; Kahraman-ı Zaman Hazretleri, izn-i sultanî olmadan bir ot dahi koparmaz ve kanun-i resm-i devlete ziyâde ri’âyet ider. Her ne kadar sulh sallah Ebü’l-Müslimîn Hazretlerinin dil-hâhı ve istedikleri gibi olmayup, medâr-ı me’âşları olan ülkeler ve kazaların ekseri küffâr yedinde kalmış ise de; “Yine emir pâdişâhımızdır. İnşallah yine bir gün olur (152-b) emr-i devletleri ile bu ülkeleri dahi yedd-i küffârdan halâs iderim” diyüp, makam-ı teslîmde oldu.

102. İslâm Esîrlerinin Hudûd-i Hakanîyeye Duhûlu

Hâsılı, konarak, göçerek, derbend ve sahra geçerek, yiyerek, içerek, Arkova’ya geldiler. Anda bir kaç gün istirahat ve oturak eyleyüp, dinlenüp, andan dahi çıkup, Tonbasal’a geldiler, anda üç gün oturak eyleyüp, esîrleri suyu geçirup, İslâm diyârına ayak bastılar ve cümle esîrler diyâr-ı islâma dahil olunca, “*Elhamdulilahi lezi necana minel kavmi zalimîn*” ²¹⁶(*) diyüp, secde-i şükürler eyleyüp, yüzlerini, gözlerini toprağa sürüp, evvelâ halîfe-i İslâm olan şevketlu, kerâmetlu pâdişâhımıza dua idüp, sâniyen vezîr-i felatun nâzır Ebü’l-Müslimîn Hazretlerine dua eylediler ve her biri bir tarafa yürüyüp, gittiler. Bazıları dahi Baba-ı Âlem’in yanında kaldılar.

103. Baba-ı Âlem’in Yaş’a Teşrîfleri Beyân Olunur

Kendüleri dahi bir eşref saatte suyu geçüp, sahil selâmetine yelken açup, hudûd-i hakanîye geldiler, Moldova’ya vardılar. Andan dahi kalkup, Yaş tarafına yola revân oldular. Çünkü Baba-ı Âlem Hazretlerinin Yaş’a teveccühünü Yaş Boyarları ve zabitleri haber aldılar. Bi’l-cümle istikbâl idüp, i’zaz ve ikrâm ile Yaş’a getirdiler, bir alî konak ta’yîn olundu, tay’în ta’yînâtlar verildi, muazzez ve mükrem anda birkaç gün misafir oldu. Yaş boyarları gayet de a’lâsından birkaç at ve biraz hediye takdîm eylediler, kabul buyurdu. Ba’dehu birkaç yüz kese akçe harçlık dahi arz idüp, “Efendimiz esâretten çıktı. Harcırâh lâzımdır” deyü çok mankır verecek oldular. Ama Rüstem-i

²¹⁶ (*) “*Bizi zalim kavmin elinden kurtaran Allah’a şükürler olsun.*”

Zaman Hazretleri, ziyâde hıred-bîn ve âkıbet-endîş idi. Kefere tâifesinde vefâ olmaz. Şâyed

(153-a) bir zamanıyla Pehlivan Paşa'ya şu kadar akçe virdik” deyü bir maslahata sebep iderler, şevketlu pâdişâhımızın gûş pür hoş mülûlkânelerine vâsıl olup, “Sâye-i devletimde Baba Paşa'nın neye ihtiyacı var idi ki; böyle kâfirlerden akçe almış? deyü bize gücenür” deyü terk eylediler. Andan kalkup, izzet ve ikbâl ile Bükreş'e azîmet buyurdular.

Duhûl-i Bükreş: Çünkü Rüstem-i Âlem Vezîr İbrahim Hazretlerinin Bükreş tarafına azîmetleri, râygân oldu. Der-akab da'vetçi ve istikbâlcılar gelüp, teşrîflerini ricâ eylediler. Bükreş'e yakın geldikte, reisü'l-küttâb devletlu Galip Efendi, Bükreşte nizâm-ı mesâlihe me'mûr idi. Anlar ve faziletlu ordu kadısı ve sâir anda olan zâtlar bi'l-cümle karşı çıkup, istikbâl eylediler, kemâl-i îzâz ve ikrâm ile Bükreş'e getirüp, bir alî konağa misâfir eylediler. Pehlivan-ı Âlem Hazretleri, zâhir, bâtın cem'-i ahvâl-ı âlemi Galip Efendi Hazretleri ile söyleşüp, mülk-i osmanîde ne var ne yok cümlesini andan dinledi ve evlâd ve ayalından haber aldı. Meger Baba-ı Âlem Hazretleri esîr oldukta, şevketlu, merhâmetlu pâdişâhımız buyurmuşlar ki; “İbrahim Paşa dîn ve devlet yolunda çok hizmet eyledi. Şimdi küffâr elinde esir oldu. Anın evlâd ve ayalını sefil eyleme lâyük degildir” diyüp, dairesini Silistre'den izzet ve ikrâm ile Asitâne'ye getirüp, konak virüp, ta'yînât bağlayıp, nafaka ve kisvelerini ihsân eylemeyüp, İslâmbol'a iskân ettirdi ve çok kere mahdûm-i necâbet mevsûmları Mehmed Ali Beg'i enderuna getirdüp, iltifât-i

(153-b) şâhâne olur idi. Hatta bir gün yine Muhammed Ali Beg'i rikâba getirdüler. Şevketlu pâdişâhımız çok iltifât buyurup, “Şunda ne istersin, sana vireyim!” buyurdular. Çocuk dahi bir güzel gemi resmi var idi. “Şunu isterim” dedi. “Bunu sana virdim, lâkin tıfâl hayırdır, inşallah büyü de, seni kapudân paşa iderim” buyurdular ve bunun emsâli gerek evlâd ve gerek ayaları iltifât olunmuş idi. Bu hususâtı işidup, Pehlivan-ı Cihân, şevketlu pâdişâhımıza bin can ile aşık olup, yoluna kul ve kurban olmayı en derûn talep eyledi ve çok dua idüp, gözlerinden yaş yerine kan revân eyledi. Binaenaleyh Galip Efendi Hazretleri buyurdular ki; “Efendim irâde-i hümâyûn oldu. Sizi Asitâne'ye isterler. Buradan bi'l- izz ve'l-ikbâl İslâmbol'a teşrîf buyurursunuz” deyü haber verdi. On gün mikdarı Bükreş'de istirahat idüp, esbâb seferlerini görüp, Bükreş'den kalkup, izz ve devletle yola revân olup, Rusçuk'a geldiler. Rusçuk halkı istikbâl idüp, misâfir eylediler. Andan dahi kalkup, Şumnu'ya teşrîf eylediler. Şumnu'da Sadrazam Hazretleri

konak ta'yîn idüp, ertesi gün da'vetçi gelüp, îzâz ve ikrâm ile alup, sadrazam huzûruna getürdüler²¹⁷[ ] . Sadrazam ile görüşüp, çok muhabbetler olup, küffârın ahvâlinden söyleşilüp, meclis tamam oldu. Andan kalkup, yerlerine gelüp, birkaç gün istirahatten sonra Sadrazam Hazretleri izin verüp, Edirne tarafına azîmet buyurdular. Kat'-ı merâhil ta-yı menâzil iderek, Edirne'ye vâsıl oldukta, istikbâl olunup, ikrâm-ı tamam ile Edirne'ye dahil oldular.

(154-a) Edirne'de bir âlî saray döşenüp, çend roz anda dahi meks u ikâmet olunup, ahbâb ve asdâkları ile görüşüp, muhabbetler olunup, andan mihmân-dârlar ve da'vetçiler ile merhale merhale konak konak yürüyüp, Asitâne-i âliyyeye teşrîf buyurdular. Sevâhil-i deryâda yalısı döşenüp, bâ-emr u irâde-i hazreti cihândarî merkûm yalıya teşrîf idüp, mükemmel tayın ve ta'yînât ihsân-ı hümâyûn olup, evlâd ve ayalıyla mülâkî olup, daire halkıyla istirahat üzere oldular. Çünkü Baba-ı Âlem Hazretleri, nâm u şânları cihânı tutmuş idi. Her işiden gönülden alaka idüp, cemâl-i şerîfini görmiye aşık idi. Ricâl-i devlet, erkân-ı saltanat, ulemâ, meşâyih, dervişân kerde kerde fevc fevc mevc mevc takım takım ziyâret-i devletlerine gelüp, müşâhede-ı cemâl-i devletleriyle teşrîf iderler idi. Ulemâ ve meşâyih ve sâir fıkara dahi hücum idüp, beher gün verdikleri atıyye ve sadaka ve hediye ve behiyye had u hesaba gelmez idi. Gerek taraf-ı şâhânedan gerek sâirlerden Kahraman-ı Zaman Hazretlerine dahi akçe bokça at ve silâh bir taraftan gelüp, hazineleri i'mâr olarak, üç sene çektikleri çilenin mükâfâtını almaya başladı. Çend roz istirahat eyledikten sonra imam-ı müslimîn melâz-ı muvahhidîn halîfe-i resûl-i rabbü'l-âlemîn pâdişâh-ı rû-yi zemin hazretleri, taraf-ı mülûkânelerinden da'vetçi gelüp, huzûr-i hümâyûn ve rikâb-ı sa'âdet-makrûna da'vet olundu. Çünkü vakt-i da'vet geldi.

(154-b) 104. Huzûr-i Hümâyûna Dahil Oldukları

Enderûn-i hümâyûn-i devlet-makrûna bi'l-izz ve'l-ikrâm teşrîf buyurup, silâh-dar ağa odasında bir mikdar istirahat idüp, ba'dehu huzûr-i hümâyûn sa'âdet-makrûna dahil olup, şevketli, kerametli pâdişâh-ı âlem penâh efendimizin mübârek kadem-i mülûkâne ve pâ-yı hasırdânlerini taksîl eylediler. Ol sultan-ı âlîşân, Baba-ı Âlem Hazretlerinden guzât-ı muvahhidînin ahvâlinden ve sefer halinden ve Rumili diyârından ve küffârın halinden çok şeyler suâl eylediler ve beyne humalarında vâfir sohbet olup, meclis tamam oldu ve izin buyuruldu. Tekrar mübârek kadem-i pâdişâhîye yüz sürüp, âdâb-ı

²¹⁷ [ ] Baba Paşa, Şumnu'da Sadrazam Hurşit Ahmet Paşa tarafından kabul edilmiştir. 5 Eylül 1812'de sadarete getirilen Hurşit Ahmet Paşa, bu görevi 1 Nisan 1815 tarihine kadar sürdürmüştür (ç.n.).

rikâb-ı mülûkâneyi yerine getirüp, çıktılar ve yine darü's-sa'âde-yi şerîfe ağası dairesine teşrîf idüp, anlar ile dahi vâfir sohbet ve muhabbet olunup, andan çıkup, resm-i devlet üzere sadrazam hazretlerine geldiler, anlar ile dahi vâfir sohbet ve muhabbet olunup, andan dahi çıkup, müfti-i enâm şeyhü'l-islâm hazretlerine resm-i al-ı osmanî üzere teşrîf idüp, anlar ile dahi görüşüp, söyleşüp müddet-i vâfir olduktan sonra kapudân-ı derya vezîr-i zîşân hazretleri ile dahi görüşüp, andan yalılarına geldiler. Yine bir zaman eylendiler. Bir müddeten sonra yine şevketlu pâdişâhımızın taraf-ı hasırdânelerinden da'vetçi gelüp, Baba-ı Âlem Hazretlerini alup, huzûr-i hümâyûna getürdüler. Yine üslûb-i sâbık üzere rikâba girüp, mübarek kadem-i mülûkânelerini takbîl eyleyüp, mukâlemeye girdiler ve çok suâl ve cevab eylediler. Esnâ-yi mukâlemede

(155-a) şevketlu pâdişâhımız, cenk ahvâlinden çok şeyler suâl ider iken; “Mecliste bir letâif olsun ve hicâb def' olsun deyü buyurdular ki : “Paşa, sen cenkte başın ziyâde sıkılınca, tac-ı şerîfi yere vurup, celâl ile Hacı Bektaş-ı Veli'den istimdât talep eyler imişsin deyü işittim. Bunun aslı var mıdır?” dedikte, vezîr-i latenzir hazretleri, cevap verdiler ki; “Hayır efendim, tac-ı şerîfi yere urmak lâyıık degildir. Lâkin cenk esnâsında kemâl-i şiddet-i celâlden gâhi başımdan taç düşüp, baş açık dîn uğruna cenk eylediğim oldu” deyü hatm-ı kelâm eyledi ve pâdişâh-ı âlem penâh çok iltifât ve ikrâm eyleyüp, hatırını ele alup, taltîf eyledi. Yine rikâb tamam olup, mübarek kadem-i şerîflerini bûs idüp, çıktılar. Şevketlu pâdişâhımız, Baba-ı Âlem'in pirâne tavır ve tarzını ve kelâmını ve bahâdırılığını ve âdâba kemâl üzere ri'âyetini ziyâde begendi ve mukarrıblerine “Bu vezîrimden ziyâde memnun oldum” deyü senâ buyurup, dua eyledi. Vezîr-i felatun nâzır hazretleri dahi yine enderûnda silahdar ağa ve darü's-sa'âde-i şerîf ağası ile ve sâir ekâbir ağavâtla görüşüp, sevişüp, söyleşüp, kalkup, enderundan bâb-ı âlî -yi âsafıye teşrîf buyurur iken, Enderûn-i hümâyûn ağalarına hadden ziyâde atıyyeler ihsân eyledi. Bâb-ı âlîye gelinceye yollarda fukarâ ve sâirlere olan ihsânları hesaba gelmez idi ve halk fevc fevc seyrine gelüp, cemâlini müşâhede iderler idi. Husûsân Asitâne-i âliyyenin nisvânı seferleri hengâmında,

(155-b) Baba Paşa'nın uruşduğunu, ve bu kadar gazâlarını sonra esîr olduğunu ve ba'dehu haremleri Asitâne'ye geldiğini ve Rumilinde eyledikleri erliklerini ve husûsân Müslümanların esîr olan hatunlarına babaları gibi siyânetleri kulaklarına dolmuş idi. Bu sefer Baba-ı Âlem Hazretlerinin Asitâneye teşrîfini işidüp, “Acaba şu kulakdan aşık olduğumuz mü'minler babasını bir kere niçe görürüz?” deyü sokaklara düşüp, ölüsü

dirisine yüklenüp, gürûh gürûh seyrlerine çıkarlar idi. Bu husûsda bacıların hakk yedindedir, zirâ Pehlivan-ı Âlem'in vasfını işitmedik kimse kalmadı, nâm ve şânı âfâk-gîr oldu. Asitâneye geldikte, böyle bir gazî vezîri görmemek revâ degildir. Hâsılı, sadrazam ile mülâkî olup, rikâb-ı kamer-tab-ı hümâyûnda olan sohbetlerden bazı ifâde olup, andan şerbetler nûş olup, buhurdanlar çekilup, çavuşlar çevgen çağışd idüp, vedâ idüp, yürüdüler ve kapu ağalarına ve lazîmü'l-kirâm olana , olmayana çok atiyye ve bahşişler virüp, paşa kapusundan çıkup, şeyhü'l- İslâm efendi hazretlerinin daire-i devletlerine azîmet eylediler. Yine kemâ fi's-sâbık yolda halka atiyye, bahş iderek, bazı mahâlde seyircileri seyr iderek, bâb-ı veliyy-i ni'meye geldiler. Şeyhü'l-islâm Dürrizâde Abdullah molla efendi hazretleri ile mülâkî olup, muhabbetler ve sohbetler olunup, anda dahi resmen şerbetler içilup, buhurdanlar çekilup, küllîyetlu ağalara bahşişler ve büyük kavuklulara atiyyeler ihsân idüp, vedâ eyleyüp, binüp andan

(156-a) kapudân-ı derya [ ]²¹⁸ Hazretlerine tersane-i âmireye teşrîf buyurdular. Anlar ile dahi görüşüp, muhabbetler olup, resm-i devlet icrâ olunup, vedâ eyleyüp, kalkup, divanhânedede külliyetlü bahşişler virüp, kayığa binup, himmet yelkenini açup, yalılarına teşrîf buyurdular ve ahbabları ile sohbet ve muhabbet olur iken; kariha-i sabîha-i hümâyûn inâyet-makrûndan bâ-hatt-ı hümâyûn adalet-makrûn Eyalet-i Sivas ile ibkâ-i vezâret olunup, Kahraman-ı Âlem'e, yalıya müjdeciler geldi. Paşa kapusuna da'vet olunup, sadrazam ile mülâkî oldukça, Sivas mansıbı kürkünü giydirdiler ve çavuşlar alkış idüp, dua ve senâlar olunup, resm-i devlet icrâsından sonra yalıya teşrîf eylediler ve lâzım olan ricâl-i devlet ve erkân-ı saltanat ile görüşüp, kapularını düzmeye mübâşeret eylediler. Günden güne kapuları rabîtâ buldu ve etraftan çok hediyeler geldi ve hassatan şevketlu, kerametlu pâdişâhımız hazine-i hümâyûndan rabîtâ-ı esbâb-ı vezâret için vâfir atiyye ihsân buyurdular, ve'l-hasıl tamam beş mâh İslâmbol'da eylendiler.

105. Adem-i İhrâk Der-İslâmbol

Pehlivan-ı Âlem Hazretleri, taşrada İslâmbol'un ihrâklarını işidirler idi. Asitâne-i âliyyeye dahil olur iken, dergâh-ı hakka mütevecih olup, “Yarabb, yüzü kara kulun İslâmbol'a varacağım. Kerem eyle, ben anda iken, kullarını ihrâk belasından emin eyle! Benim hakkımda halk şûm-kadem dimesinler deyü çok niyâz eyledi ve duaları

²¹⁸ [ ] Baba Paşa'nın görüştüğü söz konusu kaptanı derya, Hüsrev Mehmet Paşa'dır (ç.n.)

(156-b) dergâh-ı hakkında kabul olup, beş ay İslâmbol'da halkını ihâfe ider ihrâk olmadı. Vezîr-i Felatun Nâzır Hazretleri, tamam-ı rabitâsıyla kapularını düzüp, bâ-irâde-i şâhâne Üsküdar'a gelüp, andan Anadolu tarafına çekildiler. Alaylarını seyr için İslâmbol halkı temâşâyâ çıktı ve şevketlu, kerametlu pâdişâh-ı âlem penâh hazretleri dahi tebdillen Üsküdar etrafında Ayrılık Çeşmesi Sementin'e biniş idüp, Baba-ı Âlem Hazretlerinin alayına müterakkıb oldular. Çıktıkları güne münneçimbaşı efendi, tarafından bir saat-ı sa'îdede ihtiyar olunup, zâyiçe geldi. Tamam saat-ı sa'îde-i muhtıra geldikte, bir taraftan tablu bazlar çalınup, yana yana olup, asker yerinden depreşüp, yürüdüler.

106. Üsküdar'dan Çıkar iken, Gösterilen Alay

Evvelâ bir takım üç yüzden mütecâviz haremde ve akâm ve çadır ve mühimmât arabaları yürüdü. Andan topçubaşı Haydar Usta ve arabacıbaşı Hüseyin Ağa dört adet top ve cebehâne ve mühimmât ile takım takım yürüyüp, geçtiler. Andan delibaşlar yürüdü. İbtidâ Topal İbrahim Ağa bir bayrak deli ile alay gösterüp, yavaş yavaş iki tarafa gurufe göstererek, geçti. Anın ardından ikinci delibaşı Baba-ı Âlem'in kendi çırakları Uzun Ağa dahi uzun uzun alay düzüp, at oynatarak, mızrak silkererek geçti. Anın ardından yine delibaşı Kargalı Meno karga sürüsü gibi siyah kalpaklı deli ile yollara sığmayarak, çavuşları karga gibi çağrışarak, alay gösterüp,

(157-a) anın arkasından hayta başı Mahmud Tiran iki bin kadar cellâd-ı felek misâli hayta ile alay gösterdi. Anın arkasından yediyüz kadar hayta ile Topal Sülo alay gösterdi. Anın arkasından üç yüz kadar askerle Ferhad Koska alay gösterdi. Anın arkasından yüz kadar dilâver-i güzîde ile Selman Ağa alay gösterüp, geçti. Anın arkasından yüz kadar askerle Arnavut Mustafa alay gösterüp, savuştu. Anın arkasından bir bayrak süngülü askeri süngücü başı Gamsız Mehmed Ağa ile nakil gibi alay ziynetlediler. Anın verâsından tüfençibaşı Emin Ağa üç yüz kadar seçme dilâver tüfençî ile alay gösterüp yürüdü. Anın arkasından bir bayrak kavas yürüdü. Anın verâsından tuğ ve alem mızrakları yürüdü. Anın verâsından Ebü'l-Müslimîn Baba-ı Muvahhidîn Hazretleri, aslan misâli atına süvâr olmuş, alât-ı harbî ile dört yanını donatmış, rikâbında bir takım sakallı ağaları, bir takım çavuşân alkış iderek, selâm ağası sağına, soluna selâm virerek, hezâr debdebe ve dârâtla alay gösterüp, tamam Ayrılık Çeşmesinde huzûr-i hümâyûna geldikte, iç ağaları içinden seçme bahâdırları ve sâir deli ve tüfençiden hatırlı ve iş erenleri şöyle sökünüp, huzûr-i pâdişâhîde mızraklarını

silkip, kadâna oyunu oynamağa başladılar ki, “Bre Allah Allah” yerde insan gökte melek hayran oldular ve bir oyun oynadılar ki; “Bârekallah” dimedik kimse kalmadı ve şevketlu pâdişâhımız pesendîde eyledi ve dua-yı hümâyûna

(157-b) nâil oldular.İslâmbol halkı Ebü'l-Müslimîn Hazretlerinin küffâr ile cengini işidup, “Aya niçedir?” derler idi. Şimdi elinde mızrak ile kükremiş aslan gibi iki tarafına hücumunu görüp, hayretten parmaklarını ısırđılar. Çün kadâna oyunu tamam oldu. , huzûr-i hümâyûna doğru temenna işaretleri olunup, yine herkes alayını düzüp, yola revân oldular ve ehl-i İslâmbol, Baba Paşa Hazretlerinin kademlerini “Müteyemmendir” deyü i'tikad eylemişler idi. Zirâ Asitânede beş ay eylendi, daima meserret zuhûr etti. Cümlesinden biri Medine-i Münevvere'nin haber-i fütûhâtıyla miftâh-ı şerîfleri geldi ve Şehzade Abdülhamid Efendimizin velâdetleri oldu. Mekke-i Mükerreme'nin fethi haberi geldi. Dürlü dürlü mesrurâtlar oldu. Anadolu, eşkıya tasallutundan emin oldu. Bu meserretlerin zuhûrunda Baba-ı Âlem Hazretleri , Asitâne-i âliyyede bulunduğundan te'mîn addolundu. Çünkü Vezîr-i Zî-şân Rüstem-i Zaman Hazretleri, Ayrılık Çeşmesinde asitânede olan ahbâbları ile vedâ eyleyüp, ayrıldı, yola revân oldu. Merhale merhale ayak ayak konak konak yiyerek, içerek, derbend ve sahrâ geçerek, sovak su başlarında semiz etler ile kahve altı iderek, bazı düzce sahralarda ağalar ve sâir bahâdırlar mısır oyununa gidüp, minare gibi lobud kaldırup, düşman gözünü doldurup, bahşış alarak, gâhi müferrih yerlerde mehter başı oynayup, rengi aşka boyanup, arkasını kaltağa dayayup, bir güzel hava ile sade nakkâre çalup, aşıkânın kalbinden gam u kasavetler alup, gam ferdayı sahrâya salup, zevk u safâya salarlar idi.

(158-a) 107. Der Te'dîb-i Askerî

Bu hal ile Gebze nâm kasabaya teşrîf buyurup, askerleri ve kendüleri konaklara indiler. Bir akşam anda istirahat üzere iken, askeri tâifesinden biri etmekçi dükânından fuzûli bir etmek aldı. Etmekçi akçe istedi, mangır yerine şetîm eyledi ve etmekçiye bir şamar urdu. Der akab etmekçi gelüp, Baba-ı Âlem Hazretlerine şikâyet eyledi. Hemen dem Vezîr-i Rüstem Nâzır Hazretleri pür-celâl olup, ol kimseyi aradup, zobular arasında buldurdu. “Sen benim adl ve dâdımı bilmez misin? Benbir adil ve insâf-kâr vezîrim. Benim sâyemde halk emin ve rahat üzere olup, adl u adâletim cihâna dolmuş iken, sen benim bendelerimden olup, böyle cürüm ve günahı yok, âciz etmekçi makulesine zülüm idüp, elinden etmekini alırsın. Bu ne olmaz iştir?” diyüp, derhal ferman eyledi. Zobuyu

alup, etmekçi dükkanı önüne salb eylediler ve asker derûnunda bir havf ve haşyet oldu ki; “Efendimiz, bir etmek için adam astı” deyü her biri havfından zâhidâne tavra süluk eyledi. Andan bir merhale dahi yürüdüler. Ol konakta dahi bir ağa konak sahibine cefâ idüp, koluna urmuş, gelüp, Baba-ı Cihân’a “Efendim, senin adamın bana eziyet eyledi” deyü şikayet etti. Derhal adam ta’yîn idüp, evvel o sahibine eziyet iden kimseyi buldurup, şöyle hitab-ı itâb eylediler ki; “Adam, sen Allahü- Teâlâdan korkmaz mısın? Misâfir olduğun hâne sahibi her ne verirse, ona kanâ’at idüp, kuruca etmek ile geçinup, hayır dua alacak iken, konak sahibine böyle eziyet eyleme

(158-b) neden iktizâ eyledi. Şevketlu, kudretlu pâdişâhımızın buna rızâsı olmadığını bilmez misin?” diyüp, emreyledi, varup ol adamı pare pare idüp, konak kapusu önüne bıraktılar. Vezîr-i müşarünileyh hazretleri, askerini te’dîb ve terbiyyede böyle ikdâm-ı tâmme buyurup, taht-ı hükmünde olan ra’yyet ve yol üzerinde dahi bir karıncanın incindiğine rızâ virmezler idi. Zirâ kendüleri ziyâde merhâmet ve şefkatlu idi.

108. Vezîr-i Âlişân Baba-ı Âlem Olmağa Neden İnâyet Oldular?(Der- Tesmîye-i Baba-ı Âlem)

Meşhûrdur: “*Elkâbu ve’l-esmâu yenzullani mine’s-semâi*” buyurmuşlardır. İnsanın lâkabı ve esmâsı gökten iner imiş. Melâikeler halkın kalbine ilham idüp, halk dahi lâkab tesmiye iderler. Bu takdirce İbrahim Paşa Hazretlerinin lakabı Baba-ı Âlemdir. Halk kendüye “Baba” lakabını tesmîye eylediler. Baba-ı Âlem demek, yani cümlenin babası dimektir. Elbet baba, evlâdına merhâmetli olur. Bu takdirce Baba-ı Âlem Hazretlerinin cümleye merhâmetli olduğu müsellemdir. Herkese evlâdı gibi muhabbet idüp, görür, gözedür ve kimsenin rencîde olduğunu istemezler idi ve hakikat-ı halde böyle olduğunu gözümüz ile dahi gördük. Rabbim, tûl-i ömür ile mü’mem eyleyüp, dîn-i Muhammedî ve devlet-i Mahmudînin hayırlı hizmetleriyle bekâm nâil –i feyz-i merâm eyleye. Amin. Amin. Amin. Ol merhaleden dahi kalkup, alayı erkânıyla İzmid kasabasına teşrîflerini i’lan buyurdularından İzmid’de Bursa ve Kocaili sancakları valisi olan merhûm Aziz Ahmed Paşa tarafından mütesellim olan hala sadrazam bedr-i efram asaf-ı zaman bermeki-i cihân Seyyid Ali Paşa Hazretleri²¹⁹

(159-a) kemâl-i îzâz, ikrâmla istikbâl idüp, İzmid’e getürüp, misâfir eylediler. Birkaç gün dahi İzmid’de levâzımatlarını görüp, noksanlarını tekmîl idüp, andan dahi erbâb-ı

²¹⁹ Sadâret-i Seyyid Ali Paşa 1235 Rebiü’l-evvel 18 fi yevmü’l-erba’a.

divâne ve iş erlerine hil‘at-ı fâhireler giydirüp, vedâ idüp, yola revân olup, ta-yı merâhil kat‘-ı menâzil iderek, Hendek nâm mahâle teşrif eylediler. Anda dahi bir gece mihmân olup, erte sabah oldukta, göç boruları çalınup, çavuşlar “Hazır ola!” sadâsıyla cihânı doldurup, Hendek ayanına hil‘at-ı fâhire giydirüp, göç idüp, Düzce yoluna düzüldüler. Konakçılar gidüp, Düzce’de konaklar hazır olup, bi’d-devlet ve’l- iclâl Düzce’ye dahil oldular. Anda arâm idüp, Boluvirân Şehri Valisi olan merhûm ve mağfurleh Abbas Paşa Hazretlerine tahrîrât yazup, tatar çıkardılar. Peyk-i çabik reftâr firâr idüp, Bolu’ya Abbas Paşa Hazretlerine vâsıl olup, tahrîrâtını verdi. Vezîr-i Müşarünileyh Hazretleri dahi mektubu açıp, gördü. Şöyle yazarlar ki; “Râh-ı rastımız ol semt olma ile hudûdlarından mürûrumuza kadar mihmân-nevâzı buyurup, etbâ‘ ve ensârımızın konakları ve hayvanâtının yem ve yiyeceklerini tedârike himmetleri vâ- beste-i şeyme-i mürüvvetleri” deyü tahrîr buyurmuşlar. Mefhûm-i mektup ma‘lûm oldukta, vezîr-i felatun nâzır hazretleri dahi makbûl ve söz anlar etbâ‘larından kapucular kethüdası Bursavî Destarizâde Seyyid İbrahim Ağa’yı, Baba-ı Âlem Hazretlerine mihmândar ta’yîn idüp, vâfir hediye-i behiyye ile istikbâle gönderüp, bir güzel tahrîrât dahi

(159-b) yazup, iltifât nâme buyurdu. İbrahim Ağa dahi etbâ‘ ve ensârıyla önünde yedekleri çekdirerek, sürüp, Rüstem-i Devrân’a karşı vardı ve mülâkat hengâmında atından inup, istikbâl idüp, mübârek rikâblarına yüz sürüp, Abbas Paşa Hazretlerinin selâmını teblîğ idüp, muhabbetnâmelerini takdîm eylediler ve hediyelerini teslim eyledi. Andan önlerine düşüp, Mudurlu cânibine revâne oldu. Derhal konaklar tanzîm olup, Mudurlu’ya nüzûl buyurdular. Anda dahi oturak idüp, Boluvirân şehri hudûdunu geçüp, Kastamonu cânibine vâsıl olup, Şeyh Şa’ban Efendi Hazretleri himem-i kudsiyelerine nâil oldular. Ne kıssayı dirâz idelim, merhale be-merhale, konak be-konak konarak, geçerek, derbend, sahrâ geçerek, yollarda fukarâ ve zu‘afâyâ ihsân ve ikrâm iderek, mahâl-ı me’mûreleri olan Sivas nâm mahâle yakın kaldıkta, buyrulduklar yazup, konakçılar çıkarup, Sivas’a gönderüp, kendüleri dahi arkasından ayak ayak varup, Sivas’a bir konak kala bir mahâle inup, anda âsâyiş eylediler. Sivas’ın vücûhu ve ayan ve eşrâfı karşı gelüp, hakimleri, müftileri istikbâl idüp, hâk-i pâyilerine yüz sürüp, dâmenlerini takbil idüp, görüşüp, buluşdiler. Anda çok sohbet söyleşdiler. Çün Sivas karîb olup, Şemsi Sivasî Hazretlerinin güneş gibi envâr-i feyzi âşikâr oldu. Yemeklik

yerine inüp, kahve altı olunup, kahveler içilip, yollar açıldı. Her bir fırka-ı askerî taraf taraf seçildi. Çavuşlar atlarına binup, sağa sola

(160-a) feryâd idüp, tabl u bazlar çalup, alaylar düzdüler. Çün alaylar düzülüp, asker Sivas'a yürüdü. Tabl ve nakkare ve davul ve zurna sadâsı cihâmı bürüdü. Takım takım hõrendeler alay olup, Sivas'a girdi. Ahmâl ve eskalları konak yerlerine indi. Andan hazine katarları çekildi, andan deli askeri fevc fevc yürüdü, andan Tatar bayrakları yürüyüp, geçti. Andan tüfenkçi askeri yürüyüp, tüfenkçi başı Mahmud Tiran bir gürûh asker ile yürüdü. Andan Topal Sülo dahi vâfir asker ile alay gösterdi. Andan tüfenkçi başı Deli Emin vâfir dilâverleri ile yürüdü. Andan süngücü başı Gamsız Mehmed Ağa üç yüzden mütecâviz süngülü asker ile alay gösterdi. Andan takım takım cümlesi geçüp, toplar ve top arabaları ve cebehâne başı cebehâne arabalarıyla geçüp, Sivas'a velvele saldı. Andan vücûh-i memleket, â'yân ve eşrâf ve alay beyleri fevc fevc alay idüp, anın verâsından Baba-ı Âlem Hazretlerinin yedekleri yürüyüp, şa'saası envârı gözleri bürüdü, andan kavaslar yürüyüp, ellerinde sıırım tüfenkleri ile Baba-ı Cihân'ın etrafını koruyup, ortalarında dahi Ebü'l-Müslimîn Baba-ı Muvahhidîn Hazretleri, aslan misâli kemâl-i heybetle etrafına merhaba diyüp, selâm virerek, yürüdü. Arkalarından zırhlu kaftanlu dilâver iç ağaları fevc fevc alay gösterüp, izz u ikbâl ile geçüp, Sivas'da makarr-ı vüzera olan saray-ı dil-ârâya nüzûl idüp,

(160-b) çavuşlar: "Menzilin mübârek ola, yaşın uzun ola, Hakk-Teâlâ pâdişâhımız efendimize uzun ömürler vire!" deyü alkış eylediler. Herkes yerlu yerine yerleşüp, ehl-i memâlik ile görüşüp, bilişüp, üç gün istirahat eylediler. Dördüncü gün Baba-ı Âlem Hazretleri emr idüp, divân tertîb olunup, sahrâya bir âlf divân kuruldu. Sağlı sollu erbâb-ı divân hazır olup, Vezîr-i Felatun Nâzır Hazretleri dahi gelüp, geçüp, sandali üzerine oturup, şevketlu, kudretlu, kerametlu veli-ni'am efendimizin menşûr-i hümâyûn ve hatt-ı adalet-makrûnları kıraat olunup, dua ve senâlar edilup, erbâb-ı divâna ala meratibihim hil'atler giydirüp, cümle mutayyip olduklarında , Vezîr-i İskender-semir Hazretleri, hakimü'l-vakit efendi hazretlerine teveccüh idüp, "Efendi, göreyim seni. Hilâf-i şer'î şerîf kimesne hareket ettirme! Hükûm-i hükümet şer'at-ı ahmedîyede kemâl üzere dikkat idüp, ibâdullah-ı müslimîni şer'at üzere güzelce muhâfaza edin!" dedikten sonra ayan ve eşrâfa dahi hitab idüp, "Sizler de vücûha layık üzere hizmetlerinizde mukîm olup, fukarâ emânetullahtır, eyüce görün gözedin, vakt-ı zamanımızda adl ve adâlet olup, şevketlu pâdişâhımıza fukarâdan dua aldırırım ve bu

vechle bizler de indellah ve inde resulullah makbûl olup, dünyamızı, ahiretimizi ma‘mûr idüp, dareynde makbûl ve memdûh olmaya himmet idelim!” deyü bunun emsâli emir ve nehiyeler idüp, meclis-i divân tamam olup, çavuşlar alkış idüp, arz odasına teşrîf

(161-a) buyurdukta, mehter başı uyanup, mehterhâne çalınup, velvele-i sadâ-i mehterhâne-i adlîleri cihânı tuttu. Tamamında selâm ağası etrafına selâm virüp, “Maslahatlı var mı?” deyü nidâ olundu. Erbâb-ı maslahat ve eshâb-ı hâcet arzuhal verdiler. Umûr-i ibâda kemâl-i lâyıkı üzere idare olunmaya mübâşeret olunup, fukarâ ve zu‘afâ ve ibâdullah sâye-i devletlerinde emin ve rahat üzere olup, Sivas kazasına voyvoda ve mütesellimler ta‘yîn eylediler. Es‘âra dahi veche-i lâyıkı üzere narh verildi. Şemsi Sivasi Hazretlerinin asitâne-i feyz-i aşiyâneleri şeyhi efendi gelüp, görüştü ve kendüye bir hil‘at-ı fâhire ve vâfir atıyye ihsân olup, fukarâ-i dergâhı dahi tatyib-i hatır eylediler. Bu minvâl üzere Sivas’ta yetmiş gün arâm eylediler. Vezîr-i müşarünileyh hazretleri Sivas’ta eylesür iken, Köse Paşazâde [ ]²²⁰ Paşa Hazretleri muhtellü’ d-dimağ olup, re‘âyâ ve berâyaya zulüm ve ta‘addî eylediler. Devlet-i âliyye tarafından kendüye tenbîh olup, çok nasîhatler oldu, fâide eylemeyüp, devlete dahi âsî olup, bir takım hergele ve dâğî , bâğîleri başına üşürüp, Akçadağ nâm mahâlde karar ve tahassun idüp, ekrâd tâifesi dahi kendüye tabi‘ olup, tuğyân eyledi ve kendüye yevmen fe yevmen istihkâm virüp, devlete meydan okudu. Çünkü Köse Paşazâdenin bu hâl-i pür-melâl delâline devlet-i âliyye vâkıf olup, erbâb-ı meşveret Bâb-ı âliye cem‘ olup,

(161-b) meşveret eylediler ve “Bunun çaresi nedir?” deyü istişâre olundu. Ukalâ-yı devlet ve ricâl-i saltanat şöyle tedbîr eylediler ki; “Bunun yeri gayet de sarptır, Ekrâdla muhârebe güçtür. Bunun ancak hakkından Pehlivan-ı Cihân Baba-ı Devrân gelür” deyü müşâvereye karar virüp, hulâsa-i meşveret atebe-i âliyye-i şâhâneye ifâde ve telhîs olundukta, pâdişâh-ı âlem penâh sultan-ı pür-intibâh hazretleri dahi lâyıık görüp, Köse Paşazâdenin katline irâde-i hümâyûn ta‘lîk idüp, İbrahim Paşa Hazretleri bu hîzmete me‘mûr olup, irâde mucibince emr u ferman yazılup, mübâşir ma‘rifetiyle Sivas’a Ebü’l-Müslimîn Hazretlerine vâsıl oldukta, emr –i şerîf fetih ve kırâat olunup, mefhûm, ma‘lûm-i âsafânelerine oldukta, der-akab tedârik görmeye mübâşeret olunup, top ve cebehâne ve mühimmât-ı sâirler hazırlanup, deli başı ve tüfenkçi başılara haber olup, herkes tedârik görüp, bir mübârek saatte Sivas’tan alay gösterüp, kalkup, Akçadağ cânibine revâne oldular. Ama ol havâliye velvele saldılar, etrafta olan ağavât ve

²²⁰ Köse Mustafa Paşa’nın oğlu Veliyyüddin Paşa (ç.n.)

vüzerânın her biri fikir deryasına dalup, engüşt-i hayret-i dapanlarına salup, muhayyer kaldılar. Köse Paşazâde dahi Akçadağ'a istihkâm virüp, etrafa göz kulak olup, “Aya devlet-i ebed-karar benim üzerime bir yarar düNDAR vezîri ne semtten yollar?” der iken, casuslar gelüp, haber verdiler ki; “Efendim, hala Sivas Valisi olan Baba-ı Âlem dimekle meşhûr Seyyid İbrahim Paşa ta’yîn olunmuş, tedârikât-ı kavî ile ve yer getirmez askeriyle Sivas’dan kalkup, Elbistan taraflarına yürüdü” deyince, Köse Paşazâdenin can başına sıçrayup, bir kere: “Hey vah,

(162-a) kendim ettim, buldum. Böyle bir kavî hasıma sataştım, halim niçe olur?” deyü can acısından, ölüm korkusundan var kuvveti pazuya getirüp, top ve cebehânesine nizâm ve askerine ve yerine istihkâm virmede olsun. Ebü’l-Müslimîn Baba-ı Muvahhidîn Hazretleri dahi ayak ayak, merhale merhale asker ve leşkerini yürüdüp, Elbistan havâlisine dahil olup, Elbistan önünde bir münâsib mahâlde ordu yeri tedârik olunup, takım takım, taraf taraf çadırlar kurulup, metrisler alınup, toplar ve humparalar yerlerine yerleşup, ordu-yu hüsrevden nişâne bir azîm ordu kuruldu. Baba-ı Âlem Hazretlerinin divân çadırları ve bâr-gâhları dahi kubbe-i felek misâli kurulup, çadırların babaları, şa’şaası cihânı tuttu. Her bir kes bir makamda yer etti. Matbahlar kaynayup, asâkir yiyup, içup, hakka şükredup, akşam ezanları yer yer okundu, mü’minler canına aşk-ı hakk dokundu. Her bir çadırdaki cemâ’at-i müslimîn cemâ’atle akşam namazını edâ eyleyüp, beyn-el-işâeyn karakollar ta’yîn olunup, ordunun etrafını görüp, gözedüp, herkes yatsu namazlarını edâ eyleyüp, kendü âleminde olup, devlete duaya başladı. Karakollar dahi ordunun etrafında “Yekdir Allah” diyerek, Akçadağ tarafından a’dânın zuhûrundan orduyu muhâfazada her birerlerinin gece karagusunda gözleri ağrıdı.

(162-b) Tâife-i Ekrâd dahi Baba-ı âlem Hazretlerinin Elbistan önüne gelüp, ordu kurup, Köse Paşazâde üzerine varup, kendülerini dahi ber-bâd ideceğini haber aldılar. Kendü kendülerini gam deryasına saldılar, ne yapacağını bilmeyup, şöyle kaldılar. Köse Paşazâde der-akab iş erlerini cem’ idüp, meşveret eylediler, müşâvere şunda karar verdi ki; “Açıktan açığa meydana gelüp, Baba-ı Âlem ile cenk eyleme mümkün degildir. Zirâ bu bir vezîr-i rüstem nâzırdır ki, üç sene peyder pey Rusya kralı ile uruşdu, sürüşdü. Bizim bunlar ile mukâvemetimiz mümkün olmaz. Lâkin ötedenberi eski meseldir: Baskun basanıdır derler. Hemen kendimize istihkâm virüp, gece vaktinde ordusunu basup, altını üzerine çevirup bir iş görebileydik!” deyü karar virüp, herkes alât ve silâhını hazırladılar. Meger bunların içinde . Baba-ı Âlem Hazretlerinin casusu var

idi, tebdîl-i câme olup, tedbîrlerini gözedür idi. Çünkü bunlar baskun eylemeye karar verdiler. Der-akab casus gelüp, Ebü'l-Müslimîn Hazretlerinin bâr-gâhına dahil olup, Köse Paşazâdenin tedbîrini haber verdi. Baba-ı Cihân dahi iş erlerini ve dilâverlerini cem' idüp, hal niçe olduğunu söyledi. Cümlesi hazır olup, şöyle aleste durdular ki; Ekrâd tâifesi eger baskuna gelür ise, karakol ile çarha ider etmez, tüfenk sadâsı duyulur duyulmaz bunlar dahi üzerine

(163-a) varmıya hazır oldular. Bu taraftan Köse Paşa askeri gerçi bu tedbîri eylediler. Lâkin içlerinde bazı zaman görmüş akîl kimesneler baskuna rızâ vermediler, zirâ ki, “Baba-ı Âlem Hazretleri, ağ yırtmış zâttır. Elbistan önünde ordu kurup, herkes yataklarına yatup, safâlarına meşgul olmazlar. Elbet anlar da tedârik üzere iş göreyim der iken, perîşân olursunuz” diyüp, nasihat eylediler ve bir dürlü şeb-hûna cesâret idemediler. İki taraf tereddüd üzerine kaldılar azizim.

109. Der- Ahvâl-i Tâife-i Ekrâd'dır

Azizim, bu Ekrâd tâifesinin ahvâlini bir mikdar sana ifâde ideyim. Hatta ki; bunlar ne asıl cesur ve bahâdır adamlardır. Sen de ahvâllerini fehm idüp, bunların bahâdırılıklarında Ebü'l-Müslimîn Hazretleri dahi ne kuvvet ve kudret sahibi er ve ne heybetli dilâver olduğunu anlayasın. Bu Kürd Tâifesi anasından doğup, akli başına gelür gelmez at ile silâhla meşgûl olur ve bu tâifede yatağında ölmek güyâ lâ'netleme gibidir ve kendi döşeginde hasta olup, ölen kimesne için “imansız gitti” gibi yas tutup, feryâd iderler. “Eyvah, derd-mend yatağında öldü, cenk ve cidâlde ve haramilik yolunda ölmedi” deyü tahassür-i azîm vakı' olur ve her kim yatağında ölürse, anın ismi anılmaz, adam yerine sayılmaz, evlâdları dahi olsa bu muhhanet adam

(163-b) evlâdıdır deyü indlerinde mezmûm olur. Bunlar için gece ve gündüz havâb rahat ve zevk ü safâ at üzerinde ölmek, öldürmek kâr u kesbleri yol kesup, adam soymaktır. Bunlardan biri bir adam elinde ölürse, anın için türkü yapıp, kabileleri arasında söylerler ve medh iderler ki; “Bu bir şecâ'atlu dilâver idi, akîbetü'l- emr adam elinde öldü” deyü hayır ile yâd iderler ve zâtında bunların içlerinde adam vardır ki; atına binup, mızrağını eline aldıktâ, yüz adama adam dimez ve bir başından girup, bir başından çıkar. Çok vüzerânın esbâb-ı vezâretini bırakdırup, ırz u nâmûslarını pâyimâl

eylemişlerdir ve insanın yayan çıkamadığı sarp dağlarda bunlar atlarını oynadup, gezerler. Hâsılı, bunlar bir kavm-i kavîdir ki; her biri bir demirden kal'a ve bunlar ile mukâvemet eyleme demirden leblebi çığneme gibidir. Azizim, bu Ekrâdın kuvvet ve kudretlerini ta'rîf mümkün degildir. İşte bunları fehm idüp, Ebü'l-Müslimîn Baba-ı âlem Hazretleri ne rütbede pehlivan olduğunu idrâk eyleyesin.

110. Kurtlapa Cengi

Çün ertesi sabah olup, güneş hâle-i ufkdan baş gösterüp, âlem nûr-i yezdâne müstağrik oldu. Herkes namazını, niyâzını, evrâd ve ezkârını tamam idüp, Baba-ı Âlem Hazretleri buyurdular ki; “Biz buraya eylemeye gelmedik. Ancak emr-i pâdişâhî üzere âsîlerin hakkından gelmeye me'mûruz. Hazır olun, hemen bir ayak evvel ol düşman üzerine (164-a) uğrayup, bir gün evvel şevketlu, kudretli kerâmetlu pâdişâhımızın emr-i devletlerini yerine getirelim!” deyü ferman buyurdu. Çavuşlar dahi “Hazır ola!” deyü deli başı ve binbaşılara ve sâir askere i'lan eylediler. Herkes olduğu yerden atına dört yerden kolan urup, hazır oldu. Toplar arabaları bürüdü, velvele-i “Hay hoy” cihânı bürüdü. Bu cânibden topçu başı Haydar Usta tevabi'lerine haydarî na'ra urup, top arabalarını sürüp, cebehânelerini müstahkem görüp, Elbistan önünden ordudan çıktı. Bir taraftan dahi deli başlarından Topal İbrahim bir kavm deli askeriyle yürüdü. Bir taraftan deli başı Uzun Ağa, alayını uzattılar. Yine deli başı Kargalı Meno bir taraftan durup, yürüdü. Andan ser-çeşme-i asker divâneğân Sivaslı Oğlu tabl u bazlarını dögdürerek, askerini çeküp, dağ cânibine yürüdü. Bir taraftan dahi hûlagu-yu devrân-mânendi hayta başı Mahmud Tiran dedikleri kahraman, binden mütecâviz hayta askeri ile yola revân oldu. Andan dahi yedi bin kadar askeri ile Topal Sülo yürüdü. Andan üçyüz kadar askeri ile Ferhad Koska yürüdü. Ba'dehu yüz kadar seçme dilâver ile Selman Ağa yürüdü. Bir taraftan dahi yüzden mütecâviz iş erleriyle Arnavut Mustafa yürüyüp, arkalarından süngücü başı Gamsız Mehmed Ağa yüzden mütecâviz süngülü (164-b) askeri ile yürüdü. Bir taraftan dahi tüfenkçi başı Emin Ağa, kurşunu zikirden geçirür, uçara, kaçara atar bir takım üç yüzden mütecâviz tüfenkçi askeri ile yürüdü. Baba-ı Âlem Pehlivan-ı Pür-himem Vezir-i Mükerrerem Hazretleri dahi arkalarından kumanda idüp, istimâlet virerek, Akçadağ tarafına yürüyüp, atların seheyli kûh, sahrâları bürüyüp, sürgün avına gider gibi dağı kuşadup, gider iken, Kurtlapahanı nâm mahâle vardılar. Bu Kurtlapa güyâ Kürd'ün derbent yeri ve tamam iş gördükleri mahâl

idi ki; devletlu Yusuf Paşa'yı vesâir çok vüzerâyı burada ber-bâd eylediler. Bunlar bu taraftan varmada, Kürt dahi Akçadağ'ından yer götürmez Kürt askeri ile kalkup, "Hoyder hoy" diyüp, uğrayup, Kurtlapada birbirine koştular. Ama azizim, Baba-ı Âlem Hazretlerinin askeri her ne kadar çok gibi ise de, Kürt askeri hesaba gelmez, deftere sığmaz. Zirâ Baba-ı Âlem'in nâm u şânı olduğundan, her ne kadar tâife-i Ekrâd var ise, bir yere cem' olup, var kuvveti pazuya getirüp, ölüm eri olup, öyle yürüdüler. İki asker Kurtlapa'da birbirini gördü ve Kürt askeri hemen hamle idüp, at sürdü. Bu taraftan dahi deli başları ve sâir tüfenkçi başı , binbaşılar gayrete gelüp, at sürdüler. Tamam kurşun menzili geldikte, iki taraftan tüfenkleri boşaltmaya başladılar, can ve ciger haşladılar. Birbirinin üzerine kurşunu dolu tanesi gibi yağdırarak, ayak ayak yürüyerek, yaka yakaya olup,

(165-a) aç kurt koyuna salar gibi Baba-ı Âlem'in askeri Kürt Tâifesine bir salış saldılar ki; kıyâsa gelmez. Askerin verâsından Pehlivan-ı Cihân Hazretleri dahi haydarî na'ralar olup, ali-mânendi haykırup, aslan gibi at üzerinde, dokuz kiye pala boynunda, gâh sağa, gâh sola, gâh orta kola istimâlet virerek, yanar ateş misâli Kürd'e bir koyuluş koyuldular ki; feryâd u figân sadâsı tas-ı eflâkî doldurdu. Akçadağ'ın etekleri Kürt kanından lale bağçesine dönüp, bir ceng-i azîm kuruldu ki; kıyâsa gelmez. Baba-ı Âlem, aralık aralık "Göreyim sizi, eyüce tutun, bunlardan vüzerâ karındaşlarımızın intikamlarını alalım! İçlerinde fermanlı Köse Paşazâde Veli Paşa'yı bulalım, pâdişâhımız efendimizden hayır dua alalım!" diyüp, nasîhatler idüp, askeri kandırup, kuvvet verir idi. Bu hal üzere Kürtler bir saat kadar dayandı, ama başlarından ve beglerinden iki yüz kadarı kılıçtan geçince dayanamayup, her biri bir tarafa firâr yüzünü tuttu. Pehlivan-ı Cihân'ın askeri dahi taraf taraf av avlar gibi her birini bir çalı dibinde bulup, baş ve canlarını alup, cesetlerini toprağa salup, ormanlara dalup, alup, satarlar idi. Tâife-i Ekrâd, bunların elinden "aman el aman" çağırup, top olup, başlarını alup, bir cânibe gidüp, tahassun eylediler. Ama tamam dört yüzden ziyâde be-nâmdar pehlivanlardan başı kesilup, kellelerini Baba-ı Âlem'in huzûruna getürdüler. Vezîr-i âlîşân Hazretleri dahi

(165-b) kelle getüren bahâdırlara hilâtler ve avuç avuç altunlar ve kiminin başına rızâ-i şallar sarup, dil-şâd iderler idi. Pehlivan-ı Cihân'ın askerinden üç beş kimesne katl olunup, bir on kadar da yaralı bulundu. Galiba anlar da yardan uçup, yaralanmıştır, zirâ tâife-i Ekrâd bu askerden bir rütbe korkmuş idi ki; yüzlerine baksalar, helâk yüzü tutar

idi. Çünkü bu kadar meserret oldu. Derhal ol kellelerin derilerini yüzüp, tatar-ı sebük-reftâr ile hâk-i pâ-yı şahâneye takdîm olundu. Ba'dehu Kurtlapa'dan kalkup, Akçadağ içine girup, akşama kadar gittiler. Akşam oldukta, bir münâsib köyde Pehlivan-ı Âlem arâm idüp, askerinin dahi her biri bir tarafa eyleneüp, üç gün ol köyde oturak eylediler. Andan kalkup, dağ içinde Âsafoğlu Yurdu nâm mahâle çekilup, ordu-yu âsaf-ânelerini ol yurda kurup, tamam kendülerine istihkâm virüp, yapandıklarından sonra Ekrâdın haberini suâl eylediler ve casuslar gönderüp, şöyle tahkîk olundu ki; Ekrâdın bir takımı Kürdistanı geçüp, Gürcistan'a firâr eylemiş. Kurtlapa Cenginde Pehlivan-ı Cihânın askerinin halini görüp, darbını yiyenlerden bir tane kalmayup, tondan tona firâr eylemişler. Sâirleri dahi kimi kal'aya ve kimi Şogul'a dolup, başlarına ne geldiğini bilup, korkularından titreyup, şöyle kapanup, durdukları ma'lûm oldukta, Topal Sülo'yu Şogul tarafına ta'yîn idüp, etraftan asker dahi hücum eyledi. Kürt Tâifesi gördüler ki; bunlar ile baş olunmaz. "Bir adamı hıfz idelim der iken,

(166-a) Bu gayret-i cahiliye ile cümlemiz kılıçtan geçüp, ehl ve ayalımız esîr olup, malımız yağma olacak. Bunun iyüsü Veli Paşa'yı virüp, kurtulmadır" deyü cümleten ittifak idüp, her birerleri boyunlarına dest-mâl bağlayup, can u dilden ağlayup: "Aman el aman, ey Pehlivan-ı Zaman, bizim kanımızı bize bağışla!" diyerek, feryâdçılar gönderüp, begleri dahi gelüp, aman dileyüp, envâ'-i hediyeler arz idüp, ba'dehu Köse Paşazâde Veli Paşa'yı tutup, alup, Baba-ı Âlem'in huzûruna getürdükte, Ebü'l-Müslimîn Hazretleri dahi şân-ı vezârete hürmet idüp, kıyâm eyleyüp, kahve, çubuk getürdüler. Ba'dehu Pehlivan-ı Âlem Hazretleri, lisâna gelüp, va'z ve nasîhat yüzünden söz açup, Veli Paşa'ya hitâb idüp, buyurdular ki : "Bu devlet-i al-ı Osman, devlet-i Muhammedîdir. Bunlar ile bu ana kadar bu kadar düvel çarhalaşup, biri baş idemeyup, âher-kâr tar u mar oldu. Bunların önüne kimesneler payidâr olmadı ve her kim ki, bu devlet ile mu'ârıza eyledi ise, telef oldu ve hala yedi başlı ejder misâli yedi kral ağzını açup, daima hücum eylemektedir ve her bir kralın hesaba gelmez askeri ve leşkeri ve top ve cebehânesi vardır. Böyle iken, yine biri vazîfesi degildir ve indinde bir sürü senin kadar gelmez olduğunu bilür iken, böyle bir bünyân-ı mersûs devlet-i ebediyyü'l-karara âsî olmak akıl kârı degildir. Herkese itâ'at vâcib iken, isyan eyleme lâyıf olmadı" deyü çok nash u pend eyledi. Veli Paşa dahi kemâl-i hicâbından yere geçüp, her bir sözde bir ölüm şerbetini içti.

(166-b) 111. Der- Beyân-ı Katl-i Veli Paşa Rahmetullah

Meclis tamam olup, şerbetler içilip, Veli Paşa'yı bir münâsib mahâle misâfir verdiler. Akşama kadar anda eylendi, çün akşam olup, sular karardı. Kethüda Beg ve sâir iş erlerini da'vet idüp, "Varın, imdi emr-i pâdişâhî yerine gelsun, Veli Paşanın bir güzelce işini tamam idün!" buyurdu. Anlar dahi gelüp, Veli Paşa'yı bir تنها çadıra getirüp, abdest virüp, namaz kıldırıp, istiğfâr ettirüp, canını bedeninden cüdâ, pâdişâh uğruna fedâ idüp, başının derisini yüzüp, tuz ve behar ile alûde idüp, bir kutuya hıfz eylediler. Derhal divân kâtibi tahrîrâtlarını yazup, tatar ağasına kelleyi teslîm idüp, rikâb-ı kamer-tab -ı hümâyûna irsâl idüp, bu maslahat ber-taraf oldukta, Şogul ve Kal'aya nizâm virüp, Âsafoğlu Yurdundan göç idüp, dağ içinde geşt ü güzâr iderek, Tataroğlu Yurduna gelüp, anda ordularını kurup, iskân idüp, on beş yirmi gün kadar seyr u seyrân ve devr u devrân iderek, anda eylenup, Asitâne-ı âliyyeden haber zuhûruna müterakkıblar iken, tatar ağası üç menzili bir iderek, Asitâneye gelüp, kapu kethüdası konağına inup, tahrîrâtlarını verdi. Veli Paşa'nın ser-ı maktu'unu teslîm eyledi. Kapu kethüdası dahi derhal tahrîrâtları ve emâneti alup, Bâb-ı âlf'ye gelüp, vekil-i sultanîyeye olan tahrîrâtlarını ve Veli Paşa'nın ser-ı maktu'unu arz eyledikte, anlar dahi hal-i keyfiyeti ve Pehlivan Paşa Hazretleri icrâ-yı me'mûriyet idüp, Veli Paşa'nın ser-ı maktu'unu gönderdiğini, rikâb-ı hümâyûna telhîs eylediler. Çün telhîs, atebe-i âlîyye-i şâhâneye vâsıl olup,

(167-a) Baba-ı Âlem'in erligi nezd-i hümâyûn adalet-makrûnda ma'lûm olunca, şevketlu, kudretlu, kerâmetlu zıll-ullah-ı âlem halîfe-i nev'-i beni adem pâdişâhımız, Pehlivan-ı Cihân'ın bahâdırlığına hezâr tahsîn idüp, "Devletimde eksik olmasun" deyü çok hayır dua eyledikten sonra bir a'lâ mücevherlu kılıç ve serasere kaplı bir samur kürk Enderûn-i hümâyûn hademelerinden bir hasekiye teslîm idüp; "Nezd-i sa'âdet-mendi şâhânemde hizmetin makbûl-i hümâyûnum olmuştur" deyü vâfir taltîf iderek, fermanlar yazılıp, haseki ağayı, Baba-ı Âlem'e gönderdiler. Haseki gelmekte olsun, sen destanı Baba-ı Âlemden dinle! Çünki Ekrâdın elinden Veli Paşa'yı alup, gönderdi. Ba'dehu Ekrâd Begleri fevc fevc gelüp, kendüye itâ'at yüzünü gösterüp, her biri haline göre hil'atler giydi ve cümlesini birer birer taht-ı rabitâyâ koyup, bir daha isyan ve tuğyân etmemeye ve devlet-ı al-i osmanın emrine her zaman itâ'atte olmaya ahd verdi, ahd aldı. Tamam Akçadağ Ekrâdını güyâ yeni baştan feth idüp, imana getürdü. Çün bu işler tamam oldu, Tataroğlu Yurdundan kalkup, dağ içinde ne kadar askeri var ise, alup,

göç idüp, kona, göçe, dağı aştı ve topları indirdi. Devr-i Ademden beri araba geçmeyen dağlardan topları çekip, Akçadağ etekine indirüp, Ergani²²¹[ ] nâm mahâlde ordusunu kurup, eylenür iken, müjdecî tatarlar gelüp, “Efendim, şevketlu, kerâmetlu pâdişâhımız tarafından

(167-b) 112. Der- Ameden-i Kılıç Kaftan bâ- Arga

bir haseki ağa ile kılıç, kaftan geliyor” deyü haber verdiler. Baba-ı Âlem Hazretleri dahi der-akab “Hediye-i şâhâneye hürmet lazımdır. İstikbâl olunsun!” deyü ferman eyledi. Binbaşı ve sâir ağavâtta vâfir kimesne atlanup, kethüda beg dahi yedekleri ile hadem ve haşem ile takıp, takışdırup, haseki ağayı istikbâle yürüdüler ve tüfenk şenliği ile at oynatarak, lobud kaldırarak, safâ-i hatırla istikbâl idüp, alay düzüp, önüne düşüp, hediye-i behiyye-i hazreti zıll-ullahı alup, orduya getirdiler. Ebü'l-Müslimîn Hazretleri dahi kemâl-i hürmet ve îzâz, ikrâmla karşılayup, emr-i şerfi öpüp, başına koyup, divân efendisine verdi. Anlar dahi fetih ve kırâat eyleyüp, mefhûm ma'lûm oldu. Serasere kaplı kürkü getirüp, giydi. Teberrüken seyf-i cevherin-i sultanîyi takınup, hakka hamd ve şükür idüp, “Yâ-rabb, benim bu inâyete istidâdım yoktur. Ancak senin lütüf fazl ve keremindir ve pâdişâhımızın hüsn-i nazarı berekâtıdır” deyü senalar idüp, halife-i İslâm veli-ni'am-ı âlem efendimize çok dua idüp, “Uğur-i hümâyûna bin canım var ise de, fedâ olsun” buyurup, şenlik topları atıldı, mehterhâne çalındı, bahşişler verildi, sürûr ve safâ ile gönüller doldu, hasûdların yüzleri soldu. Haseki Ağayı, kethüda beg dairesine misâfir virüp, envâ'-i îzâz ve ikrâm olundu. Birkaç gün dinlenip, destur istedi, tahrîrâtı yazılıp, mihmânlar hazır olup, ba'dehu da'vet olunup, vâfir iltifâttan sonra haseki ağaya bir cevâhirlu hançer virüp, birkaç donanmış at ve şal vesâir hedâya akçe boğça

(168-a) Hâsıl-ı kelâm haseki ağaya iki yüz kese akçe ikrâm eyledi. Ağa-yı merkûm bu kadar şeyi görünce, şâd-mergiya uğraya yazdı. Az kaldı ki; aklına haft getüre. Yanına mihmândarlar ta'yîn idüp, mektuplarını virüp, Asitâne-i âliyye cânibine gönderdi.

Bazen makreleri itiraz idüp, “Efendim, bir hasekiye bu kadar şey verilir mi? Buna rızâ yoktur, isrâf ve itlâftır” dediler. Baba-ı Âlem Hazretleri buyurdular ki; “Azizim, şevketlu, kudretlu, kerametlu pâdişâhımızın, bu fakir bî-çâre kuluna eyledikleri iltifâta mukâbil cem'-i varımı versem, yine bahâsı degildir. Malım da pâdişâhımın canım da.

²²¹ [ ] Müellif tarafından yanlışlıkla Ergani olarak yazılan bu yer, Akçadağ'da bulunan bir köy olan Arga'dır(ç.n.).

Haseki Ağa pâdişâh bendesidir, varsun sâye-i pâdişâhîde o da çırağ olsun. Hüsn-i nazarı mülûkânesi sebebiyle bu kadar vüzerânın malını, canını verdiği Ekrâda; Rabbim bizi galip idüp, hem malarını, hem canlarını aldık. Pâdişâh sâyesinde hesapsız mal u ganîmete müstağrik olduk. Zülüm ve cevır ile fukarâdan almadık. Varsun şevketlu pâdişâhımızın sâyesinde bir haseki çırağ olsun!” buyurup, hatm-ı kelâm eyledi. Birkaç gün daha Arga nâm mahâlde sâkin olup, kendüye nizâm virüp, orduyu kaldırıp, askeri yollara doldurup, ol mahâlden dahi göç idüp, Çermik nâm karyeye teşrîf eyledi. Çend roz dahi anda âsâyış idüp, eylenür iken, Malatya’da kışlamaya izin alup,

(168-b) Çermik’ten kalkup, Malatya’ya teşrîf buyurup, konaklar tedârik olup, yerleşdiler. Kış eyyâmını Malatya’da geçürmekte oldular. Çünkü eyyâm-ı şitâ tamam oldu, evvel bahar geldi, âlem sebz- reng oldu, dağlar misâfir aldı. “Aya ne tarafa sefer ve seyahat olurum?” der iken, kapu kethüdasından bir mektup gelüp, galiba yine bu günlerde bir tarafa me’mûriyet zuhûr idecek, haberi zuhûr eyledikte, tedârikât-ı seferiyyeye mübâşeret olunmakta. Sen destanı bir cânibten daha dinle azizim!

113. Sefer-i Rum Kal’a

Rum kal’a nâm mahâlde Bekir Beg ve Müro nâm iki beg türeyüp, yolları kesüp, etrafında olan köyleri ve kasabaları ber-bâd u harap eyleyup, her gün bir tarafı yakıp, yıkup Rumkal’aya gelüp, anda sığınırılar idi. Etraf kazalardan i’lâmlar ve mahzarlar olunup, devlet-i âliyyeye feryâdçılar gelüp, dâd u feryâd çağırıldılar. Çünkü bu hal devletin ma’lûmu oldu. Bekir Beg ve Müro nâmân şakîlerin ahvâlleri rikâb-ı kamer-tab hümâyûna telhîs olundukta, şevketlu, mehabbetlu, kerametlu, kudretlu pâdişâhımızın ma’lûm-i şahâneleri olup, “Bu şakîlerin fesâdını ve ibâdullah-ı müslimîn üzerinden ta’adîlerini def’e Pehlivan Paşa’yı ta’yîn edin!” buyurulup, evâmîr-i âliyyeleri sâdır olunup, mübâşir ma’rîfetiyle fermanlar gelüp, Malatya’da Baba-ı Âlem’e vâsıl oldukta, feth u kırâat olunup, Bekir Beg ve Müro nâmân şakîlerin def’i taraf-ı şehriyârdan me’mûriyyetleri zâhir oldukta, sergerde ve binbaşılara emr idüp, tedârikât-ı kavî görölüp, Rumkal’a üzerine gitmeye sûret verilup, hazır

(169-a) olup, Rumkal’a üzerine vardılar. Ama bu Rumkal’a gayet de sarp ve kuş uçmaz, kervan yürümez bir kal’a idi. Etrafını muhâsara idüp, bir semte ordu kurup, top attılar. Lâkin bir dürlü top yanaşmaz, humpara varmaz . Kalas-ı felek atılsa erişmez , nerde ana top ersin? Birkaç gün tefekkür olundu. Ama dilâverler durmazlar, bir taraftan gök

yüzüne kemend atar gibi tırmana tırmana çıkup, kal'a yanına varır iken, Ekrâd dahi görüp, üzerlerine hücum iderler, yaka yakaya olur iken, ayakları kayıp, top gibi yuvarlanarak, ta ordunun önüne gelürler. Bu hal ile çend roz mürur eyledi. Baba-ı Âlem Hazretleri fikir eylediler ki; "Bu hal üzere kırk sene dursalar, asker telef eylemeden gayri fâide yoktur, buna bir tedbîr-i hüsn gerekdir" diyüp, fikir deryasına dalup, cenk hîleleri enginine gemi saldı. İlham-ı rabânî olup, bu tedbîri içtihad eyledi. Mühimmât arabalarını getirdüp, lağımçılara ferman eyledi. İki bölük idüp, iki üç bin kazma kürek ve külenkler ile kal'anın dibinden lağım salmaya başladılar ve lağımçılara bahşişler virüp, atıyyeler va'd idüp, "Göreym sizi, gayret edin!" buyurdu. Lağımçılar dahi var kuvveti pazuya getirüp, günde güne lağımı kal'a dibine erdirdiler ve asker tâifesinin ekseri dahi lağımçılara yardım idüp, Ferhad gibi dağları kırarlar idi. Tâife-i Ekrâdın böyle şey gördüğü yok idi. "Aya bunlar ne yapar?" deyü birkaç gün fikir eylediler, asla bir şey anlamadılar. Ve'l-hâsıl bir elçi tanzîm idüp, Baba-ı Âlem Hazretlerine gönderdiler. Elçi gelüp, suâl eyledi ki ; "Efendim, siz birkaç gündür

(169-b) asıl cenge rağbet eylemeyüp, hemen toprak kazarsınız. Bunda ne seyrân vardır?" deyince, buyurdular ki: "Kal'anızın altını lağım iderim, tamam kal'a altı lağım ile boşaldıkta, barut doldurup, sizi gökyüzüne kal'anız ile böyle atarım" dedi. Elçi dahi: "Efendim, bu ne zaman olur, ne gün vücûda gelür?" dedi. Baba-ı Âlem Hazretleri buyurdular ki: "Himmet-i ricâl ta'aluk-i ahbâb mefhûmunca şevketlu, kudretlu pâdişâhımız bana emreyledi. Anın emri, nüfuzu, berekâtı bu bir şey degildir. Hemen tiz olur, görürsünüz, gökyüzünde melâikelere dahi rüsvâ olursunuz" buyurup, elçiyi avdet ettirdi. Çün elçi kal'aya geldi. "Ne haber var?" deyü suâl eylediler. Elçi cevap eyledi ki: "İnsanın mevti Azrail vasıtasıyla gökyüzünden gelür, lâkin sizin ölümünüz yer altında gelür, işiniz yamandır, haliniz dumandır. Lağım alıyorlar, hemen akşam sabah barut doldurup, kal'amız ile havayı fişenk gibi bizleri havaya atup, gerüden seyrimize bakacaklar" deyince, her birinin aklı başından gidüp, "Hey vah, her şey ve her hile defterde var idi, ama bu yok idi" diyüp, iş erleri, Kürt begleri, Rişvân dilâverleri cem' olup, "Bir iki adam içün ehil ve ayal ve mal ve canımız ile telef olmanın ma'nâsı yoktur" diyüp, Müro nâm şakîyi tutup, eli bağılu, cigeri dağılup, birkaç Kürt Begi boyunlarına makreme sarup, Baba-ı Âlem Hazretlerinin huzûr-i devletlerine getürdüler ve özürler dilediler. Pehlivan-ı Cihân dahi özürlerini kabul idüp, hil'at-i fâhireler

giydirüp, başlarına fermayış şallar sarup, gerü gönderdi. Müro'yu haps eyledi. Çünkü Müro'yu getiren begler, Baba-ı Âlem'e

(170-a) can u dilden alâka idüp, ferman-beri oldular. Zirâ Pehlivan-ı Âlem Hazretlerinin bir garîb tecellîsi vardır. Her kim kendüyı görüp, bir muhlis iltifât ider ise, elbet alâka iderdi. Bu begler kendü aşiretlerine gelüp, kabilelerini başına derüp, söylediler ki; “Bizim ömrümüz heva olmuş, hizmet eder isek, bari şöyle bir efendiye hizmet idelim. Ölür isek, böyle bir Rüstem-şiyem zât uğruna ölelim. Bizler kendüye tabi‘ olduk, gelin siz de bu hususda bize tabi‘ olup, bari can u diliniz sürûr üzere olsun!” dediklerinde, cümlesi bu söze razı oldular. Ama bir takım tâğîler inâd idüp, Bekir Beg ma‘îyyetinde olup, cenk eyleme sevdâsına düşüp, lağımları ta‘til eylemeye heves idüp, kal‘adan lağımcılar semtine hücum eylediler. Bu taraftan çün Baba-ı Âlem Pehlivan İbrahim haberdar olup, “Bre komayın!” diyüp, kahramanvarî atına süvâr olup, yanar ateş gibi hücum eylediler. Ekrâd gördüler ki; bunlara dayanılmaz, hemen firâr eylediler. Arkalarından tabanına güvenir yaya askeri örümcek gibi tırmanup, önlerini alup, kılıç saldılar. Kesilen kelenin nihâyeti yok idi ve kelle kesen adamlar kelleyi alup, vezîr-i âlişânın huzûruna getürmeye zahmet çekmezler idi. Kürdün boynunu urduktaki, başı taş gibi yuvarlanarak, Baba Hazretlerinin atının ayağına gelür idi. Bu üslup üzere birkaç gün vâfir cenk oldu. Ahirü'l-emr başa çıkamayacaklarını fehm ve idrâk idüp, içlerinden akil olanlar boyunlarına dest-mâl bağlayup, Baba-ı âlemin huzûruna gelüp, aman dileyüp, kal‘ayı teslîm eylediler, asker yürüyüp, Bekir Begi dahi tutup, Pehlivan-ı Âlem huzûruna

(170-b) getirdiler. Der-akab Baba-ı Âlem süvâr olup, bir münâsib yoldan kal‘aya gelüp, zabt eyleyup, geçip, oturdu. Müro ile Bekir Begi getirdüp, “Ey şakîler, halinizi gördünüz mü, şevketli, kudretli, kerâmetli pâdişâhımızın, nefesi dağları eritir. Size nede kaldılar. Hırsızın yaşaması subaşının ihmâlindedir demişler. Sizin de böyle tuğyânınız ihmâl ile olur. Yohsa devlet-i al-ı Osman ile sizin muhârebeniz, bir sürü sineğin fil ile mu‘arazasına benzer. Hele şimdi bilin, varın rahat edin!” diyüp, izin virüp, dışarı çıkarup, hapishâneye götürdüler. Baba-ı Âlem Hazretleri cellâdlarına sipâriş eyledi, “Varın, şunların işini bitirin!” buyurdu. Derhal cellâdlar gelüp, Müro ve Bekir Beg in başlarının derisini yüzüp, tuzlayup, bir kutuya vaz‘ idüp, “Daima düşmanın başı böyle olsun!” diyerek, huzûr-i asafânelerine getirdiler. Tahrîrât yazılıp, tatar sebük-reftâr ve mübâşirân azizü'l-mikdar ile rikâb-ı kamer-tab şehinşâhîye irsâl olundu ve bu

maslahat tamam altmış günde husûle geldi. Çünkü mübâşirân Asitâne-i âliyyeye gelüp, Baba-ı Âlem Hazretlerinin tahrîrâtı kapu kethüdası Osman Ağa Hazretlerine verilüp, Müro ve Bekir Beg'in ser-ı maktu'ları teslîm olundu. Derhal kapu kethüdası emânetleri alup, Bab-ı âliyye takdîm eyledi. Der-akab rikâb-ı hümâyûna arz olunup, bu hizmetleri dahi makbûl-i hümâyûn-u şahâneleri olup, hayır dua-yı mülûkâneye mazhar oldular. Mübâşirlerine ve tatarlara küllîyetlu ikrâm olundu, mektuplar yazılup, avdet ettirdiler. Bu tarafta Baba-ı Âlem Hazretleri dahi Rumkal'a etrafında ibâdullaha muzır, devlete âsî olanlara nizâm

(171-a) virüp, köyler ve kasabalarda olan mezâlimi def' eyleyüp, her birine söz anlar, mu'tedil adamları baş diküp, Rumkal'aya dahi bir devlete sâdık kimesne baş idüp, o havâlileri bir güzel sûrette koydular ki; cümle ra'îyyet rahat idüp, emin ve aman üzere olup, devlet-i âliyyeye duaya meşgûl oldular. Baba-ı Âlem Hazretleri dahi "Aya taraf-ı şehîşâhîden ne gûne emir zuhûr ider?" deyü müterakkıb iken, Ayıntab nizâmına me'mûriyet zuhûra geldi. Hikmet-i ilâhîye sâdık-ı devlet olduklarından nizâm-ı mülke ta'yîn oldular.

114. Nizâm-ı Ayıntab

Ayıntab'da yirmi yedi nefer şakî türeyüp, her biri başına birkaç bin adam cem' idüp, Ayıntabı istîlâ eylediler ve zabt ve tasarruflarına alup, begendikleri gibi atup, tutup, halka zülüm idüp, kiminin malını alup, kiminin ırzına el uzatup, kiminin canına kâsd iderler ve yollarda, bellerde bu eşkıyaların tevâbi'leri fesâda sa'î idüp, yolları kesüp, emin ve amanı ibâdullah üzerinden kaldırıp, fitne, fesâdla Ayıntab havâlisini doldurdular. Memleketin ehl-i arz ve hakimi el altından gizlice devlet-i âliyyeye bunların ahvâlını yazıp, dâd u feryâd "Ayıntab elden gitti. Şevketlu pâdişâhımızın evâmirlerine ba-sem' ve't-tâ'at kim icrâ idecektir ve bu kadar ehil ayaklar altında payimâl oldu. Aman el-aman" deyü yazıp, gönderdiler. Çün bunların arz ve mahzarları Bâb-ı âlîye geldi. Cümle ricâl-i devletin ma'lûmu olup, meşveret idüp, ba'dehu halîfe-i İslâm

(171-b) şevketlu, kerâmetlu pâdişâhımıza ifâde olunup, anların dahi ma'lûm-i mülûkâneleri oldukça, Baba-ı Âlem Hazretleri nizâmına me'mûr olup, evâmir-i âliyyeleri yazılup, mübâşir ma'rîfetiyle Pehlivan-ı Âlem Hazretlerine gönderdiler. Çün fermanlar geldi, Baba-ı Âlem divân idüp, divân katibi efendi, emr-i şerîfi açıp, kırâat

eyledi. Şöyle tahrîr olunmuş: “Ayıntabda bir takım eşkıya ayaklanup, ibâdullahı hasarât idüp, fesâd olduğu rikâb-ı şâhânemize haber verilmek ile sen ki benim vüzerâ-i azamımın dindâr ve kâr-ı güzelsin. Emr-i şerîfim vüsul buldukta, mükemmel kapu ile Ayıntaba varup, merkûm eşkıyaların fîtne ve fesâdlarını def‘ idüp, ser-ı maktu‘larını atebe-ı aliye-i şâhâneme irsâl idesin!” buyurulmuş. Çün ferman okundu, devlete dua olunup, ba-sem‘ ve ‘t-tâ‘at merâsimi icrâ olduktan sonra, tedârikleri görülüp, topçular, binbaşlılar, mühimmât ve cebehâne, deli ve tüfenkçi vesâir asker cümleten ayaklanup, göç boruları çalınup, etrafa haberler salınup, ol aradan kalkup, “Kandesin Ayıntab?” diyüp, yola revâne olup, yürüdüler. Asker kol kol olup, köy, sahrâları bürüdüler. Konak konak, ayak ayak giderek, derbend ve sahrâları geçerek, Ayıntaba yakın geldiler. Casuslar gelüp, Ayıntaba haber verdiler ki; “Şevketlu, merhâmetlu pâdişâhımız bu zâlimlerin def‘i ve memleket nizâmı için Pehlivan Paşa Hazretlerini ta‘yîn eylemiş, külliyyetlü asker ve mühimmâtla geliyor” deyü galgala oldu. Ehl-i arıza

(172-a) olanlar îd idüp, sevinup, şevketlu pâdişâhımıza dua idüp, Baba-ı Âlem’in teşrîfine dört göz ve bin canla müterakkıb oldular. Eşküyalar işidup, can başlarına sıçrayup, “Eyvah biz hata eyledik.Bize yazık oldu” deyü içlerine havf girüp, canları yandı. Ama ne çare kaçmaya yol yok. Zirâ Ebü’l-Müslimîn Hazretleri bütün etrafı bağlamış idi. Bu takdirce zorbalar askerlerini başlarına cem‘ idüp, her biri bir tarafa yayınup, kendülerini koruma sevdâsına düştüler. Baba-ı Âlem Hazretleri dahi cihâna velvele salarak, rüstem-i zaman gibi Ayıntab yanına gelüp, ordularını kurup, anda iskân idüp, bir taraftan tutulan eşkıyaların tevâbi‘lerini zincire urup, “Ehil kimdir, eşkıya kimdir?” deyü suâl idüp, teftîş eyledi. Girân ve mir’atla tahkik idüp, tamam maslahatı güzelce hârice ihrâc eylediler ki; bu fesâdın başı yirmi yedi nefer kimesnedir ve cümle eşkıyalar bunların başındadır, yirmi bin adam bunların yanında dönerler. Baba-ı Âlem Hazretleri fikir idüp, “Şimdi bu kadar bî-günah kimseler ile cenk eylemenin ne ma‘nâsı var? Balık baştan olunur” diyüp, üslûb-i hakîmâne Ayıntab vücûhunu ve söz erlerini ele alup, ittifak eyleyüp, bir mikdar zor, bir mikdar hîle-i cenk ile bu yirmi yedi nefer kimesneleri suhûletle ele getirüp, birer birer der-zincir eylediler. Çünkü bunlar tamam

(172-b) eşkıyalar ele geldi. Tevâbi‘leri perakende ve perişan olup, Ayıntab ve etraf, eknâfi şer-şor eşkıyadan emin ve sâlim olup, adl ve dâlda mal mal olup, cümlesi şevketlu, kerâmetlu pâdişâhımıza dua idüp, “Rabbim, sâye-i mülûkânesini üzerimizde ber-karar eyle!” deyü niyâzları arş-ı icabete resîde oldu. Bu zâlimlerin aldıkları

mallardan mevcut bulunan eshâbına rad olundu. Tamam-ı memâlik âsâyîş buldukta, emr-i pâdişâhî üzere yirmi yedi nefer sergerde şakîlerin başlarını gövdelerinden cüdâ idüp, derilerini yüzüp, saman doldurup, tahrîrâtları yazılıp, Asitâne-i âliyyeye irsâl olundu. Baba-ı Âlem Hazretleri dahi istirahat sûretinde kendülerini çekip, diger emr-i şerîfe müterakkıb oldular. Çünkü bu eşkıyaların ser-ı maktu'ları mübâşir ile kapu kethüdasına geldi. Anlar dahi der-akab alup, Bâb-ı âliye takdîm eylediler. Mektupları açılıp, kırâat olundu. Ayıntabın tamam nizâm bulup, eşkıya ve zorbarların fesâdı def'î ve ra'îyyetin rahat eyledikleri ma'lûm oldukta, bu meserrât rikâb-ı kamer-tab şehinşâhîye arz olundu. Şevketlu, kudretlu pâdişâhımın dahi ma'lûm-i mülûkâneye karfîn-i ilm u âlem-ara-yı şehriyârâneleri oldukta, bir sürûr olup, Baba-ı Âlem'e "Aferin idüp, hüsn-i teveccüh-i mülûkâneleri daha ziyâde oldu ve tahrîrâtlarına güzel cevaplar yazılıp, cânib-i devletten taltîf olundu. Hüveydi aşireti isyan üzere olduğundan Aşiret-i Hüveydi üzerine varup, anların dahi içlerinde olan şakîlere nizâm virup, o havâlide olan re'âyâ ve berâyânın istirahatlerine emr olunup, ta'yîn buyurdular.

(173-a) 115. Der- Nizâm-ı Aşiret-i Hüveydi

Çünkü Hüveydi Aşiretinde bir takım şakîler zuhûr idüp, her biri başına üçer beşer bin mızraklı Kürt dilâverleri alup, etraflarını urup, yıkup, ateş misâli yakıp, mal ve ırzı yağma eyleyüp, yolları kestiler. Fitne ve fesâd dütünü o havâlileri bürüdü. Ehl-i arzın ah u figanı göklere çıktı. Bunların fesâdını şer'an ve kanunen def' eylemek lâzım gelüp, cânib-i devlet-i âliyyeden Hüveydi Aşireti nizâmına ve def'î ref'î bâği ve fesâdlarına me'mûr oldular. Esbâp-ı harbîyi amâde idüp, cümle asker ve mühimmâtları ile aşiret-i merkûme üzerine yürüdüler. Merhale merhale, ayak ayak Hüveydi Aşiretinin iskân eyledikleri yere yakın oldular. Çünkü aşiret begleri Baba-ı Âlem Hazretlerinin teşriflerini haber aldılar. Fikir sahrâsına at saldılar, gam deryasına dalup, kendülerinin canını kurtarma sevdâsıyla istihkâm verdiler. Oldukları yerden yarar asker ile kalkıp, Baba-ı Âlem Hazretlerini yurtlarına koymama kasdıyla karşıladılar ve bir mahâlde birbirine çattılar. Aşiret askerinin geldiği Ebû'l-Müslimîn Hazretlerine haber oldu. Anlar dahi binbaşı, bölükçü başı ve ser-çeşmelerine emredup, esbâp-ı harbî amâde eylediler, lâkin bu Ekrâd tâifesi mızrağına gayet bahâdırdılar. Bunlar ile at karuşdurma biraz güç olduğundan bir mikdar gürleme kasdıyla toplara

(173-b) fitil idüp, metrisler kaldırup, dirhemlu menzil tüfenkleri doldurup, tamam Kürt kulle menziline geldikte, kulle ve humpara ve salkım ve envâ'-i ateş ile bir top sağdılar ki; kıyâmetler koptu, yer göğe, gök yere kapandı zan olundu. Kürt askerinin kimi yaralandı, kimi parelendi, kiminin atı geberdi. Bir azîm hasarât oldu. Lâkin ziyâde çok olduğundan ölene kalana bakmayup, güyâ sâir vüzerâya ettikleri gibi sürüp, Baba-ı Cihânın ordusunu yağmaya kasd eylediler. Kurşun menziline gelince, metrislerden kurşunu yağmur gibi yağdırdılar ve etrafa toplar sağdırdılar. Ekrâd dahi şeşhânelerine fitil idüp, attılar, iki taraftan atılan tüfengin hesabı yok idi, bu ateş dahi birbirine karışdı. Ol demde Pehlivan-ı Cihân Eba Müslim-i Devrân Hazretleri “Bre komayın!” diyüp, atlu askerini yanar ateş gibi Kürdün üzerine saldı. Kendüleri dahi kahraman gibi atına süvâr olup, asker arkasında varup, iki tarafa haydarî na‘ralar urup, çoban gibi askeri sürer iken, derûnunda olan şecâ‘ati, kabarp, “Böyle âsîlere kılıç urma gazâdır, şu sevâbdan mahrûm olmayalım” diyerek; kubur piştovlarını boşaldup, eline mızrak alup, Kürdün bir kanluca taburuna at saldı ve bir baştan dalup, rast geldigine bir mızrak urup, sinesinden arkasına yol idüp, mızrakla beraber atının üzerinden koparup, yere çarpar idi. Gâhi celâle gelüp, lobudleme mızrağı Kürdün kafasına urup, pare pare ider idi. Gâhi iki üçünü bir mızrağa

(174-a) kebab gibi dizer idi. Gâhi ol ma‘hûd rüstem palasını çekip, depesinden urduğunu atıyla beraber hıyar gibi dört pare idüp, sepetleme urduğunu iki biçup, bir tabur söndürüp, birine dahi haber gönderirdi. Kürt dilâverleri Baba-ı Âlemi işidir idi ama kendüyı görmemişler idi. Çünkü Pehlivan-ı Cihânı görüp, ne sûretle cenk eylediği müşâhede oldukta, kendülerinin cenginden nefret geldi. Güyâ Kürt Tâifesinde bir idi‘a vardır ki, “Bu âlemde bizim gibi cenk ider bahâdır yoktur”derler idi. Vezîr-i Rüstem Nâzırnı gördükte, şevketlu, kudretlu pâdişâhımız ne aslanları var idigini bilup, kendü sözlerine nâdim oldular. Ol gün akşama kadar azîm cenk oldu, Kürdün çok atı düştü ve çok adamı telef oldu. Baba-ı Âlem’in askerinde dahi bir mikdar sakatlık oldu. Çün akşam oldu, paydos çağrılıp, iki asker birbirinden ayrılıp, Ekrâd evlerine, obalarına çekildi. Baba-ı Âlem’in askeri dahi gelüp, ordularına konup, yenup, içilup, namazlar kılınup, gülbang çekilup, ol gece sabaha kadar etraf-ı orduya karakol ta‘yîn idüp, bekledup, herkes kendi âleminde Baba Hazretleri dahi çadırında şeb-tâ-be-seher gönül özünden hakka niyâz idüp, “Yâ-rabb, bu kulunu muvaffak idüp, şu eşkıyaları ibâdullah

üzerinden benim yüzümden def' eyle, nusret kerem eyle!" deyü müteveccih oldular. Çün sabah oldu, yer yer sabah ezanları okundu, çavuşlar

(174-b) bülend-âvâz ile "Namaz vaktidir, niyâz vaktidir" deyü nidâ idüp, cümleten agâh olup, taraf taraf kametler olunup, cema'atler ile çadırlarda ve sahrâlarda namazlar edâ oldu. Bî-namaz olanlar da gözlerini ovarak, "Kimse levn eylemesun" deyü çalı arasında sütünür, sürünür idi. Çün namaz niyâz tamam olup, kanlu palalar döküldü. Herkes çadırında karnını doyurup, atlarına kolan virüp, hazır oldular. Topçubaşı topları kertesine alup, hazır durur iken, bir de karşudan Kürt askeri dağları bürüyerek, "Havar havar" diyerek, yürüdü. Tamamı top menziline geldikte, yine bir yaylım salkım ve humparalar atup, evvel gelen askerini alup, sattı, ama herifler çok idi, kırma ile tükenmez ve ölümden korkmaz bu bir bela mukaddem bunların halini ifâde eylemiş ideyim ki; bunlarda ölmek ni'mettir, adam elinde ölmeyene acıyıp, "Heyvâh telef oldu" derler. Topa, tufenge göğsünü açıp, öyle gelürler. Bunlar gibi belâ yoktur. Çün ateş oyunu savdı, iki asker birbirine hoydır hoy uğrayup, karıştı, kıyâmetler koptu, yine akşama kadar azîm cenk oldu. Ama bu cenglerde dile gelse, kimesne nazar eylemez idi. Zirâ askerin matlûbu akçe degildir, ancak iş görüp, Baba-ı Âlem Hazretlerinin yüzünün ağ olup, livâsı mansûr olmadır. Baba-ı Âlemi hakk bir askere muvaffak eylemiş idi ki; cümlesi Vezîr-i Âlîşânı kendi babaları gibi bilup, başına dönerler ve iş görmege gayret iderler idi. Kezâlik Baba Hazretleri dahi pesden palaya kadar cümle askerine

(175-a) evlâdı gibi bakıp, atı olmayana at, harçlığı olmayana harçlık, silahı olmayana silah, esbâbı olmayana esbâp verir idi. Hasta olanları derhal ilaç ettirir idi, yaralı olanların yaralarına tımar ettirup, ziyâde görüp, gözedup, ihtimâm eylediklerinden ve her birine haline göre latîfe idüp, gönüllerini alup, evlâdı gibi kendüye bende ider idi. Binaenaleyh bir yere ta'yîn olsalar, mal can hatırlarına gelmeyüp, "Babamızın nâmı cihânı tutsun, livâsı mansûr olsun, şevketlu pâdişâhımız yanında sevgili olsun, biz de sâyesinde safâ idelim!" deyü yoluna her biri bin can fedâ eyleme bir iş degil idi. Hâsıl-ı kelâm birkaç gün Kürt ile küllî ma'rekeler olup, azîm dögüş eylediler. Bir gün yine seherî agâh olunup, Baba-ı Âlem Pehlivan İbrahim Hazretleri deli başı, tüfenkçi başı, binbaşı, süngücü başı, hayta başları, cümle başları bir yere cem' idüp, söz anlar ağaları da'vet idüp, meşveret eylediler. Her biri akli erdiği kadar söz söylediler. Nöbet Baba-ı âlem Hazretlerine geldi. Anlar dahi nutuka gelüp, buyurdular ki: "Ben derim ki; bu Kürt tâifesi karınca gibidir, kırma ile tükenmez. Biz bunda cenk ider iken, ta Acem'e kadar

haber gidüp, Tâife-i Ekrâd akın akın üzerimize gelüp, bizim ile cenk iderler, ne mani‘ her birinin geleceği varsa, göreceği vardır, Allah utandırmaya! Rabbimin inâyeti, erenlerin himmeti, şevketli, kudretli pâdişâhımın duası benim iledir. Anlardan

(175-b) korkmam ve kaçıp, bir tarafa sarkmam. Lâkin etrafın Kürdü ayaklanup, yollarda halka sarkındı idüp, köy, kasaba urup, ibâdullahı rencîde iderler ve bizim nizâm virüp, taht-ı rabitâyâ koyduğumuz tâife ve aşiretler dahi her ne kadar sûrette isyan eylemezler ise, yine bize arzlarından bunlara cebehâne ve asker virüp, i‘âne iderler, gide gide anlar da itâ‘atten çıkar. Bu Kürdün ahvâli bir gârib seyrândır, bunlara iş budur ki; etraftan imdâd gelüp, Kürdistan depreşmeden hemen bunların işini bitirip, sâir Tâife-i Ekrâda dahi gûşmâl eylemek gerekdir. Hemen bugün cümle asker kendüye istihkâm virüp, ihtimâm-ı tâmme ile olup, Hüveydi Aşireti’ne mukâbil oldukça, bir yaylım ateş virüp, ba‘dehu taraf taraf, saf saf kendimiz urup, sürüp, savurmak a‘zam umûrdandır” deyince, cümle baş kesup, “Vâkı‘â söz de budur, bizim aklımız burasına varmadı. Böyle idelim, olalım, durunmayalım!” deyü ahd ü mîsâklar eylediler. Herkes yerine gelüp, askerine dahi böyle tenbîh idüp, söylediler. Cümleten hazır olup, atlarına süvâr oldular. Tamamı Kürtler top menziline geldikte, bir yaylım ateş eylediler, ama bir ateşlere benzemez, cehennem ateşinden nişâne verir idi. Ba‘de at sürüp, kurşun menzili oldukça, cümleten tüfenk ve piştovları boşaldup, kılıç ve bıçak ve pala ve mızrakları silkup, sıyırıp, na‘ralar urup, “Allah Allah” diyüp, bir taraftan Topal Sülo, bir taraftan Sarıklıoğlu, bir taraftan Süleyman Ağa, bir taraftan

(176-a) deli başılar kol kol olup, bir kola saldılar. Tüfenkçi başılarının her biri bir cana döşendiler, süngülü asker orta koldan yürüdüler, hayta askerleri bir taraftan, iç ağaları bir taraftan koyuldular. Baba-ı Âlem Rüstem-şiyem dahi bir bölük kavaslar ve dilâverler ile nerimâne süvâr olup, orta kola hücum eylediler. Atların kişnemesi, pehlivanların na‘rası, tarafeynin hayı hoyı, top ve humpara sadâsı ayyûka çıkup, cihâna velvele salup, her birerleri yanar ateş, aç kurt koyuna salar gibi salup, cenge bir koyuldular ki; vasfa, ta‘rîfe gelmez.

Yürüyüş olsa dahi böyle olur, kahraman görse de hayrette kalur

Devlete âsî olan bâğîler, Baba’nın seyfi ile hâk bulur

Kürd u Acem bilin düvel cümlesine, himmet-i şâhla ol galip olur

Askerini sürse düvel üzere vezîr, heybetinden ana takat mı kalur

Rüstem-i devr-i zaman şânını cümle cihan halkı bilir

Müşkil kâfire me'mûr olsa, Kırımı, hem kızıl elmayı alır

Kürt askeri her ne kadar çok ise, gayret idüp, lâkin Rüstem-i Cihân Baba-ı Âlîşânın bu yürüyüşüne tâkat getiremeyup, perîşânlık gösterdiler. Kürdü kötüledigini anladıkta, tekrar gayrete gelüp, “Bre komayın!” diyüp, arkalarına düştüler, leşlerini serdiler, demet demet kırıp, ederleri üzerine ve yurdlarına dökdüler. Kürt, obalarına

(176-b) yayınayım zan eyledi idi. Tekrar yâr u bahâdırlar icbâr idüp, bir yüklendiler ki; bir dürlü evlerini dahi tutamayup, perişan oldular, beglerinin âsîleri tutuldu, ehl-i ırz olanlar boyunlarına mendil bağlayup, aman dilediler. Bir taraftan asker taraf taraf eder avlar gibi buldukları yerde Kürdün kellesini kesip, “Arısını söndürdük, bal yiyelim!” diyerek, parmaklarına takıp, Baba-ı Âlem Hazretlerine getürdüler, diller tutup, arz eylediler. Ebü'l-Müslimîn Hazretleri dahi hazine-i hassını ve kollarını açıp, herkese haline, rütbesine göre ikrâmlar eyledi, kelleler dağlar gibi yığıldı, diller zincire çekildi. Hüveydi Aşireti yurdu yanında bunlar dahi ordu kurup, iskân eylediler. Etraf, eknâfda olan tâğîler bulunup, tutulup, geldi. Tamam bâğî ve fesâd-ı ekrâd def' olup, işler başa erişdi. Çünkü Rüstem-i Zaman Hazretlerinin adetleri bir maslahata me'mûr oldukta, anı baş idüp, bitirmedikten sonra devlet-i âliyye tarafına yazmaz idi. “Belki maslahat ortasında bitti deyü tahrîr eylesem, sonra maslahatta bir akis olup, bitmez ise, yâhûd uzar ise, bak imdi iş gördüm deyü bize yazdı. Hala me'mûr olduğu maslahat vücuda gelmemiş deyü şevketlu, kerâmetlu pâdişâhımın nezd-i mülûkânesinde yalancı defterine yazılırım” deyü kemâl-i havf ve itâ'atinden tamam husûl-i maslahat kemâlini buldukta, tafsîl yazarlar idi. Barekallah, güzel mülâhaza ve tedbîrdir azizim, buna tedbîr-i ilâhî, ilhâm-ı rabbânî ta'bîr iderler. Ser kârda kabiliyeti olan zevât -ı kirâma hakk tarafından böyle ilhâmlar olur.

(177-a) 116. Der- Beyân-ı Muzırrât-ı Kibir Gurur

Ma'azallah iş başında bulunan gerek vüzerâ gerek sâirlerinden birinin başına bir musîbet gelüp, bir belâya uğrayacak olursa, o zaman ilhâm-ı rabbanî olmayup, ilhâm-ı şeytanîler olur. Zülm ve cevr tarafına meyl idüp, Allah ve resulullah ve pâdişâhın sevmedikleri işleri tutup, devleti elinden gider. Bu da vezîre gurur gelirse, o zaman olur. Ma'azallah her işi rast gelüp, attığını urmaya başlayınca, “Ben akilim, hâkimim, benim gibi bir dahi yoktur” deyü kendüye kibir geldiği gibi Hakk-Teâlâ kendinden a'rıza ider, imdâd iden erenler yüz çevirir, ilhâm-ı rabbânîden mahrûm olur. Zirâ kibirli

kişinin hasmı Allah olur. Hadîste vârid olmuştur Hakk- Teâlâ kibirlu olan kimesneyi tahkîr idüp, ber-bâd eyleyüp, begenmedigi adamlar yanında mahcûb ider. Yine hadîs-i şerîfte vârid olmuştur: “*Kale resulullah sallallahu aleyhi veselem men tevazu‘ refe‘hullah vemen tekaberu vaz‘ahullah*” yani bir kimse tevazu‘ idüp, her umûrunda kuvvet, kudret hakkındır, benim elimden bir şey gelmez, ben bir âciz kulum deyü kendüyı mahv idüp, cümleden ednâ tutarsa, Allahü- Teâlâ o kulunu cümleden a‘lâ idüp, başlar tacı eyler. Yok ma‘âzallah her işte “Ben yaptım, ben ettim” deyü kimseyi begenmeyüp, benlik sıfatını takar ise, kardı zayı‘ olup, ayaklar altında kalup, kendinin begenmeyup, adam yerine koymadığı kimesneler anın üzerine geçüp, anlara boyun egdirir. Azizim, gayet de kötüdür. Şeytan melekler hocası iken, kibir eyledi, lâ‘net halkası boynuna geçti.

(177-b) Pirim, efendim, canım, cümle kuvvet, kudret hakkındır. İnsan âcizdir, elinden bir şey gelmez. Allahü- Teâlânın murâd-ı âliyyesi olursa, bir işi insan vücûda getirir, murâd-ullah olmaz ise, fâidesi yoktur. Bunun misâli pek çoktur, meselâ yere, göğe sığmaz bir kuvvetle pehlivan yüz adama beli demez, hak tarafından kendüye bir illet gelüp, ya başı ağrısa, ya gözü, cümle kuvveti gidüp, bir çocuğa cevap vermeye kadir olmaz. İşte bu pek büyük misâldir. Ama bir büyük zâta kibir gelüp, tuttuğu işler ilhâm-ı şeytanîyye ile olup, hilâf-ı şer‘a ve kanuna harekete başlayınca, eger tevfiik-i hakk yâver ise, anın sâdik adamları bulunup, “Aman efendim, bu maslahatlar şer‘a ve kanuna muhâlifdir” deyü haber verirler. O zaman sâdik adamlarının sözlerine inanup, kendüyı çekip, çevirup, “Aman yâ-rabb acaba benim kusurum nedir?” deyü kendi kusurunu ve günahını düşünüp, bir kimseye hilâf-ı şer‘ rencîde etmiş ise, helaleşüp, bilmediği günahları için hemen gece ve gündüz istiğfâra meşgûl olup, daima “Estağfurullahu azîm” diyerek, tespih çevirup, çok çok namaz kılup, yokdan var eden halık-ı âlem Allahü- Teâlâyâ müteveccih olup, niyâz üzerine evvelâ fukarâyâ sadaka verüp, gönül ala, hayr u hasenata meyl eyleye! Ümid oldur ki; böyle ider ise, Hakk- Teâlâ cürmünü afv eyleyüp, kusurundan geçüp, yine devleti kendüye yüz gösterup, edbârı ikbâle tahvîl olup, izz u devlet yoluna girer, selâmet bulur

(178-a) Azizim, bu da bir lâzımlu sözdür, cümle erenler, evliyâlar bu sözü demiştir. Bir kimse gerek mansûb gerek ma‘zûl kendüye bir sekte gelüp, işleri bir aks olup, edbâra yüz tutarsa, hemen ana lâyıık olan, can u gönülden tövbe ve istiğfâra meşgûl ola! Ama der ise ki; “Benim ne günahım var? Dîne, devlete hizmetten gayri, fukarâyâ hürmetten

ziyâde ne işledim?” deyince, şöyle denir ki; insan kusûrdan mürekkebirdir. İbâdet deyü zan eylediği bazı kere kabahat olursa, eyü deyü işlediği indellah mezmum olur. Hâsılı, insanın bilmediği, vâkîf olmadığı günahı çoktur, önüne çıkup, yolunu bağlar. Binaenaleyh hemen aman kapusuna sarılıp, istiğfâra devam eyleye ve ehl-i hakk olan kimesnelerden istimdâd talep eyleye, her evrâd, ezkârı okumaya, zikir ile meşgûl olmaya! Zirâ günahkâr olanlara zikir ile meşgûl olmak muzır olur. Bu sözüme şöylece ikrâr ile bunda sır çoktur. Ehl-i günah olana istiğfardan a'lâ evrâd ve ezkâr olmaz. İstiğfâr günah pasını siler insanın kalbini yuyar, temiz eyler, inâyet-i hakkın zuhûruna isti'dad kesb ettirir. Azizim, bu arada benim bu sözlerim her ne kadar münâsebetsiz görünür ise, min- vechi münâsebetten hâli degildir. Mukteza-yı hal bunu iktizâ eylediginden keşîde olundu.

117. Ceng-ı Kal'a-yı Kehid

Çünkü Hüveydi Aşireti nizâm buldu. Malatya dağlarında bir takım eşkıya Kürt var idi. (178-b) Anları dahi itâ'at ettirüp, bağı ve fesâdlarını def' idüp, Malatya dağlarını zülumden asûde eylemeye me'mûr oldular. Hüveydi Aşireti yurdundan göç idüp, Malatya dağlarına ve Aspozı havâlisine tedârikât-ı kavîyye ile yürüdüler. Selâmullah ol semte olan Ekrâd ile şunda bunda mülâki olarak, urarak, kırarak, tathîr iderek, gider iken, İzlo nâm mahâlde Kürt cem'iyet eyledi. Baba-ı Âlem Hazretleri üzerine varup, azîm muhârebe-i kavîyye oldu. Kürt kuvvetlice hücum eyledi. Bu taraftan Ebü'l-Müslimîn Baba-ı Muvahhidîn Hazretleri dahi askerine kuvve idüp, bir yaylım top ve salkım attılar. Andan tüfenkleri boşaldup, seraskerler ve binbaşılar her biri bir taraftan hoydır hoy var kuvveti pazuya getirup, yürüyüş eylediler. Ekrâd bir dürlü tahammül idemeyup, gerü firar idüp, Kehid nâm bir metîn kal'a var idi, varup ol kal'aya doldular. Baba-ı Âlem Hazretleri dahi varup, kal'ayı muhâsara eyledi. Ertesi gün Kürt tâifesi kal'adan çıkup, muhârebeye duruştular. Bu taraftan Pehlivan-ı Cihân askeri dahi, hazır olup, Ekrâda mukâbil durdular. İki taraftan vâfir muhârebe oldu. Ahir-i kâr Baba-ı Âlem galip olup, yine Ekrâdı kal'aya kaçırdılar. Bir tarafta ordu kurup, metrisler alup, toplar çekip, kal'ayı topla dögmeye başladılar. Üç beş gün atılan topun ve tüfengin nihâyeti yok idi. Nihâyetü'l-emr yine bir gün seherî agâh olup, (179-a) namazlar, niyâzlar edâ olduktan sonra Pehlivan-ı Cihân Hazretleri, iş erlerini cem' idüp, “Bu kal'anın fethi ne yüzden olur?” deyü meşveret eylediler. Her birisi bir

söz söylediler, nihâyet meşveret şunda karar verdi ki; “Böyle topla bir sene dögsek, fâide yoktur, bunun bir semtini bulup, yürüyüş eylemek münâsibdir” denildi. Andan kal’anın kolay tarafını bilir adamlar bulup, “Ne taraftan yürüyüş eylesek, suhûletle feth olur?” deyü suâl olundu ve casuslar gönderüp, tahkîk eylediler. Meger bu Kehid Kal’asının arka tarafında suhûletle alınur mahâli var idi, anı kimse bilmez idi. Derhal işe yarar dilâverleri ol semte pusudan gönderüp, yine evvel ki gibi kendüleri bir taraftan top ve humpara atup, cenge mübâşeret eylediler. Tâife-i Ekrâd dahi boylu, dirhemlu şeşhâneleri ve topları ile mukâbele iderler iken, arka taraftan ta’yîn olan bahâdırlar kal’anın top altına girüp bir kolay semtinden “Allah Allah” diyüp, içeru yürüdüler. Bunlar yürüyünce, Kürt askeri topu bırakup, arı gibi ulaşup, cenge bulaştılar. Baba-ı Âlem Hazretleri gördü ki; hücumu yürüyüş iden canlara olduğunu anlayup, hemen atına süvâr olup, olan biten askeri ol tarafa sürüp, arkalarından yürüyüp, kal’aya dolup, Kürde karışdılar. Vezîr-i Âlîşân Hazretleri dahi esirmiş aslan gibi iki tarafa na’ralar urdukça kal’anın burçları sadâ virüp, Babanın na’rasını işiden Kürtler korkusundan can verir idi. **(179-b)** Ol azîm palayı çekip, önüne geleni ikiye biçüp, âsîler kanını hâka saçıp, asker-i Ekrâdı sokak sokak açup, bir taburdan urup, birine gecüp, çok kimseler ecel şerbetini içüp, Kahraman-ı Âlem kal’ayı feth eyledi ve Ekrâd tâifesinden yarar ve her biri bin adama deger iki yüzden mütecâviz Kürt Begleri ve aşiret dilâverleri tutulup, Rüstem-i Cihânın huzuruna getürdüler, cümlesini zincire çeküp, bir bayrak asker ta’yîn buyurup, buyrulduyu yazılıp, Sivas Kal’ası Zindanına hapse gönderdiler. Ba’dehu kemâl-i safâ ve surûr ile geçüp, yerine oturdu. Bir taraftan dilâverler kelle getirmeye başladılar. Her birine lâyıkiyla bahşişler ve atıyye ihsân eyleyüp, hatırlarını hoş eyledi. Şöyle bir tarafta kelle hamam kaptusu gibi yığılup kaldı. Bunu gören fikir deryasına daldı, andan vâfir mal u ganîmet ele geçüp, kal’aya bir dîn-dâr ve mu’tedil kimesne baş nasb idüp, etraf aşiret beglerine dahi nizâm virüp, Bundan böyle devlet-i âliyyeye âsî olmayup, kanun üzere devletin matlûbâtını edâ idüp, yollarda, bellerde kimesneye ta’addî ve taaruz eylemeyup, kendü halleriyle mukayyed ve ırzıyla olmaya tenbiye ve te’kid idüp, bir sûret-i nizâmiye va’z eylediler ki; güyâ zaman-ı Mehdi’ye dönüp, herkes emin ve rahat ve selâmet üzerine olup, ol diyârlarda başına tepsi ile altun ile bir diyârdan bir diyâra kendüye kimse nazar eylemeye dahi kadir olmaz idi.

(180-a) tamam oldu. Ol havâli nizâm bulduktan sonra bir mübârek saatte göç boruları çalınup, orduyu kaldırup, Hısnmansur’a teşrîf buyurup, anda dahi dâği, bâği olanların

hakkından gelüp, tamam rabitâsına koyup, andan dahi kalkıp, mehterhânesini çalarak, etrafına sıyt sadâsı adl ve dâd salarak, bi'l-izz ve'l-ikbâl Malatya'ya teşrîf buyurdular ve görülen maslahatları bir bir vuku'u üzere devlet-i ebedü'l-karara tahrîr idüp, gönderdiler. Çün nâmeleri devlete vâsıl olup, def'-i ref'-i eşkıya ve mezâlim nezd-i mülûkânede makbûl oldukta, lütüf ve kerimen iltifât-ı pâdişâhî zuhûra gelüp, bir a'lâ mücevherlu kılıç ve kaftan tertîb olunup, Enderûn-i hümâyûn hasekilerinden Abdullah Haseki nâm bir ağa-yı zi'l-kadr ile Baba-ı Âlem Hazretlerine irsâl olunup, mansıblarına avdete irâde olunduğu dahi ifâde olundu. Çün haseki, Malatya'ya yakın gelüp, müjdecî gönderdi, gelüp, Pehlivan-ı Cihân Hazretlerine taraf-ı şahânedan haseki ağa ile kılıç, kaftan geldiğini haber verdi. Derhal Vezîr-i Felatun Nâzır Hazretleri dahi “Hediye-i pâdişâhiye hürmet lâzımdır” diyüp, ne kadar nâm-dâr ağaları var ise, emredup, bir azîm alay ile istikbâl olunup, Malatya'ya getirdiler. Baba-ı Âlem Hazretleri dahi resm-i asafdarâne edeb ile yerinden istikbâl idüp, divân olunup, evâmirleri kırâat idüp,

(180-b) hediye-i behiyye-i pâdişâhâneyi öpüp, baş koyup, vücûdlarına arâsta eylediler. Ba'dehu mehterhâne uyanup, herkese zevk safâlar bahş idüp, Baba-ı Âlem'in i'tibârı dahi bâlâ olup, şevketlu, kudretlu pâdişâhımızın devam-ı eyyâm-ı ömür ve ikbâllerine dualar idüp, meclis tamam oldu, divân dağıldı. Herkes yerine gitti. Ba'dehu Malatya'nın söz erlerini, vücûhu, â'yânını ertesi gün da'vet idüp, her birine ekîd tenbîyeler eyleyüp, “Fukarâ ve zu'afâyı görün, gözedin. Zülüm ve ta'adî eylemeyin, şevketlu, kerâmetlu pâdişâhımızın emirlerine bin canla itâ'at edin! Zirâ iki cihânda ba's-ı feyz ve necat emirlerine itâ'atle olur” deyü vâfir nasîhatler eyledikten sonra bazen sarf ve tahvil olacak var ise, anı tecdîd eyleyüp, kendüleri dahi yol tedârîki görüp, bir mübârek saatte tuğları çıkarup, mansıbları olan Sivas'a azîmet eylediler. Konarak, göçerek, derbend, sahrâ geçerek, Sivas'a takrib eyledikte, cümle Sivas ahâlisi hakimi, â'yânı ve eşrâfi istikbâl idüp, bi'l-izz ve'l-ikbâl Sivas Sarayına dahil olup, fukarâ ve zu'afâyâ ikrâm idüp, görüp, gözedup, adl ve adâletle doldurdu ve kılıç, kaftan getiren hasekiye haddinden bin kat ziyâde ikrâm idüp, tahrîrâtlarını yazıp, anı dahi Asitâne-i âliyye tarafına avdet ettirdi ve ehl-i Eyalet-i Sivas kemâl-i rahat üzerine olup, kimesneden cerîme, cepnet almazlar idi. Te'dîbe müstahak

(181-a) olanların dahi te'dîbât-ı şer'îyye ve örfiyyesinde asla tekâsül eylemezler idi. Hatta hazine-dâr ve kethüdalarından ve makrûblarından rivâyet eylediler ki; bunca müddet Sivas'ta vali oldular. Cem'en on yedi kese akçe cerîme alınmıştır, bir akçe

ziyâde degildir dediler. Fakire istigrâb gelüp, suâl eyledim ki; “Yâ sultanım, bu zât falana şu kadar, filana bu kadar ikrâm eyledi, kılıç kalkan getiren haseki ağalara ikişer yüz kese akçelik eşya ve akçe verdi dersiniz. On yedi kese akçe cerîme aldı dersiniz. Bu kadar vermede küllî, almada nehîb ve garât ile mi olur?” dedigimde, şöyle cevap verdiler ki: “Efendim, vâkı‘â bu suâliniz yerindedir ve muvakkı‘ suâldir. Lâkin devletlu efendimize şevketlu, kudretlu pâdişâhımız, tâği, bâği olan Ekrâdın nizâmını emr u ferman buyurdu. Anlar da emr-i pâdişâhîye imtisâlen hîn-i fethinden bu ana gelinceye kılıç görmemiş Tâife-i Ekrâdın üzerine varup, nizâm verdi. Her biri niçe yüz senelik ocak idi. Anlardan küllî mal, ganîmet ele geçüp, ol maldan bezl ve i‘ta eyleyüp, sâir memâlik nizâmına olan mâsârif-i seferîyyeyi bundan eylediler. Yohsa ehl-i ırz ve kendi halinde olan re‘âyâyâ zülum idüp, mallarını alup, telef ve sarf buyurmadılar” deyü cevap-ı sevâb virüp, iskât eylediler ve hakk da budur ki; eşkıyadan alup, etkıyaya verilmek güzel maslahattır. Cihad-ı ale‘l-bâği eylemekten a‘lâ kar u ticaret olmaz, vüzerâyâ güzel san‘attır.

(181-b) Rabbim cümle vüzerâ-i devlet-i âliyyeyi muvaffak-ı bâ-hayr eyleyüp, sâyelerinde ibâdullaha istirahat kerem eyleyüp, sahibü‘l-kitab Baba-ı Âlem Hazretlerini dahi hayır ile murâdına nâil eyleye! Amin.

118. Der- Tevcîh-i Mansıb-ı Erzurum

Karîha-i sabiha-i hümâyûn adalet-makrûndan Pehlivan-ı Cihân Hazretlerine li-hîkmetin Erzurum mansıbı inâyet olunup, evâmirleri tahrîr ve Sivas’a irsâl olunduğu, sipende dört kimesnenin dahi katline irâde-i hümâyûn ta‘lîk idüp, fermanları bir torbaya konup, mühürlenüp, Baba-ı Âlem’e gönderildi. Biri Şerif Paşa Hazretleri ve biri Memişoğlu Selim Paşa, birisi Bayezid Valisi İbrahim Paşa ve birisi Abdullah Paşazâde Kara Beg ki; bunların hakkında devlet-i âliyyeye şikâyetler olunup, şevketlu pâdişâhımızın celâline mazhar olmasına esbâbları beyân eylemişler. Çün emr-i mansıb gelür olduğu haber verildi. Derhal kethüda beg ve sâir ağavât cem‘ olup, azîm alay tertîb idüp, emr-i pâdişâhîye istikbâl idüp, getürdüler. Baba-ı Âlem Hazretleri dahi resmi yerinden istikbâl idüp, divân yerine gelüp, erbâb-ı divân müvâcehesinde divân efendisi mansıb fermanını açup, kırâat eyledi ve maslahat ne olduğu ma‘lûm olup, sem‘an ve tâ‘at merâsimi icrâ olup, şevketlu pâdişâhımızın devam-ı eyyâm-ı devletlerine dualar olunup, divân tamam oldu.

(182-a) tedârikât görölüp, esbab-ı seferî hazır idüp, Erzurum'a yol ve zahîre buyruğları yazılup, kendüleri dahi bir mübârek saatte tuğları indirup, üçüncü günü alay idüp, Sivas'dan çıkup, Erzurum tarafına râhi oldular. Ama azizim, eyyâm-ı şitâ idi, öyle şedîd kış vardı ki; komşu komşuya çıkacak vakit degildir. Ama ne çare Baba-ı Âlem Hazretlerinin, şevketlu, kudretlu pâdişâhımıza kemâl-i alâka ve itâ'atinden emr-i devletlerine bir saat evvel itâ'ate mes'âdet idüp, kış kıyamet, kar yağmur deryalarında yüzerek, Erzurum'a yakın geldiler. Müjdeciler gelüp, Erzurum'a haber verdi. Derhal hakim-i belde ve mütesellim ve vücûh-i vilâyet atlanup, istikbâl-i devletlerine çıktılar. Cümlesi gelüp, görüşüp, hâk-pâneeye yüz sürüp, rikâbına düşüp, Erzurum'a yürüdüler. Pehlivan-ı Âlem Hazretleri dahi Erzurum'a teveccüh idüp, bir azîm alay eyleyüp, dahil olup, saraylarına indiler. İki gün istirahat idüp, üçüncü gün eşrâf-ı vilâyet da'vet olunup, saray meydanına şemsiye kurulup, kürsü va'z olup, bir eşref saatte divân olup, mansıb fermanları kırâat olunup, divân duacısı dahi dua eyledikten sonra Baba-ı Âlem Hazretleri hakim-i vilâyet ve sâir iş erlerine hitâb idüp, "Bakın, göreyim sizleri

(182-b) şerî'at-ı muhammedînin hilâfı hareketten gayet mücânebet edin, şer'-i şerîfe itâ'at eylemeyen olur ise, haber verin cezaları tertîb olunur. Fukarâ ve zu'afâyı görün gözedin şer'a ve kanuna ri'ayyet edin. Şevketlu pâdişâhımızın dahi rızâ-i mülûkâneleri bundadır. Anın rızâsını tahsîl edin ve fakir ve ra'yyetten gayret idüp, pâdişâhımıza dua aldırırım!" buyruğlarında, herkes heybete müstevli olup, sem'an ve't-tâ'at merâsimi icrâ eylediler. Lâkin Ebü'l- Müslimîn Hazretlerinin kemâl-i heybet ve haşmetinden erbâb-ı divânı titreme aldı, yüzleri soldu, derûnları korku ile doldu. Ba'dehu emir buyurup, erbâb-ı divândan hakim efendi ve müfti efendi ve sâirlerine hil'at-ı fâhireler giydirdi. Çavuşlar dahi: "Mansıbın mübârek ola, yaşın uzun ola, Hakk-Teâlâ pâdişâhımız efendimize ömürler vire!" deyü alkış eylediklerinde Kahraman-ı Âlem Hazretleri sandali üzerinden kalkup, aslan gibi epul epul yürüyerek, iki tarafına selâm virerek, arz odasına teşrîf buyurdu. Resmi ka'ide üzere ehl-i divân gelüp, kethüda beg yanında bir kahve içtiler. Ba'dehu kapucular kethüdası gelüp, "Buyurun, efendimiz ister" dedikte, cümle ehl-i divân kalkup, arz odasına varup, tekrar damen-i devletlerini taksîl idüp, sağ tarafına hakim efendi, sol taraflarına müfti efendi resmen vücûh ve ulemâ sağlı sollu oturup, birer kahve içup, ba'dehu yine na'zen

(183-a) tenbîhât ve te'kîdât idüp, cümlesi yer öpüp; gül-âb,buhûr gelüp, resm-i devlet tamam oldu. Ertesi gün Baba-ı Âlem Hazretleri Erzurum'un bazı narh ve es'arlarına

dikkat idüp, istirahat-ı ra'îyette gayretten sonra şehir içinde münâdiler nidâ ettirüp, ibâdullah-ı müslimînin cemâ'atle edâ-yı salat-ı farîza eylemelerine dahi ihtimâm olunup, umûr-i mansıb mühimma imkan sarf-ı himmet olunarak, asıl maksûd aslı olan umûra mübaşeret olunup, Şerif Paşa Hazretlerine ve Memişoğlu Selim Paşa'ya ve İbrahim Paşa'ya ve Kara Beg'e birer kıt'a tahrîrât yazıp, "Sizleri devlet-i âliyyeye yanlış ifâde eylemişler ve haklarınızda katl ve i'damlarınız için emirler sâdır olup, tarafımıza göndermişler. Lâkin gelin, başınızda olan leşker ve askeri bırakup, yanımıza gelüp, devletten aman dileyin! Şevketlu pâdişâhımız merhâmetlidir. Şâyed ki; sizin itâ'atınız nezd-i mülûkânelerinde ma'lûm olup, kanınızı bağışlayup, cürmünüzü afv eyleye, ama itâ'at idüp, gelmezseniz, bundan akdem Akçadağ ve Rumkal'a da olan tâği ve bâğilerin başına gelen sizin de başınıza gelse gerektir. Zirâ şevketlu, kerâmetlu pâdişâhımız nefis-i hakanîyeleri müessirdir. Dağlar dahi payidâr olup, dayanmaz" deyü kemâl-i dikkat ile kâimeler yazılıp, emirlerin sûretleri ifâde olunup, her birini bir mübâşir ile

(183-b) taraflarına gönderdiler.

119. Matlab-ı Itâ'at-i Şerif Paşa Hazretleri

Çünkü evvela Şerif Paşa edâm-allahü ma yeşa' Hazretlerine Baba-ı Âlem Hazretlerinin kâimesi vâsıl oldu. Feth u kıraat olundukta, mezâyâsına itlâ' hâsıl eyledi. Zâtında kendüleri asl-ı asil u vezîr bin vezîr idi. Hatta mervîdir ki; Şerif Paşa Hazretlerinin ecdâdı devlet-i ebedü'l-karar al-ı osmanın ecdâd-ı kirâmları vüzerâsında idi. Aba ve ecdâdından anane ile ocaklarına yirmi altı tuğ dikilmiştir. Yani yirmi altı karne kadar ecdâdı devlet-i âliyyenin üç tuğunu çekmiş bir silsile-i tahîredir. Kendüleri dahi on altı yaşında üç tuğla ser-firaz olmuş, alim ve ârif ve kâmil ve erbâb-ı ma'arifden ve ilm-i inşâda pek ziyâde bahâdır, yigit idi ve devlet-i âliyyenin seferlerinde çok metânet idüp, kahraman-mânendi cenk ve cidâl eylemiştir. Ama ne çare bu zâtın kemâline nazar iden hasûdları devlet-i âliyyeye yanlış ifâdeler idüp, can havfıyla bir zaman Bağdat'a ve bir zaman İklim-i Acem'e seyâhat idüp, afv-ı cürümmatlarına müterakkıb idi. Ol demde olan seyrânlar def' oldu. Çünkü bu defa Baba-ı Âlem Hazretlerinin kâimesi geldi. "Ulu'l-emre itâ'at lazımdır ve hem Pehlivan-ı Cihân Hazretleri sözünde sâbit- kadem bir vezîrdir. İnaşallahü- Teâlâ bizim cürmümüzü afv ettirir" diyup,

(184-a) hemen olduğu yerden hareket idüp, asker u leşkerini dağıdup, sebük-bâr kapu halkıyla Erzurum'a, Baba-ı Âlem Hazretlerinin yanına geldi. Anlar dahi öbürlerinin adem-i itâ'atini ve Şerif Paşa Hazretlerinin devlet-i âliyyeye kemâl üzere itâ'ati olup, kendüye isnâd olan gavgalardan haberi olmadığını ve cürümlerinin afv olmasını devlet-i âliyyeye tahrîr eyledi. Çünkü tahrîrât devlete vâsıl oldu. “Şerif Paşa ötedenberi vezîr zâde olup, ve devlete isyanı olmayup, bu defa dahi Hamişoğlu ile gavga kendi rızâsıyla olmayup, ancak üzerine hücum eylediklerinden anları bir def' olduğu ve böyle hasîb-i nesîb vezîr bir zamanıyla devletin hizmetine yarar, kanına girmede ne fâide vardır?” deyü rahm olunup, cürmü afv ve kendisi Bursa'da iskâna emr-i âlî sadır olup, fermanı Baba-ı Âlem Hazretlerine geldi. Çünkü Şerif Paşa Hazretlerinin kadirleri olduğundan “Adam kıymetini adam bilür, altın kıymetini sarraf” fehvâsınca, Baba Hazretleri konak virüp, harc ta'yîn eyleyüp, îzâz ve ikrâm ile misâfir eylemişler idi. Ama Şerif Paşa Hazretlerine, Pehlivan-ı Âlem her ne kadar aman virüp, taltîf eylemiş ise, yine

(184-b) havfından ve cezadan hâlî olmaz idi. Devlet-i âliyye ile latife olmaz. Vakt olur, bir ednâ kimesnenin ricâsıyla büyük büyük cürümleri afv buyururlar; vakt olur, sadrazam ricâsıyla ednâ bir cürmü afv eylemezler. Bu halde iken, afv fermanı gelince, müjdeciler varup, tebşîr eylediler. Der-akab Pehlivan-ı Âlem tarafından da'vetçi gelüp, îzâz ve ikrâm ile alup, saraya getirdi, gelüp, görüştüler, emr-i şerîfi Şerif Paşa'ya verdiler. Şerif Paşa fermanı alup, kırâat eyledi. Şevketlu pâdişâhımızın lütûf ve ihsânına ve afvlarına ziyâde memnun olup, güyâ yeniden dünyaya geldi ve vücûduna can bahş oldu, gözlerinden yaş yerine sürûrundan kan dökerek, şevketlu, kerâmetlu pâdişâhımıza dua idüp, Baba-ı Âlem Hazretlerine dahi senâ eyledi. Ba'dehu kalkup, konağına gitti . Bursa'ya gidecek ama ne at var ve ne esbâb-ı sefer var. Hayrette iken, Baba-ı Âlem Hazretleri yine şân-ı devletinden : “Şimdi devletin bir ocakzâde vezîri bu hal ile Bursa'ya niçe gitsun?” deyü şân-ı devleti muhâfaza için birkaç kat esbâp ve a'lâ kürk ve eyü şal ve bir iki donanmış at ve iki katar katır ve vâfir altun ve'l-hâsıl cem'-i malzemelerini tedârik idüp, konaklarına gönderdikte, bir rütbe ihyâ oldu ki; vasfa gelmez. Anlar ile kendüyü techîz idüp,

(185-a) Baba-ı Âlem Hazretlerinin hâk-pâyına gelüp, hezâr hürmetle görüşüp, vedâ eyleyüp, bir mübârek saatte Erzurum'dan kalkup, ayak ayak Bursa'ya doğru yürüdüler, ve'l-hasıl ²²²[ ]

²²² [ ] Eserin bu bölümünde iki satırlık bir boşluk bırakılmıştır (ç.n.).

Bursa'ya dahil olup, eylenüp, tamam Bursa'da mizâc-ı devleti güzelce anlayup, Ba'dehu vezâretleri ibkâ olunup, Nekederin Şehri mansıbı inâyet, ihsân-ı hümâyûn oldukta, bi'l- izz ve'l-ikbâl ile teşrîf buyurdular. Rabbim, cümle merfû'-i livâ olan vüzerâ-yı azamı hayır eyleye, kariben mesrûr eyleye! Amin. Amin. Amin.

120. Kıssa-ı Muhârebe-i Selim Paşa

Çünkü Şerif Paşa maslahatı ber- taraf oldu. Sen kıssayı Selim Paşa tarafından dinle azizim! Çünkü Baba-ı Âlem Hazretlerinin kâimeleri Selim Paşaya geldi ve feth, kırâat olundu. Selim Paşa bir vechle itâ'at eylemeyup, “Benim bu kadar asker ve leşkerim var. Gelecekleri var ise, görecekları de vardır” diyüp, nâmelerine cevap tahrîr idüp, mübâşiri geri gönderüp, Ahıska Kal'asına metânet virüp, burç ve bârûlarını bağlayup, top ve cebehanesine nizâm virüp,

(185-b) etrafta olan emin adamlarını getirtti. Bu Ahıska'nın etrafında yol üzerlerinde ve derbendlerinde yirmi dört metîn kal'ası vardır. Her üç beş saatte bir kal'a, her derbend üzerinde bir kal'a binâ olunmuş bir garip seyrândır ki; etrafından bir dürlü o kal'alara zafer olup, feth idüp, Ahıska'ya dahil olmak mümkün degildir ve bu ana kadar kimse zafer bulamamışdır. Selim Paşa kal'alara ve askerine dayanup ve istinâd idüp, kuvvetine güvenup, Baba-ı Âleme karşı koydu ve zâtında fikri yolunda idi ki; bu yirmi dört kal'a feth olup, Ahıska'ya zafer mümkün olmaz . Ama ne an ki, şevketlu pâdişâhımız bir şeyi emr ide, Baba-ı Âlem dahi emri nüfuz-i pâdişâhî ile ol işi baş eylemeye bu da mahaldır? Binaenaleyh Selim Paşa yirmi dört kal'aya birer tane emin ve bahâdır ve mu'temet adam ta'yîn idüp, cümle kal'aları asker ile doldurup, metrisler aldırup, top ve cebehânesine istihkâm virüp, yol üzerine casuslar koyup, bir sûret-i râbitaya koydu ki; cihân bir yere gelse, ol kal'aları feth idüp, Ahıska'ya zafer bulma imkanda degil idi.

121. Feth-i Kal'a-yı Neriman

Bunlar bu halde iken, Kahraman-ı Âlem Baba-ı İbrahim Hazretleri, o kış da durmayup, Mahmud Tiran nâm binbaşılarını

(186-a) tedârikât-ı kavîyye ve asker-i kesîre ile ta'yîn olunup, ol yol üzerinde olan Neriman Kal'ası üzerine vardılar. Meger ol kal'ada Selim Paşa tarafından Duno

Mahmud nâm bir serasker ve muhâfız var idi. Çünkü Mahmud Tiran bahâdırân ile Neriman Kal'asına yakın varup, külliyyetlü asker ile muhâsara eylediler. Ama kış ziyâde olduğundan el ayak tutmaz. Çok zahmet çekip, metris alup, topla humpara ile kal'ayı dögmeye başladılar ve Duno Mahmud dahi içeriden top ve menzil tüfenkleri atup, tarafeynden gâh topla, gâh yürüyüş ile rüstemâne, nerimâne cenk oldu. Hâsıl-ı kelâm on dokuz gün döğüştüler, çünkü yirminci gün oldu. Mahmud Tiran askeri başlarını cem' idüp, buyurdu ki : “Devletlu Baba-ı Âlem Hazretlerinin halleri ma'lûm. Emr-i devlet-i âliyyede ikdâmları zâhirdir, bizi bu kal'aya ta'yîn eyledi. Bugün yirmi gün oldu, bir iş göremedik, yarın kendülerinin canı sıkılıp, bizim ihmâlimize haml idüp, Erzurum'dan binup, ılgar idüp, gelür; bizleri zelil ve rezil rüsvâ ider. Göreyim, bugün bir iyüce ikdâm idüp,

(186-b) şu kal'aya bir zafer bulaydık, vala Baba Hazretlerinin elinden yakamızı kurtaramayız” deyü ibrâm-ı tâmme idüp, kendülerine gayret virüp; seherî var kuvveti pazuya getirüp, kal'anın etrafından arı gibi sardılar ve kendülerini düşman üzerine sürdüler ve bir taraftan önlerine geleni urup, “Ölmek var bugün dönmek yoktur” diyüp, cenge mübâşeret eylediler. Hakk-Teâlâ nusret kerem idüp, kal'anın bir tarafından yol bulup, yürüyüş eylediler. “Bre Allah Allah” diyüp, kıyâmetler koptu. Duno Mahmud gördü ki; iş başka oldu, “Bunların önüne Neriman Kal'ası degil; Neriman kendisi dahi olsa, durulmaz” diyüp, atına binup, bir tarafa firâr edince, askerinin dahi yol bulanı arkasına düşüp, kararı firâra tebdîl eylediler. Bakiye kalanın kimi kılıçtan geçti ve kimi esîr oldu. Ve'l-hasıl Mahmud Tiran kal'ayı zabt u teshîr eyleyüp, der-akab menzil ile vâfir dil ve kelle Erzurum'a, Pehlivan-ı Cihân Neriman-ı Devrân Hazretlerine gönderüp, kendüleri kal'ada arâm eyledi. Çünkü müjdeciler Baba-ı Âlem Hazretlerine gelüp, Neriman Kal'asının fethini haber verdiler. Anlar dahi

(187-a) hakka hamd ve şükür idüp, gelen adamlara bahşişler ve hil'atler ilbâs buyurup, Mahmud Tirana emirnâme yazıp, Oltu kal'asına me'mûr eylediler.

122. Der- Ma'reke-i Kal'a-yı Oltu

Çünkü Baba-ı Âlem Hazretlerinin buyruldukları vâsıl olup, cümle seraskerler arasında kıraat olundu. Şöyle tahrîr ve emir buyurmuşlar ki: “Egerçi bu Neriman Kal'asında rüstemâne cenk idüp, ele getürdünüz, lâkin bir mikdar kaçaklık eylediniz, zirâ bu kadar askere böyle bir kal'a üç gün dayanmaz idi, yirmi günde feth oldu. Yine her ne ise,

kusurunuz afv olunup, bundan sonra sizleri Oltu Kal'asına ta'yîn eyledim. Hemen bir saat evvel Neriman Kal'asından hareket idüp, bir mikdar bekçi koyup, kal'ayı hıfz idüp, Oltu üzerine varup, anı dahi feth ve teshir idesiniz! Tâ ki, şevketlu pâdişâhımızın emri devletleri bir gün evvel yerine gelüp, size ve bize dua ve himmet ideler ve ehl-i ırz re'âyâ üzerinden bu eşkıyaların zulüm

(187-b) ve ta'adîleri ref' olup, ibâdullahdan dahi dua alasınız!" buyurdıkları cümlelerin ma'lûmu olup, Neriman Kal'asına bir emin adam ve bir mikdar ma'îyyetinde muhâfız bırakıp, hasta ve yaralıları dahi anda terk idüp, askeri kaldırıp, Oltu Kal'ası üzerine hücum eylediler. Çün Mahmud Tiran, Oltu Kal'asına yakın geldi. Bu kal'ayı evvelkinden ziyâde metîn ve sarp gördü. Ama ne çare, etrafını muhâsara idüp, kondular. Çadır kazıklarını kar ve buz üzerine kakup, seccadelerini çamura yayup, oturdular. Çün ertesi sabah olup, top ve humpara ile kal'ayı dögmeye mübâşeret eylediler. Kal'ada çok asker var idi ve muhâfızı ziyâde tabanlı idi. Birkaç gün böyle, bu üslûb üzere cenk oldu, iki taraftan asker çıkup, sürüşüp döğüşdüler. Nihayetü'l-emr on dört gavga ve galebe oldu, kal'aya zafer bulmak mümkün olmadı. Yine bunlar üslûb-i sâbık üzerine bir yere gelüp, meşveret idüp, "Buna tedbîr var kuvveti pazuya

(188-a) yürümeştir" diyup, karar verdiler ve fi'l-vakı' ertesi günü her biri bir taraftan Kal'a-yı Oltu üzerine varup, kavî muhâsara eyleyüp, top ve tüfenk döküp, ikdâm-ı tâtme idüp, bir suhûletli tarafından kal'aya yürüyüş idüp, içeri dolup, önlerine geleni kırup, kovup, sürüp, savurup, altını üzerine çevirup, askerinin birazı art kapudan yol bulup, firâr eyledi, birazı ahrete yürüdü. Hâsılı, on beş günde bir kal'anın daha fethi müyesser olup, müjdesi Baba-ı Âlem Hazretleri tarafına vardı, azîm şâd olup, müjdecilere küllî ikrâm eyledi. Andan sonra seraskerlere buyruldu yazıp, Ahıska etrafında mevcut ve yol üzerlerinde ser-hadd olan yirmi dört kıt'a kal'aların teshîr ve fethini ve yolları küşâd eylemelerini emir buyurdu. Çün buyruldukları Mahmud Tiran ve binbaşılara vâsıl oldu. Cümlesi maslahat ne olduğunu bilup, kal'aların fütûhâtına gayret eyleyüp, ikdâm ve ihtimâm eylediler. Onlardan olan

(188-b) Ardahan Kal'asına yürüyüp, fethine gayret eyleyüp, çend roz zarfında teshîri müyesser oldu. Tekrar cümle ağalar bir yere gelüp, şöyle meşveret eylediler ki; "Baba-ı Âlem Hazretleri bu yirmi dört kal'ayı bize ihâle eyledi. Evvel-i bahar dahi yakındır, eger ihmâl olunursa, evvel baharda kendi hareket idüp, bize levh ider, ola ki şunları kendi gelmezden evvel temizleyup, yolları açıp, geldikte, aferin alalım!" diyüp, hemen

oldum olası önlerine gelen kal'alara yürüyüş eylediler, sağa ve sola bakmayup, uğradılar ve uğradıkları kal'aların askerleri bir vechle payidâr olmayup, çekirge askeri gibi önlerinden ürker ve kaçarlar idi. Hâsıl-ı kelâm ne makaleyi dirâz idelim? Evvel bahara kadar cümle Ahıska etrafında olan kal'a ve derbend ve palankaların işini tamam idüp, yolları açtılar. Çün evvel bahar olup, cihân yeşil atlasa donanup, dağlar misâfir alup, hayvanât kendi başını kurudmaya başladı. Bu taraftan Ebü'l-Müslimîn Baba-ı Muvahhidîn Vezîr-i Felatun Nâzır Hazretleri dahi mühimmât-ı kavîyye ve top

(189-a) ve cebehâne ve asâkir-i küllîye ile Erzurum'dan kalkup, Ahıska üzerine yürüdüler. Kemâl-i heybet ve şekvehle köy ve sahrâları bürüdüler. Çünki Baba-ı Âlem Hazretleri yerinden hareket eyledi, cihâna velvele salup, her bir mahâlde olan hâinlere havf gelüp, ehl-i ırz olanlar duaya agâz eyledi. Selim Paşa dahi Ahıska Hisârına istihkâm virüp, etraf kal'alara güvenüp, "Düşman bize zafer mi bulur, Pehlivan-ı Âlem nereden gelebilir?" diyüp, emin ve sâlim kendi safâsıyla mukayyed iken, feryâdçılar gelüp, yirmi dört kal'anın birer birer ber-bâd ve harâb olup, yollarda eser yelden gayri bir şey kalmayup, Baba-ı Âlem'in askeri yolları açtıklarını haber verince, Selim Paşa'nın akli başından gidüp, "Heyvâh, hal niçe olur, kış ve kıyâmette el ve ayak tutmaz iken, tarafından me'mûr olan asker bu kadar iş görüp, yirmi dört ser-hadd kal'alarımızı tâlân ve perîşân

(189-b) idecek, yarın kendüleri üzerimize gelüp, uruşdukta, Pehlivan-ı Cihânın önüne kim dayanur? Ahıskada durmaktan firâr evlâdır" deyü hemen bir gün biraz adamlarını başına alup, kararı firâra tebdîl eyleyüp, Ahıska'dan çıktı, etrafa göz göz virüp, bir selâmet mahâl tahsis idüp, bulamadı, ilâ Heyhat Kal'asını tahsin ittihâz idüp, Heyhat Kal'asına vardı. Bu kal'a zâtında bir sarp ve metîn kal'a idi. Bir tarafı Acara Aşireti ve bir tarafı Gürcistan idi ve çok vakit dögme ile alınur kal'a degil idi. Selim Paşa Kal'a-yı Heyhat'a "selâmettir" deyü kapandı ve burç, bârûlarına istihkâm virüp, etrafında yol üzerinde bekçiler ve karakollar ta'yîn idüp, istirahat eyledi. Anlar anda dura dursun! Çün Ebü'l- Müslimîn Hazretleri, Ahıska'ya yakın geldi. Casuslar gelüp, haber verdiler ki; "Selim Paşa, Ahıskadan firâr idüp, Heyhat Kal'ası'na kapandı" dediler.

(190-a) 123. Der-Ceng-i Kala'-yı Heyhat

Baba-ı Âlem Hazretleri dahi askeri ve leşkeriyle kalkup, Heyhat Kal'asının karşusuna ordusunu kurup, oturdu ve yer yer metrisler alup, etrafa casuslar salıp, karakol ve

muhâfızlar ta'yîn eyledi. Mühendisler ve topçular kal'anın etrafına nazar idüp, top tutup, gülle ile dögdükçe, mahalini bulup, ol tarafa metris alup, topları yanaşdırdılar. Çün erte sabah oldu. Herkes agâh olup, cenk alâtlarını kuşanup, kal'anın etrafında kûh ve sahrâlara döşendiler. Bir taraftan topla kal'a-yı Heyhatı dögmeye başladılar, ama kal'a ziyâde sarp ve metîn idi ve askeri dahi çok idi. Bunlar dışarıdan, anlar kal'adan vâfir atıştılar ve çarhalaştılar. Şayed başı sıkılıp, Acara ve Gürcü tarafına firâr eylesun deyü ol tarafları asker ile eyüce sedd u bend idüp, bağladılar. Yine ertesi gün oldu, iki taraftan cenge mübâşeret oldu. Selim Paşa kendüye güvenüp, askerinden dal kılıç vâfir asker seçüp, kal'a

(190-b) kapularını açıp, Baba-ı Âlem Hazretlerine gûşmâl virme sevdâsıyla dışarı çıkup, "Hevîd hevi" diyüp, mızrakları silkup, karabinalar boşaldup, kılıç çeküp, yürüdüler. Ama zâtında güzel, bahâdırâne yürüyüp, yıldırım gibi askere karşı geldiler. Çün Baba-ı Âlem Hazretleri bunların gelişlerini gördü. Derhal binbaşılı davrandırup, karşılattı. İki asker birbirine mukâbil gelüp, cenge giriştiler, iki taraftan çok sürüştiler, az kaldı ki; Selim Paşa galip olup, Baba Hazretlerinin askerini tâlân ve perîşân idüp, ordusunu yağma eyleye. Asker çok ikdâm eyledi, çare bulamayup, geri geri kaçınıldılar. Çün Kahraman-ı Zaman Hazretleri, askere perîşânlık geldiğini gördü, akli başından gidüp, derhal aslan misâli bir ata süvâr olup, ol kahramanî gözlerini açıp, uyluğuna bir kürkün alup, ol meşhûr dokuz okkalı palayı sıyırup, "Bre muhânetler böyle askerden yüz mü çevrilir? Sonra benim yüzüme niçe bakarsınız?"

(191-a) Aralıkta ölmek vardır, dönmek yokdur" diyüp, Selim Paşa'nın askeri üzerine bir yıkılış yıkıldılar ki; "Bre Allah Allah" etrafına haydarî na'ralar urarak, yanar ateş misâli cenge koyuldukta, bu tarafta askere bir hâlet ve şecâ'at gelüp, anlar da aç kurt koyuna salar gibi her bir bölük bir taraftan saldı, cenk ateşi alevlendi. Atlar seheyli, kılıç çatırdısı, hay hoy feryâdı ve figan sadâsı göklere çıktı. Aralık aralık Rüstem-i Cihân Baba-ı Devrân Hazretleri, haydarî na'ralar urdukça, kal'a burçları ve dağlar inleyup, sadâ verirdi. "Baba geliyor" deyü Selim Paşa askeri birbirine girüp, çoğunun akli başından gidüp, başını alup, dağlara gider idi, kimini ödü çatlayup, ölür idi. Kahraman-ı Cihânın bir hamlesine Selim Paşa askeri yarım saat dayanamayup, can atup, kal'aya kapandılar, kapuları muhkem sedd idüp, burç, bârûları üzerine gelüp,

(191-b) can kurtarma sevdâsıyla kal'ayı muhâfazada ikdâm eylediler. Bu taraftan Baba-ı Âlem Hazretleri: "Hoş imdi in-şâe'l-mevlâ ben sizin yine mikdarınızı

yıldırım” diyüp, dönüp, gelüp, bâr-gâhlarına kondular. Askerden dil ve kelle alanlar gelüp, bir bir Rüstem-i Cihân’a arz eylediler. Anlar dahi dil ve kelle getüren bahâdırlara avuç avuç altun virüp, hatırlarını hoş eyledi. Bazı kalender canlar da: “Eyvâh ne olaydı bizim elimize de bir kelle ya dil geçüp, zügürtlükdan kurtulaydık. Ne mani‘ yarın ola, hayrı bile gele!” diyüp, ertesi güne herkes cenge yaranmaya başladılar. Rüstem-i Zaman Hazretleri, burada Selim Paşa ile uğraşadursun, sen destanı Acem Tâifesinden ve Gürcistan’dan dinle!

124. Der- Beyân-ı Havf-ı Acem

Acem Tâifesi ve Gürcistan Begleri, Baba Hazretlerinin o taraflara teşrîflerini ve Selim Paşa ile muhârebelerini işidup, “Eyvâh önümüzde bir Heyhat Kal‘ası var. Eger devlet-i âliyye tarafından bizim hakkımızda dahi Baba’nın elinde ferman var ise, bizi de hâkla yeksân ider. Bir gün evvel başımızın

(192-a) çaresine bakalım!” diyüp, etrafta olan kal‘alarına istihkâm virüp, evlâd ve ayalarını el ermez yerlere ve uzak uzak kal‘alara kaçırup, kendüleri dahi oldukları yerlerde metrisler alup, alât-ı harbî kuşanup, derbentlere ve yol üzerlerine asker çeküp, sedd u bendler idüp, azîm ihtimâm eyleyüp, “Aya bize de bir irâde var mıdur?” deyüp, dostluk yüzünden hediyeler tertîb idüp, elçiler düzüp, Baba-ı Âlem Hazretlerine gönderdiler ve tenbîh eylediler ki; “Var, bizim nâmelerimizi ve hediyelerimizi Rüstem-i Âlem’in hâk-pânesine takdîm eyle, tavır ve tarzını anla, sözünü dinle, bize de bir hücum idecek mi tahsîn eyle!” deyü ihtimâm eylediler. Elçileri gelüp, hediyelerini getirüp, hâk-pânelerine takdîm eyledi, kabul buyurdular. Ama gelen elçi bir şey anlayamadı. Zirâ asker içinde ve söz başlarında Baba Hazretlerinin ne tarafa gideceğini ve ne yapacağını kimse bilmez, iyüsü sırrını kimseye fâş eyleme âdeti degil idi, tamam bir maslahatın vakti geldikte,

(192-b) kalkup, üzerine varır idi ve kendüleri dahi daima şevketli, kudretli, kerâmetli pâdişâhımızın emr-i hümâyûnlarına müterakkıb olup, emr-i pâdişâhî olmadıkça, bir ayak atmaz idi ve bir çöp koparmazlar idi. Ama emr-i pâdişâhî oldukta, zülumâta emir olursa, sefer eyler idi. Hâsılı, Gürcistan ve Acem Diyârları, Baba’nın korkusundan tir tir titrer idi. Geceleri sabaha kadar uykuyu fedâ idüp, havflarından “Yekdir Allah” çağrışırılar idi ve Gürcistan’dan çok hediyeye getirdiler. Ama birini tutmayup, hemen şuna, buna virüp, eşe, dosta gönderir idi.

Yine biz kıssamıza gelelim. Heyhat Kal'ası önünde yirmi günden ziyâde cenk oldu. Nihayetü'l-emr bir gün Baba Hazretleri, binbaşı, delibaşı, tüfenkçibaşı, hayta başları cem' idüp, buyurdular ki: "Şevketlu pâdişâhımızın emirleri geri kaldı. Bizim bu kadar nâm ve şânımız var iken, bir kal'a ile uğraşup, durmada ne fâide olur? Bizlere âr u nâmûs degil midir? Bugün ya taht ola, ya baht ola diyüp; oldum olası kal'aya

(193-a) uğrayalım. Allah ya anlara vire, ya bize. İnşallahü- Teâlâ hakk, bize nusret kerem idüp, şunların maslahatını ber-taraf idelim!" deyü meşveret idüp, topçu başıyı getirüp, emreyledi ki: "Kal'anın top alan tarafından ihtimâm idüp, hemen peyder pey gülle ve humpara ile döküp, ola ki, bir taraftan yıkup, harap idüp, bize bir yol açın. Göreyim seni, gün bugündür" deyü ihtimâm buyurdu. Derhal topçu başı dahi kal'anın top yanaşur yerinden topları kertesine alup, var kuvveti pazuya getirüp, gülleleri dağlar gibi yığup, cebehâneleri harman idüp, toplara hartûc salup, birbiri arkasına gülleleri yıldırım gibi eriştirup, güyâ havanın yüzünde tespih gibi dizup, kal'anın burç, bârûlarını büzmiye başladı. Bir taraftan dahi yaya askeri dağların üzerine tırmandı, atlu asker dahi top altına girüp, hazır ve mahyâ oldu. Kal'anın burçlarında olan taşların her birine titreme geldi. Dirhemli tüfenkler ile burç üzerine gelen askerleri

(193-b) birer birer kal'a burçlarından aşağı döktüler. Baba-ı Âlem Hazretleri dahi hemen süvâr olur, yarar dilâverleriyle yanar ateş gibi kal'a kapusuna vardıkta, rüstemâne, delirâne kapu tarafından hamle idüp, niçe hücum eylediler ise, kapuyu arkasına devirup, burçların gülle yıkıntularından dahi asker tırmanup, kal'aya girdiler, önlerine geleni kırdılar. Selim Paşa dahi: "Aya ne taraftan firar idüp, can kurtaram?" derken, dilâverler etrafını alup, andan aşağı yıkup, yakasından tutup, Baba-ı Âlem Hazretlerinin huzûruna getirdiler. Resm-i devlete ri'ayyeten kıyâm idüp, yer gösterup, oturdular, taze kahve ısmarlanup, kahveler içildikte, Rüstem-i Âlem Hazretleri, Selim Paşa'ya hitâb idüp, "Paşa, sen ne yaman söz anlamaz, akılsız adam imişsin. Bundan akdem devlete isyan eyledin, seni da'vet eyledüm, sözümü dinleyip, gelmedin. Emr-i devlete itâ'at ideydin, bu kadar zahmet vermeyeydik. Senin dahi devletimiz kanını bağışlayup, yine bir mansıb ihsân

(194-a) idüp, sen de safâ-i hatır ile bu beladan halâs olur idin. Aya hiç fikir eylemedin mi ki; devlet-i âliyye ile bu ana kadar kim başa çıktı, hatta ki sen başa çıkasın?" deyü vâfir söz söyleyüp, ba'dehu "bir âher çadırda istrahat edin!" deyü gönderdi. Çün Selim Paşa âher çadıra vardı. Ser-i devletini almaya me'mûr olan cellâdlar gelüp, muhâsara

eylediler. Andan Rüstem-i Âlem'in kethüdarları gelüp, Selim Paşa'nın etegini öpüp, "Efendim, hal-ı âlem böyledir, bir abdest alın!" diyüp, abdest virüp, iki rekat namaz kıldırup, ba'dehu boynuna kemend takup, göçürdüler, ecel şerbetini içirdiler, kellesinin derisini yüzüp, tuzlayup, bir kutuya koydular. Der-akab tahrîrâtları yazılıp, bir tataraya virüp, devlet-i âliyyeye irsâl eylediler. Cesedini dahi tathir idüp, namazını kılup, defn eylediler. Tatar ile kelle, devlete vâsıl olup, murâd-ı devlet bu yüzden dahi hâsıl olup, ba's-ı senâ oldu.

(194-b) Çün Selim Paşa'nın maslahatı tamam oldu, Heyhat Kal'asına bir mu'temet adam koyup, etrafını dahi eşkiyadan tathîr eylediler ve birkaç gün nizâmına koyup, Selim Paşa döküntülerini cem' ve istirahat idüp, andan göç idüp, Ahıska'ya teşrîf buyurdular. Ahıskanın eşrâfı, hakimi, müftisi Baba-ı Âlem Hazretlerine istikbâl idüp, alup, alay ve alay ile Ahıska'ya dahil olup; makarr-ı vüzerâ olan mahâle nüzûl eylediler. Memleketin fukarâ ve zu'afâsına ikrâm idüp, sâir ehl-i beldenin içinde haddinden ziyâde Vezîr-i Rüstem Nâzır Hazretlerinin ikrâmını görmedik kimesne kalmadı ve herkes dua ve senâsında oldu. Tamam kırk gün Ahıska'da istirahat ve tedârik ve mühimmâtlarına istikâmet virüp, taraf-ı devlet-i âliyyeden bâ-emr-i âlî katle me'mûr oldukları Abdullah Paşazâde Kara Beg'i aramaya başladılar. Kara Beg dahi Selim Paşa'nın başına gelen akıbeti duyup, egerçi Baba-ı Âlem Hazretlerinin elinden kurtulunmaz, lâkin Megâzber Kal'ası bir metîn kal'adır

(195-a) ve başımız sıkılıp, kaçmak lazım gelse, bir tarafı Rusya'dır ve bir tarafı Acem'dir. Acemle Moskof arasında bir azîm ser-haddır, varup, anda sığınırız" deyü tertîb ve tedbîr idüp, yarar adamlarını başına alup, "Kandesin Kal'a-yı Megâzber?" diyüp, firâr eyledi ve ta-yı merahil idüp, kal'aya varup, kapandı ve asker, leşker tedârik idüp, etrafını muhâfaza eyleyüp, anda iskân eyledi. Bu cânibden casuslar gelüp, Ebü'l-Müslimîn Hazretlerine haber verdiler ki, "Efendim Moskof keferesi sınırında ve Acem civarında Megâzber derler bir kal'a vardır, gayet de metîn bir hisardır ve Kara Beg firâr idüp, ol kal'aya saklanmış ve etrafını muhâfaza eyleyüp, anda oturmuş" deyü tahkîk eylediler. Baba-ı Âlem Hazretleri çünki Kara Beg kande olduğunu haber aldı, asker-i tâifesinin başlarına emredüp, tedârik görmeye, mübâşeret olundu ve kendüleri dahi mühimmât-ı seferiyye

(195-b) hazır idüp, Kal'a-yı Megâzber üzerine küllîyyetlü asker ve mühimmât-ı kavî ile yürüdüler. Baba-ı Âlem Hazretlerinin bu velvele ile teşrîfleri âfâk-gîr olup, nihayetü'l-

emr Acem ve Rusya keferesine havâdis gitti. Çün bunlar Baba Hazretlerinin külliyyetlü asker ve tedârik ile sınır başına gelir olduklarını duyup, Acem ve Rusya keferesi ülkelerine velvele salındı. Derhal Acem Şâhına haber gidüp, “Sınır başına Kahraman-ı Âlem geliyor. Şâyed devlet-i âliyye tarafından üzerimize bir sefer mi vardır?” diyüp, ihbâr eylediklerinde derhal Acem Şâhının aklı başından gidüp, mühimmât-ı seferiyyesinin tedârikine bakıp, sınır başına adamlar ta’yîn idüp, korkusundan havâb ve rahatı terk eyledi. Vüzerâ ve vükelâsı “Efendim, beyhude zahmet çekme! Bakalım Baba-ı Âlem Hazretlerine bir nâme yazalım, suâl idelim, anlar yigit zâttır. Eger devlet tarafından böyle bir irâde var ise, bizden saklamazlar”

(196-a) diyüp, elçi tertîb idüp, vâfir tuhaf hediyeler ile Baba-ı Âlem Hazretlerine gönderdiler. Çün Acem elçisi yakın geldi ve adam gönderüp, destûr diledi. Baba-ı Âlem Hazretlerine gelüp, “Acem tarafından bir elçi gelür imiş, izniniz olur ise, hâk-pânıza gelsun!” denildikte, “Güzel, gelsun, görelim!” buyurup, destûr verdi. Acem elçisi dahi Kahraman-ı Âlem Hazretlerinin izniyle, orduya yakın geldi. Gördü ki, bu bir ordudur ki, vasfa gelmez. Hayran olup, kemâl-i dehşet ile Rüstem-i Cihân huzûruna gelüp, nâmesini virüp, hediyelerini takdîm eyledi, okundu, merâmları ma’lûm oldu. Der-akab cevap yazıp, “Bizim anlar ile gavgamız yoktur, dostluğumuz yerindedir. Ancak irâde-i devlet ile nizâm-ı mülk-i osmanîdir” deyü hatm-ı kelâm idüp, elçiye dahi hayli ikrâm idüp, avdet ettirdiler.

(196-b) bu taraftan Rusya keferesi dahi Baba-ı Âlem’in sınır başına geldiklerini duyup, *el-hâinü hâif*²²³ (*) mefhûmunca eskiden Baba Hazretlerinden yediği kılıç yaraları tazelenup, şu vesveseye zâhib oldu ki: “Cenk hîleden ibarettir, bu Kara Beg’in Megâzber Kal’asına gelmesi ve Baba Hazretlerinden kaçması bütün hîledir. Bunların maksûdu bu tarafta bizi kırmaktır, lâkin hîle idüp, asl-ı yokdan Kara Beg ile terk-i görüş idüp, anı külliyyetlü asker ile bu tarafa kaçtırdılar. Şimdi kendüleri de ardundan asker çekip, Kara Beg ile cenk ideceğim diyüp, cümlesi buraya toplanup, andan ekserîn Moskof hudûduna yürüyüp, bizim altımızı üzerimize getürmekdir” deyü ziyâde havf ve vesveseye zâhib oldular. Derhal derbendlerine ve ser-haddlerine karakol ve bekçiler koyup, ol tarafa asker çekip, kendilerini muhâfaza sevdâsına düşüp, kralarına

(197-a) haber gönderdiler ki; “Bu tarafta Megâzber Kal’ası önünde Pehlivan Paşa Hazretleri, tedârikât-ı kavîyye ve külliyyetlü asker ile Kara Beg üzerine sefer ider. Lâkin

²²³ (*) *Hain korkar.*

korkarız ki; bu bir hîle olup, Kara Beg bahanesiyle bizim üzerimize yürüye” deyü bildirdiler. Nihayetü’l-emr Rusya tarafından o hilekâr kâfir vâfir ifk ve iftirâ ile devlet-i âliyyeye dahi tahrîr eyledi. Andan Rüstem-i Cihân Hazretlerine nâme yazup, elçi gönderdiler. Çün elçi hudûd başına geldi, ileru adam gönderüp, Kahraman-ı Zaman Hazretlerinden izin istedi, gelüp, “Rusya tarafından elçi gelür imiş, izin verir misiniz?” dediklerinde, “Ne var, gelsun!” buyurdular. Çün elçi destur aldı, hudûdu geçüp, orduya yakın geldi, gördü ki, bu bir azîm ordudur ki, görenlerin çehresi çak olur. Beş yüzden mütecâviz çadır, bu kadar mühimmât

(197-b) toplar, cebehâneler ve mühimmât-ı sâirenin hadd u hesabı yok. Çün orduya dahil oldu. Asker tâifesi dahi yer yer takım takım seyrine çıktılar, her biri gök demire gark olmuş, bir danesi bin adama beli dimez, birer etten, demirden kal’a gibi. Kâfir bunları seyr u temâşâ idüp, hayretinden aklı başından gitti, rüstem-i dârâ ordusundan nişâne verir. Hâsılı gelüp, Baba-ı Âlem Hazretlerinin bar-gahına yaklaştı, anı gördü ki, sağlı sollu alât-ı harbî ve çil tüfenkli hesaba gelmez asker yol üzerini almışlar. Anları da görüp, parmağını ısırđı, bir de Pehlivan-ı Âlem Hazretlerinin obalarına dahil olup, gördü ki, kemâl-i heybet ve salâbet ile seril üzerinde güyâ bir aslan misâli oturmuş, kâfir görünce, ne diyeceğini şaşırup, şapkasına kulağına alup, bir vâfir tapındı. Ba’dehu nâmesini verdi, tercüman gelüp, nâme okunup, ma’lûm oldu. Şöyle ifâde-i

(198-a) merâm eylemiş ki; “Sizler bu tarafta küllî asker ve tedârik ile Kara Beg münâsebetiyle teşrîf buyurmuşsunuz, lâkin bu rütbe kuvvetle gelmenizden anlaşılıyor ki; hudûdu geçip, bizim üzerimize gelmenizden havf olunur. Eger vâkiü’l-hal böyle bir merâmınız var ise, biz de başımızın çaresine bakalım!” demiş. Çün nâmenin mefhûmu ma’lûm oldu. Baba-ı Âlem Hazretleri buyurdu ki; “Bizim bu tarafa gelmemiz ancak Megâzber Kal’asında olan Kara Beg içündür, gayri degildir ve şevketlu, kudretlu pâdişâhımızın murâd-ı şahâneleri ve bize emr u fermanları, kendi ülkelerinin nizâmıdır. Yohsa gayri irâde yoktur ve size asla zarar ve ziyânımız yoktur, kat’a bizden havf eylemeyin. Ama bu kadar tedârik nedir denür ise, bizler şevketlu pâdişâhımızın ednâ bendesi vüzerâsındanız, pâdişâhımızın ben degil, cümle vüzerâsı hîn-i iktizada dahi bundan kuvvetlu ve tedârikli gezerler. Allahü- Teâlâ devlet-i al-ı osmana bir kuvvet

(198-b) ihsân eylemiştir ki; benim gibi niçe vüzerâyâ mâlikdir ve her bir vezîri Rusya kralına başkaca mukâbil olmaya kadirdir. Ama sizin ile bu defa gavgamız yoktur” deyü cevap virup, nâme tahrîr ettirup, elçiyi geri çevirdiler. Elçi ordudan çıkup, kefere

hudûduna girinceye kadar havfdan emin olamadı, tâ ki kendi hudûdlarına girup, yeniden can gelup, aklını başına getirdi. Her ne ise, çenarânlarına vâsıl olup, nâmesini takdîm eyledi. Pehlivan-ı Cihân'ın nâmesi açılıp, kıraat olup, kendülere zararları olmadığı ma'lûmları oldu. Elçiden Kahraman-ı Âlem'in ordusunu ve askerini suâl eylediler. Elçi şöyle takrîr eyledi ki; "Ömrümde böyle râbitalu, tedârikli ordu görmedim, sad-bârek Allah askeri dahi gayetde düzgün ve bahâdır, ve itâ'atlu, yani her birisi bin canı fedâ ider takım ve her biri yüz adamdan yüz çevirmezler. Bu ordu ve askerden korkulur, eger bir kere hudûdu geçip, üzerimize hücum eyleseler,

(199-a) bir vechle önlerine gelinmez. Hülagu Han gibi kızıl elmaya kadar at sürerler. Lâkin şu tesellî vardır ki; Baba-ı Âlem Hazretlerinin, pâdişâh-ı âlempenâh hazretlerine gayet de itâ'ati vardır, devlet-i al-ı Osman tarafından bir irâde olmadıkça Rusya hudûduna geçme degil; hudûddan içeri dahi bakmaz. Ama devlet-i âliyye ile beynimizde bir münâfese ve bozukluk olup, bir kere yürü der ise, o zaman iş yanlış olur" deyü ifâde eyledi. Her ne kadar Baba Hazretleri te'min eyledi ise, yine kâfir emin olmayup, cânib-i hudûda böyle Kahraman-ı Cihân'ın olmasını revâ görmeyup, Ebü'l-Müslimîn Hazretlerini o taraftan def' ve perîşân eyleme sevdâsına düşüp, hîle yollarını tuttu. Zirâ mel'ûnun daima dimağı fesâd üzerinedir. Şayed bir hîle o taraftan hudûd-i hakanîye tecâvüz eyleme murâd eylese, Baba-ı Âlem, yakın olma takribi önlerine girilup, sedd u bend olur. Zirâ bundan akdem İsmail gavgasında numûnesini

(199-b) görmüşler idi ki ; tamam üç sene İsmail Kal'asında kâfirin önüne sedd olup, dögüşdü ve niçe yüz bin askerlerini telef eyledi. O zaman ise, vezâretleri yok idi. Şimdi sedd olacağı edille-i bi't-tarîkdir. Hâsılı-ı kelâm, kâfir envâ'-i hîleye sülûk eyledi. Baba-ı Âlem Hazretleri hîle, haddâ' bilmez idi, ancak anlar emr-i pâdişâhîye imtisâl ider. Kâfir, haddâ'asını ide dursun. Sen destanı yine Kal'a-yı Megâzberden dinle! Çün Baba Hazretleri, Megâzber Kal'ası cânibine gelüp, ordusunu kurup, metrisler alup, top ve humpara ile kal'ayı dögmeye başladı. Kara Beg dahi içeriden metânet idüp, cenge ağâz olundu. Birkaç gün tarafeynden azîm cenk oldu. Nihayetü'l-emr bir gün Kahraman-ı Cihân Hazretleri, var kuvveti pazuya getirüp, oldum olası kal'anın üzerine varıp, etraftan arı gibi sarup, kemend atup, kimi tırmanıp, hasılı kal'aya yol bulup, vâfir dilâverler içeri girdiler ve kal'a kapusunu bir takrib açtılar. Bunu görenler dahi

(200-a) yürüyüş idüp, kal'aya dolup, dil ve kelle alıp, bahâdırlar, Kara Beg'in olduğu yere varup, sarup cenk ve cidâl idüp, Kara Beg'i tutup, Baba-ı Âlem Hazretlerinin

huzûruna getirdiler. Baba Hazretleri dahi hemen Kara Beg'i aslına kavuşdurup, kellesini kesup, devlet-i âliyyeye tahrîr idüp, mübâşir ma'rifetiyle irsâl eyledi ve ol havâlîde olan eşkıyaları tathîr idüp, emin ve sâlim eyledi. Ehl-i arıza olanların istirahatı tedbîrâtına şüru' olundu. Andan kalkup, Kars önüne gelüp, ordularını kurup, on sekiz gün Kars önünde rahat idüp, dinlendiler ve "Devlet-i âliyye tarafından emir ne gûna olur" deyü müterakkıb oldular. Bu Kara Beg ol havâliyi ziyade rencîde eylemiş idi ve şikayetçi çok idi. Bunun def'i matlûb idi, çün Kara Beg'in ser-ı maktû'ı rikâb-ı hümâyûna vâsıl oldu. Pehlivan-ı Cihân'ın Padişâh-ı âlempenâh-ı şehinşah-ı pür-intibah yanında kadri daha (200-b) âlî oldu. Bu defa Bayezid ahâlisi, Bayezid paşası olan İbrahim Paşa'dan şikayet eyledikleri sem'-i devlete vâsıl olup, İbrahim Paşa'yı Bayezid içinden çıkarmaya emr u irâde olundu. Baba-ı Cihân Kars önünde iken, haber geldi. Andan emre imtisâlen kalkup, Bayezid'e teşrîf buyurdular, İbrahim Paşa'yı azl eylediler. İbrahim Paşa o havâlîde makbûl bir arf idi ve kimseye itâ'at eylemez idi ve devlet-i âliyye dahi kendüye müsâ'ade buyururdu. Lâkin Pehlivan-ı Cihân'a itâ'at eyledi ve azlini kabul eyledi. Yerine Behlül Paşa Bayezid valisi oldu. Oldukça Bayezid'e dahi nizâm virüp, andan kalkup, îl u al içinde mansıbları olan Erzurum'a teşrîf buyurdular. Erzurum ahâlisi istikbâl idüp, îzâz ve ikrâmla dahil olup, anda âsâyiş buyurdular.

125. Cem'iyet-i Hitân-ı Mehmed Ali Beg

Günlerden bir gün Vezir-i Rüstem Nâzır Hazretleri kendü kendüye etti:

(201-a) "Bizler hademe-i devletteniz, üç gün bir yerde duracağımız ma'lûm degil. Husûsen bizim tecellîmiz daima seyr u seyahat, ceng u cidâldır. Bârî şunda iken, oğlumu bir sünnet idüp, mürrüvetini göreyim!" deyü imza idüp, kethüdalarını ve sâir iş erlerini cem' idüp, bu fikir ve hulyâlarını ifâde eylediler. Anlar dahi "Pek münâsibdir efendim, bu bir fırsattır" diyüp, etrafa nâmeler yazıp, "Oyuncular, pehlivanlar var ise, gelsun!" deyü i'lan eylediler ve münâsip olan ağalara ve beglere tahrîrât yazıp, düğüne da'vet eylediler. Anlar gele dursun. Bu tarafta Erzurum önünde bir vâsi' sahrâ var idi. Ol sahrâya vâfir çadırlar çıkarup, yerlu yerince obalar ve çadırlar ve çergeler kuruldu ve matbah için Erzurum'da ne kadar kebîr kazganlar var ise, cem' idüp, Matbah-ı Keykâvusîden nişâne verir bir ocak kuruldu. Hazine takımları dahi bir tarafa çadırlar kurup, hazır eylediler. Ba'dehu oyuncular

(201-b) etraf ve eknâfdan haber alup, birer ikişer cem' oldular ve o havâlide her ne kadar erbâb-ı hüner ve eshab-ı ma'arif var ise, icrâ-yı ma'rifet için geldiler ve bahâdır pehlivanlar haber alup, kispetlerini giyüp, geldiler. Baba-ı Âlem'in düğün idecegi Acem'e duyuldu. Acemden gayet de a'lâ rakkaslar geldi ve hokkabaz, taklabazlar cem' oldu ve iki tane a'lâ canbaz geldi, anlar dahi ol meydana iplerini kurdular ve zorbazlar tecemmü' eylediler. Ba'dehu da'vet olan ağalar ve begler birer birer gelüp, her birine yerler gösterdüp, çadırlar verdiler. Hasılı, ol sahrâ donandı. Güyâ bir arûs-i cihân oldu, düğün kuruldu. Gündüz akşama kadar gâh canbaz oynar, gâh pehlivanlar güreşir, gâh mehterhâne çalınur, gâh zorbazlar oynar. Hasılı, sabahtan akşama kadar namaz vakitlerinden gayri cem'-i vakitte lu'b ve lehv ile vakit geçer idi. Akşam

(202-a) ezanı vakti oldukça, taraf taraf müezzinler nidâ idüp, Ezan-ı Muhammedî okunup, cemâ'atler ile namaz kılınup, simâtlar çekilüp, yinup, içilüp, herkes safâsiyla meşgûl olup, yatsuya kadar ince saz ve rakkaslar oynar idi. Yine yatsu vakti oldukça, ezanlar okunup, cemâ'atler ile namaz edâ olunup, ba'dehu kahveler içilüp, oyuncular taraf taraf başlayup, hayal-bâzlar hayal perdelerine sûret virüp, hokkabazlar bir tarafta oynayup, Acem çengileri bir tarafta, hâsılı azizim, tâ sabah namazına kadar asla arâm olmayup; lu'b ve lehv ve saz söz ile geceye sabaha resîde olur idi ve gecelerde topçubaşı dahi dürlü fişenkler ve envâ'i toplar ve gülleben ve arayıcı ve humparalar atup, kağıd ile yayılmış kal'alardan kaç kal'a karşulu karşulu

(202-b) kurup, azîm fişenk cenkleri attırır idi. Bir tarafta eli curalu Urfa Şa'irleri Baba-ı Âlem'in mehdine ve cengine müte'alik gazeller söylerler idi. Bektaşî Erenlerinden bazı nefer üfürüp, nefes okurlar idi. Hâsılı, ol sahrâ-yı bî-pâyân içinde her biri bir tarafta bir dürlü ahenk olur idi. Çadırların önünde yanan kanâdil ve meş'al şu'lesi kûh ve sahrâları aydınlık eylemiş idi, gece ile gündüz fark olunmaz idi. Vezîr-i Felatun Nâzır Hazretleri, gerek oyun-bâzlara ve gerek fukarâya ol kadar i'ta ve ihsân eylemişdir ki; gece ve gündüz iki sarraf hazinede akçe saymaya erişdiremezler idi. Erzurum'da asla fukarâ kalmadı, gelüp, dîn fukarâyı fakrdan kurtarır idi. Ve'l-hasıl ne kısıyî dirâz idelim, çok vakittir ki; felek mislini görmemiş bir azîm düğün olup, tamam on beş gün zevk ve safâ olundu. On beşinci gün Âyîn-i Dîn-i Ahmedî üzere hitân

(203-a) olup, mahdûm-i necâbet mevsûm hazretleriyle beraber ol diyârda ne kadar fakir çocuk var ise, cümlesine elbise-i fâhire ihsân idüp, sünnet eylediler. Ba'dehu misâfir gelen ağavât ve begler bir iki gün dinlenup, istirahat idüp, izin alup, yerli yerine gittiler

ve düğün takımları dahi kalkup, devşirilup, istirahat idecek vakit bir mukteza-yı tecellî yine bir ma‘reke-i kavî zuhûr etti.

126. Der- Ceng-i Kal‘a-yı Acara bâ-Selim Paşazâde

Bundan akdem ser-ı maktu‘u devlet-i âliyyeye takdîm olan Selim Paşa’nın iki nefer evlâdı, babaları katl oldukta, firâr eylemiş idi. Bunlar şunda bunda gizlice gezer iken, tuğyân idüp, uğradıkları kurâ, kasabât ve obaları urup, yakıp, yıkup, yağma idüp, Acara Havâlisini kuruttular ve bunların şerrinden yollar kesildi, ibâdullahın emin ve rahatı

(203-b) selb oldu. Bunların tuğyânı devlet-i âliyyeye ihbâr olunup, fesâd ve fitneleri ma‘lûm-i şâhâne oldukta, katl ve i‘damları ve def‘-i şer u mefsedetleri için Kahraman-ı Cihân Hazretlerine müekkid emirler yazılıp, tatar ile irsâl olundu. Tatar gelmek üzere iken, bir gün Rüstem-i Devrân Hazretleri, ahabıyla sohbet ider iken, içlerinden bazı : “Efendim, kaç senedir eşkıya arkasında gezip, bir rahat eylemediniz. İnşallah bu sene olsun Erzurum’da kışı çıkarup, rahat idüp, safâ idersiniz” dediklerinde, Vezîr-i Hired-bîn Felatun Nâzır Hazretleri buyurdular ki : “Azizim, ben tecellîmi bilirum. Hakk-Teâlâ bu fakiri, ehl-i bağy ve fesâd ve kefer ve fecere ile uğraşup, tarik-i hakdan çıkanları emr-i pâdişâhî ile yola getürmek için halk eylemiştir. Anamdan doğup, kendimi bildim bileli bir vakt-ı âsâyişim olmadı. Fakat üç sene küffâr elinde esîr oldum, o zamanda nefsim ile cenk eyledim. Ben emr-i hakka teslîm

(204-a) olmuşumdur. Hâlik-i cihân âleme kıldıkta tecellî, her şahsı birer hal ile kılmış mütesellî. Tecellîsini bilmeyen tesellîsini bulamaz. Bizler Pâdişâh-ı Âlempenâh Hazretlerinin bende-i ferman-berlerindeniz. İrâdemiz ve yıldızımız kendi elimizde degildir, her ne cânibe sevk iderler ise, oraya gideriz. Bizim safâmız kerâmetlu, velâyetlu halîfe-i İslâm olan pâdişâhımızın hizmetinde olmaktır. Göreyim Mevlâ neyer, neylerse güzel eyler” deyü bu sohbetler olunur iken, çifte menzil ile tatar geldi. Kethüda Beg’e kavuşup, andan tatar odabaşısı önüne düşüp, Baba-ı Âlem Hazretlerinin huzûruna getürdüler. Tatar, etek öpüp, kapu kethüdasının torbasını takdîm eyledi. Ba‘dehu halvet olup, torbanın mührü giderilip, derûnundan mektuplar ve evâmirleri çıkarup, kırâat eylediler. Maslahat ma‘lûm oldu. Şöyle irâde-i

(204-b) hümayûn adalet-makrûn olmuş ki : “Acara Havâlisinde Selim Paşazâdeler devlete tuğyân ve hakka isyan ve ibâdullaha bağıyân oldukları ma‘lûm-i şâhânem oldukta, senin öteden beri devlet-i ebedü’l-kararımın sâdıkı ve dîn ve devlete itâ‘at

eylemeyenin zâbiti olduğundan emr-i şerîfim vurûdunda bir an tevkif eylemeyüp, merkûm Selim Paşazâdelerin fesâdını ibâdullah üzerinde def‘-i ref‘e ikdâm oluna!” deyü emirleri mefhûmu ve hülâsası ma‘lûm oldu. Ama Erzurum Diyârının havası meşhûrdur ki; yazlar da ekser kış havaları olur, bugünler ise, tamam şedde şitâ idi. Derakab Baba-ı Âlem Hazretleri binbaşı ve bölük başılarını ve iş erlerini cem‘ idüp, emrin mefhûmunu bunlara i‘lan ve ifâde idüp, bildirdi. Her birileri sem‘an ve tâ‘at merâsimi edâ eylediler. “Lâkin efendim kış şedîddir, kerem edin, devlete tahrîr buyurup, bu diyârların şedde şitâsını beyân idüp,

(205-a) evvel bahara kadar ruhsât isteyin. Devlet-i âliyye dahi askere rahmen ruhsât inâyet ider. İnâşallahü- teâlâ evvel baharda kalkıp, üzerine varup, nizâmını virelim!” dediklerinde, Vezîr-i Âsaf Nâzır Hazretleri buyurdular ki: “Ben devlet-i âliyyenin emrinin bir gün geri kaldığına rızâm yoktur ve hem şimdi ben devlete şimdi olmaz deyü yazamam. Elbet gitmek gerekdir” buyurdularında, bazı akıllılar “Efendim devlete şimdi olmaz deyü yazmamada hîkmet nedir?” dediler. Baba Hazretleri buyurdu ki; “Şedde şitâda olmaz demek devlet-i âliyyeye sizin aklınız ermez, buraların halini bilmezsiniz demek çıkar. Anlar şedde şitâyı ve bu Erzurum’un derecesini bizden iyü bilirler. Elbet böyle demeye bir hîkmet vardır. Yaza kadar dört ay o zâlimlerin elinde rencîde olan ibâdullah azabda mı kalsun? Elbet bir gün akdem fîtne ve fesâdın def‘i vâcibdir. Bu olmaz” buyurdular. Yine bazıları tekrar idüp,

(205-b) “Çünkü efendim, devlete tahrîr buyurmasanız, bârî şöyle tedârikât-ı seferîyye görelim, bazı eksik kusurumuzu düzelim!” deyü ayak sürüp, “Evvel baharı bulalım!” dediklerinde, Pehlivan-ı Hâlisü’l-Cenân Hazretleri, “Ben öyle egri, bürgü söz ve oyun, poltika bilmem. Benim işim doğru doğrudur, er olan doğru gider, hakk doğruya yardım ider. Öyle şey olmaz, Allahü’l-âlem kıştan gözünüz yılıp, beni avk eyleme istersiniz. Varın, tedârik görün. Hemen üç güne kadar kalkmanın ilacına bakın!” buyurup, ikdâm eyledi. Asker dahi ister istemez tedârik gördüler, lâkin kendüleri âkıbet-endiş idi. “Kış ziyâde olduğundan hareket eylesem şayed Acara Dağı aşılmaz ise, geri dönme müşkül olur. Hele şu asker gitsin!” diyup, ileri asker gönderdi. Çünkü asker gelüp, dağa sardı, ne mümkün ki; dağ yol vire! On adam boyu kar var idi ve sovuksun

(206-a) el ayak tutmaz idi. İnsanın ağzından çıkan nefes buz tutar idi. Hâsılı çok ikdâm idüp, çaresini aradular, bir dürlü yol bulamadılar ve bir takım adam telef oldu. Tekrar gelüp, Ebü’l- Müslimîn Hazretlerine haber verdiler ki; “Efendim, bugünlerde bu dağı

geçme ve aşma mümkün değildir. Eger imkanı olsa, senin yoluna bin canımız dahi varsa fedâ iderdik” deyü kat’i cevap verdiler. Baba-ı Âlem Hazretleri dahi tekrar tahkîk idüp, bir vechle imkanı olmadığını anlayup, çaresiz bahara te’hîr buyurdular ve o kış Erzurum’da arâm ve ikâmet buyurup, yine esbâb-ı sefer tedârikâtından hâlî olmayup, kendüleri dahi: “Emr-i pâdişâhî te’hîr oldu” deyü ziyâde ızdırıp üzere vakit geçirdiler. Çün kış tamam olup, evvel bahar geldi. Dağlar yol virüp, beller misâfir aldı. Kahraman-ı Zaman Hazretleri, kavî

(206-b) tedârik görüp, Erzurum’dan kalkup, azm-i sefer buyurdular. Bu taraftan Selim Paşazâdeler dahi Baba-ı Âlem Hazretlerinin bâ-emr-i âlî üzerlerine geldiğini haber alup, yedi sekiz binden ziyâde kahraman dilâver asker tedârik idüp, ihtimâm-i tâmmeye ile Acara Kal’asını mekân idüp, anda sığınmışlar idi. Çünki Rüstem-i Âlem yakın geldi. Selim Paşazâdeler meşveret eylediler ki; “Vezîr-i Felatun-nâzır Hazretlerinin yanında topları vardır ve a’lâ topçuları beraberdir. Bunların hamlesine bu havâlide bu kadar metîn kal’alar dayanmadı. Bizim kal’amız dahi dayanmaz ve kal’a içinde bunlar ile cenk eyleme, tuzağa tutulup, zor ile yakayı ele vermedir. Bunlarda asker, leşker ve tedârik çoktur. Yarın gelüp, kal’ayı muhâsara iderler ise, etraf yolları bağlarlar. Sonra selâmet bulma müşkül olur. Bunun iyüsü bir selâmet tarafta bunlara karşı durup, var kuvveti pazuya getirup döğüşürüz; eger hakk kerem

(207-a) idüp, Baba-ı Âlem Hazretlerine galip olup, bir iş görebilir isek, kıyâmete kadar nâmımız söylenür; yok onlar bize galip olursa, bir tarafa yol bulup, firâr ideriz” deyü kavî ve karar idüp, Acara Kal’asından kalkıp, ileri yürüdüler ve şecî‘ dilâverler ile kûh ve sahrâları bürüdüler ve bir selâmet sahrâda kondular. Bu taraftan Baba-ı Âlem Hazretleri dahi gelüp, bir beyâbânda ordularını kurup, kondular. Tamam iki taraf kendüye istihkâm virüp, Ramazan-ı şerîfin onuncu günü birbirine mukâbil oldular. İki taraftan birer ikişer gavgaya agâz olundu. Baba-ı Âlem Hazretleri cenge yürümezden evvel Selim Paşazâdelere nâme yazdı, adam gönderdi ve buyurdu ki; “Gelin bu isyan ve tuğyândan ferâgat idüp, tövbe-kâr olun! Sizin kanınızı şevketlu, kudretlu, kerâmetlu pâdişâhımızdan

(207-b) talep idüp, afvınızı ricâ ideyim ve halinize göre size de bir yer ta’yîn idüp, himmet idelim, sizler de şevketlu, kudretlu pâdişâhımızın dua-yı devletlerinde ve hidâmat-ı şâhânelerinde olun! Valla ita‘at eylemez iseniz, bu ana kadar katl ve garât olan kimselerin başına gelen sizin dahi başınıza gelür. Bu ham hulyâdır, devlet-i al-ı

Osman ile bu ana kadar kimse başa çıkmadı ve bundan böyle yine kimse başa çıkmaz. Zirâ bizim devletimiz Devlet-i Muhammedîdir. Mededimiz hakkdan, imdâdımız Hazreti Muhammed aleyhi selâmdandır ve ekser umûrumuzu şer‘-i şerîfe tatbîk ideriz. Şer‘an olan mesâliha hakk yardım ider. Sizler bu kadar adamın beyhûde kanına girdiniz, sizin üzerinize sefer vâcib oldu. Şer‘an ve kanunen izâleniz lâzım geldi ve böyle erbâb-ı fitnenin de acısı pâdişâhlara olur. Zirâ ibâdullah pâdişâhlara emânetullahdır. “*külukum ra‘ın ve külukum mes‘ul un an ra‘iyyetihi* ” mefâhmunca, bu ra‘iyyet bir sürü koyun mesâbesindedir, pâdişâhlar anın çobanıdır, elbet çoban

(208-a) koyunları kurttan ve sâir canavardan hıfz iderler. Zirâ asıl koyunun sahibi vardır, çobana emânet eylemiştir. Asıl kulların sahibi malikü’l-mülk olan Allahü-Teâlâdır. Mülk-i devlet-i al-i osmanda olan kullarını pâdişâhımıza hakk emânet eylemiştir. Bu takdirce sizin gibi yol diken ve muzırr-ı nâs olanları katl ve ıslah üzerlerine lâzım geldiginden cânib-i mülûkânesinden anlar da bize sipâriş ve ferman buyurdular. “*Kullun muzırrun yekulu*”²²⁴ mefâdınca sizleri terbiye ideriz ve Hakk-Teâlâ da bize inşallah yardım eyler, hakkınızdan gelinür. Gelin iki taraftan bir takım adam dahi telef olmazdan evvel tövbe-kâr olun. Hem siz selamet bulun ve hem biraz adamın dahi kanına girmeyin! Zirâ rûz-i cezada günahımı siz çekersiniz. Ben beyhûde yere adam katl eylemeden hazer iderim. Siz de benim sözümü ve nasîhatimi kabul edin!” deyü çok va‘z ve nasihat

(208-b) câmi‘-ül-keâm tahrîr idüp, irsâl eyledi. Çün nâme Selim Paşazâdelere vâsıl olup, okundu. Asla bu sözler ve nasihatler kulaklarına girmeyup, gelen adama cevap verdiler ki; “Var, söyle! Bu sevdâdan bir dürlü fâriğ olmayız. Elinden geleni geri komasun, geleceği var ise, göreceği de vardır” deyü elçiyi avdet ettirdiler. Çün elçi Kahraman-ı Cihân Hazretlerine geldi ve bunlara söz tesir eylemediğini haber verdi. Vezîr-i Âlîşân Hazretleri, ziyâde elemlendi ve acıdı. Öyle böyle derler iken, bir de anı gördüler ki; Selim Paşazâdeler askerlerini tabur tabur idüp, var kuvveti pazuya getirüp, can alır cellâd misâli mızraklarını silkerek, at oynatarak, hücum eylediler. Ama zâtında merdâne ve dilirâne gelürler idi. Pehlivan-ı Cihân Hazretleri bunların gelişlerini begendi. Derhal askere emr idüp, deli başılar ve bölük başıları, hayta başılar, binbaşılı, süngülü askeri takım takım idüp,

²²⁴ (*) “*Ne kadar da muzır, zararlı olsanız azaltır.*”

(209-a) yürüttüler ve şöyle buyurdular ki : “Bunların gelişi yanlıştır, sâirlerine kıyâs olunmaz. Bunlar ziyâde bahâdır ve hîle-kârdır ve hem babalarının acısı vardır. Göreyim merdâne, dilirâne tutun. Zirâ olur olmaz hamle ile bunlar yenilmez. Her kim yüz çevirirse, anlardan evvel ben öldürürüm” deyü tenbîh ve takyîd buyurdular. Çün iki asker birbirine çattı, toplar bir taraftan atılıp, tüfenk, top sadâsı, atlar kişnemesi, kılıç şakırdısı, mızraklar çatırdısı, askerin hay hoy sadâsı ayyuka çıkup, tas-ı felek güm güm gümledi, yer ve gök ağladı, asker birbirine karışdı, dilâverler yaka yakaya sarışdı. Baba-ı Âlem Hazretleri dahi cenk alâtlarıyla donanup, atına binup, bir taraftan şöyle kumanda idüp, temâşâ ve seyri der idi. Gittikçe cenk ateşi alevlendi. Cenk oldukta, Rüstem-i Cihân Hazretlerinin yuyları diken diken olup, gözleri tas-ı pür-hûna dönüp, eli, ayağı titrer

(209-b) ve dişleri gıcırdar idi, düşman kanata iş yarar idi. Ol halde Baba'nın yüzüne bakanın ödü kopar idi. Bir zaman bir an maslahatı nazar eyledi. Çün Selim Paşazâdelerin askeri kavî idi, can acısıyla, baş korkusuyla her biri ölüm eri olup, kurt kimi salup, Baba-ı Âlem Hazretlerinin askerini gerilettiler ve asker kaçan kaçan geriye sürünmeye başladı. Bu taraftan Baba-ı Âlem Hazretleri gördüler ki; askerin bir tarafının gözü büyüdü ve geriledi. Can başına sıçrayup, eline bir gürgen alup, “Bre muhânetler, böyle askerden yüz mü çevrilir?” diyüp, davudî sadâ, Arabî edâ, haydarî âvâz ile bir na'ra uruş urdu ki; kûh ve sahrâlar çın çın ötüp, dereler yanğulanup, tas-ı feleki inletti. Çün Baba'nın sadâsı askerin kulağına gitti. Düşman tarafı seraseme olup, kendi askerine seçâ'at gelüp, yeniden canlanup, hamlelerini

(210-a) tekrar idüp, her biri bir taraftan saldırdılar. Rüstem-i Zaman Kahraman-ı Cihân Hazretleri dahi celâle gelüp, ol ma'hûd azîm palayı sıyırıp, orta koldan Selim Paşazâdelerin olduğu mahâle göz dikip, hoyder hoy uğradı ve önüne gelene bir urup, bir daha tekrar eylemez idi. Asker önünden çekirge gibi seküp, firâr iderler idi. Gâhi gürgen ile üçünü beşini şişe dizer idi, gâh topuz ile depesinden urduğunu hard u haş eyler idi. Baba'nın cengini görenin aklı başından gider idi, gâhi bir tabura uğrayup, hakka teveccüh idüp, bir na'ra ururdu. Ol taburun askerinin kiminin ödü çatlayup, göçer; ekseri seraseme olup, yüzü üzerine düşerdi. Hemen Rüstem-i Zaman çoğunu at ayağı altında depeler idi. Bir rütbelerde cenk alevlendi ki; kıyâsa gelmez. Eger kahraman-ı katıl görse, zehresi çak olur idi, rüstem-i zaman

(210-b) baksa, korkusundan firâr eyler idi. Hazreti şah-ı merdan kerem-ullah veche temâşâ eylese, “Sad-bârek Allah” der idi. Çün gavga katî oldu. Selim Paşazâdelerin askeri bu hali görüp, her ne kadar ikdâm eylediler ise, payidâr olamayup, bozulmaya yüz tutu. Selim Paşazâdeler dahi askerlerine istimâlet verdiler ama ne çare iş işten geçti, bela bârânı baştan aştı, cigerleri kılıç ateşiyle pişti. Gördüler ki; asker kaçınıldı. Baba-ı Âlem yanar ateş gibi üzerlerine gelür, bunlar ile başa çıkılmaz. Zirâ halîfe-i İslâm olan şehinşah-ı cihân pâdişâh-ı devrân Sultan Mahmud Han gibi pâdişâh-ı âlempenâhın nefesi ve teveccühü bunlar iledir. Meger Selim Paşazâdeler mukaddem başlarına geleceği bilup, a'lâ ve bahâdır yüğrük kısırakları hazır idüp, vâfir dünyalık dahi yanlarına ve eyer heybelerine almışlar idi. Baktılar iş başa çıkmadı, iki kardeş meşveret idüp, her biri bir tarafa firâra karar verdiler ve dağlardan kaçmak yolunu bilir adamlar tedârik eylemişler idi.

(211-a) Şöyle tebdîr eylediler ki: “İkimiz bir tarafa firâr eylesek, şâyed bir ele geçer isek, ikimizi birden yok ederler. Bârî birimiz bir taraftan, birimiz bir taraftan firâr idelim. Birimiz ele geçerse, birimiz bârî kurtulur” diyüp, birbirinin boynuna sarılıp, helâleşip, vedâ idüp, gözlerinden yaş yerine kan akıdup, ayrılıp, yüğrük kısıraklara binup, biri Acem tarafına, biri Açıkbâş Gürcistan tarafına firâr eyledi. Bir saat içinde çok yol alıp, arkalarından bedua erişmez can korkusuyla rüzgar gibi kaçtılar. Aralık aralık Baba-ı Âlem’in havfından arkalarına bakarlar idi ve yanlarına dahi bir takım kimesne tabi'iyet idüp, beraber firâr eyledi. Ama çoğu yollarda, bellerde döküldü kaldı. Hâsıl-ı kelâm biri Gürcistan'a erüp, Açıkbâşa düştü, biri dahi Acem iklimine vâsıl olup, Acem'e düştü.

(211-b) Çünki bunlar kaçtı. Baş olmadıkça, ayak payidâr olmaz. Askerinin dahi kimi esir oldu, kimi firâr eyledi, kimi kılıçtan geçti, kimi top ve tüfenk darbından câm-ı eceli içti. Baba-ı Cihân Hazretleri mansûr ve muzaffer dönüp, ordularına geldi. Pehlivan-ı Âlem'in birkaç saat celâli teskîn olmayup, gögsü gürül gürül gürlledi. Maslahat tamam olup, bahâdırlar dil ve kelle getirmeye başladılar. Her gelen adama, dil getirene hil'at ve şal vesâir ikrâm olunup, kelle getürenlere avuç ile altun virüp, hatırlarını hoş iderler idi. Üç yüzden ziyâde esîr alındı ve iki yüzden mütecâviz kelle geldi. Ama bunları askerin pek fakir olanları getirdi. İhtiyacı olmayan dil ve kelleye bakmaz idi. Andan bir takım asker gelüp, “Baba, atımız uruldu, bize at ver!” deyü niyâz eylediler. Zirâ Ebü'l-

Müslimîn Baba-ı Muvahhidîn Hazretlerinin adetleri atı olmayana, atı urulana at, egeri gaip olana eger, üzengisi kırılana üzengi

(212-a) esbabı eskiyene esbap, şalvarı paralanana şalvar, çizmesi eskiyene çizme, postalı eskiyene postal, harçlığı olmayana harçlık himmet idüp, asla askere zarûret çektiremezler idi. Daima yanlarından bir takım pâlân-duz-i at, vesâir takım çok bulunur idi. Asitâne-i âliyyeden üçer beşer yüz eger birden götürürler idi ve hazinelerinde her şey bâligân-ma-belag bulunur idi. Yani iktizâ eylese, çıplak bin köle alsa, bir saatte giydirup, kuşadup, atıyla, tonuyla donatub, meydana getirirler idi. Hâsıl-ı kelâm o cenkte atı ölenlere at, eşyası telef olana eşya inâyet idüp, Selim Paşazâdelerin dökündülerini devşirup, vesâir eşkıya ölüp, Selim Paşazâdelere i'âne idenleri tutup, zincire urup, îbâdullah üzerinden şer u mefsedetleri def' olup, o havâliyi

(212-b) âsâyış üzere olup, Selim Paşazâdelerin dahi Aceme ve Açıkbaş iklimlerine düşüklerini haber alınup, “Maksûd olan anların zâtı degildir, ancak def'i sıfat fesâdlarıdır, cehenneme kadar yolları var, her ne zaman ele girer ise, o zaman terbiye olur” diyüp, andan dahi kat'-ı ümid eyleyüp, bu maslahat dahi hitâma resîde oldu. Ramazan-ı şerîfin aşrı evveli tekmîl olmuş idi, derhal telallar nidâ ettirup, ramazana hürmetten oruç eyleme emr eylediler. Zirâ mukaddem sefer üzerinde olma takribi ekseri iftar üzere idi. Herkes sâim oldu ve yine ol etrafın nizâmına bakılıp, bazen zâlim olan begleri ve söz erlerini azl idüp, yerlerine mu'tedil kimesneler nasp olunup, bazı eşkıya sığınup, türeyecek yerler var ise, anlara ihtimâm olunup, tamam nizâm intizâmını buldurdular. İbâdullahdan şevketlu pâdişâhımıza çok dua aldirdılar. Ama Acara etrafları Baba-ı Âlem

(213-a) korkusundan titrerdi. Kûy şahneleri fukarânın günde bir koyununu yer iken; bir bulgur çorbasına kâil oldu. Zirâ ma'âzallah fukarâ gelüp, şikâyet eylese, dünyaya gelmemişe döner idi. Yolları kesen it uyutmaz katil hırsızlar, bellerine bıçak yerine misvak sokup, camilerde ramazan sofusu gibi görünürler idi. Herkesin kapuları arkası üzerine açık, emin, rahat yatarlar idi. Bir elden bir ele başında altın ile emin ve selâmet gelürler idi. Çün Ramazan-ı şerîf tamam oldu, îd-i şerîf geldi. Baba-ı Âlem Hazretleri bayram şenlikleri idüp, askeri eylendirdi. Fukarâ ve zu'afâyâ îd-i şerîf hürmetine çok atıyyeler ihsân eyledi. Ramazan-ı şerîfte bir takım hoca ve talebe ve derviş Baba'yı arzulayup, gelmiş idi. İd-i şerîfte vezîr-i zîşândan izin istediler. Ednâsına yarım kese akçe inâyet eyledi

(213-b) a'lâlarına biner, ikişer bin, üçer bin guruş, at isteyene at ve hil'atler ihsân eyleyup, memnun ve mesrûr her birini diyârına gönderdi. Talebe-i ulûm ve meşâyih ve dervîşâna bunlar gibi sahib-i itâ cihâna az gelmiştir ve indlerinde bir adama bin guruş ihsân eyleme bir pare gibidir ve olduktan sonra vermemek mümkün degildir. Meger ki, hazinesinde akçe bulunmaya, o zaman da ağalardan ödünç alup, yine ihsân ider idi ve kendüyü düşünmeyüp, ancak fukarâyâ ikrâmı düşünür idi. Azizim, in'âm, ihsânı bir sınıfa has olmayup, herkese haline göre ümidinden ziyâde atıyye ve hediye-i behiyye verirler idi. Vüzerâ-yı devlet-i al-ı osmanîde hâtem gibi idi. Bir vezîr bunların ihsânı ve in'âmı gibi ihsâna cesâret eylemesi mümkün degil idi. Hatta gezdiği köyler ve kasabalarda fukarâ itimler ve dul hatunları ve işe güce yaramaz fakir ihtiyarları buldurup, anlara ikrâm idüp,

(214-a) gönül alıp, şevketlu pâdişâhımıza dua ısmarlar idi, uğradığı diyârlarda harâba tekye ve mescid görse, derhal anı ta'mîr iderler idi. Daima zikri ve fikri zâhiren ve bâtınen ibâdullahın rahatı ve mülk-i devlet-i âliyyenin ma'mûr olması idi. Baba-ı Âlem demeye şâyestedir ki; bây ü gedâyâ terehhüm idüp, cümleyi evlâdı gibi tutar idi ve sözü özü bir idi. Asla hîle ve hada'a ve kinâyê bilmezler idi. Her ne kadar o zâtun vasfını eylesem, yine binde birini beyân mümkün degildir. Erzurum diyârında bir azîm sahrâyı bağçe idüp, müferrih kasırlar binâ idüp, iki yüz keseden ziyâde akçe sarf idüp, cennet misâli bir makam binâ ve ihyâ eyleyüp, vakf eyledi. İbâdullah-ı müslimîn teferrüc-gâh idüp, anda teferrühü'l-fevâid eylerler idi. Bunun emsâli hayrât ve hasenâtı hadden berusuz

(214-b) ve hesabdan efzûn idi. Yine biz kıssa-yı evvele gelelim! Çün îd-i şerîf oldu. Diyarbekir tarafında bir mikdar eşkıya türedi, sadedi oldu. Şevketlu, kudretlu, kerâmetlu pâdişâh-ı âlempenâh hazretleri, irâde buyurup, karîha-i sabiha-i hümâyûndan Kahraman-ı Zaman Hazretlerine Diyarbekir tevcih-i hümâyûn olup, Acara'da iken, Diyarbekir müjdesi geldi. Evvel oradan kalkıp, Erzurum'a teşrîf buyurdular. Anda olan maslahatlarını görüp, hazırlandılar. Bir mübârek saatte tuğları indirup, dualar alup, feth-ı şerîf okunup, kurbanlar kesilup, tuğlar dikildi. Üçüncü gün Erzurum vücûhu ve eşrâfı cem' olup, hil'atler giyup, rikâblarına düşüp, alay-ı vâlâ ile Erzurum'dan çıkar iken, Erzurum halkı feryâd idüp, "Ey bizim babamız, senin sâyende bizim rahatımız var idi. Bizi

(215-a) bırakıp, kande gidersin?” deyü çok feryâd ve figan eylediler. Ne hal ise, alay gösterüp, esna-yı tarikde fukarâya hesapsız altun ihsân iderek, yola revân oldular. Baba-ı Âlem’e yolda Diyarbekir ve Urfa fermanları geldi. Diyarbekir halkı ziyâde haşîn idi ve iş erleri fukarâya çok ezâ idüp, halkı rencîde idüp, vilâyeti kendülere irâd etmişler idi. Çün bunlar Vezîr-i Rüstem Nâzır Hazretlerine tevcîh olunduğunu işittiler. Akılları başından gidüp, “Eyvah halimiz niçe olur, yarın Pehlivan Paşa Hazretleri gelüp, çuvalın ağzını dürer iken, dibini kim deldi der ise, ana kim cevap virecek? Bizim halimiz perişan olur, buraya gelmeden şuna bir çare idelim!” diyüp, iki takım ariza mahzarı yazıp, bir takımını devlete vâfir adam ile

(215-b) gönderüp, İslâmbol tarafında olan hemşehrilerine tahrîrât idüp, “Hemşehri gayreti lâzımdır” deyü isti’ânet ve yardım talep idüp, dürlü dürlü âfik ve iftirayî münderiç, etraftan arzuhaller tertîb idüp, rikâb-ı hümâyûna takdîm olunup, Diyarbekir halkı dahi ekseriya şair ve söz ebesi olduklarından gûnagûn sözler ve feryâdlar idüp, “Aman el aman!” deyü çağrışdılar. Anlar anda çağrışa dursun ariza mahzarlarının bir takımını da Baba-ı Âlem’e getürdüler. Şöyle yazarlar ki: “Efendim, başımız üzerinde yerin var, lâkin Diyarbekir ve Urfa za’îf ve harâbdır. Bizler senin toplarını çeken tonpayılarını bile besleyemeziz. Devlete tahrîr idüp, bir âher mansıb iste!” deyü dürlü dürlü politika ve hîle ile istihâm eylediler. Vâkı’â Baba-ı Âlem Hazretleri dahi merhamet idüp, istememek tarafını tuttu. Ama elinde ne vardır ki;

(216-a) emr-i pâdişâhî ve irâde-i şehinşâhî böyle ta’lîk eyledi, çar u naçar gitmek lazımdır, ben kendi kendimi beslerim . Diyarbekir halkının nan ve ni’metine benim ihtiyacım yoktur ve inşallah vilâyetinize vardıkta, kendi katarım ve develerim ile etraftan zad u zahîre getirdup, sâye-i pâdişâhîde sizi dahi beslerim. Öyle zan idersiniz ki; Baba-ı Âlem aç kalıp, sizin vilâyetinize karnını doyurmaya gelür. Haşa öyle degildir. Sâye-i pâdişâhîde egerçi dağ başında olsam yine geçinirim. Husûsân rezzâk-ı âlem Allahü-Teâlâdır. Rabbim bizi yaratmazdan niçe bin yıl evvel kismetimizi yaratmıştır. Benim ve askerimin kısmeti her kande olsa, gelür bulur. Anın için asla zahmet çekmeyin!” deyü tesellî idüp, bunları avdet ettirdiler ve gelen adamlara küllî ikrâm eyledi. Her biri memnun ve mesrûr

(216-b) Diyarbekir’e gelüp, Vezîr-i Felatun Nâzırın sözlerini bir bir ifâde eylediler. Fukarâ ve zu’afâ ve ehl-i insâf olanlar bu sözleri işidup, mesrûr oldular ve eyledikleri ariza mahzarlarına pişman olup, “Allah kerem idüp, arzımız mahzarımız redd olaydı, .

Baba-ı Âlem Hazretleri vilâyetimize gelüp, bizler de sâyesinde rahat ideydik” deyü duaya ve evvel ki ikrârlarına istiğfâra meşgûl oldular. Kahraman-ı Zaman Hazretleri dahi ayak ayak yürürler idi, ama ziyâde sür’at eylemediler ki; belki devlet-i âliyyeden bir gayri irâde olur deyü anlar teşrîf ide dursun. Azizim, sen kıssayı bir başka yüzden daha dinle ve bundan çok hisse al!

127. Der- Beyân-ı Tahvîl-i Kethüda Ağa

Vezîr-i Rüstem Nâzır Hazretlerinin kethüdaları olan ağa hazretleri bir mikdar batî ü'l-hareke olduğundan, ekser nas kendinden tenfir idüp, çok kimesnelerin kalbini kırmış idi. Nihayetü'l-emr şikayetçi çoğaldı, halk dil-gîr oldu. Vezîrden ziyâde ta’zîm idüp, (217-a) bir rütbeye geldi ki; halk yanına varıp, maslahat ifâde eylemeden âciz oldu ve bazen el altından işler peydâ eyledi, vezîre muzırr mevâdlar zâhir oldu. İktiza-yı maslahat anları azl idüp, yerlerine Sivas vücûhu ve eşrâfından â’yân-ı belde-i vâlâ-yı yeg-i umûr dîde-kâr azmûde mücerrebü'l-etvâr mu’tedilü'l-ahvâl mu’îndâr-ı demendân gayet de elûf ve nâzik, hatır-şinâs ve çok umûrlarda istihdam olduğundan her bir maslahata vâkıf, ötedenberi hanedân-ı kadîm tamam kethüda olmaya layık Şemsi Sivasi ocağından bâtını uyanmış Mehmed Said Ağa Hazretlerini kethüda nasb ve ta’yîn eyleyüp, hil’at ilbâs buyurdular. Cümle nâs bu husûsdan ziyâde memnun ve mesrûr oldu. Zâtında akıl, müdebbîr zât idi ve ziyâde mümtezc olduğundan her kim yanına varsa, taltîf olunup, ferah ile çıkar idi ve cümle ile hüsn-i iltifât ve imtizâc ider idi.

(217-b) Zirâ azizim, gerek vüzerâ, gerek küberâyâ kethüda olan tatlu dilli, güler yüzlü, elûf , mümteziç olmak lazımdır. Hatta erbâb-ı maslahat kendüye muhabbet ve ünsiyet eyleye. Muhabbetle çok maslahat vücûda gelür ve herkes kendüye muhabbet eyledikte, maslahatların suhûlet tarafını gösterirler ve çok umûr vardır ki; söylenmez. Kethüdasıyla imtizâc oldukta, anı kethüdaya ifâde iderler ve vardığı memleketin vücûhu ve eşrâfını taltîf idüp, kendüye celp eyleye. Hatta ki, ol diyârın iyüsüne ve fenâsına anların i’ânesiyle vâkıf oluna. “Yalnız elin sesi çıkmaz” meşhur misildir. Ama bazı kethüdalar şu kavla zâhib olurlar ki; “Ben halka yüz verirsem, sonra bana teklîf-i mala batak iderler. Yâhûd sözümü dinlemezler, nufüzum olmaz” hulyâsına düşer. Bu ham hulyâdır. Kethüda hakimdir, elbet anın hükmü nâfiz olur, anı kimse redd eylemez. Bir maslahatta rica olup, üzerine düşseler, âciz kalsa; “Bu maslahat kanuna muhâlifdir ve

efendimizin tab‘-ı devletine mugâyirdir” deyü redd olundukta, anı kimse men‘e kadir olmaz.

(218-a) Hâsılı tatlu dilli, güler yüzlü adamı Allah ve Resulullah ve halk sever ve cümlenin gönlü anın ile olur. Hatta hakkında hadîs-i şerîf vardır: “ *Kale nebiyyü sallallahu aleyhi vesellem innellahe yuhibu rıfk fil emri küllihi* ”²²⁵(*) yani cem‘-i maslahatta rıfk ve yumuşaklık olmasını Allah sever buyurmuşlardır. Eski misildur: “Tatlu dil yılanı ininden çıkarır; acı dil adamı dininden çıkarır.” Nihâye-i kelâm böyle bir mübârek kethüdaya dahi mâlik oldular. Yine biz kendi sadedimize gelelim. Rüstemi Zaman Hazretleri, ta-yı merâhil, kat‘-ı menâzil iderek, Murad Suyu’nun başına geldiler. Anda çadırlar kurulup, indiler ki; gemiler ve açıklar ve kayıklar ile Murad Suyu’nu geçüp, mansıbları olan Diyarbekir ve Urfa’ya varalar²²⁶. Ekrâd Tâifesinden Diyarbekir eşkıyalarına mu‘în olanlar Baba-ı Âlem’den evvel gelüp, kayıklar ve açıkları geçit yerinden alıp, diyâr-ı âhere kaçırdılar.

(218-b) Fakat bir açık kalmış idi. Anın ile de Baba-ı Âlem Hazretlerinin askeri ve mühimmâtı geçme ancak bir aya muhtaç. Üç gün anda meks u ikâmet idüp, bir çare aradılar., olmadı. Bu Murad Suyu ziyâde yaramaz ve şeddîd bir su idi, açıksız geçmek mümkün degil idi. Üçüncü gün Vezîr-i Rüstem Nâzır Hazretleri buyurdular ki : “Bizler Rumilinde iken, başımız sıkıldıkta, Tuna’yı atla yüzdürüp, geçer idik. Gayret olunsa, bu Murad Suyu’nu dahi yüzdürme mümkündür” deyü gözüne kestirdi ve suda at yüzdüren dilâverler, yüzdürmenin yolunu ve kolayını bilmeyenlere öğrettiler. Tamam herkes atıynan gelüp, evvel bir takım bahâdır dilâverler Murad’a at sürüp, bir başından bir başına geçtiler, sâir halka gayret gelmesi için öte baştan bir de beru başa geldiler. Cümle nâs anladılar ki; atlar ile bu usûl üzere yüzüp, geçmek mümkün imiş. Hemen herkes tedârik görüp,

(219-a) takım takım fevc fevc, mevc mevc, kerde kerde atlarını Murad Suyu’na urup, öte yakaya geçtiler. Baba-ı Âlem Hazretleri dahi atlarını sürüp, geçti. Bir iki açık bulup, mühimmâtları dahi geçirdiler. Ekrâd Aşiretlerinin casusları var idi, bunların bu cesaretlerini görüp, seyr idüp, hayran ve sergerdan kalup, beglerine haber verdiler ki; “Açıkları ve kayıkları kaçırmada asla bir fâide olmadı. Bunlar bir kavmdır ki; ne dağ dayanır, ne taş ve ne su. Murad Suyu üzerinden uğrayup, martı kuşu gibi uçup, geçtiler. İşte diyârımıza kadem bastılar” deyince; beglerin akli başına gelüp, “Bu zâta varup,

²²⁵ (*) “Allah bütün işlerinde yumuşaklık ve tatlılıkla hareket edenleri sever.”

²²⁶ Asl-ı fesihî Rakka’dır, galat-ı meşhuru Rupa’dır, eşheri Urfa’dır.

medara idüp, kendüye bende olmadan gayri çare yoktur” deyü akıl idüp, birer ikişer yol üzerinde gelüp, selâmına durup, hâk-pâniye yüz sürüp, ba’de konak yerinde

(219-b) hediyelerini takdîm idüp, “Biz efendimizin kendi bendesiyiz” diyerek, bende-gân defterine kayd olunarak, aşâir, kabâil gelüp, cümlesi itâ’at eylediler. Baba-ı Âlem Hazretleri dahi herkese lâyıkiyle hil’atler ve şallar ihsân idüp, hatırlarını ele alıp, cümlesine nasîhat idüp, “Göreyim sizleri, aşiretlerinize tenbîh edin. Emrullah ve emr-i resulullah ve emr-i pâdişâha mugayir hareket eylesunler ve kimesneye ta’addî ve rencîdeden mecânet eylesunler!” buyurdular. Diyarbekir’e bir iki konak yerde Şeyhoğlu İbrahim Paşa²²⁷[ ] gelüp, görüşüp, muhabbetler olundu ve Rüstem-i Âlem Hazretleri’ne hediyeler verdi. Anlar dahi hediyyesine mukâbil beş kat hediye ve hil’atler ihsân buyurdular. Ba’dehu Diyarbekir etrafında olan aşiretlerin mecmu’u birer birer gelüp, Baba-ı Âlem Hazretlerine tabi’iyet idüp, hil’at giydiler. Etraf ve eknâfda herkes tabi’ olup,

(220-a) Diyarbekir eşkıyasına i’âne ider dışardan kimse kalmadı ve ehl-i ırz olanlar dahi eşkıyalara : “Nedir bu sizin elinizden çektiğimiz” deyü levh eylemeye başladılar. Hâsılı Diyarbekir’e Pehlivan-ı Cihân teşrîfinde karşı duracak kimse kalmadı. Bi’l-izz ve’l-ikbâl teşrîflerine herkes müterakkib olup, şa’irler kadumiye mansıb tarihleri hazırlayup, herkes haline göre bir usûl ile Pehlivan-ı Cihân Hazretlerinden atıyye alup, ikrâm ümidiyle dura dursunlar.

128. Sebeb-i Azl Ez-Mansıb-ı Diyârbekir

Ama azizim, bu defa her ne kadar Diyarbekir tarafından ve Baba Hazretleri tarafından ikbâl oldu ise, makamında gönül kırgınlığı oldu. Binaenaleyh gönül ile olmadığından bu mansıb zât-ı vezîrânelerine lâyıık olmadı. İbtidâ tevcîhi haberi geldikte, gönül kabul eylememiş idi. Sonra o arıza mahzar maddesinde daha nefret olundu, bir dürlü bu mansıbı istemediler. Ama çare yoktur

(220-b) emr-i pâdişâhî ve irâde-i âliyye-i şehinşâhî böyle ta’lîk eyledi. “Ben Diyarbekir’i istemem, bir başka mansıb verin, yahud Erzurum’u ibkâ edin!” deyü yazsalar, şâyed devlet kendüye gücenür, yahud münâfıklar fîtne karışdırup, “İtâ’at eylemedi” derler. Bunun için çar naçar ister istemez teşrîf buyurdular.

²²⁷ [ ] Şeyhoğlu İbrahim Paşa denilen bu zat, 1809-1813 yılları arasında Diyarbakır Eyaleti’nde valilik yapmıştır. Diyarbakır’ın ileri gelen ailelerden birine mensuptur (ç.n.).

Bunlar gele dursun. Azizim, sen kıssayı bir hisse-i asitâne-i âliyye-i devlet-i âşinâneneden dinle! Çün Diyarbekir halkı hücum idüp, Baba-ı Âlem Hazretleri hakkında dürlü dürlü sözler ile arzuhaller verdiler ve her biri Asitânenin bir köşesinde bir nev‘i havâdis salıverip, dürlü dürlü lisana gelmez erâcîf sözler yaydılar ve bir azîm galgala saldılar. Bu takrib Pehlivan-ı Cihân’ın hilâfında olanların eline ip ucu geçti. Her biri hased şarabını içtiler. Anlar da bir taraftan söze başladılar ve şevketlu, kudretlu, kerâmetlu, velâyetlu halîfe-i İslâm olan

(221-a) pâdişâhımızın gûş-i pür-hûş-i hümâyûnları memlû oldu. Egerçi Diyarbekir halkı şa‘ir mizâcdır, söylemeye fırsat arar ve aġrâk-ı mübâlâġa anların kârıdır. “Aldanma ki, şa‘ir sözü vallah yalandır” Mezâyâları ma‘lûm-i hümâyûnları idi, lâkin çar naçar Pehlivan-ı Cihân Hazretlerini azl eyleme lâzım geldi ve “Azlinde itâ‘at eylemez” revşinde sözler oldukta, şevketlu pâdişâhımız buyurdular ki: “Ben Baba’yı bilirim, benim devletime sâdıktır, benim uğruma bin canı olsa, yine fedâ eyler ve asla emrimin hilâfı hareket bu ana kadar kendinden sâdır olmadı ve yine olmaz. Bakın itâ‘ati ne derecelededir?” deyü emr u ferman idüp, merfû‘-u livâ eyledi. Bursa pây-ı taht-ı kadîm ve bir şehir-i azîmdir. Meşâyihî ve ulemâsı ve ürefâsı çoktur. Ma‘zûl ve mansûb devlet hademeleri ve pâdişâh bendeleri çok olur ve evliyâ-ullah

(221-b) merâkîd ve türbeleri vâfir ve seyr u temâşâ idecek mahâlleri dahi kesirdir. Bunca müddettir bir zaman Rumilinde küffâr ile uğraşup, gazâlar eyledi, bir zaman kâfir elinde esîr olup, zahmet çekti. Esirlikten çıkınca, Ekrâd ve aşâir ve kabâil ile uğraşup, çok mihen ve meşakkata dûcâr oldu. Varsun, Bursa’da bir zaman ikâmet idüp, eylensun. Gâh ulemâ ile, gâh meşâyih ile ins idüp, gâh safâsında ab-hoş ile cûş i hurûş , gâh teferrüç-gâhlarda seyr u temâşâ , gâh merâkîd ve türbe-i evliyâ-ullah ziyâretinde devlete dua, gâh erbâb-ı irfân ve zümre-i makreban ile ref‘ ref‘ ve haşed ve ins iltifât eylesun. Hakkında söz söyleyüp, “O havâlilerden gelmez, tuġları vermez” diyenler de Baba-ı Cihân nasıl muti‘-i devlet-i al-ı Osman olduklarını görsünler!” deyü fikr olunup, mübâşir ma‘rîfetiyle emr-i şerîf irsâl olundu.

(222-a) Tatar ağası fermanı alup, kapu kethüdası mektuplarıyla yola revân oldu. Rüstem-i Devrân Kahraman-ı Cihân Vezîr-i Âlîşân dahi Diyarbekir’e beş altı saat bir mahâlle konmuş idi. Akşam anda arâm idüp, ertesi gün Diyarbekir’e teşrîf eyleme tedârikini görüp, eyelendiler. Çün vakt-ı seher oldu. Çavuşân hurûs apıynan kalkıp, ordunun içinde yer yer “Namaz vaktidir, niyâz vaktidir, kalkın!” deyü ağâz eyelendiler ve

taraf taraf salât selâmlar olundu. Herkes yerinden kalkıp, agâh olup, keyfine kürküne bakıp, sabah ezanları okundu. Her ağanın çadırında imamlar hazır olup, cemâ'atler gelüp, kâmetler olunup, sabah namazı cemâ'atler ile edâ olunup, feth-i şerîfler kırâat olundu. Vaktaki güneş hâle-i ufkdan baş gösterip,

(222-b) âlem nur-i yezdânla münevver olup, herkes sisanesini yükledüp, hurclarını bağlayup, çadırlar sarılıp, atlara kolan verilip, binmek ve Diyarbekir mansıbına girmek üzere iken, Tatar Ağası çifte menzil ile toza, dumana karışmış geldi. Kethüda Beg ile görüşüp, ba'dehu emirleri alup, Vezîr-i İskender Nâzır Hazretlerinin huzûruna gelüp, yer öpüp, fermanları verdi. Derhal feth olunup, divân katibi efendi kırâat eyleyüp, Bursa'da istirahat olduğu ma'lûm oldukta, der-akıb tuğların sırtıklarını çıkarup, sanduğa koydular, bayrakları sardılar, mehterhâneyi yerleştirup, bir saat tevakkuf eylemeyup, "Emr-i pâdişâhîye ser'en ve acilen itâ'at lazımdır" diyüp, hemen atlarına binup, o saatte "Kandesin Bursa?" diyüp, Bursa'ya tevcîh buyurup, akşama kadar gittiler. Akşam oldukta,

(223-a) bir münâsib yerde oturak idüp, evvel başlarında olan asker başlarını da'vet idüp, buyurdular ki : "Sizlere bugün izin vereceğim, zirâ bizler şimdiki halde merfû'-i livâ olduk, gayri bize asker lâzım degil. Benim ve oğlumun yanımızda olan kölelerimiz hizmete kifâyet ider. Zirâ bu ana kadar Bursa'ya menfiyen teşrîf iden vüzerâ karındaşlarımız beşer onar adam ile eyleneup, sonra mansıb oldukta, halk başına üşürler, öteden beri adet böyledir, biz de böyle idelim!" deyü buyurdukta, her biri feryâd idüp, yakasını çak eyleyüp, "Efendim, biz senden ayrılmayız, sen nerde isen, biz de andayız" deyü çağrışdılar ve Vezîr-i Rüstem-nâzır Hazretlerini dahi ağlattılar, tekrar buyurdu ki : "Vâkı'â ben de sizden geçmem, lâkin oğullar, canım ne çare, felek böyle yaptı, irâde-i sultanî bu vechle ta'lîk eyledi. Yine siz benimsiniz, lâkin her halde

(223-b) berây-i maslahat birbirimizden ayrılmak lâzım geldi" diyup, her birini bir tarafa kimini begler yanına, kimini sılaya, kimini vüzerâ yanına gönderüp, "Yollarda şâyed ki fukarâ ve ibâdullaha ta'adi ve rencîde eylemeyesiniz, güzelce hareket edin, vardığınız yerde sıdk ve sadakatle hizmet edin, iyü ettiginizi işideyim inşallahü-teâlâ rabbim bizi mesrûr idüp, yine vezâretle bekâm oldukta, her birerlerinizi iktizâ ider ise, getürdürüm, iktizâ eylemez ise, duada olun!" diyüp, asker tâifesini savdılar. Ba'dehu yanlarında olan mühimmât-ı seferîyyeden barut, kurşun ve gülle ve çakmaktaşı ve kazma, kürek ve nihayetsiz çadır, çerge ve toplar ve sâir takımları hazine defterine kayd idüp, ba'dehu

mu'temet adamlar ta'yîn idüp, Sivas Kal'ası emin olduğundan, Sivas'a gönderdiler. Anları getirüp, Sivas Kal'asına mağaralara dağlar gibi yığdı. Hatta bir zamanıyla **(224-a)** iktizâ idüp, ya Ekrâd, ya Acem üzerine bir sefer lâzım gelir ise, devlet-i âliyyenin işine yarasun deyü güzelce muhâfazasına dikkat olunup, Sivas vücûhu yanlarında barutlar vezn olup, taşları kil idüp, gülleler sayılıp, sâir mühimmât ta'addüd olundu, çadırlar dahi mahfûz yerlere konup, gâhi bunları görün, gözedin deyü sipâriş olundu ve Sivas mahkemesi sicilâtına dahi kayd olunup, teslîm eylediler. Ba'dehu top arabalarının hayvanlarını besleme ve muhâfaza müşkül olduğundan her danesi bir hâna değer a'lâ tonpayıları hemen isteyenlere ve münâsib olan yerlere bahşiş ve hediye eylediler. Böyle şeyler Baba-ı Cihân'ın yanında bir şey değil idi. Memeleket vücûhları ile ziyâde muhabbetleri olduğundan vücûh-i vilâyete ihsân eyledi

(224-b) Çün mühimmât-ı seferîyye ihmâli dahi def' olup, beklediler, evvel aradan sebük-bâr kalkup, bir mikdar çadır ve hazinelerini alup, kethüdalrı Sa'id Ağa Hazretlerini haremlerine mihmân-dâr ve nâzır idüp, ılgar ile iki konağı bir iderek, Bursa'ya gelirler idi. Esna-yı tarîkde cedleri olan Battal Gazi Hazretlerini ziyâret vesîle idüp, rûh-i kudisinden istimdâd talep eyleyüp, yollarda fukarâya, zu'afâyâ elden geldiği kadar ikrâm iderek, Bursa'ya yakın gelindi. Evvel o anda Bursa Valisi sadr-ı sâbık merhûm ve mağfûr cennet-mekân Halil Hamid Paşazâde devletlu, atufetlu vezîr-i felatun-nâzır Nurullah Paşa idi, anlara bir kıt'a muhabbetnâme yazıp, Bursa'ya vusûllerini ifâde buyurdular. Baba-ı Âlem Hazretlerinin tahrîrâtı vâsıl oldukta, Bursa'nın müferrih bir yerinde konak aranup, mahâl-ı ferah-fezâ olan

(225-a) Namazgâh nâm makamda bir küçük konak tedârik olunup, Bursa'ya teşrîflerinde ol mahâle nüzûl buyurup, Bursa'ya duhûlleri bin iki yüz otuz iki senesi Rebiü'l-âhirin beşinci günü vâki' oldu. Şerif Paşa Hazretleri hala Bursa'da olmağla derhal istikbâl idüp, arz-ı kemâl-i muhabbet olundu. Andan Bursa Valisi Nurullah Paşa Hazretleri teşrîf idüp, vâfir muhabbetler olunup, ba'dehu dairelerini bir kat daha çekip, çevirdiler. Zirâ yol hali bu kadar ağırlık, hazine ve harem olduğundan elbet anları getirmeye bir takım adam dahi lâzım. Hayvan kendü kendüye yürümez, yük kendü kendüye kalkıp, sarılmaz, bu maslahatlar adam ile görülür. Ekseri vüzerâ-i azâmın yeri yurdu olmaz. Anlara şevketlu pâdişâhımız nereyi verirse, yerleri orası olur. Binaenaleyh mal ve mülk her nesî var ise,

(225-b) yanında gezer. Bu sırrı bilmeyenler “Be hey canım, bu vezîrin ne çok karaltısı vardır” deyü ağzını, yüzünü büzer. Ne hal ise, küçük bir konakta sâkin olup, gayet de mücedid ve âlim, kâmil bir imam arayup, Bursa’da Kara Hoca dimekle meşhûr müderris-i kirâmdan Şerif Efendi’yi kendüye imam eyleyüp, evkât-ı hamseyi cemâ’atle edâ idüp, gâh ziyâret-i merâkîd-ı evliyâ-ullah hazrâtına teşrîf idüp, ervâh-ı kudsilerinden istimdât talep eyleyüp, şevketlu, kerâmetlu pâdişâhımızın devam-ı eyyâm-ı ömür ve devletlerine dua iderler idi. Kemâl-i mürüvvet ihsân-ı hümâyûndan sadâretten mün’azil olan vüzerâdan ziyâde iltifât-ı şâhâne olup, cânib-i mülûkâneden mâhiya iki bin guruş ihsân olundu ve gâhi etraftan kadirdan olan vüzerâ-i zî-şândan birer mikdar hediye dahi zuhûr ider idi, lâkin ne çare küllî yevm fukarâ, zu’afâ

(226-a) ziyâretine gelüp, ikrâm ümid iderler idi. Vezîr-i Hatem Nâzır Hazretleri dahi var ise, elden geldiği kadar kimseyi mahrûm eylemeyup, hakk üzere oldukta azizim, duada olun diyup, taltîf buyururlar idi. “*Ve huve ala külli şeyin kadir.*” Cenâb-ı hakk bir tecellî ihsân eylemiştir ki; bâý ü gedâ, ganî, fukarâ, talebe ve derviş her kim meclis-i şerîfine gelür ise, memnun ve mesrûr olurlar idi ve ekser evkâta ulemâ ve sulehâ ve meşâyih ve erbâb-ı irfân ile oturup, kalkıp, gerek kerde-i ulemâ, gerek ehl-i tarîk, meşâyih ve fukarâ meclis-i dil- aralarına teşne idi ve gecelerde na-dîde tevarihler buldurup, anları okudup, her bir kıssadan bir hisse alup, ahvâl-ı dîn ve devlete dahi ziyâde vukûf-i tahsil eyledikçe, şevketlu, kerametlu pâdişâhımızı yad idüp, “Allahü-Teâlâ dükenmez ömür ihsân eylesun!

(226-b) mürşid âlemde her bir emirleri bir inâyettir, mansıb eylese lütüftür, azl eylese keremdir. Bizim vakt-ı vezâretimizde gavga ve galebeden böyle asûde vakit bulup, bu tarihleri tedârik idüp, bu sırlara vâkıf olacak vaktim yok idi. Efendim bize bir büyük inâyet eyledi. Elhamdulillah Bursa gibi bir mübârek beldede safâ-yı hatır ile emrâr-ı evkât eyleyüp, geceleri gâh tevârîh, gâh ibâdet, zikir tespih ile cihad-ı ekber sırrına mazhar olduk” deyü şükr idüp, can u dilden dua iderler idi. “*minel kalb ilel kalb sebilen*”²²⁸(*) mefhûmunca, *Elmülûkı mülhemûn* zemzemesiyle bunların muhabbet derûnları kalb-ı agâh pür-intibâh mülûkâniye aks idüp, taraf-ı hazreti şehinşâhî ve cânib-i devlet-i pâdişâhîden aralık aralık istifâr-ı hatır olunup, ikrâm olurlar idi. Bunların hakkında zuhûra gelen hüsn-i iltifât-ı pâdişâh bir vezîre daha olmamıştır. Hakk subhane teâlâ hazretleri halîfe-i İslâm

²²⁸ (*) “*Kalpten kalbe yol vardır.*”

(227-a) vekîl-i sultanu'l- enbiyâ aleyhi selâm zıll-u zü'l-celâl ve'l-kirâm kehfü'l-enâm-ı havâsa ve avâm kerametlu pâdişâhımızın evrend-i saltanatlarında kemâl-i izz ve safâ ve feth u fütûhât nusretle ber-karar eyleyüp, sâye-i hemâvâye-i mülûkânelerini kaffe-i enâm üzere mede'd-dühûr ve'l-eyyâm ber-devam eyleyüp, vezîr vüzerâ, vekîl vükelâsını şâh-ı râh şer'-i kavîm ve tarîk-i müstakîmde ber-karar eyleye! Ve ale'l-husûs sahib-i menâkıb-ı seniyye vezîr-i hatem-nâzır, âsaf-tedbîr seyyidü'ş-şerîf İbrahim Paşa Hazretlerini dahi an karîbü'z-zaman zamîr-mîz, saf u tesmîr-i müşîrânelerinde cây-gîr olan merâdât-ı hayriyyeleriyle bekâm ve nâil-i feyz-i merâm eyleyüp, niçe zaman Dîn-i Muhammedî ve Devlet-i Ebed-karar-ı Mahmudî hizmetleriyle ser-firâz iderek, dünya ve ahiretlerini ma'mûr ve kalb-i şerîflerini mesrûr; sâyelerinde ibâdullah-ı müslimîni müsterihü'l-ahvâl eyleyüp, daima muvaffak-ı bâ-hayr ve her bir umûr-i hayriyyelerinde Hızır tevîkîni

(227-b) refîk ve rehber idüp, daima himem-i kudsîye, ervâh-ı mukadesseyi üzerlerine hazır ve nazır eyleyüp, mahdûm-i necâbet mevsûmları Seyyid Mehmet Ali Hazretlerine dahi rabbim tûl-i ömür, sıhhat ve selâmet ve afiyet ihsân eyleyüp, sâye-i âliyye-i pederlerinde murâdlarına nâil eyleyüp, iltifât-ı inâyet-âbâd-ı pâdişâhîye anları dahi mazhar eyeye! Amin. Amin. Ya mu'în bî-hürmeti seyyidü'l-mürselin vel hamdulillahi rabbü'l-âlemîn ve selâmu ala ibâdullah-ı salihîn. Kadd vakı'u'l-ferâğ min tahrîr hazel kitab fi yevmi sâlis ve'l-aşîrîn min şehri cemâzi-yel-evvel sene hamse ve selâsin ve mieteyn ve elf min hicreti men lehül izzü ve'ş-şeref. 1235 Cemâzi-yel-evvel 13 yevmi hamis.

EKLER LİSTESİ

EK 1. BABA PAŞA TARİHİ (İLK ÜÇ ve SON ÜÇ VARAK)	223
EK 2. HAYAT MECMUASINDA BABA PAŞA TARİHİ	229
EK 3. BABA PAŞA’NIN İNEBAHTI VE KARLİELİ SANCAKLARINA ATANMASI İLE İLGİLİ BELGE (B.O.A. 300/ 17856 no’lu H.H)	232
EK 4. VEZİRLİK RÜTBESİ VERİLEN BABA PAŞA’YA VERİLEN VEZİRLİK KÜRKÜ HAKKINDA (B.O.A. CEVDET DAHİLİYE NO: 11559)	233
EK 5. MİSİR VALİSİ MEHMET ALİ PAŞA’NIN RUSYA’DA ESİR OLAN BABA PAŞA’YA PARA GÖNDERDİĞİNE DAİR BELGE (B.O.A. H.H No: 631/ 31203-A)	234
EK 6. ERZURUM HALKININ BABA PAŞA’NIN YÖNETİMİNDEN MEMNUN OLDUĞUNA DAİR BELGE (B.O.A. H.H No: 762/36062-F)	235
EK 7. İNDEKS (Şahıs ve Yer Adları)	236
EK 8. AÇIKLAMALI YER ADLARI	245

EK 1

در نسبت با اولیای الهی

محمد است از طایفه ابرار بار انواع ستمگر نیاید اولیای
 السموات والأرضین اولان خدا به اوست بلکه نوع بشری
 انواع را مانند نمل خلق قافله تنگ انزوف خلق المیبوب
 مؤمنین مرده بجز جهاد و کفر ایما مرگند زنده و صد بهر از
 صلیق و سلام احرمت با سبب و لا اله الا الله اصراف علی
 اما مرت ادرست و لذت اندر حراد در تا علی قائم الایمان
 والرسول و شیب رب العالمین امد و کار مؤمنین است
 الایمان بر مان الا انضیایه جلیل هم اراد صدق و صفا و التمسک
 صحیح علیه اسم او زرتیه اوست بلکه نوع انحراف است در سخره

فخر

محمد الطیر یونان کرم و صلوات علی من یرحم الله و قد
 بالضع الی الصحیح و التبع و ازواج طاهرات و ما یصلحون معنا
 و من یسر و یطمیننا بهما یراد لکن اوطع انفسهم العاصیا الیه
 السبب من المظفر من المقبولین السبب لکن لا یستحب
 الخیر العباسیة و ستمهایان و انصار و ما یصلحون معنا
 المؤمنین رضوان الله علیهم اجمعین و از زرتیه اوست و اولی
 صبیح یونس و جان و با ستم خدا المیبوب که اعاد المکارم الیه
 جهاد و لکن البشور و بعد کتاب صفته و کتاب
 در سوره آل و آل و اصحابه صلوات و سلام علیه با ای عزیز
 و عاشقان اوجیب فاذان حبیب المنان و معلوم است
 اوست بلکه اولیای الهی است و صفات مشتمل بر کفایت عینیه
 و کماله و حکایات و عز و جرات و فیاضات سبب خیریه سبب
 نماز و غیره هم در دین و در دین و عمل صحیح از کمال
 او را که همان و هم همان اوست خیر و فلاح لکن
 او را سبب باعث و با دار اوله که بعد از حیات و جهاد
 سیدین حیات ابرار القرار الی مثلک سر فراری دولت

محمد خلیفه من بزک سلطان البرین ، و عاقبتان الجریمن ، و فی فتح
 البرین الشریفین ، و قتل امیر الرمن ، با سلطان الامین و الی مان
 خلیفه رسدگراسه سینه شته و غالبه ، با بایوت و بر آینه ،
 مغرب درگاه الله ، تا صاحب اعلام الاسلام ، با انصام العصام
 التوید بنایبیه امه العلف العدم ، روح روان اهل اسلام ، قبل
 ناز ارا اسلام ، آیت الامان خاصه و عام ، السطان بن
 سلطان بن سلطان العارز السید و حان ، و خدا و خداوند
 لی افره الودان ، و دم امه اعدا ز من قریب الزمان او اوصل
 الی العاصمات الجنان ، بن سلطان العارز السید خید خان
 با سلطان العارز العرفان ، صحر کربلت اولی با سلطان
 و جرحه توفیق بارگه و ساقی صایه صمد الزاید ، امیر طهالیم
 و ضایت دینه و الودار ارتکولیم ، و بین القرآن منار و داور
 سر از بیور دقار در هیچ و از بر طالعون نظیر دسته علم سیر
 معتمد نظام العلم ، امیر امور انجیر ، القدران ف ، منجم الامام
 بارگه انصالب ، در رسم زمان ، الهیجان جهان ، صاحب قران
 دوران ، بنده قرمان بر حضرت سلطان ، معین نظر اهل انکار

ا.د.

سر دفتر خوات مومنین ، با باها سلیمان ، السید اصل و الب
 بیع انکار و الادب ، السید روح الله و العرب ، امیر عارف السید ابراهیم
 باست السید ربهنا انکار بالیا با بخت ، ادا امه اصفیایان
 حضرت زکریا در زمانه ، کلمات قیامه انکار انه فائق و برار
 نماز عباد لایق اولو بعینان ما خدا ، طالع سلیمان و صدیق
 ابوبکر الصخر و جرات محمد به ابلیس احد تنزل و صاحب
 کعبه ابلیس کفر احوال و بوز از زن کفر ، کفر فتح شمس خا کفری
 و جرات علیه به عامر طاهر و باغ اولون و جرات خاتم النبیا
 امیر باوتام و اراجه ، هما چون سینه شته ای ابو و بر کفری
 سربداران با سلطان ارسیه و جگانه سینه زار انکار اولوب
 روم الی و اناطلی دست او سرفه ، نام دست ز و داور طهالیم
 و تیره کانه جنگار سینه راولوب ، کفر وقت کجا بلو زمان حور
 بود و صفان و شهرت صاحب و بر نصف نظیر ان اصفان
 سینه اولوب او نوطه و محفل اولوب اول زمانه کفری خا کفران
 خا کفری و بر او با و تن اراجه خلق الله ، سو سینه علی من است کفری
 و من حفظه کفر سینه من کفر با زلوب کفر طاهر و بعینان

فصل اول در طب

فاز گاه نام مقامه بر کوهک فغان
 تدارک اولوب بر لب شمشیر نه
 اول خط نزول بر روبرو بر لب دهن
 بت ایستاده اند از الجی سر ریح الکرک
 ششخ لوز واقع اولدور شریف بلک
 حال بر سر او لنگه در حال نشنا
 عمنه کالار شسته اولدور انون بر
 نواره بلک صغر نوز شریف ابروب
 دلم خیل اولنوب عبده دالری
 برشت دمی جلوب صبر دلم زبر اول
 حالی بو قدر افریق خورنه و حرم اولدور
 الب انور لنگه ربه بر طقم آدم
 صجان لنگه کنه ابره یوز لنگه کنه
 کالغیب صادم بو مصطفی آدم
 انور و زرا انصاف ملک بر بر اولدور
 انور لنگه با دوش هم نوار بر ابره
 اورا سر اولدورین اعلیه مال و ملک هم

لانه

لانه کز به سر بلبلر به عالم بو اولدور
 در جوق قرالیر وار در اولدور
 نه حال ایسه ~~جمله~~ بر فغانه کاله
 اولوب عاینه خنده و عالم کالی ایام
 اولدور بر سر هم فرا صحرایه دیکله
 مدرسه سن اولدور شریف انور لنگه کنه
 ایلیب اوقات لنگه عیادت اولدور
 گاه گاه زیارت مرقد اولدور
 شریف ابروب ارواح قلب لنگه
 استمداد طلب ایلیب لنگه استمداد
 دوام ایام عمر و حشر نه دعا اولدور
 کالمرآت اهرک عایون صاف نه
 منفصل اولدور در زرا کز با هم
 اولوب جانب مدعا زرا فاهمه ایلی
 اصحت اولدور و کافر اطرافدن قدر
 اولدور و زرا ادرت دن بر مقدار
 دی اولدور ایدر ایلیر لنگه دعا اولدور

زبا ز تدرینه کلوب آرام امید ایروان
 وزیر عالم نظر صفر نکر دخی و ارایه
 الون کلوبی شکر کفر دم هو الیبوب
 حق بمن اولد فرقه عزیزم دعاه اولون
 دیوب تطیف بیورر لایبر و طوطی
 کلاشی قدر جناب حق بر تخی اص
 ایستد لک بار اولد اغش فقر اطیب و در
 هم جلس سز سفید کلو ایه شمن و سرور
 اولور لایبر و الیم اولد فرقه علی و صلی
 و مشایخ وار باب عرفان ایله اولد و باب
 فالقوب لکن کرده علی لکن ایل طریق
 مشایخ و فقر اعجب اول اولد لایب شنبه
 و کچ اهر تا دید تو اولد کلو لور و باب
 انور اولد و باب هر بر قضا کابر صلا
 احوال دین و حرامه دخی ز با هم و قوف
 تحصیل ایله کچ سنه کلو لایب با دست طار
 باد ایروان ایسه و کلو لور و باب ایسه

الصلوات

درت عالمه آرام لایب بندر منصف ایله
 لطیفه عزال ایله لایبر و وقت و زار غم
 عنقا و عنبد و هم بویله الیوم وقت بولوب
 بو تار بکلر لایبر اولد و باب ایسه و انق
 اولد حق و قلم یوق اولد انق ایسه بولوب
 ایله ایله کله و سر بر و کله ایسه بولوب
 خاطر ایله امر اولد کات اییب کچر گاه
 تو ارج گاه عبادت و انق ایله جهاد ال
 سرینه مظهر اولد و کچر ایروان و باب جان و
 الون دعا ایروان لایبر من القلوب الی القلوب
 سینه منته من الملک طاهر لایبر و کچر لایبر
 حبه و روین الی قله اگاه بر اب و طوقان
 مکسه ایروان طرف حضرت لایب هفت و هفت
 حرکت با دست هدین اولد الی انق ایسه
 خاطر اولد و باب آرام اولد لایبر لایبر و کچر
 ظهر لکن من القلوب با دست هر و ز با دخی
 اولد مشایخ حلی سما ایسه صفر نکر صفا ایسه

و كذا سعاد النابى عبد السلام ظلوه العلي
 والارام ايت النام حواء ومام لراسته
 اورنك سفته كال غر و صفا و نوح شحات
 برقرار ابيوب س بهما و اربطه ما ز رضى
 كاهه انام اوز نه عدالده طور والبابا بروم
 ابيوب و زير و زرا و كلال كراست و راه
 شيخ قوم و طريق مستفيدة برقرار ابيوب
 و على الخصوص صاحب النبالية و زير
 خان نظر آصف ندره سيد الشريف ابرم
 بات حفر نيز دى عن قرب الزمان
 حفر حفره ستر ميشه از به جايل اولان
 مرادات حفر به ليد جا و تا كل حفره حرام
 ابيوب به زمان دى حفر و حوت ابر قرار
 حفر و حفره ستر ميشه از ابرك دينا و ابرك
 معور و حفره ستر ميشه از مسور و ستر ميشه
 مسير مسير الاحوال ابيوب و انما موثق
 به الحفر و حفره امور به حفره حفره حفره
 ابنى

رضى و رهر ايدوب و انى هم قريه
 ارواح مقدسه اوزر اربيه
 حافظ و ناظر ابيوب حفره
 جنانوسه بله الجهد عليك
 حفره نيز دى
 دم طول
 صحت
 و سلامت و عافيت ايت ابيوب ستر ميشه
 به روزه حفره حفره حفره حفره
 ابيوب الفات حباب آيات
 بادن حفره حفره حفره
 ابيوب ابيوب يا ميه
 حفره حفره حفره
 و الله
 رب العالمين و السلام على عباده الصالحين
 فروع الفروع حفره حفره حفره حفره
 يوم النكاح و العرس حفره حفره
 جادال اول سنه حفره حفره
 و ما بين و الف
 حفره حفره
 حفره حفره
 حفره حفره

وقایع بابا پاشا فی التاریخ

حرت تدقیق

روسه مک اورخانی کیتخانه سنده ۸۳ نومبر و
مقید اولان پو اترک مؤلفی ، روسه لی سرحوم طاهر
بیک (عثمانی مؤلفی) تک برنجی جلدنده غزی زاده
عبدالمطیف اندی اولارق کوسه ریلشدر [۱] کرچه
کتابده مؤلفک اسی کجه پور ، فقط بعضی عبارده
طرز تحریر و اترک یازیلده بی تاریخ دلالتیه طاهر بیک
مؤلفی تمینده یا کیتلده بی آکلایورز .

بش پوزی متجاوز پوزیک صحیفه دن مرکب و تلیقله
عمر اولان اثر ، مؤلف خلیله در . کتابک سوکنده
بازیلده بی تاریخ قید ایدیلشدر : ۲۳ جادی الاول
۱۲۳۵ . کتابک باشنده :

« سلطان محمود زماننده وزارتله تلیقی ایدیلن
سر دفتر غزات ، موحدین ، بابی مسلمین ، شریف
الاصل والنسب ، مع الملم والادب ، المشهور فی الایم
والعرب ، غازی سید ابراهیم پاشا المشهور بین الناس
یا بابا پاشا » تک « صاحبز کفار ایله دکلری غزالی
ویوزلرندن ظهوره کان فتح فتوحاتلری و دولت علیه
عاسی ، طافی و پانی اولان دین و دولت حاشی اشغال
اسر پادشاهی واردده هاپون شهنشاهی ایله ویرکری
تریه لری و سائر اطوارسیه و حرکات مستحسنه لری
الافکیر اولوب روم ایلی ، آناتول و شام و شرقده
نام و شان و دلاورلکلری و قهرمانانه جنگلری مشهور
اولوب لکن وقت کجه ایله زمان مرورله پویه بر
شان و شهرت صاحب وزیر آصف نظیرک اوصافی نسباً
منشیاً اولوب اونوتولسی محمد اولوب .. سطرلریله
مقصد تألیف بیان ایدیلشدر .

پو سطرلردن آکلشیلایجی وجهله « وقایع بابا
پاشا » ، بر ترجمه حال در . غزی زاده ، بابا پاشاک
حیاتنه دائر معلوماتی بابا پاشا طرفندن اظهار ایدیلن
آرزو اوزرجه ، کندو لسان و زبانه لرندن و معیت
دولت لرنده بولونان مفران و سائر غازیان لسانلری تحریری
اوزره ماعل الرسول الایلیخ ، الهده علی الزاری
مؤداسجه سلک تحریره کتیده « قیلده بی یازدقدن
سوکرادوت بش صحیفه ی وزیریه تعریفه واحوال
وزرای تصویره شخصیس ایدیلور ، جاری و متعامل
تصرفات و مراسمک متالری کندی نقطه نظرته
کوره ابصاحه کیریشور .

مؤلفک ترجمه خاندن بخت ایدیلکی بابا پاشا

استفاده ایدرک افلاق و بعدانی اشغال اینک ایسته منظر ،
اولا خوینین و بندر قلعه لرلی قولایقله اله کبیرمنشدر
ویومونقینلرندن جبارت آلارق ۲۶ بیک کیتلک بر
قوله اسماعیل قلعه سی اوزرینه هجوم ایتلدر .

خوین و بندرک اشغالی خبر آلاز روسحق اعیان
علیده اسطقی آقا اسماعیل فورنارلق مصلده اوزغونده
اقتت ایتکنده اولان پهلوان ابراهیم آغای کوچولور
مفرزه ایله اسماعیله کوندرشش ، پهلوان ابراهیم آغاده
اسماعیل محافظی بربرماندن قاسم پاشا ایله توجیدسای
ایدرک روسلری ملایم ایتکنده موق اولمش و خوین
و بندر اشغالی اوزرینه یاسه دوشن استانبول سه و بندر
مشدر . عاصم وجودت تاریخ لرنده مأیوس پوره کاره
سو سرین ب مظهر بندن بخت ایدیلرکن پهلوان ابراهیم
آغایک کوسه ردیکی قهرمانلرده تقدیر ایدیلور :

« خصوصاً زور باز مرکه غزا پهلوان آغایک
اول کون بجای اولارق ظهورده جلوه کر اولان رزم رستانه
و حرب حیدرانه سی حیطة تریف و بیانه بیکنه اولوب
الحق سردانه ک دادنی اجرا و عفتن و انقیاد دورانی
فسخ و انشا ایلده سی . » [۱]

« عتدار مصطی آغا ایسه بوجه بالا خوین
و بندر وقعه لرلی استیاح ایله طوئه سواحلک اسر
مخالفه سنه اهتتا ایدیلکی سیراده کندیسک اسک فابو
پولاشلرندن میدان بسالک پهلوان و عرصه شجاعک
قهرمان اولوب اول انشاده طوئه سواخلنده فوزغون
نام محله مقیم اولان پهلوان ابراهیم آغای بر مقدار
عسکرله اسماعیله ارسال ایتشدی . » [۲]

« حله پهلوان آغایک اول کون ابراز ایلده بیکی
رزم رستانه و بسالت قهرمانکارانه سی تعریف اولونماز
سورنده اولارق حقیقه تحسین فراوان ایلان حال
زمان (فلک کرچه شددیده صد قهرمان - ندیده اول
چون نوی پهلوان) بیتی کویان اولدی . اشبو پهلوان
آغا [۳] مؤخرأ وزیر بابا پاشا و بو شهید اولان ذات
شجاعت سیردر .
روسر اسماعیل قلعه سی اوزرینه اول بدی دفعه
هجوم ایتلر و هر دفعه سنده پهلوان ابراهیم آغایک
شجاعت و قهرمانلی ایله قارشیلایر و قیام و سبزم
اولشدر .

کرک اسماعیل محاصره سنده و کرک سلبیتره مدافعه

ویو انشاده بعض عصیانرک تسکینده ، آبور ایدیلکی
- دوت تاریخک اونوی جلدیه بیک ۱۳۱ ، ۲۲۳
و ۲۲۴ نین صحنه لرنده مذکوردر .
غزلی زاده مک (وقایع بابا پاشا فی التاریخ) ی
پو قهرمانک عالمه سرحیاتی حقیقه کافی معلوماتی ایتدو
ایتکنده در . بو معلوماتی خلاصه نقل ایدیلورز :

پهلوان ابراهیم آغا (بابا پاشا) ۸۰ و ۳
تاریخنده دوغمنشدر [۱]
پاشاک والده سی ملاطیله در و احمد شیرا
اولادنددر [۲] بابیسه والده سی بوزارق دیار
ازدواج ایتلر و بابا پاشا ، اورده دنیایه کلشدر .
ابراهیم آغا ، برنجین سلطان عیدالمجیدک سه
سنه لرده روسیه و آسترایه قارنی آجیلان سهرل
صدراعظم اوزیه یوسف پاشا اردوسنده کولکلی اول
بولوشش ، مهاده محاربه سنه اشتراک ایتش و عمار
منتخاب حاکمته عودت ایتشدر .

جزائرل غازی حسن پاشا سلم ناک طرا
اسماعیل و طوئه بوی محافظنه تعیین ایدیلکی
کوتاهجه متسلمندن بر توفیقی باشی ایسته دی ،
کورد سید علو پاشای بولدی ، پهلوان ابراهیم
علو پاشایه انساب و اولکل برکنده غازی حد
اردوسنه التحاق ایتدی .

حسن پاشا بر مدت سوکراد توفیقی با
چرخه جیکه انا اشدی و ایکی طوغله چرخه
فرمانی کلدی . جزائرلیک اسماعیله مواصلتند
کون سوکراد دشمن قوتلری کوردی . قاز
بابیلان محاربهده یکجیریلر و تانارل فرار ایدیلکی
علو پاشا ، تانارخان ، پهلوان آغا و برابزلرنده
نیات ایتدیلر . حسن پاشا باندده فلان عسکر
نتیجه استحصالی انکلسز کوردیکی ایچون
دوندی . اسماعیل ارکنده روسلری بریسا
ولفه به کبرمکه موق اولدی .

جزائرل غازی حسن پاشا اسماعیل و موقیتا
صدارته کنتیجه علو پاشایه و نیوزارت توجیه
حسن پاشا وفات ایتدکن سوکراد علو با
محاربه سنه قادار اردوده قالدی .

روسره قارشی محاربه آجیلانسنده اک
اولان و یکیدن صدارته و سردارله تعیین ایدیلر .

[۱] غزلی زاده باباسنک اسنک
برافور . بانکز جدیدک مکدن کلدیکی ،
اسفادنن اولوب سلسله سنک حضرت
بولونده بی قید ایدر . بولک دوغروس اولاد
بوزاوقلی بر تورک اولده بی محقق در . با
اودور مانشراقتن بخت ایتلک بابا پاشایه خو
ایسته منش و بابا پاشا زمانک موداسنه بی
کیتلک مکده سنه

آقاخوهره ناصر کييا کړو ، مع مافه کندي شخصي ساتونک فوجي نيالنه ازمويک دريمه دکوډر ، شپږمه ، کنديسي خنده اعصابهز ، لنگر پاشناري خنده دعا سرخهزور ، هېچ آبيدند زمانه دکي وون کييا کړله استيزا ايدو . نوږک ايدلري خطاري وني ايجون وون هليو وږي سرر حاله نور ، اساساً وخطاري وني ووکون ووک شيري اولان استازوک کنديلري حاله اولهيني ادعا ايد دکري کلهوک اوله پاشناري طرفدن ايرلس اولهيني کوسترک يک کوچ و شي دکادر ، وږيډه آخاطون کف اېهه دکي دقوي اولان حاله ږيډير نوم خنده دکي مشهور لخرجه دکي (۱۸۹۶) واني وکتني دکادر ا زرا وخطري اوله معلوم ايدې ، سټيکيږ اولوږا آکادمياني مجموعه دکي ۱۸۹۲ سانسک ۳۲۲ نني صدهسه بډيه وحيث آکلاسيکو ، چامل برختک خنده عظيم رسرت اريز اېه دکي معالوره کتبه ، لوتکه مدسي ايديدکي آخاطون آبي آبي کور . زرا معالوره هېچ برني ايجاد ايدمده ، لولا حلف اولان کفک دهاسکي اولهيني اثبات ايجون آخاطون ، ووک برزون اېه ، اون سه اول بر کتيج ولوياي مدهسک مطوع بر اړنگر وچيني اولوږ و معالوره وکفده تقدم ايدلني اولهيني اثبات ايدو .

تړلرسي لاوردوږسه سسرره کړمډ ، لنگر خصوصي چاليديا اوداسدن اول کلن کتيس وږه زده ولف ايزر . وون کوي کويوک قراکلني اوداسنده کيږو . ودهه اولويه کړوږي کيسه دکي کنديسي وانشر ايتديکي ايسه سر ا زيل کيږو وني اولهيني سوږه ږير . مع مافه هر اکتبه دکي برتليسي (تعبير سکتا) سماعت اون اېه اون ايزر آرتاسده وږيول ساتني وږوږ . طلبه سکت پاشلاني اولهيني ساوږه هېچ علاقه وږولوږ . مستطير لريک اسي شکله پيلو . اولوږه مناسبه کړيمډ ، تحريات ايجون هېچ بر هم سر اړ اول ايزر . اولوږه لامله لږه برچوني فوډ اعتراف اېه مالي هضره لږ ايزر ، زرا کندي خاص اسوقري هر نيابسه اولوږسه اولسون اتفاقا اکتبه واني

وقایع بابا پاشا في التاريخ

هره کوردي

کوردی ۱ وږي سخط ایدمده ۱ عسکري بردهان اولی . خط ویرین دووشته کنديسه ویرین خلق لیبات داترمسده هلوپاشي اولوږه دکي موطن اولی . هلوپاشک امدای اوزرته قاوسی خلق دایلی . پهلوان ابراهیم آخده قاوسه قادی . سرسریانه دولاشته پاشلادی . (طرووی) کویلرمن (سوسکلی) ده وونديی میراده پلاس هلو پاشا طرفدن هاسرمایه لږی ا خط هاسره خلقی ږدی وږیډی . (فوری کورک اولوږ و کورم سکتده اولوږ) دسوانسه بر طرفدن حکومت فوږه پاشا اکتبه ، دیکر طرفدن میني چوخاله چالیدي . ویراده تصادف و کنديسي ترسکل اسماعیل آ ، اېه طایفه ږدی . اسماعیل آخده وچل و سولایسه ايسه دیکي کي اجرائ حکم اکتبه برابر حکومته سادق کورونک وریز شهور ایدن کويوک چته لږا اعزاز دکي سورتيه سادق اېه اکتبه چالیدوږده پهلوان ابراهیم آخ اېه (طرووی) ک (فرويږه کورته ايدني برسانده مده سلون آخه شجاء و همرانگته مکتون اولی وني موبته آکهي نوکدن سوکرا پهلوان ابراهیم آخ ترسکلي اسماء آخه کندي اولی وونک حساب زشتوږه کور همان پاشا اېه ، دعا سوکرا پسران اولوږ طرفه تحريک ايدلن فوشاچي خلل ووسف آخ (پلا . وزير اولش و) لږ ، مو ابراهیم و چيل اېه و طوږه مده مده پياږي اولوږ و اړاږيل نام لاز امد آخ اېه چلیدي . ترسکل اوله سر اجسي اوزرته کنديسه قاوسي پاشي ا نوجیه وني لورمان فصاري احسان ايدی .

خط فارامين عسکرک پولسي نظر دقه آلاږي سر لږي الاږ اکتبه فراږوږدي . پهلوان ابراهیم آخ وديکري و فراږ ابراسه مانع اولږلر ، نيجه به استازوک موطن اولهيني سوږه ږير . حازه اولی . پهلوان آخه همراني ، خالين هلو پاشا فاین ايدی . قارا همان اونو ووک پاشيردن برسيي نيالنه بر اږلږي فر ايدی . هلوپاشا (چال) . کندي . خط وږه مده اولهيني پيل چال اعاليسدن مقاومت کوردي . شهره ږير اکتبه انظر اکتبه قادی . کوناهه مده هني مقاومت سر ورس قادی . کنديسي شهره موږدوږلر . اوداين کورته وږه شدي . خط وږه مده هلوپاشک حاکمي اېي کورمه وني طرفه لږي بر اړ وږه دایله مده پاشلادی . اوسراده خاکنه جوړه سندن فوږان و هلو پاشک سيلتايي وسپندن خبردار اولان سليم تات ايکنس بر همان اېه قياحتي هني ايدی وکنديسه اولو فونيه ودها سوکرا وده لاني احسان ايدی . هلوپاشا رحال هني مورته سرکت ايدی . ودهه اياکنده وونديی میراده ، يره چکنه حکومته لاري عصيان ايدن بکريک وپلي هدير وږه ساسدن يوږ پاشک لارداشي و حال اولوږي تادرب ايدی . برمدت سوکرا پکيدن کوناهه به تعيين ايدی . وږه مده پهلوان آخ اېي لږيل هيدالمن آخده دکي دل پاش اوزرته سوږي ايدی . پهلوان آخ و لږيل هيدالمن برکس حواليسده بالا لوب قتل ايدی . و سوهلوت اوزرته هلوپاشا کنديسي جبهه خاږي پاشي ايدی .

قاودان دوا کويوک حنين پاشا پسران اولوږ اوزرته کوردي دکي زمان هلو پاشده لوتکه موبته وړيدی . هلوپاشا ، پهلوان ابراهیم آخ اېه برکنده روم ايليه کيدی . کويوک حنين پاشا هېچ وړايس برنده و طرفه کير اکتبه باږوږ . اکر هني هلوږه

[۱] پهلوان ابراهیم آخه سرکشتني ، اولوږه مکتلي حکومتک نه ووک برمدف ايدمده فوږاندي ، نه تېسکل بر همان کير دخواهله تږه ايدې دکي دوتو وږوږ نا کسک دعتدي وږخه لږ لاوردوږه لږوږ

وقایع بابا باشا فی التاريخ

- پاشا اولکی ساییده -

صدراعظم و سردار اکرم يوسف شيا پاشا اردو
الہ شنی حمراتہ کلدیکی زمان روسلر قلاصدن
کوبرو قوروب طونک بری پالسه کیملردی .
عابره زینانی آندی . پهلوان ابراهیم آنا برخس
سروری پاشا سینه وریدی . وطورمه ماه مامور
ایدی . سروری پاشا پهلوان آنا الہ برلکده
طورمه قادن دشمن طرفه آقیلر پایته باشلادی .

مختلف طرفدن امداد لوتری آلا آن اردو دشمنه
عابره کیمیشک ولون طونک اونه پالسه آتق
ارزده شیندن روسنه حرکت ایدی . سروری
پاشا الہ پهلوان ابراهیم آنا روسنه جابایدیلر .
ورکوک پالسه کیمیلر . پهلوان آتاکه قشاری
مداغمه قاصدی . روسلر لوزغون کوش ،
پهلوان آتاکه قونانی و جیفنگلرخی تخریب ایتدیلر .

اردو ، بکوش و پاش طرفین حرکت ائک
اوزره طونقی کیدیک صبراده خسرو پاشاک مظلوم
لولدی و سلسله تک محاصره ایدیلدیکی خبری کلدی .
سروری پاشا ، روسچق ایمان پوشاقی آنا ، پهلوان
ابراهیم آنا کندی لوتری واردودن تخریب ایدیلن
بکی بریلرله سلسله تک یاردینه نوشدیلر . سلسله
برسات ساله ده تاخریمده برونک برعابره وقوع
پودی . روسلر دوس . ۶۰ بیک خردن سرکیدي .
سمرده باشلاپان عابره اولکجه قادو شدتکه دوام
ایدی . قونالماده قهرمانان کوسدن پهلوان ابراهیم
آنا طرفلر دن احاطه اولوندی . اسیر دوشمنس
مطلق کیدی . [۱] ایکندی و قنی تپه ده لیل زاده
قنار پاشا ارچ بیکدن فتنه سورلی الہ بنیدی .
پهلوان آنا قورقوددی . عسکرلرک قوه سنوهرلی

بیکیش اولکه برار بری باقاده حالت قلمده روس
قلعه لری بولونقده مادی . صدراعظم پهلوان ابراهیم
پاشا حاسی اولکل بازارنده لیشلاپوق و قلعه لری
سئدی باسقیلرله ضعیق ائک امر ایدی . ابراهیم
پاشا ، قیشی باقیقده کیمرک اینه بور ، حاسی اولکل
پزارنده لردنک و حیوانلرک امانت سنک مشکل اولدی
بیلر بریوردی . قسط صدراعظم حاسی اولکل پزارت
کیده سنده امر ایدی . ابراهیم پاشا ده وریلن امر
داختنده حرکته مجبور اولدی . [۱]

اردو ، شنی مشتانه بیکیلرکن روسلر ذخیتمه
پاردیمسز لالان اسامیل و ابراشیل قله لرخی الہ کیمیلر .
قیدیلن ، اردو طرفلر دن قوه طمانان ائحق
ایدی . صحابه وضعت اید بخش سایلامازدی .
صدراعظم خاستایدی . اردو ده ضبط و ربط موجود
دکلدی . امپارلرک ، سرکرده لرک برابر لنده بولونان
الراده اهتاد ایدیله مندی .

پاره روسلر فعالیت کیدیلر . بوسته قلی
رتیبه استحصاکه قراو ورمش کورونوروردی .
مختلف استمانلرده تحریک ایتکلری طرفلر دن بری
سلسله من محاصره ایدرکن ، ۱۰ بیک کیمیک برقوق
وازه و بالیبه و بنه اون بش کیمیک دیگر
برلر حاسی اولکل پزارت ، قوه کیمیه شنیده
صدراعظم اوزرت برورمعدی .

حاسی اولکل پزارت ورون لره غرسوومدن
کیمرک و ایکی او بیک کیمیدن عارت اولان ماماشا
(پهلوان ابراهیم پاشا) [۲] و اسامیل پاشا قونلرت
جورمانش و قانی برعابره منقلب بولونلری دایمیلر
خاستا بولونان ماماشای و اسامیل پاشای امر ائمعدی .

معالجه منقلب سربست برانیدی و دورقرو استیبار
دوخی .

حاسی اولکل پزارتی و عابره مستدن سرکره
پاشاکه ماکس استابوله قتل ایدیلش و اورده
پادشاه طرفدن تخصیص ایدیلن برقوقه برلر
بلدی . پاشا ، استابوله حورنده ماکسن ره
و حشور ایدیلنده بولونجه سویدی ، پادشاه کوستردیکی
توجه دن دولای مرض شکر ایدیدی . بر آرسوکر
سیراس والیکته تعین ایدیلدی ، و دوجال حرکت
ایدی . استابولدن چقارکن پازلاق بر آرای کوستردی .
(وقایع ماماشا) تک و آلاقی تصور ایدن سطرلری
والیکته قشربه جیفان بوزورک قابوسنی ، ہی سخنی
کوسترک اجبارله شایان دقت بولمچ ایچون عینا
قتل ایدیلر :

• اولا برطاق لوج بوزدن متجاوز خرمند
و حکام و چادر و مهمان قراقری بریدی . آمدن
طوبجی پاشی حیدر اوست و قراقری پاشی حیدر آنا
درت عدت طوب و جینه و مهمان الہ طاق خانق
وروروب کیدیلر . آندادل باشیلر بروروی . ایت
طول ابراهیم آنا بر ابراق قلی الہ لای کوسترور
ایکی طرفه کرونه کوسترور کیدی . آتک آردند
ایکنجیر دل پاشی باقی خالک کندی . جبر قناری اوزو
آنا دش اوزون لوزون آلا و دوزوب آنا اورندار
مزراق سلیکدرک کیدی . آتک آردمن بنه دل ؛
قونال مه نو قارنا سو روسی کی سیاه لال ایل دل
بولر . سیسلرلرک ، قارنا کی چانریشاق آنا
کوسترورب آتک آردندن حایط پاشی عمود نیم
ایکی بیک قادو جلا ده تک شال حایط الہ آنا
کوستردی . آتک آردندن پشی بوز قادو حا
الہ طول سلو آلا کوستردی . آتک قراقت
اوچ بوز قادو عسکر قهرمانا توسفا آلا کوسترور
آتک آردندن بوز قادو دلاور کزیده الہ سا
آنا آلا کوسترورب کیدی . آتک آردندن
قادو عسکره آردود مصطفی آلا کوسترور
سویعدی . آتک آردندن بر ابراق سو
کوسترورک عابره شایان عینا محمد آنا الہ

EK 4

حضرت ملا زکی
 نقیبی
 ۱۴۱۰

تقریر قولی در کتب
 بود فقه بالادستی و در کتب و دولو بابا ابراهیم پاشا حضرت تری باب عالی به نشر یافتن
 ناطف قصص معنوی حضرت قائم مقام عالی القامین اکسایبور دیو سراسر دو خطه اخلاص و صفت
 شیخ کوزک تثنی اولو بی بی بیگ شینوز عروفت حریه عامه ده اعطای باین امر و فرما
 دولو عتایلو (اشم) سلطان حضرت ملا زکی

۱۲۲۶
 ۱۲۲۷
 ۱۲۲۸
 ۱۲۲۹
 ۱۲۳۰
 ۱۲۳۱
 ۱۲۳۲
 ۱۲۳۳
 ۱۲۳۴
 ۱۲۳۵
 ۱۲۳۶
 ۱۲۳۷
 ۱۲۳۸
 ۱۲۳۹
 ۱۲۴۰

EK 5

Giurgiora le 14. Septembre 1841.

Très Magnifique et très noble ami,

Le Courrier qui a porté à son Excellence Pehlivan Bacha la somme de dix mille Piastres consistant en huit cent trente trois Ducats en or, que Votre Altesse m'a envoyé précédemment pour lui être transmis, étant aujourd'hui de retour, je m'empresse de faire tenir à Votre Altesse la lettre dont il a été porteur de la part de Pehlivan Bacha.

Votre Altesse trouvera aussi ci-jointe la quittance donnée par ce Bacha et qui constate la consignation de la somme susmentionnée.

Je profite de cette occasion pour retenir à Votre Altesse l'assurance de ma haute considération.

Notre sincère Ami,
Le Général Koutouloff.

مشرفو اصافقانو در ايتاد و دستر: جناب

برون اقدام ساداتو بهلوان پاشايه ايصال اولوق اوزره
طرقه دستاركون فرستاده قلمدان اودن بيلق فرستاق التون
يوز اولوق اوج التون عبارت ايش مخصوص قوريز ايله ارسال
اولوق قوريز مذکور بود و عه غزوة ايجله حامل اولوق
قطعه مکتوب جانو دستاركونه اسبابه مسارعت اولوق
مقار الیهون در مبلغ مزبورلو تسليم مشر اخذ اولوق سند
رقبه عبادتیه موضوعاً طرقه دستاركونه ارسال اولوق
دانه ستوده صفاق وزیر اولوق علو اعتبار فالعاز مزور
اشعاره وسیله منه اعزاز اولوق
در تقیه ایزکوک ۱۶ ایزول ۱۸۴۱

مالک العواد

مسئل قوتلوزوف
مذکورہ خطا کو
دوبل
رولر
⊗

HAT

EK 7

Kişi Adları, Özel Adlar

- Abbas Ağa, Paşa: 17, 27, 78, 157, 169
 Abdullah, Haseki: 183
 Abdülhamid Efendi, Şehzâde, II.Mahmut'un oğlu : 45, 168
 Abdülhamid Han, I, Sultan: 18, 26, 64, 75, 86,
 Abdüllatif Efendi, Müellif : 1,2,3,4, 5, 21, 22, 58
 Abdüllatif Efendi, Kapan Naibi, Müderris: 134
 Abdurrahman Paşa, Malatya Mutasarrıfı: 50
 Ad Kavmi: 67
 Ada Cengi 123
 Asım, Vakaniyüs :9, 35,
 Ahmet Cevdet : 9, 13, 34, 41, 48, 61
 Ahmed III, Sultan: 64
 Ahmed Efendi, İshak Hocası: 68
 Ahmed Hasib Efendi : 3
 Ahmed Paşa ,Çorazâde, İsmail Seraskeri: 80
 Ahmed Paşa,İbrail Nazırı: 31, 32, 98, 100, 101
 Ahmed Şiran, Malatyalı: 74
 Ahmed Vefik Paşa : 2
 Ataullah, Şanizade : 9, 13, 40
 Ali Paşa, Çarhacı: 147
 Alo Paşa: 26, 27, 28, 29, 61, 78, 79, 81, 84, 86, 87, 88, 94, 95, 96
 Araba Cengi 122
 Arapzâde Efendi, Şeyhülislâm: 136
 Arnavud Askeri: 154
 Âsaf bin Berahya: 67
 Ataullah Efendi, Şeyhülislâm : 134
 Aziz Ahmed Paşa: 74, 102, 141, 142, 169
- Baba Paşa (Pehlivan Paşa, Baba İbrahim Hazretleri, Pehlivan-ı Cihan, Baba-ı Âlem, Pehlivan-ı Âlem, Kahraman-ı Âlem, Ebü'l-Müslimîn, Baba-ı Müslimîn, Rüstem-i Âlem) : 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 19, 20, 25, 26, 27, 28, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 52, 56, 62, 64, 74, 78, 79, 81, 90, 94, 95, 97, 101, 104, 105, 107, 109, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 122, 124, 127, 128, 129, 133, 140, 141, 142, 144, 147, 149, 150, 153, 155, 158, 159, 163, 165, 167, 168, 169, 171, 175, 177, 178, 179, 180, 181, 183, 185, 188, 189, 190, 191, 192, 196, 197, 199, 202, 204
 Bağratıyan, Rus General: 154
 Bahadır Giray Sultan: 112
 Battal Gazi: 8, 25, 56, 74, 75, 109
 Behiç Efendi, Defterdar : 148
 Behlül Paşa: 53, 193
 Bekir Beg : 8, 29, 48, 93, 176, 177
 Bekir Paşa Yalısı: 44
 Bonapart: 158
 Boşnak Ağa: 37, 38, 42, 114, 115, 117, 120, 125, 150
 Boynu Egri Haseki: 81
- Cabi, Ömer : 9, 35, 38, 44
 Cafer Efendi: 135
 Celaleddin Paşa, Cebbarzâde: 45, 46
 Celali Hasan Paşa: 77
 Celiloğlu: 31, 98
 Cenaze Hasan Paşa: 77
 Ceneviz: 67
 Ceng-i Kavşan: 115, 119

- Cezayirli Hasan Paşa: 17, 19, 27, 44, 61, 69, 77, 78, 79, 80, 83, 84, 89
 Cizyedarzade Hüsam Efendi Konağı, Bursa: 135
 Çakraccioğlu: 28, 88, 90
 Çelebi Ağa , Rusçuklu: 84
 Çelebi Efendi : 93, 137
 Çelebi Mustafa Paşa, Sadrazam: 35, 37, 38, 133, 135, 142, 143, 144
 Çorlulu Ali Paşa: 69
- Deli Rüstem: 115, 117, 120, 127, 129, 132, 145, 150
 Deli Sülo: 115, 117, 145, 150
 Destarizâde İbrahim Ağa, Bursalı: 169
 Divrik'li Yazıcızâde Yahsı : 44
 Donus Kazağı: 108, 116
 Drakman askeri: 108,115 116, 154
 Duno Mahmud: 187
 Dürrizade Abdullah, Şeyhülislam: 167
- Ebubekir Efendi, Sivas Mütesellimi: 48
 Elhacc Mehmed Paşa, kapudanı derya : 10, 16, 141, 148
 Emir Sultan Camii, Bursa: 134
 Emin Ağa: 168, 170, 173
 Esad Efendi,Şeyhülislâm: 141
 Esseyid Esad Bey: 102
- Ferhad Ağa: 114, 115, 145, 150, 173
 Freñçe Elçisi: 158
- Galip Efendi, Paşa, Reisülküttab: 38, 43, 50, 141, 144, 165
 Gürcü Osman Paşa: 31, 97
- Hacı Abdullah Bey, Divriği Mütesellimi: 50
 Hacı Ahmet Efendi Konağı, Bursa: 147
 Hacı Ali: 105
 Hacı Bektaş-ı Veli: 44, 166
 Hacı Meno: 87, 88
 Hafız Ali Paşa: 141
 Hafid Efendi, Aşir Efendizâde, Kadıasker: 134
 Hakkı Paşa: 69, 148
 Halil Bey, Tepedelinin Adamlarından: 59
 Hamalioğlu: 94,
 Hamzanâme: 103
 Hasan Paşa, Ağrıboz Valisi: 61
 Haşim Efendi: 158
 Haydar Beg, Baba Paşa'nın Oğlu: 99
 Haydar, Baba Paşa'nın Oğlu: 32
 Hazreti Ali: 68, 72, 77, 104, 154, 155, 159
 Hazreti Ebubekir: 68
 Hazreti Harun: 67
 Hazreti Mehdi: 68
 Hazreti Musa: 67
 Hazreti Osman: 68
 Hazreti Ömer: 68, 71, 72
 Hazreti Süleyman: 67, 72
 Hatab Cengi: 37, 128
 Hayat Mecmuası : 12
 Haydar Usta: 167, 172
 Hekimzâde Ali Paşa
 Hurşit Ahmet Paşa, Sadrazam: 42, 43, 58, 60, 165

Hüveydi Aşireti: 8, 49, 179, 180, 182
 Huneyn Gazâsı 121
 Hüseyin Ağa: 114, 115, 119, 130, 132, 145, 150, 167
 Hüseyin Paşa, Edirnevi: 69
 Hüseyin Paşa, Küçük, Kapudan-ı derya: 27, 29, 95, 96
 Hüsrev Paşa: 146

İbrahim Efendi: 134
 İbrahim Hakkı Efendi, Erzurum'lu : 18, 92
 İbrahim Hilmi Paşa, Sadrazam: 35
 İbrahim Paşa, Bayezıd Valisi: 50, 52, 53, 184, 185, 193
 İlbaşıoğlu, Zile Voyvodası: 46
 İpsilanti, Konstantin, Eflak Beyi: 31
 İsmail Paşa, III.Selim'in Sadrazamlarından: 133
 İsmail Paşa: 60

Kabakçı Mustafa : 8, 10, 36
 Kadı Paşa, Abdurrahman: 141
 Kalmer Kavmi: 116
 Kamenski, Rus Mareşali: 41, 158, 159
 Kara Beg ,Abdullah Paşazâde: 8, 50, 52, 184, 185, 191, 192, 193
 Kara Feysi: 88
 Karaoğlu: 146
 Kara Osmanzâde: 28, 89
 Kara Yakup: 88
 Kargalı Meno: 167, 173
 Karşlı Ali Paşa: 37, 124
 Kasım Paşa, İsmail Muhafızı: 35, 105, 107
 Kavalalı Mehmet Ali Paşa: 42
 Kazak Askeri: 154
 Kemal Paşazâde: 69
 Kızıl Abdurrahman: 29, 94
 Koca Ahmed: 88
 Koşancalı Halil Ağa: 98
 Köse Kethüda: 136
 Köse Musa Paşa: 134, 135
 Köse Mustafa Paşa: 171
 Köse Paşazâde Veli Paşa: 8, 46, 47, 171, 172, 173, 174
 Kurtlupa Cengi: 172
 Kutuzof, Rus General: 11, 42

Lokmacızâde Seyyid Ahmed Ağa: 85

Mahmud Efendi , İngiliz, Reisü'l-küttab : 133
 Mahmud Han , II. Mahmut : 2, 8, 10, 11, 13, 37, 38, 39, 45, 51, 58, 64, 71, 82, 102, 136, 147,
 Mahmut Paşa, Kars Valisi: 52
 Mahmud Tiran: 51, 56, 168, 170, 173, 187, 188
 Manav İbrahim: 31, 98
 Mehmet Asım Bey: 54
 Mehmet Bey, Divriği Mütesellimi: 50
 Mehmed Emin Efendi: 138
 Mehmed Efendi, Defterdar : 10, 19, 137
 Mehmet Esad Efendi, Müellifin babası : 1
 Mehmed Fahreddin : 1
 Mehmet Reşit Bey, Ahıska Kaymakamı: 52
 Mehmed Said Ağa, Baba Paşa'nın Kethüdası: 200, 203
 Mehmet Süreyya : 12, 27
 Mehmet Tahir Efendi, Bursa'lı : 2,3, 5

- Mehmed Şemseddin : 1
 Memiş Efendi, Paşa: 141, 147, 148
 Memişoğlu, Hamsioğlu Selim Paşa: 8, 50, 51, 52, 56, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 191
 Merzifonlu Hasan: 46
 Mevlana: 18, 77, 93
 Michelson, Rus General: 142
 Milli Aşireti: 94,
 Mimlioğlu: 105, 110
 Mehmed Ali Beg, Baba Paşa'nın Oğlu: 32, 43, 53, 60, 99, 165, 193, 204
 Muhtar Ağa: 105, 114, 115
 Muhtar Paşa, Tepedelenli Ali Paşa'nın oğlu: 40, 58, 154, 155
 Mustafa Ağa, Baba Paşa'nın Kethüdası: 154
 Mustafa Efendi, İsmail'de Mukabeleci: 105, 110
 Mustafa Efendi, Aydınlı: 135
 Mustafa Nesib Efendi, Gazzi Dergâhı Şeyhi: 1
 Mustafa Paşa , Bayrakdar, Alemdar: 8, 10, 16, 31, 33, 34, 35, 37, 38, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141
 Mustafa Refik Efendi: 138, 140, 141
 Muro: 8, 48, 49, 176, 177
 Müfti Paşa, İbrail Muhafızı: 144, 145
 Münib Efendi: 134
 Müslimnâme: 103
- Nazım Yücelt : 13
 Nezir Ağa: 136
 Niyazi-i Misri : 1,18, 68, 69, 90, 91, 104, 128
 Nurullah Paşa, Bursa Valisi : 19, 57, 128, 203
 Osman Ağa, Sadaret Kethüdası: 177
 Osman Ağa, Tırnova Ayarı: 87
 Osmanzâde Ahmet Taib: 39
- Ömer bin Abdülaziz: 71, 103
- Palaslı Mehmed Paşa: 30, 96
 Pasbanzâde, Pazvantoğlu: 29, 31, 95, 98
 Piletov, Rus Komutan: 41, 159 , 160, 161
 Posar Askeri: 108, 116
- Ramiz Paşa: 141
 Ragıp Paşa: 134, 148
 Ragıp Paşa, Koca, Sadrazam : 19, 69, 139
 Rakım Efendi, İbrahim: 18,90
 Ravzatü'l-Müflihun: 18, 22
 Rıdvan Nafiz : 12
 Rusçuklu Hasan Paşa: 83
 Rüsternâme: 103
 Rüştü Paşa, Sadaret Kaymakamı: 44
- Salih Paşa, Maden Emini: 55
 Sarıkhoğlu Abdullah Ağa: 114, 115, 120, 129, 132, 145, 150, 180
 Selim Efendi: 138
 Selim Paşazâdelar: 53, 54, 194, 195, 196, 197, 198
 Selman Ağa: 168
 Senab Ağa: 88,
 Sened-i İttifak: 19
 Sergoş Ağa: 98
 Seyyid Ali Paşa, İzmid Mütessellimi: 142, 169
 Sinan Elmalı: 90
 Sultan Mustafa, IV.Mustafa: 8, 36, 37, 38, 134, 135, 136

- Sultan Osman: 83, 84
 Sultan Selim , III. Selim: 2, 8, 10, 20, 26, 29, 34, 37, 69, 77, 78, 83, 85, 86, 88, 99, 133, 134, 135, 136, 139
 Süleyman Ağa, Tulca Seraskeri : 125, 180
 Süleyman Bey, Cebbarzâde: 45, 46
 Süleyman Paşa, Trabzon Valisi: 52, 54
 Süleyman, Kanuni Sultan: 86
 Süleyman Neş'et Efendi: 72
- Şayıboğlu: 105, 110
 Şemseddin Efendi: 134
 Şemsi Sivasi Hazretleri: 170, 200
 Şerif Efendi, Kara Hoca, Bursa'da: 203
 Şerif Paşa: 8, 50
 Şeyh Ahmed Gazzi: 1, 4, 16, 68, 147, 158
 Şeyh Demenhur : 80
 Şeyh Muhyiddin Arabi: 68
 Şeyhoğlu İbrahim Paşa: 201
 Şeyh Şa'ban Efendi: 169
 Şileli Uzun Hasan: 125, 126
- Tabya Cengi 123
 Tahsin Efendi: 141
 Taife-i Ekrâd: 171, 172 , 173, 180, 183, 184, 201
 Tepedelenli Ali Paşa: 5, 58, 59, 60
 Timur Paşa: 94
 Tirsiniklizâde İsmail Ağa: 30, 31, 32, 33, 61, 96, 97, 98
 Tulumoğlu: 147
- Uzun Ağa: 114, 127, 167
- Ümmi Kemal: 158
- Vardeye Askeri: 116, 131, 132, 154
 Vehabi: 45, 102, 134
 Vehbi Efendi: 139
 Veli Paşa: 37, 124
- Yağma Cengi: 127
 Yılıkoğlu Süleyman: 31, 32, 39, 98, 100, 101, 146, 147, 149, 150
 Yusuf Ağa, Valide Sultan Kethüdası: 98, 134, 148
 Yusuf Paşa, Yemenicizâde : 100
 Yusuf Ziya Paşa, Sadrazam : 16, 28, 39, 40, 77, 84, 85, 103, 147

Yer Adları

- Acara: 8, 50, 51, 52, 53, 54, 189, 194, 196
 Acem, İran: 51, 73, 82, 181, 190, 191, 194, 198
 Adıyaman: 49
 Ahıska: 50, 51, 52, 53, 56, 186, 187, 188, 189, 191
 Ahya Deresi: 100
 Akçadağ: 14, 46, 47, 56, 171, 173, 175, 185
 Akkırman: 34, 104, 105, 111, 143
 Anadolu: 4, 8, 11, 15, 28, 44, 45, 64, 76, 82, 86, 88, 99, 102, 104, 110, 134, 137, 157, 160, 167
 Anadolu Kavakları Kal'aları: 133
 Ankara: 46,
 Arab: 73, 82
 Arabacı Köyü 122
 Arablara Köyü: 146
 Arga: 14, 47, 175
 Ardahan Kal'ası: 51
 Arkova: 164
 Âsafoğlu Yurdu: 173, 174
 Aspozı: 182
 At Meydanı: 141
 Aydın Sancağı: 29, 89, 93, 95, 102
 Ayıntab, Gaziantep : 8, 17, 49, 177, 178
 Ayrılık Çeşmesi Senti: 45, 167, 168
- Babadağı: 33
 Bâb-ı âlî: 54
 Bakırtepe Karyesi: 149
 Bahr-ı Balçık, Baltık Denizi: 162
 Balçık: 157
 Balkanlar: 9, 87, 88, 97
 Bayezid, Doğubeyazıt : 52, 193
 Bender: 34, 36, 104, 105, 115, 117, 143
 Birecik: 48, 49, 93
 Boluviran, Bolu: 169
 Boğdan: 33, 105, 111
 Bozok, Yozgat : 7, 25, 26, 46, 74
 Bursa: 1, 2, 4, 5, 6, 10, 15, 20, 51, 57, 58, 67, 68, 86, 129, 134, 135, 138, 148, 157, 158, 169, 186, 202, 203
 Bükreş: 39, 43, 120, 151, 152, 153, 165
 Büyükdere: 133
- Çal Kazası: 90, 93
 Çamaşuy Karyesi: 35, 114
 Çanakkale Boğazı: 34
 Çatalar: 130
 Çerkeş Nevaheşi: 94
 Çermik : 175
 Çıldır: 50, 51
- Davudpaşa: 76, 85, 87, 88, 135, 136, 148
 Deliorman. 31, 32, 33, 99
 Dilbaşı: 134
 Divriği: 47, 50
 Diyarbekir: 8, 27, 29, 51, 54, 55, 56, 199, 201, 202
 Dobra: 31, 32, 112

Düzce: 169

Edirne: 27, 31, 43, 44, 78, 85, 104, 119, 135, 165

Eflak: 33, 105

Elbistan: 46, 47, 171, 172

Erzincan: 55

Erzurum: 8, 50, 51, 53, 55, 185, 186, 187, 193, 194, 195, 196, 199, 202

Et Meydanı: 87, 134

Galata: 133

Gazze, Filistin : 1, 68

Gebze: 168

Gemlik: 67

Göksu Kasrı: 28,

Gürcistan: 51, 52, 173, 189, 190, 198

Hacıoğlu Pazarı: 32, 41, 42

Harput: 55, 56

Hatab: 129

Hendek: 169

Heyhat Kal'ası: 51, 52, 188, 190, 191

Hırsova: 33, 100

Hısnmansur, Besni: 183

Hıta Memleketi, Hältia, Finlandiya: 162, 163

Hotin: 34, 104, 105, 111, 143

Hüdâvendigâr: 60, 102

İbrail: 38, 39, 43, 144, 145

İklim-i Rum: 68

İnebahtı: 5, 58, 59, 61

İsakçı: 33, 146, 150

İslâmbol, İstanbul, Asitâne-i âliyye : 2, 4, 8, 11, 26, 28, 29, 31, 34, 36, 37, 39, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 50, 55, 59, 72, 87, 98, 102, 104, 113, 115, 117, 125, 132, 136, 137, 138, 141, 142, 145, 147, 148, 149, 165, 167, 168, 174, 178, 184, 199, 202

İsmail Kalesi : 17, 27, 34, 35, 36, 37, 38, 77, 79, 80, 81, 105, 106, 107, 110, 111, 115, 116, 118, 119, 121, 122, 124, 129, 132, 141, 143, 144

İsmail Dede Türbesi: 78, 109, 110

İzlo, İzoli: 50, 182

İzmid: 169

İzmir: 135, 148, 149

Kağıthane: 137

Kahta: 50, 183

Kalas 123, 157

Kalgu: 161

Kamanike: 42, 161

Karadeniz: 145

Karadeniz Boğazı Kal'aları: 133

Karagöz Karyesi: 147

Karahisar: 149, 158

Karanlık Vilayeti: 162

Karasu: 159

Karheli: 5, 58, 59, 61

Kars: 52, 193

Kastamonu: 169

Kavşan 115, 117

Kemah: 55

Keşiş Dağı: 67

Kırcalı: 87
 Kırım: 157
 Kırklareli: 31
 Kiev: 42, 161
 Kili: 34, 35, 111, 115, 119, 120, 143
 Kocagöl: 122, 127
 Kocaili: 102, 169
 Konya: 27, 29, 93
 Kozluca Nahiyesi: 147
 Kuban: 36, 115, 117
 Kudüs: 67, 69
 Kumla: 67
 Kursk: 42, 161
 Kurtlupahan: 47, 172, 173
 Kuzgun: 32, 34, 35, 38, 39, 99, 102, 105, 109, 144, 150
 Kütahya: 27, 28, 78, 87, 89, 92, 93, 94, 95, 135, 158

Macar Kal'ası: 133
 Maçın : 14, 28, 84, 85
 Maden-i Hümayun: 158
 Malatya: 46, 47, 48, 49, 74, 175, 182, 183
 Medine: 45, 126, 134, 168
 Megazberd: 8, 52, 191, 192, 193
 Mekke: 45, 67, 74, 126, 162, 168
 Merve: 126
 Mısır: 68,
 Midilli: 158
 Midye: 31
 Mina: 126,
 Mora: 58, 61
 Moskof, Moskova: 42, 161, 162, 164, 191, 192
 Moldova: 164
 Mudanya: 67
 Mudurlu: 169
 Murad Suyu: 56, 200, 201
 Musâhib: 35, 36, 118

Namazgâh: 57, 203
 Nemçe, Avusturya : 26, 75, 86
 Neriman Kal'ası, Narman: 51, 187
 Nigebolu, Niğbolu: 157
 Nizip: 49

Oltu Kal'ası: 51, 188
 Özi: 77

Palpi Gölü: 111, 130,
 Pazarcık, Tatar Pazarcığı: 157, 158, 159, 160
 Pazargah: 59
 Pazarköy: 102

Rakka: 29, 40, 55, 93, 156
 Rumili : 4, 9, 11, 15, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 35, 39, 43, 44, 58, 61, 64, 76, 78, 82, 86, 87, 89, 95, 96,
 102, 103, 110, 136, 137, 143, 144, 148, 149, 157, 160, 166, 202
 Rumili Kal'aları: 133
 Rum Kal'a: 8, 48, 49, 56, 94, 176, 177, 185
 Rusçuk: 42, 43, 112, 149, 150, 165

Rus, Rusya: 8, 12, 28,34, 35, 36, 38, 42, 43, 52, 86, 103, 108, 109, 116, 119, 131, 137, 146, 160, 161, 171, 191, 192

Safa: 126

Sancak Tepesi: 110

Sakahane Camii, Kütahya'da : 95

Sakız: 148

Samakocuk: 31

Selanik: 59

Silistre : 32, 38, 39, 40, 98, 101, 112, 152, 154, 155, 165

Sivas Eyaleti: 8, 17, 43, 45, 46, 50, 55, 56, 167, 170, 184, 200, 203

Sultanönü: 102

Suriye: 69

Süne Boğazı: 101, 124

Şam:64, 69, 71, 81, 112

Şogul: 174

Şumnu: 14, 39, 41, 43, 80, 83, 84, 102, 133, 146, 147, 149, 165

Tataroğlu Yurdu: 174, 175

Tatar Peykarı: 130

Tatarisa: 40, 153

Tırnova: 30, 87, 96

Tonbasal: 164

Tulca: 33, 101, 124, 125, 126, 146, 150

Tuna: 27, 36, 37, 40, 77, 84, 101, 109, 110, 112, 117, 120, 123, 124, 130, 142, 145, 151, 152, 155

Tutran: 150

Varna: 39, 101, 145

Vidin: 29, 95

Yalova: 102,

Yanya: 58, 60, 61

Yassitepe Karyesi: 147

Yaş: 38, 42, 43, 120, 144, 160, 164

Yergöğü: 39, 151, 152

Ural Kazası: 42, 161

Urfa: 93, 194, 199

Uşak: 90

Üsküdar: 44, 134, 167

Ziştovi: 31, 97, 98

Zuhur Dede Türbesi: 81

EK 8

Açıklamalı Yer Adları

Acara: Gürcistan'ın güney batısında yer alan ve Türkiye ile komşu olan Acara, özerk bir bölgedir. 1828 yılına kadar buranın yönetimi Osmanlı Devletinde idi. Ancak o tarihten itibaren Rus hakimiyetine geçti.

Ahıska: Çıldır Eyaleti'nin merkezi idi. 1828 yılında Osmanlı idaresinden çıkan Ahıska, Gürcistan'da bir şehirdir.

Akçadağ: Malatya ile Elbistan arasında bulunan dağlar.

Akkirman: Dinyester'in Karadeniz'e döküldüğü yerde bulunan Akkirman, Özi Eyaleti'ne bağlıydı. Günümüzde Ukrayna sınırları dahilinde bulunan Akkirman, 1812 Bükreş Antlaşması ile Osmanlı'dan ayrıldı.

Aksu: Karadeniz'in kuzeyinde yer alan ve Karadeniz'e dökülen bir akarsu.

Anadolu: Vilayet Nizamnâmesi (1864) çıkmadan önce bir eyalet statüsünde olan Anadolu'nun merkez sancağı Kütahya idi.

Anadolu Kavakları Kal'aları: İstanbul Boğazının Anadolu yakasında bulunan kaleler.

Arabacı Köyü: Günümüzde Bulgaristan'da Tırnovi İline bağlı olan bu köyün Bulgarca adı Koları'dır.

Arga: Akçadağ'ın en büyük yerleşim merkezi olan bölge.

Ardahan Kal'ası: Kuzeydoğu Anadolu'da bulunan Ardahan, XIX. Yüzyılda Çıldır Eyaleti'ne bağlı bir sancak idi. Günümüzde Ardahan ili.

Âsafoğlu Yurdu: Akçadağ'da bulunan bir dinlenme yeri.

Aspuzi: Malatya'nın bağları ile meşhur olan bu bölge, bugünkü Malatya kent merkezinin kurulu olduğu yerdir.

At Meydanı: İstanbul Sultanahmet'te bulunan bu yer, aynı zamanda saraya doğru ilerleyen yeniçeri isyancılarının toplandıkları bir mekandı.

Aydın Sancağı: XIX. Yüzyıl başlarında İdari olarak bir sancak merkezi konumunda olan Aydın, nüfuzlu bir ayan ailesi olan Karaosmanoğullarının hakimiyetinde idi.

Ayıntab: Günümüzde Gaziantep.

Ayrılık Çeşmesi Sempti: İstanbul Kadıköy'de bulunan ve eskiden Bağdat-İstanbul yolunun başlangıcı kabul edilen menzil yeri ve orada bulunan çeşme.

Babadağı: Romanya'da Dobruca Bölgesinin Kuzeyinde yer alan Babadağı'nın adının Sarı Saltuk Baba'ya dayandığı rivayet edilmektedir. Türklerin yoğun olarak yaşadığı bu yer, XIX. Yüzyılda Silistre Eyaleti'ne bağlı bir kaza idi.

Bâb-ı âlî: Sadrazam'ın konağı.

Bakırtepe karyesi: Şumnu Kazası'na bağlı bir köy.

Bahr-ı Balçık : Baltık Denizi

Balçık: XIX. Yüzyıl sonlarında Tuna Vilayeti içerisinde yer alan Varna Sancağının bir kazası idi.

Bayezid: Türkiye'nin İran sınırında yer alan ve günümüzde Ağrı'nın bir ilçesi olan Doğubeyazıt.

Bender: Günümüzde Moldova sınırları içinde yer alan, Dinyester'in kıyısındaki bir kale.

Birecik: Şanlıurfa'ya bağlı, Fırat'ın kenarında bulunan bir ilçe.

Boluviran: Günümüzdeki Bolu. Kastamonu Vilayetini oluşturan dört sancaktan biriydi.

Boğdan: Romanya'nın Moldavya Bölgesine Osmanlılar zamanında verilen isim.

Bozok: Günümüzde Yozgat.

Bükreş: Günümüzde Romanya'nın başkenti. Bucureşti.

Büyükdere: İstanbul'da, Boğaziçi'nin Avrupa yakasında yer alan ve XIX. Yüzyılda Yabancı elçiliklerin bulunduğu semt.

Çal Kazası: Denizli'nin bir ilçesi.

Çamaşor Karyesi: İsmail ile Kili arasında bulunan bir köy.

Çermik : Çermik 1883'te Diyarbakır Vilayetine bağlı Ergani Sancağı'nın bir kazası olmuştur.

Çıldır: Kuzeydoğu Anadolu'da bulunan Çıldır Eyaleti'nin merkezi olup; günümüzde Kars'a bağlı bir ilçedir.

Davudpaşa: Osmanlıların Rumeli'ye geçişlerde bir karagah olarak kullandıkları yer. İstanbul'un bir semti.

Deliorman: Eskiden Türklerin yoğun olarak yaşadıkları Bulgaristan'ın Aşağı Tuna Bölgesinde yer alan bir yöredir. Buraya Bulgarca Ludogorie adı verilmiştir.

Divriği: XIX. Yüzyılda Sivas Eyaletinin ve Vilayetinin bir kazası olan Divriği, bugün de Sivas iline bağılı bir ilçedir.

Diyarbakır: XIX. Yüzyılda önce eyalet merkezi, daha sonra vilayet merkezi olan şehir. Bugünkü Diyarbakır ili.

Dobruca: XIX. Yüzyılda Özi Eyaletinin Varna Sancağına bağılı kazalardan oluşan bölge. Günümüzde büyük ölçüde Romanya sınırları içinde yer alan bölge, halen Türk kimliğini korumaktadır.

Düzce: 1870 yılından itibaren Kastamonu Vilayetinin Bolu Sancağına bağılı bir kaza haline gelen Düzce, yakın tarihe kadar Bolu'nun bir ilçesi idi. Düzce, 2000 yılında il yapılmıştır.

Edirne: Osmanlıların Rumeli'deki en önemli yerleşim yeri, başkenti.

Eflak: Eskiden Osmanlı Devletine tabi bir beylik olan Eflak, Romanya'nın güney kesiminde yer alan bir bölgedir.

Elbistan: Günümüzde Kahramanmaraş iline bağılı büyük bir ilçe olan Elbistan, XIX. Yüzyılda Halep Eyaleti, Maraş Sancağı'nın bir kazası idi.

Erzincan: XIX. Yüzyıl başlarında Erzurum Eyaleti'ne bağılı bir sancak idi. Günümüzde il merkezi.

Erzurum: Doğı Anadolu'daki en önemli kent olarak değerlendirilen Erzurum, Osmanlılarda Eyalet ve Vilayet merkezidir.

Et Meydanı: Kanuni Döneminden itibaren Yeniçerilere et dağıtılan bir yer olarak öne çıkan ve yeniçeri kışlarının bulunduğu İstanbul Aksaray'daki meydan. Burası, aynı zamanda yeniçeri isyanları için önemli bir toplanma merkezi idi.

Gazze: Osmanlı Döneminde Kudüs Sancağına bağılı bir kaza. Filistin'de bulunmaktadır.

Gebze: Sırayla İstanbul'a ve İzmit'e bağılı olan bir kaza. Diğer adıyla Geğbüze. Günümüzde Kocaeli'ne bağılı bir ilçedir.

Gemlik: Osmanlılardan bugüne Bursa iline bağılı bir kaza.

Gürcistan: Karadeniz'in Doğı kıyısında, Güney Kafkasya Bölgesinde yer alan Gürcistan, XIX. Yüzyıl başlarından itibaren Rus hakimiyetine girmeye başladı. Günümüzde bağımsız bir cumhuriyettir.

Hacıoğılu Pazarı: Dobruca Bölgesi'nin ortasında yer alan ve Silistre'ye bağılı olan bir kaza. Bulgaristan sınırları içinde yer almaktadır.

Halep: Günümüzde Suriye sınırları içinde bulunan Halep, Osmanlı Devletinin en önemli kentlerinden biri idi.

Harput: Elazığ yakınlarında bulunan, tarihi yerleşim bölgesi.

Heyhat Kal'ası: Acara Bölgesinde, Gürcistan sınırına yakın bir kale.

Hırsova, 34,: Dobruca Bölgesinin kuzeyinde yer alan bir kaza.

Hısnmansur: XIX. Yüzyıl başlarında Harput Sancağının bir kazası olan bu yer, günümüzde Adıyaman'ın Besni ilçesidir.

Hıta Memleketi: Baba Paşa'nın Rusya'daki esaret yıllarında öğrendiği bu yer, muhtemelen Finlandiya'dır. Bu ülke ile Rusya arasında Baltık Denizi vardır. Rus Çarı I. Alexander, 1809 yılında bu ülke ile bir antlaşma imzalamıştır ki; eserde bu antlaşma hakkında bazı ipuçları verilmektedir.

Hotin: Dinyester'in kuzeyinde, Boğdan ile Lehistan arasında kalan bir kale.

Hüdâvendigâr: XIX. Yüzyılda merkezi Bursa olan bir vilayet. Günümüzde Bursa.

İbrail: Silistre Eyaleti'ne bağlı bir kaza olan İbrail'in bugünkü adı Bralia'dır.

İklim-i Rum: Araplar tarafından kullanılan ve Anadolu'yu ifade eden bir terim.

İnebahtı: Günümüzde Yunanistan'a ait olan ve adı Lepanto olan bir yerdir. Osmanlı zamanında, XIX. Yüzyıl başlarında, bir sancak merkezi idi.

İsakçı: Aşağı Tuna'nın önemli geçitlerinden biri olarak kabul edilen İsakçı, Silistre'ye bağlı olan bir kaza idi. Bugün Bulgaristan'a ait olan bu yerin adı Oblucitsa'dır.

İslâmbol: Özellikle İlmiye çevrelerinde İstanbul'a verilen ad.

İsmail: Tuna üzerinde yer alan stratejik, eski bir Osmanlı kalesi olan İsmail, günümüzde Ukrayna sınırları içinde kalmıştır. Baba Paşa, 1806 yılında başlayan Rus saldırıları karşısındaki en önemli direnişi buradan yapmıştır. 1812 yılında kesin olarak Osmanlı hakimiyetinde çıkan İsmail'de Ruslar, Tuckov adında bir yerleşim birimi kurdular.

İsmail Dede Türbesi: İsmail Kalesi yakınında bulunan bir türbe.

İzoli: Malatya ile Elazığ arasında bulunan ve XIX. Yüzyılın sonlarına doğru Malatya'ya bağlı bir nahiye olan İzoli, günümüzde Elazığ'a bağlı bir ilçedir ve 1990'da ilçe yapılan bu tarihi yerin adı, Kale olarak değiştirilmiştir.

İznid: İznikmid olarak da adlandırılan bugünkü Kocaeli. XIX. Yüzyılın başlarında mutasarrıflıkla yönetilmekteydi.

Kağıthane: İstanbul'da bir semt.

Kahire: Mısır'ın başkenti.

Kahta: Adıyaman'a bağlı bir ilçe.

Kalas: Boğdan Eyaleti'ne tabi bir kaza.

Kamanike: Podolya Bölgesinde bulunan bir yer. Kamanıçe. Günümüzde Ukrayna'ya bağlıdır.

Karadeniz Boğazı Kal'aları: İstanbul Boğazını dış saldırılara karşı savunmak için Osmanlıların yaptırdıkları kaleler. Bu kalelerde görev yapanlara Boğaz Yamakları adı verilirdi

Karagöz karyesi: Şumnu Kazasına bağlı bir köy.

Karahisar: Günümüzde Afyon ili.

Karanlık Vilayeti: Rusya'da bir yer.

Karasu: Sakarya'nın Karadeniz kıyısında yer alan bir ilçesi.

Karlıeli İnebahtı Körfezine yakın bir liman kenti olan Karlıeli, Osmanlı Döneminde Kaptan Paşa Eyaleti'ne tabi bir sancak merkezi idi. Günümüzde Yunanistan'a aittir.

Kastamonu : XIX. Yüzyıl'da idari olarak kapsadığı alan bakımından büyük bir vilayet idi.

Kemah: Erzincan'ın bir ilçesi.

Keşiş Dağı: Bursa Uludağ için kullanılan bir isim.

Kırcalı: Bulgaristan'da dağlık bir bölge ve buradaki yerleşim yeri. XVIII. Yüzyılın sonlarında dağlı eşkıyaların mesken tuttıkları bir bölgeydi.

Kırım: Karadeniz'in kuzeyinde bulunan yarımada. Osmanlıların büyük bir önem verdikleri bu yarımada, 1774 KüçükKaynarca Antlaşması ile kaybedildi ve bir süre sonra Ruslar tarafından ilhak edildi. Günümüzde Ukrayna'nın sınırları içinde bulunmaktadır.

Kiev: Ukrayna'nın başkenti.

Kili: Ukrayna'nın güneybatısında yer alan bir şehir. II. Bayezid Döneminde (1481-1512), Osmanlılar tarafından fethedilen bu şehir, 1878 yılına kadar Osmanlı idaresinde kaldı.

Kocagöl : Tuna Nehri kenarında yer alan ve İsmail Kalesi yakınlarında bulunan bir göl.

Kocaili: İzmid Sancağının diğer adı. Günümüzde Kocaeli.

Kozluca nahiyesi : Şumnu yakınlarında bulunan bir yer.

Kuban: Karadeniz'in kuzeybatısından denize dökülen bir nehir.

Kumla: Bursa, Gemlik yakınların'da bulunan, Marmara Denizi kıyısındaki bir beldedir.

Kursk: Rusya'da bulunan bir şehir.

Kurtlupahan: Elbistan tarafından Akçadağ'a tırmanıldığında karşılaşılan en önemli geçitlerden biridir.

Kuzgun: Silistre Eyaleti'ne bağlı bir Türk Köyü olup; XIX. Yüzyılın başlarında Baba Paşa tarafından yurt olarak belirlenmiş; ancak çok geçmeden Rusların eline geçmiştir. Bulgaristan'da bulunan bu köyün adı Atimovo olarak değiştirilmiştir.

Kütahya: XIX. Yüzyıl ortalarına kadar Anadolu Eyaletinin merkezi olarak kabul edilen önemli bir yerleşim merkezi.

Macar Kal'ası: İstanbul Boğazının kenarında yer alan kalelerden biri.

Maçin: Dobruca'nın kuzeyinde kalan bir bölge.

Megazberd: Kars'ın Kuzeydoğusunda, Arpaçay yakınlarında bulunan bu kale, günümüzde tahrip olmuştur. Ermenistan, Gürcistan ve Türkiye sınırlarının birbirine oldukça yaklaştığı bir mevkide yer almaktadır.

Midilli: Ege Denzinde bulunan bir ada.

Midye: Edirne'ye bağlı bir nahiye.Kırklareli'ne bağlı Kıyıköy beldesi.

Mora: Yunanistan'ın güney kesiminde yer alan bir yarımada.

Mudanya: Bursa'nın bir ilçesi.

Mudurlu: XIX. Yüzyılda Kastamonu Vilayetinin Bolu Sancağı içinde yer alan bir nahiye iken, günümüzde Bolu'nun bir ilçesidir. Mudurnu.

Murad Suyu: Fırat'ın en önemli kollarından biri olan Murat, Doğu Anadolu'da bulunur.

Namazgâh: Bursa Yıldırım'da bulunan bir semt.

Neriman Kal'ası: XIX. Yüzyılda Çıldır Eyaleti'ne bağlı olan Narman, günümüzde Erzurum'un kuzeydoğusunda yer alan bir ilçedir.

Nizip: Gaziantep'e bağlı bir ilçe.

Oltu Kal'ası: Erzurum'un ilçesi.

Özi: Osmanlı Devletinin Karadeniz hakimiyetinde çok önemli bir konumda olan, Dinyeper ve Dinyester arasında kalan ve Karadeniz kıyısında yer alan stratejik kale. Günümüzde Ukrayna sınırları içinde kalmıştır. Adı, Ochakiv olarak değiştirilmiştir.

Pazarcık: Tatar Pazarcığı.

Pazargah: Selanik yakınlarında bulunan bir yer.

Pazarköy: Bursa'nın bir ilçesi olan Orhangazi'nin eski adı.

Rakka: Diyarbakır Eyaleti'ne bağlı olan bir şehir olan Rakka, bugünkü Şanlıurfa'dır.

Rumeli Kal'aları: İstanbul Boğazının Avrupa kıyısında yer alan kalelere verilen genel ad.

Rum Kal'a: Fırat nehrinin kenarında yer alan ve geçmişi çok eskiye dayanan bu yer günümüzde Gaziantep Yavuzeli İlçesinin sınırları içinde kalmaktadır.

Ruşuk: Bulgaristan'da Tuna kıyısında bulunan önemli bir şehir. Bulgarca Ruse olarak adlandırılmaktadır.

Sancak Tepesi: İsmail Kalesi'nin karşısında bulunan bir tepe.

Sakız: Ege Deniz'inde İzmir Çeşme'nin karşısındaki ada. Yunanca adı Kios.

Samakocuk: Osmanlı Döneminde Sofya Sancağına bağlı bir kaza idi. Bulgaristan'da Samakov.

Selanik: 1912'de başlayan Balkan Harbi'ne kadar Osmanlının en önemli liman kentlerinden biri olan Selanik, o tarihten bugüne Yunanistan'a bağlıdır. Atina'dan sonra gelen en büyük şehirdir. Yunanca Thessaloniki olarak adlandırılmaktadır.

Silistre, 35,: Rumeli'de bir Osmanlı Eyaleti.

Sivas Eyaleti: XIX. Yüzyıl başlarında Anadolu'da geniş bir alanı kapsayan eyalet.

Sultanönü: Eskişehir ve çevresini kapsayan, sırasıyla Anadolu Eyaleti ve Hüdavendigâr Vilayetine bağlı olan bir sancak.

Şam: Osmanlıların idaresinde önemli ve büyük bir şehir olan Şam, günümüzde Suriye'nin başkenti olarak tarihi önemini korumaktadır.

Şogul: Akçadağ'da bulunan bir kale.

Şumnu: Osmanlı Ordusunun önemli karargahlarından biri olan Şumnu, XIX. Yüzyılın ortalarından itibaren Tuna Vilayetinin Rusçuk Sancağına bağlıydı. Günümüzde Bulgaristan'ın önemli şehirlerinden biri olup; adı Shumen'dir.

Tatarcık: Tatar Pazarçığı.

Tataroğlu Yurdu: Akçadağ'da bulunan bir yerleşim yeri.

Tatar Pazarçığı: Bulgaristan'ın Dobriç Bölgesinde bir kasaba.

Tatarisa: Silistre yakınlarında bulunan bir yer olup; Osmanlılar 1809'da burada Rusları büyük bir yenilgiye uğratmışlardır.

Tırnova: Bulgaristan'da Sofya üzerinde sancak merkezi bir kasabadır. Bulgarca'da Tırnovo olarak adlandırılmaktadır.

Tulca: Romanya'nın Dobruca Bölgesinde yer alan, Tuna kıyısındaki bir liman şehri. Romence adı Tulcea'dır.

Tuna: Karadeniz'e dökülen, Avrupa'da bir çok ülkeden geçen ırmak.

Tutrakan: Bulgaristan'da bulunan ve tarihi bir Tatar şehri olarak bilinen yer. Tuna Nehri üzerinde ve Rusçuk yakınlarındadır.

Varna: Bulgaristan'ın doğusunda, Karadeniz kıyısında yer alan büyük ve önemli bir liman şehri.

Vidin: Bulgaristan'ın Kuzeybatı ucunda bulunan, Tuna kıyısında bir şehir.

Yalova: XIX. Yüzyılda idari olarak İzmit'e bağlı küçük bir nahiye olan ve Yalakâbâd olarak da adlandırılan Yalova, Cumhuriyet Döneminde yıllarca İstanbul'a bağlı bir ilçe olarak kaldı. Günümüzde il statüsüne kavuşmuştur.

Yanya: Yunanistan'ın Epir Bölgesinde bulunan bir şehir. İoannia.

Yassitepe karyesi: Şumnu Kazasının köylerinden.

Yaş: Romanya'da bulunan ve Bükreş'ten sonra ikinci büyük şehir olan kent.

Yergöğü: Romanya'nın güneyinde yer alan bir şehir. Rumence Giurgiu olarak adlandırılmaktadır.

Ural Kazası: Ural Dağlarının eteklerinde yer alan bir şehir olup; Rusya'dadır.

Urfa: Rakka, Ruha gibi isimlerle de bilinen, Güneydoğu'daki tarihi şehir. Şanlıurfa.

Uşak: XIX. Yüzyılda Hüdavendigâr Vilayeti'nin Kütahya Sancağına bağlı bir kaza iken, günümüzde il merkezidir.

Üsküdar: İstanbul'un Anadolu yakasındaki tarihi semti.

Ziştovi: Bulgaristan'da Plevne'nin kuzeydoğusunda bulunan Ziştovi, Osmanlılar döneminde Niğbolu Sancağının bir kazasıydı. Bulgarca Svishtov olarak adlandırılmaktadır.

Zuhur Dede Türbesi: İsmail'de serasker olarak bulunan Cezayirli Hasan Paşa'nın yaptırdığı bir tübe.

KAYNAKÇA

I. ESERLER ve MAKALELER

Acarođlu, M. Türker, **Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1988.

Ahmed, Bahaeddin, **Gazavat-ı Yusuf Paşa**, İstanbul, Millet Ktp. Ali Emiri nr. 205.

Ahmed, Cavid, **Hâdika-i Vekâyi**, Haz. Adnan Baycar, Ankara, T.T.K. Yay., 1998.

Ahmed, Cevdet, **Tarih-i Cevdet**, 12 cilt, 2. Baskı, İstanbul, Matbaa-i Osmaniye, 1309/1891.

Ahmed, Efendi(III.Selim'in Sırkâtibi), **Rûznâme**, Haz. Sema Arıkan, Ankara, T.T.K. Yay., 1993.

Ahmed, Vasıf Efendi, **Mehâsinü'l- Âsâr ve Hakaikü'l- Ahbâr**, Haz. Mücteba İlgürel, Ankara, T.T.K. Yay .,1994.

Ahmet, Vefik Paşa, **Lehçe-i Osmanî**, Dersaadet, Mahmud Bey Matbaası, 1306.

Akbayar, Nuri, **Osmanlı Yer Adları Sözlüğü**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay., 2001.

Akçura, Yusuf, **Osmanlı Devletinin Dağılma Devri**, İstanbul, Maarif Matbaası, 1940.

Alp, Ali Rıza – Sabahat, **Büyük Osmanlı Lûgati**, 4 cilt, İstanbul, Türk Araştırmaları Neşriyat Yurdu, 1958.

Altınay, Ahmet Refik, **XIII. Asrı Hicride İstanbul Hayatı 1200-1255**, İstanbul, Enderun Yayınevi, 1988.

- , **Kabakçı Mustafa**, Haz. Enfel Doğan, İstanbul, Heyamola Yayınları, 2005.
- Arabyan, Kalost, **Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa'nın Hayatı ve Kahramanlıkları**, çev. Esat Uras, Ankara, T.T.K. Yay., 1943.
- Asım, Efendi, **Tarih-i Asım**, 2c., İstanbul, Ceride-i Havadis Matbaası, Tarihsiz.
- Ata, Tayyazade Ahmed, **Tarih-i Ata**, 5 cilt, İstanbul, Ali Efendi Matbaası, 1293.
- Atlansoy, Kadir, “**Bursa Vefeyatnâmelerindeki Şairlerin Biyografileri**”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, U.Ü.S.B.E., Bursa, 1993.
- Ayverdi, Samiha, **Türk- Rus Münasebetleri ve Muharebeleri**, 2. Baskı, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, 2004.
- , **Türk Tarihinde Osmanlı Asırları**, c.2, İstanbul, Damla Yayınevi, 1975.
- “Baba Paşa”, **Türk Ansiklopedisi**, c.5, Ankara, M.E.B. Yay.,1952.
- Babinger, Franz, **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, Çev. Coşkun Üçok, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1982.
- Baykal, Bekir Sıtkı, **Tarih Terimleri Sözlüğü**, 3.baskı, Ankara, İmge Yayınevi, 2000.
- Baysun, M. Cavid, “Mustafa IV”, **İ.A.** , c.VIII, İstanbul, M.E.B. Yay., 1950.
- Bursalı, Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, 3c., İstanbul, Matbaa-i Amire, 1333.
- , **Meşâyih-i Osmanîyyeden Sekiz Zatın Terâcim-i Ahvali**, İstanbul, 1318.
- Cabi, Ömer Efendi, **Cabi Tarihi**, Haz. M. Ali Beyhan, 2 c., Ankara, T.T.K. Yay., 2003.

Cemaleddin, Efendi, **Osmanlı Tarih ve Müverrihleri(Ayinâ-i Zürefâ)** , yay. A.Cevdet Bey, Dersaadet, İstanbul, İkdam Matbaası,1314.

Cudi, İbrahim Efendi, **Lûgat-ı Cûdî**, Haz. İsmail Parlatur, Belgin Tezcan Aksu, Nicolai Tufar, 2. Baskı,Ankara, T.D.K. Yay., 2006.

Çakeri, Yemeni, **Gazavât-ı Gazi Hasan Paşa**, Süleymaniye Ktp., Esad Ef., nr. 2419/1.

Çetin, Atilla, “Bir Rumeli Kahramanı : Pehlivan İbrahim Paşa”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.19, İstanbul, 1988.

Dağlı,Yücel ve Cumhure Üçer, **Tarih Çevirme Kılavuzu**, c.V, Ankara, T.T.K. Yay., 1997.

Danişmend, İsmail Hami, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, c.4-5, 3. Baskı, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1971.

Derin, Fahri Çetin, “Yayla İmamı Risalesi”, **İ.Ü.E.F.T.E.D.**, S. 3, İstanbul, 1972.

----- , “Tüfengçibaşı Arif Efendi Tarihçesi”, **Bellekten**, c.38, S.151, Ankara, 1974.

Develioğlu, Ferit, **Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, 22. Baskı, Ankara, Aydın Kitabevi, 2005.

Ebubekir, **Vaka-i Cedid**, İstanbul, Kader Matbaası, 1916.

Efdalüddin, “Alemdar Mustafa Paşa”, **T.O.E.M.**, S.9-21, İstanbul, Tarih-i Osmani Encümeni.

Eren, A.Cevat, “Selim III”, **İ.A.**, c.X, İstanbul, M.E.B. Yay., 1980.

----- , “Pazvandoğlu”, **İ.A.**, c.IX, İstanbul, M.E.B. Yay.,1964.

- Esad, Efendi, **Teşrifat-ı Kadime**, İstanbul, Matbaa-i Amire, , 1287.
- , **Vak‘anivüs Esad Efendi Tarihi**, Haz. Ziya Yılmaz, İstanbul, O.S.A.V. Yay. , 2000.
- Gazzizade Abdülatif Efendi, **Ravzatü’l- Müflihun**, Bursa, B.E.E.K., Orhan nr.1041.
- , **Hülasatü’l- Vefeyat**, Bursa, B.E.E.K. Genel nr. 2162.
- Gökbilgin, M. Tayyib, “Nizâm-ı Cedid”, **İ.A.**, c.9, İstanbul, Milli Eğitim Yay., 1964.
- Gövsa, İbrahim Alaettin, **Meşhur Adamlar**, Haz. Sedat Simavi, c.1, İstanbul, 1933.
- , **Türk Meşhurları**, İstanbul, Yedigün Neşriyat, 1949.
- Halil, Nuri, **Vaka-i Selimiye**, İstanbul, Veliyyüdin Efendi Ktp., Cevdet Paşa, nr.72/ 3369.
- İbrahim, Rakım Efendi, **Vakiât-ı Niyazi-i Mısri**, Bursa, B.E.E.K. Genel, nr. 772.
- İnal, Mahmut Kemal, **Son Asır Türk Şairleri**, Ankara, M.E.B. Yay., 1969.
- İnalçık, Halil, Oğuz, Mevlud, **Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehmed Hân: İzledi ve Varna Savaşları 1443-1444**, 2. baskı, Ankara, T.T.K. Yay., 1989.
- Jorga, Nicolea, **Osmanlı Tarihi**, 5 cilt, çev. Kemal Beydilli, Nilufer Epçeli, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2005.
- Karal, Enver Ziya, **Selim III’ün Hatt-ı Hümayûnları**, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1942.
- , **Osmanlı Tarihi**, c.5., Beşinci baskı, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1988.

----- , “Mahmud II”, **İ.A.**, c. VII, İstanbul, M.E.B. Yay., 1950.

Kepecioğlu, Kamil, **Bursa Kütüğü**, 4 cilt, Bursa, B.E.E.K., nr. 4520.

----- , **Tarih Lugâti**, Ankara, 21.Yüzyıl Yay., 1999.

Kıran, Beyhan, “**1220 Senesi Vekayi’i Adlı Eserin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 1993.

Koca Sekbanbaşı, **Koca Sekbanbaşı Risalesi**, Haz. Abdullah Uçman, İstanbul, Tercüman 1001 Temel Eser,

Koçu, Reşat Ekrem, **Osmanlı Padişahları**, Haz. Reha Çamuroğlu, 3. Baskı, İstanbul, Doğan Kitap, 2002.

----- , **Kabakçı Mustafa**, Haz. Reha Çamuroğlu, 2. Baskı, İstanbul, Doğan Kitap, 2001.

Kurat, Akdes Nimet, **Rusya Tarihi: Başlangıcından 1917 Yılına Kadar**, İkinci Basım, Ankara, T.T.K. Yay., 1987.

Lamartine Alphonso, **Osmanlı Tarihi: Sona Doğru**, c.3, çev. Reşat Uzmen, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2005.

Levend, Agah Sırrı, **Gazavatnâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey’in Gazavatnâmesi**, 2.Baskı, Ankara, T.T.K. Basımevi, 2000.

Mehmed, Fahreddin, **Gülzar-ı İrfan**, Bursa, 1269.

Mehmed, Sadık, **Vak‘a-i Hamidiyye**, İstanbul, Süleymaniye Ktp. Esat Efendi, nr. 2171.

Mehmed, Süreyya, **Sicil-i Osmani** , 6 c. , Haz. Nuri Akbayar, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay. 1996.

Mehmed, Şemseddin, **Yadigâr-i Şemsi**, Haz. Mustafa Kara, Kadir Atlansoy, Bursa, Uludağ Yay., 1997.

Mısri, Niyazi, **Mısri Niyazi Divanı Şerhi: Tam Divan İle Birlikte**, Haz. Mahmut Sadettin Bilginer, İstanbul, 1976.

Moltke, Helmuth Graf von, **Moltke'nin Türkiye Mektupları**, çev. Hayrullah Örs, 2. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1969.

Mufassal Osmanlı Tarihi, (Heyet), c.5, İstanbul, İskit Yayınevi, 1962.

Mustafa, Necip, **Sultan Selim-i Sâlis Asrı Vekâyi'ine Dair**, İstanbul, Matbaa-i Amire,1280.

Mustafa, Nuri Paşa, **Netayic ül- Vukuat**, c. III-IV, Haz. Neşet Çağatay, 3. Baskı, Ankara, T.T.K. Yay., 1992.

Naci, Muallim, **Lugât-ı Naci**, İstanbul, Asır Matbaası, 1317.

----- , **Osmanlı Şairleri**, Haz. Cemal Kurnaz, İstanbul, M.E.B. Yay., 2004.

Oğulukyan, George, **III.Selim, IV. Mustafa, II.Mahmut ve Alemdar Mustafa Paşa**, çev. Hrant Andreasyan, İstanbul, İ.Ü.E.F. Yay., 1972.

Osmanzade, Taib Ahmed Efendi, **Hadîkatü'l- Vüzerâ (Zeyilleriyle birlikte)** , İstanbul, Ceride-i Havadis Matbaası, 1271.

Öz, Tahsin, “ Selim III, Mustafa IV ve Mahmut II Zamanlarına Ait Birkaç Vesika”, **Tarih Vesikaları**, c.1, İstanbul , 1941.

Özcan, Mert, **18. ve 19. Yüzyıllarda Çapanoğulları**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1986.

Özkaya, Yücel, **Osmanlı İmparatorluğunda Ayanlık**, Ankara, T.T.K. Yay., 1994.

----- , **Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyancıları (1791-1808)** , Ankara, A.Ü.D.T.C.F. Yay., 1983.

----- , “Rumelide Ayanlık ile İlgili Bazı Bilgiler” **VIII. T.T.K. Kongresi: Kongreye Sunulan Bildiriler**, c.2, Ankara, 1981.

Öztelli, Cahit, **Uyan Padişahım**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1976.

Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, 3c., İstanbul, M.E.B. Yay., 1946.

Pitcher,Donald Edgar, **Osmanlı İmparatorluğunun Tarihsel Coğrafyası**, çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 1999.

Plomer, William, **Yanya Sultanı**, çev. Murat Belge, İkinci Baskı, İstanbul, Milliyet Yay., 1995.

Ramizpaşazade, Mehmet İzzet, **Harita-i Kapudanân-ı Derya**, İstanbul, İSAM Ktp., nr. 956.07 RAM.H , 1868.

Rıdvan, Nafiz, “Vekâyi’i Baba Paşa Fi’t-tarih”, **Hayat Mecmuası**, S.61-62-63, Ankara, 1927.

Sağlamdemir, İlmihan, “**Mecmua-i Vekayi’i Asr-ı Mahmud Han-ı Adli**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994.

Sami, Şemseddin, **Kamûs-i Türkî**, Dersaadet, İkdam Matbaası, 1317.

----- , **Kamûsu'l- a'lâm**, 6c., İstanbul, Mihran Matbaası, 1306-1316.

Sakaoğlu, Necdet, **Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı**, 2. Baskı, Ankara, Tarih Vakfı Yurt Yayınları ,1998.

Sâlnâme-i Nezaret-i Hariciye : Osmanlı Dışişleri Bakanlığı yıllığı , Yayına Haz. Ahmed Nezih Galitekin,: İstanbul, İşaret Yay. , 2003.

Sarıcaoğlu, Fikret, **Kendi Kaleminden Bir Osmanlı Padişahının Portresi: I.Abdülhamit**, İstanbul , Tabiat ve Tarih Vakfı Yay., 2000.

Shaw, Stanford Jay, **Between Old and New: The Otoman Empire Under Sultan Selim III (1789-1807)**, Cambridge, Harvard University, 1971.

-----, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, c.2, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul, E Yay., 1982.

Şanizade, Ataullah Efendi, **Tarih-i Şanizâde**, 4c., İstanbul, Ceride-i Havadis Matbası, 1284-1291.

Tekeli, Hamdi, “**Ahmed Gazinin Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, U.Ü.S.B.E., Bursa, 1991.

----- , “**Gazzizâde Abdullatif’in Hayatı, Eserleri ve Vâkıâtı**”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, U.Ü.S.B.E., Bursa, 2000.

Uludağ, Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Marifet Yay., 1991.

Unat, Faik Reşit, **Hicri Tarihleri Miladi Tarihe Çevirme Kılavuzu**, Ankara, Maarif Vekaleti Yay., 1943.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail, Yıllıkoğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa**, İstanbul, Maarif Matbaası, 1942.

-----, **Kütahya Şehri**, İstanbul, Maarif Vekaleti Matbaası, 1932.

-----, “Ayan”, **İ.A.**, c.VIII, İstanbul, M.E.B. Yay., 1950.

-----, **Sivas Şehri**, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928.

-----, **Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, 3. Baskı, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1988.

-----, **Osmanlı Devlet Teşkilatında Kapıkulu Ocakları**, 2 cilt, 3. Baskı, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1988.

-----, “Kabakçı Mustafa İsyanına Dair Yazılmış Bir Tarihçe”, **Belleten**, c.6, S.23-24, Ankara, 1942.

-----, “Cezayirli Hasan Paşa’ya Dair”, **Türkiyat Mecmuası**, c.7-8, İstanbul, Devlet Basımevi, 1942.

Yağlıkçızade, Ahmet Rıfat Efendi, **Lugât-ı Tarihiye ve Coğrafiye**, 2 cilt, İstanbul, Mahmut Bey Matbaası, 1312.

Yılmazçelik, İbrahim, **XIX.Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır**, T.T.K. Yay., Ankara, 1995.

Yücelt, Nazım, “Vekâyi’i Baba Paşa Fi’t-tarihten Bazı Parçalar”, **Uludağ**, Bursa, 1944.

II. ARŞİV KAYNAKLARI

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Kaynakları

Hatt-ı Hümayûn Tasnifi: 16532, 23564, 24291, 20946, 20933, 21125, 16379, 16917, 16700, 16617, 16624, 16303, 15038, 13181, 16498, 16390, 14700, 14213, 2516,4121, 6254, 6312, 6257, 47910-H, 51692, 31203, 37194-A, 36026-F, 51705, 31245-B, 31577, 34363-A, 34363-B, 16419, 16793, 4195 B, 17249, 16858, 19330

Cevdet Dahiliye Tasnifi: 11559, 5486, 5587, 5734, 5873, 12186

Mühimme Defterleri: No: 236

Mühime-i Mektûme Defterleri: No: 6, No: 8